

გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსი თორმეტი კეისრის ცხოვრება

Gaius Suetonius Tranquillus - De vita Caesarum („კეისართა ცხოვრებაზე“) ამ წიგნის პარალელური თარგმანი შეასრულა მიხო მოსულიშვილმა შემდეგი წიგნებიდან: * The Lives of the Twelve Caesars by Caius Suetonius Tranquillus, published in the Loeb Classical Library, 1913. English translation by John Carew Rolfe, Ph.D. (1859-1943).

* Гай Светоний Транквилл. Жизнь двенадцати цезарей. Москва. Издательство „Наука“, 1993. Перевод Михайла Леонovichа Гаспарова.

გამომცემელი მარინე ცხადაია

რედაქტორი მერაბ ცაგარეიშვილი

მხატვარი ნონა დავითაია

კომპიუტერული უზრუნველყოფა იანა დანელიანი

გამომცემლობა „პეგასი“

თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 27, ტელ. 39 07 27, ტელ./ ფაქსი 42 10 00; ელ-ფოსტა book@pegasus.ge © გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსი

© ინგლისურიდან და რუსულიდან თარგმნა, წინათქმა და კომენტარები დაურთო მიხო მოსულიშვილმა, 2011

© გამომცემლობა „პეგასი“, 2011

მთარგმნელის წინათქმა

Neque per tempora, sed per species („არა დროის, არამედ საგნების თანმიმდევრობით“) რომაელ მწერალზე, ისტორიკოსსა და სწავლულ ენციკლოპედიისტზე გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსზე (Gaius Suetonius Tranquillus) ძალიან ცოტა რამ ვიცით: თავად მისი თხზულებებიდან ზოგიერთი მოკლე შენიშვნა; რამდენიმე წერილი პლინიუს უმცროსისა სვეტონიუსისადმი ან სადაც ისაა მოხსენიებული; 1950 წელს აფრიკაში ნაპოვნი ერთი წარწერა, სვეტონიუსის სამსახურეობრივ კარიერის ზოგიერთ მხარეს რომ აზუსტებს; მოგვიანებით, მეოთხე საუკუნეში მისი მოხსენიება ელიუს სპარტიანუსთან; მეექვსე საუკუნეში - იოანე ლიდიელთან; და

თხზულებათა სია, მოყვანილი მეათე საუკუნის ბიზანტიურ ლექსიკონში „სულა“...

აი, ყველა ის წყარო, საიდანაც გვიწევს გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსის ცხოვრებისა თუ შემოქმედების სურათის რესტავრაცია.

სვეტონიუსის არც დაბადების წელია ცნობილი და არც გარდაცვალებისა. ერთგან ამბობს, რომ მოზარდი იყო (adulescens), როცა 88-89 წელს აღმოსავლეთში ცრუ-ნერონი გამოჩნდა (ნერ., 57); აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ დაბადებულია ქრისტეს შემდეგ სამოცდაათიანი წლების დასაწყისში.

გაიუს სვეტონიუსი მიეკუთვნებოდა მხედრების ფენას. მამამისი, სახელად ლეტუსი, რომელიც, ალბათ, წარმოშობით ჰიპო რეგიუსიდან[1] უნდა ყოფილიყო კეისარ ოტონის ჯარში, მეცამეტე ლეგიონის ტრიბუნი იყო მხედრების წოდებიდან და 69 წელს ბეტრიაკუმთან იბრძოდა ვიტელიუსის ჯარის წინააღმდეგ (ოტ., 10); ხოლო პაპამისს, როგორც ჩანს, რაღაც პატარა თანამდებობა ეკავა კალიგულას სასახლეში (კალ., 19).

ეტყობა, სვეტონიუსი რომში იზრდებოდა (დომ., 12) და თავისი დროისათვის ჩვეულებრივი განათლება ჰქონდა მიღებული - ჯერ გრამატიკული, მერე კი რიტორიკული სკოლაც დაუმთავრებია (ჰრ., 4).

სკოლის დასრულების შემდეგ სვეტონიუსი ხვდება პლინიუს უმცროსის წრეში, რომელიც მაშინდელი კულტურული ცხოვრების ერთ-ერთი ცენტრი იმყოფებოდა. პლინიუს უმცროსი, - კვინტილიანეს მოწაფე, ტაციტუსის მეგობარი, ბრწყინვალე მწერალი, კონსული 100 წელს, - სვეტონიუსზე გახლდათ; და მან დააფასა ახალგაზრდა და მისი მფარველი გახდა.

მხედრული ფენიდან გამოსული კაცის კარიერა იწყებოდა სამხედრო სამსახურიდან, მაგრამ სვეტონიუსს ეს არ უნდოდა, - პლინიუსმა მისთვის სამხედრო ტრიბუნის თანამდებობა გაახერხა, მაგრამ სვეტონიუსმა სათავისოდ უარი თქვა და სთხოვა, ეს თანამდებობა რომელიმე თავისი ნათესავისთვის გადაეცა (პლინიუსი, წერილები, III, 8).

სვეტონიუსი დარჩა რომში, გახდა ქურუმების ორი კოლეგიის წევრი; იმპერატორმა ადრიანემ დანიშნა რომელიღაც „რჩეულ

კოლეგიაში“. პლინიუსმა ხელახლა გამოითხოვა მისთვის „სამი შვილის უფლება“, რომელიც გარკვეულ შეღავათებს იძლეოდა სამსახურში (პლინიუსი, წერილები, X, 94-95).

შესაძლოა, სვეტონიუსი პლინიუსთან იყო სამსახურში, როცა პლინიუსი პონტოს პროკონსული გახლდათ ბითინიაში (მცირე აზიის ჩრდილოეთი) 110-სა და 112 წლებს შორის.

სვეტონიუსი წერს თავის პირველ დიდ თხზულებას, - რომელია, არ ვიცით, - მაგრამ გამოცემას არ ჩქარობს და პლინიუსი ურჩევს: „მეტად ნულარ გადადებ... შენი ნაშრომი მზად არის და დასრულებულია, გაპრიალებით ბრწყინვას კი არ დაიწყებს, უფრო წაიშლება“ (პლინიუსი, წერილები, I, 24).

წყნარად რომ იცხოვროს და იმუშაოს, პატარა აგარაკის ყიდვა უნდა რომის მახლობლად და პლინიუსი ერთ თავის მოკეთეს სთხოვს, რომ არაპრაქტიკულ სვეტონიუსს დაეხმაროს (პლინიუსი, წერილები, I, 24): „ამ აგარაკში, თუკი მისი ფასი ხელმისაწვდომია, ბევრი რამ აცდუნებს ამ ჩემს ტრანკვილუსს: რომის სიახლოვეც, მოხერხებული გზაც, პატარა ნაკვეთიც, სამფლობელოს ზომებიც, რომელთა შეძენის შემთხვევაში უფრო გართობა შეუძლია, ვიდრე მოვლა. ისეთი წიგნის კაცისთვის (scholasticus), როგორიც ეს არის, საკმარისზე მეტიც კი იქნებოდა ამხელა მიწის ფართობი, რომ გონება დაემშვიდებინა და თვალები დაესვენებინა, იქაურობისთვის შემოეტარებინა, ყველა თავისი ვაზი სცოდნოდა და ხეები დაეთვალა ხოლმე...“

117 წლის ომის დროს იმპერატორი ტრაიანე სწავლულმა ადრიანემ შეცვალა, რომელიც დიდი დამფასებელი და მოყვარული გახლდათ მეცნიერებისა თუ ხელოვნების. მოულოდნელად სვეტონიუსისთვის სასახლის კარზე თანამდებობის შოვნის შესაძლებლობა გამოჩნდა და ისიც იმპერატორის კანცელარიაში „სამეცნიერო საქმეების“ (a studiis) თანამდებობაზე ინიშნება; ევალება საზოგადოებრივი ბიბლიოთეკების (a bibliothecis) ზედამხედველობა და, ბოლოს, იღებს მაღალ თანამდებობას „მიმოწერაში“ (ab epistulis): მასთან თავს იყრის ანგარიშები და დასმენები მთელი იმპერიიდან, რომელთა შესახებ მოახსენებს ხოლმე ადრიანეს, მერე კი ადგენს და ადგილებზე აგზავნის იმპერატორის განკარგულებებს.

სასახლის კარზე სამსახური სვეტონიუსს გზას უხსნის სახელმწიფო არქივში სამუშაოდ და ისიც სარგებლობას ამ

პრივილეგიებით, - ამ წლებში წერს თორმეტი კეისრის ცხოვრებას და 119 წელს ამ თხზულებას გამოსცემს ადრიანეს პრეტორიელების მეთაურისადმი, სეპტიციუს კლარუსისადმი მიძღვნიტ. როგორც ჩანს, სვეტონიუსი სეპტიციუს კლარუსს პლინიუსის წრიდან იცნობდა და, პლინიუსის სიკვდილის შემდეგ, მისი სახით ახალი მფარველი იპოვა. ამ მიძღვნას ჩვენამდე არ მოუღწევია, რადგან ნაწარმოების დასაწყისი დაკარგულია...

სვეტონიუსის კარიერა სასახლის კარზე მალე დასრულდა. 122 წელს, იმპერატორ ადრიანეს ბრძანებით, სვეტონიუსი გაანთავისუფლეს. კეისარ ადრიანეს ბიოგრაფი, ელიუს სპარტიანუსი, ამის შესახებ წერდა: „პრეტორიელების მეთაური სეპტიციუს კლარუსი, მიმოწერის გამგებელი სვეტონიუს ტრანკვილუსი და სხვები იმიტომ შეცვალა, რომ იმატ, ადრიანეს ბრძანების საპირისპიროდ, მის ცოლთან, საბინასთან იმაზე თავისუფლად ეჭირათ თავი, ვიდრე ეს იმპერატორის სახლისადმი პატივისცემით არის დაშვებული“ („ადრიანე“, 11, 3). ისიც ნათელია, რომ ვიბია საბინა, რომელიც იმპერატორ ადრიანეს გულზე სულაც არ ეხატებოდა, აქ მხოლოდ საბაბია და ნამდვილი მიზეზი სასახლის კარის რომელიღაც ინტრიგას უკავშირდება, მაგრამ კერძოდ რომელს - ჩვენთვის უცნობია...

სვეტონიუსი ამ დროისთვის შუახნის კაცი უნდა ყოფილიყო და მის შემდგომ ცხოვრებაზე აღარაფერი ვიცით; თუმცა, თუკი მისი ნაშრომების რაოდენობით ვიმსჯელებთ, კიდევ დიდხანს უნდა ეცოცხლა, ალბათ, 140-150 წლებამდე.

მიუხედავად იმისა, რომ შემორჩენილია მისი ზოგიერთი ნაწარმოებების ფრაგმენტები, უპირველეს ყოვლისა, სვეტონიუსი გვახსოვს, როგორც ავტორი ნაშრომისა De Vita Caesarum („კეისრების ცხოვრება“); ეს თხზულება ინგლისურ ენაზე ცნობილია, როგორც The Twelve Caesars („თორმეტი კეისარი“).

როგორც ჩანს, „თორმეტი კეისარი“ დაწერილია იმპერატორ ადრიანეს ხანაში და წარმოადგენს რომის იმპერიის პირველი კეისრების ბიოგრაფიების ერთობლიობას: იულიუს კეისარი (აკლია პირველი რამდენიმე თავი), ავგუსტუსი, ტიბერიუსი, კალიგულა, ნერონი, გალბა, ოტონი, ვიტელიუსი, ვესპასიანე, ტიტუსი და დომიციანე.

ნაშრომი თითოეულ კეისარზე გვიამბობს ასეთი სქემის

მიხედვით: კეისრის ცხოვრება ძალაუფლების მიღწევამდე (წარმოშობა, წინასწარმეტყველებები, ოჯახური ამბები, ციტატები), მმართველობა, პირადი ცხოვრება, სიკვდილი და დასაფლავება. პირველ და უკანასკნელ ნაწილში სვეტონიუსი, ასე თუ ისე, იცავს ქრონოლოგიას, ხოლო მმართველობასა და პირად ცხოვრებაში მხოლოდ ფაქტების ჩამონათვალს გვაძლევს, რომლებიც მოცემულ პიროვნებას ჯერ დადებითად, შემდეგ კი უარყოფითად ახასიათებს.

თავისი მდიდარი შინაარსის წყალობით ეს ნაწარმოები უმნიშვნელოვანესი ისტორიული წყაროა.

სვეტონიუსს მოჰყავს უმარავი ფაქტი იმპერატორების პირადი ცხოვრებიდან, რაშიც თამამად ურევს ხოლმე ანეგდოტებს და სხარტულებს, რითაც, იმდროინდელი და მომდევნო ხანის ნორმებითაც, თითქოს მთლიანობას უკარგავს ვრცელ მასალას. არც პრაგმატულ ან ქრონოლოგიურ თანმიმდევრობაზე ზრუნავს, - „არა დროის, არამედ საგნების თანმიმდევრობით“ (*neque per tempora, sed per species*) - ასეთია სვეტონიუსის თხრობის ძირითადი პრინციპი. სვეტონიუსის ეს „საგნები“ არის თემები, რომელთა ოსტატური და თავისუფალი დაპირისპირებით საკვირველ გამომსახველობით ოსტატობას აღწევს: ჯერ მოდის მოკლე ქრონოლოგია კეისრის დაბადებიდან ხელისუფლებაში მოსვლამდე, რომელსაც წინ წაუმიძვარებს ცნობებს საგვარეულოზე და წინაპრებზე; მერე თხრობა გრძელდება კეისრის მმართველობაზე, და, როგორც წესი, გაყოფილია - იმპერატორის პირად და საზოგადოებრივ ცხოვრებად; ბოლოს არის კეისრის სიკვდილის ქრონოლოგიური სექცია. მაგალითად, იულიუს კეისრის ცხოვრების დასაწყისი არ შემონახულა, და თხრობა ცხოვრების მეთექვსმეტე წლიდან იწყება.

როგორც ჩანს, თავადაც მხედრების ფენიდან გამოსული სვეტონიუსი ხშირ შემთხვევაში თანაუგრძნობდა სენატს, როდესაც ეს უკანასკნელი კეისარს უპირისპირდებოდა, ასევე იზიარებდა სენატის აზრს კეისარების პიროვნებებზე. ამის შედეგად, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად, ავლენს წინასწარ უარყოფით განწყობას ზოგიერთ იმპერატორთან დამოკიდებულებაში. მაგალითად, როცა ჰყვება: ტიბერიუსზე, კალიგულაზე, ნერონზე და დომიციანეზე, ჯერ მოკლედ გადმოსცემს მათი მმართველობის დადებით და ნეიტრალურ მხარეებს, მერე კი დაწვრილებით ჩამოთვლის უარყოფითს

(მაგალითად, კალიგულაზე წერს: „აქამდე ლაპარაკი იყო მმართველზე, ქვემოთ კი ურჩხულზე მოგვიწევს საუბარი“).

თხრობა დაწურულია, წერისას სვეტონიუსი იყენებს ყოველდღიურ გამონათქვამებს და ცალკეულ სიტყვებსა და ფრაზებს ბერძნულად, - ეს კი მიუღებელი და დაუშვებელია ისეთი ლათინი ისტორიკოსების აზრით, როგორებიც იყვნენ ლივიუსი და ტაციტუსი. მართო ესენი კი არა, მეცხრამეტე საუკუნის ისტორიკოსები და ფილოლოგები ამ თხზულებას ასე აფასებდნენ - „მეტად სუსტია ლიტერატურული კუთხით, მოკლებულია ფსიქოლოგიურ სიზუსტეს და პოლიტიკურ შორსმჭვრეტელობას“ („ბროკჰაუზის და ეფრონის ენციკლოპედიური ლექსიკონი“)...

ამის საპირისპიროდ, აკადემიკოსი და რუსულად მთარგმნელი, მიხეილ გასპაროვი ტექსტის ჟანრულ თავისებურებებს უკავშირებს გვიანანტიკურ წესს მასალის სიჭრელის შესახებ, ხოლო მთელ რიგ პასაჟებს (კეისრის მკვლელობა, ნერონის თვითმკვლელობა და სხვა) მიაკუთვნებს ლათინური პროზის საუკეთესო ნიმუშებს: „მკითხველი შეამჩნევს, როგორ ბუნებრივ კონტრასტს ქმნის დეტალების დაძაბულობის მატების კვალობაზე კეისრის ხეტიალი და ყოყმანი რუბიკონის გადალახვის წინ და მერე მისი მომყოლი - გამარჯვებით დასრულებული ომის უმნიშვნელოვანესი ფაქტების სწრაფი გადმოცემა (იულ., 31-35). ხოლო ისეთი გაშლილი სურათებიც, - როგორიცაა კეისრის მკვლელობა და დაკრძალვა ან ნერონის სიკვდილი (მისი დრამატულად მკვეთრი დაყოფით ხუთ აქტად, აჯანყებაზე პირველი ცნობებიდან ვიდრე მომაკვდავი იმპერატორის ბოლო სიტყვებამდე), - სვეტონიუსის არაკეთილმოსურნეებიც იძულებულნი არიან, რომ მიაკუთვნონ ლათინური პროზის საუკეთესო ფურცლებს“.

აღბათ, უკვე თამამად შეიძლება იმის თქმა, რომ სვეტონიუსმა, როგორც დიდოსტატმა მწერალმა ბევრად გაუსწრო თავის დროს.

*

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სვეტონიუსი ერთ-ერთი პირველი არაქრისტიანი მწერალია, რომელმაც იესო ქრისტეს მიმდევრების გამოჩენა გვამცნო. თუმცა ეს შესამოწმებელი ჰიპოთეზაა, - ტექსტში ლაპარაკია „ვიღაც ქრისტომის აღელვებულ იუდეველებზე“, ხოლო ეს სახელი გავრცელებული

იყო ახლო აღმოსავლეთში არამეულად მოლაპარაკე საზოგადოებაში.

*

სვეტონიუსს ბევრი მიმბაძველი ჰყავდა; მაგალითად, მეოთხე საუკუნის თხზულება „ავგუსტების ისტორიების მწერლები“ (Scriptores Historiae Augustae - ეს არის ექვსი სხვადასხვა ავტორის: ელიუს სპარტანუსის, იულიუს კაპიტოლინუსის, ვულკაციუს გალიკანუსის, იულიუს ლამპიდუსის, ტრებულიუს პოლიონისა და ფლავიუს ვოპისკუსის დაწერილი რომის იმპერატორთა ბიოგრაფიების კრებული - ადრიანედან ვიდრე მარკუს ავრელიუს კარნუსამდე). „თორმეტი კეისარის ცხოვრება“ შუასაუკუნეებშიც დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, - მისაბამ მაგალითად იქცა ზელიგენშტადტის მონასტრის წინამძღვრისა და სწავლული ისტორიკოსის ეინჰარდისათვის კარლოს დიდის (747-814) ბიოგრაფიის დასაწერად...

იმის სანახავად, რომ სვეტონიუსის ბრწყინვალე თხზულებამ მეოცე საუკუნის ნობელიანტ მწერალზე, გაბრიელ გარსია მარკესზეც იქონია გავლენა (რომანი „მარტოობის ასი წელი“), ამ ორი პატარა ამონარიდის დამოწმებაც შეიძლება პარალელურად

-

სვეტონიუსი: „კლავდიუს პულხერმა, რომელსაც სიცილიასთან მკითხაობისას წიწილები საკვებს არ უკენკავდნენ, ყველა ზღვაში გადაყარა და თითქოს მკითხაობის დასაცინად თქვა: „სვან, რაკი ჭამა არ უნდათ!“ - თავად კი საზღვაო ბრძოლაში ჩაება და დამარცხდა“ (ტიბ., 2. 2.) მარკესი: „მეთექვსმეტე საუკუნეში, როდესაც მეკობრე ფრენსის დრეიკმა რიოაჩას ალყა შემოარტყა, ურსულა იგუარანის ბების ბებია ისე შეაშინა უეცრად ატეხილმა ზარების გაბმულმა გუგუნმა და ქვემეხთა გრიალმა, რომ თავგზააბნეული ზედ გახურებულ კერიაზე დაჯდა“ („მარტოობის ასი წელი“. გვ. 25. ელზა ახვლედიანის თარგმანი, „მერანი“, 1984).

დავაკვირდეთ, როგორი მოულოდნელი გადასვლებია ორივე აბზაცში პატარა მოვლენიდან (ქათმების აკენკვის მიხედვით მკითხაობა საბძოლო ხომალდზე) დიდი მოვლენისკენ (საზღვაო ბრძოლა) და პირიქით, დიდი მოვლენიდან (ზღვიდან ზარბაზნების სროლა და ზარების გაბმული გუგუნი ქალაქში) პატარაზე (შეშინებული ქალი გახურებულ კერიაზე ჯდება).

კიდევ მრავალი ამგვარი პარალელური ადგილების გამოძებნა შეიძლება ორივე ავტორთან, რათა დავრწმუნდეთ, რომ ერთ აბზაცში დიდი და პატარა მოვლენის ოსტატურ გაერთიანებას და ამით უჩვეულოდ წარმოსახულ რეალობას ქმნის ორივე მწერალი - მეორე საუკუნისა და მეოცე საუკუნისა...

*

ეს მოკლე ჩანაწერი უნდა დავამთავრო სვეტონიუსის „თორმეტი კეისრის ცხოვრებიდან“ ამოღებული იმ ფრაზებით, რომლებიც, თავიანთი სისხარტის გამო ფრთიან გამონათქვამებად იქცა -

იულიუს კეისარი: „მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე“ (იულ., 37. 2.).

ავგუსტუსი: „იჩქარე ნელა“ (ავგ., 25. 4.) ტიბერიუსი: „დაე, ვძულდე, ოღონდ დამეთანხმონ“ (ტიბ., 59.).

კალიგულა: „დაარტყი, იგრძნოს, რომ კვდება!“ (კალ., 30).

კლავდიუსი: „მაგინონ, მაგრამ თითი არ დამაკარონ!“ (კლავ., 40 3.).

ნერონი: „როგორი არტისტი უკვდება მსოფლიოს!“ (ნერ., 49).

გალბა: „ვერავის აიძულებ, ანგარიში ჩაგაბაროს არაფრის კეთებისათვის“ (გალ., 9).

ოტონი: „უფრო სამართლიანია, ერთი მოკვდეს ყველასთვის, ვიდრე ყველა - ერთისთვის“ (ოტ., შენიშვ. 24).

ვიტელიუსი: „მტრის გვამს კარგი სუნი უდის, უფრო უკეთესი - თანამოქალაქისას“ (ვიტ., 10. 3.) ვესპასიანე: „ფული არ ყარს“ (ვესპ., 23. 4.); ტიტუსი: „მეგობრებო, მე დღე დავკარგე“ (ტიტ. 8.); დომიციანე: „არაფერია სილამაზეზე დამატყვევებელი, მაგრამ უფრო სწრაფწარმავალიც არაფერია (დომ. 18. 2.).

2011

წიგნი პირველი - ღვთაებრივი იულიუსი

იულიუს კეისრის ცხოვრების დასაწყისი არ შემონახულა. თუკი სვეტონიუსის ბიოგრაფიების ჩვეულებრივი სქემით ვიმსჯელებთ, დაკარგულ ნაწილში გადმოცემული უნდა ყოფილიყო იულიუსების გენეალოგია, გამოცხადებულიყო კეისრის დაბადება (თანმხლები წინასწარმეტყველებით) და

მისი ცხოვრების დასაწყისი. ერთადერთი მონაკვეთი, როგორც ჩანს, შემონახულია სერვიუსის მიერ („ენეიდას“ კომენტარები, VI, 799): „სვეტონიუსი კეისარის ცხოვრებაში აცხადებს, რომ ორაკულებმა მთელ მსოფლიოს ამცნეს დაუმარცხებელი მხედარმთავრის დაბადება“.

1. თექვსმეტი წლისამ[2] მამა დაკარგა. ერთი წლის შემდეგ, უკვე იუპიტერის ქურუმად დანიშნულმა, კოსუციასთან ნიშნობა ჩაშალა, - გოგონასთან, რომელიც მხედრული, მაგრამ მდიდარი ოჯახიდან იყო და ვისზედაც ჯერ კიდევ მოზარდი დანიშნეს, - და ცოლად შეირთო კორნელია, იმ ცინას შვილი, რომელიც ოთხჯერ იყო კონსულად. კორნელიამ მალე ქალიშვილი გაუჩინა, იულია. დიქტატორმა სულამ ვერაფრით შეძლო, რომ იულიუსი გაშორებოდა კორნელიას.

(2) ამიტომ, ქურუმის თანამდებობის, ცოლის მზითევის, საგვარეულო სიმდიდრის გარეშე დარჩენილი დიქტატორის მოწინააღმდეგეებში ითვლებოდა და იძულებულიც კი შეიქმნა, დამალულიყო[3]. მიუხედავად იმისა, რომ ოთხდღიანი მალარიის, იგივე კვარტან მალარიის შეტევები ტანჯავდა, ლამის ყოველ ღამე უნდა შეეცვალა სამალავი, ფულით უნდა მოესყიდა სულას დეტექტივები, სანამ, ბოლოსდაბოლოს, შეწყალება არ მიიღო ქალწულებრივი უწყებითა[4] და თავისი ნათესავების - მამერკიუს ემილიუსისა და აურელიუს კოტას მეოხებით.

(3) სულა დიდხანს ისტუმრებდა უარით თავის ერთგულ და სახელოვან მომხრეებს, რომლებიც კეისარს ჯიუტად შუამდგომლობდნენ; ბოლოს, როგორც ცნობილია, სულამ დაუთმო და ან ღვთიური შთაგონებით ან საკუთარი გამჭრიახობით შესძახა: „თქვენ გაიმარჯვებთ და წაიყვანეთ! მაგრამ იცოდეთ: კაცი, ვის გადარჩენასაც ასე ცდილობთ, ერთხელაც სასიკვდილო დარტყმას მოგვაყენებს იმ არისტოკრატიის მიზეზით, რომელსაც ჩვენ ვიცავდით; რადგან ამ ერთ კეისარში ბევრი მარიუსი იმალება!“

2. სამხედრო სამსახური აზიაში დაიწყო, იმ მხარის გუბერნატორის პრეტორ მარკუს ტერმიუსის ამაღლებაში. ბითინიაში გაგზავნილი ფლოტის იქ მისაყვანად, დიდხანს დაყოვნდა ნიკომედესთან[5]. მაშინვე ხმა დაირხა, რომ მეფესთან შეუფერებელი ურთიერთობა ჰქონდა; თავად კი ეს ჭორი იმით გააღრმავა, რომ რამდენიმე დღის შემდეგ იქ კიდევ

წავიდა იმ ვალის დაბრუნების მომიჯნავეებით, რომელიც თავის კმაყოფაზე მყოფ ერთ თავისუფალ კლიენტს მიეწერებოდა. შემდგომმა სამსახურმა მეტი დიდება მოუტანა და მითილენის[6] აღებისას ტერმუსმა მუხის გვირგვინით[7] დააჯილდოვა.

3. მსახურობდა კილიკიაში სერვილიუს ისავკილიუსის მეთაურობით, მაგრამ ცოტა ხანს; როცა სულას გარდაცვალების ცნობა მიუვიდა და ახალი არეულობის იმედი გაჩნდა, რომელსაც მარკუს ლეპიდუსი იწყებდა, სასწრაფოდ რომში დაბრუნდა. თუმცა ლეპიდუსთან თანამშრომლობაზე უარი თქვა, რომელიც დიდი სარგებელს ჰპირდებოდა. იულიუსს იმედი გაუცრუა როგორც ბელადმა, ასევე წამოწყებამ, რომელიც უფრო ცუდად დატრიალდა, ვიდრე თავად წარმოედგინა.

4. როცა ამბოხება ჩაახშეს, კორნელიუს დოლაბელას, კონსულარს და ტრიუმფატორს[8] სასამართლოში უჩივლა გამოძალვის ბრალდებით; მაგრამ სამართალში მიცემული გაამართლეს. მაშინ გადაწყვიტა, როდოსზე წასულიყო, მტრების თვალსაწიერს რომ მორიდებოდა, თან შემთხვევით ესარგებლა და იმ დროისთვის სახელგანთქმულ მჭევრმეტყველების მასწავლებელთან[9], აპოლონიუს მოლოსთან ემეცადინა. ამ მოგზაურობის დროს, როცა უკვე ზამთრდებოდა, კუნძულ ფარმაცუსას[10] შორიახლოს მეკობრეებს ჩაუვარდა ხელში და თავისდა სამწუხაროდ ორმოც დღემდე მოუწია მათთან ყოფნა. მხოლოდ ექიმი და ორი მსახურიღა დარჩენოდა.

(2) დანარჩენი თანამგზავრები და მონები გამოსასყიდის შესაგროვებლად გააგზავნა. მაგრამ როცა, ბოლოსდაბოლოს, მეკობრეებს ორმოცდაათი ტალანტი[11] გადაუხადა და ნაპირზე გადმოსვეს, დაუყოვნებლოვ შეკრიბა ფლოტი, უკან დაედევნა, ყველა შეიპყრო და სწორედ იმ სასჯელით დასაჯა, რითაც არაერთხელ დამუქრებია ხოლმე ხუმრობით (იხილეთ 74 თავი). ამ დროს განაპირა მხარეები მითრიდატემ გააუკაცურა და მოკავშირეებისადმი გულგრილობა რომ არ დაბრალდებოდა, კეისარი წავიდა როდოსიდან, აზიაში გადავიდა, შეკრიბა დამხმარე რაზმი და პროვინციიდან გააძევა მეფის მხედართმთვარი, რითაც მორჩილებაში შეინარჩუნა შეყოყმანებული და მერყევი საზოგადოება.

5. რომში დაბრუნების შემდეგ მისი პირველი თანამდებობა

ჯარის ტრიბუნობა[12] იყო, რაც სახალხო კენჭისყრით მიენიჭა. აქ დიდი მონდომებით უჭერდა მხარს ლიდერებს, რომ ტრიბუნებს სულას დროს შემცირებული უფლებები აღდგენოდათ. ამას გარდა, ისარგებლა პლოტიუსის დადგენილებით, რომ რომში დაებრუნებინათ ლუციუს სინა, თავისი ცოლისძმა და ყველანი, ვინც ლეპიდუსის მხარეს იყო და იმისი სიკვდილის მერე სერტორიუსში გაიქცა; ამის შესახებ თავად წარმოთქვა სიტყვა.

6. კვესტორად ყოფნისას დეიდა იულია და მეუღლე კორნელია დაასაფლავა და, ჩვეულების მიხედვით, სახოტბო სიტყვებიც[13] წარმოთქვა ტრიბუნიდან. სხვათა შორის, იულიასადმი მიძღვნილ სიტყვაში, ასე ლაპარაკობს თავისი დედის და მამის წარმომავლობაზე: „ჩემი დედის გვარი დედის მხრიდან მეფეებიდან მოდის, მამის მხრიდან კი უკვდავი ღმერთებიდან: რამეთუ ანკუს მარციუსიდან (დედამისის გვარი) მომდინარეობენ მარციუს-მეფეები, ხოლო ღმერთქალ ვენერადან კი იულიუსების გვარი, რომელსაც ეკუთვნის ჩვენი ოჯახი. აი, რატომაა ჩვენი გვარეულობა მეფეებივით ხელშეუხებლობით შემოსილი, რომლებიც სიდიადით მალლა დგანან ჩვეულებრივ მოკვდავებზე, და მოწიწებით, როგორც ღმერთები, რომლებსაც თავად მეფენიც კი ემორჩილებიან“.

(2) კორნელიას შემდეგ პომპეა[14] მოიყვანა ცოლად, კვინტუს პომპეუსის ქალიშვილი და ლუციუს სულას შვილიშვილი. მაგრამ მერე გაშორდა, რადგან თავის ცოლზე პუბლიუს კლოდიუსთან ცოლ-ქმრული ღალატი იეჭვა. იმის თაობაზე, რომ კლოდიუსმა[15] საყვარელთან ქალის კაბით შეაღწია საღვთო დღესასწაულისას, ისეთი დამაჯერებლობით ლაპარაკობდნენ, რომ სენატმა სიწმინდეების შეურაცხყოფის გამო გამოძიება დანიშნა.

7. შორეულ ესპანეთში კვესტორის თანამდებობაზე დაინიშნა. ერთხელ, პრეტორის დავალებით, გემთმშენებლობის საკითხებზე ქალაქებს რომ უვლიდა, ჰადესში[16] ჩავიდა და ჰერკულესის ტაძარში ალექსანდრე დიდი იხილა. ამოიოხრა, თითქოს ზიზღი იგრძნო თავისი უმოქმედობის გამო, - ჯერ არაფერი გაეკეთებინა ღირსსახსოვარი, როცა ალექსანდრემ ამ ასაკში[17] უკვე მსოფლიო დაიპყრო, - და მაშინვე გათავისუფლებაზე დაიწყო ზრუნვა, რომ შემდეგ დედაქალაქში პირველივე შემთხვევით ესარგებლა და უფრო

დიადი საქმეები ეკეთებინა.

(2) მომდევნო ღამეს სიზმარმა შეაცბუნა - დაესიზმრა, თითქოს საკუთარ დედას აუპატიურებდა; მაგრამ სიზმრების ამხსნელებმა უფრო გააცნოველეს მისი იმედები, რაკი გამოუცხადეს, რომ ეს სიზმარი წინასწარმეტყველებს მის ძალაუფლებას მთელ სამყაროზე, რადგან დედა, რომელსაც თავის ქვეშ ხედავდა, სხვა არაფერია, თუ არა დედამიწა, რომელიც ყველა ცოცხალი არსების დედად ითვლება[18].

8. ამგვარად, ვადაზე ადრე მიატოვა თავისი პროვინცია და ლათინურ კოლონიებში[19] გამოცხადდა, რომლებიც მაშინ სამოქალაქო უფლებებს ითხოვდნენ. უეჭველად, მათ რამე უფრო თავხედურ ნაბიჯსაც გადაადგმევინებდა, რომ არა კონსულები, რომლებმაც ამის შიშით კილიკიისათვის შეგროვებული ლეგიონები დროებით შეაჩერეს.

9. ამას ხელი არ შეუშლია, რომში მალევე წამოეწყო უფრო თამამი საქმე. რამდენიმე დღით ადრე, ვიდრე ედილის მოვალეობის შესრულებას დაიწყებდა, ბრალი დასდეს შეთქმულებაში[20], ექს-კონსულ მარკუს კრასუსთან, პუბლიუს სულასთან და ლუციუს ოტრონიუსთან ერთად, რომლებიც კონსულები უნდა გამხარიყვნენ, მაგრამ ამომრჩეველთა მოსყიდვაში აღმოჩნდნენ ბრალდებულნი. ვარაუდობდნენ, რომ ახალი წლის დასაწყისში თავს დაესხმებოდნენ სენატს, ამოწყვეტდნენ არასასურველ პირებს, კრასუსი დიქტატორი გახდებოდა, კეისარი ცხენოსანი ჯარის მეთაურად გამოცხადდებოდა, მაშინ სახელმწიფოს თავიანთი შეხედულებით მოაწყობდნენ და, ოტრონიუსსა და სულას კონსულობას დაუბრუნებდნენ.

(2) ამ შეთქმულებაზე წერენ: ტანუსიუს გემინიუსი თავის ისტორიაში, მარკუს ბიბულუსი ედიქტებში, გაიუს კურიო უფროსი თავის სიტყვებში. ეტყობა, ციცერონსაც იგივე აქვს მხედველობაში, როცა აქსიუსისადმი[21] ერთ-ერთ წერილში ამბობს, კეისარი კონსული რომ გახდა, ის დესპოტიზმი დაამყარა, რომელსაც ჯერ კიდევ ედილად ყოფნისას იზრახავდაო. ტანუსიუსი დასძენს, რომ ან სინდისის ქენჯნისაგან ან შიშისაგან კრასუსი ხოცვა-ჟლეტვისთვის დანიშნულ დღეს არ გამოჩენილა, ამიტომ კეისარმაც არ მისცა წინასწარ დათქმული ნიშანი; კურიოს სიტყვით, დადგენილი იყო, რომ კეისარს ერთი მხარიდან ტოგა უნდა ჩამოეწია.

(3) იგივე კურიო, და მასთან ერთად მარკუს აკტორიუსი აცხადებენ, რომ კეისარმა შეთქმულება დაიწყო ასევე ახალგაზრდა გენიუს პიზოსთან, ხოლო როცა ეჭვი გაჩნდა, რომ რომში შეთქმულება მზადდებოდა, პიზომ უთხოვნელად და ურიგოდ ესპანეთში მიიღო დანიშვნა, მაშინ მათ მოილაპარაკეს, რომ ერთდროულად დაიწყებდნენ ამბოხებას: კეისარი - რომში, პიზო კი ესპანეთში, ამბრანების და ტრანსპადანების[22] მხარდაჭერით. პიზოს სიკვდილმა[23] მათი ჩანაფიქრი ჩაშალა.

10. ედილის თანამდებობაზე ყოფნისას არა მარტო კომიციუმი[24] და ბაზილიკებანი[25] ფორუმი შეამკო, არამედ კაპიტოლიუმზეც ააშენა დროებითი კოლონადები, რათა თავისი სიმდიდრის ნაწილი ეჩვენებინა. თამაშებს და ველურ ნადირებთან ბრძოლებს როგორც ამხანაგთან ერთად, ასევე დამოუკიდებლად წარმოადგენდა, ამიტომ საერთო დანახარჯსაც მხოლოდ მისთვის მოჰქონდა სახელი. მისი ამხანაგი მარკუს ბიბულუსი დაუფარავად აღიარებდა, რომ პოლუქსის ბედი ერგო: როგორც ფორუმზე მდგარ ღვთიური ტყუპების ტაძარს ეძახდნენ მარტო კასტორისას, ასევე მისი კეისართან ერთად გამოჩენილი ხელგამლილობა მხოლოდ კეისარს მიეწერებოდა.

(2) კეისარი დამატებით გლადიატორების ორთაბრძოლებსაც აწყობდა, მაგრამ იმაზე ნაკლები მებრძოლი გამოჰყავდა, ვიდრე აპირებდა[26] - იმის მიერ ყოველი მხრიდან შეკრებილმა მებრძოლების ბრბომ ისე შეაშინა მოწინააღმდეგეები, რომ საგანგებო ბრძანებით ყველასთვის აიკრძალა განსაზღვრულზე მეტი გლადიატორი ჰყოლოდა რომში.

11. როდესაც ხალხის კეთილგანწყობა მოიპოვა, ტრიბუნების მეშვეობით შეეცადა, რომ სახალხო კრებას იგი ეგვიპტეში გაეგზავნა. ამ რიგგარეშე დანიშვნის[27] მიზეზი ის იყო, რომ ალექსანდრიელებმა თავიანთი მეფე გააძევეს[28], რომელიც სენატში მოკავშირედ და რომაელი ხალხის მეგობრად იყო გამოცხადებული; ამან კი საერთო უკმაყოფილება გამოიწვია რომში. ოპტიმატების წინააღმდეგობის გამო, წარმატებას ვერ მიაღწია. სამაგიეროდ შეეცადა მათი გავლენა ნებისმიერი საშუალებით შეესუსტებინა და გაიუს მარიუსის იუგურთებზე, კიმბრებზე და ტევტონებზე გამარჯვებების აღსანიშნავი ძეგლები აღადგინა, რომელიც თავის დროზე სულამ დაანგრია. სასამართლოს თავმჯდომარეობისას[29] მკვლელობათა საქმეებზე, მკვლელებად გამოაცხადა ისინიც, ვინც

პროსკრიპციის დროს ხაზინიდან მაინც იღებდა ფულს რომაელ მოქალაქეთა თავებისთვის, თუმცა კორნელიანეს კანონებით[30] მათთვის გამონაკლისი იყო დაშვებული.

12. კაციც კი დაიჭირავა[31], რომელმაც სახელმწიფო ღალატში დაადანაშაულა გაიუს რაბირიუსი, და რომლის ძალისხმევითაც ცოტა ხნით ადრე[32] სენატმა ტრიბუნ ლუციუს სატურნიუსის ამბოხება ჩაახშო. ხოლო როცა კენჭისყრით ამ საქმის მოსამართლედ დაინიშნა, რაბირიუსს ისეთი მონდომებით დასდო ბრალი, რომ განსასჯელს ხალხთან მიმართვისას ყველაზე მეტად მოსამართლის გადამტერებაზე მინიშნებამ უშველა.

13. როცა პროვინციის მიღების იმედს გამოეთხოვა, თავისი კანდიდატურა დიადი პონტიფიკოსის თანამდებობაზე წამოაყენა, უხვად გაიღო ქრთამები და ისეთ ვალებში ჩავარდა, რომ, როგორც ამბობენ, არჩევნებზე წასვლამდე, დედამისთან საკოცნელად შესულმა წარმოთქვა: „ან პონტიფიკოსად დავბრუნდები, ან, საერთოდ, არ დავბრუნდები“. და მართლაც, იმდენად სძლია თავის ორივე, უაღრესად საშიშ მოწინააღმდეგეს[33], რომლებიც აღემატებოდნენ როგორც ასაკით, ასევე მდგომარეობით, რომ იმათ ტრიბებში გაცილებით მეტი ხმა შეაგროვა, ვიდრე ორივემ ერთად ყველა ტრიბში.

14. პრეტორად იქნა არჩეული, როცა კატალინას[34] შეთქმულება გაიხსნა და სენატმა შეთქმულებს ერთხმად მიუსაჯა სიკვდილი. მხოლოდ მან წამოაყენა წინადადება, მსჯავრდებულები ბადრაგის თანხლებით გაეგზავნათ მუნიციპალიტეტში, თითოეული ცალკეულ ქალაქში და მოეხდინათ მათი ქონების კონფისკაცია. ამასთანავე, აღწერა ის სახალხო სიძულვილი, რომელიც საუკუნოდ თავს დაატყდებოდა უფრო გადამჭრელი ღონისძიებების მომხრეებს და დამნაშავეებს. ამან ისეთი შიში აღძრა, რომ დანიშნული კონსული დეციმუს სილენუსი[35] შეეცადა, თავდაპირველი აზრი შეერბილებინა, თანაც ამის აღიარება შერცხვა და გამოაცხადა, თითქოს ეს აზრი უფრო მკაცრად იყო განმარტებული, ვიდრე მხედველობაში ჰქონდა.

(2) კეისარმა ბევრი მიიმხრო, მათ შორის კონსულ ციცერონის ძმა და გამარჯვებასაც მიაღწევდა, შეყოყმანებული სენატისთვის მარკუს კატონის სიტყვას სიმტკიცე რომ არ დაებრუნებინა. მაგრამ არც მაშინ შეუწყვეტია წინააღმდეგობა,

სანამ შეიარაღებული რომაელი მხედრები, დაცვის მომიჯნავეებით გარს რომ შემორტყმოდნენ სენტს, სიკვდილით არ დაემუქრნენ ასეთი სიჯიუტისთვის. ისინი უკვე გარს ერტყმოდნენ კეისარს გაშიშვლებული ხანჯლებით, გვერდით მჯდომმა სენატორებმა თავს უშველეს და მხოლოდ რამდენიმე იცავდა, ხელებგადახვეული და ტოგებსაც აფარებდნენ[36]. მხოლოდ მაშინ დაუფარავი შიშით დაიხია უკან და წლის ბოლომდე სენატში აღარ გამოჩენილა.

15. პრეტორად გახდომის პირველსავე დღეს მოითხოვა, რომ კვინტუს კატულუსი[37] ხალხის წინაშე კაპიტოლიუმის აღდგენის ანგარიშით წარმდგარიყო და წინადადებაც წამოაყენა, ეს საქმე სხვისთვის გადაეცათ. მაგრამ უსუსური იყო ოპტიმატების ერთსულოვანი წინააღმდეგობის მიმართ, - რადგან ხედავდა, თუ როგორ იკრიბებოდნენ ბრბოებად, ზურგს აქცევდნენ ახლადარჩეულ კონსულებს და მზად იყვნენ მათთვის პასუხის გასაცემად, საერთოდ, უარი თქვა ამ საქმეზე.

16. თუმცა, როცა სამოქალაქო ტრიბუნი ცეცილიუს მეტელუსი[38] მეტად მეამბოხე კანონპროექტით გამოვიდა, მიუხედავად კოლეგების მიერ დადებული ვეტოსი, კეისარი მის დასაცავად აღდგა და უჩვეულო სიკერპით იცავდა, სანამ თავისი დეკრეტით სენატმა ორივე დროებით არ ჩამოაშორა სახელმწიფოს მართვას. ამის მიუხედავად, კეისარს ეყო სიმამაცე, დარჩენილიყო თავის თანამდებობაზე, ემართა სასამართლო და მომხრეები შეემატებინა. ოღონდ როცა შეიტყო, - ზოგიერთი მზად არის, იარაღით შემაჩეროსო, - თავისი ლიკტორები გაუშვა, პრეტორის ტოგა გაიხადა და ჩუმად გაეშურა შინისკენ, რათა სახელმწიფო მართვას მართლა ჩამოშორებოდა დროებით.

(2) მეორე დღეს იმის სახლთან თავისით შეკრებილმა მოსახლეობამ ერთობ მღელვარე დემონსტრაცია მოაწყო და თანამდებობაზე აღსადგენად დახმარებაც შესთავაზა, მაგრამ მათი შეჩერება შეძლო. რაკი ამას არავინ ელოდა, სენატმა, რომელიც სასწრაფოდ მოიწვიეს სწორედ ამ დემონსტრაციაზე ღონისძიებების მისაღებად, სახალხოდ გამოუცხადა მადლობა თავისი საუკეთესო წარმომადგენლების პირით, მერე კურიაში მიიწვიეს, ყველაზე სახოტბო სიტყვებით შეაქეს, თავიანთი გამოცემული დეკრეტი შეცვალეს და თანამდებობაზე დააბრუნეს.

17. მაგრამ ახალი საფრთხე ემუქრებოდა: კათილინას თანამოაზრედ იყო გამოცხადებული. გამომძიებელ ნოვიუს ნიგერის წინაშე ამის შესახებ განაცხადა დამსმენმა ლუციუს ვეტიუსმა, სენატში კი კვინტუს კურიუსმა, რისთვისაც კენჭისყრით სახელმწიფო ფულადი ჯილდო დაუნიშნეს იმისთვის, რომ პირველმა გაამჟღავნა შეთქმულთა ჩანაფიქრი. კურიუსი ამტკიცებდა, ამის შესახებ თავად კათილინასგან სმენოდა, ვეტიუსი კი კეისრის ხელით დაწერილი და კათილინასადმი გაგზავნილი წერილის წარმოდგენას აპირებდა.

(2) მაგრამ კეისარმა, რომელიც ფიქრობდა, რომ ამგვარი თავხედობის ატანა არაფრით შეიძლებოდა, ციცერონის მტკიცებულება წარმოადგინა, სადაც ნათქვამი იყო, რომ თავად მიაწოდა კონსულს ცნობები შეთქმულების გარკვეულ დეტალებზე, რითაც წინ აღუდგა იმას, რომ კურიუსს ჯილდო მიეღო. ვეტიუსი კი, დასჯილი[39] გირაოს შეტანით და ქონების კონფისკაციით, კინადამ ხალხისგან დაფლეთილი პირდაპირ როსტრიან ტრიბუნასთან, ციხეში ჩააგდეს გამომძიებელ ნოვიუსთან ერთად, რომელმაც საჩივარი მიიღო თანამდებობით აღმატებულზე.

18. პრეტურის შემდეგ კენჭისყრით შორეული ესპანეთი მიიღო. კრედიტორები არ უშვებდნენ. მათ თავდებების[40] მეშვეობით დააღწია თავი და პროვინციაში წავიდა, კანონების და ჩვეულებების საპირისპიროდ, აღარ დაელოდა ბრძანებას და საშუალებებს. ცნობილი არ არის, მოსალოდნელ პირად სარჩელს გაუბრუნდა თუ მახვეწარი მოკავშირეების დასახმარებლად მიისწრაფოდა.

პროვინციაში წესრიგი რომ დაამყარა, იმავე სისწრაფით, შემცვლელს აღარ დალოდებია, რომისკენ გამოეჩქარა ტრიუმფისა და კონსულობის საძებრად.

(2) მაგრამ არჩევნების თარიღი უკვე დანიშნული იყო და შეეძლო, მაძიებლად გამოსულიყო როგორ ქალაქში შესული კერძო პირი[41]. ცდილობდა, თავისთვის კანონის გვერდის ასავლელი გზა გამოენახა, მაგრამ წინააღმდეგობას წააწყდა და იძულებული გახდა, უარი ეთქვა ტრიუმფზე, კონსულობა რომ არ დაეკარგა.

19. კონსულობის მაძიებლები კიდევ ორნი იყვნენ: ლუციუს ლუკცეუსი და მარკუს ბიბულუსი. კეისარი პირველს

შეუერთდა, რაკი ნაკლებად გავლენიანი, მაგრამ ძალიან მდიდარი იყო; მათ მოილაპარაკეს, რომ ლუკცეუსი ცენტურიონებს[42] თავის პირად ფულს დაპირდებოდა ორივეს სახელით. ეს რომ ოპტიმატებმა გაიგეს, შეეშინდათ, რომ კეისარი არაფრის წინაშე უკან არ დაიხევდა, თუკი უმაღლეს თანამდებობაზე მეგობრად მოკავშირე და თანამოაზრე ეყოლებოდა. მათ მისცეს ბიბულუსს რწმუნება იგივე გულუხვი დაპირებით და ბევრმა ფულითაც მოამარაგა. თავად კატონიც არ უარყოფდა, რომ ეს მოსყიდვა სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე ხდებოდა.

(2) ასე გახდა კონსული ბიბულუსთან ერთად. იმავე მიზეზით ოპტიმატებმა იზრუნეს, რომ მომავალ კონსულებს დანიშვნოდან უმნიშვნელო პროვინციები - მხოლოდ ტყეები და საძოვრები[43]. ამ წყენამ გნეუს პომპეუსთან მიიყვანა, რომელსაც უთანხმოება ჰქონდა სენატთან, რომელიც მეფე მითრიდატესთან გამარჯვების შემდეგ მისი მოქმედებების რატიფიკაციას აგვიანებდა. პომპეუსთან მარკუს კრასუსი კეისარმა შეარიგა, რომლებიც ჯერ კიდევ თავიანთი ერთობლივი კონსულობიდან მტრობდნენ ერთიმეორეს და ორივეს მოკავშირე გახდა. მოილაპარაკეს, რომ ისეთი სახელმწიფოებრივი ღონისძიება არ დაეშვათ, რომელიც სამიდან რომელიმეს არ დააკმაყოფილებდა.

20. თანამდებობაზე მისვლისთანავე, პირველ რიგში ის ბრძანა, რომ შეედგინათ და გამოექვეყნებინათ ყოველდღიური ანგარიშები[44] სენატის და ხალხის შეკრებებზე. აგრეთვე აღადგინა ძველი ჩვეულება, რომ იმ თვეებში, როცა ფასკები[45] არ იყვნენ მასთან, წინ ყოველთვის მიდიოდა მაცნე, ხოლო ლიკტორები უკან მოსდევნენ. როცა წარადგინა კანონპროექტი მიწაზე[46] და კოლეგამ უკეთურ ზრახვებში დაადანაშაულა, იარაღის ძალით გააგდო ფორუმიდან. მეორე დღეს ბიბულუსმა სენატში შეიტანა საჩივარი, მაგრამ არავის ეყო სიმამაცე, ამ ძალადობაზე მოხსენებით გამოსულიყო ან თუნდაც ის ღონისძიებები შეეთავაზებინა, ჩვეულებრივი მცირე უწესრიგობის დროსაც რომ იღებდნენ ხოლმე. ამან ისე გაამწარა ბიბულუსი, რომ სახლიდან აღარ გამოდიოდა თავისი კონსულობის ბოლომდე და მხოლოდ ედიქტებზე გამოხატავდა თავის პროტესტს.

(2) ამ დროიდან კეისარი მარტო, თავის ნებაზე მართავდა ყველას მთელ სახელმწიფოში. ზოგიერთი მახვილგონიერი,

ქალაქებზე მოწმედ ხელმოწერისას, ხუმრობით კეისრისა და ბიბულუსის კონსულობას კი არ აღნიშნავდა, არამედ იულიუსისა და კეისრის კონსულობას, ერთ კაცს აღნიშნავდნენ სახელით და გვარით. მალე ხალხში ასეთი ლექსიც გავრცელდა: კეისრის კონსულობისას აქტი ფაქტადაც ყოფნიდათ.

თუმცა ბიბულუსის ხანაში არც არაფერი ყოფილა.

(3) სტელას ნაკვეთი[47], რომელიც წინაპრების მიერ ხელშეუხებლად იყო გამოცხადებული და ხაზინის შესავსებად საიჯაროდ დატოვებული კამპანიის მინდორი კენჭისყრის გარეშე[48] დაუნაწილა იმ ოცი ათას მოქალაქეს, ვისაც სამი და მეტი შვილი ჰყავდა.

მოიჯარებმა რომ შეღავათი სთხოვეს, გადასახადის მესამედი შეუმცირა და ყველას სთხოვა, ზომიერები ყოფილიყვნენ, როცა მოუწევდათ საიჯარო თანხის მომატება.

საერთოდ, უხვად გასცემდა ყველაფერს, რაც უნდა ეთხოვათ, წინააღმდეგობას არა ხვდებოდა ანდა მუქარით ახშობდა.

(4) ლიკტორს უბრძანა, კურიიდან გამოეთრია და ციხეში წაეყვანა მარკუს კატონი[49], რომელიც სენატში შეკითხვით გამოვიდა. ლუციუს ლუკულუსი, რომელიც მეტისმეტად სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა, ისე დაზაფრა ყალბი ბრალდებებით, რომ ფეხებში ჩაუვარდა. ერთხელ ციცერონი სასამართლოში სახელმწიფოს მდგომარეობას[50] დასტიროდა, კეისარმა იმავე დღეს, მეცხრე საათზე[51], პატრიციებიდან პლებეებში გადაიყვანა მისი მტერი პუბლიუს კლოდიუსი[52], რასაც თავად კლოდიუსი დიდხანს და წარუმატებლად ცდილობდა.

(5). ბოლოს, მთელი მტრული პარტიის წინააღმდეგ დამსმენი დაიჭირავა, რომელსაც უნდა გამოეცხადებინა, რომ პომპეუსის მოსაკლავად აქეზებდნენ, ტრიბუნასთან გამოსულიყო და წამქეზებლების წინასწარ დათქმული სახელები დაესახელებინა. მაგრამ რაკი ინფორმატორმა ერთი თუ ორი სახელი ალაღბედზე დაასახელა, ეჭვი გაჩნდა. ასეთი ნაჩქარევი ჩანაფიქრის წარუმატებლობაზე გულაცრუებულმა, როგორც ვარაუდობენ, დამსმენი შხამით[53] მოიცილა.

21. დაახლოებით ამავე დროს ცოლად მოიყვანა კალპურნია, ლუციუს პიზოს, კონსულის პოსტზე თავისი შემცვლელის ქალიშვილი, ხოლო სერვილიუს ცეპიოს[54], თავისი შვილი

იულიას პირველ საქმროს, უარი უთხრა და გაათხოვა გნეუს პომპეუსზე, თუმცა სერვილიუსი მისი მთავარი დამხმარე იყო ბიბულუსის წინააღმდეგ ბრძოლაში. პომპეუსთან დანათესავებული, ხმის მიცემისას პირველად იმას შეეკითხებოდა ხოლმე აზრს, მანამდე კი კრასუსიდან იწყებდა, ხოლო ჩვეულება მოითხოვდა, მთელი წელიწადი გამოკითხვის ის თანმიმდევრობა დაეცვა, რაც კონსულისგან იყო მიღებული იანვრის კალენდრში[55].

22. სიძისა და სიმამრის მხარდაჭერით ყველა პროვინციიდან გალია ამოარჩია სამართავად, რომელიც თავისი შესაძლებლობებით - სიმდიდრეს და კარგი ვითარებით - ტრიუმფებს ჰპირდებოდა. თავიდან, ვატინიუსის კანონით[56] ციზალპური გალია მიიღო, მიმდებარე ილირიკუმით, მაგრამ მალე სენატმა დაუმატა ბანჯგვლიანი გალიაც[57], - სენატორები შიშობდნენ, რომ უარის თქმის შემთხვევაში ამ ადგილს ხალხიდან მაინც მიიღებდა.

(2) სიხარულით ფრთაშესხმულმა, თავი ველარ შეიკავა, რამდენიმე დღის შემდეგ მთელი სენატის წინაშე ტრაბახისაგან, რომ თავისი სურვილების მიზანს მიაღწია, მიუხედავად მოწინააღმდეგეთა უკმაყოფილებისა და ჩივილისა, და ახლა კი ყველა სენატორს ამოსდებდა აღვირს. ვილაცამ საწყენად შენიშნა, რომ ქალისათვის[58] ეს ადვილი არ არის. კეისარმა კი მიუგო, თითქოსდა ხუმრობით, რომ სირიაშიც ხომ მეფობდა სემირამიდა და ძველად აზიის არცთუ პატარა ნაწილს ამაზონები[59] ფლობდნენ.

23. მისი კონსულობის დასასრულს პრეტორებმა გაიუს მემიუსმა და ლუციუს დომიციუსმა მოითხოვეს გამოძიება გასული წლის ღონისძიებებისა. კეისარმა ეს სენატს დაავალა, მაგრამ სენატმა უარი თქვა. სამი დღე უნაყოფო კამათში გალია და მერე თავის პროვინციაში გაემგზავრა. მაშინვე, თითქოსდა კეისრის გასაფრთხილებად, სასამართლოს გადასცეს მისი კვესტორი. მალე თავად ისიც გამოიძახა საპასუხოდ სახალხო ტრიბუნმა ლუციუს ანტისტიუსმა და მხოლოდ სხვა ტრიბუნებთან თხოვნით კეისარმა იმას მიაღწია, რომ სასამართლოსთვის არ გადაეცათ, სანამ სახელმწიფო საქმეზე იყო წასული.

(2) და მომავალში რომ დარწმუნებული ყოფილიყო, ძალიან ცდილობდა ყოველ წელს მაგისტრატებს შორის ჰყოლოდა

თავისგან დავალებული ხალხი და მხოლოდ იმ მაძიებლებს ეხმარებოდა ან დაუშვებდა ძალაუფლებამდე, რომლებიც ეთანხმებოდნენ, დაეცვათ მისი არყოფნისას. იქამდეც კი მიდიოდა, რომ ზოგიერთისგან ითხოვდა ფიცს და ხელწერილსაც კი.

24. მაგრამ როცა ლუიციუს დომიციუსმა, კონსულობის კანდიდატმა ღია მუქარა დაუწყო, რომ როგორც კი კონსული გახდებოდა, იმას გააკეთებდა, რაც ვერ შეძლო პრეტორობისას და ჯარს ჩამოართმევდა, მაშინ კეისარმა თავისი პროვინციის ერთ-ერთ ქალაქ ლუკაში პომპეუსი და კრასუსი გამოიძახა, და დაარწმუნა ისინი, მოეთხოვათ მეორე ვადით კონსულობა, რათა დომიციუსი დაემარცხებინათ. თავისთვის კი ამ ორივეს დახმარებით[60] კიდევ ხუთი წლით შეინარჩუნა მეთაურობა.

(2) ამაზე დაყრდნობით, სახელმწიფოდან მიღებული ლეგიონების[61] დამატებად კიდევ ახლები შეკრიბა თავის ანგარიშში, მათ შორის ერთი ტრანსალპელი გალებისგან (ამ ლეგიონს გალურადვე ერქვა „ალაუდა“)[62], რომლებიც შეაიარაღა და განსწავლა რომაულად და შემდეგში რომის მოქალაქეობაც უბოძა.

(3) ამ ხანებიდან ომის ერთი შემთხვევაც კი არ გაუშვია ხელიდან, უსამართლოსიც და სახიფათოსიც კი, და პირველი ესხმოდა თავს როგორც მოკავშირე ტომებს, ასევე მტრულსა და ბარბაროსულს. ასე რომ, ერთხელ სენატმა დაადგინა კიდევაც, რომ გალიაში კომისია გაეგზავნათ, იქაური მდგომარეობის გამოსაძიებლად. სხვები[63] წინადადებას აყენებდნენ, რომ მტრისთვის გადაეცათ კეისარი. მაგრამ როცა საქმეები უკეთ წაუვიდა, მის საპატივცემოდ უფრო ხშირად და დიდხანს ინიშნებოდა სამადლობელი ლოცვები[64], ვიდრე ვინმე სხვაზე.

25. აი, რა ჩაიდინა თავისი მეთაურობის ათ წელიწადში. მთელი გალია, რომელიც მდებარეობს პირენეის ქედის, ალპების, სევენების და მდინარეებს რონასა და რაინს შორის, სულ 3200 მილი, მთლიანად, მხოლოდ მოკავშირე და რომისთვის სამსახურის გამწევი ტომების გარდა, პროვინციად გადააქცია და ორმოცი მილიონი სესტერცი ყოველწლიური გადასახადი დააკისრა.

(2) რომაელებიდან პირველმა მან გააკეთა ხიდი, თავს დაესხა რაინსგაღმა გერმანელებს და სასტიკად დაამარცხა. მანამდე უცნობ ბრიტანელებთანაც შეიჭრა, გატეხა ისინი და,

გამოსასყიდი და მძევლები მოითხოვა. ამდენ წარმატებებში მხოლოდ სამჯერ არ გაუმართლა: ბრიტანეთში მისი ფლოტი თითქმის გაანადგურა ქარიშხალმა; გალიაში მისი ერთ-ერთი ლეგიონი დამარცხდა გერგოვიასთან; და გერმანიის საზღვართან, როცა მისი ლეგატები ტიტურიუსი და ორუნკულიუსი[65] საფარში შეიტყუეს და ამოხოცეს.

26. ამავე წლებში დაკარგა ჯერ დედა, მერე ქალიშვილი და მალე შვილიშვილიც. ამასობაში პუბლიუს კლოდიუსის მკვლელობამ აღაშფოთა მთელი საზოგადოება და სენატმა დაადგინა, მხოლოდ ერთი კონსული აერჩიათ და გნეუს პომპეუსი დაასახელა. სახალხო ტრიბუნებს სურდათ, რომ პომპეუსის კოლეგად გაეყვანათ, მაგრამ თავად ურჩია, ხალხისთვის ეთხოვათ, კეისარს საშუალება ჰქონოდა მივლინების ვადის ამოწურვამდე მეორე კონსულად წამოეყენებინა თავისი კანდიდატურა და ამისთვის რომში ისე არ გამოქცეულიყო, რომ ომი არ დაემთავრებინა.

(2) ამას რომ მიაღწია, უფრო მეტზე დაიწყო ფიქრი და იმედების ასასრულებლად ერთი შემთხვევაც არ გაუშვია, გულუხვობა გამოეჩინა ანდა ვინმეს დახმარებოდა, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო საქმეებში. სამხედრო ალაფის საშუალებით ფორუმის[66] მშენებლობა დაიწყო, რომლის მხოლოდ მიწა ას მილიონ სესტერცზე მეტი ღირდა. თავისი ქალიშვილის სამახსოვროდ გლადიატორთა თამაშები[67] და ბანკეტი გამოაცხადა, - ეს კი მანამდე არავის გაუკეთებია. ამ მოვლენების მოლოდინი რომ უფრო დიდი ყოფილიყო, ბანკეტის კერძები არა მხოლოდ დაქირავებულ მეხორცეებს, არამედ თავის სახლშიც მოამზადებინა.

(3) სახელგანთქმულ გლადიატორებს, რომელიმე ორთაბრძოლაში რომ მაყურებელთა რისხვას დაიტეხდნენ თავს[68], მისი ბრძანებით, ძალით გადაარჩენდნენ ხოლმე და კეისრის ჯარისთვის ინახავდნენ. ახალგაზრდა მებრძოლეს გლადიატორების სკოლაში ანდა ლანისტებთან[69] კი არ მიაბარებდა ხოლმე, არამედ რომაელი რაინდების კერძო სახლებში და იმ სენატორებთანაც კი, რომლებიც კარგად ფლობდნენ იარაღს. მისი წერილებიდან კარგად ჩანს, როგორი დაჟინებით სთხოვდა მათ, რომ ამ ახალგაზრდების სწავლისათვის თვალყური ედევნებინათ და პირადადაც ხელმძღვანელობდა ვარჯიშებს. ლეგიონერებს სამუდამოდ გაუორმაგა ჯამაგირი; როცა ხორბლის მოსავალი აურაცხელი

იყო, კეისარი ყოველგვარი შეზღუდვისა თუ ზომის გარეშე უნაწილებდა ლეგიონერებს, ხოლო ზოგჯერ თითოს თითო მონას ჩუქნიდა[70] ტყვეებიდან.

27. პომპეუსთან ნათესაობა და მეგობრობა რომ შეენარჩუნებინა, ცოლად ოქტავია შესთავაზა, თავისი დის შვილიშვილი, არადა ის უკვე გათხოვილი იყო გაიუს მარცელიუსზე, თავად კი იმისი ქალიშვილის ხელი ითხოვა, რომელიც თავის მხრივ ფაუსტუს სულაზე იყო დანიშნული. პომპეუსის ყველა მეგობარი და სენატორთა დიდი ნაწილი თავისზე დამოკიდებული გახდა ფულის უპროცენტოდ ანდა პატარა პროცენტით სესხებით. სხვა ფენების მოქალაქეებს, რომლებიც მასთან მიდიოდნენ თავისით ანდა მიწვევით, გულუხვი საჩუქრებით ავსებდა, არც მათი გააზატებულები და მონები ავიწყდებოდა, თუკი ისინი თავისი პატრონის ან მფარველის კეთილგანწყობით სარგებლობდნენ.

(2) მოკლედ, ერთადერთი იყო ყველას დასახმარებლად, ვინც იურიდიულ გართულებებში, ვალებსა თუ გაფლანგვებში იყვნენ მხილებულნი, ოღონდ იმათ გარდა, ვისი დანაშაულის, მფლანგველობისა და სილატაკის სიმძიმე ისეთი დიდი იყო, რომ კეისარიც კი ველარ შველოდა. ამნაირებს პირდაპირ ეუბნებოდა, რომ იმათი გადარჩენა მხოლოდ სამოქალაქო ომს შეეძლო.

28. არანაკლებ ძალისხმევას ხარჯავდა მთელი მსოფილოს მეფეთა კეთილგანწყობის მოსაპოვებლად; ზოგს ათასობით ტყვეს უგზავნიდა საჩუქრად, სხვებს დასახმარებლად ჯარს მიაშველებდა სადაც და როგორც უნდოდათ, თანაც სენატის და ხალხის დაუკითხავად. არა მხოლოდ იტალიის, გალიის და ესპანეთის, არამედ საბერძენეთისა და აზიის დიდ ქალაქებს დიდებული ნაგებობებით ამშვენებდა.

(2) ბოლოს, როცა ყველა განცვიფრებული იმას მარჩიელობდა, თუ საით უმიზნებდა, კონსულმა მარკუს კლავდიუს მარცელიუსმა, ედიქტებს გამოუცხადა, რომ აქვს დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმე და სენატს შესთავაზა, - კეისრის შემცვლელი ვადაზე ადრე დაენიშნათ, რადგან ომი დამთავრებული იყო, მშვიდობა დამყარდა და დრო იყო, გამარჯვებულს გაეშვა ჯარი; ხოლო არჩევნებზე კეისრის კანდიდატურა დაუსწრებლად არ უნდა მიეღოთ, რადგან პომპეუსმა ამისთვის არ ჩაწერა სათანადო პუნქტები სახალხო

დადგენილებაში[71].

(3) საქმე ის იყო, რომ პომპეუსმა თავის კანონში თანამდებობრივი პირების შესახებ აკრძალა თანამდებობებზე წარდგენა დაუსწრებლად და გულმავიწყობით კეისრისთვისაც არ გაუკეთებია შეღავათი და ეს შეცდომა მხოლოდ მაშინ გაასწორა, როცა კანონი უკვე ამოკვეთილი იყო სპილენძის დაფაზე და ხაზინას ჩაბარებოდა. კეისრისთვის პროვინციების და შეღავათების ჩამორთმევით არ დაკმაყოფილდა მარცელიუსი და ასევე შესთავაზა სენატს, რომ მოქალაქეობრივი უფლებები ჩამოერთმიათ იმ ახალჩამოსახლებულებისთვის, კეისარმა რომ ჩამოიყვანა ვატინიუსის კანონით ნოვუმ კომუმში, - იმის საფუძველზე, რომ იმათ მოქალაქეობა თვალთმაქცური ჩანაფიქრით[72] ჰქონდათ ნაჩუქარი და ეს უკანონობა იყო.

29. ამან კეისარი შეაშფოთა. დარწმუნებული იყო, მისგან ხშირად ესმოდათ, რომ ახლა, როცა პირველი კაცი გახდა სახელმწიფოში, არც ისე ადვილია მისი პირველი ადგილიდან მეორეზე გადმოგდება, როგორც მერე მეორედან - სულ ბოლოზე. ამიტომ მთელი ძალებით დაიწყო წინააღმდეგობის გაწევა, ნაწილობრივ ტრიბუნების ვეტოს მეშვეობით, ნაწილობრივ - მეორე კონსულის, სერვიუს სულპიცეუსის მხარდაჭერით. მომდევნო წელს გაიუს მარცელუსმა კონსულის თანამდებობაზე შეცვალა თავისი ბიძაშვილი, მარკუსი და ისევ იგივე მოითხოვა. მაშინ კეისარმა დიდი ქრთამით უზრუნველყო მეორე კონსულის, ემილიუს პაულუსის და ტრიბუნებიდან ყველაზე მამაცის, გაიუს კურიოს[73] მხარდაჭერა.

(2) მაგრამ ხედავდა, რომ მის წინააღმდეგ უფრო მეტი გულმოდგინებით მოქმედებდნენ, მომდევნო წლის[74] კონსულებსაც კი მისი გადამტერებულებიდან ირჩევდნენ და სენატს წერილით მიმართა, ითხოვდა, არ ჩამოერთმიათ მისთვის რომელიმე ხალხის საჩუქარი; ანდა მაშინ სხვა მხედართმთავრებსაც[75] გაეშვათ თავისი ჯარები. როგორც ვარაუდობენ, იმედი ჰქონდა, საჭიროებისას მისთვის უფრო ადვილი იქნებოდა თავისი ვეტერანების დაძახება, ვიდრე პომპეუსისთვის ახალი მეომრების შეკრება. მოწინააღმდეგეებს შესთავაზა დათანხმებულიყვნენ იმაზე, რომ რვა ლეგიონზე და ტრანსალპური გალიაზე უარის თქმის შემდეგ, კონსულად არჩევამდე შენარჩუნებინა მხოლოდ ორ ლეგიონი და

ციზალპური გალია, ანდა ერთ ლეგიონი და ილირიკუმი.

30. როცა არც სენატმა ისურვა ჩარევა, არც მოწინააღმდეგეებმა - რამე შეთანხმებაზე წასვლა, ახლო გალიაში გადავიდა და ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ჩატარების შემდეგ, გაჩერდა რავენაში[76] და ომით დაიმუქრა, თუკი სენატი მკაცრ ღონისძიებებს მიიღებდა მისი მხარდამჭერი ტრიბუნების[77] მიმართ.

(2) ეს, რასაკვირველია, მხოლოდ საბაბი იყო სამოქალაქო ომისა; მისი მიზეზები კი, როგორც ვარაუდობენ, სხვა იყო. მაგალითად, გნეუს პომპეუსი არაერთხელ ამტკიცებდა, რომ კეისარი იმიტომ წავიდა საერთო არეულობაზე და გადატრიალებაზე, რომ თავისი პირადი საშუალებებით აღარ შეეძლო არც იმ მშენებლობების დასრულება, რომლებიც წამოიწყო და არც იმ მოლოდინის გამართლება, რასაც მისი დაბრუნება აღძრავდა ხალხში.

(3) სხვები ამბობენ, თითქოს შიშობდა, რომ მოუწევს პასუხის გაცემა ყველაფერზე, რაც ჩაიდინა თავის პირველ კონსულობაში ადამიანთა მფარველობის, კანონების და დადებული ვეტოების საწინააღმდეგოდ. მარკუს კატონმაც ხომ არაერთხელ დადო ფიცი, რომ, როგორც კი ჯარს გაუშვებდა, მაშინვე პასუხისგებაში მისცემდა და ხალხში ამბობდნენ, რომ თუ კერძო პირად დაბრუნდებოდა, მაშინ მილოსავით[78] შეიარაღებული დაცვით გარშემორტყმულს მოუწევდა თავის დაცვა სასამართლოში.

(4) ეს აზრი უფრო საწმუნოა ასინიუს პოლიოს მტკიცების ფონზე: ფარსალუსთან ბრძოლისას კეისარმა დახოცილი და გაქცეული მტერი რომ ნახა, სიტყვასიტყვით შემდეგი თქვა - „თავად მოინდომეს ეს! მე, გაიუს კეისარს, იმ ყველაფრის შემდეგ, რაც გავაკეთე, დამნაშავედ გამომაცხადებდნენ, ჩემი არმია რომ არ დამეხმარებინა!“

(5) ბოლოს, ზოგიერთი ვარაუდობს, რომ კეისარში ამუშავდა ძალაუფლების ჩვევა და იმიტომ, ჯერ თავისი და მტრის ძალები აწონ-დაწონა, მერე კი შემთხვევით ისარგებლა და ხელში ჩაიგდო უმაღლესი ხელისუფლება, რაზეც ახალგაზრდობიდან ოცნებობდა. როგორც ჩანს, ასევე ფიქრობდა ციცერონი, როცა „მოვალეობების შესახებ“ მესამე წიგნში წერდა, რომ კეისარს სულ პირზე ეკერა ევრიპიდეს სტრიქონები, რომლებსაც ასე თარგმნის: თუ კანონს გადააბიჯებ[79], - მარტოოდენ

მეფობისთვის, ნებისმიერ სხვა შემთხვევაში კი პატივი უნდა სცე.

31. და აი, როცა ცნობამ მოაღწია, რომ ტრიბუნების ჩარევას წარმატება არ მოჰყოლია, და რომ თავად მოუწიათ რომიდან წასვლა, კეისარმა მაშინვე დაძრა კოჰორტები[80]. და ეჭვი რომ არ გამოეწვია, სხვათა დასანახად სახალხო სანახაობებზე იარებოდა და განიხილავდა გლადიატორთა სკოლის გეგმას, რომლის აგებასაც აპირებდა, და ასევე, ჩვეულებისამებრ, მოაწყობდა დიდი ვახშამი.

(2) მაგრამ მზე რომ ჩავიდა, მეზობლად მდებარე წისქვილიდან ნათხოვარი, ჯორებშებმული საზიდრით მალულად დაადგა გზას, მხოლოდ რამდენიმე თანამგზავრი ახლდა. მაშხალები ჩაქრა, გზაც აებნა, დიდხანს ხეტილობდა და მხოლოდ გამთენიისას გამცილებელი იპოვა და ფეხით გაიარა ვიწრო ბილიკები და, ბოლოსდაბოლოს, სწორ გზაზე გამოვიდა[81]. ლეგიონებს თავისი პროვინციის საზღვარზე, მდინარე რუბიკონთან წამოეწია. აქ შეყოვნდა და, იმაზე ჩაფიქრების შემდეგ, თუ რა ნაბიჯის გადადგმას ბედავდა, თანამგზავრებს მიუბრუნდა და უთხრა: „ჯერ კიდევ შეიძლება უკან დაბრუნება. მაგრამ საკმარისია, ეს ხიდი გადავიაროთ, რომ ყველაფერს იარაღი გადაწყვეტს“[82].

32. კიდევ ყოყმანობდა, რომ უცებ ასეთი ხილვა ჰქონდა. შორიანლოს მოულოდნელად უცნობი კაცი გამოეცხადა, უცნაური სიმაღლისა და სილამაზისა - იჯდა და სალამურზე უკრავდა. სალამურის ხმაზე მოირბინეს არა მხოლოდ მწყემსებმა, არამედ ბევრმა მეომარმა და მესაყვირებმაც. ერთ მათგანს ამ კაცმა საყვირი გამოსტაცა, მდინარეში გადახტა და გამაყრუებელი საომარი სიგნალი დასცხო, თან მეორე ნაპირისკენ მიდიოდა. მაშინ კეისარმა შესძახა: „წინ! წინ, საითაც ღმერთების ნიშანი და ჩვენი მოწინააღმდეგის უსამართლობა გვიხმობს!.. წილი ნაყარია“[83].

33. ასე გადაიყვანა ჯარი. და შემდეგ, საერთო შეკრებაზე გამოიყვანა მასთან გამოქცეული, გამოძევებული სახალხო ტრიბუნები, ატირდა, ტანსაცმელი შემოიგლიჯა მკერდზე და ჯარისკაცებს ემუდარებოდა, მისი ერთგულები დარჩენილიყვნენ. იმასაც კი ამბობენ, თითქოს თითოეულ მათგანს რაინდის მდგომარეობას[84] დაპირდა, მაგრამ ეს გაუგებრობაა. ჯარისკაცებს რომ მოუწოდებდა, ხშირად

აჩვენებდა მათ მარცხენა ხელის თითს და არწმუნებდა, რომ მზად იყო, გაეცა თავისი ბეჭედიც, რათა დაეჯილდოებინა თავისი ღირსების დამცველები. ხოლო უკანა რიგებიდან, საიდანაც უფრო ხედავდნენ, ვიდრე უსმენდნენ ორატორს, უნმო ნიშნები სიტყვებად მიიღეს და აქედან წამოვიდა ხმა, თითქოს რაინდების ბეჭდებს და ოთხასი ათას სესტერცს დაჰპირდა.

34. მისი შემდგომი მოქმედებანი, მოკლედ და წყობისად, ასეთი იყო[85]. შევიდა უმბრიაში, პიცენუმში, ეტრურიაში. მის შემცვლელად უკანონოდ დანიშნული და კორფინიუმის გარნიზონის უფროსი ლუციუს დომიციუსი აიძულა, დანებებოდა, მაგრამ ტყვედ არ დაუტოვებია, გაუშვა. მერე ადრიატიკის გაყოლებაზე ბრუნდიზიუმისკენ[86] განაგრძო გზა, სადაც კონსულები და პომპეუსი გაქცეულიყვნენ და როგორც კი შეძლებდნენ, ზღვის გადაცურვას აპირებდნენ.

(2) იმ წარუმატებელი ცდების შემდეგ, რომ ნებისმიერი ხერხით გაცურვის საშუალება არ მიეცა მათთვის, რომისკენ გადაუხვია. და სენატის შეკრების შემდეგ, სადაც სახელმწიფოში შექმნილ მდგომარეობაზე ილაპარაკა, პომპეუსის უძლიერესი არმიის წინააღმდეგ წავიდა, რომელიც ესპანეთში იდგა სამი ლეგატის ხელმძღვანელობით - მარკუს პეტრეიუსის, ლუციუს აფრენიუსის და მარკუს ვარონისა. გასვლის წინ მეგობრებს უთხრა: „ახლა უსარდლო ჯარის შესახვედრად მივდივარ და უჯარო სარდალს მერე დავუბრუნდები“. და თუმცა მასილიას ალყა - გზად მიმავალს რომ გადაუკეტეს კარიბჭეები და სურსათის ნაკლებობა - აყოვნებდა, მალე ყველა დაიმორჩილა.

35. ესპანეთიდან რომში დაბრუნებული, მაკედონიაში გადავიდა და იქ მთელი ოთხი თვე იჭერდა პომპეუსს მძლავრი სიმაგრეების რკალში, ბოლოს გატეხა კიდეც ფარსალის ბრძოლაში და გაქცეულს ალექსანდრიამდე სდია, სადაც უკვე მოკლული იპოვნა. რაკი ხედავდა, რომ მეფე პტოლემეუსი მის მიმართაც ავს იზრახავდა, მოუწია უჩვეულოდ რთული ომის წარმოება, არახელსაყრელ ადგილზე და ცუდ დროს, ზამთარში, მარაგის გარეშე, მოუმზადებლად, მდიდარი და ეშმაკი მტრის დედაქალაქში. გაიმარჯვა და ეგვიპტე კლეოპატრას და მის უმცროს ძმას მისცა, ვერ გაბედა მისი პროვინციად გადაქცევა, რომ რომელიმე მარჯვე ნაცვალს არ შესძლებოდა, ამხელა ქვეყანას დაყრდნობდა ახალი არეულობების წამოსაწყებად.

(2) ალექსანდრიიდან სირიაში გაემართა და მერე პონტოში, შემოფოთებული იყო მითრიდატე დიდის შვილზე, ფარნაკეზე მოსული ცნობებით, რომელმაც ისარგებლა ომის დაწყების შესაძლებლობით და უკვე მთვრალიც გახლდათ მრავალი გამარჯვებით[87]. თავისი იქ ჩასვლის მეხუთე დღეს, გამოჩენიდან მეოთხე საათზე, კეისარმა დაამარცხა იგი ერთადერთ ბრძოლაში. მერე ხშირად იხსენებდა, თუ როგორ გაუმართლა პომპეუსს, მხედარმთავრის დიდება მოეპოვებინა ისეთ მტერზე გამარჯვებით, რომელმაც ბრძოლა არ იცის. ამის მერე აფრიკაში სციპიონი და იუბა დაამარცხა, რომლებთანაც თავშესაფარს ეძებდნენ მოწინააღმდეგის გადარჩენილი მომხრეები; და ესპანეთში - პომპეუსის შვილები.

36. მთელ ამ სამოქალაქო ომში ერთხელაც არ დამარცხებულა. წარუმატებლობების გადატანა მხოლოდ მის ლეგატებს უხდებოდათ: გაიუს კურიო აფრიკაში მოკლეს, გაიუს ანტონიუსი ილირიკუმში მტერს ჩაუვარდა ტყვედ, პუბლიუს დოლაბელამ იმავე ილირიკუმში თავისი ფლოტი[88] დაკარგა, ხოლო გნეუს დომიციუს კალვინუსმა პონტოში - თავისი ჯარი. თავად კეისარი შეუცვლელად იბრძოდა შესანიშნავი გამარჯვებებით, საეჭვო წარმატებები რა იყო, არ იცოდა, ორი შემთხვევის გარდა: ერთხელ დირაქიუმთან, როცა პომპეუსმა გააქცია, მაგრამ არ დასდევნებია, შესძახა, რომ პომპეუსმა არ იცის გამარჯვება; და მეორედ, ესპანეთის ბოლო ბრძოლაში[89], - როცა დარწმუნდა, რომ ბრძოლა წააგო, თავის მოკვლას აპირებდა.

37. ომის დამთავრება ხუთი ტრიუმფით აღნიშნა: ოთხი ერთ თვეში, მაგრამ შუალედებით, - სციპიონზე გამარჯვების შემდეგ, და მეხუთე - პომპეუსის შვილებზე გამარჯვებისას. პირველი და ყველაზე ბრწყინვალე ტრიუმფი გალიისა იყო, მერე - ალექსანდრიისა, შემდეგ - პონტოსი, კიდევ - აფრიკული და ბოლოს - ესპანური, და თითოეული გამოირჩეოდა სხვებისგან თავისი განსაკუთრებული სიუხვითა და მოწყობით[90].

(2) გალური ტრიუმფის დროს ველაბრუმზე[91] ღერძი გაუტყდა და კინალამ გადმოვარდა ეტილიდან. კაპიტოლიუმზე ცეცხლის თანხლებით შევიდა, ორმოცი მაშხალიანი სპილო მოჰყვებოდა მარჯვნივ და მარცხნივ. პონტოს ტრიუმფში სხვა საგნებს შორის პროცესიას მოჰქონდა სამსიტყვიანი წარწერა: „მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე“, - როგორც წესი, ამით ომის მოვლენას კი არ

აღნიშნავდა, არამედ მისი დამთავრების სიჩქარეს.

38. თავის ძველ ლეგიონერებს ალაფიდან ოცდაოთხი ათასი სესტერცი დაურიგა, თუ არ ჩავთვლით ორი ათასს, გადახდილს სამოქალაქო ომის დაწყებისას. მიწებიც გამოუყო[92], მაგრამ არა ერთ ზოლად, თავისი ალაგებიდან რომ არ გაეყარა წინა მფლობელები. ხალხს დაურიგა ათი საწყაო მარცვლეული და ამდენივე ფუნტი ზეთი, ფულით კი სამას-სამასი სესტერცი, ადრე დაპირებული და კიდევ ას-ასიც იმისთვის, რომ ლოდინი მოუწიათ.

(2) ისინი, ვინც რომში ცხოვრებისათვის ორი ათას სესტერცამდე იხდიდნენ და იტალიაში - ხუთასამდე, ერთი წლით გაათავისუფლა ამ გადასახადიდან. დამატებით გამართა ლხინი[93] და ხორციც დაარიგა, ხოლო ესპანური ტრიუმფის მერე - კიდევ ორი სადილი: პირველი ღარიბული და თავისი გულუხვობისთვის არასაკადრისი მოეჩვენა, ამიტომ ოთხი დღის შემდეგ მეორე გამართა, გაუგონრად მდიდრული.

39. სანახაობებს სულ ნაირ-ნაირს აწყობდა: გლადიატორების ბრძოლასაც, თეატრალურ წარმოდგენებს ქალაქის ყველა კვარტალში და ყველა ენაზე[94], დოლებს - ცირკში, ათლეტების შეჯიბრსაც და საზღვაო ბრძოლასაც. საგლადიატორო შეტაკებაში[95] ფორუმზე სასიკვდილოდ იბრძოდნენ ფურიუს ლეპტინუსი პრეტორული გვარიდან და კვინტუს კალპენუსი, ყოფილი სენატორი და სასამართლოს ორატორი. სამხედრო ცეკვას ასრულებდნენ აზიის და ბითინიის მფლობელთა შვილები.

(2) რომელი მხედარი დეციუს ლებერიუსი[96] თავისი შეთხზული ფარისი დეკლამაციით გამოვიდა თეატრში, ჯილდოდ ხუთასი ათასი სესტერცი და ოქროს ბეჭედი მიიღო, და პირდაპირ სცენიდანვე გადაიარა ორქესტრა და თავისი ადგილისკენ გასწია პირველ თოთხმეტ რიგში[97]. დოლებზე, რომლისთვისაც ცირკი ორივე მხრიდან გაფართოვდა და წყლიანი თხრილი შემოერთყა გარს, დიდგვაროვანი ოჯახის ახალგაზრდები მართავდნენ ოთხცხენიან და ორცხენიან სარბოლო ეტლებს. ორი ცხენით ერთდროულად გამოჰყენებულები, ერთიდან მეორე ცხენამდე იხრებოდნენ და ხტომას აჩვენებდნენ. ტროას თამაშს[98] ორ ჯგუფად, უფროსებად და უმცროსებად დაყოფილი ბიჭები ასრულებდნენ.

(3) ველური ცხოველებით ბრძოლა[99] ხუთი დღე გრძელდებოდა, ბოლოს კი ნაჩვენები იყო ორი ლეგიონის შეტაკება, ხუთას-ხუთასი ქვეითით, ოც-ოცი სპილოთი და სამას-სამასი მხედრით. საბრძოლველად რომ მეტი ფართობი ჰქონოდათ, ცირკში აიღეს მოსახვევის მოსანიშნი ბოძები[100] და მათ ადგილზე ორი ბანაკი ააშენეს ერთიმეორის საპირისპიროდ. ათლეტები[101] ერთმანეთს სამი დღის განმავლობაში ეჯიბრებოდნენ დროებით სტადიონზე, რომელიც მარსის მინდვრის მახლობლად აიგო.

(4) საზღვაო ბრძოლისთვის ტბის ალაგი გათხარეს პატარა კოდეტას მინდორზე[102]. ბრძოლაში მონაწილეობდნენ ბირემები[103], ტირიულისა და ეგვიპტურის მსგავსი ტრიტემები, უამრავი მეგრძოლით. ამ სანახაობისთვის ყოველი მხრიდან იმდენი ხალხი მოაწყდა, რომ ბევრი ჩამოსული ქუჩებში და ქუჩაბანდებში გამართულ კარვებში ათევდა ღამეს, ხოლო ჭყლეტა იმისთანა იყო, რომ ბევრი სასიკვდილოდ დაშავდა, მათ შორის ორი სენატორიც.

40. მერე სახელმწიფოებრივი საქმეების მოწყობას მიჰყო ხელი. თავდაპირველად ქურუმების დაუდევრობით არეულ-დარეული კალენდარი შეასწორა, რომლებსაც თავის ნებისაებრ შიგ ისე ჩაესვათ თვეები და დღეები, რომ მომკლეთა ზეიმი ზაფხულს ასცდენოდა, ხოლო ყურძნის მოკრეფისა - შემოდგომას. მზის მოძრაობის გამოყენებით დაადგინა წელიწადში სამას სამოცდახუთი დღე, და ჩასმული თვის ნაცვლად ერთი დამატებული დღე ყოველ ოთხ წელიწადში[104].

(2) დროის სწორი ათვლა რომ დაწყებულიყო მომდევნო იანვრის კალენდებიდან, ნოემბერსა და დეკემბერს შორის ორი სხვა თვე ჩასვა. ასე რომ, წელიწადი, როცა ეს გარდაქმნები ხდებოდა, თხუთმეტთვიანი აღმოჩნდა, თუ ჩვეულებრივ, იმ წელიწადს ჩასასმელ თვესაც მივათვლიდით.

41. შეავსო სენატი, მოხუც პატრიციებს ახლები დაუმატა. გაზარდა პრეტორების, ედილების, კვესტორების რაოდენობა და უმცროსი მოხელეებისაც[105] კი. იმათ, ვისაც ცენზორების მიერ წოდება ჰქონდა ჩამორთმეული ანდა სასამართლოს მიერ მოსყიდვისთვის იყო გასამართლებული, უფლებები აღუდგინა.

(2) არჩევნები ხალხთან ერთად გაიყო: კონსულობის მაძიებელთა გამოკლებით, კანდიდატების ნახევარი ხალხის

სურვილით აირჩეოდა, მეორე ნახევარი კი კეისრის დანიშვნით. ნიშნავდა ამნაირი მოკლე ჩანაწერებით, რომლებიც ტრიბებში იგზავნებოდა: „დიქტატორი კეისარი - რომელიმე ტრიბს. თქვენს წინაშე წარმოვადგენ ამას და ამას, რათა თქვენი არჩევანისამებრ მიიღოს თავისთვის სასურველი წოდება“. თანამდებობებზე იმათი შვილებიც დაუშვა, ვინც პროსკრიპციის დროს სიკვდილი მიუსაჯეს. სასამართლოში ორი მოსამართლის დეკურია[106] დატოვა: სასენატორო და მხედრული; მესამე - ხაზინის (ერარული) ტრიბუნებისა[107] კი გააუქმა.

(3) მოქალაქეთა აღწერა[108] ჩაატარა არა ჩვეულ ადგილას და არა ჩვეული წესით, არამედ კვარტალების მიხედვით და სახლების მფლობელთა დახმარებით, და ხაზინიდან პურის მიმღებთა რაოდენობა სამას ოცი ათასიდან ასორმოცდაათი ათასამდე შეამცირა. ხოლო სიების განახლების დროს ახალი არეულობები რომ არ მომხდარიყო, განაწესა, რომ ყოველ წელს პრეტორს კენჭისყრით ჩაენაცვლებინა გარდაცვლილი მიმღებები ახლებით, იმათი რიცხვიდან, ვინც სიებში არ იყო მოხვედრილი.

42. ამას გარდა, ოთხმოცი ათასი მოქალაქე ზღვისგაღმა კოლონიებში ჩაასახლა[109]. ქალაქის შეთხელებული მოსახლეობის შევსების მიზნით გამოსცა კანონი, რომ არც ერთ ოცზე მეტი და ორმოცზე ნაკლები წლის[110] მოქალაქეს, თუ არ იმყოფებოდა სამხედრო სამსახურში, უფლება არ ჰქონდა, სამ წელზე მეტი ხნით მიეტოვებინა იტალია; და სენატორების შვილებიდან არავინ წასულიყო ქვეყნიდან სხვაგვარად, თუ არა თანამდებობის პირის სამხედრო ან სამოქალაქო ამაღლის შემადგენლობაში ყოფნით; და ნახირის მფლობელებს თავიანთი მწყემსების არანაკლებ მესამედისა აეყვანათ მოზრდილი, თავისუფალი ადამიანებიდან. ყველას, ვინც რომში მედიცინას ემსახურებოდა, და კეთილშობილ ხელოვნებათა[111] ყველა მასწავლებელს რომის მოქალაქეობა აჩუქა, რომ მეტი მონდომებით დასახლებულიყვნენ ქალაქში და სხვებიც მოეყვანათ.

(2) ვერ გაამართლა არაერთხელ გაჩენილი იმედები სესხების ვალდებულებების[112] შეცვლაზე, მაგრამ ბოლოს დაადგინა, რომ მევალეების გადასახადები მსესხებლებისგან განსაზღვრულიყო იმ ღირებულებით, როგორებიც ჰქონდა მათ მამულებს სამოქალაქო ომამდე, და ვალის მთლიან თანხას

ჩამოეწერებოდა ყველა გადახდები ანდა გადარიცხვები პროცენტებით. ეს კი ვალს თითქმის მეოთხედით ამცირებდა.

(3) დაშალა ყველა კოლეგია[113], ყველაზე ძველების გამოკლებით. სასჯელი მოუმატა დამნაშავეებს; რაკი მდიდარი ადამიანები იმიტომაც მიდიოდნენ უკანონობაზე, რომ მთელი თავის ქონებას განდევნობისას[114] ისევ დაინარჩუნებდნენ ხოლმე, - კეისარმა, ციცერონის სიტყვით[115], დაიწყო დასჯა მოქალაქის მკვლელობისათვის ქონების ჩამორთმევით, სხვა დანაშაულების დროს კი - ნახევარი ქონებისა.

43. სასამართლოს[116] უჩვეულოდ ფხიზლად და მკაცრად მართავდა. იმათ, ვინც გამოძალვისთვის იყო გასამართლებული, სენატორების ფენიდან აძევებდა. ერთი ყოფილი პრეტორის ქორწინება წინა დღეს ქმარგაშორებულ ქალთან გააუქმა, თუმცა ღალატზე ეჭვი არა ყოფილა. უცხოურ საქონელზე ბაჟი დააწესა. ტახტრევნები, ასევე სადაფის კაბები და მარგალიტის სამკაულები მხოლოდ განსაზღვრულ პირთა[117] გამოსაყენებლად დატოვა, განსაზღვრულ ასაკში და განსაზღვრულ დღეებში.

(2) განსაკუთრებით სასტიკად იცავდა ფუფუნების წინააღმდეგ კანონებს[118]. ბაზრის გარშემო დარაჯები განალაგა, რათა ჩამოერთვათ და მისთვის წარმოედგინათ აკრძალული სანოვაგე, ხოლო თუ რამე გამოეპარებოდათ, ხანდახან გააგზავნიდა ლიკტორებს ჯარისკაცების თანხლებით, რათა აეღოთ უკვე მიტანილი კერძები პირდაპირ მაგიდებიდან.

44. დღითიდღე უფრო და უფრო დიად და მრავალრიცხოვან გეგმებს ჩაიფიქრებდა ხოლმე დედაქალაქის მოსაწყობად და დასამშვენებლად, იმპერიის გასაძლიერებლად და გასაფართოებლად: პირველ რიგში, მარსის ტაძარი ისე განაახლა, როგორც არასოდეს ყოფილა, რომლისთვისაც ის ტბა ამოავსო და მოასწორა, სადაც საზღვაო ბრძოლებს მართავდა, ხოლო ტარპეის კლდის[119] ფერდობზე დიდებული თეატრი მოაწყო.

(2) სამოქალაქო სამართალი მოეყვანა სათანადო წესრიგში, რამდენიმე წიგნში შეერჩია ყველაფერი საუკეთესო და საჭირო უამარავი კანონიდან; გაეხსნა რაც შეიძლება მდიდარი ბიბლიოთეკები[120], ბერძნული და ლათინური, და მათი შედგენა მარკუს ვარონს მიახლო; ამოეშრო პომპტინეს ჭაობები[121]; (3) ფუკინუსის ტბის[122] დონე დაეწია; გზა

გაეყვანა ადრიატიკიდან აპენინის ქედის გადავლით ტიბრამდე; ისტმი[123] გადეთხარა არხით; დაემოშმინებინა თრაკიაში და პონტოში შემოჭრილი დაკიელები; მერე კი პართელებზე ელაშქრა მცირე არმენიის გავლით, მაგრამ გადამწყვეტ ბრძოლაში მონაწილეობა იქამდე არ მიეღო, სანამ წინასწარ კარგად არ გაიცნობდა მოწინააღმდეგეს.

(4) ამგვარ ჩანაფიქრებში და საქმეებში წამოეწია სიკვდილი. თუმცა სანამ ამაზე ვიტყოდეთ, ზედმეტი არ იქნება მოკლედ გადმოვცე ყველაფერი, რაც შეეხება მის გარეგნობას, ჩვეულებებს, სამოსს, ზნეობას, ასევე მის მოღვაწეობას საომარ და მშვიდობიანობის დროს.

45. ამბობენ, რომ მაღალი იყო, თეთრი, კარგი აგებულების, სახე ცოტა სრული, თვალები შავი და ცოცხალი. ჯანმრთელობა შესანიშნავი ჰქონდა, მხოლოდ სიცოცხლის ბოლოს დაეწყო უცაბედი გულისწასვლები და ღამის კოშმარები, ვარჯიშისას ორჯერ ჰქონდა ბნელის შეტევები.

(2) თავის სხეულს მეტისმეტი გულმოდგინებით უვლიდა, მართო კი არ იკრეჭდა და იპარსავდა, იგლეჯდა კიდეც, და ამაზე ბევრი საყვედურობდა. სიმელოტეს ვერ იტანდა, რაკი ხშირად იწვევდა ავისმოსურნეთა სიცილს. ამიტომ შეთხელეებულ თმას კეფიდან შუბლზე გადმოივარცხნიდა ხოლმე. დიდი სიამოვნებით მიიღო და სარგებლობდა უფლებით, მუდმივად ეტარებინა დაფნის გვირგვინი.

(3) და იცმევდა, როგორც ამბობენ, განსაკუთრებულად, - ატარებდა სენატორის ფოჩებიან და ფურფუჭელებიან ტუნიკას[124], თან დაუყოვნებლივ შემოირტყამდა ხოლმე სარტყელს, ოღონდ მოფომფლოვებულად. აქედან წამოვიდა სულას ნათქვამი, რომელიც ხშირად სთხოვდა ოპრიმატებს, - ეფრთხილათ ცუდად სარტყელშემოხვეულ ყმაწვილთან.

46. თავიდან სუბურაზე[125] მოკრძალებულ სახლში ცხოვრობდა, ხოლო როცა დიდი პონტიფიკოსი გახდა, დასახლდა წმინდა გზაზე მდგარ სახელმწიფო შენობაში. ბევრი წერს, რომ ძალიან უყვარდა ელეგანტურობა და ფუფუნება. ამბობენ, რომ ტბა ნემისთან[126] დიდ ფულად საძირკველი ჩაუყარა და ააშენა ვილა, მაგრამ მთლად არ მოეწონა და საძირკვლამდე დაანგრია, თუმცა ისევ ვალებში იყო. ლაშქრობებში თან დაჰქონდა მოზაიკური იატაკები.

47. ამბობენ, რომ დიდ ბრიტანეთში მარგალიტის მიღების იმედით შეიჭრა. და რომ მარგალიტების სიდიდის შესადარებლად, ხშირად ეწყობი ისინი ხელისგულებზე. ძვირფასი ქვების, ჭედურობების, სტატუეტების და ძველი ნახატების გულმოდგინე კოლექციონერი იყო. მშვენიერ და სწავლულ მონებს ისეთ გაუგონარ ფასებად ყიდულობდა, რომ თავადვე რცხვენოდა და წიგნებში მათ შეტანას კრძალავდა.

48. პროვინციებში მუდმივად ორ მაგიდაზე აწყობდა სადილს, ერთზე სხდებოდნენ სტუმრები სამხედრო ლაბადებით ბერძენი მეგობრები, მეორეზე - სტუმრები ტოგებით და ყველაზე ცნობილი ადგილობრივი მცხოვრებნი[127]. სახლში წესრიგს იმდენად მკაცრად იცავდა დიდსა თუ პატარა საქმეში, რომ ერთხელ მცხოვრებელს ხუნდები დაადო იმისთვის, რომ სტუმრებს ისეთივე პური არ მიუტანა, როგორიც ბატონს. სხვა დროს სიკვდილით დასაჯა თავისი გააზატებული კაცი რომაელი მხედრის ცოლის შეცდენისათვის, თუმცა ამაზე არავინ ჩიოდა.

49. სიბრძნეში მისი ერთადერთი ლაქა იყო მეფე ნიკომედესთან თანაცხოვრება. ეს იყო მძიმე და წარმოუდგენელი სირცხვილი, თავს რომ დაიტენა მასობრივ ჭორებად. არ ვლავარაკობ ლიცინიუსს კალვას ცნობილ სტრიქონებზე: ...და ყველა დანარჩენი, რასაც ბითინიელებიდან ფლობდა კეისრის უკანა მეგობარი.

ხმას არ ამოვიღებ დოლაბელას და კურიო უფროსის სიტყვებზე, სადაც დოლაბელა ეძახის „მეფის საგებელს“ და „დედოფლის გამშორებელს“, ხოლო კურიო - „ნიკომედის მოწყვლად ადგილს“ და „ბითინიელ მოშუშულ ხორცს“.

(2) არ ვლავარაკობ ბიბლუსის ედიქტებზე, რომელშიც თავის კოლეგას ბითინიელ დედოფალს ეძახის და აცხადებს, - ადრე მეფე უნდოდა, ახლა მეფობაო. იმავდროულად, მარკუს ბრუტუსის სიტყვებით, რომელიდაც ოქტავიუსმა, სუსტი ჭკუისა და ამიტომ ენააშვებულმა კაცმა, მთელ ხალხში პომპეუსს მეფე დაუძახა, ხოლო კეისარს - დედოფალი. მაგრამ გაიუს მემიუსი სიტყვას აწყვეტინებს იმით, რომ ის იდგა ნიკომედესთან ღვინისდამსხმელად სხვებთან ერთად დიდ ქეიფში, სადაც ესწრებოდა ზოგიერთი სტუმარი რომის ვაჭრებიდან, რომლებსაც სახელებით ჩამოთვლის.

(3) ციცერონი ზოგიერთ თავის წერილში წერს, როგორ წაიყვანეს

მეფის მსახურებმა კეისარი საძინებელში, როგორ დაწვა ძოწეულის სამოსელში გამოწყობილი ოქროს ტახტზე და როგორ გაიხრწნა ბითინიაში ამ ვენერას შთამომავლის სიყმაწვილის ყვავილი. უფრო მეტიც, როცა ერთხელ კეისარი ლაპარაკობდა ნისას, ნიკომედესის ქალიშვილის დასაცავად და ჩამოთვლიდა ყველა დამსახურებას, რაც მეფეს მისთვის გაუწევია, ციცერონმა გააწყვეტინა: „მოვეშვათ ამას, გთხოვ. ყველამ მშვენივრად იცის, რაც მოგცა იმან და შენ რაც მიეცი!“

(4) და ბოლოს, გალიის ომის ტრიუმფის დროს, ეტლს ადევენებულები სხვა დამცინავ სიმღერებთან ერთად ამასაც, ძალიან გახმაურებულსაც[128] მღეროდნენ: კეისარი გალებს იპყრობს, ნიკომედეს - კეისარს: ახლა კეისარი ზეობს გალთა მპყრობელ მეისრად, -

ნიკომედეს არ ზეიმობს, მეისრად ჰყავს კეისარს.

50. სასიყვარულო შექცევისას, საერთო აზრით, ხარბი და მფლანგველი იყო. ბევრი ცნობილი ქალის საყვარელი იყო, მათ შორის პოსტუმიასი, სერვიუს სულპიციუსის ცოლისა; ლოლიასი, აულუს გაბინიუსის ცოლისა; ტერტულასი, მარკუს კრესუსის ცოლისა და თვით მუციასი, გნეუს პომპეუსის ცოლისა. მართლაც, მამა-შვილი კურიოები და სხვაც მრავალი პომპეუსს საყვედურობდნენ, რომ ხელისუფლების წყურვილის გამო ცოლად მოიყვანა იმ კაცის ქალიშვილი, ვისი გულისთვისაც გააგდო ცოლი, სამი შვილი რომ გაუჩინა, და რომელსაც ოხვრით იგონებდა, როგორც თავისი ეგისტუსს[129].

(2) მაგრამ ყველაზე მეტად მარკუს ბრუტოსის დედა, სერვილია უყვარდა, ვისთვისაც თავისი პირველი კონსულობისას[130] ექვსმილიონიანი მარგალიტი იყიდა, ხოლო სამოქალაქო ომში, სხვა საჩუქრები რომ არ ჩავთვალოთ, ლამის უფასოდ მიჰყიდა აუქციონიდან უმდიდრესი აგარაკი. როცა ბევრი გაოცებული იყო ასეთი სიიაფით, ციცერონმა მახვილგონივრულად შენიშნა: „რით არის ცუდი გარიგება, თუკი მესამედი ნაწილი გამყიდველთან რჩება?“ როგორც ეჭვობდნენ, სერვილიას თავისი საკუთარი შვილი იუნია ტერცია[131] საყვარლად დაუდიოდა კეისართან.

51. პროვინციებშიც რომ არ ეხსნებოდა სხვის ცოლებს, ის ორსტროფედიც აჩვენებს, რომელსაც გალიის ტრიუმფში მღეროდნენ ჯარისკაცები: უდარაჯეთ, არ მოშორდეთ ცოლებს, ქალაქს მოდის თავმელოტი მაცდური.

აქ ნასესხებ ფულის მაღალ გორებს გალიაში ფლანგვა უნდა კაცური.

52. მის საყვარლებში დედოფლებიც იყვნენ ევნოე მავრის ჩათვლით, ბოგუდესის ცოლისა და, როგორც ნაზონი წერს, ცოლსაც და ქმარსაც მრავალრიცხოვან და ძვირფას საჩუქრებს უძღვნიდა. მაგრამ ყველაზე მეტად კლეოპატრა უყვარდა, ვისთანაც არაერთხელ მოუღბენია გათენებამდე. მზად იყო, კლეოპატრას მდიდრულ სათავსოებიანი ხომალდით გადაეცურა მთელი ეგვიპტე ეთიოპიამდე, ჯარს რომ უარი არ ეთქვა უკან მიყოლაზე. ბოლოს რომში მიიწვია და მანამდე არ გაუშვა, სანამ დიდი პატივით არ მიიღო და ძვირფასი საჩუქრები არ უძღვნა, თანაც კლეოპატრას უფლება მისცა, რომ თავისი ახლად დაბადებული შვილისთვის კეისრის სახელი დაერქმია.

(2) ზოგიერთი ბერძენი მწერალი აცხადებს, რომ ეს შვილი კეისარს ჰგავდა სახითაც და აგებულებითაც. მარკუს ანტონიუსი[132] უმტკიცებდა სენატს, რომ კეისარმა ბიჭი თავის შვილად აღიარა და რომ ეს ცნობილია გაიუს მათიუსისთვის, გაიუს ოპიუსისთვის და კეისრის სხვა მეგობრებისთვის. თუმცა ამ გაიუს ოპიუსმა მთელი წიგნი დაწერა იმის მტკიცებაში, რომ ბავშვი, რომელსაც კლეოპატრა კეისრის შვილად ასაღებდა, სინამდვილეში სულაც არ არის კეისრისა.

(3) ჰელვიუს ცინა, ქალაქის თავისუფალი მოსახლეობის ტრიბუნი, აღიარებდა, რომ დაწერილი და მომზადებული ჰქონდა კანონპროექტი, რომლის დასამტკიცებლად გატანაც კეისარმა უბრძანა თავის არყოფნაში; ამ კანონის მიხედვით კეისარს უფლება ეძლეოდა, რამდენიც და როგორიც უნდოდა, იმდენი და ისეთი ქალი მოეყვანა ცოლად, მემკვიდრეების[133] გაჩენის მიზნით. ბოლოს, ეჭვები რომ აღარ დარჩეს მისი უზნეობითა და გარყვნილობით შექმნილ სამარცხვინო სახელზე, მოგაგონებთ, რომ კურიო უფროსმა რომელიღაც სიტყვაში მოიხსენია ყველა ცოლის ქმრად და ყველა ქმრის ცოლად.

53. ცოტა ღვინოს რომ სვამდა, მტრებიც კი ვერ უარყოფდნენ. მარკუს კატონს ეკუთვნის სიტყვები: „ყველასგან განსხვავებით კეისარი ფხიზელი აწყობს სახელმწიფო გადატრიალებას“. საკვებთან დამოკიდებულებაში, როგორც

გაიუს ოპიუსი გვიჩვენებს, იმდენად არაჭირვეული იყო, რომ როცა ვინმეს სადილზე ახლის მაგივრად ძველი კარაქი ჰქონდა მოტანილი და დანარჩენი სტუმრები უარს ამბობდნენ ჭამაზე, კეისარი მარტო იღებდა ჩვეულებრივზე მეტს, რათა არ ჰგონებოდათ, თითქოს გაუფრთხილებლობის ანდა თავაზიანობის გამო საყვედურობდა მასპინძელს.

54. უანგარობა არ აღმოაჩნდა არც სამხედრო, არც სამოქალაქო პოსტებზე[134]. ზოგიერთი თანამედროვის მოგონებით, ესპანეთში პროკონსულობისას[135] არა მარტო მდაბიოსავით სთხვოდა ფულს მოკავშირეებს თავისი ვალების გადასახდელად, არამედ თავს ესხმოდა და ლუზიტანიელებს რამდენიმე ქალაქი გაუძარცვა, როგორც ომში, თუმცა ისინი თანახმანი იყვნენ მის მოთხოვნებზე და კარიბჭეებსაც უღებდნენ.

(2) გალიაში ტაძრების სიწმინდეები და ღმერთების ტაძრებს ძარცვავდა და ქალაქებს აკოტრებდა უფრო ხშირად ალაფისათვის, ვიდრე დასასჯელად. ამიტომ აღმოაჩნდა იმდენი ოქრო, რომ იტალიაში ერთ ფუნტს[136] სამი ათას სესტერცად ჰყიდდა.

(3) თავისი პირველი კონსულობისას კაპიტოლიუმის ტაძრიდან სამი ათასი ფუნტი ოქრო მოიპარა და იმის მაგივრად იმდენივე მოოქროვილი სპილენძი დადო. ვაჭრობდა კავშირებით და სამეფოებით, მხოლოდ პტოლემეოსს საკუთარი თავისა და პომპეუსის გამოსასყიდად ექვსი ათასი ტალანტი გამოსძალა. შემდეგში მხოლოდ დაუფარავმა გაძარცვებმა და მკრეხელობებმა შეაძლებინა დაეფარა სამოქალაქო ომის, ტრიუმფებისა და სანახაობების ხარჯები.

55. მჭევრმეტყველებაში და სამხედრო ხელოვნებაში არანაკლები დიდება მოიპოვა, ვიდრე ამ ხელობათა საუკეთესო მცოდნეებმა. დოლაბელას ბრალდების შემდეგ ყველამ უკამათოდ აღიარა ერთ-ერთ საუკეთესო სასამართლოს ორატორად მთელ რომში. ყოველ შემთხვევაში, ციცერონი ორატორებს რომ ჩამოთვლის თავის „ბრუტუსში“[137], აცხადებს, რომ არავინ უნახავს კეისარს რომ აღმატებოდა და უწოდებს მის სიტყვას დახვეწილს, ბრწყინვალეს და დიდებულსაც და კეთილშობილსაც კი.

(2) ხოლო კორნელიუს ნეპოტუსს ასე[138] სწერდა: „როგორ? ვის ამჯობინებ ამას იმ ორატორებიდან, რომლებმაც არაფერი

იციან, თავისი ხელოვნების გარდა? ვინ უფრო მახვიგონიერია და მდიდარი აზრებით? ვინ უფრო მრავალფეროვანი და დახვეწილია გამოთქმებით?“ როგორ ჩანს, მჭევრმეტყველების მაგალითად, უფრო ახალგაზრდობაში, მან აირჩია კეისარ სტრაბონიუსი[139], იმისი სარდინიელების დასაცავი სიტყვიდან რაღაც-რაღაცეები სიტყვასიტყვით გადაიტანა თავის შესავალ სიტყვაში[140]. როგორც გადმოგვცემენ, მჟღერი ხმით ლაპარაკობდა, მგზნებარე, მაგრამ სასიამოვნო მოძრაობებით და ჟესტებით

(3) დაგვიტოვა რამდენიმე სიტყვა, თუმცა ზოგიერთი ტყუილად მიეწერება. ავგუსტუსი არცთუ უსაფუძვლოდ თვლიდა, კვინტუს მეტელიუსის დასაცავი სიტყვა თავად კეისარის მიერ არ ყოფილა გამოცემული, არამედ ჩამწერის სტენოგრაფიული ნამუშევარია, ორატორის სიტყვას რომ ვერ დასწოვდა. ზოგიერთ ჩანაწერში ვნახე სათაური „მეტელიუსის დასაცავად“ კი არა, „მეტელიუსისთვის“, თუმცა იქ კეისარი თავისი მხრიდან ლაპარაკობს, საკუთარ თავსა და მეტელიუსს იცავს მათი საერთო მატაგებლების ბრალდებებისგან.

(4) სწორედ ასევე ცდილობს ავგუსტუსი კეისარს მიაწეროს სიტყვა მეომრების წინაშე ესპანეთში[141]; სხვათა შორის, ცნობილია ორი ასეთი სიტყვა, ერთი პირველი ბრძოლის წინ და მეორე - მეორე ბრძოლის დაწყებამდე, თუმცა ასპინიუს პოლიონი წერს, რომ ამ დროს მტრის მოულოდნელი თავდასხმისას დრო არა ჰქონდა ამხელა სიტყვების სათქმელად.

56. დატოვა „ჩანაწერები“ თავის მოქმედებებზე გალიის ომში და პომპეუსთან სამოქალაქო ომში. ვის ეკუთვნის ჩანაწერები ალექსანდრიის, აფრიკის და ესპანეთის ომებზე, უცნობია. ერთნი ოპიუსს ასახელებენ, სხვები ჰირციუსს, რომელმაც დაამთავრა აგრეთვე კეისარის მიერ დაუსრულებლად დატოვებული ბოლო წიგნი „გალიის ომები“. კეისარის ჩანაწერებს ასე ეხმაურებოდა ციცერონი იმავე „ბრუტუსში“[142] -

(2) „მისი შეთხზული ჩანაწერები უმაღლეს ქებას იმსახურებს, მათში არის შიშველი უბრალოება და მომხიბვლელობა, თავისუფალი მდიდრული ორატორული სამოსელისგან. მხოლოდ ის უნდოდა, რომ ყველაფერი მოემზადებინა იმათთვის, ვინც ისტორიის დაწერას მოინდომებდა, მაგრამ იმ

ბრიყვებს აამა, რომელთაც მოესურვებათ მისი მოთხოვნის შელამაზება თავისი დახუჭუჭებითა და კაულებით, გონიერი ხალხი იმის დაწერილის მერე კალამს აღარ მოჰკიდებს ხელს“.

(3) ხოლო გირციუსი[143] იმავე „ჩანაწერებში“ ასე ამბობს: „ისეთი ერთსულოვანი მოწონებით შეხვდნენ, რომ, ეტყობა, იმდენს არ იძლევიან, რამდენსაც ართმევენ მასალას ისტორიკოსებს. ჩვენ უფრო მეტად, ვიდრე ვინმე სხვა აღფრთოვანებული ვართ მისით: ყველამ იცის, როგორ კარგად და ზუსტად, ჩვენ კი ისიც ვიცით, როგორ მსუბუქად და სწრაფად დაწერა იგი კეისარმა“.

(4) ასინიუს პოლიონი აღმოაჩენს, რომ „ჩანაწერები“ დაწერილია საჭირო გულმოდგინების და ჭეშმარიტებაზე ზრუნვის გარეშე. ბევრი რამ სჯეროდა იქიდან, რასაც სხვები აკეთებდნენ და ბევრს ამახინჯებს, რასაც თავად აკეთებდა, განზრახ ანდა გულმავიწყობით. სხვათაშორის, პოლიონი ვარაუდობს, რომ კეისარი გადააკეთებდა და შეასწორებდა ამ ნაშრომს.

(5) კიდევ დატოვა ორი წიგნი „ანალოგიებზე“[144], ამდენივე წიგნი „კატონის წინააღმდეგ“[145] და, ბოლოს, პოემა სათაურით „გზა“. ამ თხზულებებიდან პირველი ალპებზე გადასვლისას დაწერა, ჯარით რომ ბრუნდებოდა ახლოგალიიდან სასამართლო შეკრების შემდეგ. მეორე - მუნდასთან ბრძოლის დროს. საბოლოო - როცა ოცდაოთხ დღეში რომიდან შორეულ ესპანეთში გადავიდა.

(6) აგრეთვე არსებობს მისი მოხსენებები სენატში. როგორც ჩანს, კეისარმა პირვლმა მისცა მათ სამახსოვრო და ფურცლებიანი წიგნის ფორმა, როცა ადრე კონსულები და მხედართმთავრები პირდაპირ ფურცლებზე წერდნენ, ზემოდან ქვემოთ. არსებობს მისი წერილები[146] ციცერონისადმი და წერილები ახლობლებთან შინაურ საქმეებზე, რომლებშიც თუ რამის თქმა უნდოდა დაფარულად, საიდუმლო წერის მეთოდით სარგებლობდა, ანუ ასოებს ისე ცვლიდა, რომ იმათგან არც ერთი სიტყვა აღარ გამოდიოდა. რომ გავარჩიოთ და წავიკითხოთ ისინი, მაგალითად, D ასო A-ს მაგივრად იქნება და ასე შემდეგ.

(7) ასევე ცნობილია ზოგიერთ თხზულებაზე[147], ბავშვობასა და ახალგაზრდობაში რომ დაუწერია, - „ქება ჰერკულესს“, ტრაგედია „ოიდიპოსი“, „რჩეული თხზულებები“. მაგრამ ყველა ამ წიგნის გამოცემა ავგუსტმა აკრძალა თავის მოკლე და

ნათელად დაწერილი წერილში პომპეუს მაცერუსის მიმართ, ვისაც დავალებული ჰქონდა ბიბლიოთეკების მოწყობა.

57. იარაღსა და ცხენს შესანიშნავად ფლობდა, ამტანობა ნებისმიერ წინასწართქმულს აჭარბებდა. ლაშქრობაში ჯარის წინ მიდიოდა, ჩვეულებრივ ფეხით, ხანდახნა ცხენით, უქუდოდ, მიუხედავად მზისა თუ წვიმისა. ყველაზე გრძელ გადასვლებს დაუჯერებელი სისწრაფით ასრულებდა, მსუბუქად ჩაცმული, ქვეითად თუ დაქირავებული ფორანით, რამდენიმე ასეულ მილს გადიოდა დღეში, მდინარეებს ცურვით გადალახავდა ანდა გაბერილი ტიკებით, - ასე რომ, მასზე გავრცელებულ ცნობებს ხშირად წინ უსწრებდა.

58. ძნელია თქმა, სიფრთხილე უფრო მეტი იყო მის სამხედრო წამოწყებებში თუ სიმამაცე. არასოდეს მიჰყავდა ჯარი იმ გზებით, სადაც მოსახერხებელი იქნებოდა ჩასაფრება, თუ წინასწარ არ დაზვერავდა ადგილმდებარეობას. ბრიტანეთში მანამდე არ გადაიყვანა ჯარი, სანამ თავად[148] არ გამოიკვლია მისადგომები, საზღვაო გზები და კუნძულთან მისასვლელები. თავისი ბანაკების ალყაზე რომ შეიტყო გერმანიაში[149], გალურ სამოსში გამოწყობილმა კეისარმა გაიარა მტრის პოსტები და თავისიანებს შეუერთდა.

(2) ბრუნდიზიიდან დირაქიუმში ზამთარში გაემართა, მტრის ხომალდებს შორის, თავის ჯარს ბრძანება დაუტოვა, უკან მიჰყოლოდნენ. ხოლო როცა ისინი შეყოვნდნენ და სულ ტყუილად აჩქარებდა შიკრიკების გაგზავნით, ბოლოს, თავად ღამით, საიდუმლოდ, მარტო, ლაბადაში გამოხვეული, იმათკენ გაემართა პატარა ხომალდით და იმაზე ადრე არ გამოაჩინა თავი, იმაზე ადრე არ მისცა მესაჭეს უფლება, რომ ქარიშხალს მორიდებოდა, ვიდრე ხომალდი ღამის ჩაიძირა ტალღებისგან[150].

59. ვერავითარი ცრურწმენა ვერ აიძულებდა თავი დაენებებინა ან გადაედო წამოწყება. არ გადაუდია გამოსვლა სციპიონისა და იუბას წინააღმდეგ იმის გამო, რომ მსხვერპლის შეწირვის დროს ცხოველი ხელიდან გაუსხლტა. როცა უკან დაიხია, გემიდან ჩამოსვლისას ეს კარგ წინასწარმეტყველებად აქცია, რაკი ასე შესძახა: „შენ ჩემს ხელში ხარ, აფრიკავ!“ იმ წინასწარმეტყველების დასაცინად, რომელიც სციპიონების სახელს ამ ქვეყნად მუდმივ ბედნიერებას და დაუმარცხებლობას მიაწერდნენ, თავის ბანაკში მიუთითებდა

ერთ უბადრუკ ვინმეზე კორნელიუსების საგვარეულოდან, თავისი თავაშვებული ცხოვრების გამო სალუტიონი[151] რომ ერქვა.

60. ბრძოლაში მარტო გათვლით კი არა, შემთხვევითაც ჩაებმებოდა ხოლმე, ხშირად ლაშქრობის დამთავრებისთანავე, ზოგჯერ ყველაზე მკაცრ უამინდობაში, როცა იმისგან ყველაზე ნაკლებად ელოდნენ ამას. მხოლოდ ცხოვრების დასასრულს გახდა ფრთხილი; ასე განსჯიდა, - რაც უფრო მეტი გამარჯვება აქვს, მით ნაკლებად უნდა დაენდოს შემთხვევას, რაკი ვერც ერთი გამარჯვება ვერ მოუტანს იმდენს, რამდენსაც წაართმევს ერთი დამარცხება. მტერს რომ გააქცევდა, ყოველთვის წაართმევდა ხოლმე ბანაკსაც[152], საშუალებას არ აძლევდა, შიშის ელდას გაეკლო. თუკი გამარჯვების სასწორი ირყეოდა, ცხენებს შორს აგზავნიდა[153], პირველ რიგში - საკუთარს, რომ მეომრები ძალაუნებურად მტკიცედ დამდგარიყვნენ, რაკი გაქცევის საშუალება აღარ ექნებოდათ.

61. (ხოლო ცხენი[154] შესანიშნავი ჰყავდა, კაცივით ფეხებით და ჩლიქებით, რომლებიც თითებივით იყო დანაწილებული. ეს ცხენი რომ დაიბადა, მკითხავენმა მის პატრონს უწინასწარმეტყველეს ძალაუფლება მთელ მსოფლიოზე, და მაშინ კეისარმა ფრთხილად გამოიყვანა და გახედნა, სხვა მხედრებს ის ცხენი არ იკარებდა. შემდეგში ამ ცხენის ქანდაკებაც დადგეს ვენერას ტაძართან[155]).

62. თუკი მისი ჯარი იწყებდა უკან დახევას, მარტოდმარტო ამყარებდა წერიგს. გაქცეულებს წინ გადაუდგებოდა, მარტო იჭერდა მეომრებს, ყელში სწვდებოდა და მტრისკენ შეატრიალებდა ხოლმე. ხოლო პანიკა ისეთი იყო ხოლმე, რომ ერთხელ კეისარის დაჭერილმა მედროშემ მედლის[156] წვერით უჩხვლიტა, სხვა მედროშემ კი ტარი შეატოვა ხელში.

63. არანაკლები ჰქონდა სულიერი ძალა, რომელიც განსაცვიფრებლად იჩენდა ხოლმე თავს. ფარსალასთან ბრძოლის შემდეგ, თავისი ჯარი აზიაში რომ გააგზავნა, გადამყვანის ნავით მიცურავდა ჰელესპონტზე, რომ უცებ გადაეყარა თავის მტერ ლუციუს კასიუსს ათი საბრძოლო ხომალდის თანხლებით. მაგრამ იმის მაგიერ, რომ გაქცეულიყო, კეისარი ახლოს მივიდა მასთან და მოითხოვა, ჩაბარებოდა და ისიც, დაემორჩილა და მისკენ გადავიდა.

64. ალექსანდრიაში, ხიდთან[157] ბრძოლის დროს,

მოულოდნელად შემოჭრილმა მტერმა აიძულა ნავამდე დაეხია. მაშინ სხვებიც ბევრნი ჩასხდნენ იგივე ნავში, კეისარი წყალში გადახტა და ცურვით მიაღწია მახლობელ ხომალდამდე, ორასი ნაბიჯი აწეული ხელით გაცურა, რათა არ დაესველებინა თავისი დაფები, თან კბილებით ეჭირა ლაბადა, მტრისთვის რომ არ დაეტოვებინა.

65. მეომრებს ზნეობით, გვარიშვილობით და სიმდიდრით კი არა, მხოლოდ სიმამაცით აფასებდა. მათთან მიმართვისას ერთნაირად მკაცრი და შემწყნარებელი იყო. ყველგან და ყოველთვის კი არ ექცეოდა მკაცრად, არამედ მარტო მტრის სიახლოვეს. მაგრამ მაშინ კი მოითხოვდა მათგან უსიტყვო მორჩილებას და წესრიგს, არ აფრთხილებდა არც ლაშქრობაზე, არც შეტაკებაზე და მუდმივ დაძაბულობაში ჰყავდა, რომ სადაც საჭირო იყო, იქით გამოეყვანა. ხშირად გამოჰყავდა საჭიროების გარეშეც, განსაკუთრებით წვიმაში და ზეიმებისას. ხშირად გასცემდა ბრძანებას, არ დაეკარგათ თვალთახედვიდან და ბანაკიდან გამოსული იმალებოდა დღისით ან ღამით, შორეულ მოგზაურობას აწყობდა, რათა გადაეღალა მისგან ჩამორჩენილი ჯარისკაცები.

66. როცა გავრცელდებოდა საშიში ხმები მტერზე, ჯარისკაცების გასამხნეველად კი არ უარყოფდა და ამცირებდა მტრის ძალებს, პირიქით, აზვიადებდა^[158] თავისი გამონაგონებითაც. მაგალითად, როცა იუბას მოახლოების დროს ყველა დაზაფრული იყო, ჯარისკაცებს დაუძახა შეკრებაზე და უთხრა: „იცოდეთ, რამდენიმე დღეში მეფე აქ იქნება, თან ახლავს ათი ლეგიონი, ოცდაათი ათასი მხედარი, მსუბუქად შეიარაღებულები ასი ათასი, სამასი სპილო. მე ეს დანამდვილებით ვიცი; ასე რომ, აქ ზოგიერთს თავის მტვრევა და მარჩიელობა აღარ სჭირდება, პირდაპირ დაიჯეროს ჩემი სიტყვა. ამისთანებს გახვრეტილ ხომალდში ჩავსხამ და ალაღბებდზე შევაცურებ ზღვაში“.

67. ჯარისკაცების დანაშაულს ყოველთვის არ შეიმჩნევდა და არც ყოველთვის სჯიდა, როგორც საჭირო იყო. გაქცეულებს და მეთამბოხეებს მკაცრად სჯიდა, დანარჩენს თვალს არიდებდა. ხანდახან, დიდი და წარმატებული ბრძოლის მერე ყველას ათავისუფლებდა ყველა მოვალეობისგან და ნებას აძლევდა, დაესვენათ და გაენავარდათ, რაზეც ჩვეულებრივ იკვეხნიდა, რომ მის ჯარისკაცებს კეთილსურნელებაშიც დიდებულად შეუძლიათ ომი.

(2) შეკრებებზე მათ მიმართავდა არა „მეომრებო!“, არამედ მოფერებით - „თანამებრძოლებო!“ ზრუნავდა მათ გარეგნობაზე, აჯილდოებდა ვერცხლითა და ოქროთი მოვარაყებული იარაღით, როგორც სილამაზის, ასევე იმისათვის, რომ მაგრად სჭეროდნენ ბრძოლისას იმის შიშისგან, რომ არ დაეკარგათ ძვირფასი ნივთი. და ისე უყვარდა ჯარისკაცები, ტიტურიუსთან დამარცხების ამბავი რომ გაიგო, თმა-წვერი მოუშვა და სანამ შური არ იძია, არ შეუჭრია.

68. ამ ყველაფრით ჯარიკაცებში იშვიათ ერთგულებას და სიმამაცეს მიაღწია. სამოქალაქო ომი რომ დაიწყო, ყველა ლეგიონის ყველა ცენტურიონმა შესთავაზა, თავიანთი დანაზოგით აღეჭურვათ თითო მხედარი; ჯარიკაცები კი დაპირდნენ, ემსხურათ ნებაყოფილობით, ჯამაგირისა და ულუფის გარეშე; ვინც უფრო შეძლებული იყო, ვალდებულებას იღებდა, ეზრუნა ღარიბებზე. და ამ გრძელი ომის განმავლობაში არც ერთ ჯარისკაცს არ მიუტოვებია, ხოლო ბევრი ტყვე, რომლებსაც მტერი სიცოცხლის შენარჩუნებას ჰპირდებოდა, თუკი კეისრის წინააღმდეგ საომრად წავიდოდნენ, უარს ამბობდა ამაზე.

(2) შიმშილს და სხვა გაჭირვებას, დიდი მოთმინებით იტანდნენ. იქნებოდნენ ალყის შემომრტყმელები თუ ალყაში. როცა პომპეუსმა დირაქიას სიმაგრეებში დაინახა პური ბალახისგან[159], რომლითაც იკვებებოდნენ, შეჰყვირა, რომ მხეცები ებრძვიან და არა ადამიანები, თან ბრძანა, რომ ეს პური წაეღოთ და არავისთვის ეჩვენებინათ, რათა მტრის მოთმინებისა და ამტანობის დანახვით იმისი ჯარიკაცები არ წამხდარიყვნენ.

(3) თუ როგორ თავგანწირულად იბრძოდნენ, იქიდან ჩანს, რომ ერთადერთი დამარცხების შემდეგ დირაქიასთან, ჯარისკაცები თავად ითხოვდნენ სასჯელს[160]; ასე რომ, მხედართმთავარს უფრო მათი დაწყნარება მოუწია, ვიდრე დასჯა. სხვა ბრძოლებში ისინი არერთხელ ადვილად სძლევდნენ მტრის ურიცხვ ურდოებს გაცილებით ნაკლები ძალებით. მეექვსე ლეგიონის ერთმა კოჰორტამ, სიმაგრეს რომ იცავდა, რამდენიმე საათის განმავლობაში გაუძლო პომპეუსის ოთხი ლეგიონის დაწოლას და თითქმის ყველა მებრძოლი დაეცა ისრების წვიმაში, რომლებიც კედლების შიგნით ნაპოვნია და დათვლილი შეადგენდა ასოცდაათი ათასს[161].

(4) და ეს არც გვიკვირს, თუკი ცალკეული მეომრების გმრობებს გავიხსენებთ. მაგალითად, ცენტურიონ კასიუს სცევას ან რიგითი გაიუს აცილიუსს, სხვებზე რომ არა ვთქვათ რა. სცევამ, ამოთხრილი თვალით, თედოში და მხარში დაჭრილმა, ას ოცი დარტყმით განვრეტილი ფარით მაინც არ შეუშვა მტერი ჩაბარებულ ციხე-სიმაგრეში. აცილიუსს საზღვაო ბრძოლაში ხელი მოჰკვეთეს, როცა იმით მტრის კიჩოს ჩაეჭიდა, მაგრამ ის, ბერძნების სახელიან კინეგირუსის[162] მსგავსად, მტრის ხომალდზე გადახტა და მხოლოდ ფარით გარეკა მოწინააღმდეგე.

69. გალიის ომის ათი წლის განმავლობაში მის ჯარში აჯანყებები ერთხელაც არ მომხდარა, სამოქალაქო ომში - მხოლოდ რამდენიმეჯერ. მაგრამ ჯარისკაცები მაშინვე უბრუნდებოდნენ წესრიგს, და არა იმდენად მხედართმთავრის გულსიხმიერების გამო, რამდენადაც მისადმი პატივისცემის ნიშნად. კეისარი არაფერს უთმობდა მეამბოხეებს, ყოველთვის მტკიცედ მიდიოდა მათ წინააღმდეგ. მეცხრე ლეგიონი პლაცენციას[163] წინ ადგილზევე დაშალა სამარცხვინოდ, თუმცა პომპეუსს ჯერ არ დაეყარა იარაღი, და მხოლოდ გრძელი და დამამცირებელი მუდარის შემდეგ აღადგინა იგი, ოღონდ მოთავსებები დასაჯა.

70. ხოლო როცა მეათე ლეგიონის[164] ჯარისკაცებმა რომში მღელვარე მუქარით მოითხოვეს განთავისუფლება და ჯილდოები, მიუხედავად აფრიკაში მიმდინარე ომისა, თან დედაქალაქიც საფრთხეში იყო, - მაშინ კეისარმა, მეგობრების რჩევას ყური არ ათხოვა, უყოყმანოდ გამოვიდა ჯარისკაცებთან და ყველა გაათავისუფლა. მერე კი მიმართვით „მოქალაქენო!“, ჩვეულებრივი „მეომრებო!“-ს ნაცვლად, ანუ ამ ერთი სიტყვით ისე შეცვალა მათი განწყობა, რომ კვლავ თავისკენ მიიმხრო. ყველამ ერთხმად შესძახა, რომ მოქალაქენი კი არა, კეისრის მეომრები არიან და თავისი ნებით გაჰყვნენ აფრიკაში, თუმცა უარს ამბობდა მათ წაყვანაზე. მაგრამ აქაც დასაჯა ყველა მთავარი მეამბოხე, დაპირებული წილი და მიწა მესამედით შეუმცირა.

71. ერთგულებით და კლიენტებზე ზრუნვით ახალგაზრდობიდან გამოირჩეოდა.

დიდებული ახალგაზრდა მასინთას[165] იგი ისეთი მგზნებარებით იცავდა მეფე ჰიემპსალასგან, რომ კამათის

დროს მეფის შვილს იუბას წვერზე სტაცა ხელი. ხოლო როცა მასინთა მაინც გამოცხადდა მეფის მოხარკედ, კეისარმა ხელიდან გამოსტაცა მცველებს, დიდხანს მალავდა თავისთან, მერე კი, პრეტურის შემდგომ ესპანეთში მიმავალმა, თან წაიყვანა ტახტრევნით, რომელიც გარშემორტყმული იყო გამცილებელთა ბრბოთი და ლიკტორებით.

72. მეგობრებთან ყოველთვის ყურადღებიანი და კეთილი იყო. ერთხელ, როცა გაიუს ოპიუსთან ერთად უსიერ ტყეში მიდიოდა და მოულოდნელმა ავადმყოფობამ მოცელა, კეისარმა მეგობარს ერთადერთი გადასაფარებელი დაუთმო, თავად მიწაზე ეძინა, ღია ცის ქვეშ[166]. ხოლო როცა უკვე ხელისუფლებაში მოვიდა, ზოგიერთი მეტად მდაბიო წარმომავლობის კაცი საპატიო თანამდებობებზე აღაზევა, და საყვედურებზე პასუხად დაუფარავად განაცხადა, რომ ყაჩაღებისა და კაცისმკვლელების მიერ რომ ყოფილიყო დავალებული, იმათაც ასევე გადაუხდიდა.

73. და პირიქით, მტრობა არავისთან ჰქონდა ისეთი შეუვალი, რომ მისგან უარი არ ეთქვა პირველსავე ხელსაყრელ შემთხვევაში. გაუსის მემიუსს მძვინვარე სიტყვებს ასეთივე გესლიანად პასუხობდა, მაგრამ როცა ის მალევე გამოვიდა კონსულობის მაძიებლად, ხალისით დაუჭირა მხარი. გაუსს კალვუსს, რომელმაც უხეში ეპიგრამები დაუწერა და მერე მეგობრებს სთხოვა, კეისართან შემარიგეთო, თავად პირველმა მისწერა წერილი. პოეტმა ვალერიუს კატულუსმა, რომელმაც, თავად კეისრის აღიარებით, სამუდამოდ შეარცხვინა თავის ლექსებში მამურაზე[167], როცა ბოდიში მოუხადა, კეისარმა იმავე დღეს მიიწვია სადილზე, ხოლო მამამისთან აგრძელებდა მეგობრულ ურთიერთობას.

74. შურისძიებაშიც კი აღმოაჩენდა ხოლმე თავისი ბუნებით სირბილეს. მეგობრებთან[168], ვისაც ტყვედ ჰყავდათ, დაიფიცა, რომ ჯვარზე გააკრავდა ყველას, მაგრამ როცა ისინი შეიპყრო, ბრძანა, ჯერ მახვილით განეგმირათ და მერე გაეკრათ ჯვრებზე. კორნელიუს ფაგიტესისთვის[169], რომელთანაც ის, ავადმყოფი დევნილი ოდესღაც ალყაში მოხვდა ღამით და მხოლოდ ხვეწნა-მუდართათა და დიდი ფულით დაითანხმა, რომ არ გადაეცა სულასთვის, მერე არაფერი დაუშავებია. მონა ფილემონი, თავისი მდივანი, რომელიც მტრებს დაპირდა, მოეწამლა, სიკვდილით დასაჯა, მაგრამ წამების გარეშე.

(2) პუბლიუს კლოდიუსი[170], მისი ცოლის პომპეიას შემაცდენელი, როცა ამ საქმის გამო სასამართლოს წინაშე წარსდგა, როგორც სიწმინდის შემბლაღავი, მაშინ მოწმედ გამოძახებულმა კეისარმა განაცხადა, რომ არაფერი იცოდა, თუმცა დედამისმა ავრელიამ და დამ იულიამ უკვე თქვეს მთელი სიმართლე იმავე მოსამართლეების წინაშე. ხოლო შეკითხვაზე, მაშ, რატომ გასცილდა ცოლს, უპასუხა: „იმიტომ, რომ, ჩემი ახლობლები, როგორც მე მგონია, თავისუფალნი უნდა იყვნენ არა მხოლოდ დანაშაულისგან, არამედ ეჭვებისგანაც“.

75. მისი გაწონასწორებულობა და გულმოწყალება როგორც სამოქალაქო ომისას, ისე გამარჯვების მერეც გასაოცარი იყო. იმ დროს, როცა პომპეუსმა თავის მტრად გამოაცხადა ყველა, ვინც რესპუბლიკის დასაცავად არ აღდგებოდა, კეისარმა ბრძანა, რომ იმათ, ვინც თავი შეიკავა და არავის მიემხრო, თავის მეგობრებად ჩათვლის. ყველას, ვისაც პომპეუსის რჩევით წოდება მიანიჭა, შესაძლებლობა მისცა პომპეუსის მხარეზე გადასულიყვნენ.

(2) როცა ილერდაში მოლაპარაკებები მიდიოდა დანებებაზე და ორივე არმია იშვიათად თულა შეეჯახებოდა ერთიმეორეს, აფრანიუსმა და პეტრეიუსმა, უცაბედად გადაიფიქრეს, შეიპყრეს და დახოცეს კეისრის ყველა ჯარისკაცი თავიანთ ბანაკში. მაგრამ კეისარმა არ მიბაძა მოწინააღმდეგის დანერგილ ამ ვერაგობას. ფესალასთან მოუწოდა თავის ჯარისკაცებს, დაენდოთ რომელი მოქალაქეების სიცოცხლე, მერე კი თითოეულ თავისიანს საშუალება მისცა გადაერჩინა თითო მოწინააღმდეგე.

(3) ომის გარდა, მისგან სხვაგვარად არავინ მომკვდარა, თუ არ ჩავთვლით აფრანიუსს და ფაუსტუსს და ახალგაზრდა ლუციუს კეისარს[171]. მაგრამ ისინიც, როგორც ვარაუდობენ, მოკლეს არა კეისრის ნებით, თუმცა პირველმა ორმა, როცა ერთხელ უკვე შენდობილი ჰქონდათ, მაინც აღმართეს მის წინააღმდეგ იარაღი, ხოლო მესამე ცეცხლით და მახვილით სასტიკად გაუსწორდა კეისრის აზატებსა და მონებს, ცხოველებიც კი ამოწყვიტა, ხალხის გასართობად რომ ჰყავდათ მომზადებული.

(4) ბოლო წლებში ყველას მისცა უფლება იტალიაში დაბრუნებულიყო, ვისაც ჯერ არ მიეღო პატიება და დაუშვა

ისინი სახელმწიფო თანამდებობებზე და სამხედრო პოსტებზე. ხალხისგან დამტვრეული სულას და პომპეუსის ქანდაკებების[172] აღდგენაც კი ბრძანა. და როცა შემდეგში მის წინააღმდეგ ითქმებოდა ან იგეგმებოდა რამე სახიფათო, ცდილობდა შეეჩერებინა, მაგრამ არ დაესაჯა.

(5) შეთქმულებებს და ღამის თავყრილობებს რომ აღმოაჩენდა, იმით იფარგლებოდა, რომ ედიქტში აცხადებდა, რომ ეს ამბავი მისთვის ცნობილია. იმათ, ვინც მასზე ბოროტად ლაპარაკობდა, მხოლოდ ურჩევდა, ასე აღარ მოქცეულიყო. მძიმე დარტყმა, რომელიც მის კარგ სახელს მიაყენა ავლა ციციანას[173] ჭორიკნულმა წიგნმა და პითოლაუსის პასკვილებმა, მშვიდად გადაიტანა, როგორც უბრალო მოქალაქემ.

76. თუმცა ამ ყველაფერს გადაიწონის მისი სხვა რიგის სიტყვები და საქმეები. ამიტომ ითვლება, რომ დამნაშავე იყო ხელისუფლების ბოროტად გამოყენებაში და მოკლეს დამსახურებულად.

მართო ის კი არა, რომ ყველანაირ პატივს ღებულობდა, - უცვლელ კონსულობას, დიქტატურას სიცოცხლის ბოლომდე, ზნეჩვეულებებზე ზედამხედველობას, მერე კეისრის სახელს, სამშობლოს მამის წოდებას, ქანდაკებას მეფეთა სკულპტურების გვერდით, ამაღლებულ ადგილს თეატრში, - მან დაუშვა თავის საპატივცემოდ დადგენილება, ადამიანურ ზღვარს რომ სცილდებოდა: ოქროს ტახტი სენატში და სასამართლოში, წმინდა ეტლი და ტახტრევანი[174] საცირკო პროცესიებზე, ტაძრები, სამსხვერპლოები, ღმერთების გვერდით მოხსენიება, ჭურუმის ადგილი ღმერთების გამასპინძლებისათვის[175], ახალი ლუპერცები[176], ერთ-ერთ თვეს[177] დარქმეული მისი სახელი. და მთელ ამ პატივს ღებულობდა და არიგებდა თავის ნებაზე.

(2) თავის მესამე და მეოთხე კონსულობისას[178] მხოლოდ სახელით იყო კონსული, იმავდროულად მისთვის შეთავაზებული დიქტატორის ძალაუფლებით კმაყოფილდებოდა. ხოლო შემცვლელებად ორივეჯერ კონსულები დანიშნა, მაგრამ მხოლოდ ბოლო სამ თვეს, ასე რომ, შუალედში სახალხო შეკრებაც კი არ მოუწვევიათ, გარდა სახალხო ტრიბუნების და ედილების ასარჩევად, რადგან პრეტორებიც პრეფექტებით შეცვალა, რომლებიც მის არყოფნაში განაგებდნენ ქალაქის საქმეებს. როცა ერთი

კონსული მოულოდნელად მოკვდა ახალი წლის დამდეგს, განთავისუფლებული ადგილი ერთ კანდიდატს მისცა რამდენიმე დარჩენილი საათით[179].

(3) კანონის ასეთივე იგნორირებით დანიშნა თანამდებობის პირები რამდენიმე წლით ადრე[180], ათ ყოფილ პრეტორს კონსულის ნიშნები აჩუქა, სენატში შეიყვანა ხალხი, ახალი მიღებული რომ ჰქონდათ მოქალაქობა და, მათ შორის, რამდენიმე ნახევრადველური გალი[181]. ამას გარდა, მონეტის მოჭრისა[182] და სახელმწიფო შემოსავლების ზედამხედველად საკუთარი მონები დაადგინა, ხოლო ალექსანდრიაში დატოვებული სამი ლეგიონის მართვა და ხელმძღვანელობა თავის ფავორიტ რუფიუსს გადაცა, თავისი აზატის შვილს.

77. არანაკლებ ამპარტავნული იყო მისი ღია გამონათქვამები, რომლებზეც ტიტუს ამპიუსი გვიამბობს: „რესპუბლიკა - არარაობაა, ცარიელი სახელია უსხეულო და უსახური“; „სულამ ინჩი-ბინჩი არ იცოდა, როცა ის დიქტატურას ამყარებდა“; „მასთან, კეისართან ადამიანებმა ფრთხილად უნდა ილაპარაკონ და მისი სიტყვები კანონად ჩათვალონ“. იმდენად გაყოყნოვდა, რომ ერთხელ, როცა მკითხვემა ცუდ მომავალზე აცნობა, რაკი დაკლოლი ცხოველი უგულო აღმოჩნდა, ასე განაცხადა: „ყველაფერი კარგად იქნება, თუკი მე მოვინდომებ და იმაში, რომ საქონელს არა აქვს გული, საოცარი არაფერია“[183].

78. მაგრამ უდიდესი, სასიკვდილო სიძულვილი დაიტეხა თავს ამისთანა საქციელით: დიდად საპატიო დადგენილებებით გამოცხადებული სენატორები მთელი შემადგენლობით ვენერას ტაძრის წინ მჯდომარემ მიიღო. ზოგიერთი წერს, რომ თითქოს წამოდგომა დააპირა, მაგრამ კორნელიუს ბალბუსმა შეაჩერაო. სხვები, პირიქით, - თითქოს არათუ ცდილობდა, არამედ მკაცრად შეხედა გაუის ტრებანციუსს, როცა იმან წამოდგომა შესთავაზა.

(2) ეს განსაკუთრებით აღმაშფოთებლად მოეჩვენათ იმის გამო, რომ თავად, ტრიუმფისას ჩავლილმა ტრიბუნების ადგილის წინ, დაინახა, რომ არ წამოდგა ერთ-ერთი ტრიბუნი, სახელად პონტიუს აქვილა და მაშინ ისე აღშფოთდა, რომ შეჰყვირა: „რესპუბლიკა ხომ არ დაგიბრუნოთ უკან, აქვილავ, სახალხო ტრიბუნო?“ და კიდევ მრავალი დღე, ვინმეს რომ რამეს ჰპირდებოდა, დაამატებდა ხოლმე: „თუკი პონტიუს აქვილას

ესიამოვნება“.

79. თავისი ქედმაღლობით უსაზღვროდ გაამწარა სენატი და ამას სხვა, უფრო თავხედური საქციელიც[184] დაურთო. ერთხელ, როცა მსხვერპლშეწირვიდან ბრუნდებოდა ლათინურ თამაშებზე[185], ხალხის წარმოუდგენლად მრავალი ხელის ქნევაში, ვილაცამ ბრბოდან იმის სტატუეტს დაფნის გვირგვინი დაადგა, თეთრი ბაწრით გადახვეული[186], მაგრამ სახალხო ტრიბუნებმა ეპიდიუს მარულუსმა და ცესეტიუს ფლავიუსმა ბრძანეს, ჩამოეხსნათ თეთრი ბაწარი გვირგვინიდან, ის კაცი კი ციხეში ჩაეგდოთ. კეისარმა, განაწყენებულმა ან იმ მინიშნებით, რომ სამეფო ხელისუფლებისას არ ჰქონია წარმატება, ანდა იმაზე, რომ მას, თავისივე სიტყვით, წაართვეს უფლება, თავადვე უარი ეთქვა ამაზე, ტრიბუნებს მკაცრი გაფრთხილება მისცა და თანამდებობები ჩამოართვა[187].

(2) მაგრამ ამ დროიდან უკვე აღარ შეეძლო ჩამოეცილებინა მეფის წოდებისკენ ლტოლვის სირცხვილი, - მიუხედავად იმისა, რომ ერთხელ ერთ პლებების, რომელიც როგორც მეფეს, ისე ადიდებდა, უთხრა: „მე კეისარი ვარ და არა მეფე!“[188]. სხვა დროს, როცა ლუპერკალიებზე[189] ტრიბუნის წინ კონსული ანტონიუსი რამდენჯერმე ცდილობდა, მისთვის დიადემა დაედგა, უარყო ეს და ის დიადემა კაპიტოლიუმზე გააგზავნა, მაღლიანი და დიდებული იუპიტერის ტაძარში.

(3) მეტიც, სულ უფრო და უფრო ხშირად დადიოდა ხმები, რომ თითქოს აპირებს ალექსანდრიაში ან ილიონში გადასახლებას, და ყველა სახელმწიფოებრივი საშუალების იქ გადატანას[190], რაკი იტალია სამხედრო გაწვევებით სისხლისგან დაცალა, ხოლო რომის მართვას მეგობრებს გადააბარებს, და თითქოს სენატის უახლოეს სხდომაზე კვინდეციმივრი[191] ლუციუს კოტა შეიტანს წინადადებას, კეისარი მეფედ გამოაცხადონ, რაკი წისარწამეტყველთა წიგნებში ჩაუწერიათ, რომ პართელებს მხოლოდ მეფე დაამარცხებს.

80. ამან აიძულა შეთქმულები დაეჩქარებინათ ჩაფიქრებული მოქმედებები, რათა მონაწილეობა არ მიეღოთ ამგვარ კენჭისყრაში. სხვადასხვა აგილებზე უკვე იკრიბებოდნენ საიდუმლოდ, სადაც ორი-სამი კაცი ხვდებოდა ერთმანეთს. ახლა ყველა გაერთიანდა. უკვე ხალხიც არ იყო ქვეყანაში შექმნილი მდგომარეობის მოხარული, ჩუმად თუ ცხადლივ აღშფოთებას გამოთქვამდა დიქტატურით და

განმათავისუფლებელს ეძებდა.

(2) სენატში რომ უცხოელები მიიღეს, ფურცლები გამოჩნდა შემდეგი წარწერებით: „კარგი ამბავი! [192] ახალ სენატორებს არ აჩვენოთ გზა სენატისკენ!“ ხალხში კი ასე მღეროდნენ: გალები კეისარმა ტრიუმფზე წაიყვანა, გალებით კეისარმა სენატში დაივანა.

გალებმა შარვლები გაიხადეს, ძოწის ქობიანი [193] ტოგები გაიმზადეს.

(3) როცა სამი თვით [194] კონსულად დანიშნული კვინტუს მაქსიმუსი თეატრში შედიოდა და ლიკტორმა, ჩვეულებრივ, ყველას შესთავაზა, მისალმებოდნენ, გაისმა შეძახილები: „ეს კონსული არ არის!“ ცაზეთიუსის და მარულუსის ტრიბუნების თანამდებობებიდან გადაყენების მერე, უახლოს არჩევნებზე მისცეს მრავალი ხმა, რომელიც მათ კონსულებად აცხადებდა. ლუციუს ბრუტუსის ქანდაკებაზე ვილაცამ მიაწერა: „ო, შენ რომ ცოცხალი ყოფილიყავი!“, ხოლო კეისრის ქანდაკებაზე კი: ბრუტუსი პირველი კონსული გახდა, მეფე გააძევა რომიდან.

ეს ბოლოს ისევ მეფე გახდა, კონსულები გაყარა რომიდან.

(4) მის წინააღმდეგ შეთქმულებაში სამოც კაცზე მეტი მონაწილეობდა. სათავეში გაიუს კასიუსი, მარკუს და დეციმიუს ბრუტუსები იდგნენ. თავიდან ყოყმანობდნენ, ხომ არ მოეკლათ მარსის მინდორზე, როცა არჩევნებზე ტრიბებს ხმის მიცემისკენ მოუწოდებდა [195], - ორად გაყოფილებს, უნდოდათ ხიდურებიდან გადაეგდოთ, ქვემოთ კი გამოეჭირათ და მახვილი ჩაეცათ, - ან წმინდა გზაზე დასცემოდნენ, ანდა თეატრში შესვლისას. მაგრამ როცა გამოცხადდა, რომ მარტის იდეებზე სენატი სხდომაზე შეიკრიბება კურიოს პომპეაში [196], მაშინ ყველამ არჩია სწორედ ეს ადგილი და დრო.

81. ამასობაში ძალადობრივი სიკვდილის მოახლოება უეჭველი წინასწარმეტყველებებით ეცნობა კეისარს. ამაზე რამდენიმე თვით ადრე ილუსიუსის კანონით კაპუაში გადასულმა ახალმოსახლეებმა ძველი საფლავები გადათხარეს, რათა აგარაკები მოეწყოთ; მეტისმეტად იბეჯითეს და მიწაში რამდენიმე ჭურჭელი ნახეს, სულ ძველი ნამუშევრები. და აი, იმ საფლავში, სადაც გადმოცემით დამარხული იყო კაპუას დამაარსებელი, კაპისი [197], იპოვეს სპილენძის დაფა ამნაირი შინაარსის ბერძნული წარწერით: ყოველთვის, როცა კაპისის

ნეშტი შეწუხდება, როცა მისი შთამომავალი აღესრულება თანამოძმეთა ხელით, მასზე შურს იძიებენ მთელ იტალიაში უდიდესი სისხლისღვრით.

(2) ეს არ უნდა ჩაითვალოს არაკად თუ გამოწვავად, როგორც აცხადებს კორნელიუს ბალბუსი, კეისრის ახლო მეგობარი. ხოლო სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე კეისარმა გაიგო, რომ იმ ცხენების რემა, რომელიც რუბიკონზე გადასვლისას ღმერთებს მიუძღვნა და თავისუფლად გაუშვა საძოვრებზე, დაცვის გარეშე, ჯიუტად არ ჭამენ საჭმელს და ცრემლებს ღვრიან. მერე, როცა სამსხვერპლო მიუტანა, მკითხვემა სპურიანამ ურჩია, საფრთხეს მორიდებოდა, რომელიც მარტის იღებამდე ელოდა.

(3) ამის შემდეგ, ამ დღის წინ კურია პომპეაში შეფრინდა პატარა ფრინველი, სახელად „მეფე-ჩიტი“, ნისკარტში დაფნის რტო ეჭირა, უკან კი მახლობელი ჭალიდან გამოდევნებული ჩიტების გუნდი მოსდევდა, რომლებმაც დაფლითეს კიდეც. ხოლო მკვლელობის წინა ღამეს სიზმარში მოეჩვენა, როგორ დაფრინავდა ღრუბლების ქვემოთ და მერე იუპიტერი მარჯვენას უწვდიდა. იმის ცოლს, კალპურნიას ესიზმრა, რომ მათ სახლში ჭერი[198] ჩამოინგრა, და ქმარს, რომელიც ეხვეოდა, მახვილებით კლავდნენ. და მათი საძინებლის კარი თავისით იღებოდა ბოლომდე.

(4) ამ ყველაფრის გამო, აგრეთვე ავადმყოფობისა, დიდხანს ყოყმანობდა, სენატის საქმეები ხომ არ გადაედო და შინ ხომ არ დარჩენილიყო. ბოლოს, დეციმუს ბრუტუსმა დაიყოლია, დასწრებოდა მრავალკაციან და დიდი ხანია მოსალოდნელ მის შეკრებას, და ისიც შინიდან გავიდა დღის მეხუთე საათზე[199]. შემხვედრთაგან რომელიღაცამ[200] ჩანაწერი მიაწოდა, სადაც შეთქმულებაზე ეწერა და ამან სხვა ფურცლებს მიამატა, მარცხენა ხელში რომ ეჭირა და წაკითხვას უპირებდა. მერე რამდენიმე ცხოველი შესწირა ზედიზედ, მაგრამ კეთილისმყოფელი ნიშნები მაინც არ გამოჩნდა. ყურადღება არ მიაქცია ცუდ ნიშნებს და როცა კურიაში შევიდა, სპურიანას დასცინოდა იმის გამო, რომ მიუხედავად წინასწარმეტყველებისა, მარტის იღები დადგა და არაფერი უბედურებაც არ მოუტანია. „ჰო, მოვიდა, მაგრამ არ ჩაუვლია“, - მიუგო იმან.

82. დაჯდა და შეთქმულები გარს შემოერთყნენ, ვითომ

მისასაღმებლად. ამ დროს ტილიუს ციმბრი[201], რომელიც ლიდერობდა, ახლოს მივიდა, თითქოს რაღაც უნდა ეკითხა და როცა კეისარმა ანიშნა, შეჩერებულიყო, ტოგაში წასწვდა, იდაყვებს ზემოთ. კეისარმა იყვირა, - „ეს უკვე ძალადობაა!“ - და ამ დროს უკანიდან გამოსულმა კასკასმა ყელს ქვემოთ მიაყენა ჭრილობა.

(2) კეისარმა ხელი დაუჭირა კასკასს, სტილოსით[202] დაჭრა, ცდილობს გადახტეს, მაგრამ მეორე დარტყმა შეაჩერებს. როცა დაინახა, რომ ყოველი მხრიდან გაშიშვლებული ხანჯლები შემორტყმია, თავზე ტოგას გადაიფარებს და მარცხენა ხელით მის ნაკეცებს დაუშვებს მუხლებს ქვემოთამდე, უფრო ბუნებრივად რომ დაეცეს ქუსლებამდე დაფარული. და ოცდასამი ჭრილობა მიაყენეს, მხოლოდ პირველ დარტყმაზე ამოიკვნესა, არც კი დაუყვირია, - თუმცა ზოგიერთი გადმოგვცემს, მისკენ გადამხტარ მარკუს ბრუტუსს ბერძნულად უთხრა: „შენც, შვილო ჩემო?“[203].

(3) ყველა გაიქცა. ისლა დარჩა უსულოდ მწოლარე, სანამ სამმა მონამ ტახტრევანზე არ დააგდო და სახლისკენ არ გააქცია, ტახტრევნიდან გადმოკიდებული და აქანავებული ხელით. და ამდენი დარტყმებიდან, ექიმ ანტისტიუსის აზრით, მხოლოდ ერთი გამოდგა სასიკვდილო, - მეორე, მიყენებული მკერდში.

(4) შეთქმულები მოკლულის ცხედარს ტიბრში უპირებდნენ გადაგდებას, მის ქონებას - კონფისკაციას, კანონებს - შეცვლას, მაგრამ ვერ გაბედეს კუნსულ მარკუს ანტონიუსისა და კავალერიის უფროსის, ლეპიდუსის შიშით.

83. მოკლულის სიმამრის, ლუციუს პიზოს მოთხოვნით, ანტონის სახლში გახსნეს და წაიკითხეს მისი ანდერძი, შედგენილი ლავიკუმის მამულში[204], გასული წლის სექტემბრის იდეებში და შენახული უფროს მაცნესთან. კვინტუს ტუბერო აცხადებს, რომ კონსულობის დროიდან სამოქალაქო ომის დაწყებამდე ის ჩვეულებრივ, თავის მემკვიდრედ აცხადებდა გნეუს პომპეუსს და ამას კითხულობდა კიდევ შეკრებილი ჯარის წინაშე.

(2) მაგრამ ბოლო ანდერძში მემკვიდრეებად დანიშნა თავისი დების სამი შვილიშვილი. გაიუს ოქტავიუსს ქონების სამი მეოთხედი დაუტოვა. ლუციუს პინარიუსს და კვინტუს პედიუსს - დანარჩენი მეოთხედი. უფრო მეტიც, ანდერძის ბოლოში იშვილა გაიუს ოქტავიუსი და თავისი სახელი გადასცა.

მრავალი თავისი მკვლელი დაესახელებინა შვილის მეურვედ, თუკი გაუჩნდებოდა, ხოლო დეციმიუს ბრუტუსი - მეორე ხარისხის მემკვიდრედაც[205] კი. ხალხს უანდერძა ბალები ტიბრთან საზოგადოებრივ საკუთრებაში და სამას-სამასი სესტერცი თვითოეულ მოქალაქეს.

84. დაკრძალვის დღე გამოცხადდა. მარსის მინდორზე, იულიას საფლავის მახლობლად გამართეს დასაკრძალი კოცონი, ხოლო ტრიბუნის წინ - მოოქროვილი და ვენერას ტაძრისმაგვარი ნაგებობა. შიგნით იდგა სპილოს ძვლის ტახტი, გაწყობილი ძოწით და ოქროთი, თავთან - სვეტი იმ ტანსაცმლით, რომელიც მკვლელობისას ეცვა. ნათელი იყო, რომ ყველას, ვინც შემოწირულობებით[206] მოდიოდა, ერთი დღე არ ეყოფოდა პროცესიისათვის და მაშინ ნება მისცეს მარსის მოედანზე უწესრიგოდ, ნებისმიერი გზით მიეტანათ.

(2) დამკრძალავ თამაშებზე, ხალხში წყენა და მწუხარება რომ აღეძრათ მისი სიკვდილის გამო, პაკუვიუსის[207] „იარაღის სასამართლოდან“[208] ამ ლექსს მღეროდნენ -

„მე ხომ არ ვიყავ ჩემთა მკვლელთა გადამრჩენელი?“

და აგრეთვე აცილიუსის „ელექტრადან“ მსგავს სტრიქონებს. სახოტბო სიტყვის ნაცვლად კონსულმა ანტონიუსმა გამომცხადებლის პირით გაახმაურა ჯერ სენატის დადგენილება, რომელშიც კეისარს ენიჭებოდა ყველა ადამიანური და ღვთიური პატივი; შემდეგ ფიცი, სადაც სენატორები პირდებოდნენ, ყველას დაეცვა მისი უსაფრთხოება, და ამას დაურთო რამდენიმე თავისი სიტყვა[209].

(3) კატაფალკი ფორუმზე მიიტანეს იმ და წინა წლის მოსამართლეებმა. ერთნი წინადადებას აყენებდნენ, დაეწვათ კუბო კაპიტოლიუმზე, იუპიტერის ტაძარში, სხვები - პომპეას კურიას ასახელებდნენ და ამ დროს მოულოდნელად გამოჩნდა ორი უცნობი, მახვილებით შეიარაღებულნი, ხელშუბებს იქნევდნენ და ცვილის მამხალეებით დაწვეს ნაგებობა. გარშემორტყმულმა ბრბომ მაშინათვე ცეცხლში გადაყრა დაუწყო - გამომშრალ ფიჩხს, სკამებს, მოსამართლეების სავარძლებს და ყველაფერს, რაც საჩუქრად იყო მიტანილი.

(4) მერე ფლეიტიტებმა და არტიტებმა დაიწყეს საგანგებოდ ტრიუმფისათვის ჩაცმული ტანისამოსის შემოგლეჯა და

ცეცხლში გადაყრა. მოხუცი ლეგიონერები იარაღს წვავდნენ, რომლითაც დაკრძალვისთვის მორთულიყვნენ, ხოლო ბევრმა ქალმა - რაც მოსახურები ჰქონდათ, ბულები[210] და ბავშვების კაბები.

(5) ამ უსაზღვრო და საერთო მწუხარებაში მრავალი უცხოელი, ხან აქ, ხან იქ დაიტირებდა მოკლულს თავისებურად, განსაკუთრებით იუდეველები, რომელბიც მერეც ბევრ ღამეს იკრიბებოდნენ ხოლმე ფერფლთან.

85. დაკრძალვის შემდეგ რომის თავისუფალი მოქალაქეები მაშხალებით ხელში გაიჭრნენ ბრუტუსის და კასიუსის სახლებისკენ, - დიდი გაჭირვებით შეაჩერეს ისინი. მაგრამ გზად ჰელვიუს ცინა გადაეყარათ, ხალხმა მოკლა, რაკი კორნელიუს ცინა ეგონა, რომელსაც ეძებდნენ წინა დღეს, შეკრებაზე კეისრის წინააღმდეგ წარმოთქმული სიტყვისთვის. ცინა თავი შუბზე წამოაცვეს და ქუჩა-ქუჩა დაატარებდნენ. შემდეგში ხალხმა ფორუმზე მთლიანი ნუმიდიური მარმარილოსგან დაახლოებით ოცი ფუტის სიმაღლის კოლონა აღმართა, წარწერით „სამშობლოს მამას“. მის ძირში კიდევ დიდხანს მიჰქონდათ შესაწირი, ფიცს აძლევდნენ და დავებსაც წყვეტდნენ კეისრის სახელის დაფიცებით.[211]

86. ზოგიერთ მეგობარს დარჩა ეჭვი, რომ თავად კეისარს აღარ უნდოდა მეტი სიცოცხლე, ამიტომ აღარ ზრუნავდა შესუსტებულ ჯანმრთელობაზე და არ უჯერებდა წინასწარმეტყველებებს და მეგობრების რჩევებს. სხვები ფიქრობენ, რომ ეყრდნობოდა სენატის ბოლო დადგენილებას და ფიცს, და იმის მერე უარი თქვა თავისი დაცვის, მახვილიანი ესპანელების თანხლებაზე.

(2) სხვები, პირიქით, ვარაუდობენ, რომ ერჩია ერთხელ შეხვედროდა ყოველი მხრიდან დამუქრებულ საფრთხეს, ვიდრე მუდმივ შიშში გაქცეოდა ხოლმე. ზოგიერთი გადმოგვცემს მის ხშირად ნათქვამსაც[212], რომ სიცოცხლე თავად მისთვის იმდენად აღარ არის ძვირფასი, რამდენადაც სახელმწიფოსთვის - თავად ხომ დიდი ხანია მიაღწია სრულ ხელისუფლებას და დიდებას. სახელმწიფოს კი, თუკი კეისარს რამე მოუვა, მოსვენება არ ექნება, ბევრად უფრო უარეს სამოქალაქო ომში ჩაეფლობაო.

87. როგორც არ უნდა ყოფილიყო, ერთ რამეში კი თითქმის ყველა თანხმდება, - სწორედ ასეთი სიკვდილი იყო მისთვის

სასურველი. მაგალითად, როცა კითხულობდა ქსენოფონტესთან[213], თუ მომკვდავი კიროსი როგორ იძლევა თავის დაკრძალვაზე განკარგულებებს სასიკვდილო სარეცელიდან, ზიზღი გამოხატა ამისთანა ნელი-ნელ სიკვდილზე და მოულოდნელი და ჩქარი ისურვა. ხოლო სიკვდილის წინა დღეს, მარკუს ლეპიდუსთან სადილზე გამართულ მსჯელობისას, თუ როგორი სიკვდილია ყველაზე უკეთესი, მან მოულოდნელი და უცაბედი არჩია.

88. მოკვდა ცხოვრების ორმოცდამეთექვსმეტე წელს და მიეთვალა ღმერთებს, არა მარტო ბრძანებების სიტყვებით, არამედ ბრბოს რწმინთაც. ყოველ შემთხვევაში, როცა თამაშების დროს, რომელიც მისი გაღმერთების საპატივცემოდ გამართა მისმა მემკვიდრე ავგუსტუსმა, დაახლოებით თერთმეტ საათზე[214] გამოჩნდებოდა ხოლმე და მიყოლებით შვიდი ღამე ანათებდა ცაზე კუდიანი ვარსკვლავი, ყველას სჯეროდა, რომ ეს ცად ამალღებული კეისრის სული იყო. აი, რატომ გამოსახავენ თავთან ვარსკვლავით. კურიაში, სადაც მოკლეს, დადგენილებით ამოშენდა შესასვლელი, ხოლო მარტის იღებს დაერქვა მამისმკვლელთა დღე და ამ დღეს არასოდეს მოუწვევიათ სენატი.

89. მისი მკვლელებიდან ამის შემდეგ თითქმის არავის უცოცხლია სამ წელზე მეტი და არავინ მომკვდარა ბუნებრივი სიკვდილით. ყველა გაასამართლეს და ყველა სხვადასხვანაირად აღესრულა: ვინ ხომალდის დაღუპვისას, ვინ ბრძოლაში. ზოგიერთმა კი იმავე ხანჯლით მოიკლა თავი, რითაც კეისარი[215] განგმირა.

წიგნი მეორე - ღვთაებრივი ავგუსტუსი

დაბადება და წინაპრები (1-4) ბავშვობა და ახალგაზრდობა (5-8) სამოქალაქო ომები (9-10), მუტიისა (10-12), ფილიპიისა (13), პერუზიისა (14-15), სიცილიისა (16), აქტიისა (17-18); გვიანდელი შეთქმულებები (19) საგარეო ომები (20-23) სამხედრო მოქმედებები (24-25) სახელმწიფო თანამდებობები (26-28) მშენებლობები, რელიგიური სიახლეები (28-31) სასამართლო და კანონმდებლობა (32-34) სოციალური პოლიტიკა: სენატი, რაინდები, ხალხი (35-42) სანახაობები (43-45) იტალია და იმპერია (46-50) მმართველის ღირსებები (51-56) დიდება (57-60) ოჯახი (61-65) მეგობრები და კლიენტები (66-67) ხასიათი (68-71) ცხოვრების წესი (72-78) გარეგნობა (79) ჯანმრთელობა (80-83)

ლიტერატურული შემოქმედება (84-89) რელიგიურობა და ცრურწმენები (90-93) წინასწარმეტყველება მის ბედზე (94-96) სიკვდილი და დაკრძალვა (97-100) ანდერძი (101) 1. ოქტავიუსების გვარი ადრე ველიტრაში ერთ-ერთი გამორჩეული იყო: ამაზე ბევრი რამე მეტყველებს. იქ არის ერთი ქუჩა ქალაქის ყველაზე დასახლებულ ადგილში, რომელსაც ძველთაგან ოქტავიუსისა ჰქვია. იქ გაჩვენებენ საკუთხეველს, რომელიც ერთ-ერთ ოქტავიუსს ეძღვნება. ერთ საზღვრისპირა ომში მხედართმთავრად ყოფნისას, თურმე, მარსისთვის უნდა შეეწირა მსხვერპლი, რომ უცებ ცნობა მოვიდა მტრის თავდასხმაზე. მსხვერპლის გულ-ღვიძლი ცეცხლიდან გამოიღო[216], ნახევრადშემწვარი დაჭრა, წავიდა ომში და გამარჯვებით დაბრუნდა. არსებობდა საზოგადოებრივი დადგენილება, რომ ამის მერე მსხვერპლის შიგნეულობა მარსისთვის ამგვარადვე შეეწირათ, ხოლო მსხვერპლის ნარჩენები ოქტავიუსებს ეძლეოდათ.

2. ეს ოჯახი სენატში შეიყვანა მეფე ტარკვინიუს პრისკუსმა უმცროს გვართა რიცხვში[217], მერე სერვიუს ტულიუსმა პატრიციებში ჩარიცხა; დროთა განმავლობაში ისევ პლებსში დაბრუნდა და დიდი ხნის მერე ღვთაებრივმა იულიუსმა დაუბრუნა პატრიციების ღირსება. ამ გვარიდან სახელმწიფოებრივ თანამდებობაზე პირველად აირჩიეს გაიუს რუფუსი.

(2) გაიუს რუფუსი კვესტორი იყო და ორი შვილი დარჩა, გნეუსი და გაიუსი, რომელთაგან ოქტავიუსების ორი, განსხვავებული ბედისწერის მქონე შტო წამოვიდა. სახელდობრ, გნეუსები და შემდეგში მისი შთამომავლები აღწევდნენ ყველაზე საპატიო თანამდებობებზე, როცა იმავდროულად გაიუსი და მისი შთამომავლობა ბედისწერით ან საკუთარი სურვილით შედიოდა მხედართა ფენაში ავგუსტის მამის ჩათვლით. ავგუსტის დიდი პაპა სიცილიაში მსახურობდ ჯარის ტრიბუნად ემილიუს პაპუსის მეთაურობით. პაპამისი მუნიციპალური თანამდებობებით კმაყოფილდებოდა და, მშვიდად და მორჩმით ცხოვრობდა სიბერემდე.

(3) მაგრამ ასე აცხადებენ სხვები. თავად ავგუსტუსი მხოლოდ იმას წერს, რომ წარმოშობით არის ძველი და მდიდარი მხედრული ოჯახიდან, რომელშიც მამამისი გახდა პირველი სენატორი. ხოლო მარკუს ანტონიუსი დაუნდობლად ამხელს,

რომ თითქოს მისი დიდი პაპა გააზატებული მეზაგირე გახლდათ თურიის ოლქიდან, ხოლო პაპა - მევახშე. აი, ყველაფერი, რისი შეტყობაც მოვახერხე ავგუსტუსის წინაპრებზე მამის მხრიდან.

3. მამამისი, გაიუს ოქტავიუსი ახალგაზრდობიდან მდიდარი იყო და პატივისცემით სარგებლობდა. შეიძლება, კაცი გაკვირვებას მოხვიდე, რაკილა იმასაც მევახშედ აცხადებენ და ქრთამების დამრიგებლადაც კი მოიხსენიებენ საარჩევნო გარიგებებისას. საკმაო სიმდიდრეში გაზრდილი საპატიო თანამდებობებს უწვალებლად აღწევდა და კარგადაც მოერგებოდა ხოლმე. პრეტურის შემდეგ მაკედონია მიიღო კენჭისყრით. იქითკენ მიმავალმა სენატის განსაკუთრებული დავალება[218] შეასრულა და გაანადგურა ფურიის ოლქის ხელში ჩამგდები გაქცეული მონები სპარტაკის და კათილინას რაზმებიდან.

(2) პროვინციის მართვისას იმდენივე სამართლიანობა გამოიჩინა, რამდენიც სიმამაცე. ბესები[219] და თრაკიელები დიდ შეტაკებაში დაამარცხა, ხოლო მოკავშირე ტომებთან ისე ღირსეულად იქცეოდა, რომ მარკუს ციცერონი[220] შემორჩენილ წერილებში, თავის ძმისადმი რომ არის მიწერილი, რომელიც იმხანად უნიათოდ მართავდა აზიის პროვინციას, მოუწოდებდა და ურჩევდა მოკავშირეებზე ზრუნვის მაგალითი მეზობელი ოქტავიუსისგან აეღო.

4. მაკედონიიდან დაბრუნებული მალევე მოკვდა, თავისი კანდიდატურის წამოყენება კონსულის თანამდებობაზე ველარ მოასწრო. სამი შვილი დარჩა: ოქტავია უფროსი - ანქარიასგან, ოქტავია უმცროსი და ავგუსტი - ატიადან. ატია იყო მარკუს ატიუს ბალბუსის და გაიუს კეისრის დის, იულიას ქალიშვილი. ბალბუსი მამის მხრივ მოდიოდა არიციადან და მის წინაპრებს შორის საკმაო სენატორები იყვნენ, ხოლო დედის მხრიდან ახლო ნათესავად ერგებოდა პომპეუს დიდს. ბალბუსი იყო პრეტორი, მერე კი შედიოდა იმ ოც რწმუნებულში, ვინც კამპანის მიწებს[221] უნაწილებდა მოქალაქეებს იულიუსის კანონის მიხედვით.

(2) თუმცა იგივე ანტონიუსი, ავგუსტის წინაპრებს დედის მხრიდანაც რომ არცხვენდა, იმასაც წამოაძახებდა, თითქოს იმისი დიდი პაპა აფრიკელი ყოფილიყოს და არციაში საპოხ-საცხების დუქანი თუ პურის საცხობი ჰქონოდა. ხოლო კასიუს

პარმელი ერთ წერილში ავგუსტუსს არა მხოლოდ მცხოვრების შვილიშვილს ეძახის, არამედ მევახშისასაც. „დედაშენი ყველაზე ცუდად დაფქული არიციული რომიგან თუ ღერღილისგან არის გამოცხობილი, ხოლო მოზელვით იგი ნერულუმელმა[222] მოზილა მევახშეობისგან გაბინძურებული ხელებით“.

5. ავგუსტუსი დაიბადა მარკუს ტულიუს ციკერონის კონსულობისას, მეცხრე დღეს ოქტომბრის კალენდამდე[223], განთიადამდე ცოტა ხნით ადრე, ხარის თავებში[224], პალატინის კვარტალში[225], სადაც ახლა დგას ტაძარი, მისი სიკვდილის შემდეგ დაარსებული. მართლაც, სენატის ანგარიშებში წერია, რომ ვიღაც გაიუს ლეტორიუსი, პატრიციული გვარის ყმაწვილი, მრუშობაში ბრალდებული, იმუდარებოდა, შეემსუბუქებინათ მისთვის ულმოებული შურისძიება მისი ახალგაზრდობის და დიდგვაროვნების ხათრით, თანაც სენატორებს იმაზეც მიუთითებდა, რომ სწორედ ის იყო მფლობელი და დამცველიც კი იმ მიწისა, რომელსაც შეეხო[226] დაბადებისას ღვთაებრივი ავგუსტუსი, და შეწყალებას ითხოვდა ამ თავისი პირადი და მემკვიდრეობითი ღმერთის სახელით. სწორედ მაშინ დადგინდა, იმ სახლის ნაწილი ტაძრად გადაექციათ.

6. იმის საბავშვო, პატარა ოთახს, საკუჭნაოს რომ მიაგავს, დღემდე აჩვენებენ პაპამისის ქალაქგარეთა აგარაკზე, ველიტრას მახლობლად; და იმ არე-მარეზე მცხოვრებნი დარწმუნებულები არიან, რომ სწორედ იქ დაიბადა. იქ შესვლა მიღებულია მხოლოდ აუცილებლობის გამო და განწმენდის წესის შესრულების შემდეგ, რაკი არის ასეთი ძველი თქმულება, რომ ყველას, ვინც იქ შევა პატივისცემის გარეშე, დაზაფრავს შიში და მოსვენებას დაუკარგავენ კოშმარები. ეს ამასწინათ დამტკიცდა, როცა აგარაკის ახალმა პატრონმა, შემთხვევით თუ ცნობისწადილით გადაწყვიტა, იქ ღამე გაეთია, მაგრამ რამდენიმე საათში, შუადამისას, იქიდან უცაბედად გადმოაგდო უხილავმა ძალამ და თავისი საწოლიანად იპოვნეს ზღურბლს გადმოღმა, ცოცხალმკვდარი.

7. ახალგაზრდობაში თურინუსი შეარქვეს წინაპრების წარმოშობის სამახსოვროდ, - შესაძლოა, იმ გამარჯვებისა, მისი დაბადებიდან მალევე რომ მოიპოვა მამამისმა ოქტავიუსმა თურიის ოლქში, გაქცეულ მონებზე. თურინუსი რომ შეერქვა, სრულიად დარწმუნებული ვაცხადებ. მე შევძელი, მეპოვა

ერთი ძველი ნამუშევარი, ბრინჯაოს პატარა სტატუეტი, რომელზეც ბავშვად არის გამოსახული და ზედ ეწერა ეს სახელი, ლამის უკვე წაშლილი რკინის ასოებით. ეს პატარა ქანდაკება იმპერატორს[227] მივართვი, რომელმაც კეთილგანწყობით მოათავსა თავის მოსასვენებელში დადგმულ ლარებთან. სხვათა შორის, მარკუს ანტონიუსიც ხშირად ეძახის თავის წერილებში თურიელს, - ამით მის განაწყენებას ცდილობს. მაგრამ პასუხად ავგუსტუსი მხოლოდ გაკვირვებას გამოთქვამს, თუ რატომ ახლიან სახეში თავისსავე ბავშვობის მეტსახელს.

(2) შემდეგში მიიღო სახელი გაიუს კეისრისა და მეტსახელი ავგუსტუსისა - პირველი დედისძმის ანდერძით, მეორე კი მუნაციუს პლანკუსის წინადადებით. სხვები მაშინ რომულუსის[228] სახელს სთავაზობდნენ, როგორც რომის მეორე დამაარსებელს, მაგრამ გადაწყდა, რომ აჯობებდა ავგუსტუსად სახელდებულებიყო. ეს არა მხოლოდ ახალი სახელი იყო, არამედ ამაღლებული და იმ საპატივცემო ალაგსაც, სადაც ავგურებმა განწმენდის წესი აღასრულეს, ეწოდება „უავგუსტესი“ (აუგუსტა) - ან სიტყვიდან „განდიდება“ (აუცტუს), ანდა ჩიტების ფრენიდან და ჭმევიდან (ავიუმ გესტუს გუსტუსვე); ამასვე გვიჩვენებს ენიუსის ლექსიც: უავგუსტესის მკითხაობით დაარსდა რომი სახელგანთქმული[229].

8. ოთხი წლისამ მამა დაკარგა. თორმეტი წლისამ კრების წინაშე თავისი ბების, იულიას ქების სიტყვა თქვა. კიდევ ოთხი წლის შემდეგ, უკვე სრულწლოვანის ტოგა ეცვა, სამხედრო ჯილდოები მიიღო კეისრის აფრიკულ ტრიუმფში, თუმცა ასაკის გამო იმ ომში მონაწილეობა არ მიუღია. როცა ამის მერე მისი დედისძმა ესპანეთში გაეშურა პომპეუსის შვილების წინააღმდეგ საომრად, მაშინ მან, ჯერ კიდევ გამოუმჯობინებელმა მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ, ცოტაოდენი თანამგზავრებით, მტრისგან დამუქრებული გზებით, გემის ჩაძირვის შემდეგაც არ დაიხია უკან და თან გაჰყვა. კეისრის კეთილგანწყობა დაიმსახურა ამ გადასვლისას, რომელსაც მალევე ჩამოუყალიბდა მაღალი აზრი მის ხასიათზე და ბუნებრივ ნიჭზე.

(2) მაშინ, როცა ესპანეთის დაპყრობის შემდეგ, ჯერ დაკიელებში და მერე პართელებში ლაშქრობა ჩაიფიქრა კეისარმა, თავისი დისშვილი წინდაწინ გააგზავნა

აპოლონიაში[230], რათა ეს დრო სამეცადინოდ გამოეყენებინა. როგორც კი შეიტყო, რომ ბიძამისი მოკლულია, თავად კი მისი მემკვიდრეა, დიდხანს ყოყმანობდა, ხომ არ გამოეძახა მახლობლად მდგარი ლეგიონები, მაგრამ ეს იდეა უარყო, როგორც ნაჩქარევი და ნაადრევი. თუმცა წავიდა რომში და ჩაიბარა მემკვიდრეობა, მიუხედავად დედამისის ეჭვებისა თუ მამინაცვლის, კუნსულარ მარციუს ფილიპუსის[231] ძლიერი წინააღმდეგობისა.

(3) და ამ დროიდან, რაკი ჯარი შეკრიბა, სახელმწიფოს მართვას შეუდგა. ჯერ თორმეტი წელიწადი - მარკუს ანტონიუსთან და მარკუს ლეპიდუსთან ერთად, მერე მხოლოდ მარკუს ანტონიუსთან და ბოლოს, ორმოცდაოთხი წელიწადი - ერთპიროვნულად.

9. მის ცხოვრებას საერთო ხაზებში დავხატავ და შევჩერდები გარემოებებზე, მაგრამ არა დროის თანმიმდევრობით, არამედ საგნებისა, რათა ისინი უფრო ცხადად და გასაგებად წარმოვიდგინოთ.

ხუთი სამოქალაქო ომი აწარმოა: მუტინისა, ფილიპიისა, პერუზიისა, სიცილიისა, აქტიისა. მათგან პირველი და საბოლოო - მარკუს ანტონიუსის წინააღმდეგ, მეორე - ბრუტუსის და კასიუსისა, მესამე - ლუციუს ანტონიუსისა, ტრიუმვირის ძმისა; და მეოთხე - სექსტუს პომპეუსისა, გნეუსის შვილისა.

10. ყველა ამ ომის დასაწყისი და მიზეზი ასეთი იყო. რაკი თავის უპირველეს მოვალეობად ბიძამისის სიკვდილის გამო შურისძიებასა და ყველაფერ იმის დაცვას თვლიდა, რაც მოკლულს გაეკეთებინა, აპოლონიიდან დაბრუნებისთანავე უნდოდა, მოულოდნელად თავს დასხმოდა ბრუტუსს და კასიუსს იარაღით ხელში. ხოლო მას შემდეგ, რაც იმათ საფრთხე იყნოსეს და მიიმალნენ, გადაწყვიტა კანონის ძალისათვის მიემართა და დაუსწრებლად დაედანაშაულებინა ისინი მკვლელობაში. მან თავად მოაწყო თამაშები[232] კეისრის გამარჯვების პატივსაცემად, როცა იმათ, ვისაც ეს ჰქონდა დავალებული, ვერ გადაეწყვიტა ეს.

(2) და მტკიცედ რომ განეხორციელებინა თავისი შემდგომი ჩანაფიქრები, კანდიდატად გამოვიდა ერთი მოულოდნელად გარდაცვლილი სახალხო ტრიბუნის ადგილზე, თუმცა პატრიცია იყო და ჯერ არ იარებოდა სენატში[233]. მაგრამ

კონსული მარკუს ანტონიუსი, ვისი დახმარების იმედიც ლამის ყველაზე მეტად ჰქონდა, მისი წამოწყების წინააღმდეგ გამოვიდა და, გარდა იმისა, რომ დიდი ჯილდო გამოსტყუა, სხვა არაფრით დახმარებია, მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებული მხარდაჭერითაც კი. მაშინ ოპტიმატების მხარეს გადავიდა, რაკი ხედავდა, რომ იმათ ანტონიუსი ეზიზღებათ - ძირითადად იმით, რომ მან ალყა შემოარტყა დეციმუს ბრუტუსს მუტინში და ცდილობდა პროვინცია ჩამოერთმია, რომელიც კეისრის დანიშნული იყო და სენატის მიერ დამტკიცებული.

(3) ზოგიერთი პირის რჩევით, ანტონიუსს დაქირავებული მკვლევები^[234] მიუგზავნა, ხოლო როცა ეს ჩანაფიქრი გაიხსნა, საპასუხო მუქარებით შეშინებულმა დაიწყო ყველაზე გულუხვი საჩუქარებით ვეტერანების შეკრება, რათა დაეცვა საკუთარი თავი და რესპუბლიკა. შეკრებილი ჯარისთვის პროპრეტორის წოდებით უნდა ეხელმძღვანელა და ახალ კონსულებთან, ჰირციუსთან და პანსასთან ერთად უნდა წაეყვანა დეციმუს ბრუტუსის მისაშველებლად. ეს ნაჩუქარი ომი ორ თვეში და ორი ბრძოლით დაამთავრა.

(4) პირველ ბრძოლისას, როგორც ანტონიუსი წერს, გაიქცა და ერთი დღის შემდეგ გამოჩნდა, ულაბადოდ^[235] და უცხენოდ. მეორეში, როგორც ცნობილია, მოუწია არა მხოლოდ მხედართმთავარი ყოფილიყო, არამედ ჯარისკაცის ებრძოლა, ხოლო როცა მისი ლეგიონის მედროშე დაიჭრა მძიმედ, დიდხანს ატარებდა იმის არწივს საკუთარი მხრებით.

11. ამ ომში ჰირციუსი ბრძოლაში მოკლეს, პანსაც მალევე გარდაიცვალა ჭრილობით. გავრცელდა ხმა, რომ ეს მან იზრუნა იმათ სიკვდილზე^[236], რათა მერე, როცა ანტონიუსი გაიქცა, ხოლო რესპუბლიკა უკონსულოდ დარჩა, მარტოს ჩაეგდო ხელში გამარჯვების მომტანი ჯარები. განსაკუთრებით, პანსას სიკვდილი იმდენ ეჭვს აღძრავდა, რომ იმისი ეჭიმი გლიკო დააპატიმრეს ბრალდებით, რომ ავადმყოფს ჭრილობაში შხამი ჩაუდო. ხოლო აქვილიუს ნიგერი ირწმუნება, რომ მეორე კონსულიც, ჰირციუსი ოქტავიუსმა თავისი ხელით მოკლა ხელჩართულ შეტაკებაში.

12. თუმცა, როცა გაიგო, რომ გაქცეულმა ანტონიუსმა მარკუს ლეპიდუსის მხარდაჭერა მოიპოვა და დანარჩენი მხედართმთავრები და ჯარი მათ მხარესაა, უყოყმანოდ

წამოვიდა ოპტიმატების პარტიიდან. ასეთი ცვლილების გამო თავის გასამართლებლად მიუთითებდა ზოგიერთი მათგანის საქციელზე და სიტყვებზე. ერთნი თითქოს ლაპარაკობდნენ, რომ ბიჭუნაა, სხვები კი გაიძახოდნენ, რომ ცად უნდა აამაღლო[237], რათა არ მოუწიოთ მერე ანგარიში გაუსწორონ იმას და ვეტერანებს. და რათა უკეთ ეჩვენებინა, თუ როგორ ნანობს თავის ადრინდელ კავშირს არისტოკრატებთან, ნურსიის[238] მცხოვრებლებს დაესხა თავს, რომლებმაც მუტინთან დაცემულებს საზოგადოებრივი ხარჯით ძეგლი აუგეს წარწერით „თავისუფლებისთვის დაეცნენ“. ავგუსტუსმა იმათგან დიდი ფული მოითხოვა, ხოლო როცა ვერ შეძლეს გადახდა, ქალაქიდან გააძევა ყველა.

13. ანტონიუსთან და ლეპიდუსთან[239] კავშირში შესულმა, მიუხედავად სისუსტისა და ავადმყოფობისა, ორი შეტაკებით დაამთავრა ფილიპიის ომი. ამასთან პირველ ბრძოლაში ბანაკიდან მოსწყვიტეს და მეორე ფრთაზე, ანტონიუსთან გაქცევით ძლივს გადაირჩინა თავი. მით უფრო, გამარჯვების შემდეგ არავითარი სირბილე არ გამოუჩენია. ბრუტუსის თავი[240] რომში გააგზავნა, რათა კეისრის ძეგლის ფეხებთან დაეგდოთ. ყველაზე ცნობილ ტყვეებს მთელ თავის მრისხანებას აფრქვევდა და, ამასთან, ლანძღავდა კიდევ.

(2) მაგალითად, როცა ვილაცამ მდაბლად სთხოვა, რომ მისი სხეული დაემარხათ, როგორც ამბობენ, ასე მიუგო, - „ამაზე ფრინველები იზრუნებენ!“ ორ სხვას, მამას და შვილს, შეწყალებას რომ ითხოვდნენ, უბრძანა, კენჭისყრით ან თითებზე თამაშით[241] გადაეწყვიტათ, რომელი გადარჩებოდა ცოცხალი და ორივე მოკვდა - მამამ თავი გადადო შვილისთვის და სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო შვილმა ამის შემდეგ თავი მოიკლა. ამიტომ სხვები, და მათ შორის მარკუს ფავონიუსი, კატონის ცნობილი მიმბაძველი, მხედართმთავართა რიგში რომ მოდიოდნენ, ანტონიუსს ესალმებოდნენ იმპერატორის[242] საპატიო სახელით, ოქტავიუსს კი სახეში ახლიდნენ ყველაზე სასტიკ ლანძღვა-გინებას.

(3) გამარჯვების შემდეგ, მოვალეობების განაწილებით, ანტონიუსს წესრიგი უნდა აღედგინა აღმოსავლეთში, ოქტავიუსს ვეტერანები უნდა წაეყვანა იტალიაში და მუნიციპალურ მიწებზე დაესახლებინა. მაგრამ არც აქ იყვნენ მათით კმაყოფილი არც მიწისმფლობელები, არც ვეტერანები. პირველნი ჩიოდნენ, რომ თავიანთი მიწებიდან აძევებენ,

მეორენი - რომ უფრო ცოტას ღებულობენ, ვიდრე იმედი ჰქონდათ დამსახურებისამებრ.

14. სწორედ ამ დროს წამოიწყო ამბოხი ლუციუს ანტონიუსმა, რომელიც ეყრდნობოდა თავის კონსულის თანამდებობას და ძმის სიძლიერეს. ოქტავიუსმა აიძულა დაეხია პერუზიისკენ, მერე შიმშილობით გატეხა და ლუციუსი დანებდა, მაგრამ ვერც თავად გაექცა მრავალ საფრთხეს როგორც ომის წინ, ისე ომის მიმდინარეობისას. ერთხელ თეატრში დაინახა რიგითი ჯარისკაცი, რაინდების რიგში რომ იჯდა და მსახურს უბრძანა, გამოეყვანა. ავისმზრახველებმა მაშინვე გაავრცელეს ხმა, რომ იქვე აწამებინა და სიკვდილით დასაჯა ის ჯარისკაცი. ასე რომ, კინალამ არ მოკვდა მისკენ გაქცეული და გამძვინვარებული მეომრების ბრბოში. იმან გადაარჩინა, რომ ის ჯარისკაცი, რომელსაც ეძებდნენ, უცებ თავისით გამოჩნდა, მთელი და ჯანსაღი. ხოლო პერუზიის კედლებში, მსხვერპლის შეწირვის დროს, კინალამ არ შეიპყრო გლადიატორთა რაზმმა, რომელმაც მოულოდნელი თავდასხმა განახორციელა[243].

15. პერუზიის აღების შემდეგ ბევრი ტყვე დასაჯა. ყველა, ვინც ცდილობდა, ეთხოვა შეწყალება ან თავი გაემართლებინა, სამი სიტყვით აწყვეტინებდა: „შენ უნდა მოკვდე!“ ზოგიერთი წერს, რომ თითქოს დანებებულთაგან სამასი კაცი აარჩია ყველა ფენიდან და მარტის იღებში სამსხვერპლოზე, ღვთაებრივი იულიუსის საპატივსაცემოდ ყველას შეწირული საქონელივით[244] გამოლადრა ყელი. იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ საქმე შეგნებულად მიიყვანა ომამდე, რათა მის საიდუმლო მტრებსა და ყველას, ვინც მასთან შიშისგან და თავისი ნების საწინააღმდეგოდ მიდიოდა, ესარგებლათ შემთხვევით, ანტონიუსს მიმხრობოდნენ და თავი გაეცათ; და რომ შესძლებოდა, მათი განადგურებით, ჩამორთმეული ქონებიდან ვეტერანებისთვის მიეცა დაპირებული ჯილდოები.

16. სიცილიის ომი იყო მისი ერთ-ერთი პირველი წამოწყება, მაგრამ დიდხანს გრძელდებოდა, ხშირი შესვენებებით. ხან ფლოტის გადაწყობა იყო საჭირო, ორ ქარიშხალში[245] რომ მოჰყვა, მიუხედავად ზაფხულის დროისა; ხან ზავის[246] დადება ხალხის მოთხოვნით, მომარაგების შეწყვეტითა და გაძლიერებული შიმშილობით რომ იტანჯებოდა. ბოლოს, თავიდან ააგო ხომალდები, გემბანებზე ოცი ათასი განთავისუფლებული მონა დასხა, ბაიასთან იულიუსის ყურე

მოაწყო ლუკრინის და ავერნუსის ტბების[247] ზღვასთან შეერთებით. და მას შემდეგ, რაც მისი ჯარი მთელი ზამთარი განისწავლებოდა იქ, დაამარცხა პომპეუსი მილანსა და ნავლოქუსს შორის. ბრძოლის წინ მოულოდნელად ისეთმა ძილქუშმა შეიპყრო, რომ მეგობრებს მოუხდათ, გაეღვიძებინათ, რათა ბრძოლის დაწყების ნიშანი მიეცა.

(2) ამან, როგორც მე მგონია, მისცა ანტონიუსს მიზეზი გესლიანად განეცხადებინა, თითქოს ვერც კი გაბედა, შეეხედა საომრად გამზადებული ხომალდებისთვის, - არა, ეგდო, როგორც მორი, მუცლით მაღლა, ცას უყურებდა და რომ ადგა და ჯართან გამოვიდა, მარკუს აგრიპას უკვე გაექცია მტრის გემები. სხვები კი ადანაშაულებენ ასეთ სიტყვაზე და საქმეზე: როცა ქარიშხალმა დალუპა იმისი ფლოტი, თითქოს წამოიყვირა, რომ ნეპტუნის[248] ჯინაზე მაინც გაიმარჯვებს, და უახლოეს საცირკო დღესასწაულზე საზეიმო პროცესიიდან ამ ღმერთის ქანდაკება ამოიღო.

(3) სინამდვილეში, არც ერთ სხვა ომში არ დამდგარა იმისთანა და იმდენი საფრთხის წინაშე, როგორც ამაში. როცა თავისი ჯარის ნაწილი სიცილიაში გააგზავნა და მატერიკზე ბრუნდებოდა დანარჩენ ჯართან, მოულოდნელად თავს დაესხნენ პომპეუსის ადმირალები, დემოქარესი და აპოლოფანესი, და ძლივს გამოასწრო ერთადერთი ხომალდით. მეორედ ქვეითად მიდიოდა რეგიუმისკენ ლოკრის გავლით და დაინახა პომპეუსის ბირემები, ნაპირის გასწვრივ რომ მოცურავდნენ. თავისიანებად მიიღო, ზღვისკენ დაეშვა და კინაღამ ტყვედ ჩაუვარდა იმათ. ხოლო ამის მერე მტერს რომ გაურბოდა ვიწრო ბილიკებით, მისი თანამგზავრის, ემილიუს პავლუსის მონამ ისარგებლა ხელსაყრელი შემთხვევით და თავისი პატრონის, პროსკრიპციისას სიკვდილით დასჯილი პავლუსის მამის შური რომ ეძია, მისი მოკვლა სცადა.

(4) პომპეუსის გაქცევის შემდეგ ჯარი ჩამოართვა თავის მეგობარს ტრიუმფირატში, მარკუს ლეპიდუსს, რომელიც მისი გამოძახებით ჩამოვიდა აფრიკიდან და თავისი ოცი ლეგიონის ამაო იმედით ემუქრებოდა და აშინებდა ავგუსტუსს, თავისთვის პირველ ადგილს მოითხოვდა სახელმწიფოში. მხოლოდ დამამცირებელი მუდარის შემდეგ შეუნარჩუნა ლეპიდუსს სიცოცხლე, მაგრამ სამუდამოდ გადაასახლა ცირცეაზე.

17. მარკუს ანტონიუსთან მისი კავშირი არასოდეს იყო საიმედო და მტკიცე, და მხოლოდ როგორღაც სძლებდა სხვადასხვა შეთანხმებებით[249]. ბოლოს, ყველა შეწყვიტა და უკეთესად რომ ეჩვენებინა, თუ რამდენად დაივიწყა ანტონიუსმა თავისი სამოქალაქო მოვალეობა, ბრძანა, გაეხსნათ და სახალხოდ წაეკითხათ ანტონიუსისგან რომში დატოვებული ანდერძი, რომელშიც თავის მემკვიდრეებად აცხადებდა კლეოპატრასგან გაჩენილ შვილებსაც კი.

(2) თუმცა უკვე დასახელებულ მტერთან გაუშვა მისი მთელი საგვარეულო და მეგობრები, მათ შორის გაიუს სოსიუსი და ტიტუს დომიციუსი, რომლებიც ჯერ კიდევ კონსულები იყვნენ. ბოლონიის[250] მცხოვრებნი, ანტონიუსთა გვარის ძველი კლიენტები, დიდსულოვნად გაათავისუფლა თავისი ერთგულების ფიცისგან[251], რომელსაც მთელი იტალია სდებდა. ცოტა ხნის შემდეგ აქციუმთან[252] საზღვაო ბრძოლაში დაამარცხა ანტონიუსი. ეს ბრძოლა ისე დიდხანს გრძელდებოდა, რომ გამარჯვებულს გვიანობამდე მოუწია ხომალდზე ღამისთევა.

(3) აქციუმიდან საზამთროდ სამოსზე წავიდა, მაგრამ შემამოფოთებელი ცნობა მიუვიდა, რომ ბრუნდიზიაში გამარჯვების მერე დაბრუნებული რჩეული რაზმები აჯანყდნენ და, საჩუქრებს და გაათავისუფლებას ითხოვენ, - და ავგუსტუსიც მაშინვე უკან, იტალიისკენ გაეშურა. გზაში ორჯერ მოუსწრო ქარიშხალმა, - ერთხელ პელოპონესის და ეტოლიის ბოლოებზე, მეორედ კერავნიის მთების[253] გადმოსწვრივ. ორივე ქარიშხალში მისი ლიბურნიის[254] გალერების ნაწილი დაიღუპა, ხოლო იმ გემზე, რომლითაც თავად მიცურავდა, აღჭურვილობა ჩამოიგლიჯა და საჭე გატყდა. ბრუნდიზიაში მხოლოდ ოცდამეხუთე დღე დაყოვნდა, სანამ ყველაფერი ჯარიკაცების სურვილის მიხედვით არ გააკეთა, მერე კი აზიაზე და სირიაზე შემოვლითი გზით, ეგვიპტეში ჩავიდა, ალექსანდრიას ალყა შემოარტყა, სადაც ანტონიუსი და კლეოპატრა შეეფარნენ, და მალე დაეუფლა კიდევ ქალაქს.

(4) ანტონიუსი დაგვიანებული ზავის პირობებს სთავაზობდა. მაგრამ აიძულა, თავი მოეკლა და თავად უყურებდა იმის გვამს[255]. განსაკუთრებით უნდოდა, რომ კლეოპატრა ცოცხლად შეენარჩუნებინა ტრიუმფისტვის და როცა ის მოკვდა, საერთო აზრით, გველის ნაკბენისაგან, ავგუსტმა

პსილეზი[256] კი გაუგზავნა, რომ შხამი ამოეწოვათ ნაკბენიდან. მერე უფლება მისცა, ორივე ერთად დაესაფლავებინათ პატივით, მათი დაუმთავრებელი სამარხის დასრულებაც ბრძანა.

(5) ახალგაზრდა ანტონიუსზე, ორი შვილიდან უფროსზე, ფულვიასთან გაჩენილზე, გადარჩენას რომ ეძიებდა ღვთაებრივი იულიუსის ქანდაკების ფეხებთან, და გრძლად და გულმოდგინედ ლოცულობდა, - ავგუსტმა ბრძანა, წაეთრიათ და მოეკლათ. კესარიონი, რომელიც კლეოპატრამ კეისრის ჩასახულ შვილად გამოაცხადა, გაქცევისას შეიპყრო, უკან დააბრუნა და სიკვდილით დასაჯა. ანტონიუსის და დედოფლის დანარჩენი შვილები ცოცხლად დატოვა და შემდეგში მფარველობდა და ზრუნავდა მათზე, როგორც ახლობელ ნათესავებზე, თითოეულის მდგომარეობასთან შესაბამისად.

18. ამავე დროს ნახა ალექსანდრე დიდის[257] სხეული, რომლის გვამის ტაძრიდან გამოტანა ბრძანა და თაყვანისცემის ნიშნად ოქროს გვირგვინი დაადგა და სხეული ყვავილებით დაუფარა. ხოლო შეკითვაზე, ხომ არ ისურვებდა, ენახა პტოლემეუსების სამარხები, უპასუხა, რომ უნდოდა, მეფე ენახა და არა მკვდრები.

(2) ეგვიპტე პროვინციად გადააქცია. უფრო ნაყოფიერი რომ ყოფილიყო და მეტი პური ეძლია დედაქალაქისთვის, აიძულა თავისი ჯარისკაცები, დიდი ხნის წინ შლამით ამოვსებული არხები გაეწმინდათ, რომელზეც ნილოსი მიედინება. აქციუმის გამარჯვების დიდება რომ შემონახულიყო შთამომავლათა მეხსიერებაში, აქციუმთან ქალაქი ნიკოპოლი[258] დაარსა, ყოველ ხუთ წელიწადში იქ თამაშები დააწესა, გააფართოვა აპოლონის ძველი ტაძარი, ხოლო ის ალაგი, სადაც მისი ბანაკი იყო დაცემული, დაამშვენა ხომალდებიდან მოპოვებული ალაფით და მიუძღვნა ნეპტუნს და მარსს.

19. აჯანყებები, შეთქმულებები და გადატრიალების მცდელობები არ შეწყვეტილა ამის მერეც, მაგრამ ყოველთვის დროულად გახსნიდა დასმენების მიხედვით და ადრევე ჩაახშობდა ხოლმე, ვიდრე ისინი საზიფათონი შეიქმნებოდნენ. ამ შეთქმულებებს მეთაურობდნენ: ახალგაზრდა ლეპიდუსი, მერე - ვარონ მურენა და ფანიუს ცეპიონი, შემდეგ - მარკუს ეგნაციუსი, კიდევ - პლავტუს რუფუსი და ლუციუს პავლუსი,

მისი შვილიშვილის ქმარი; ამათ გარდა - ლუციუს ავდასიუსი, გამჟღავნებული ხელმოწერების გაყალბებაში, შუახნის და სუსტი ჯანმრთელობის კაცი; ასინიუს ეპიკადუსი - ნახევრადბარბაროსი პართინიის[259] ტომიდან; და ბოლოს, ტელეფუსი - ერთი ქალის მონა-მოსახელე[260]. ჭეშმარიტად, თავს ვერ არიდებდა ავგუსტი შეთქმულებებსა და თავდასხმებს ყველაზე მდაბიო ფენების პირებისგანაც კი.

(2) ავსადიუსი და ეპიკადუსი აპირებდნენ მოეტაცებინათ და ჯარისთვის მოეყვანათ მისი ქალიშვილი იულია და შვილიშვილი აგრიპა იმ კუნძულებიდან, სადაც ისინი იმყოფებოდნენ; ხოლო ტელეფუსმა, ცთუნებულმა წინასწრმეტყველებით, რომელიც უმაღლეს ხელისუფლებას ჰპირდებოდა, ჩაიფიქრა, ავგუსტუსსაც და სენატსაც თავს დასხმოდა. ერთხელაც ღამით, მისი საძინებლის მახლობლად შეიპყრეს ვიღაც მედუქნე ილურიის ჯარიდან, სარტყელში გაჩრილი სანადირო დანით, უკვე მოესწრო დაცვის გაცურება. მართლა შემოიღო იყო თუ მხოლოდ თავს იკატუნებდა, ძნელი სათქმელია, წამებით სიტყვაც კი ვერ დააცდენინეს.

20. საგარეო ომებიდან ორი მიჰყავდა პირადად, დალმატიისა - ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში და კანტაბრიისა - ანტონიუსის დამარცხების შემდეგ. დალმატიის ომში დაიჭრა კიდევაც, ერთ ბრძოლაში ქვა მოხვდა მარჯვენა მუხლში, მეორეში წვივი და ორივე ხელი დაიშავა ხიდის ჩანგრევისას. დანარჩენ ომებს თავის ლეგატებს ანდობდა, თუმცა ზოგიერთ ლაშქრობისას გერმანიაში და პანონიაში თავადაც იყო ანდა შორიახლოს იმყოფებოდა, რისთვისაც დედაქალაქიდან მიემგზავრებოდა რავენამდე, მედიოლანუმამდე და აქვილემდე.

21. ამგვარად, ნაწილობრივ თავისი მეთაურობით, ნაწილობრივ კი ზედამხედველობით დაიპყრო კანტაბრია, აქვიტანია, პანონია, დალმაცია მთელი ილირიკუმით და შემდეგ რეცია და ალპური ტომები ვინდელიკებისა და სალასებისა. ბოლო მოუღო დაკიელების თავდასხმებს, მათი სამი ბელადი ამოხოცა ვეებერთელა ჯარიანად; გერმანელები მდინარე ელბის[261] გადაღმა გადარეკა, ხოლო დამორჩილებული სვები და სიგამბრები[262] გალიაში გადაიყვანა და რაინის სიახლოვეს მდებარე მინდვრებზე დაასახლა. სხვა მეამბოხე ტომებიც დაიმორჩილა.

(2) კანონიერი და მნიშვნელოვანი მიზეზების გარეშე არც ერთ

ხალხს უცხადებდა ომს. იმდენად შორს იყო იმისგან, რომ თავისი ძალაუფლება გაეგრძელებინა ან საბრძოლო დიდება მოემატებინა, რომ ზოგიერთი ბარბაროსი ბელადი აიძულა, შურისმაძიებელი მარსის ტაძარში დაეფიცათ იმ მშვიდობის ერთგულებაზე, რომელსაც თავად ითხოვდნენ. ხოლო ზოგიერთებისგან პირველად სცადა მძევლებად ქალები აეყვანა, რაკი ხედავდა, რომ მძევალ კაცებს არ უფრთხილდებოდნენ[263]. სხვათაშორის, ყველას და ყოველთვის უბრუნებდა მძევლებს პირველსავე მოთხოვნაზე. ყველას, ვინც მეტისმეტად ხშირად და ვერაგულად აჯანყდებოდა ხოლმე, მხოლოდ იმით სჯიდა, რომ იმათ ტყვეებს მონებად ჰყიდდა იმ პირობით, რომ მონის სამსახური სამშობლოდან შორს უნდა მოეხდათ და თავისუფლება ოცდაათი წლის შემდეგ მიეღოთ.

(3) ამისთანა ღირსეული საქციელების დიდებამ ჩვენთვის ყურმოკვრით ცნობილ ინდიელებსაც და სკვითებსაც გაუჩინა იმის სურვილი, რომ თავიანთი ელჩების პირით ავგუსტუსთან და რომაელ ხალხთან მეგობრობა ეთხოვათ. ხოლო პართელებმა მის მოთხოვნაზე უსიტყვოდ დაუთმეს სომხეთი, და დაუბრუნეს დროშები[264], წართმეული მარკუს კრასუსისთვის და მარკუს ანტონიუსისთვის, და თავისი ნებით შესთავაზეს მძევლები[265], და თავის მეფედაც კი რამდენიმე მსურველიდან ის აირჩიეს, ვინც ავგუსტუსმა მოიწონა.

22. იანუს კვირინუსის ტაძარი[266], რომელიც ქალაქის დაარსებიდან და იმის წინა დროიდან მხოლოდ ერთხელ თუ ორჯერ იყო დაკეტილი, იმან ძალიან მოკლე დროში დაკეტა სამჯერ, - ნიშნად მშვიდობისა ხმელეთსა და ზღვაზე. ორჯერ შევიდა ქალაქში ოვაციებით[267] - ფილიპიის და სიცილიის ომების შემდეგ. ნამდვილი ტრიუმფი სამჯერ იზეიმა - დალმატიისა, აქტიისა და ალექსანდრიისა - სამი დღე მიყოლებით[268].

23. უმძიმესი და სამარცხვინო დამარცხებები მხოლოდ ორჯერ მოუხდა და ორივეჯერ გერმანიაში. ესენი იყო ლოლიუსში და ვარუსში. პირველმა მეტი სირცხვილი[269] მოუტანა, ვიდრე დანაკარგი, მაგრამ მეორე ლამის სასიკვდილო იყო, - განადგურებული აღმოჩნდა სამი ლეგიონი მეთაურიანად, ლეგატებიანად და მთელი დამხმარე ჯარიანად. ამ ცნობის მოსვლისთანავე ავგუსტუსმა ბრძანა, ქალაქში გუშაგები

განელაგებინათ მღელვარების თავიდან ასარიდებლად. პროვინციის მმართველებს ძალაუფლება გაუგრძელა, რათა მოკავშირეები დაქვემდებარებული ჰყოლოდათ გამოცდილ და უკვე შეჩვეულ ადამიანებს.

(2) მოწყალე და დიდებულ იუპიტერს აღთქმა მისცა, ბრწყინვალე თამაშები გაემართა, თუკი სახელმწიფოში მდგომარეობა გაუმჯობესდებოდა, როგორც ეს ოდესღაც, კიმბრიკებთან და მარსიკებთან[270] ომისას იცოდნენ. და ამბობენ, ისეთმა ჭმუნვამ შეიპყრო, რომ რამდენიმე თვე მიყოლებით თმა-წვერს არ იჭრიდა, და არაერთხელ დაურტყამს წირთხლისთვის თავი და მწარედ ამოუოხრია: „კვინტილუსის ვარუს, დამიბრუნე ჩემი ლეგიონები!“ ხოლო დამარცხების დღეს[271] ყოველ წელს აღნიშნავდა ძაძით და ურვით.

24. სამხედრო საქმეში ბევრი ცვლილება და სიახლე შეიტანა, ზოგიერთ რამეში კი ძველი წესები აღადგინა. დისციპლინას დიდი სიმკაცრით იცავდა. თავის ლეგატებსაც კი ცოლებთან შეხვედრების უფლებას ზამთრობით აძლევდა, იმასაც არცთუ დიდი ხალისით. რომაელი რაინდზე, რომელმაც თავის ორ ბიჭს ხელების დიდი თითები დააჭრა, რათა სამხედრო სამსახურიდან დაეხსნა, ბრძანა, რომ მთელი თავის ქონებიანად გაეყიდათ; მაგრამ რაკი დაინახა, რომ იმის საყიდლად მოიჯარეები[272] მოისწრაფიან, თავის აზატს მისცა ის რაინდი იმ პირობით, რომ თავისუფლება კი მიეცა, მაგრამ ქვეყნის რომელიმე შორეულ მხარეში გაეგზავნა.

(2) დაუმორჩილებლობისათვის მთელი მეათე ლეგიონი სამარცხვინოდ დაშალა. სხვა ლეგიონები, რომლებიც უკუთვნელად ითხოვდნენ გადადგომას, დამსახურებული ჯილდოების გარეშე გაისტუმრა. კოჰორტებში, ვინც მტრისგან დაიხია, ყოველ მეათეს სჯიდა, დანარჩენები კი ქერის პურზე[273] გადაჰყავდა. იმ ცენტურიონებს, ისევე, როგორც ჯარისკაცებს, ვინც მწყობრიდან გამოვიდა, სიკვდილით სჯიდა, სხვა დანარჩენი დანაშაულისთვის ნაირნაირ შემარცხვენელ სასჯელებს ადებდა. მაგალითად, უბრძანებდა, მთელი დღე მდგარიყვნენ პრეტორის კარვის წინ, ხანდახან - მხოლოდ პერანგით და სარტყელით, სხვა დროს - საჟენით ან მიწის ბელტით ხელში[274].

25. სამოქალაქო ომების შემდეგ უკვე აღარც შეკრებაზე და აღარც ბრძანებებში აღარ ეძახდა ჯარისკაცებს

„თანამებრძოლებს“, არამედ მხოლოდ „მეომრებს“, და სხვა მიმართვის ნებას არ აძლევდა არც შვილებს, არც გერებს, როცა ისინი მხედართმთავრები იყვნენ, - ეს მეტისმეტ მოლაქუცებად მიაჩნდა სამხედრო წესრიგის, მშვიდობიანი დროის, საკუთარი და თავისი ახლობლების ღირსებისათვის.

(2) გააზატებულიებს ჯარში მხოლოდ რომის ხანძრების ანდა მღელვარებისგან პურის უკმარისობისას დასაცავად ღებულობდა, ხოლო სხვა შემთხვევაში მხოლოდ ორჯერ მიიღო: პირველად, კოლონიის გასამაგრებლად ილირიუმის საზღვარზე და მეორედ, რაინის ნაპირის[275] დასაცავად. მაგრამ ესენიც დაქირავებული მაშინ ჰყავდა, როცა მონები იყვნენ უმდიდრეს ბატონებთან და ქალბატონებთან, და მაშინათვე ათავისუფლებდა, თუმცა ესენი ცალკე დროშასთან ჰყავდა დაყენებული, არ ურევდა თავისუფლად დაბადებულებში და სხვანაირად შეაიარაღებდა ხოლმე.

(3) სამხედრო ჯილდოებიდან უფრო გულუხვად არიგებდა ბალთებს, ძეწკვებს და ყველანაირ ოქროსა და ვერცხლის საგნებს, ვიდრე საპატიო გვირგვინებს კედლების და მიწაყრილების აღებაზე[276], - გვირგვინებზე ძუნწი იყო და მიუკერძოებლად არაერთხელ მიუნიჭებია უბრალო ჯარისკაცებისთვის. მარკუს აგრიპინას, სიცილიაში საზღვაო გამარჯვების შემდეგ, ცისფერი დროშა[277] უბოძა. მხოლოდ ტრიუმფატორებისთვის, იმათთვისაც კი, ვინც ლაშქრობებში თან დაყვებოდა და გამარჯვებებში მონაწილეობდა, შესაძლებლად არა თვლიდა ჯილდოების მიცემას, რაკილა იმათ თავად ჰქონდათ უფლება, თვითონ დაერიგებინათ საკუთარი შეხედულებისამებრ.

(4) სამაგალითო მხედართმთავარს, მისი შეხედულებით, ყველაზე ნაკლებად დაამშვენებდა აჩქარება და წინდაუხედაობა. ამიტომ ხშირად იმეორებდა ანდაზებს: „იჩქარე ნელა“, „ფრთხილი სარდალი უჭკუოზე უკეთესია“[278] და „სჯობს წარმატებულად გააკეთო, ვიდრე მოინდომო ჩქარა“.

ამიტომ არასოდეს დაიწყებდა შეტაკებას ან ომს, თუ დარწმუნებული არ იყო, რომ გამარჯვებისას მეტს მოიგებს, ვიდრე დამარცხებისას დაკარგავს. იმათ, ვინც პატარა სარგებლობას ნახულობს დიდი საფრთხის ფასად, ადარებდა მეთევზეს, რომელიც ოქროს ანკესით თევზაობს, - თევზმა ანკესი რომ მოწყვიტოს, ვერანაირი ნადავლი ვერ

აანაზღაურებს დანაკარგს.

26. უმაღლეს და საპატიო სახელმწიფო თანამდებობებს ვადამდე იღებდა, მათ შორის, ზოგიერთ ახალს ანდა უცვლელს. კონსულობა ხელში ჩაიგდო მეოცე წელს, რომს რომ ლეგიონებით მიაღგა, როგორც მტერი და ელჩების პირით მოითხოვა ეს თანამდებობა ჯარის სახელით. ხოლო როცა სენატი შეუყოყმანდა, ცენტურიონმა კორნალიუსმა, ელჩების მეთაურმა, ლაბადა გადაიწია, მახვილის სახელურზე მიუთითა და ეგრე უთხრა სენატორებს: „აი, ეს აქცევს კონსულად, თუ თქვენ არ იზამთ!“

(2) მეორე კონსულობა ცხრა წლის შემდეგ მიიღო; მესამე - ერთი წლის შემდეგ. მომდევნოები, თერთმეტამდე, - ყოველწლიურად. ამის შემდეგ კიდევ ბევრჯერ შესთავაზეს კონსულის თანამდებობა, მაგრამ უარი თქვა და მეთორმეტედ მიიღო, დიდი შესვენების შემდეგ, ჩვიდმეტ წელში; ბოლოს, მეცამეტე კონსულობა თავადვე ითხოვა ორი წლის მერე, რათა ამ უმაღლესი თანამდებობით გამოეყვანა ხალხისთვის სრულწლოვანებად გახდომის დღეს თითოეული[279] - გაიუსი და ლუციუსი, თავისი შვილები.

(3) ხუთი საშუალო კონსულობა, ექვსიდან მეათემდე, ეკავა ყოველ წელს, დანარჩენი - ცხრა, ექვსი, ოთხი ანდა სამი თვით, ხოლო მეორე - მხოლოდ რამდენიმე საათის განმავლობაში: ახალი წლის დღეს კონსულის სავარძელში ჩაჯდა, იუპიტერის ტაძრის წინ და, დიდხანს არ მჯდარა, თანამდებობიდან გადადგა და შემცვლელი დანიშნა. თანამდებობა ყოველთვის რომში არ მიუღია, - მეოთხე კონსულობა აზიაში მიიღო, მეხუთე - კუნძულ სამოსზე, მერვე და მეცხრე - ტარაკონში.

27. ტრიუმვირად სახელმწიფოს მოწყობის მიზნით ათი წელიწადი იყო. ამ თანამდებობაზე თავდაპირველად ეწინააღმდეგებოდა კოლეგებს და ცდილობდა, თავიდან აეცილებინა პროსკრიპცია. მაგრამ როცა პროსკრიპცია მაინც გამოცხადდა, მან ორივეს გადააჭარბა სისასტიკით. იმათთვის გულის მოღობობა ხვეწნითა და მუდარით ბევრს შეეძლო, - ავგუსტუსი მაგრად იდგა იმაზე, რომ არავინ დაენდოთ. მსხვერპლთა სიაში თავისი მეურვე გაიუს ტორანიუსიც[280] კი შეიყვანა, რომელიც მამამის ოქტავიუსის კოლეგა იყო ედილობისას.

(2) უფრო მეტიც, იულიუს სატურნინუსი აცხადებს, რომ

პროსკრიპციის ჩატარების შემდეგ მარკუს ლეპიდუსი ბოდიშობდა სენატის წინაშე მომხდარის გამო და იმედს გამოთქვამდა, რომ დასჯა დამთავრებულია და ამიერიდან დადგება ჟამი გულმოწყალებისა. ოქტავიუსმა კი, პირიქით, გამოაცხადა, რომ თუმცა კი აჩერებს პროსკრიპციას, მაგრამ იტოვებს თავისუფლად მოქმედების უფლებას. მართალია, შემდეგში, თითქოსდა თავის სიჯიუტეს ინანიებსო, რაინდის ღირსება დაუბრუნა ტიტუს ვინიუს ფილოპემენს, რაკი იმაზე ამბობდნენ, რომ პროსკრიპციის დროს თავისი პატრონი შეიფარა და სიკვდილისგან იხსნა.

(3) ტრიუმვირად ყოფნისას მრავალი საქციელით დაიმსახურა საყოველთაო სიძულვილი. მაგალითად, პირანიუსი, რომელი რაინდი რაღაცას იწერდა - მისი სიტყვით გამოსვლის დროს ჯარისკაცების წინაშე და მოქალაქეების ბრბოს თანდასწრებით; ეს რომ დაინახა, ბრძანა, იქვე მოეკლათ, ყველას თვალწინ, როგორც დამსმენი და მსტოვარი. ტედიუს აფერი, დანიშნული კონსული, რომელიც გესლიანად გამოეხმაურა მის რომელიღაც საქციელს, მუქარით იქამდე მიიყვანა, რომ თავი მოაკვლევინა[281].

(4) კვინტუს გალიუსი, პრეტორი, მისასაღმებლად მივიდა მასთან ორმაგი ცხრილებით ტანსაცმლის ქვეშ. ოქტავიუსმა იეჭვა, რომ მახვილს მალავდა, თუმცა გაჩხრეკვა ვერ გადაწყვიტა, ეშინოდა, არ შემცდარიყო. მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ, ცენტურიონებს და ჯარისკაცებს უბრძანა, ჩამოეგდოთ მოსამართლის სავარძლიდან, ეწამებინათ, როგორც მონა და, ვერაფერს რომ ვერ მიაღწია, ჯერ თავისი ხელით დასთხარა თვალები, მერე სიკვდილით დაასჯევინა. თუმცა თავად წერს, რომ გალიუსი საუბრის მომიზეზებით მოკვლას უპირებდა, რისთვისაც ციხეში ჩააგდო, მერე გადაასახლა რომიდან და გარდაიცვალა გემის ჩაძირვისას ანდა ავაზაკების თავდასხმისას.

(5) ტრიბუნის ძალაუფლება[282] მიიღო მთელი სიცოცხლე, და ერთხელ თუ ორჯერ დაინიშნა ამხანაგი ხუთი წლით. მიიღო აგრეთვე ზედამხედველობა ზნეობაზე და კანონებზე[283] მთელი სიცოცხლე. ამ რწმუნებების ძალით სამჯერ აწარმოა სახალხო აღწერა[284], თუმცა ცენზორი არა ყოფილა: პირველად და მესამედ - ამხანაგთან ერთად, შუალედში - მარტომ.

28. რესპუბლიკის აღდგენაზე[285] ორჯერ ფიქრობდა,

პირველად - ანტონიუსზე გამარჯვებისთანავე, როცა მეხსიერებაში ცოცხლად ჰქონდა მისი კერძო ბრალდებები, თითქოსდა მხოლოდ ოქტავიუსის გამო არ არის აღდგენილი რესპუბლიკა; და მეორედ - გრძელი და მტანჯველი ავადმყოფობის შემდეგ, როცა სახლში სენატორები და თანამდებობის პირები გამოიძახა და სახელმწიფო საქმეების წიგნები გადასცა. თუმცა, რაკი განსაჯა, რომ კერძო კაცად ცხოვრება მისთვისაც საშიში და უგუნურება იქნებოდა, რესპუბლიკა მრავალი მმართველის თვითნებობისთვის მიენდო, უყომანოდ დაიტოვა ძალაუფლება თვითონ. და ძნელია თქმა, რა იქნებოდა უკეთესი, გადაწყვეტილება თუ მისი შედეგები.

(2) ამ გადაწყვეტილების შესახებ არაერთხელ განუცხადებია ხმამაღლა, ხოლო ერთ ედიქტში ამას ამოწმებს შემდეგი სიტყვებით: „დაე, მომეცეს დავადგინო სახელმწიფო მის საფუძველში მთლიანი და მტკიცე, რამეთუ მე, გამსინჯავი ამ სურვილის სასურველი ნაყოფისა, ჩავითვლებოდი შემოქმედად საუკეთესო სახელმწიფო მოწყობისა და აღსასრულისას თან წავიღებდი იმედს, რომ ჩემგან ჩაყრილი საფუძველი დარჩება შეურყეველი“. და შეასრულა თავის აღთქმა, მთელი ძალებით ცდილობდა, რომ არავის შეძლებოდა ჩივილი საგანთა ახალ წესრიგზე.

(3) დედაქალაქის სახე ჯერ კიდევ არ შეესატყვისებოდა იმპერიის დიდებულებას, რომი კიდევ იტანჯებოდა წყალდიდობებითა და ხანძრებით. ისე ააგო ქალაქი, რომ მართებულად ამაყობდა, - აგურის რომი ჩაიბარა და მარმარილოს რომს სტოვებს. და ყველაფერი გააკეთა, რაც კი ადამიანის ჭკუას შეუძლია წინასწარ განჭვრიტოს, ქალაქის უსაფრთხოებისათვის მომავალში.

29. მრავალი საზოგადოებრივი შენობა ააგო; მათგან უმთავრესები - ფორუმი შურისმაძიებელი მარსის ტაძრით, აპოლონის ტაძარი პალატინზე, მეხისმტყორცნელ იუპიტერის ტაძარი კაპიტოლიუმზე. ფორუმის მშენებლობა მაშინ დაიწყო, როცა დაინახა, რომ ხალხის ბრბოს და მრავალ სასამართლო საქმეს უკვე აღარ ჰყოფნის ორი მოედანი[286] და მესამეა საჭირო. ამიტომ იჩქარა ამ ფორუმის გახსნა, არ დაუცადა მარსის ტაძრის დასრულებას, და გამოყო იგი სისხლის სამართლის საქმეთა და მოსამართლეების არჩევნებისათვის.

(2) მარსის ტაძარზე აღთქმა დადო ფილიპიის ომისას, რომელშიც მამის შურს ძიობდა. და დაადგინა, რომ აქ მიეღო სენატს გადაწყვეტილება ომების და ტრიუმფების გამო[287], აქედან მიდიოდნენ პროვინციებში სამხედრო მეთაურები; აქ მოჰქონდათ ტრიუმფების სამშვენისები გამარჯვებით დაბრუნებულ მხედართმთავრებს.

(3) აპოლონის ტაძარი პალატინის სასახლის იმ ნაწილში აღმართა, რომელიც, მკითხავთა სიტყვით, ღმერთმა ელვის დარტყმით აირჩია, და ტაძარს მიუერთა პორტიკები ლათინური და ბერძნული ბიბლიოთეკებით; აქ, უკვე ასაკში შესული, ხშირად იწვევდა სენატს და ათვალიერებდა მოსამართლეთა სიებს. მეხისმტყორცნელ იუპიტერს მიუძღვნა ტაძარი ხიფათისგან გადარჩენის ნიშნად, როცა კანტაბრიის ომის დროს, ღამის ლაშქრობისას, მეხი დაეცა მისი ტახტრევნის წინ და მოკლა მონა, რომელიც მაშხალით მიდიოდა.

(4) ზოგიერთი შენობა სხვისი სახელით ააშენა, თავისი შვილიშვილებისა, ცოლისა და დისა, - მაგალითად, პორტიკი და ბაზილიკა გაიუსისა და ლუციუსისა, ლივიას და ოქტავიას პორტიკები, მარცელას თეატრი. თან სხვა ცნობილ მოქალაქეებს დაჟინებით ურჩევდა, დაემშვენებინათ ქალაქი შესაძლებლობების ფარგლებში, დაედგათ ახალი ძეგლები ანდა აღედგინათ და გაეუმჯობესებინათ ძველები.

(5) და მრავალი შენობა წამოიმართა ბევრი მოქალაქის დამსახურებით: მარციუს ფილიპუსის მიერ - ჰერკულეს მუსაგეტას ტაძარი, ლუციუს ცორნიფიციუსის მიერ - დიანას ტაძარი, ასინიუს პოლიოს მიერ - თავისუფლების დარბაზი, მუნაციუს პლანკუსის მიერ - სატურნის ტაძარი, კორნელიუს ბალბუსის მიერ - თეატრი, სტატილიუს ტავრუსის მიერ - ამფითეატრი, ხოლო მარკუს აგრიპას მიერ - სხვა მრავალი დიდებული შენობა.

30. მთელი ქალაქი ოლქებად და კვარტლებად[288] დაყო; დაადგინა, რომ ოლქებისთვის მიეხედათ ყოველ წელს კენჭისყრით არჩეულ თანამდებობის პირებს, ხოლო კვარტლებისთვის - მამასახლისებს, არჩეულებს იქაური გარეუბნის ობივატელების მიერ. ხანძრებისგან დასაცავად პოსტები განალაგა და ღამის დაცვა შემოიღო; წყალდიდობებისგან დასაცავად გააფართოვა და გაასუფთავა ტიბრის კალაპოტი, მრავალი წელი ნაგვით რომ იყო სავსე და

შევიწროებული მშენებლობათა ნარჩენებით. ქალაქთან მისასვლელები რომ ყოველმხრივ იოლი ყოფილიყო, ხელი მოჰკიდა ფლამინიას გზის[289] გამაგრებას თვით არიმინამდე, დანარჩენი გზები გაანაწილა ტრიუმფატორებში, რათა იმათ სამხედრო ალაფიდან შემოსული ფულით მიეხედათ მათთვის.

(2) წმინდა ნაგებობები, სიძველისგან ჩამონგრეული ანდა განადგურებული ხანძრებით, აღადგინა და სხვების თანაბრად დაამშვენა მდიდრული შემოწირულობებით. მაგალითად, ერთხელ კაპიტოლიუმის იუპიტერის ტაძარს თექვსმეტი ათასი ფუნტი ოქრო[290] მიუძღვნა და ორმოცდაათი მილიონი სესტერცის მარგალიტი და სხვა ძვირფასი ქვები.

31. დიდი პონტიფიკის ხარისხში - ეს წოდება მიიღო მხოლოდ ლეპიდუსის სიკვდილის შემდეგ, არ ისურვა, წაერთმია სიცოცხლეშივე, - ბრძანება გასცა, ყოველი მხრიდან შეეკრიბათ და დაეწვათ ყველა წინასწარმეტყველური წიგნი[291], ბერძნული თუ ლათინური, უსახელოდ მავალი ხალხში თუ საეჭვო სახელებით, რაოდენობით ორი ათასზე მეტი. შეინახა მხოლოდ სიბილას წიგნები, ისინიც შერჩევით და ორ მოოქროვილ სკივრში მოათავსა, პალატინის აპოლონის ტაძრის საძირკველში.

(2) ღვთაებრივი იულიუსის შემოღებული კალენდარი, მაგრამ მერე გაუფრთხილებლობით არეულ-დარეული, ადრინდელი სახით აღადგინა. ამ გარდაქმნის დროს ირჩია, თავისი სახელი დაერქმია არა თავისი დაბადების თვისთვის, სექსტილიისთვის, არამედ თავისი პირველი კონსულობის და სახელოვანი გამარჯვებების[292] თვისათვის.

(3) გაზარდა ქურუმების რაოდენობა, მათ მიმართ პატივისცემაც, შეღავათებაც, განსაკუთრებით ვესტალებისთვის[293]. როცა უნდა აერჩიათ ახალი ვესტალი გარდაცვლილის ადგილზე, ბევრი ცდილობდა, რომ მათ ქალიშვილებს არ მიეღოთ კენჭისყრაში მონაწილეობა. ავგუსტმა საზეიმოდ დაიფიცა, რომ თუკი თუნდაც ერთი მისი შვილიშვილი გამოდგებოდა ამ ხარისხისათვის ასაკის მიხედვით, თავად შესთავაზებდა ვესტალობას.

(4) აღადგინა ზოგიერთი ძველი წესები, დავიწყებას მიცემული; მაგალითად, მკითხაობა სახელმწიფოს კეთილდღეობაზე[294], იუპიტერის ქურუმობა[295], თამაშები ლუპერკალიებზე, ასწლიანი ზეიმები[296], გზაჯვარედინის ფესტივალი[297].

ლოპერკალიებზე უუღვაშო ყმაწვილებს აუკრძალა სირბილში მონაწილეობა, მაგრამ ასწლიან თამაშებზე ორივე სქესის ახალგაზრდებს უფლება მისცა ყოფილიყვნენ ღამის სანახაობებზე, ოღონდ უფროსი ნათესავების თანხლებით. გზაჯვარედინის ლარები მისი ბრძანებით წელიწადში ორჯერ, გაზაფხულის და შემოდგომის ყვავილებით უნდა მორთულიყო.

(5) უკვდავი ღმერთების შემდეგ ყველაზე მეტად პატივს სცემდა იმ ბელადების ხსოვნას, რომლებმაც რომის იმპერია არარაობიდან დიდებამდე აიყვანეს. ამიტომ, მათი დატოვებული ძეგლები აღადგინა პირვანდელი წარწერებით[298], ხოლო თავისი ფორუმის ორივე პორტიკში დადგა ქანდაკებები ტრიუმფალური შესამოსელით, თან ედიქტებით გამოაცხადა, რომ ამას იმიტომ აკეთებს, რომ მასაც, სანამ ცოცხალია და ყველა მმართველს მის შემდეგ მოქალაქეები შეახსენებდნენ, რომ ამ მოღვაწეებისგან აეღოთ მაგალითი. ხოლო სამეფო პორტიკის პირდაპირ, პომპეას თეატრში რომ არის, მარმარილოს არკის ქვეშ იმ დარბაზიდან გადმოტანილი პომპეუსის ქანდაკება დადგა, სადაც იულიუს კეისარი მოკლეს.

32. ბევრი დამღუპველი და ბოროტი ჩვეულება დამკვიდრდა სამოქალაქო ომების უკანონობისას თუ მშვიდობიან დროსაც. მრავალი ავაზაკი დაეხეტებოდა დღისით-მზისით, თითქოს თავის დასაცავად შეიარაღებული. მინდვრებში გამვლელბს იჭერდნენ, განურჩევლად იმისა, თავისუფალი იყო თუ მონა და მემამულეთა ერგასტულებში[299] ამწყვდევდნენ. ახალი კოლეგიების[300] საფარქვეშ იკრიბებოდნენ მრავალრიცხოვანი ბანდები, ნებისმიერ დანაშაულზე რომ მიდიოდნენ. ყაჩაღების წინააღმდეგ მოხერხებულ ადგილებზე გუშაგები განალაგა, ერგასტულები გაჩხრიკა, ყველა კოლეგია, ძველების და მიღებულის გარდა, გააუქმა.

(2) ხაზინის ძველი მევალეების სიები, რომლებიც შანტაჟის მიზეზი ხდებოდა, დაწვა. საკამათო სახაზინო უბნები დაუთმო მათ მფლობელებს. გაწელილი პროცესები, რომლებშიც ბრალდებულის დამცირება მხოლოდ აწყნარებდა ბრალმდებლებს, შეწყვიტა, თან დაემუქრა სამაგიერო ზღვევინებით[301] სარჩელის განახლებისათვის. არც ერთი დანაშაული ანდა სასამართლო საქმე დაუსჯელი რომ არ დარჩენილიყო და არ გაწელილიყო, განხილვებისათვის დატოვა

ის ოცდაათი და კიდევ რამდენიმე დღე, რომლებსაც მაგისტრატები თამაშებს უთმობდნენ[302].

(3) სასამართლოს სამ დეკურიას მეოთხეც დაამატა, მდებარე შემადგენლობისა და ამ მოსამართლეებს „ორასიანები“[303] დაარქვა და მისცა მათ დავები პატარა თანხებზე. მოსამართლეებს მხოლოდ ოცდაათი წლიდან[304] ნიშნავდა, ანუ ჩვეულებრივზე ხუთი წლით ადრე. და როცა ბევრმა დაიწყო თავის არიდება მოსამართლის მოვალეობიდან, ავგუსტი გულსუწადინოდ დაეთანხმა, რომ თითოეული დეკურია მორიგეობით წლის განმავლობაში თავისუფალი ყოფილიყო საქმეებიდან; და რომ ნოემბერში და დეკემბერში[305] ჩვეულებრივი განხილვები, საერთოდ, არ ჩატარებულიყო.

33. თავად მართავდა სასამართლოს დიდი გულმოდგინებით, ზოგჯერ ღამითაც; თუ ავად იყო - მაშინ ტახტრევნიდან, რომელსაც დგამდნენ მოსამართლის ადგილის მახლობლად, ანდა სახლიდანაც კი, საწოლში მწოლიარე. სასამართლოს წაყვანისას არა მარტო დიდ სიფხიზლეს ავლენდა, სილბოსაც. მაგალითად, უნდოდა ტომრისგან და დახრჩობისგან[306] გადაერჩინა ერთი უეჭველი მამისმკვლელი - ხოლო ამისთანა სასჯელი ენიშნებოდათ მხოლოდ აღიარებისას, - ავგუსტუსმა, როგორც ამბობენ, ასე მიმართა იმას: „ესე იგი, მამაშენი შენ არ მოგიკლავს?“

(2) ხოლო როცა განიხილებოდა ანდერძის გაყალბება და ყველა, ვისაც იქ ხელი ერია, ეს ექვემდებარებოდა დასჯას კორნელიანეს კანონით[307], ბრძანა, მოსამართლეებისთვის ხმის მისაცემად ორი ჩვეულებრივი დაფის, გამამართლებლისა და დამადანაშაულებლის გარდა, მესამეც მიეცათ, რომელიც შეწყალებას გამოუცხადებდა იმათ, ვინც თავისი ხელმოწერა წაქეზება-შეგულიანებით ან მოუფიქრებლობით მისცა.

(3) მოქალაქეებისგან აპელაციებს ყოველ წელს გადასცემდა ქალაქის პრეტორს, პროვინცილებისგან აპელაციებს - კონსულის წოდებასთან გათანაბრებულ პირებს, რომლებსაც ყოველი პროვინციიდან თითოს ნიშნავდა განსახილველად.

34. გადახედა ძველ კანონებს და შემოიღო ზოგიერთი ახალი. მაგალითად, ფუფუნებაზე, მრუშობაზე და გარყვნილობაზე, მოსყიდვაზე, ქორწინების წესზე ყველა ფენისათვის. ეს ბოლო კანონი სხვებზე მკაცრად უნდოდა შეექმნა, მაგრამ მღელვარე

წინააღმდეგობამ იძულებული გახადა შეეცვალა თუ შეემსუბუქებინა სასჯელი, უფლება მიეცა სამწლიანი ქვრივობისა და გაეზარდა საჩუქრები[308].

(2) მაგრამ ამის მერეც, ერთ სახალხო თამაშებზე რაინდებმა ჯიუტად დაუწყეს თხოვნა ამ კანონის შეცვლაზე. მაშინ გერმანიკუსის შვილებზე მიიტანა ეჭვი, ყველას დასანახად დააჩოქა ისინი თავისთან და იმათ მამასთან, ნიშნებით და გამოხედვებით არწმუნებდა ხალხს, არ ებუზღუნათ და მაგალითი აეღოთ ახალგარდა მამისგან. ხოლო როცა გაიგო, რომ ზოგიერთი გვერდს უვლის კანონს, არასრულწლოვანებზე ინიშნება ანდა ხშირად იცვლის ცოლებს, შეამცირა ნიშნობის ვადა და განსაზღვრა განშორებების რაოდენობა.

35. კარგა ხანი იყო, სენატი გაიზარდა და გადაიქცა უხამს და უწესრიგო ბრბოდ - იქ იყო ათასზე მეტი წევრი, და მათ შორის ყველაზე უღირსი ხალხი, მიღებული კეისრის სიკვდილის შემდეგ ნაცნობობით ან ქრთამით, რომლებსაც ხალხში „საფლავის“ სენატორებს ეძახდნენ[309]. ავგუსტუსმა დაუბრუნა სენატს წინანდელი რაოდენობა და ბრწყინვალეობა, ორჯერ გადახედა სიებს[310]. პირველად არჩევანს თავად სენატორები აკეთებდნენ და ერთმანეთს ასახელებდნენ, მეორედ ეს გააკეთა თავად, აგრიპასთან ერთად. ამბობენ, ამ დროს თავმჯდომარის სავარძელში იჯდა ტანსაცმელს ქვეშ ჩაცმული ჯაჭვის პერანგით და იარაღით, ხოლო გარშემო ედგა ათი ყველაზე ძლიერი მეგობარი სენატიდან.

(2) კრემუციოს კორდუსი წერს, რომ სენატორებსაც მასთან სათითაოდ უშვებდნენ, გაჩხრეკის შემდეგ. ზოგიერთი ნამუსზე შეაგდო, - ასე რომ, თავადვე თქვეს უარი წოდებაზე, და გადაყენების მერეც კი შეუნარჩუნა სენატორების ტოგები, ადგილი ორქესტრაში სანახაობებზე და საერთო სადილზე მონაწილეობა[311].

(3) არჩეულ და დამტკიცებულ სენატორებს თავისი მოვალეობები რომ დიდი მოწიწებით შეესრულებინათ, თვითოუელს დაავალა სხდომის წინ მოეტანათ მსხვერპლი ღვინითა და საკმევლით იმ ღმერთის სამსხვერპლოზე, რომლის ტაძარშიც მიმდინარეობდა შეკრება. ეს მოვალეობები დამამძიმებელი რომ არ ყოფილიყო, დაადგინა, სენატის მომდევნო სხდომები მოეწვიათ მხოლოდ ორჯერ თვეში, კალენდებში და იდებში, თანაც სექტემბერსა და

ოქტომბერში[312] საკმარისი იყო სენატორთა კენჭისყრით არჩეული ნაწილის ყოფნა დადგენილებების მისაღებად. თავისთან შექმნა საბჭო[313], რომელიც კენჭისყრით ირჩეოდა ნახევარი წლით. აქ ავგუსტუსი განიხილავდა საქმეებს, სანამ მათ სენატს წარუდგენდა.

(4) განსაკუთრებული მნიშვნელობის საქმეებზე გამოკითხავდა ხოლმე სენატორებს არა რიგის ან წესის მიხედვით, არამედ თავისი შეხედულებით, თითქოს იმიტომ, რომ ყველა მზად ყოფილიყო და თავად გადაეწყვიტა, სხვების აზრს კი არ მიმხრობოდა.

36. სხვა სიახლეებიც დაადგინა. რომ სენატის ანგარიშები არ უნდა გამოქვეყნებულიყო; რომ თანამდებობის პირები პროვინციებში მაშინვე არ წასულიყვნენ მოვალეობების დადგენისთანავე; რომ მმართველებს მისცემოდათ ფული ჯორებისა და კარვებისათვის, როცა ადრე ამ ყველაფერს აგვარებდნენ მომრიგეები; რომ ხაზინა განეგოთ არა ქალაქის კვესტორებს, არამედ თანამედროვე და ყოფილ პრეტორებს; რომ ცენტუმვირების სასამართლო მოეწვიათ დეცემვირებს[314], და არა ყოფილ კვესტორებს, როგორც ადრე.

37. უფრო ბევრ ადამიანს რომ მიეღო მონაწილეობა სახელმწიფოს მართვაში, ახალი თანამდებობები დააწესა: ზედამხედველობა საზოგადოებრივ მშენებლობებზე, გზებზე, წყალგამტარებზე, ტიბრის კალაპოტზე, ხალხისთვის პურის განაწილებაზე, ქალაქის პრეფექტურაზე[315], ტრიუმვირების კომისიაზე სენატორების ასარჩევად და მეორე ასეთივე კომისიაზე - რაინდების ტურმების[316] შესამოწმებლად საჭიროების შემთხვევაში. დიდი ხნის შესვენების შემდეგ დანიშნა ცენზორები; პრეტორების რაოდენობა გაზარდა[317]; იმასაც მოითხოვდა, რომ უფლება ჰქონოდა, თავის ყოველ კონსულობაზე ერთის ნაცვლად ორი ამხანაგი ჰყოლოდა, მაგრამ წარუმატებლად: ყველამ დაუწყო ყვირილი, რომ ისედაც ამცირებს თავის ღირსებას იმით, რომ მარტო კი არა, ამხანაგთან ერთად იკავებს უმაღლეს თანამდებობას[318].

38. ნაკლებად გულუხვი არ ყოფილა საბრძოლო გმირობების დაფასებისას: ოცდაათზე მეტმა მხედართმთავარმა მიიღო მის დროს სრული ტრიუმფები, და უფრო მეტი - ტრიუმფალური სამშვენისები[319].

(2) სენატორთა შვილები რომ ადრევე გასცნობოდნენ

სახელმწიფო საქმეებს, უფლება მისცა, როგორც კი სრულწლოვანები გახდებოდნენ, მაშინვე გადაეცვათ ტოგები და სხდომებს დასწრებოდნენ. როცა ისინი სამხედრო სამსახურში მიდიოდნენ, მხოლოდ ლეგიონების ტრიბუნებად კი არ ნიშნავდა, არამედ ცხენოსნების პრეფექტებადაც[320]; და მათგან ვერც ერთს რომ ვერ აევლო გვერდი საბანაკო ცხოვრებისათვის, ორ-ორად ნიშნავდა თითო ცხენოსან რაზმში.

(3) მხედრულ ტუმებს ხშირ შემოწმებებს უწყობდა, დიდი ხნის ჩაგდების შემდეგ აღადგინა მათი საზეიმო გავლა[321]. თუმცა ამასთან ერთად არავის აძლევდა უფლებას, ცხენიდან ჩამოსულიყო ბრალმდებლის მოთხოვნაზე, როგორც ეს ადრე კეთდებოდა. მოხუცებს და დასახიჩრებულებს უფლება მისცა გამოძახებაზე ფეხით გამოსულიყვნენ, ხოლო ცხენი მწყობრში გაეგზავნათ. ბოლოს, იმათ, ვინც ოცდათხუთმეტ წელს მიაღწია და აღარ უნდოდა სამსახური, უფლება მისცა, ცხენი სახელმწიფოსთვის დაებრუნებინა.

39. სენატს ათი თანაშემწე გამოსთხოვა და თითოეული მხედარი აიძულა, ანგარიში მიეცა თავის ცხოვრებაზე. და იმათ, ვინც იმსახურებდა, სჯიდა ან გადახდევინებით, ანდა პატივის აყრით, უფრო მეტ ნაწილს სხვასახვა სახეობის გაკიცხვით. ყველაზე რბილი გაკიცხვის სახით ის აძლევდა მწყობრის წინაშე მდგარ მხედარს დაფას, რომელიც იმას იქვე უნდა წაეკითხა საკუთარ თავზე. ზოგიერთი იმიტომ გაასამართლა, რომ ფულს სესხულობდნენ დაბალ პროცენტებში და დიდ პროცენტებად ჰქონდათ გასესხებული.

40. თუკი ტრიბუნების არჩევნებზე სენატორული წოდების კანდიდატები არა კმაროდა, მხედრებიდან ნიშნავდა იმ პირობით, რომ თანამდებობის ვადის ამოწურვის შემდეგ თავადვე ამოერჩიათ, რომელ ფენაში დარჩენილიყვნენ. რაკი მრავალი მხედარი გაღატაკდა სამოქალაქო ომებში და ვერ გადაეწყვიტათ, თეატრებში მხედრების ადგილებზე დამსხდარიყვნენ სანახაობებზე კანონის შიშით, ავგუსტმა გამოაცხადა, რომ დასჯას არ ექვემდებარებიან ისინი, ვინც ოდესმე ფლობდა ან ვისი მშობლებიც ფლობდნენ მხედრის მდგომარეობას.

(2) მოსახლეობის აღწერას ქუჩა-ქუჩა აწარმოებდა. ხალხი რომ ხშირ-ხშირად არ მოსწყვეტოდა საქმეს პურის დარიგების გამო, ბრძანა წელიწადში სამჯერ გაეცათ ტესერები[322] ერთბაშად

ოთხ თვეზე, მაგრამ საერთო სურვილით მოუწია აღედგინა წინანდელი წესი ყოველთვიურად დარიგებისა. სახალხო კრებაზე აღადგინა ძველი წესი არჩევნებისა[323] მოქრთამვისათვის სასტიკად დასჯით. თავის ორ ტრიბში, ფაბიანისა და სკაპტიისა[324] არჩევნების დღეს საკუთარი ფულიდან ყოველ ამომრჩეველს აძლევდა ათას-ათას სესტერცს, რათა იმათ აღარაფერი მოეთხოვათ კანდიდატებისგან.

(3) ძალიან მნიშვნელოვნად თვლიდა იმას, რომ რომაელი ხალხი გაუფუჭებელი და სუფთა დარჩენილიყო უცხოთა ანდა მონების სისხლისგან. ამიტომ რომის მოქალაქეობას ძალიან ხელმოჭერილად იძლეოდა, ხოლო მონების გააზატება განსაზღვრა. ტიბერიუსი თავის კლიენტზე, რომელიც ბერძენი იყო, რომის მოქალაქეობას სთხოვდა - პასუხად მისწერა, რომ მხოლოდ მაშინ დათანხმდება ამაზე, როცა ის თავად დაარწმუნებს თავისი მიდრეკილების კანონიერებაში. ლივია სთხოვდა ერთ გალზე დაქვემდებარებული ტომიდან - გაათავისუფლა გადასახადიდან და განაცხადა, რომ უფრო ადვილად გადაიტანს ამ დანაკარგს თავისი ქისისთვის, ვიდრე რომის მოქალაქეთა პატივის შელახვას.

(4) მონებისათვის მრავალი წინააღმდეგობა აღმართა თავისუფლებისკენ მიმავალ გზაზე და უფრო მეტი - სრულუფლებიანი თავისუფლების[325] გზაზე; ფხიზლად გაითვალისწინა რაოდენობა, მდგომარეობა და ვითარებაც გასათავისუფლებლებისა, და განსაკუთრებულად დაადგინა, რომ მონა, რომელიც ერთხელ მაინც დაჭრილა ან უწამებიათ, უკვე ველარასოდეს მიიღებდა მოქალაქეობას ვერანაირი განთავისუფლებით.

(5) ძველი ტანსაცმლისა და ტოგების აღორძინებას ცდილობდა. ერთხელ კრებაზე შეკრებილი ხალხის ჯგუფი რომ დაინახა მუქ ლაბადებში[326], წყენით წამოიძახა: „აჰა, ისინიც - რომის შვილები[327], მიწის მფლობელები, თავის ტოგებით!“ -

და დაავალა ედილებს, წინასწარ ეზრუნათ, რომ ყველას, ვინც ფორუმზე და მის სიახლოვეს გამოჩნდებოდა, ლაბადები გაეხადათ და ტოგებით დარჩენილიყვნენ.

41. როცა შემთხვევა მიეცემოდა, არაერთხელ იჩენდა გულუხვობას ყველა ფენის მიმართ. მაგალითად, როცა ალექსანდრიის ტრიუმფზე რომში მეფის საგანძური ჩამოიტანა,

იმდენი მონეტა გაუშვა ბრუნვაში, რომ სასამართლოს პროცენტმა მაშინვე დაიკლო[328], ხოლო მიწაზე ფასი გაიზარდა. შემდეგში, როცა ბევრი ფული ჰქონდა კონფისკაციებიდან, დროდადრო უანგაროდ აძლევდა იმათ, ვისაც ორმაგი რაოდენობის დაბეგება შეეძლო. სენატორებს ქონებრივი ცენზი რვაასი ათასიდან მილიონ ორასი ათას სესტერცამდე გაუზარდა, ხოლო ვისაც ამდენი თანხა არ აღმოაჩნდა, იმათ თავად შეუვსო.

(2) ხალხს ურიგებდა ფულად ჯილდოებს, მაგრამ სხვადასხვა რაოდენობით, - ხან ოთხას, ხან სამას, ზოგჯერ ორასორმოცდაათ სესტერცს კაცზე. ამასთან, გვერდს არ უვლიდა მცირეწლოვნებს, თუმცა დარიგებისას ბიჭები დაიშვებოდნენ თერთმეტ წელს ზემოთ. გაჭირვებისას ხშირად ურიგებდა მოქალაქეებს პურს ყველაზე დაბალ ფასად ანდა საერთოდ, უფასოდ, ხოლო ფულად გასაცემს აორმაგებდა.

42. თუმცა იმავდროულად პირად დიდებაზე კი არ ზრუნავდა, არამედ საერთო სიკეთეზე, - ეს იქიდან ჩანს, რომ, როცა ქალაქელებმა ჩივილი დაიწყეს ღვინის უკმარისობაზე და გაძვირებაზე, მკაცრი სიტყვებით ჩააჩუმა: „ჩემმა სიძემ, აგრიპამ საკმარისად ააშენა წყალგაყვანილობა, რომ არავინ დატანჯულიყო წყურვილისგან!“

(2) სხვა დროს, როცა ხალხმა დაპირებული საჩუქრები მოითხოვა, უპასუხა, რომ თავის სიტყვიდან არ გადავა; როცა ბრბომ საჩუქრები მოითხოვა დაპირების გარეშე, მან ედიქტებს უკმაყოფილოდ გადახედა ამ თავხედობის და უსირცხვილობის გამო და გამოაცხადა, რომ საჩუქრებს არ მისცემდა, თუმცა კი აპირებდა. ასეთივე სიმტკიცე და ღირსება გამოავლინა, როცა გაიგო, რომ საჩუქრების დარიგებაზე მისი დაპირების შემდეგ ბევრმა მონამ მიიღო თავისუფლება და შეიყვანეს მოქალაქეთა სიებში[329], - თქვა, რომ ვისაც არ შეპირებია, ისინი ვერაფერს მიიღებენ, ხოლო დანარჩენს ნაკლები მისცა, ვიდრე დაპირდა, რათა მთლიანი თანხა ადრინდელი ყოფილიყო.

(3) ერთხელ, მეტისმეტად მოუსავლიან წელს, რომლისგანაც ძნელად მოიპოვებოდა გამოსავალი, რომიდან გაასახლა მონათვაჭრები თავიანთი მონებიანად და ლანისტები[330] თავიანთი გლადიატორებიანად, ყველა უცხოელი, ექიმებისა და მასწავლებლების გარდა და ოჯახის მონებიც კი. როცა მომარაგება აღდგა, თავისივე სიტყვებით, აპირებდა ერთხელ

და სამუდამოდ გაეუქმებინა პურის დარიგებები[331], რადგან ამის გამო მიწათმოქმედება ზარალდებოდა. მაგრამ გადაიფიქრა, რაკი ესმოდა, რომ ადრე თუ გვიან ვინმე პატივმოყვარე მაინც აღადგენდა. თუმცა ამის შემდეგ დარიგება ისე განსაზღვრა, რომ გაითვალისწინა არა მხოლოდ ქალაქელთა სარგებელი, არამედ მიწათმოქმედებისა და მარცვლეულით მოვაჭრეებისა.

43. სანახაობებთან დამოკიდებულებაში ხომ თავის ყველა წინამორბედს გადააჭარბა. მისი სანახაობები უფრო ორიგინალური იყო, უფრო მრავალფეროვანი, უფრო ბრწყინვალე. მისივე სიტყვებით, თამაშებს მართავდა წელიწადში ოთხჯერ თავისი სახელით და ოცდასამჯერ სხვა მაგისტრატების სახელით, როცა ისინი წასულები იყვნენ ანდა არ ჰქონდათ საშუალება. თეატრალურ სანახაობებს ზოგჯერ ქალაქის მთელ კვარტლებში აწყობდა, ბევრ ფიცარნაგზე, ყველა ენაზე; გლადიატორთა ბრძოლებს[332] - არა მხოლოდ ფორუმზე ან ამფითეატრში, არამედ ცირკშიც და სეპტებზეც[333]. სხვათა შორის, ხანდახან შემოიფარგლებოდა ხოლმე მარტო ველურ ცხოველებთან ბრძოლით; ათლეტების შეჯიბრით - მარსის მინდორზე, სადაც ხის ტრიბუნები იყო აშენებული; ბოლოს, საზღვაო ბრძოლებით - გუბურაში, ამოთხრილს ტიბრის გაღმა, სადაც ახლა კეისრის ჭალაა. ამ სანახაობების დღეებში რომში გუშაგებს დააყენებდა ხოლმე, გაუკაცურებული ქალაქი მძარცველებისგან რომ დაეცვა.

(2) იმის ცირკში გამოდიოდნენ ეტლით მრბოლელები, მორბენლები და ცხოველთა მხოცველები, - ხანდახან ესენი იყვნენ დიდგვაროვანი ოჯახებიდანაც. არაერთხელ მოუწყვია ტროას თამაში უფროსი და უმცროსი ბიჭების მონაწილეობით, რათა იმათ ძველი, სახელოვანი ჩვეულების მიხედვით თავიანთი კეთილშობილი წინაპრების ღირსად ეჩვენებინათ თავი. როცა ამ წამოწყებაში მონაწილე ნონიუს ასპრენასი ჩამოვარდა და დაიმტვრა, ავგუსტმა ოქროს ყელსაბამი აჩუქა და უფლება მისცა, რომ იმას და იმის შთამომავლობას ტორკვატუსი[334] დარქმეოდათ. თუმცა ამ გართობის შეწყვეტა მოუწია, რაკი ასინიუს პოლიომ მრისხანე და მკაცრი საჩივარი გამოთქვა სენატში იმის თაობაზე, რომ იმისმა შვილიშვილმა ეზერნინუსმაც ჩამოვარდნისას მოიტეხა ფეხი.

(3) თეატრალური და გლადიატორთა წარმოდგენებისათვის ხანდახან რომაელ მხედრებსაც მიიზიდავდა ხოლმე, სანამ ეს

სენატმა არ აკრძალა დეკრეტით; ამის მერე მხოლოდ ერთხელაა აჩვენა ფიცარნაგებიდან დიდგვაროვანი ყმაწვილი ლუციუსი[335], და ისიც როგორც საკვირველება, რადგან სიმაღლით ორი ფუტი იყო, წონით ჩვიდმეტი ფუტი, მაგრამ ხმა წარმოუდგენლად მაღალი ჰქონდა.

(4) პართელი მძევლებიც, პირველად ჩამოსული რომში სადღესასწაულო დღეს, სანახაობაზე მიიყვანა, არენაზე გადაატარა და თავის მაღლა, მეორე რიგში დასხა. იმ დღეებშიც კი, როცა სანახაობები არ იყო, სხვადასხვა ადგილებზე მაინც გამოჰყავდა საჩვენებლად ყველაფერი, რაც რომში ჯერაც უნახავი და საინტერესო იქნებოდა; მაგალითად, მარტორქა - სეპტაში, ვეფხვი - თეატრში, ორმოცდაათი წყრთის სიგრძის გველი - კომიციუმზე.

(5) ერთხელ, ცირკში დათქმული თამაშებისას შეუძლოდ შეიქმნა და პროცესიას წინ უძღოდა ტახტრევანზე მწოლარე. მეორედ, როცა უნდა გაეხსნა თეატრ მარსელუსისადმი მიძღვნილი ზეიმი, იმის კონსულის სავარძელს სამაგრები გასძვრა და თავად გულაღმა დაეცა. თამაშებზე, რომლებსაც შვილიშვილების სახელით მართავდა, მაყურებელში უცებ შფოთვა დაიწყო, მოეჩვენათ, რომ ამფითეატრი ინგრევა. მაშინ, რაკი მათი დამორჩილება და ჰკუაზე მოყვანა ვერ შეძლო, თავისი ადგილიდან ჩამოვიდა და ამფითეატრის სწორედ იმ ნაწილში დაჯდა, რომელიც განსაკუთრებით საშიში ეჩვენებოდათ.

44. მაყურებელში, რომელიც ადრე უწესრიგოდ იჯდა და თავისუფლად ეჭირა თავი, შემოიღო და დაამყარა წესრიგი. ამის მიზეზი იმ სენატორის წყენა გახდა, რომელსაც პუტეოლებზე მრავალკაციან სანახაობაზე მჯდომარე ბრბოდან არავინ დაუთმო ადგილი; სწორედ მაშინ დაადგინა სენატმა, რომ ყოველგვარ საზოგადოებრივ სანახაობებზე პირველი რიგი ყოველთვის დარჩენილიყო თავისუფალი სენატორებისთვის. თავისუფალი და მოკავშირე ხალხების ელჩებს აუკრძალა ჯდომა ორქესტრაში[336], რაკი აღმოაჩინა, რომ იმათ შორის გააზატებულებიც ერია. ჯარისკაცები კი მოქალაქეებისგან განაცალკევა.

(2) უბრალო ხალხში განსაკუთრებული ადგილი გამოყო ცოლიანებისთვის; ცალკე ალაგი არასრულწლოვანებისთვის, და მეზობლად - იმათი დამრიგებლებისათვის, ხოლო შუათანა

ადგილებზე მუქ ლაბადებში ჩაცმულების დაჯდომა აკრძალა. ქალებს გლადიატორების ბრძოლისათვისაც კი არ აყურებინებდა ისე, თუ არა სულ ზედა ადგილებიდან, თუმცა ძველი წესით, ამ სანახაობებზე ისინი მამაკაცებთან ერთად სხდებოდნენ.

(3) მხოლოდ ქალწულ ვესტალებს გამოუყო თეატრში ცალკე ადგილი, პრეტორის სავარძლის მოპირდაპირედ. ათლეტური შეჯიბრებებიდან[337] კი საერთოდ მოხსნა ქალები და როცა პონტიფიკალურ თამაშებზე[338] ხალხმა მოითხოვა მუშტით მებრძოლების გამოყვანა, განაცხდა, რომ ეს გამოსვლა მეორე დილისთვის გადაიდებოდა, ოღონდ ქალები არ უნდა მოსულიყვნენ თეატრში მეხუთე საათზე[339] ადრე.

45. საცირკო სანახაობებს თავისი მეგობრების ან გააზატებულების სახლების ზედა ოთახებიდან უყურებდა, ხანდახან - წმინდა ლოჟიდან[340], ცოლთან და შვილებთან ერთად. ხშირად მიდიოდა წარმოდგენიდან რამდენიმე საათით, ხანდახან მთელი დღით, ბოდიშის გამოთხოვნით და თავის მაგიერ გამრიგის დანიშვნით. მაგრამ როცა ესწრებოდა, სხვას აღარაფერს აკეთებდა; ან უნდოდა, იმ საყვედურებს გაქცეოდა, რომელსაც მამამის კეისარზე ამბობდნენ, რომ თამაშების დროს ქაღალდებს და წერილებს კითხულობდა, ან პასუხებს წერდა; ანდა, უბრალოდ, უყვარდა თამაშები და თავს იქცევდა, რასაც არასდროს მალავდა და რაც არაერთხელ გულახდილად უღიარებია.

(2) ამიტომ იყო, რომ სხვათა მიერ გამართულ სანახაობებზეც კი თავისგან გვირგვინებს და სხვა მრავალ საჩუქარს არიგებდა; ამიტომ იყო, რომ ყველანაირ ბერძნულ შეჯიბრზე დაუყოვნებლივ აჯილდოვებდა ათლეტებს დამსახურების მიხედვით. მაგრამ ყველაზე მეტად მუშტით მებრძოლების ცქერა უყვარდა, განსაკუთრებით ლათინებისა და არა მარტო განსწავლულებისა და აღიარებულებისა, რომელთაც ზოგჯერ ბერძნებს უტოლებდა, არამედ უბრალო ქალაქელებისა, რომლებიც ქუჩაბანდებში, ახლოდან, უწესრიგოდ და უწესებოდ ურტყამდნენ ერთიმეორეს.

(3) ერთი სიტყვით, უყურადღებოდ არ დატოვებდა სახალხო სანახაობების არც ერთ მონაწილეს. ათლეტებს შეუნარჩუნა და მოუმატა პრივილეგიები[341], გლადიატორებს აუკრძალა ებრძოლათ დაუნდობლად, აქტიორების[342] დასჯის უფლება

მისცა მხოლოდ თეატრში და თამაშების დროს, და არა ყოველთვის და ყველგან, როგორც ამის უფლება ჰქონდათ თანამდებობის პირებს ძველი კანონით.

(4) ამის მიუხედავად, მებრძოლთა შერკინებებზეც, გლადიატორთა ბრძოლებზეც ყოველთვის იცავდა უმკაცრეს წესრიგს, ხოლო აქტიორების თავაშეებულობას ულმობლად აღკვეთდა ხოლმე. როცა გაიგო, რომ რომის კომედიის აქტიორ[343] სერაფიოს მსხურად ჰყავს ბიჭვით თამშეჭრილი მატრონა, სამი თეატრიდან[344] მოკვეთა და გადაასახლა; ჰილასი, პანტომიმის[345] მსახიობი, პრეტორის საჩივრის გამო, თავისივე სახლის ატრიუმში გაამათრახებინა ყველას თვალწინ, ხოლო პილადესი გააძევა რომიდან და იტალიიდანაც სამი თითის კომბინაციის შეურაცხყოფელი ჩვენებისთვის, რომელსაც ის თავის გამოსვლაზე სტვენით მორეაგირე მაყურებელს უჩვენებდა.

46. აი, როგორ მოაწყო ქალაქი და ქალაქის საქმე. იტალიაში ოცდარვა კოლონია დაარსა და გაამრავლა მოსახლეობა. დაამშვენა ნაგებობებით, გაამდიდრა შემოწირულობებით და ნაწილობრივ უფლებებითა და მნიშვნელობით გაუთანაბრა დედაქალაქს: სწორედ მან დაადგინა, რომ დეკურიონებს[346] თითოეული კოლონიიდან მონაწილეობა მიეღოთ დედაქალაქის თანამდებობის პირების არჩევნებში და თავისი ხმები დაბეჭდილი გამოეგზავნათ რომში საერთო არჩევნების დღეს. და სახელიან ხალხს რომ არ შემცირებოდა გავლენა, ხოლო უბრალოებს - შთამომავლობა, ყველას, ვისაც ქალაქი წარადგენდა მხედრის სამსახურისთვის, დაუშვებდა ხოლმე, ხოლო ყველას, ვისაც შეეძლო ეტრაბახა ბიჭვით ანდა ქალიშვილებით, თავისი გასვლებისას ოლქებში[347] აჯილდოებდა ათასი სესტერციით თითოეულს.

47. პროვინციებიდან ისინი აიღო, რომლებიც უფრო მნიშვნელოვანი იყო და რომელთა მართვა არჩეული მმართველებისთვის ძნელი და არცთუ უხიფათო იყო. დანარჩენი კენჭისყრით არჩეულ პროკონსულებს მისცა სამართავად. სხვათა შორის, ზოგიერთს საჭიროების შემთხვევაში ცვლიდა, ხოლო გავლისას ხშირად ნახულობდა ამათაც და იმათაც. ზოგიერთი მოკავშირე ქალაქებს[348], უკანონობით რომ სიკვდილისკენ მიდიოდნენ, თავისუფლება ჩამოართვა. სხვა ქალაქებს ან მხარი დაუჭირა ვალებში, ანდა აღადგინა მიწისძვრის შემდეგ, ანდა დააჯილდოვა

ლათინური[349] თუ რომის მოქალაქეობით რომის ხალხის წინაშე დამსახურებისათვის. როგორც ჩანს, არ იყო ისეთი პროვინცია, რომელიც არ მოეწოდებოდა, თუკი აფრიკას და სარდინიას არ ჩავთვლით. იქაც აპირებდა გადასვლას სიცილიის გავლით სექსტუს ჰომპეუსზე გამარჯვების შემდეგ, მაგრამ ხელი შეუშალეს ძლიერმა და განუწყვეტელმა ქარიშხლებმა, მერე კი ამისათვის არც დრო მიეცა, არც მიზეზი.

48. სამეფოები[350], რომლებიც ომის ძალით დაიპყრო, თითქმის ყველა ან დაუბრუნა ძველ მფლობელებს, ანდა სხვა უცხო ქვეყნელებს მისცა. მოკავშირე მეფეებს ერთმანეთთან აახლოებდა ორმხრივი ნათესაობით, სიხარულით აწყობდა და წაახალისებდა ხოლმე მათ საქორწილო და მეგობრულ ურთიერთობებს. ზრუნავდა მათზე, როგორც ერთიანი იმპერიის ნაწილებზე და წევრებზე, მეურვეებს უნიშნავდა მცირეწლოვანებს თუ ჭკუასუსტებს, სანამ ისინი არ გაიზრდებოდნენ ან არ გამომჯობინდებოდნენ, ბევრ მეფის შვილს ზრდიდა და ასწავლიდა თავისებთან ერთად.

49. სამხედრო ძალებიდან ლეგიონები და დამხმარე ჯარი განალაგა პროვინციებში, ერთი ფლოტი დააყენა მიზენაში, მეორე - რავენასთან, ზედა და ქვედა ზღვების სადარაჯოდ. დანარჩენი რაზმები შეარჩია ნაწილობრივ დედაქალაქის, ნაწილობრივ - საკუთარი თავის დასაცავად, რადგან თავისი გამცილებელი კალაგურიტანის რაზმი[351] დაშალა ანტონიუსთან გამარჯვების შემდეგ, ხოლო გერმანული - ვარუსის დამარცხების მერე. თუმცა არასოდეს ჰყავდა რომში სამზე მეტი კოჰორტა, ისიც გამაგრებული ბანაკის გარეშე. დანარჩენს, ჩვეულებრივ, ანაწილებდა მახლობელი ქალაქების ზამთრის და ზაფხულის სახლებში.

(2) ყველა მეომარს, სადაც არ უნდა ემსახურათ, ერთიან ჯამაგირს და ჯილდოებისას უნიშნავდა, განსაზღვრავდა თითოეულისათვის წოდებებს და სამსახურის ვადებს და დახმარებას გადადგომისას, რათა გადადგომის შემდეგ არც ასაკს, არც სიღარიბეს არ ებიძგათ მათთვის აჯანყებისაკენ. ჯამაგირის და ჯილდოების ფულადი სახსრები სულ რომ მზადყოფნაში ჰქონოდა, სამხედრო ხაზინა დააარსა და უზრუნველჰყო ახალი გადასახადებით[352].

(3) იმის სურვილით, რომ დროულად და იოლად მიეღო ცნობები და განცხადებები იმის შესახებ, თუ რა ხდებოდა

თითოეულ პროვინციაში, თავიდან გზებზე, მომცრო მონაკვეთებზე განალაგა ახალგაზრდები, მერე კი ურიკებიც დადგა, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო, საჭიროების შემთხვევაში პირადად დაეკითხა ის შიკრიკები, რომლებიც მოხსენებებს პირდაპირ ადგილებიდან აწვდიდნენ.

50. საგზაო ქაღალდებს და წერილებს პირველ ხანებში სფინქსის გამოსახულებით ბეჭდავდა, მერე ალექსანდრე დიდისა, და ბოლოს - თავის საკუთარით, დიოსკურიდების ამოტვიფრული ხელებით. შემდეგში მისი მემკვიდრეებიც ამითვე სარგებლობდნენ. წერილებში ყოველთვის ზუსტად აღნიშნავდა დაწერის დროს, მიუთითებდა დღის საათსაც და ღამისასაც.

51. მისი გულკეთილობა და მოქალაქეობრივი გონიერება დამტკიცებულია მრავალი შესანიშნავი შემთხვევით. ჩამოთვლას არ შევუდგები, რამდენ და როგორ მოწინააღმდეგეებს უბოძა არა მხოლოდ შეწყალება და უსაფრთხოება, არამედ სახელმწიფოს პირველ პოსტებზეც დაუშვა. პლებეი იუნიუს ნოვატუსს მხოლოდ ფულადი ჯარიმა აკმარა, ხოლო მეორეს, კასიუს პატავინუსს, - მსუბუქი გაძევება, თუმცა პირველი მასზე ბოროტ წერილს ავრცელებდა ახალგაზრდა აგრიპას[353] სახელით, მეორემ კი ქეიფისას, ყველას თანდასწრებით გამოაცხადა, რომ არც სურვილი აკლია და არც სიმაძაქე, რომ მოკლას ავგუსტი.

(2) ერთხელ, გამოძიებისას, როცა ემილიუს ელიანუსს კორდუბიდან სხვა ბრალდებებთან ერთად, ბრალად ედებოდა ბრიყვული გამონათქვამები კეისარზე, ის მიუბრუნდა ბრალმდებელს და ყალბი სიბრაზით თქვა: „დამიმტკიცე ეს, თუ არა და, ვაჩვენებ ელიანუსს, რომ მეც მაქვს ენა: მეც ხომ შემიძლია იმაზე კიდევ უფრო მეტი ვილაპარაკო“, - და არც მაშინ, არც მერე ამ საქმისთვის მსვლელობა არ მიუცია.

(3) ხოლო როცა ტიბერიუსი წერილში უჩიოდა ამავეზე, მაგრამ დიდი სიფიცხით, ასე უპასუხა: „ნუ დაემორჩილები ახალგაზრდობის შემოტევებს, ძვირფასო ტიბერიუს, და მეტისმეტადაც ნუ აღშფოთდები, თუკი ვინმე ჩემზე ცუდს ამბობს. ისიც საკმარისია, რომ ჩვენ ვერავინ გაგვიკეთებს ცუდს“.

52. ტაძრების აშენების უფლებას არც ერთ პროვინციაში არ აძლევდა, თუ არა ორმაგი მიძღვნიტ - მას და რომს[354].

დედაქალაქში კი ამ პატივისგან ცივ უარს ამბობდა. უკვე მის პატივსაცემად დადგმული ვერცხლის სტატუეტებიც კი მონეტებად გადაადნო და ამ ფულით ორი ოქროს სამფეხა ზედადგარი მიუძღვნა პალატინის აპოლონს. დიქტატორის ძალაუფლებას ხალხი ჯიუტად სთავაზობდა, მაგრამ ის, მუხლებზე მდგარი, მხრიდან ჩამოშვებული ტოგით, მკერდმოღეღილი, ევედრებოდა მათ, ამისგან გაეთავისუფლებინათ.

53. „ხელმწიფის“[355] სახელს ყოველთვის უფრთხობდა, როგორც წყენას და სირცხვილს. როცა მისი თანდასწრებით მიმოსმა აქტიორმა სცენიდან წარმოთქვა: „ო, კეთილო და სამართლიანო ხელმწიფევ!“ -

და ყველანი ფეხზე წამოხტნენ და ტაში დასცხეს, თითქოს ლაპარაკი მასზე იყო, მან მოძრაობით და გამოხედვით მაშინვე შეაჩერა ეს პირმოთნეობა, მეორე დღეს კი მაყურებელს საყვედური დამოუცხადა მკაცრი ედიქტით. ამის შემდეგ თავის შვილებსაც და შვილიშვილებსაც კი, არც ხუმრობით, არც სერიოზულად უფლებას არ აძლევდა, ბატონი დაეძახათ და ერთმანეთშიც კი აუკრძალა ამ საქებარი სიტყვით მიმართვა.

(2) შემთხვევით არ ცდილობდა, შესულიყო და გამოსულიყო თითოეული ქალაქიდან თუ დაბიდან მხოლოდ სადამოს ან ღამით, რათა არავინ შეეწუხებინა მისალმებებითა და დახვედრებით. როცა კონსული იყო ხოლმე, მაშინ ჩვეულებრივ, ფეხით გადაადგილდებოდა, როცა კონსული არ იყო - დახურული ტახტრევნით. დილის საერთო მისალმებაზე უშვებდა უბრალო ხალხსაც, მისგან შეწყალებებს უჩვეულო სიტბოთი იღებდნენ; ერთ დამფრთხალ მთხოვნელს ხუმრობით უთხრა კიდეც, რომ ისე აწვდის თხოვნას, როგორც ფულის მონეტას სპილოს.

(3) სხდომის დღეებში სენატორებს ესალმებოდა მხოლოდ კურიაში, თავიანთ ადგილებზე, თითოეულს სახელით მიმართავდა, შეხსენების გარეშე[356]. გამოთხოვებისა და წასვლის დროს მათ არ აიძულებდა, ფეხზე ამდგარიყვნენ. ბევრს სახლეულიანად იცნობდა და თავს არ ანებებდა საოჯახო ზეიმებზე სიარულს, სანამ ერთხელ, სიბერისას, ძალიან არ გადაიღალა ვილაციის ნიშნობაში. სენატორ გალუს ცერინიუსთან არ იყო ახლოს, მაგრამ როცა ის დაბრმავდა და შიმშილით სიკვდილი გადაწყვიტა, სახლში ესტუმრა და თავისი

ლაპარაკით დაარწმუნა, თავი არ მოეკლა.

54. ერთხელ, სენატში მისი გამოსვლისას ვიღაცამ თქვა: „არ მესმის!“, სხვამ მიუგო: „შენი წინააღმდეგი წავიდოდი, რომ შეიძლებოდა!“ სენატორების დაუნდობელი კამათებით აღშფოთებულს არაერთხელ დაუტოვებია კურია. დაადევნებდნენ: „არ შეიძლება სენატორებს აუკრძალო სახელმწიფოებრივ საქმეებზე მსჯელობა!“ სიების გადახედვისას, როცა სენატორები ირჩევდნენ ერთმანეთს, ანტიისიუს ლაბეომ ხმა მისცა გადასახლებაში მყოფ მარკუს ლეპიდუსს, ავგუსტის ძველ მტერს, და ავგუსტის შეკითხვაზე, - ნუთუ სხვა ვერავინ ნახე უფრო ღირზეულიო, მიუგო: „ყველას თავისი აზრი აქვს“ [357]. და მაინც თავისუფალი და ახირებული აზრების გამო მისგან არავინ დაზარალებულა.

55. შეგდებული წერილებიც კი, კურიაში მიმოხეული, არ აშფოთებდა. აუცილებლად უარყოფდა მათ და შემთხვევებსაც არ დაუწყებდა ძებნას, მხოლოდ დაადგინა, წინასწარ პასუხი აგებინონ იმათ, ვინც სხვისი სახელით ავრცელებს განმაქიქებელ ლექსებს და წერილებს.

56. თავის შეურაცხყოფელ თავხედურ ანდა ბოროტი ხუმრობების გამოც გამოსცა ედიქტი. თუმცა თავისუფალი გამოთქმების წინააღმდეგ რომ ზომები მიეღოთ, თავის ანდერძში [358] აკრძალა. თანამდებობის პირების არჩევნებზე დასწრებისას, ყოველთვის შემოივლიდა ტრიბებს თავისი კანდიდატებით და ძველი ჩვეულებით, მათთვის ხმებს ითხოვდა. თავადაც იძლეოდა ხმას თავის ტრიბში, როგორც უბრალო მოქალაქე. სასამართლოში რომ მოწმედ გამოდიოდა, დაკითხვებსაც და დაპირისპირებებსაც იშვიათი სიმშვიდით იტანდა.

(2) თავისი ფორუმის სიგანე შეამცირა, რაკი ვერ გადაწყვიტა, გამოესახლებინა მცხოვრებნი მეზობელი სახლებიდან. ხალხისთვის თავისი შვილების წარდგენისას, ყოველთვის დასძენდა: „თუკი ამას დაიმსახურებენ“. როცა მათ წინ, ჯერ კიდევ მოზარდებისა, დადგა და ტაში დასცხო მთელმა თეატრმა, ამით ძალიან უკმაყოფილო იყო. თავისი მეგობრები უნდოდა, ენახა ძლიერები და გავლენიანები სახელმწიფოებრივ საქმეებში, მაგრამ იმავე უფლებებში და იმავე სასამართლოს კანონების წინაშე პასუხისმგებელი, რომლისაც დანარჩენი მოქალაქეები.

(3) როცა მისი ახლო მეგობარი, ნონიუს ასპრენასი[359] მოწამვლაში დაადანაშაულა კასიუს სევერუსმა, ავგუსტუსი შეეკითხა სენატს, როგორ უნდა მოქცეულიყო, საერთო აზრით, - თუ ჩაერეოდა, კანონებს ძალაუფლებიდან გამოსტაცებდა განსასჯელს, ხოლო თუ არ ჩაერეოდა, მაშინ მიატოვებდა და განსასჯელად გაწირავდა მეგობარს. და ყველას მხარდაჭერით, რამდენიმე საათი იჯდა მოწმეთა სკამზე, მაგრამ სულ დუმდა, და არ წარმოუთქვამს, სასამართლოში მიღებული, განსასჯელის ქება.

(4) ესწრებოდა კლიენტების პროცესებსაც, მაგალითად, ვილაც სკუტარიუსისა, ზევადიანი სამსახურის ჯარისკაცისა, რომელიც ბრალდებული იყო ძალადობაში. მხოლოდ ერთი ბრალდებული და მხოლოდ გულითადი თხოვნებით გადაარჩინა სასჯელს, მოსამართლეების წინაშე შეევედრა ბრალმდებელს, უკან დაეხია: ეს იყო კასტრიციუსი, რომლისგანაც შეიტყო მურენის შეთქმულებაზე.

57. ძნელი წარმოსადგენი არ არის, როგორი სიყვარულით სარგებლობდა ამ ღირსებებისათვის. სენატის დადგენილებებზე მე არ ვლაპარაკობ, რადგან ისინი შეიძლება ჩათვალონ იძულებითად ან პირმოთნედ. რომელი მხედრები თავისი ნებით და საერთო თანხმობით ყოველ წელიწადს, ორი დღე ზედიზედ ზეიმობდნენ მის დაბადების დღეს. ყველა ფენის ადამიანები ყოველწლიურად კურციუსის ტბაში[360] აგდებდნენ მონეტას მისი ჯანმრთელობისათვის, ხოლო საახალწლოდ[361] საჩუქრები მიჰქონდათ მისთვის კაპიტოლიუმზე, თუნდაც არ ყოფილიყო რომში. ამ თანხით შემდეგში იყიდა და ყველა კვარტალში დადგა ძვირადღირებული სტატუეტები ღმერთებისა - აპოლონ სანდალარიუსისა, იუპიტერ ტრაგედუსისა და სხვებისა.

(2) პლატინზე მდებარე მისი სახლის აღსადგენად, ხანძრის დროს რომ დაიწვა, ფული მოჰქონდათ ვეტერანებს, დეკურიებს, ტრიბებსა, და ცალკეულ მოქალაქეებსაც, ვისაც რამდენი შეეძლო; მაგრამ ფულის ამ გროვას ოდნავ შეეხო, თითოეულიდან დენარიუსზე მეტი არ აუღია. პროვინციიდან დაბრუნებისას მარტო კეთილი სურვილებით კი არა, სიმღერითაც ხვდებოდნენ. იმასაც მეთვალყურეობდნენ, რომ მისი გასვლის დღეს ქალაქში სიკვდილით დასჯა არ ყოფილიყო.

58. სამშობლოს მამის[362] სახელი მთელმა ხალხმა უძღვნა, მოულოდნელად და ერთხმად. პირველად ეს პლებეებმა გააკეთეს, დეპუტაცია გაგზავნეს ანციუმში, მისი უარის შემდეგ კი - დაფნის გვირგვინებით შეიარაღებული, დიდი ბრბო მიესალმა რომში, თეატრში შესვლისას. იმათ კვალდაკვალ სენატმაც გამოთქვა თავისი ნება, მაგრამ არა დეკრეტით და არა საერთო შეძახილით, არამედ ვალერიუს მესალას გამოსვლით. საერთო დავალებით ასე თქვა: „დაე, ბედნიერება და წარმატება[363] თან გდევდეს შენც და შენს სახლსაც, კეისარო ავგუსტუს! ამ სიტყვებით ვლოცულობთ ჩვენი სახელმწიფოს საუკუნო კეთილდღეობისა და ბედნიერებისათვის. ამჟამად სენატი რომაელ ხალხთან თანხმობით მოგილოცავს სამშობლოს მამობას“. თვალებზე ცრემლმომდგარმა ავგუსტუსმა ასე მიუგო, ზუსტად მომყავს მისი ნათქვამი, ისევე, როგორც მესალას სიტყვები: „ჩემი სურვილების აღსრულებას მიღწეულმა, კიდევ რა შეიძლება ვთხოვო უკვდავ ღმერთებს, თუ არა ის, რომ თქვენი ეს ერთსულოვნება მიმყვებოდეს სიცოცხლის ბოლომდე!“

59. ექიმ ანტონიუს მუსას, რომელმაც სასიკვდილო ავადმყოფობისგან იხსნა, სენატორებმა თავიანთი ფულით ქანდაკება დაუდგეს ესკულაპიუსის ძეგლის მახლობლად. ხოლო ოჯახების ზოგიერთმა მამამ ანდერძებში დაიბარა, რომ მათ მემკვიდრეებს კაპიტოლიუმზე დათქმული მსხვერპლი შეეწირათ იმიტომ, რომ ავგუსტმა მათზე მეტი იცოცხლა, და რომ სამსხვერპლო ცხოვლების წინ სათანადო წარწერები წაემძღვარებინათ.

იტალიაში ზოგიერთმა ქალაქმა ის დღე, როცა პირველად ესტუმრა, ახალი წლის დასაწყისად გამოაცხადა. ბევრ პროვინციაში არა მარტო ტაძრებს და სამსხვერპლოებს უგებდნენ, არამედ დააწესეს ხუთწლიანი თამაშები[364] ლამის ყველა ქალაქში.

60. მოკავშირე და მეგობარმა მეფეებმა თავ-თავიანთ სამეფოებში ქალაქები დაარსეს და კეისარი უწოდეს, ხოლო ყველა ერთად შეკრებილი აპირებდა ავგუსტუსის გენიისათვის იუპიტერ ოლიმპიუსის[365] ძველთაგან საძირკველჩაყრილი ტაძარი დაემთავრებინა და მიეძღვნა. და არაერთხელ მიუტოვებიათ თავიანთი სამეფოები, რათა ყოველდღიურად თან ხლებოდნენ არა მარტო რომში, არამედ პროვინციებშიც, მეფის განმასხვავებელი ნიშნების გარეშე, ტოგებში

ჩაცმულები, როგორც კლიენტები.

61. რაკი უკვე გადმოვეცი, როგორი იყო ავგუსტი სამხედრო და სამოქალაქო თანამდებობებზე და როგორ მიჰყავდა სახელმწიფო საქმეები დედამიწის ოთხსავე მხარეს მშვიდობიან და საომარ დროს, ახლა გადავალ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაზე და აღვწერ, როგორი იყო და რა გადახდა სახლში, ახლობლებს შორის, ახალგაზრდობიდან უკანასკნელ დღემდე.

(2) დედა თავისი პირველი კონსულობისას დაკარგა, და ოქტავია - ორმოცდამეთოთხმეტე წელს[366]. ორივეს სიცოცხლეშიც დიდ პატივს სცემდა და სიკვდილის მერეც დიდი პატივი დასდო.

62. ახალგაზრდობიდან დანიშნული იყო პუბლიუს სერვილიუს ისავრიკუსის ქალიშვილზე. თუმცა ანტონიუსთან პირველი შერიგებისას, როცა ორივეს მეომრებმა მოითხოვეს, რომ მხედართმთავრები დანათესავებულიყვნენ, ცოლად მოიყვანა კლავდია, ანტონიუსის გერი, ფულვიას ქალიშვილი პუბლიუს კლოდიუსისგან, თუმცა ძლივს იყო საქოწილო ასაკისა. მაგრამ თავის სიდედრ ფულვიასთან ჩხუბის შემდეგ, ცოლს აღარ მიეკარა და ქალიშვილად გააბრუნა უკან.

(2) შემდეგ მალევე მოიყვანა ცოლად სკრიბონია[367], რომელიც უკვე იყო გათხოვილი ორ კონსულზე და ერთისგან შვილებიც ჰყავდა, მაგრამ იმასაც გაშორდა, „დაიღალა იმის ჭირვეულობისგან“, როგორც თავად წერს. ამის მერე მაშინვე ცოლად შეირთო ლივია დრუსილა, რომელიც ფეხმძიმობაში წაართვა იმის ქმარს, ტიბერიუს ნერონს. და ეს ქალი უკონკურენტოდ უყვარდა და პატივს სცემდა სიცოცხლის ბოლომდე.

63. სკრიბონიასგან ეყოლდა იულია, ლივიასგან შვილები არ ჰყოლია, თუმცა ყველაზე ძალიან ოცნებობდა ამაზე. ერთი იმისი პატარა დროზე ადრე დაიბდა. იულია ჯერ მარცელუსს გაატანა, თავის დის შვილს, როცა ის ბავშვობის ასაკიდან[368] ახალი გამოსული იყო; მისი სიკვდილის შემდეგ, მარკუს აგრიპამ, თავისი და დაითანხმა სიძე მისთვის დაეთმო, რადგან აგრიპას უკვე ცოლად ჰყავდა მარცელას ერთ-ერთი და, თან შვილებიც ჰყავდა მისგან.

(2) ხოლო როცა აგრიპაც მოკვდა, დიდხანს ეძებდა თავისი ქალიშვილისათვის ქმარს, მხედართა ფენაშიც კი და ბოლოს

ამოურჩია თავისი გერი ტიბერიუსი, რომელიც აიძულა, მეორე ბავშვზე დაფეხმძიმებულ ცოლს გაშორებოდა. მარკუს ანტონიუსი წერს, რომ თავიდან იულია იმის შვილ ანტონიუსზე იყო დანიშნული, მერე - გეტების მეფე კოტისოზე[369], და იმავდროულად ოქტავიუსი თავისთვის ცოლად ითხოვდა მეფის ქალიშვილს.

64. აგრიპასგან ხუთი შვილიშვილი ჰყავდა - გაიუსი, ლუციუსი, აგრიპა და გოგონები: იულია და აგრიპინა. იულია ლუციუს პავლუსს მისცა, ცენზორის შვილს; აგრიპინა - გერმანიკუსს, თავისი დის შვილიშვილს. გაიუსი და ლუციუსი თავად იშვილა, აგრიპადან იყიდა ძველებური წესით[370] და ორივე ბავშვობიდანვე დააახლოვა სახელმწიფოებრივ საქმეებს და პროვინციების ჯარებშიც აგზავნიდა, როგორც დანიშნულ კონსულებს[371].

(2) ქალიშვილს და შვილიშვილ გოგნებს ისე ზრდიდა, რომ იმათ მატყლის დართვაც[372] კი შეეძლოთ; იმათ ყველაფერს უკრძალავდა, რისი თქმა და გაკეთება ღიად, საოჯახო დღიურში ჩაუწერლად არ შეიძლებოდა. და ისე იცავდა მათ უცხოებთან შეხვედრებისგან, რომ ლუციუს ვინიციუსს, დიდგვაროვან და ღირსეულ ახალგაზრდას წერილობით საყვედურობდა მოურიდელობას, რაკი ბაიაში იმის ქალიშვილთან მისასალმებლად გაებედა მისვლა.

(3) შვილიშვილებს თავად ასწავლიდა კითხვასაც, ცურვასაც[373] და სხვა დაწყებით საგნებს, განსაკუთრებით ცდილობდა, მისი ხელწერა გადაეღოთ. როცა სადილობდა, ისინი ყოველთვის ესხდა ქვედა ტახტზე[374], ხოლო როცა მოგზაურობდა, შვილიშვილები წინ მიდიოდნენ საზიდრით ანდა აქეთ-იქიდან მოაჭენებდნენ.

65. მაგრამ ამ სიხარულში, და შთამომავლობის აყვავებისა და კეთილზნეობის იმედში, ბედნიერებამ უცაბედად ზურგი აქცია. ორივე იულია, ქალიშვილიც და შვილიშვილიც უმწიკვლო არ გამოდგა და ორთავეს გადასახლება მოუწია[375]. გაიუსი და ლუციუსი ერთიმეორის მიყოლებით დაკარგა თვრამეტ თვეში, გაიუსი ლიკიაში და ლუციუსი - მასილიაში დაიღუპნენ. ფორუმზე, კურიის შეკრების წინ[376] მესამე თავისი შვილიშვილი, აგრიპა და თავისი გერი, ტიბერიუსი იშვილა, მაგრამ აგრიპას მდაბიო და სასტიკი ზნისაგან მალევე შორს დადგა და სურენტუმში გადაასახლა.

(2) ახლობლების სიკვდილი იმდენად მძიმე არ იყო მისთვის, რამდენადაც მათი შერცხვენა. გაიუსის და ლუციუსის მწარე ხვერმა ვერ გატეხა; მაგრამ ქალიშვილზე სენატში მოხსენება დაუსწრებლად გააკეთა, კვესტორის წაკითხული გზავნილით, და ამის მერე სირცხვილით დატანჯული, ხალხს ერიდებოდა და იმასაც კი ფიქრობდა, სიკვდილით ხომ არ დაესაჯა[377]. და როცა ამ დროისათვის მისი ქალიშვილის თანამზრახველმა, გააზატებულმა ფებემ თავი ჩამოიხრჩო, მან თქვა, რომ აჯობებდა, ფებეს მამა ყოფილიყო.

(3) გადასახლებულ იულიასთვის აკრძალა ღვინისა და კარგი პირობების მიცემა; მასთან არ უშვებდა არც მონას, არც გააზატებულს, თუ თავად არ იცოდა, და ყოველთვის დაწვრილებით იგებდა, რა ასაკის, სიმაღლის, გამომეტყველების და როგორი ნიშნები ანდა ნაჭრეები ჰქონდა შემსვლელს სხეულზე. მხოლოდ ხუთი წლის შემდეგ გადაიყვანა კუნძულიდან მატერიკზე და ოდნავ შეუმსუბუქა გადასახლების პირობები. მაგრამ იმაზე მუდარას, რომ იულიასთვის სრულიად შეენდო, აზრი არა ჰქონდა. რომაელი ხალხის კერძო და ჯიუტი თხოვნების პასუხად, ის მხოლოდ უსურვებდა კრებას ამისთანა ცოლებსა და შვილებს.

(4) ბავშვი, რომელიც უმცროს იულიას ეყოლა გასამართლების მერე, არც აღიარა და არც აღსაზრდელად ინდომა. აგრიპა, რომელიც არ უჯერებდა და ყოველდღიურად კარგავდა ჭკუას, კუნძულზე გადაიყვანა და მეტიც, დაცვა დაუყენა და სენატის განსაკუთრებული განკარგულებით, ბრძანა, მთელი სიცოცხლე იქ ჰყოლოდათ. ხოლო იმაზე ან ორივე იულიაზე ვინმე თუ მოაგონებდა, ამოიოხრებდა: სჯობს უქოწილოდ ვიცხოვრო და უშვილოდ ჩავკვდე![378] -

და სამივე მათგანს თავის სამ ტკივილს და სამ წყლულს ეძახდა.

66. მეგობრობას ადვილად არ იწყებდა, მაგრამ ერთგულება განუხრელად იცოდა, და არა მხოლოდ სათანადოდ აჯილდოებდა მეგობრების დამსახურებასა თუ ღირსებებს, არამედ მზად იყო, მათი მანკიერება და დანაშაულებიც აეტანა დასაშვებ საზღვრებამდე, რასაკვირველია. უნდა შევნიშნოთ, რომ მისი მრავალრიცხოვანი მეგობრებიდან ვერ იპოვნით ვერც ერთ შერისხულს, თუ არ ჩავთვლით სალვიდინუს რუფუსს და კორნელიუს გალუსს. ორივენი ბედკრული მდგომარეობიდან

აღაზევა, ერთი - კონსულის თანამდებობამდე, მეორე - ეგვიპტის ნაცვალობამდე.

(2) პირველი, რომელსაც შეთქმულება ჰქონდა ჩაფიქრებული, სენატს გადასცა დასასჯელად; მეორეს, უმადურობისთვის და შურიანობისთვის აუკრძალა თავის სახლში და თავის პროვინციებში გამოჩენა. მაგრამ როცა ბრალმძებლების თავდასხმებითა და სენატის ბრძანებულებებით გალუსი თვითმკვლელობამდე მივიდა, ავგუსტმა მადლობა გადაუხადა თავის ასეთ ერთგულ და ფეთქებად მომხრეებს, მაგრამ ვერც ცრემლი და ურვა შეიკავა იმაზე, რომ ისიც კი არ შეუძლია, იმდენი იჯავროს მეგობრებზე, რამდენიც უნდა.

(3) მისი დანარჩენი მეგობრები სიცოცხლის ბოლომდე ტკბებოდნენ სიმდიდრითა და გავლენით, თავ-თავიანთ ფენებში პირველებად ითვლებოდნენ, თუმცა მათით ხანდახან უკმაყოფილო იყო. მაგალითად, დანარჩენებზე რომ არა ვთქვათ რა, არაერთხელ ჩიოდა, რომ აგრიპასაც კი არ ჰყოფნის მოთმინება, მეცენატი - ვერ გაჩუმებულა, - ეს, როცა აგრიპამ[379], სულ უბრალო ეჭვის გამო, რომ მისადმი გაცივდნენ და მარცელუსს ამჯობინებენ, ყველაფერი მიატოვა და მითილენეზე წავიდა; ხოლო მეცენატმა მურენის შეთქმულების გახსნა რომ შეიტყო, ეს საიდუმლო თავის ცოლს, ტერენციას[380] გაანდო.

(4) თავის მხრივ, მეგობრებისგანაც მოითხოვდა, ასეთივე საპასუხო ერთგულებას სიცოცხლისას და სიკვდილის შემდეგაც. მართალია, მემკვიდრეობის ხელში ჩაგდება არასოდეს ნდომებია და არასოდეს არაფერი მიუღია უცხო ადამიანების ანდერძებიდან, მაგრამ მეგობრების ბოლო სურვილების მიმართ უჩვეულოდ მგრძნობიარე იყო, და თუ ანდერძში მასზე მოუფიქრებლად და ძუნწად ეწერა, დაუფარავად იწყებდა, ხოლო თუ პატივისცემით და ქებით, დაუფარავად ხარობდა. თუკი მოანდერძებს რჩებოდათ ბავშვები, იმათ ან მაშინვე გადასცემდა თავის წილს და საჩუქრებს ნაანდერძევიდან, ანდა შეინახავდა, სანამ ბავშვები მცირეწლოვნები იყვნენ, ხოლო სრულწლოვანების ანდა ქორწილის დღეს პროცენტით უბრუნებდა.

67. ბატონად და პატრონად იმდენადვე მკაცრი იყო, რამდენადაც კეთილი და რბილი. მრავალი გააზატებული პატივითა და სიახლოვეში ჰყავდა, მაგალითად, ლიკინუსი,

კელადუსი და სხვები. მისი მონა კოსმუსი ავს ლაპარაკობდა მასზე და იმით დაკმაყოფილდა, რომ ჯაჭვი შეაბა. დიომედესი, მისი მოურავი, სეირნობისას თან მიჰყვებოდა, მაგრამ როცა მოულოდნელად ველური ტახი გამოუვარდათ, დაფრთხა და ბატონი მიატოვა. ავგუსტმა დანაშაულისთვის კი არა, ლაჩრობისთვის გალანძღა და სახიფათო შემთხვევა ხუმრობად აქცია, რაკი აქ რაიმე ავი ჩანაფიქრი არა ყოფილა.

(2) იმავდროულად, მან აიძულა თავისი ერთ-ერთი საყვარელი გააზატებული, პოლუსი თავი მოეკლა, რაკი შეიტყო, რომ რომაელ მატრონებს, ქმრიან ქალებს აცდუნებდა. და თავის მწერალ თალუსს ფეხები მოსტეხა, რაკი იმან ხუთს დენარიიად მისი წერილის საიდუმლო გასცა. ხოლო როცა მისი შვილის, გაიუსის გამზრდელმა და მსახურებმა აღსაზრდელის ავადმყოფობით ისარგებლეს და უსირცხვილოდ დაიწყეს მისი პროვინციის გაყვლეფა, ბრძანება გასცა, ორივესთვის ყელზე ქვები შეებათ და ისე გადაეყარათ მდინარეში.

68. ადრეულ ახალგაზრდობაში ცუდი სახელი დაიგდო ბევრი სამარცხვინო საქციელით. სექსტუს პომპეუსი ცოლისმაგვარს ეძახდა; მარკუს ანტონიუსი ირწმუნებოდა, თითქოს თავისი შვილად აყვანა არაბუნებრივი ურთიერთობის ფასად ეყიდოს ბიძამის კეისრისგან; ლუციუსი, მარკუსის ძმა კი - თითქოს თავისი სიწმინდე, წახდენილი კეისრისაგან, მერე ესპანეთში შეეთავაზებინოს ავლუს ჰირციუსისთვის სამასი ათას სესტერცად, და თითქოს კანჭებს იწვავდა გახურებული კაკლის ნაჭუჭით, რომ ბალანი შემსუბუქებოდა. უფრო მეტიც, მთელი ხალხი ერთხელ სანახაობაზე ხმამაღალი ტაშით შეხვდა სცენიდან გადმოყრილ ფურცლებს, რომლებზედაც ლექსი ეწერა, - რაკი ამაში ავგუსტის შეურაცხმყოფელი ნიშანი ამოიცნო; ლაპარაკი იყო ღმერთების დედის ქურუმზე, დაირაზე რომ ურტყამდა: - ხედავ, ყველა[381] როგორ ემორჩილება გარყვნილს!

69. სხვის ცოლებთან რომ ცხოვრობდა, მეგობრებიც კი არ უარყოფდნენ, მაგრამ იმით ამართლებენ, რომ ამაზე გართობის მიზნით კი არა, გათვლით მიდიოდა, რათა ქალების მეშვეობით თვალი უკეთ ედევნებინა მეტოქეების ჩანაფიქრებისათვის. ხოლო მარკუს ანტონიუსი იმას საყვედურობს, რომ ლივიას ნაჩქარევი ცოლად შერთვის დროს, ერთი კონსულის ცოლი, ქმრის თვალწინ, როგორ გაიყვანა თავისთან, საძინებელში, მერე უკან დააბრუნა, აჩეჩილი თმითა და ყურებამდე

გაწითლებული; იმასაც - როგორ გაშორდა სკრიბონიას იმისათვის, რომ ქალი ბედავდა და ეჭვიანობდა მეტოქეზე; იმასაც - როგორ შეურჩევდნენ ხოლმე მეგობრები საყვარელს, როცა წამოზრდილ გოგონებს და ოჯახის დედებს, როგორც მონათვაჭარ ტორანიუსის მონებს, აშიშვლებდნენ და ათვალიერებდნენ.

(2) ანტონიუსი წერდა კიდევ ახლობლურად, როცა იმათ შორის არც საიდუმლო იყო და არც დაუფარავი მტრობა: „რამ გაგაბრაზა? იმან, რომ დედოფალთან ვცხოვრობ? მაგრამ ის ჩემი ცოლია და გუშიდლიდან კი არა, უკვე ათი წელია. გეგონება, შენ კიდევ მარტო დრუსილასთან ცხოვრობდე!.. ჩემთვის გაუგებარი იქნება, თუკი შენ, სანამ ამ წერილს კითხულობ, არ დაწოლილხარ შენს ტერტულასთან, ანდა ტერენტილასთან, ანდა რუფილასთან, ანდა სალვია ტიტისენიასთან, ანდა ყველასთან ერთად, - ბოლოსდაბოლოს, სულ ერთი არ არის, სად და ვისთან გაინავარდებ?“

70. მისი იდუმალი ღრეობა, რომელსაც ხალხში ეძახდნენ „თორმეტი ღმერთის ქეიფს“, ყველას პირზე ეკერა: მონაწილეები წამოწოლილები იყვნენ მაგიდასთან, ჩაეცვათ ღმერთებივით და ღმერთქალებივით, თავად კი აპოლონს ასახიერებდა. რომ არაფერი ვთქვათ იმ ლანძღვაზე, რომელიც ანტონიუსმა დაატეხა, გესლიანად რომ ჩამოთვლიდა ყველა სტუმარს სახელების მიხედვით; ამაზე მეტყველებს ყველასთვის ნაცნობი, უავტორო ლექსი: დაუმშვენა ხორაგუსმა[382] კოსტუმებით სუფრა ერთხელ

და მალიამ[383] დაინახა ქალ-კაც ღმერთი, - ექვსი ექვსზე.

აპოლონად მოვლენილი ღრეობს, მზეობს კეისარი, ერთმანეთში აღრეულა უისრო და მესარი.

შეაქციეს პირი მიწას, ყველა ღმერთი გაწყრა ერთად, მიატოვეს ოქროს ტახტი, გაქცევაში იგრძნეს შვება.

(2) ამ ღრეობაზე ჭორები იმით უფრო ღრმავდებოდა, რომ მაშინ რომში გაჭირვება და შიმშილი იყო; მეორე დღესვე ისმოდა შეძახილები, რომ ღმერთებმა მთელი პური შეჭამეს, და რომ კეისარი - პირდაპირ აპოლონია, მაგრამ აპოლონი-მტანჯველი[384] (სწორედ ამ სახელით ადიდებდნენ ამ ღმერთს ქალაქის ერთ-ერთ კვარტალში). დანაშაულად უთვლიდნენ კორინთული ბრინჯაოს ვაზების[385] და მდიდრული დგამ-

ავეჯის სიყვარულს, და ასევე კამათლით თამაშის აზარტს. პროსკრიპციის დროს მისი ძეგლის ქვეშ ეს წარწერა გაჩნდა: მამაჩემი მევახშეა, მევაზე[386] ვარ მე, -

რადგან ირწმუნებოდნენ, რომ ზოგიერთი ადამიანი იმიტომ შეიტანა მსხვერლის სიაში, რათა მათი კორინთული ვაზები თვითონ დარჩენოდა. სიცილიის ომისას კი ასეთი ეპიგრამა დადიოდა: ზღვაზე ორჯერ გატეხილი, დამკარგავი ხომალდების, გააგორებს კამათელებს, იმედებით მონაგების.

71. ყველა ამ ბრალდებებიდან და საყვედურებიდან ყველაზე ადვილად უარყო საყვედური სამარცხვინო ბიწიერებაზე, რომლისგანაც მისი ცხოვრება მაშინაც თავისუფალი იყო და მერეც; შემდეგ კი - ფუფუნებაზე საყვედური, რადგან ალექსანდრიის აღების მერე მეფის სიმდიდრიდან თავისთვის არაფერი წამოუღია, გარდა ერთი ჩამოსხმული თასისა[387], ხოლო ყოველდღიური ოქროს ჭურჭელი მალევე მისცა გადასადნობად. ნეტარყუჩობის სიამოვნებას მერეც ეძლეოდა და, როგორც ამბობენ, იყო დიდი მოყვარული ახალგაზრდა გოგონებისა, რომელთაც ყოველი მხრიდან უგროვებდა თავად ცოლი. მოთამაშედ შერაცხვას არ უფრთხოდა და თავისი სიამოვნებისთვის აგრძელებდა თამაშს მოხუცებულობაშიც კი, უბრალოდ და ღიად, არა მხოლოდ დეკემბრის თვეში[388], სხვა ზეიმებისა თუ უზეიმობისას.

(2) ეს არ არის საეჭვო, საკუთარი ხელით წერს: „სადილის შემდეგ, ძვირფასო ტიბერიუს, სტუმრები იგივე გვყავდა, მხოლოდ ვინიციუსი და სილიუს უფროსი შემოგვემატნენ. ჭამის შემდეგ გუშინაც და დღესაც ბებრულად ვითამაშეთ: კამათლებს ვყრიდით და ვისაც ამოუვიდოდა „ძალდი“ ან ექვსიანი, ის ერთ გაგორებაზე ჩამოდიოდა ერთ დენარის, ხოლო ვისაც „ვენერა“ გაუგორდებოდა, ის ფულს[389] დახვეტავდა ხოლმე“.

(3) და სხვა წერილში კვლავ: „ძვირფასო ტიბერიუს, კვინკვატრია[390] ჩავატარეთ დიდი სიამოვნებით, ყოველდღე ვითამაშობდით, ასე რომ, დაფას ბოლი გასდიოდა. შენი ძმა თამაშში ძალიან ფიცხობდა, მაგრამ საბოლოო ანგარიშში ცოტა წააგო, - დიდ წაგებაში იყო, მაგრამ მოლოდნის საპირისპიროდ, ნელ-ნელა გამოძვრა. ჩემდათავად ოცი ათასი სესტერცი წავაგე, მაგრამ ეს იმიტომ, რომ არ მიძუნწია, ჩვეულებრივად ვითამაშე, ხელგაშლილად. ყველაფერი რომ მომეთხოვა, რაც თითოეულს

დავუთმე, ისიც არ მიმეცა, რაც თითოეულს ვასესხე, მაშინ მოგებაში ვიქნებოდი მთელი ორმოცდაათი ათასით. მაგრამ არ მინდა, მირჩევნია ჩემმა გულუხვობამ ზეცამდე მასახელოს“.

(4) ქალიშვილს ასე სწერს: „გიგზავნი ორას ორმოცდაათ დენარის, როგორც ყველა დანარჩენ სტუმარს, - ეს იმ შემთხვევისთვის, თუკი ვინმეს სადილის შემდეგ კამათელის ან კენტი-წყვილის თამაში მოუნდება“.

72. ყველა დანარჩენში, როგორც ცნობილია, ამჟღავნებდა დიდ თავშეკავებას და მიზეზს არ იძლეოდა არავითარი ეჭვისთვის.

თავიდან რომის ფორუმის ახლოს ცხოვრობდა, მეზარეების კიბის თავზე; იმ სახლში, რომელიც ოდესღაც ორატორ კალვუსს ეკუთვნოდა; მერე - პალატინზე, პორტენზიას სახლში. მაგრამ ეს საცხოვრებელიც პატარა იყო; არც ზომით, არც მორთულობით არ იყო შესანიშნავი, პორტიკებიც კი მოკლე იყო, ალბანური ქვის კოლონებით[391], ხოლო ოთახებში არ იყო არც დეკორატიული მარმარილო, არც ცალობითი იატაკები. ორმოცი წელიწადი ერთსა და იმავე ოთახში[392] ეძინა, ზამთრობით და ზაფხულობით. და ზამთარს ყოველთვის რომში ატარებდა, თუმცა შეეძლო დარწმუნებულიყო, რომ ზამთრობით ქალაქი მავნე იყო იმისი ჯანმრთელობისათვის.

(2) თუ უნდოდა, მარტო დარჩენილიყო და ხელი არ შეეშალათ, ჰქონდა განსაკუთრებული ზედა ოთახი, რომელსაც თავის სირაკუზას[393] და „საოსტატოს“ ეძახდა. მაშინ გადაინაცვლებდა ხოლმე ან აქ ანდა ვინმე გააზატებულთან ქალაქგარეთა ვილაში, ხოლო როცა ცუდად იყო, მეცენატის[394] სახლში დაწვებოდა ხოლმე. დასასვენებლად ყველაზე ხშირად მიდიოდა ან კამპანიაში, ზღვაზე და კუნძულებზე, ანდა რომის შორიახლო ქალაქებში - ლანუვიუსში, პრენესტეში და ტიბურში, სადაც ხშირად მართავდა სასამართლოს, ჰერკულესის ტაძრის პორტიკის ქვეშ მჯდომარე.

(3) ვეება და მდიდრულ სახლებს ვერ იტანდა. თავისი შვილიშვილის, იულიას სასახლე, რომელიც არცთუ ცოტა ფული ღირდა, საძირკვლამდე დაანგრევინა. საკუთარ, პატარა აგარაკებს ქანდაკებებით და სურათების კი არა, ტერასებით და ჭალებით ამშვენებდა და ჰკრებდა იქ ძველ და იშვიათ ნივთებს: მაგალითად, კაპრიზე - გმირთა ჯავშან-საჭურველს და ზღვის ურჩხულების და დიდი ცხოველების უშველებელ ძვლებს, რომელთაც გიგანტების[395] ნარჩენებად თვლიან.

73. მისი მდგომარეობის და ავეჯეულ-ჭურჭლეულის უბრალოებაში შეიძლება ახლაც დავრწმუნდეთ, შემორჩენილი მაგიდეებითა და კოვზებით, რომლებიც ძნელად თუ დააკმაყოფილებენ უბრალო ობივატელს. ამბობენ, რომ ეძინა დაბალ და უხეშად გაწყობილ საწოლზე. ტანსაცმელი მარტო საშინაო ეცვა, რასაც და, ცოლი, ქალიშვილი ან შვილიშვილები შეუკერავდნენ. ტოგას არც სრულს და არც შემოჭერილს ატარებდა, ზედ არშიას არც ფართოს, არც ვიწროს[396], ხოლო ფეხსაცმელებში სქელ საფენებს იწყობდა, მაღალი რომ გამოჩენილიყო. სხვათაშორის, გამოწკეპილ ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს ყოველთვის საძინებელში ინახავდა, ვინცობაა მოულოდნელად დასჭირვებოდა.

74. სადილებს გამუდმებით მართავდა, აუცილებლად ყველა კერძით, ხოლო მოსაწვევებს აგზავნიდა წოდებების და პირების დიდი ამორჩევით. ვალერიუს მესალა აცხადებს, რომ არც ერთი გააზატებული არ დაიშვებოდა იმის სუფრაზე, გამონაკილისი მხოლოდ მენასზე კეთდებოდა, ისიც მას შემდეგ, რაც სექსტუს პომპეუსის ფლოტის გადმოცემისას მენასმა მოქალაქეობა მიიღო. თავად ავგუსტი წერს, რომ ერთხელ დაპატიჟა სადილად თავისი ყოფილი მცველი, რომლის ვილაშიც გაჩერდა. სუფრასთან ხანდახან ყველაზე გვიან მოდიოდა, წასვლით კი ყველაზე ადრე მიდიოდა; ასე რომ, სტუმრები იმის გამოჩენამდე იწყებდნენ ჭამას და მაგიდასთან რჩებოდნენ მისი წასვლის შემდეგაც. სადილზე იყო სამი შესვენება, ყველაზე დიდი - ექვსი[397]; ყველაფერი მოჰქონდათ განსაკუთრებული დახვეწილობის გარეშე, მაგრამ დიდი გულთბილობით. იმას, ვინც ღუმდა ან ნაკლებად ლაპარაკობდა, საერთო საუბარში ჩართავდა ხოლმე, ხოლო გასართობად იწვევდა მუსიკოსებს, აქტიორებს და მოხეტიალე მოცეკვავეებსაც კი ცირკიდან, მაგრამ ყველაზე ხშირად - მეზღაპრეები[398].

75. ფესტივალებს და დღესასწაულებს გულუხვად ზეიმობდა, ხანდახან - მხოლოდ გასართობად, ხუმრობით. მაგალითად, სატურნალიებზე ან სხვა დროს, თუ მოუწოდებოდა, ხანდახან საჩუქრად არიგებდა ტანსაცმელს, ოქროს, ვერცხლსაც, ზოგჯერ - სხვადასხვანაირი ჩამოსხმის მონეტებს, მეფეებისა და უცხო ქვეყნებისასაც, ხოლო ზოგჯერ მხოლოდ ქეჩებს, ზღვის ღრუბლებს, საჩხრეკებს, მარწუხებს და ამის მსგავს ნივთებს, გამოუცნობი და ორაზროვანი წარწერებით[399]. უყვარდა

ქეიფისას სტუმრებისთვის არჩევნით მიეყიდა ძალიან შეუსატყვისი ფასის ნივთები ანდა ვაჭრობა გაემართა პირით კედლისკენ შებრუნებულ სურათზე; რომ შეძენილ ნივთს ხან მოეტყუებინა მყიდველი, ხანაც გადამეტებოდა მოსალოდნელს. ითხოვდა, რომ ყველა სტუმარს მიეღო მონაწილეობა, შეეთავაზებინათ თავისი ფასი და მერე გაეყოთ ზარალი ან მოგება.

76. რაც შეეხება საკვებს (არც ამ დეტალს გამოვტოვებ), ძალიან ცოტას ჭამდა, უბრალო კერძებს. უყვარდა უხეში პური, წვრილი თევზი, ხელით ამოყვანილი ჭყინტი ყველი, მეორედ დაკრეფილი მწვანე ლეღვი; ჭამა იცოდა სადილის წინა საათებშიც, როცა და სადაც უნდოდა, თუკი შიმშილს გრძნობდა. აი, მისი სიტყვები წერილიდან: „პური და ფინიკი ვჭამე ჩემ ეტლში“.

(2) და კიდევ: „რეგიადან რომ ვბრუნდებოდი, ტახტრევანში პურის ნატეხი და სქელკანიანი ყურძნის მარცვლები შევჭამე“. და ისევ: „ვერცერთი იუდეველი ვერ გაუსწორდებოდა თავის შაბათის პოსტს[400] ისეთი გულმოდგინებით, ძვირფასო ტიბერიუს, როგორც ეს მე ვქენი ახლა: ჯერ მარტო აბანოში, მზის ჩასვლიდან ერთი საათის შემდეგ, ერთი-ორი ნაჭერი გადავუშვი, სანამ გავიხეხებოდი“. ამგვარი უზრუნველობის გამო არაერთხელ სადილობდა მარტო, სტუმრების მოსვლამდე ან წასვლამდე, ხოლო საერთო სუფრაზე არაფერს ახლებდა ხელს.

77. თავისი ხასიათიდან გამომდინარე, ღვინოს ცოტას დალევდა ხოლმე. მუტინთან ბანაკში, სადილზე სამი თასის მეტს არა სვამდა, როგორც აცხადებს კორნელიუს ნეპოსი[401], ხოლო შემდეგში, როცა საკუთარ თავს სრულ თავისუფლებას აძლევდა, - სექსტარიაზე[402] მეტს არა. თუ მეტს დალევდა, პირღებინების საშუალებას ღებულობდა. ყველაზე მეტად უყვარდა რეტიის ღვინო[403]. სხვათაშორის, მშიერზე იშვიათად სვამდა, ან პურს მიატანდა, წყალში დასველებულს, ან კიტრის ნაჭერს, ან ლატუკის ღეროს, ანდა ახალ თუ გამომშრალ ვაშლს, ღვინის გემოთი.

78. საუზმის შემდეგ როგორც იყო, ჩაცმული და ფეხსაცმლიანი, ცოტა ხნით დასასვენებლად წამოწვებოდა, ფეხებს შეიფუთავდა და თვალებზე ხელს დაიფარებდა. ხოლო სადილის შემდეგ საძინებელში მიდიოდა ღამით სამუშაოდ და

იქ რჩებოდა გვიან ღამემდე, სანამ არ დაამთავრებდა ყველა ან თითქმის ყველა დღის საქმეს[404]. მერე საწოლში წვებოდა, მაგრამ ეძინა, ყველაზე მეტი, შვიდი საათი, ესეც არასრული, რადგან ამ დროის განმავლობაში სამჯერ-ოთხჯერ ეღვიძებოდა.

(2) თუკი, როგორც ხდება ხოლმე, მაშინვე ვერ იძინებდა, ვინმეს აგზავნიდა წამკითხველების და მეპლაპრეების მოსაყვანად და როცა ხელახლა იძინებდა, დილამდე აღარ გაეღვიძებოდა ხოლმე. ისე არ დარჩებოდა სიბნელეში დაწყებული თვალებით, თუ არავინ იქნებოდა იქვე. ადრე ადგომა არ უყვარდა და თუკი საჭირო იყო ჩვეულებრივზე ადრე ადგომა რამე საქმისთვის ან წესისთვის[405], სიმარჯვისათვის მახლობელ სახლში, რომელიმე ახლობელთან ათევდა ღამეს. ასეც ხშირად ვერ გამოიძინებდა და მაშინ ხშირად ჩათვლემდა ხოლმე ტახტრევანში, სანამ მონებს მიჰქონდათ ქუჩებში და დროდადრო დასასვენებლად ჩერდებოდნენ.

79. გარეგნობით ღამაში იყო და ყველა ასაკში შეინარჩუნა მიმზიდველობა, თუმცა არ ცდილობდა გაკოხტავებას. თმაზე იმდენად ნაკლებს ზრუნავდა, რომ დასავარცხნად რამდენიმე დალაქს უშვებდა ერთბაშად სიჩქარისათვის, ხოლო როცა იკრეჭდა ან იპარსავდა წვერს, იმავდროულად რამეს კითხულობდა ან წერდა კიდევაც. ლაპარაკობდა თუ დუმდა, სახე მშვიდი და ნათელი ჰქონდა. გალების ერთი ბელადი თავისიანებს გამოუტყდა, რომ სწორედ ამან შეაყოყმანა და შეაჩერა, როცა ალპებზე გადასვლისას, დალაპარაკების მომიზეზებით მიახლოებოდა, ხელი ეკრა და ავგუსტი უფსკრულში გადაეგდო.

(2) თვალები ნათელი და ბრწყინვალე ჰქონდა; უყვარდა, როცა იმის თვალებში ეჩვენებოდათ რაღაც ღვთიური ძალა და კმაყოფილი იყო, როცა მისი დაჟინებული მზერის შემდეგ, თანამოსაუბრე თვალებს დახრიდა. თითქოს მზის ნათელისაგან. სხვათაშორის, სიბერეში ცუდად ხედავდა მარცხენა თვალით. კბილები ჰქონდა იშვიათი, თხელი, არათანაბარი; თმა - წითური და ცოტა დახვეული, წარბები - ჩამოზრდილი, ყურები - დიდი არა, ცხვირი - კეხიანი და წაწვეტებული, კანის ფერი - შავგვრემანსა და თეთრს შორის. სიმაღლით მაღალი არ იყო. მოკლედ, გააზატებული იულიუს მარატუსი, რომელიც მის ჩანაწერებს აწარმოებდა, აცხადებს, რომ ავგუსტუსი იყო ხუთი ფუტი და სამი მეოთხედი[406], - მაგრამ ეს იფარებოდა თანაბარი და ჩადგმული აგებულებით

და შესამჩნევი იყო მხოლოდ უფრო მაღალი კაცის გვერდით.

80. როგორც ამბობენ, მისი სხეული, მკერდზე და მუცელზე დაფარული იყო თანდაყოლილი ლაქებით, რომლებიც შეხედულებით, რაოდენობითა და განლაგებით მოგვაგონებდა დიდი დათვის თანავარსკვლავედს. კანი ბევრ ადგილას გაუმაგრდა და მუდმივი დავარცხნისა და სამაგრების გაძლიერებული გამოყენების გამო შექმნა გასქელება, მსგავსი ქერქისა.[407] მარცხენა ფეხის თეძო და წვივი სუსტი ჰქონდა, ხშირად კოჭლობდა კიდეც. ხანდახან არ ემორჩილებოდა მარჯვენა ხელის საჩვენებლი თითი, სიცივეზე ისე გაუშეშდებოდა ხოლმე, რომ ძლივსღა წერდა რქის წვერით. უჩიოდა ტკივილებს ბუშტში, რომელიც მაშინ უყუჩდებოდა, როცა კენჭები გამოდიოდა შარდით.

81. მძიმე და სახიფათო ავადმყოფობა რამდენჯერმე მოუხდა სიცოცხლეში, ყველაზე ძალიან - კანტაბრიის დაპყრობის შემდეგ. მაშინ იმისი ღვიძლი ისე იტანჯებოდა ნალველის დენით, რომ სიმწრისგან იძულებული იყო უჩვეულო და საეჭვო მკურნალობისთვის მიემართა, - ცხელი წვენების ნაცვლად, რომლებიც ვერ შველოდა, ანტონიუს მუსას რჩევით, ცივ ნაყენებს სვამდა.

(2) უქეიფობებიც სჭირდა, ყოველ წელს რომ უმეორდებოდა განსაზღვრულ დროს, - თავისი დაბადების დღის მახლობლად დასუსტდებოდა ხოლმე, ადრეულ გაზაფხულზე წინაგულის გაფართოება ტანჯავდა, ხოლო სამხრეთის ქარზე - გაციება.

ამისთანა დარღვეული ჯანმრთელობით სიცივესაც და სიცხესაც დიდი წვალებით იტანდა.

82. ზამთარში მხოლოდ ოთხ ტუნიკას და სქელ ტოგას კი არა, ხალათსაც იცვამდა, ბეწვის სამკერდესაც იკეთებდა და თეძოებზე და კანჭებზე ნაჭრებსაც იხვევდა. ზაფხულში ღია კარში ეძინა, ხანდახან პალისტილშიც[408], შადრევნის წინ, მონის განიავებით. მზეს ზამთარშიც ვერ იტანდა და შინაც არ გამოდიოდა ჰაერზე თავდაუხურავი. მოგზაურობდა ტახტრევნებით, ღამ-ღამობით, ცოტ-ცოტას და ნელა, პრენესტემდე და ტრიბურამდე[409] ორ დღეში ჩააღწევდა ხოლმე. ხოლო თუ დანიშნულების ადგილამდე ზღვით შეიძლებოდა ჩასვლა, ხომალდით არჩევდა ცურვას.

(2) თავის სუსტ ჯანმრთელობას კარგი მოვლით ეხმარებოდა.

პირველ რიგში, იშვიათად ბანაობდა. ამის მაგიერ, ზეთით იზელდა ტანს ანდა ოფლიანდებოდა ღია ცეცხლთან[410], მერე კი ოთახის ან მზეზე გამთბარ წყალს გადაივლებდა ხოლმე. ხოლო როცა უხდებოდა კუნთებში ტეხვისას მიეღო ზღვის ან გოგირდის ცხელი აბაზანები[411], ხის სავარძელზე მჯდომარე, რომელსაც ესპანურად „დურეტას“ ეძახდა, მხოლოდ ჩაყოფდა ხოლმე წყალში ხან ხელებს, ხან ფეხებს.

83. მარსის მინდორზე ცხენის ჭენება და იარაღით ვარჯიშობანი სამოქალაქო ომის დამთავრებისთანავე აკრძალა. ამის მერე ცოტა ხანს კიდევ ვარჯიშობდა ბურთით, გამოვსებულით ან გაბერილით, მერე კი შემოიფარგლა ცხენით და ფეხით გასეირნებით. ყოველი წრის დასასრულს ნაბიჯიდან ხტუნვით სირბილზე გადადიოდა, საბანში[412] თუ ზეწარში გამოხვეული. გონებრივად დასასვენებლად ანკესით თევზაობდა, ხანდახან კამათელს გააგორებდა, კენჭაობდა ან კაკლაობდა მონა-ბიჭებთან. მოწონდა იმათი სანდომიანი სახეები და ყბედობა, და ყოველი ალაგიდან ყიდულობდა, განსაკუთრებით სირიიდან და მავრიტანიიდან. ხოლო ჯუჯების, მახინჯების და იმათ მსგავსების მიმართ ზიზღს განიცდიდა, იმათში ბუნების დაცინვას და ავ წინასწარმეტყველებას ხედავდა.

84. მჭევრმეტყველებასა და კეთილშობილ ხელოვნებებს ახალგაზრდობიდან სიამოვნებით და დიდი გულმოდგინებით სწავლობდა. ამბობენ, რომ მუტინის ომში, სხვა საზრუნავის გარდა, ყოველდღე პოულობდა დროს საკითხავადაც, საწერადაც და დეკლამაციისთვისაც[413]. მართლაც, შემდეგში არასოდეს გამოსულა არც სენატის, არც ხალხის, არც ჯარის წინაშე, თუ წინასწარ მოფიქრებული და დაწერილი არ ექნებოდა თავისი სიტყვა, თუმცა არც იმის ნიჭი აკლდა, რომ მოუმზადებლად ელაპარაკა.

(2) და მეხსირებას რომ არ დაყრდნობოდა და დრო არ დაეკარგა დასწავლაზე, პირველმა დაიწყო სიტყვების წარმოთქმა წაკითხვით. პირადი საუბრებიც კი, თავის ლივიასთან ლაპარაკიც კი მნიშვნელოვან მოვლენებზე წინასწარ ჰქონდა მოხაზული და თავისი ჩანაწერებით ხელმძღვანელობდა, შეცდომით ძალიან ცოტა ან მეტისმეტად ბევრი რომ არ ეთქვა. გამოთქმა რბილი და თავისებური ჰქონდა, მასწავლებელთან გამუდმებით ვარჯიშობდა წარმოთქმაში. მაგრამ ხანდახან ყელი სტკიოდა და ხალხს გამხმოვანებლის პირით

მიმართავდა.

85. სხვადასხვა გვარის ბევრი პროზაული თხზულება დაწერა; ზოგიერთი მათგანი მეგობრების ან მაყურებლის[414] წინაშე წაიკითხა. ასეთია „შეპასუხება ბრუტუსთან კატონის თაობაზე“[415] - ამას ერთხელ კიდევ კითხულობდა სიბერისას, მაგრამ, ბოლომდე ვერმისული დაიღალა და ტიბერიუსს გადასცა დასამთავრებლად. ასეთივეა „წახალისება ფილოსოფიისკენ“ და თხზულება „ჩემს ცხოვრებაზე“[416] ოცდაათ წიგნად, რომელიც მიყვანილია მხოლოდ კანტაბრიის ომამდე.

(2) პოეზიას გაკვრით ეხებოდა. შემონახულია ერთი წიგნი, დაწერილი ჰეგზამეტრებით და სათაურად ჰქვია „სიცილია“, შესაბამისი შინაარსით. შემონახულია სხვა წიგნიც, პატარა - „ეპიგრამები“[417], რომელთა დიდი ნაწილი შეთხზული აქვს აბანოში ბანაობისას. დიდი ენთუზიაზმით მოჰკიდა ხელი ტრაგედიას, მაგრამ ტრაგიკული სიტყვა ვერ დაიმორჩილა და გაანადგურა დაწერილი, ხოლო მეგობრების შეკითხვაზე, თუ რას აკეთებს მისი აიაქსი[418], უპასუხა, რომ აიაქსი იმის ზღვის ღრუბელზე წაიქცა.

86. სიტყვაში ისწრაფოდა ბრწყინვალეებისა და წონასწორობისაკენ, გაურბოდა როგორც ფუყე და მყვირალა ფრაზებს, ასევე, მისივე გამოთქმით, „სიტყვებს, სიძველის სურნელით“. უფრო მეტად ცდილობდა, რაც შეიძლება ნათლად გამოეთქვა თავისი აზრი. ამისთვის უკეთ რომ მიეღწია, არაფერს ერიდებოდა და თან არც მკითხველსა თუ მსმენელს აბნევდა, უყომანოდ სვამდა შორისდებულებს ქალაქების დასახელებებთან და მაკავშირებლებს[419] იმეორებდა, რომელთა გარეშე, სიტყვა უფრო მსუბუქად იჟღერებდა, მაგრამ ძნელად გასაგები იქნებოდა.

(2) სიძველის მოყვარულებს და მანერულობის[420] მოტრფიალებს ერთნაირად იწუნებდა, ურთიერთსაპირისპირო უკიდურესობების გამო და ბევრჯერ დასცინოდა. განსაკუთრებით ამასხარავებდა თავის მეგობარ მეცენატს, როგორც თავად ამბობდა „პომადაწასმული ხვეულების გამო“ და პაროდირებდაც უწერდა. არ ინდობდა არც ტიბერიუსს, რომელიც ზოგჯერ უცნაურ და დრომოჭმულ სიტყვებს თუ გამონათქვამებს გამოედევნებოდა ხოლმე. მაკუს ანტონიუსს პირდაპირ ეძახის შეშლილს და ამტკიცებს, რომ

იმისი ნაწერებით გაკვირვება შეიძლება, მაგრამ გაგება შეუძლებელია. და მერე, აგრძელებს იმის დაცინვას უგემოვნობისა და ორატორული სტილის არჩევაში არათანმიმდევრულობის გამო, და შემდეგს დასძენს: (3) „ჰოდა, არც იცი, ვისიდან აიღო მაგალითი: ანიუს ციმბერიდან თუ ვერანიუს ფლსაკუსიდან, რათა ისეთი სიტყვებით წერო, როგორებიც სალუსტიუს კრისპუსმა მოათრია კატონის „საწყისებიდან“? ანდა აზიელი რიტორებიდან[421], რათა ჩვენს ლაპარაკში გადმოიტანო მათი სიტყვიერი ნაკადები, ყოველგვარი აზრის გარეშე?“ ხოლო წერილში, სადაც თავისი შვილიშვილის, აგრიპინას ნიჭს აქებს, წერს: „მაგრამ ეცადე, სიყალბეს გაეჭვე, როცა წერ და ლაპარაკობ“.

87. ყოველდღიურ ლაპარაკში ზოგიერთ გამოთქმას განსაკუთრებით ხშირად და თავისებურად იყენებდა, ამაზე მეტყველებს მისი ხელით ნაწერი წერილები. იქ იმის სათმელად, რომ ვიღაცა არასოდეს გადაიხდის ვალს, ყოველთვის ამბობს: „ბერძნულ კალენდებში[422] გადაიხდის“; იმის ჩასაგონებლად, რომ ნებისმიერი სირთულე მედგრად უნდა გადავიტანოთ, წერს: „საკმარისია ჩვენგან და მარტო კატონისგან“; ხოლო სისწრაფე და მოჩქარეობა რომ გამოხატოს - „უფრო მალე, ვიდრე სატაცური შეიწვება“.

(2) „სულელის“ მაგივრად ყოველთვის წერს „ბრიყვს“, „შავის“ მაგიერ - „მუქს“, „შეშლილის“ ნაცვლად - „დაცენტრილს“, „შეუძლოდ ვარ“ - ამის მაგიერ „ვშფოთავ“, ნაცვლად „სისუსტეს ვგრძნობ“ - „ჭარხალს ვგავარ“ და არა „დავიშალე“, როგორც უბრალო ლაპარაკში ამბობენ[423]. მერე, წერს „ისინი არიან“, „ისინი არსია“-ს ნაცვლად და „შინ“ „სახლშის“[424] მაგივრად. ბოლო ორ გამოთქმას მხოლოდ ამ ფორმით იყენებს, ამიტომ ესენი უნდა ჩაითვალოს ჩვევად და არა შეცდომად.

(3) მის ხელნაწერშიც გარკვეული თავისებურებები შევნიშნე: სიტყვებს არ ჰყოფდა და გადატანებს არ აკეთებდა, სტრიქონში ვეღარდატეულ ასოებს იქვე მიუწერდა ხოლმე, ქვემოთ ხაზის გასმით.

88. ორთოგრაფიის, ანუ გრამატიკოსების დადგენილი წესების დაცვას არა ცდილობდა და, როგორც ჩანს, ემხრობოდა იმათ აზრს, ვინც ფიქრობს, რომ ისე უნდა წერო, როგორც ლაპარაკობენ. ხშირად გადაანაცვლებს ანდა გამოტოვებს ხოლმე არა მარტო ასოებს, არამედ მარცვლებსაც, მაგრამ

ამისთანა შეცდომები ყველას აქვს[425]. ამას არც აღვნიშნავდი, საკვირველად რომ არ მომჩვენებოდა ზოგიერთი ისტორიკოსის განცხადება, რომ თითქოს ავგუსტმა გადააყენა ჩამორჩენილობის და უცოდინარობის გამო ერთი ლეგატი, ყოფილი კონსული, როცა შენიშნა, რომ იმან დაწერა იხი ნაცვლად იპსი-სა. როცა ის საიდუმლო დამწერლობით სარგებლობს, მაშინ წერს B ნაცვლად A-სი, C ნაცვლად B-სი და ასე შემდეგ; ამავე ხერხით, X-ის მაგივრად დასვამს ხოლმე ორმაგ A-ს.

89. ბერძნულ სიტყვიერებაშიც მეცადინეობდა არანაკლები სიბეჯითით და დიდ წარმატებებს მიაღწია. მისი მჭევრმეტყველების მასწავლებელი აპოლოდორ პერგამოელი გახლდათ, მიუხედავად იმისა, რომ უკვე ხანშიშესული იყო. შემდეგში ბევრი და სხვადასხვანაირი ცოდნა მისცა სიახლოვემ ფილოსოფოს არეუსთან[426] და მის შვილებთან, დიონისიუსთან და ნიკანორთან. და მაინც, ბერძნულად ჩქარა ვერ ლაპარაკობდა და ვერ გადაეწყვიტა, რაიმე შეეთხზა. აუცილებლობის შემთხვევაში, რაც სჭირდებოდა, ლათინურად წერდა და ვინმეს გადასათარგმნელად აძლევდა. თუმცა პოეზია კარგად იცოდა, ხოლო ძველი კომედიით[427] აღფრთოვანებულიც კი იყო და არაერთხელ დაუვალებია მისი წარმოგენა სანახაობებზე.

(2) ბერძენ და ლათინ მწერლებს რომ კითხულობდა, მათ ნაწერებში ყველაზე მეტად ეძებდა რჩევებს და მაგალითებს, რომლებიც საზოგადო და პირად ცხოვრებაში იქნებოდა გამოსადეგი. ხშირად ამნაირ ადგილებს სიტყვა-სიტყვით გადაიწერდა ხოლმე და უგზავნიდა ან ახლობლებს, ანდა ნაცვლებს და მხედართმთავრებს, ანდა თანამდებობის პირებს რომში, თუკი მათ სჭირდებოდათ ამგვარი დარიგებები. ისეც მომხდარა, რომ სენატის წინაშე და ედიქტებში ხალხისთვის გასახმოვანებლად მთელი წიგნი წაუკითხავს. მაგალითად, კვინტიუს მეტელიუსის სიტყვა „ოჯახის გამრავლების გამო“ და რუტილიუსის სიტყვა „სახლის მშენებლობის წესზე“[428]. ამით უნდოდა ეჩვენებინა, რომ პირველს არ მიუმართავს ამგვარი საზრუნავისთვის, არამედ წინაპრებსაც აინტერესებდათ.

(3) თავის დროის ყველა ტალანტს მფარველობდა. ღია კითხვებზე ყურადღებითა და კეთილგანწყობით ისმენდა არა მარტო ლექსებს და ისტორიულ თხზულებებს, არამედ სიტყვებსა და დიალოგებსაც. თუმცა საკუთარ თავზე მარტო

საუკეთესო მწერლებს აძლევდა დაწერის უფლებას და მხოლოდ ამაღლებულ სტილში, და უბრძანებდა პრეტორებს, თვალი ედევნებინათ, რათა ლიტერატურულ შეჯიბრებებს[429] მისი სახელი არ შეეხებოდა.

90. რწმენისა და ცრურწმენის შესახებ აი, რა არის მასზე ცნობილი. ელვისა და მეხის[430] წინაშე წარმოუდგენლად დიდ შიშს განიცდიდა. ამისგან დასაცავად ყველგან და ყოველთვის სელაპის ტყავს დაატარებდა, ხოლო ძლიერი ჭექა-ქუხილის პირველსავე ნიშანზე მიწისქვეშა თავშესაფარში იმალებოდა, - ასეთი ზაფრა დამართა ერთხელ, ღამით მის ახლოს ჩამოვარდნილმა მეხმა, რაზეც უკვე ვილაპარაკე[431]

91. საკუთარ თავთან დაკავშირებულ სიზმრებს, როგორც თავისას, ისე სხვებისას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ფილიპისთან ბრძოლისას ავადმყოფობის გამო არ აპირებდა კარვიდან გამოსვლას, მაგრამ გამოვიდა, თავისი მეგობრის სიზმარს დაუჯერა[432]. და ამან გადაარჩინა, რადგან მტერმა ბანაკი აიღო და რაკი ფიქრობდნენ, რომ ის ჯერ კიდევ ტახტრევანში წევს, ხმლებით დაჩხვლიტეს და სულ ნაჭრებად დაანაკუწეს. თავად ყოველ გაზაფხულს ხედავდა სიზმრებს, ხშირად და სულ საშინელებს, მაგრამ აუსრულებლებს. წელიწადის დანარჩენ დროს სიზმრები იშვიათად იცოდა, მაგრამ ხშირად უცხადდებოდა.

(2) მას შემდეგ, რაც კაპიტოლიუმზე მეხისმტყორცნელ იუპიტერს ტაძარი მიუძღვნა, ესიზმრა, რომ სხვა იუპიტერი, კაპიტოლიუმისა ჩიოდა, რომ თაყვანისმცემლებს ართმევდნენ. ეს კი პასუხობდა, რომ გვერდით მდგომი მეხისმტყორცნელი მეკარედ ეყოლება. და ამის შემდეგ მეხისმტყორცნელის სახურავი ისეთი ზარებით დაამშვენა, რომლებიც კარებზე ეკიდა ხოლმე. სხვა სიზმრის წყალობით ყოველ წელიწადს, ერთსა და იმავე დღეს, ხალხს წყალობას[433] სთხოვდა და ცარიელ ხელისგულს უწვდიდა სპილენძის მონეტებისთვის.

92. ზოგიერთ ნიშნებს და წინასწარმეტყველებებს შეუმცდარად თვლიდა. თუკი დილით ფეხსაცმელს სათანადო ფეხზე არ იცმევდა, მარცხენაზე მარჯვენას მაგივრად, ეს ცუდი ნიშანი იყო მისთვის. თუკი მისი შორეული მოგზაურობის დღეს, ხმელეთითა თუ ზღვით, ცვარს ჩამოყრიდა, ეს სწრაფი და მშვიდობიანი დაბრუნების ნიშანი იყო. მაგრამ ყველაზე ძალიან სასწაულები აღელვებდა. როცა მისი სახლის წინ, ქვის ფილებს

შორის პალმა ამოიზარდა, პენატი ღმერთების წყალსატევთან[434] გადარგო და ძალიან ზრუნდავდა, რომ იმას ფესვი გაედგა.

(2) როცა კუნძულ კაპრიზე მისი ჩასვლისას ბებერმა მუხამ დიდი ხნის წინ დაბლა დაშვებული ტოტები ისევ ზეასწია, ისე აღფრთოვანდა, რომ ნეაპოლელებს ეს კუნძული ენარიის კუნძულში გადაუცვალა. სიფრთხილეს იცავდა წინასწარ განსაზღვრულ დღეებში, - ნუნდინის შემდეგ არ მიდიოდა მოგზაურობაში, ხოლო ნონიში არც ერთ მნიშვნელოვან საქმეს არ დაიწყებდა. მართალია, ტიბერიუსს სწერდა, რომ აქ აჩერებს სიტყვა „ნონის“[435] ჟღერადობა.

93. უცხოური წეს-ჩვეულებებიდან დიდი პატივისცემით ეკიდებოდა ძველსა და დიდი ხნის წინ დადგენილს, დანარჩენი სძაგდა. მაგალითად, ათენში მან მიიღო მიძღვნა[436]; და მერე, როცა ერთხელ რომში მისი თანდასწრებით ირჩეოდა პროცესი ატიკური ცერერას ქურუმების პრივილეგიებზე და სიტყვამ მოიტანა ზოგიერთი საიდუმლოც, უბრძანა მოსამართლეებს და მაყურებელთა ბრბოს, დაშლილიყვნენ და მარტომ მოუსმინა მომჩივნებს და მოპასუხეებსაც. და იმავდროულად, ეგვიტეში მოგზაურობისას, უარი თქვა გზიდან გადახვევაზე, რათა აპისისტვის[437] შეეხედა, ხოლო თავის შვილიშვილ გაიუსს ძალიან აქებდა იმისთვის, რომ იუდეაში გავლისას არ ისურვა მოელოცა იერუსალიმიც.

94. რაკი ესეც ვთქვით, ზედმეტი არ იქნება, ვილაპარაკოთ იმ მოვლენებზე, მის დაბადებამდე რომ მოხდა, თავად დაბადების დღეზე და მერეც, - რომელთა მიხედვით შეიძლებოდა დავლოდებოდით მის მომავალ დიდებას და მივხვედრილიყავით მის უცვლელ ბედნიერებას.

(2) ერთხელ ველიტაში მეხი დაეცა ქალაქის კედელს და ნაწინასწარმეტყველები იყო, რომ ამ ქალაქის მოქალაქე ოდესმე სამყაროს მბრძანებელი გახდება. ამის იმედით ველიტრას მცხოვრებნი მაშინაც და მერეც არაერთხელ ეომებოდნენ რომაელ ხალხს, კინაღამ თავიც დაიღუპეს; მაგრამ შემდგომმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ ეს ნიშანი იუწყებოდა ავგუსტის სიდიადეს.

(3) იულიუს მარატუსი აცხადებს, რომ მისი დაბადებიდან რამდენიმე თვით ადრე რომში, ყველას თვლაწინ სასწაული მოხდა, რომელიც იუწყებოდა, რომ ბუნება რომის ხალხს უჩენს

მეფეს. დამფრთხალმა სენატმა აკრძალა, ეჭმიათ ბავშვებისთვის, რომლებიც ამ წელს დაიბადებოდნენ. მაგრამ იმათ, ვისი ცოლებიც ფეხმძიმედ იყვნენ, იზრუნეს, რომ სენატის დადგენილება ხაზინაში[438] არ მოხვედრილიყო, - თითოეულს იმედი ჰქონდა, ნიშანი მხოლოდ მასზეა.

(4) ასკლეპიას მენდესელის წიგნში, „განსჯა ღმერთებზე“ ამოვიკითხე, რომ ერთხელ ატია შუალამისას მივიდა აპოლონის ტაძარში საზეიმო ღვთისმსახურებაზე და ღამის გასათევად იქვე დარჩა, თავის ტანტრევანში, როცა სხვა მატრონები თავ-თავის სახლებში[439] გაიფანტნენ; და ამ დროს იმასთან მოულოდნელად შესრიალდა გველი, ცოტა ხანი დაჰყო ატიასთან და მალევე წავიდა; ხოლო იმან, გაღვიძებულმა, განწმენდა ჩაატარა, როგორც ქმართან თანაყოფის შემდეგ. ამ დროიდან სხეულზე გველის ფორმის ლაქა დააჩნდა, რომელიც ვერაფრით მოიშორა და ამიტომ არასოდეს იარებოდა აბანოში. ხოლო ცხრა თვის შემდეგ დაიბადა ავგუსტი და ამ მიზეზით აღიარებული იქნა აპოლონის შვილად. იგივე ატიამ, ამაზე ცოტა ხნით ადრე, სიზმარი ნახა, თითქოს მისი შიგნეულობა გარეთ გამოაქვთ და ყოველმხრივ, ცაზეც და მიწაზეც ჰფენენ; ხოლო იმის ქმარს, ოქტავიუსს კი ესიზმრა, რომ ატიას საშოდან მზის შუქი მოდიოდა.

(5) მისი დაბადების დღეს, როცა სენატში კათილინას შეთქმულებაზე მიდიოდა ლაპარაკი, ოქტავიუსმა ცოლის მშობიარობის გამო დაიგვიანა; და მაშინ, როგორც ყველასთვის არის ცნობილი და შეტყობინებული, პუბლიუს ნიგიდიუსმა, როცა დაგვიანების მიზეზი შეიტყო და ბავშვის დაბადების საათი იკითხა, გამოაცხადა, რომ დაიბადა მთელი დედამიწის მბრძანებელი. ხოლო მერე, ოქტავიუსი, თავისი ჯარი რომ მიჰყავდა თრაკიის შორეულ მხარეში, ბაკხუსის წმინდა ჭალაში ბარბაროსული მკითხაობა გაამართინა თავისი შვილის ბედზე და ქურუმებმა იგივე პასუხი მისცეს.

(6) და მართლაც, როცა საკურთხეველზე ღვინო ასხურა, ალმა ისე იფეთქა, რომ ჭერს ასცდა, ცამდე ააღწია - და ამისთანა ნიშანი ამ საკურთხეველს მხოლოდ ალექსანდრე დიდისათვის ჰქონდა მიცემული, როცა იმას აქ მსხვერპლი მოჰქონდა. და იმავ ღამით ოქტავიუსმა ზეკაცური დიდებულებით ნახა თავისი შვილი, მეხით, სკიპტრით და მოწყალე და დიდებული იუპიტერის ჩაცმულობით, მბრწყინავი გვირგვინით, დაფნით დამშვენებულ ეტლზე, რომელშიც თეთრი შუქით მანათობელი

თორმეტი თეთრი ცხენი შეებათ.

ჯერ კიდევ პატარაობაში, როგორც გვიამბობს გაიუს დრუზუსი, ერთხელ, საღამოს გადიამ აკვანში დატოვა, იატაკზე, დილით კი იქ აღარ დახვდა. ბევრი ძეხნის შემდეგ, როგორც იქნა იპოვეს: სახლის ყველაზე მაღალ კოშკში იწვა, მზისკენ მიქცეული პირისახით.

(7) ლარაკი რომ ისწავლა, ერთხელ, პაპამისის აგარაკზე აბეზარ ბაყაყებს უბრძანა, გაჩუმებულიყვნენ და, როგორც ამბობენ, მას შემდეგ იქ ბაყაყები აღარ ყიყინებენ. ხოლო როცა კამპანიის გზიდან ოთხი მილით დაშორებულ ჭალაში საუზმობდა, მოულოდნელად არწივმა ხელიდან გამოსტაცა პური, მაღლა აფრინდა და უცებ, ისევ ქვემოთ დაეშვა და უკან დაუბრუნა[440].

(8) კვინტუს კატულუსი, კაპიტოლიუმში რომ მოიარა, ზედიზედ ორი ღამე ხედავდა სიზმარს. პირველ ღამეს - თითქოს მოწყალე და დიდებულმა იუპიტერმა მოზარდებიდან ერთი აირჩია, მისი საკურთხევლის გარშემო რომ დარბოდნენ და მკერდზე დაადო რომის ღმერთქალის[441] გამოსახულება, ხელში რომ ეკავა. მეორე ღამეს - თითქოს მან დაინახა იგივე ბიჭი, რომელიც იუპიტერის მუხლებზე იჯდა და წამოყვანა მოუნდომა, მაგრამ ღმერთმა დაიჭირა და ღაღადჰყო, რომ ამ ბიჭის სახით რომის სახელმწიფოს დამცველი გაიზრდება. ხოლო მეორე დღეს კატულუსი შეხვდა ავგუსტს, რომელიც არასდროს ენახა, და რომ დააკვირდა, აღფრთოვანებულმა თქვა, - როგორ ჰგავს იმ ბიჭს, რომელიც დაესიზმრა. სხვათა შორის, კატულუსის სიზმარს ზოგიერთი სხვანაირად ჰყვება: თითქოს ბიჭების ყვირილზე, დამცველი გვინდაო, პასუხად იუპიტერმა ერთ მათგანზე მიუთითა, რომელის სახითაც ყველა სურვილი აუსრულდებათ, და თითქმის შეეხო იმის ტუჩებს და მერე იმ თითქმის აკოცა.

(9) ხოლო მარკუს ციცერონი, გაიუს კეისარს რომ მიაცილებდა კაპიტოლიუმზე, უყვებოდა თავის მეგობრებს წინა ღამის სიზმარს: თითქოს კეთილშობილი სახის ყრმა ოქროს ჯაჭვით დაეშვა ციდან, კაპიტოლიუმის ტაძრის ზღურბლზე დადგა და იუპიტერის ხელიდან მიიღო შოლტი. როცა მან დაინახა ავგუსტი, რომელსაც ჯერ არავინ იცნობდა, თავის ბიძას რომ მიჰყვებოდა მსხვერპლის შესაწირად, შესძახა, რომ ეს სწორედ ისაა, ვინც სიზმარში გამოეცხადა.

(10) როცა პირველად ჩაიცვა სრულწლოვანის ტოგა, მისი სენატორის ტუნიკა გაიხა ორივე მხარში და მის ფეხებთან დაეცა. ზოგიერთმა ამაში იმის ნიშანი დაინახა, რომ ყველა ფენა, რომელიც ამ ტანისამოსს ატარებდა, ოდესმე ავგუსტს დაემორჩილებოდა.

(11) მუნდასთან, სადაც ღვთაებრივი იულიუსი ტყეს კაფავდა ბანაკისთვის, ხეებს შორის პალმა დაინახა და ბრძანა, არ მოეჭრათ, როგორც გამარჯვების მაცნე. და მოულოდნელად პალმამ ყლორტი ამოიყარა, რომელიც რამდენიმე დღეში იმხელა გახდა, რომ არა მარტო დედა-ხეს გაუსწორდა, გაასწრო კიდევაც და თავისი ჩრდილით დაფარა. და მის ტოტებში გაჩნდა მტრედების ბუდეები[442], თუმცა ამ ფრინველებს ძალიან არ უყვართ მაგარი და უხეში ფოთლები. სწორედ ამ ნიშანმა აფიქრებინა კეისარს, რომ სხვა ყველაზე უწინ, მემკვიდრედ თავისი დის შვილიშვილი დაენიშნა.

(12) თავისი აპოლონიაში ყოფნის დროს, აგრიპასთან ერთად, კოშკში ავიდა, ასტროლოგ თეოგენესთან. აგრიპამ პირველმა მიმართა და მიიღო დიადი და დაუჯერებელი მომავლის წინასწარმეტყველება. მაშინ ავგუსტმა სირცხვილისა და შიშის გამო დამალა თავისი დაბადების დრო და ჯიუტად არ ასახელებდა. ხოლო როცა დიდი თხოვნის შემდეგ მაინც დაასახელა, თეოგენე წამოხტა და მოწიწებით ჩაუვარდა ფეხებში. მას შემდეგ ავგუსტი იმდენად დარწმუნებული იყო თავის ბედში, რომ თავისი ჰოროსკოპიც კი გამოაქვეყნა და მოჭრა ვერცხლის მონეტა თხის რქის[443] თანავარსკვლავედით, რომელი ნიშნის ქვეშაც იყო დაბადებული.

95. კეისრის მკვლელობის შემდეგ, აპოლონიიდან მობრუნებული, რომში რომ შედიოდა, მზის გარშემო მოულოდნელად ცისარტყელას წრე გაჩნდა, თუმცა დღე მზიანი და უღურბლო იყო, და მაშინვე კეისრის ქალიშვილის, იულიას საფლავს მეხი დაეცა. ხოლო მისი პირველი კონსულობისას, როცა ჩიტების მიხედვით მკითხაობდა, როგორც ოდესღაც რომულს, მოეჩვენა თორმეტი ძერა. და როცა მსხვერპლი მიიტანა, ყველა ცხოველს ღვიძლი გაორმაგებული აღმოაჩნდა ქვედა მხრიდან, რაც მცოდნეთა მტკიცებით, იუწყებოდა ბედნიერ და დიად მომავალს.

96. ყველა ომის ბოლოს წინასწარ გამოიცნობდა ხოლმე.

ტრიუმფირატის ჯარი ბონონიის წინ რომ შეიკრიბა, მის კარავზე არწივი დაჯდა. ორი ყვავი დაესხა თავს ორი მხრიდან, მაგრამ მოიგერია და ძირს დასცა ორივე. აქედან მთელმა ჯარმა დაასკვნა, რომ მოკავშირეებს შორის მალე არეულობა დაიწყება (ასეც მოხდა), და მიხვდნენ, რითაც დამთავრდებოდა. ფილიპისთან[444] ერთმა თესალიელმა უწინასწარმეტყველა გამარჯვება, რაც იულიუს კეისრისგან გაიგო, რომლის აჩრდილსაც უვალ გზაზე გადაჰყროდა.

(2) პერუზიის წინ მსხვერპლს სწირავდა, მაგრამ კარგი ნიშნები ვერ იხილა და უკვე ბრძანა, ახალი სამსხვერპლო ცხოველები მოეყვანათ, რომ უცებ მტერმა მოულოდნელი რეიდი წამოიწყო და ხელში ჩაიგდო მსხვერპლმსახურების მთელი საკუთრებანი. მაშინ მკითხავებმა ერთხმად გადაწყვიტეს, რომ ყველა უბედურება და საფრთხე, განკუთვნილი მსხვერპლის შემწირავისთვის, იმაზე უნდა მოსულიყო, ვინაც მსხვერპლის გულ-ღვიძლი ჩაიგდო ხელში. და ასეც მოხდა. სიცილიაში საზღვაო ბრძოლის წინა დღეს, სანაპიროზე რომ სეირნობდა, ზღვიდან თევზი ამოტხა და მის ფეხებთან დაეცა. ხოლო აქციუმთან, ბრძოლის დასაწყებად რომ მიდიოდა, გამრეკს გადაეყარა, თავისი ვირით, - გამრეკს „ბედნიერი“ ერქვა, ვირს - „გამარჯვებული“[445]. ამათ ორივეს, გამარჯვების შემდეგ, სპილენძის ქანდაკება დაუდგა იმ ტაძარში, რომელიც ნაბანაკარზე ააშენეს.

97. მისი სიკვდილი, რომლის მოყოლაზეც გადავდივარ, სიკვდილის შემდგომი გაღმერთებაც ასევე ნაწინასწარმეტყველები იყო ყველაზე უეჭველი წინასწარმეტყველებებით. მარსის მოედანზე, ხალხის თანდასწრებით, ხუთწლიანი მსხვერპლშეწირვისას იმის ზემოთ არწივი გამოჩნდა, რამდენიმე წრე შემოუარა, დაეშვა მეზობლად მდებარე ტაძარზე და დაჯდა აგრიპას სახელის პირველ ასოზე[446]. ეს რომ შენიშნა, თავის კოლეგა ტიბერიუსს უბრძანა, წარმოეთქვა ჩვეულებრივი აღთქმები მომდევნო ხუთი წლისთვის[447], უკვე მომზადებული და დაწერილი დაფებზე, და განაცხადა, რომ იმას არ აიღებს საკუთარ თავზე, რასაც ვეღარ გააკეთებს.

(2) დაახლოებით ამავე დროს მეხის დარტყმისგან გადნა პირველი ასო ქანდაკების ქვემოთ. და მას გამოუცხადეს, ამის მერე მხოლოდ ასი დღე იცოცხლებს, რადგან ასო C აღნიშნავს სწორედ ამ რიცხვს, მერე კი ჩაირიცხება ღმერთებში, რადგან

AESAR დანარჩენი ბგერები კეისრის სახელიდან ეტრუსკულ ენაზე ნიშნავს „ღმერთს“.

(3) ილირიკუმში[448] აპირებდა ტიბერიუსის გაგზავნას და თავად ბენევეტამდე უნდა მიეცილებინა, მაგრამ მომჩივნები აკავებდნენ სულ ახალი და ახალი სასამართლო საქმეებით. მაშინ წამოიძახა, - ყველანი რომ წინააღმდეგნი წავიდნენ, მაინც არ დარჩება რომში. მერე ეს სიტყვებიც წინსაწარმეტყველებად ჩათვალეს. გზაზე დამდგარმა ასტურამდე[449] მიაღწია, ხოლო იქიდან, თავისი ჩვეულების საპირისპიროდ, გაცურა ღამით, რათა ესარგებლა ზურგის ქარით. ამიტომ დასუსტდა. ასე დაიწყო მისი უკანასკნელი ავადმყოფობა.

98. კამპანიის ნაპირებს გასცდა, მახლობელ კუნძულებს და ოთხი დღე გაატარა კაპრიზე თავის ვილაში. ღრმა სულიერი სიმშვიდე დასვენებისკენ და მშვიდობიანი გართობისკენ მოუწოდებდა.

(2) პუტეოლის[450] ნავმისადგომს რომ გასცდა, ალექსანდრიიდან ახლადდაბრუნებული ხომალდი ნახა. თეთრსამოსიანი და დაფნის გვირგვინიანი მეზღვაურები და მოგზაურები, ხელში საკმევლით ესალმებოდნენ კეთილი სურვილებით და ხოტბას ასხამდნენ, რომ მასშია იმათი მთელი სიცოცხლე, მთელი გზა, მათი თავისუფლება და სიმდიდრე. ამით უსაზღვროდ წახალისებულმა თავის თანამგზავრებს ორმოც-ორმოცი ოქრო დაურიგა და თითოეულისგან ფიცით დამტკიცებული პირობა მიიღო, რომ ამ ფულს მხოლოდ ალექსანდრიის საქონლის საყიდლად დახარჯავდნენ.

(3) დანარჩენ დღეებშიც დაუსრულებლად არიგებდა სხვადასხვა საჩუქრებს, მაგალითად, ტოგებს და ბერძნულ ლაბადებს, იმ პირობით, რომ რომაელებს ჩაეცვათ და ელაპარაკათ ბერძნებივით, ხოლო ბერძნებს - პირიქით. დიდხანს უყურებდა ეფებების[451] ვარჯიშს, რომლებიც ძველი ჩვეულებით მრავლად იყო კაპრიზე. იმათთვის გამასპინძლება ინდომა და არა მარტო ნებას აძლევდა, არამედ უბიძგებდა იმათ, რომ თავისუფლად ეხუმრათ და დაეტაცათ ნაყოფი, საჭმელები და ყველაფერი, რასაც იმათ ბრბოში ისროდა. მოკლედ, არანაირი მხიარულება იმისთვის უცხო[452] არ იყო.

(4) მეზობელ სახლს კაპრიზე აპრაგოპოლი[453] შეარქვა, რადგან იქ დასახლებული მისი თანამგზავრები სულ ზეიმში იყვნენ. თავისი რჩეულებიდან ერთ-ერთს, კტისტესს, სახელად

მასგაბას დამფუძნებელს ეძახდა, - თითქოს იმას დაეარსებინა აპრაგოპოლი. ეს მასგაბა ერთი წლით ადრე აღესრულა. ერთხელ სასადილო ოთახიდან დაინახა, რომ იმისი საფლავის გარშემო ხალხი შეკრებილა მაშხალებით[454] და ხმამაღლა წარმოთქვა იქვე შეთხზული ლექსი: საფლავსა ზედა დამფუძნებლის - ცეცხლები ჰყვავის.

და თრასილუსს[455] მიუტრიალდა, ტიბერიუსის თანამგზავრს, რომელიც იმის მოპირდაპირედ წამოწოლილიყო მაგიდასთან და არ იცოდა, რა ხდებოდა; და შეეკითხა, რომელი პოეტისა იყო ეს სტრიქონი? ის შეუყოყმანდა. მაშინ ავგუსტმა დაამატა: ხედავ, მასგაბას როგორ სცემენ მაშხლებით პატივს?

და გაიმეორა შეკითხვა. ხოლო როცა იმან მხოლოდ ის უპასუხა, რომ მშვენიერი ლექსია, ვისიც არ უნდა იყოს, გადაიხარხარა და ხუმრობა დაუწყო.

(5) მალე ნეაპოლში გადავიდა, თუმცა მისი მუცელი ჯერ არ გამოკეთებულიყო ავადმყოფობის ცვალებადი შემოტევებისგან. ამის მიუხედავად, დაესწრო მის პატივსაცემად გამართულ გიმნასტიკის შეჯიბრს; ტიბერიუსიც მიაცილა დაპირებულ ადგილამდე. მაგრამ უკანა გზაზე ავადმყოფობა გაუძლიერდა, ნოლაში დაწვა, ტიბერიუსი კი გზიდან[456] მოაბრუნა. იმასთან დიდხანს ლაპარაკობდა ცალკე და ამის შემდეგ არც ერთ მნიშვნელოვან საქმეს აღარ მიჰყარებია.

99. თავის ბოლო დღეს სულ იმას კითხულობდა, უწესრიგოებები ხომ არ იყო ქალაქში მის გამო. სარკე მოითხოვა და უბრძანა, დაევარცხნათ და ჩამოვარდნილი ყბა გაესწორებინათ. შემოსულ მეგობრებს შეეკითხა, როგორ ჰგონიათ, კარგად ითამაშა ცხოვრების კომედია? და თავისი საბოლოო სტრიქონები თქვა: თუკი ვარგოდა, მეგობრებო, ეს ჩემი როლი, სცენიდან ტაშით გამაცილეთ შორეულ გზაზე.

მერე ყველა გაუშვა. ამ დროს ვიღაც ჩამოვიდა რომიდან. ავგუსტმა დრუზუსის ქალიშვილზე დაუწყო გამოკითხვა, რომელიც ავად იყო და ამ დროს, ლივიას ხელებში მოულოდნელად ამოუვიდა სული, ამ სიტყვებით: „ლივია, იცოცხლე, გახსოვდე და არ დამივიწყო!“[457].

სიკვდილი ადვილი შეხვდა, როგორსაც ყოველთვის ნატრობდა.

(2) მართლაც, ყოველთვის, როცა გაიგებდა, რომ ვიღაც სწრაფად

და უტანჯველად გარდაიცვალა, ლოცულობდა თავისი და ახლობლების ასეთივე კეთილი სიკვდილისათვის, - როგორც თავად ამბობდა. ბოლო ამოსუნთქვამდე მხოლოდ ერთხელ გამოაჩინა ტანჯვის ნიშანი, როცა უცებ შეკრთა და ჩივილი დაიწყო, რომ სადღაც მიჰყავს ორმოც კაცს. მაგრამ ეს იმდენად გონების დაბნელება არ იყო, რამდენადაც წინათგრძნობა, რადგან სწორედ ორმოცმა პრეტორიელმა მეომარმა გამოიტანა იმისი კუბო ხალხში.

100. აღესრულა იმავე საძინებელში, რომელშიც მამამისი ოქტავიუსი; ორი სექსტუსის, პომპეუსის და აპულეუსის კონსულობისას, სექტემბრის კალენებამდე თოთხემტი დღით ადრე, სრულ სამოცდათექვსმეტ წლამდე ველარ იცოცხლა ოცდათხუთმეტი დღე.

(2) იმისი გვამი ნოლადან ბოვილამდე მუნიციპების და კოლონიების დეკურიონებს მოჰქონდათ. სიცხის გამო ღამით მოდიოდნენ, დღისით კი გვამს ბაზილიკაში ან თითოეული ქალაქის მთავარ ტაძარში^[458] დაასვენებდნენ ხოლმე. ბოვილში მთელი მხედრობის ფენამ ჩაიბარა, დედაქალაქში გადმოსვენა და მშობლიურ ჭერქვეშ მოათავსეს. სენატორები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ აზრების გამოთქმაში, თუ როგორი დაკრძალვა მოეწყოთ და განედიდებინათ მისი სახელი. სხვა პატივთა შორის წინადადებას აყენებდნენ, რომ პროცესიას გაევლო ტრიუმფალური კარიბჭით^[459], წინ სენატის შენობიდან გამოტანილი გამარჯვების^[460] ქანდაკება წაემძღვარებინათ, დატირება დიდგვაროვანი ოჯახების ბიჭებს და გოგონებს ემღერათ; სხვები - დაკრძალვის დღეს ოქროს ბეჭდების ნაცვლად რკინისები გაეკეთებინათ; ზოგიერთი - რომ მიცვალებულის ფერფლი შეეგროვებინათ უმაღლესი კოლეგიის ქურუმებს.

(3) ვიღაც ირწმუნებოდა, ავგუსტის სახელი სექტემბერზე გადაეტანათ, - იმიტომ, რომ აგვისტოში კი მოკვდა, მაგრამ სექტემბერში დაიბადა; სხვა სთავაზობდა, მთელი დროისათვის, მისი დაბადებიდან აღსასრულამდე ავგუსტის საუკუნე დაერქმიათ და ასე შეეტანათ ქრონიკებში. თუმცა მიღებულ ღონისძიებებში ზომიერება მაიც იქნა დაცული. საქებარი სიტყვები ორჯერ უთხრეს: ტიბერიუსმა, ღვთაებრივი იულიუსის ტაძრის წინ და დრუზილამ, ტიბერიუსის შვილმა, დრუსუსმა - ძველ, როსტრალურ ტრიბუნასთან^[461]. სენატორებმა თავიანთი მხრებით წაიღეს მარსის მინდორზე და

იქ გადასცეს დასაწვავად.

(4) გამოჩნდა პრეტორის წოდების კაციც[462], იფიცავდა და იძახდა, რომ იხილა ზეცისკენ მიმავალი დამწვარი კეისრის ლანდი. ყველაზე სახელიანმა მხედრებმა, მხოლოდ ტუნიკებით, უსარტყელოდ, ფეხშიშვლებმა შეაგროვეს მისი ნარჩენები და მავზოლეუმში[463] მოათავსეს. ეს შენობა ფლამინიას გზასა და ტიბრის ნაპირს შუა თავად ავგუსტმა ააშენა თავის მეექვსე კონსულობისას და სწორედ მაშინ სასეირნოდ მისცა ხალხს შემოგარების ჭალები და ადგილები.

101. მისი ანდერძი, შედგენილი ლუციუს პლანკუსის და გაიუს სილუსის კონსულობისას, აპრილის ნონებამდე[464] მესამე დღეს, სიკვდილიდან წელიწადით და ოთხი თვით ადრე, ჩაწერილი ორ რვეულში, ნაწილი თავისი და ნაწილი მისი გააზატებული პოლიბიუსის და ჰილარიონის ხელით, ინახებოდა ვესტალ ქალებთან და მათვე წარმოადგინეს სამ გრაგნილთან ერთად, რომლებიც ამგვარადვე იყო დაბეჭდილი. ეს ყველაფერი გაიხსნა და წაიკითხეს სენატში.

(2) პირველი ხარისხის თავის მემკვიდრეებად მან დანიშნა ტიბერიუსი ქონების ორი მესამედით და ლივია[465] ერთი მესამედით. მათვე უანდერძა, მიეღოთ მისი სახელი. მეორე ხარისხის მემკვიდრეებად დანიშნა დრუზუსი, ტიბერიუსის შვილი, ქონების ერთი მესამედით და გერმანიკუსი თავისი მამრობითი სქესის სამი შვილით - დანარჩენი ქონებით. მესამე ხარისხში ჩამოთვლილი იყო ბევრი ნათესავი და მეგობარი. რომაელ ხალხს დაუტოვა ორმოცი მილიონი სესტერცი, ტრიბებს[466] - სამ ნახევარი მილიონი, პრეტორიელებს - ათასი თითოეულს, ქალაქის კოჰორტებს - ხუთას-ხუთასი, ლეგიონერებს - სამას-სამასი. ამ ფულის გადახდა ერთბაშად ბრძანა, რაკი ადრევე ჰქონდა შეგროვებული და გადადებული.

(3) დანარჩენი საჩუქრები, ოცი ათას სესტერცამდე, დაენიშნა სხვადასხვა პირებს და უნდა გადახდილიყო ერთი წლის შემდეგ. მობოდიშებაში იმაზე მიუთითებდა, რომ მისი სიმდიდრე დიდი არ არის და მის მემკვიდრეებსაც კი ას ორმოცდაათ მილიონზე მეტი არ შეხვდებათ. მართალია, ბოლო ოცი წლის განმავლობაში მეგობრების ანდერძებით დაახლოებით ოთხასი მილიონი მიიღო, მაგრამ თითქმის მთელი ეს ფული სხვა მემკვიდრეობებთან და მამის ორ მამულთან[467] ერთად დახარჯა სახელმწიფოს

კეთილდღეობისთვის. თუკი რამე მოუვიდოდათ, ორივე იულიას, თავის შვილის და შვილიშვილის დაკრძალვა აკრძალა თავის განსასვენებლში.

(4) სამი გრაგნილიდან პირველში დაკრძალვის რიგი აღმოჩნდა; მეორეში - მისი საქმეების[468] ჩამონათვალი, რომელიც იანდერძა, სპილენძის დაფებზე ამოეკვეთათ მავზოლეუმის შესასვლელში; მესამეში - სახელმწიფო საქმეთა წიგნი: სად რამდენი მეომარია სადროშოებში, რამდენი ფულია სახელმწიფო ხაზინაში, კეისრის ხაზინაში და რამდენი აკლია გადასახადებიდან; სახელებით იყო ჩამოთვლილი ყველა მონა და გააზატებული, რომელთაგან შეიძლებოდა მოთხოვნილიყო ანგარიში.

წიგნი მესამე - ტიბერიუსი

გვარი კლავდიუსებისა და გვარი ლივიუსებისა (1-4) დაბადება და ბავშვობა (5-6) ახალგაზრდობა და სახელმწიფო მოღვაწეობის დასაწყისი (7-9) განმარტოება როდოსზე (10-13) წინასწარმეტყველებები სიძლიერეზე (14) შვილად აყვანა ავგუსტუსის მიერ, ომები, ტრიუმფები (15-20) ავგუსტუსის სიკვდილი; ტიბერიუსი - მემკვიდრე (21-25) მმართველობის მოკლე დასაწყისი (26-32) სახელმწიფოებრივი ღონისძიებები (33-37) განმარტოება კაპრიზე (38-41) ტიბერიუსის მანკიერებანი: გარყვნილება (42-45) სიფიცხე (46-49) ნათესავების სიძულვილი (50-54) და ახლობლებისა (55-56) სისატიკე და უგულობა (57-62) შიში და საერთო სიძულვილი (63-67) გარეგნობა (68) ცრურწმენები (69) ლიტერატურული შემოქმედება (70-71) ბოლო წასვლა და სიკვდილი (72-74) დაკრძალვა (75) ანდერძი (76) 1. კლავდიუსების პატრიციული გვარი (იყო პლებეურიც, მაგრამ ნაკლებად გავლენიანი და მნიშვნელოვანი) მოდის რეგილიდან, საბინის ქალაქიდან. აქედან ვასალების დიდ ჯგუფთან ერთად, რომის დაარსებიდან მალევე, ტიტუს ტაციუსის გავლენით, რომელიც თანამმართველი იყო რომულუსთან ერთად, რომში გადასახლდა; ანდა, უფრო სწორად, ატიუს კლავდიუსის[469] გავლენით, გვარის მეთაურისა, მეფეთა განდევნიდან ხუთ წელიწადში. ეს გვარი აქ პატრიციების რიცხვში[470] ჩარიცხეს და სახელმწიფოსგან მიიღო კლიენტებისთვის მინდვრები ანიენის[471] გაღმა, თავისთვის კი განსასვენებელი კაპიტოლიუმის გორაკის[472] ქვემოთ.

(2) შემდეგ დროის მსვლელობაში კონსულობის ღირსი ოცდარვაჯერ გახდნენ, ცენზორობისა - შვიდჯერ, ასევე ექვსი ტრიუმფისა და ორი ოვაციისა. ამ გვარის წევრები სხვადასხვა სახელს და მეტსახელს ატარებდნენ, მხოლოდ სახელი ლუციუსი უარყვეს საერთო თანხმობით და მას შემდეგ, რაც ორი ნათესავიდან, ამ სახელს რომ ატარებდნენ, ერთის ყაჩაღობა და მეორის კაცისმკვლელობა გამოაშკარავდა. სხვა მეტსახელებს შორის მიიღეს მეტსახელი „ნერონი“, რაც საბინურ ენაზე აღნიშნავს „მამაცს“ და „ძლიერს“[473].

2. ბევრ კლავდიუსს სახელმწიფოს წინაშე მრავალი დამსახურება მიუძღვის, მაგრამ ასევე მრავალი სხვანაირი საქციელებიც. მოვიხსენიებ მხოლოდ უმთავრესებს. აპიუს ბრუციანმა დაარწმუნა რომაელები არ დაეწყოთ დამლუპველი მოლაპარაკება მეფე პიროსთან[474]. კლავდიუს კავდექსმა პირველმა გაატარა ფლოტი ყურეში და კართაგენელები განდევნა სიცილიიდან[475]. ტიბერიუს ნერონმა ესპანეთიდან დიდი ძალებით მომავალი ჰასდრუბალი დაამარცხა, საშუალება არ მისცა, რომ თავის ძმას, ჰანიბალს შეერთებოდა.

(2) მეორე მხრივ, კლავდიუს რეგილიანუსი, დეცმევირი კანონების შესათხზველად, ვნებით ატანილი, აპირებდა ძალით გადაექცია მონად თავისუფალი ქალიშვილი, და ეს გახდა მიზეზი პლებეების მეორე გამოცალკევებისა პატრიციებიდან[476]. კლავდიუს რუსუსი[477], აპიუსის ფორუმზე დამაგვირგვინებელი ქანდაკება რომ დაიდგა, ცდილობდა კლიენტების დახმარებით მთელი იტალია დაემორჩილებინა. კლავდიუს პულხერმა, რომელსაც სიცილიასთან მკითხაობისას წიწილები არ უკენკავდნენ საკვებს, ყველა ზღვაში გადაყარა და თითქოსდა მკითხაობის დასაციინად თქვა: „მაშინ წყალი დალიონ, რაკი ჰამა არ უნდათ!“ - თავად კი საზღვაო ბრძოლაში ჩაება და დამარცხდა; ხოლო ამის მერე, სენატმა დიქტატორის დანიშვნა რომ უბრძანა, თითქოს მაშინაც მასხარად იგდებდა სახელმწიფოს გასაჭირს, თავისი შიკრიკი გლიკიასი[478] დანიშნა.

(3) ამ გვარის ქალებმა ასეთივე განსხვავებული მაგალითები დატოვეს. სინამდვილეში ამ გვარს ეკუთვნოდა ორივე კლავდია: ისიც, რომელმაც თავთხელიდან ტიბრის ფონზე გამოიყვანა იუდეური ღმერთების დედის სიწმინდეებით დატვირთული ხომალდი და ყველას თანდასწრებით დაიფიცა, რომ მხოლოდ მაშინ გაჰყვებოდა, თუ მართლა წმინდა[479]

იქნებოდა; და ისიც, ვინც ქალებიდან პირველი, ბრალდებული იყო სიდიადის შეურცხყოფაში - იმის გამო, რომ თავისი ეტლით ძლივს გზის გამკვლევა დიდ ბრბოში, ხმამაღლა ისურვა, რომ მისი ძმა პულხერი აღმდგარიყო და ხელახლა დაეღუპა ფლოტი, რომ რომში ხალხი დაცოტავებულიყო.

(4) ამას გარდა, ცნობილია, რომ ყველა კლავდიუსი მტკიცე ოპტიმატი იყო ყოველთვის, პატრიციების ღირსებისა და სიძლიერის მტრები, ოღონდ პუბლიუს კლოდიუსის[480] გამოკლებით, რომელმაც ციცერონის რომიდან გასაგდებად, პლებებისა კი ეშვილა, თანაც თავისზე ასაკით უფრო პატარას. ხალხთან ურთიერთობაში ისეთი ჯიუტები და გულზვიადები იყვნენ, რომ სისხლის სამართლის ბრალდებითაც კი ისე არავინ დამცირებულა, რომ შავები ჩაეცვა და მოქალაქეებისთვის მხარდაჭერა ეთხოვათ; ზოგიერთი მათგანი აყალ-მაყალში და შუღლში სახალხო ტრიბუნებსაც კი ურტყამდა. ხოლო ერთი ვესტალი, როცა მისი ძმა[481] ხალხის ნების საპირისპიროდ ტრიუმფს მართავდა, იმასთან ავიდა ეტლზე და კაპიტოლიუმამდე მიაცილებდა, რათა ტრიბუნებიდან ვერავინ ჩარეულიყო და ვეტო არ დაედო.

3. ამ ფუძიდან მოუდის ტიბერიუს კეისარს გვარი და, თანაც მამის და დედის მხრიდან ერთბაშად: მამის მხრიდან - ტიბერიუს ნერონიდან, დედისა - აპიუს პულხერისა, ხოლო ეს ორივე აპიუს ბრუციანის შვილები იყვნენ. ეკუთვნოდა ლივიუსების ოჯახობასაც, რომელმაც იშვილა იმისი პაპა დედის მხრიდან. ეს იყო პლებური ოჯახი, მაგრამ ისიც არანაკლები პატივით სარგებლობდა და ღირსი შეიქმნა რვა კონსულისა, ორი ცენზორისა, სამი ტრიუმფისა და დიქტატორის პოსტებისაც კი და კავალერიის მეთაურობისაც. სახელგანთქმული იყო ცნობილი მამებით, უფრო მეტად - სალინატორით და დრუზუსით.

(2) სალინატორმა ცენზორად ყოფნისას სისულელის გამო შეარცხვინა ყველა რომაული ტრიბი, რაკილა იმათ, დაადანაშაულებს და განსაჯეს პირველი კონსულობის შემდეგ, მიუხედავად ამისა, მაინც აირჩიეს კონსულადაც და ცენზორადაც[482]. დრუზუსმა ორთაბრძოლაში მოკლა დრაზუსი, მტრის ბელადი და თავისთვის და თავისი შთამომავლობისათვის დაინარჩუნა იმისი სახელი. მანვე, როგორც ამბობენ, პროპრეტორის თანამდებობაზე ყოფნისას გალიის პროვინციიდან ის ოქრო დააბრუნა, რომელიც

გადაუხადეს სენონებს[483] კაპიტოლიუმის ალყისას და რომელიც, გადმოცემის საპირისპიროდ, არ წაურთმევია მათთვის კამილუსს. მისმა შვილთაშვილმა[484] მიიღო წოდება „სენატის გამომსარჩლებელი“ შესანიშნავი დამსახურებისათვის გრაკნუსების წინააღმდეგ ომში. მან დატოვა შვილი[485], რომელსაც ამგვარი შფოთებისას მრავალი გეგმა ჰქონდა ჩაფიქრებული, მაგრამ ვერაგულად მოკლეს მოწინააღმდეგეებმა.

4. ტიბერიუსის მამა, ნერონი ალექსანდრიის ომისას გაიუს კეისრის კვესტორი იყო და, ფლოტის მეთაურობისას ბევრი გააკეთა გამარჯვებისათვის. ამისათვის დაინიშნა პონტიფიკად სციპიონის ადგილზე და გაიგზავნა გალიაში კოლონიის მოსაწყობად, რომელთა შორის იყო ნარბონი და არელატე. თუმცა კეისრის მკვლელობის შემდეგ, როცა ახალი არეულობების წინაშე შიშით ყველა, როგორც ერთი ღებულობდა გადაწყვეტილებას, ეს საქმე დავიწყებისათვის მიეცა, იმან წინადადება წამოაყენა, ჯიდოები მიეცათ ტირანის მკვლელებისთვის.

(2) მერე პრეტორი იყო. წლის ბოლოს, როცა ტრიუმვირატებს შორის უთანხმოება წარმოიშვა, ის თანამდებობაზე დარჩა დაშვებულ ვადაზე მეტი ხნით და პერუზიაში გაჰყვა კონსულ ლუციუს ანტონიუსს, ტრიუმვირის ძმას. ხოლო როცა დანარჩენები დანებდნენ, ის მარტო განაგრძობდა ბრძოლას. პრესენტეში გაიქცა, მერე ნეაპოლში და მონებისთვის თავისუფლებისკენ[486] მოწოდების ამაო ცდების მერე, სიცილიაში დაიმალა.

(3) მაგრამ, განაწყენებულმა იმით, რომ იქ მაშინვე არ დაუშვეს სექსტუს პომპეუსთან და სამისოდ არ აღიარეს ფასკის[487] უფლება, მარკუს ანტონიუსთან გადაბარგდა, აქაიაში. იმასთან ერთად მალევე დაბრუნდა რომში ზავის დასადებად და აქ, ავგუსტუსის მოთხოვნით, დრუზილუსს[488] დაუთმო თავისი ცოლი ლივია, რომელმაც უკვე გაუჩინა ერთი შვილი და მეორეზე იყო ფეხმძიმედ. ამის შემდეგ მალევე გარდაიცვალა, დარჩა ორი შვილი, ტიბერიუს და დრუზუს ნერონები.

5. ზოგიერთი ვარაუდობდა, რომ ტიბერიუსი დაიბადა ფუნდაში, მაგრამ ეს მხოლოდ არასაიმედო ვარაუდია. დაფუძნებული იმაზე, რომ ფუნდაში დაიბადა იმისი ბებია დედის მხრივ და რომ შემდგომში, სენატის დადგენილებით, იქ

აღიმართა კეთილდღეობის ქანდაკება. თუმცაღა უფრო მრავალრიცხოვანი და საიმედო წყაროები გვიჩვენებენ, რომ დაიბადა რომში, პალატინზე, დეკემბრის კალენდებამდე[489] მეთექვსმეტე დღეს, მარკუს ემილიუს ლეპიდუსის (მეორე) და ლუციუს მუნაციუს პლანკუსის კონსულობისას, ფილიპის ომის დროს. ასეა ჩაწერილი ქრონიკებში და სახელმწიფოებრივ ცნობებში. სხვათა შორის, სხვები მის დაბადებას მიაკუთვნებენ წინა წელს, გირციუსის და პანსას კონსულობის ხანას და ზოგიერთი კი - მომდევნოს, სერვილიუს ისავრიკუსის და ლუციუს ანტონიუსის ჟამს.

6. ბავშვობა მძიმე და მშფოთვარე ჰქონდა, რადგან გაქცევებისას თან დაჰყვებოდა მშობლებს. ნეაპოლში, როცა დადევნებულ მტერს ხომალდზე ემალებოდნენ, ორჯერ კინალამ არ გასცა თავისიანები ტირილით, - რაკი გამცილებლებს უნდოდათ, ჯერ თავისი გადიის მკერდიდან აეგლიჯათ, მერე კი დედის მკლავებიდან, რათა სუსტი ქალებისთვის ტვირთი შეემსუბუქებინათ.

(2) მშობლებთან ერთად შემოაირა სიცილია და აქაია, სადაც იმყოფებოდა ქალაქ ლაკედემონელების[490] ზედამხედველობაში, კლავდიუსების გვარის კლიენტებისა. იქიდან წამოსულს, ღამით გზაში სასიკვდილო ფათერაკი შეემთხვა, როცა ტყეში ყოველი მხრიდან მოულოდნელად ხანძარმა იფეთქა და ალი ისე ახლოს მივიდა მგზავრებთან, რომ ლივიას თმა და ტანასაცმლის კიდეები შეუტრუსა.

(3) საჩუქრები, რომელიც სიცილიაში მიიღო პომპეასგან, სექსტუს პომპეუსის დისგან, - ლაბადა, ბალთა და ოქროს ბულები[491], - ყველა დაიკარგა, და ახლაც კი გიჩვენებენ ბაიაში.

რომში დაბრუნებისას ანდერძით იშვილა სენატორმა მარკუს გალიუსმა; მემკვიდრეობაში ჩადგა, მაგრამ სახელისგან მალე თავი შეიკავა, რაკი გალიუსი ავგუსტუსის მოწინააღმდეგეთა ბანაკს ეკუთვნოდა.

(4) ცხრა წლისამ როსტალური ტრიბუნიდან გარდაცვლილ მამაზე სიტყვა წარმოთქვა. მერე, მოზარდი, აქტიუმის ტრიუმფზე ავგუსტუსის ეტლს ამხედრებული მიაცილებდა მარცხენა მხრიდან, მაშინ როცა მარჯვნიდან მარცელუსი მოაჭენებდა, ოქტავიუსის შვილი. ასტიკურ თამაშობებზე[492] გამნაწილებელი იყო, ხოლო ტროას თამაშისას[493] ცირკში

უფროსი ბიჭების რაზმს მეთაურობდა.

7. სრულწლოვანებას მიღწეულმა, თავისი ახალგაზრდობა და მომდევნო წლები აი, როგორ გაატარა.

გლადიატორების ბრძოლები მოაწყო მამის და თავისი პაპის, დრუზუსის სამახსოვროდ სხვადასხვა ადგილებზე და სხვადასხვა დროს: პირველად ფორუმზე, მეორედ - ამფითეატრში. ამისათვის მოიწვია გადამდგარი და დამსახურებული გლადიატორებიც[494] ასი ათასი სესტერცის ჯილდოს დაპირებით. მართავდა თამაშებსაც, მაგრამ თავად არ ესწრებოდა. ეს ყველაფერი ეწყობოდა დიდი ბრწყინვალეობით, დედამისის და მამობილის ხარჯზე.

(2) ცოლად მოიყვანა აგრიპინა, მარკუს აგრიპას ქალიშვილი და შვილიშვილი ცეცილიუს ატიკუსისა, რომელი მხედრისა, რომელთან მიწერილი წერილებიც დაგვიტოვა ციცერონმა[495]. თუმცა თანხმობით ცხოვრობდნენ და შვილი დრუზუსიც გაუჩინა და მეორეჯერ იყო ფეხმძიმედ, უბრძანეს, გასცილებოდა[496] და დაუყოვნებლივ ცოლად მოეყვანა იულია, ავგუსტუსის შვილი. ეს მისთვის უსაზღვრო სულიერი ტკივილი იყო, აგრიპინასთან ღრმა გრძნობით იყო დაკავშირებული, იულია არ მოსწონდა თავისი ზნეობით, - ახსოვდა, რომ ჯერ კიდევ პირველი ქმრის დროს როგორ ეძებდა მასთან სიახლოვეს, და ამაზე ლაპარაკობდნენ კიდევ ყველგან.

(3) აგრიპინაზე გაშორების შემდეგაც დარდობდა; მხოლოდ ერთხელ მოახერხა შეხვედროდა და ისეთი დაჟინებული და ცრემლიანი მზერით გააცილა ქალი, რომ მაშინვე მიიღეს ზომები, რომ თვალში აღარასოდეს მოხვედროდა. იულიასთან თავიდან გაგებით ცხოვრობდა, მაგრამ მერე სულ უფრო და უფრო შორს ეჭირა მისგან თავი. ხოლო მას შემდეგ, რაც შვილი აღარ ჰყავდათ, ცალკეც კი ეძინა. ეს შვილი დაიბადა აკვილაში და ჯერ კიდევ მცირეწლოვანი გარდაიცვალა. თავის ძმა დრუზუსი გერმანიაში დაკარგა, იმის გვამი მან ჩამოასვენა რომში და მთელი გზა ფეხით მოდიოდა წინ.

8. სამოქლაქო მოღვაწეობა იმით დაიწყო, რომ ავგუსტის თანდასწრებით რამდენიმე პროცესზე იცავდა მეფე არქელაუსს, ტრალის და თესალიის მცხოვრებთ. სენატის წინაშე მხარი დაუჭირა ქალაქების - ლაოდიკეას, თიატირას და ხიოსის თხოვნას, რომლებიც მიწისძვრით დაზარალდნენ და შველას ითხოვდნენ. ფანიუს ცეპიონს სახელმწიფოს

ღალატისათვის უჩივლა სასამართლოში, რომელმაც ვარონ მურენასთან ერთად შეთქმულება დაგეგმა ავგუსტუსის წინააღმდეგ და მიაღწია მის დასჯას. იმავდროულად ორ დავალებას ასრულებდა: პურის ჩამოტანაზე, რომელიც უკვე შემოჰკლებოდათ და ეგრასტულების მოკვლევაზე მთელ იტალიაში[497], რომლის პატრონებმაც საერთო სიძულვილი დაიმსახურეს იმით, რომ მარტო თავისუფალ მოქალაქეებს კი არ იჭერდნენ და მალავდნენ, არამედ იმათაც, ვინც სამხედრო სამსახურს გაურბოდა.

9. სამხედრო სამსახური კანტაბრიის ლაშქრობაში დაიწყო ჯარის ტრიბუნად. მერე უმეთაურა რომის ჯარის ლაშქრობას აღმოსავლეთში, არმენიის სამეფო ტიგრანს დაუბრუნა და თავის ბანაკში, მხედარმთავრის ტრიბუნის წინ დიადემაც დაადგა. მანვე მიიღო დროშები, რომლებიც მარკუს კრასუსს წაართვეს პართელებმა. მერე, დაახლოებით ერთი წელიწადი მართავდა ბანჯგვლიან გალიას, რომელიც მშვიდი არ იყო ბელადების უთანხმოებისა და ბარბაროსების თავდასხმების გამო. ამის მერე აწარმოებდა ომს რეტებთან და ვინდელიკებთან, მერე პანონიელებთან, ბოლოს გერმანელებთან.

(2) რეტის ომში მან დაიმორჩილა ალპური ტომები, პანონიისაში ბრევკები და დალმატიელები, გერმანიისაში ტყვედ ჩაიგდო ორმოცი ათასი კაცი, გადაასახლა გალიაში და რაინის სანაპიროს გასწვრივ მიწები გამოუყო. ამ გამარჯვებებისათვის დედაქალაქში შევიდა ოვაციით და ეტლით, ხოლო მანამდე, ზოგიერთის ცნობით, დაჯილდოვდა ტრიუმფალური სამშვენისებით - ახალი ჯილდოთი, რომელიც მანამდე არავის მიეღო.

(3) კვესტორის, პრეტორის და კონსულის თანამდებებს იკავებდა ვადაზე ადრე და თითქმის შეუწყვეტლად[498]. მერე, ცოტა ხნის შემდეგ, მიიღო მეორე კონსულობა და ტრიბუნის ხელისუფლება ხუთი წლით.

10. მაგრამ ამ წარმატებების ნაკადში, წლებისა და ძალების გაფურჩქვნისას მოულოდნელად გადაწყვიტა, საქმეებს ჩამოშორებოდა და სადმე გადაკარგულიყო. შესაძლოა, ამისკენ უბიძგა ცოლისადმი ზიზღმა, რომლის არც დადანაშაულება შეეძლო, არც გაგდება, მაგრამ მეტის მოთმენაც აღარ შეეძლო. შესაძლოა, ეს იყო სურვილი, რომში სიძულვილი არ გამოეწვია

თავისი მოუშორებლობით და წასვლით განემტკიცებინა, სულაც გაეზარდა თავისი გავლენა იმ დროისათვის, როცა კეისარს დასჭირდებოდა მისი სამსახური. ზოგიერთის აზრით, რაკი ხედავდა ავგუსტუსის წამოზრდილ შვილიშვილებს, თავისი ნებით დაუთმო სახელმწიფოში მეორე კაცის ადგილი და მდგომარეობა, რომელიც ასე დიდხანს ეკავა, - ამაში მარკუს აგრიპას მაგალითს მიბაძა, რომელიც მარკუს მარცელუსის სახელმწიფო საქმეებთან დაახლოების კვალობაზე მითილენაზე გადასახლდა, რათა თავისი იქ ყოფნით საქმეში ხელი არ შეეშალა და არ დაემცირებინა მისი მნიშვნელობა.

(2) შემდეგში ტიბერიუსი თავადაც მიუთითებდა ამ მიზეზზე[499]. მაგრამ მაშინ სახელმწიფო საქმეებისგან დაღლისა და დასვენების მიზეზით ითხოვა გაშვება. არც დედის მუდარამ, არც მამობილის სენატში ჩივილმა, რომ მიტოვებას უპირებენ, არ შეაყოვნა. ხოლო უფრო დიდი წინააღმდეგობას რომ წააწყდა, ოთხი დღე შიმშილობდა.

ბოლოს და ბოლოს, წასვლაზე თანხმობას რომ მიაღწია, მაშინათვე ოსტიისკენ გასწია, რომში დატოვა ცოლი და შვილი, სიტყვა არ დასცდენია არც ერთ გამცილებელთან და მხოლოდ რამდენიმე გადაკოცნა გამოთხოვებისას.

11. ოსტიიდან კამპანიის სანაპიროს გაყოლებით გაცურა. აქ შეაყოვნა ავგუსტუსის ავადმყოფობის ცნობამ; მაგრამ რაკი ხმები დაირხა, თითქოს იმიტომ არ ჩქარობს, რომ ეგებ აღსრულდეს ყველაზე თამამი მისი იმედებიო, ქარიშხლით აღელვებულ ზღვას მისცა თავი და, ბოლოს, როდოსში ჩააღწია. ამ კუნძულის სილამაზე და ჯანსაღი ჰაერი ჯერ კიდევ მაშინ მოეწონა, როცა არმენიისკენ მიმავალმა იქ ჩაუშვა ღუზა.

აქ უბრალო მოქალაქესავით ცხოვრობდა, პატარა სახლით და ოდნავ მოზრდილი შვილით კმაყოფილდებოდა. ულიკტოროდ და მაცნეს გარეშე გიმნასიაში დასეირნობდა და ადგილობრივ ბერძნებს თანასწორივით მიმართავდა.

(2) ერთხელაც, დილით დამდეგი დღის საქმე-საკეთებელზე რომ ფიქრობდა, თქვა: ისურვებდა, მოენახულებინა ყველა ავადმყოფი[500] ქალაქში. იქ დამსწრეებმა არასწორად გაუგეს, და გამოიცა ბრძანება, ყველა ავადმყოფი ქალაქის პორტიკში მოეყვანათ და დაეწვინათ იმის მიხედვით, ვის რა ავადობა სჭირდა. ამ მოულოდნელობით განაწყენებულმა ტიბერიუსმა აღარ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, და ბოლოს, ყველას

ჩამოუარა, ყველას ბოდიში მოუხადა შეწუხებისთვის, ვინ როგორი საწყალი და უცნობიც არ უნდა ყოფილიყო.

(3) მხოლოდ ერთხელ, მეტად არა, ნახეს, როგორ გამოავლინა თავისი ტრიბუნის ძალაუფლება. მუდმივად ესწრებოდა ფილოსოფიურ სკოლებს და წაკითხვებს; და როცა ერთხელ სიტყვაძუნწ ბრძენთა შორის უსასტიკესი კამათი ატყდა, ეს ჩაერია, მაგრამ მოკამათებიდან ვილაცამ მაშინვე გამოლანძღა მოწინააღმდეგეთა მხარდაჭერისათვის. მაშინ შეუმჩნევლად დაბრუნდა შინ, მერე კი, ლიკტორების[501] თანხლებით მოულოდნელად დაბრუნებულმა, გამომცხადებლის პირით სასამართლოში მისცა მოკამათე და მისი ციხეში ჩაგდებაც ბრძანა.

(4) არ გაუვლია დიდ დროს, როცა შეიტყო, რომ თავისი ცოლი იულია ბრალდებულია გარყვნილობისა და მრუშობისათვის, და რომ ავგუსტუსმა მისი სახელით, გაცილება დაუდგინა. გაახარა ამ ცნობამ, მაგრამ მაინც თავის მოვალეობად ჩათვალა, რამდენადაც შეეძლო, მამის წინაშე იმის შვილს გამოქომაგებოდა არაერთგზის გაგზავნილ წერილებში, ხოლო იულიას დაუტოვა ყველა საჩუქარი[502], რაც მიუცია, თუმცა ის ამას არ იმსახურებდა.

(5) ამ დროისათვის მისი ტრიბუნის ძალაუფლების ვადა ამოიწურა. მაშინ აღიარა, რომ თავისი წასვლით სურდა, რომ გაიუსის და ლუციუსის მეტოქეობაზე საყვედურებს მორიდებოდა, ახლა კი ამ ეჭვმა გაიარა, გაიუსი და ლუციუსი დავაჟკაცდნენ, სახელმწიფოში მათ მეორე ადგილს არაფერი ემუქრება, და ითხოვს, ბოლოს, ნათესავების ნახვის უფლებას, რომლებიც მოენატრა. მაგრამ უარი მიიღო. უფრო მეტიც, გამოუცხადეს, რომ თავი დაანებოს ყოველგვარ ზრუნვას ნათესავებზე, რომლებიც ასეთი ხალისით მიატოვა.

12. ასე უწადინოდ დარჩა როდოსზე, დედის დახმარებით ძლივს მიაღწია იმას, რომ სირცხვილის დასამალად ავგუსტუსის ელჩი მაინც დარქმეოდა.

(2) ახლა არა მხოლოდ კერძო პირად, არამედ დევნილ და გულმოფართხალე კაცად ცხოვრობდა. კუნძულის სიღრმეში გადავიდა, რათა ჩამოსულების მხრიდან პატივისცემის ნიშნებს დამალვოდა; მომსვლელი კი ბევრი იყო, რაკი არც ერთი სამოქალაქო თუ სამხედრო ნაცვალი, საითაც არ უნდა გაევლოთ, შემთხვევას არ გაუშვებდა ხელიდან, რომ როდოსს

არ სწევოდა. მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანი მიზეზები ჰქონდა ასაღელვებლად. როცა სამოსზე იმგზავრა, რათა აღმოსავლეთის ნაცვლად დანიშნული თავისი გერი, გაიუსი ენახა, იმისი თანამგზავრისა და ხელმძღვანელის, მარკუს ლოლიუსის მიერ შთაგონებული გაუცხოება შეატყო.

(3) ისიც იეჭვეს, რომ მისგან დავალებულ ცენტურიონებს, როცა ისინი ბანაკში ბრუნდებოდნენ შვებულებიდან, აძლევდა ორაზროვან წერილებს სხვადასხვა პირებისათვის. როგორც ჩანს, აჯანყებისთვის აქეზებდა. ავგუსტუსისგან ეს რომ გაიგო, დაიწყო მოთხოვნა, რომ ნებისმიერი ფენის კაცი მიემაგრებინათ მისთვის, სიტყვების და საქციელების სამეთვალყუროდ.

13. ცხენითა და იარაღით ჩვეულებრივ ვარჯიშს თავი დაანება, უარი თქვა მშობლიურ ტანსაცმელზე, ბერძნული ლაბადა და სანდლები[503] ჩაიცვა, და ასე იცხოვრა თითქმის ორი წელიწადი, ყოველ დღეს უფრო შეზიზღებულმა და აუტანელმა. ნემავსუსის[504] მცხოვრებლებმა მისი ქანდაკებები და ბიუსტები გაანადგურეს, ხოლო რომში, როცა მეგობრულ სუფრაზე მასზე ჩამოვარდა სიტყვა, ერთი სტუმარი წამოვარდა და დაუფიცა გაიუსს, რომ თუკი უბრძანებს, ახლავე წავა როდოსზე და იქიდან „გადასახლებულის“ თავს ჩამოუტანს. „გადასახლებულს“ ეძახდნენ.

(2) ამის შემდეგ მხოლოდ შიშმა კი არა, პირდაპირმა საფრთხემ აიძულა ტიბერიუსი დედის დახმარებითა და დიდი ხვეწნა-მუდართი უკან დაბრუნების უფლება გამოეთხოვა.

წარმატების მიღწევაში ბედნიერი შემთხვევა დაეხმარა. ავგუსტუსმა მტკიცედ გადაწყვიტა, ამ საქმეზე თავისი უფროსი შვილის სურვილის გარეშე გადაწყვეტილება არ მიეღო. ის კიდევ დამდურებული იყო მარკუს ლოლიუსთან და ადვილად დაუთმო მამინაცვლის თხოვნებს. და აი, გაიუსის თანხმობით, ტიბერიუსს დაბრუნების ნება მისცეს, მაგრამ იმ პირობით, რომ მონაწილეობა არ მიეღო სახელმწიფო საქმეებში.

14. წასვლიდან მერვე წელს დაბრუნდა, მომავლის დიდი იმედებით იკვებებოდა.

წინასწარმეტყველებები და ნიშნები პატარობიდანვე მხარს უმაგრებდნენ მის იმედებს.

(2) ჯერ კიდევ როცა ლივია იმაზე ფეხმძიმედ იყო და სხვადასხვანაირი მკითხაობით ცდილობდა გაეგო, ბიჭი

ეყოლებოდა თუ გოგო, კვერცხებზე დამჯდარ კრუნს ერთი ცალი ამოაცალა და მსახურებთან ერთად მორიგეობით ათბობდა ხელებში; და იმ კვერცხიდან გამოიჩეკა მამალი წარმოუდგენელი სიდიდის[505] ბიბილოთი. ხოლო როგორც კი დაიბადა, ასტროლოგმა სკრიბონიუსმა უწინასწარმეტყველა დიდი მომავალი და მეფის ძალაუფლება, მაგრამ მეფის ნიშნების გარეშე; მაშინ ხომ კეისრების ძალაუფლება ცნობილი არ იყო.

(3) როცა პირველ ლაშქრობაში წავიდა და მაკედონიის გადავლით თავისი ჯარი მიჰყავდა სირიაში, ფილიპების წინ უცებ თავისით იფეთქა ცეცხლმა სამსხვერპლოებზე, ადრე რომ აეშენებინათ გამარჯვებადაბედებულ ლეგიონებს. მერე, ილირიკუმის გზაზე დამდგარმა, პატავიუმის მახლობლად ორაკული გერიონი მოინახულა, და ამოუვიდა მითითება, რომ თავის შეკითხვებზე პასუხისათვის ოქროს კოჭები აპონუსის წყაროში[506] ჩაეყარა, და როცა ეს გააკეთა კიდეც, კოჭები ყველაზე ბედნიერ ციფრებზე დაჯდა - მათი დანახვა ახლაც შეიძლება იმ წყაროს კამკამა წყალში.

(4) როდოსიდან რომში დაბრუნებამდე რამდენიმე დღით ადრე, მისი სახლის სახურავზე არწივი დაჯდა, ადრე რომ არასოდეს ენახათ კუნძულზე.[507] ხოლო იმ დღის წინა დღეს, როცა თავის დაბრუნებაზე შეიტყო, ტანსაცმლის ჩაცმისას მოეჩვენა, რომ ტუნიკას ცეცხლი მოედო. ასტროლოგმა თრასილუსმა, რომელიც თავისთან ჰყავდა ხელოვნებაში გამოცდილების გამო, შორს როგორც კი შეამჩნია ხომლადი, მაშინვე თქვა, რომ კარგი ცნობები მოაქვს. ეს ყველაზე დიდი გამოცდა იყო მისთვის, რადგან ტიბერიუსი რაკი ხედავდა, რომ მისი წინასწარმეტყველებების მიუხედავად, საქმეები ცუდად მიდის, გადაწყვიტა, რომ ეს მატყუარაა, რომელსაც მიაშიტად გაანდო თავისი საიდუმლოებები, და სწორედ ამ დროს მისი გადაგდება უნდოდა ზღვაში[508].

15. რომში დაბრუნებისთანავე ხალხს თავისი შვილი დრუზუსი წარუდგინა, თავად კი მაშინვე გადასახლდა კარინაში[509] მდებარე პომპეუსის სახლიდან ესკვილინზე, მეცენატის ბაღებში. აქ კი სრულ სიმშვიდეს მიეცა და მხოლოდ პირადი საზრუნავით შემოიფარგლა, თავისუფალი იყო საზოგადოებრივი საქმეებისგან.

(2) მაგრამ არ გაუვლია სამ წელიწადს, რომ გაიუსი და

ლუციუსი დაიღუპნენ. მაშინ ტიბერიუსი ნაშვილები იქნა ავგუსტის მიერ და თან გარდაცვლილების ძმასთან, მარკუს აგრიპასთან ერთად, მაგრამ წინასწარ უნდა ეშვილებინათ თავისი ნათესავი გერმანიკუსი. ამის მერე არაფერში აღარ გამოსულა, როგორც ოჯახის მამა და დაკარგული უფლებების[510] დაბრუნება არ მოუწოდებია, არ არიგებდა საჩუქრებს, არ ათავისუფლებდა მონებს, არც მემკვიდრეობებს ღებულობდა, არც საჩუქრებს, გარდა მამის ნებართვით[511] გათვალისწინებულისა.

ამ დროიდან ტიბერიუსის ასამაღლებლად არაფერი გამორჩენიათ, განსაკუთრებით, აგრიპას განდგომისა და გადასახლების მერე, როცა ტიბერიუსი ერთადერთ მემკვიდრედ დარჩა.

16. კვლავ მიიღო ტრიბუნის ძალაუფლება ხუთი წლით. დაავალეს გერმანიის[512] დამორჩილება; პართელ ელჩებს, ავგუსტუსთან რომში მოლაპარაკების შემდეგ, დავალებული ჰქონდათ, პროვინციაში ხლებოდნენ. და როცა ილირიკუმის გასვლის ცნობა მოვიდა, ეს ომიც იმას ანდეს, - ყველაზე მძიმე რომაელებისთვის გარეშე მტერთან, ოღონდ პუნიკური ომების შემდეგ. თხუთმეტი ლეგიონითა და ამდენივე დამხმარე ჯარით სამი წელიწადი მოუწია ომი ყველანაირ სირთულეში და სანოვაგის უკიდურესი უკმარისობისას.

(2) არაერთხელ იძახებდნენ უკან, მაგრამ ჯიუტად განაგრძობდა ომს, იმის შიშით, რომ ძლიერი და ახლოში მყოფი მტერი, როგორც კი მოპირდაპირის დათმობას ნახავს, თავდასხმაზე გადმოვა. და ამ სიჯიუტისთვის უხვად დაჯილდოვდა, - მთელი ილირიკუმი, იტალიიდან და ნორიკიდან თრაკიამდე და მაკედონიამდე და მდინარე დანუბიადან[513] ადრიატიკის ზღვამდე გადაჭიმულა, დაიქვემდებარა და მორჩილებაში მოიყვანა.

17. მის დიდებას უფრო მეტად განადიდებდნენ გარემოებები. დაახლოებით, სწორედ ამ დროს გერმანიაში დაიღუპა კვინტილიუს ვარუსი სამი ლეგიონით, და ეჭვი აღარავის ეპარებოდა, რომ გამარჯვებული გერმანელები შეუერთდებოდნენ პანონელებს, ამაზე უწინ ილირიკუმი რომ არ ყოფილიყო დამორჩილებული. ამისათვის დაუნიშნეს ტრიუმფიც და სხვა სასახლო ჯილდოები.

(2) ზოგიერთი წინადადებას იძლეოდა, მიეღო ზედწოდება

„პანონელი“, სხვები - „დაუმარცხებელს“, დანარჩენები - „კეთილდირსეულს“ სთავაზობდნენ. მაგრამ მეტსახელს ვეტო დაადო ავგუსტუსმა და კიდევ ერთხელ დაპირდა, რომ ტიბერიუსი კმაყოფილი იქნება იმ სახელითაც, რომელსაც მემკვიდრეობით მიიღებს მამის სიკვდილის შემდეგ. ხოლო ტრიუმფი თავად გადადო, რაკი რომი ისევ გლოვობდა ვარუსს. ამის მიუხედავად, დედაქალაქში მაინც კონსულის ტოგით და დაფნის გვირგვინით შევიდა. სეპტაში[514] სენატის თვალწინ ამაღლებულ ადგილზე ავიდა და ორ კონსულს შორის დაიკავა ადგილი, ავგუსტუსის გასწვრივ. იქიდან რომ მიესალმა ხალხს, მერე ტაძრისკენ[515] გასწია და ყველა მიაცილებდა.

18. მომდევნო წელს კიდევ წავიდა გერმანიაში. იცოდა, რომ ვარუსის დამარცხების მიზეზი მხედართმთავრის წინდაუხედავობა და არხეინობა იყო. ამიტომ საბჭოს გადაწყვეტილების გარეშე არაფერს აკეთებდა, - ყოველთვის მხოლოდ საკუთარ თავზე დანდობილი, თავისნათქვამა კაცი ახლა პირიქით, თავის სამხედრო ჩანაფიქრებს უზიარებდა უამრავ დაახლოებულს. ამიტომაც უჩვეულო სიფხიზლეს იჩენდა. რაინზე გადასვლისთვის რომ ემზადებოდა, ზუსტად განსაზღვრა, თან რა უნდა წაეღოთ მარაგიდან, მერე თავად იდგა ნაპირთან და თითოეულ საზიდარს ამოწმებდა, რომელიმეში რამე ზედმეტი ხომ არ იყო, რაც დადგენლი არ ჰქონდა.

(2) ხოლო რაინს გაღმა ისეთ ცხოვრებას ეწეოდა, რომ ჭამდა ბალახზე მჯდომარე, ხშირად უკარვოდ ეძინა, ყველა განკარგულებას მეორე დღისთვის და ყველა განსაკუთრებულ დავალებას წერილობით იძლეოდა, შეხსენებითურთ, რომ ნებისმიერი გაუგებრობისას მხოლოდ პირადად მისთვის მიემართათ და დროს მნიშვნელობა არ ჰქონდა, თუნდაც ღამით.

19. ჯარში წესრიგს დიდი სიმკაცრით იცავდა. დასჯა-წახალისების ძველი ხერხი აღადგინა. ერთი ლეგიონის მეთაურს იმიტომ აჰყარა წოდება, რომ იმან რამდენიმე ჯარისკაცი გააყოლა მდინარის გაღმა, სანადიროდ წასულ თავის აზატს. ბრძოლაში არასოდეს ენდობოდა ბედსა და შემთხვევას. და მაინც ბრძოლას უფრო მეტი ხალისით იღებდა, თუკი წინა ღამეს, მუშაობისას თავისით გადაიღუნებოდა სანთელი და ისე ჩაქრებოდა. ამბობდა, რომ ეს ნიშანი მისი წინაპრების მიერ არის გამოცდილი ყველა ომში და ამისი სჯერა.

სხვათა შორის, თავის ამ წარმატებებში კინალამ დაიღუპა რომელიღაც ბრუკტერის[516] ხელით, - იმან ტიბერიუსის ამაღლაში შემოაღწია, მაგრამ მღელვარებამ გასცა და წამებისას აღიარა დანაშაულებრივი ჩანაფიქრი.

20. ორი წლის შემდეგ გერმანიიდან რომში რომ დაბრუნდა, ტიბერიუსმა იზეიმა გადადებული ტრიუმფი ლეგატების თანხლებით, მისი დაჟინებული მოთხოვნით რომ დააჯილდოვეს ტრიუმფალური სამშვენისებით. მაგრამ მანამდე, ვიდრე კაპიტოლიუმისკენ გადაუხვევდა, ეტლიდან ჩამოვიდა, მუხლი მოიყარა მამის წინაშე, ზეიმს რომ მეთაურობდა. პანონის ბელადი ბატონი[517] გულუხვად დააჯილდოვა და რავენაში[518] გაისტუმრა იმაზე მადლობის ნიშნად, რომ იმან ერთხელ საშუალება მისცა თავისი ჯარიანად მშვიდობიანად გამოეღწია ალყაშემოტყმული ვიწრობიდან. მერე ხალხისთვის ათას მაგიდაზე სადილი გამართა და თითოეულს სამას-სამასი სესტერცი დაურიგა. სამხედრო ალაფის ხარჯით ღმერთებს თანხმობის ტაძარი უძღვნა, მერე კი - კასტორის და პოლუქსის[519] ტაძარიც, თავისი და თავისი ძმის სახელით.

21. ცოტა ხნის შემდეგ კონსულებმა შეიტანეს კანონი, რომ ავგუსტუსთან ერთად ემართა პროვინციები და ეწარმოებინა აღწერები. შესწირა ხუთწლიანი მსხვერპლი და გაემართა ილირიკუმში, მაგრამ გზიდან უკან გამოიძახეს. ავგუსტუსს უკვე ძალაგამოცლილს მიუხსნო, მაგრამ ჯერ კიდევ ცოცხალს და მთელი დღე მარტო იყო მასთან.

(2) მე ვიცი, არის ერთი მოარული ამბავი, რომ თითქოს ტიბერიუსთან საიდუმლო ლაპარაკის შემდეგ, როცა ის წავიდა, მესაწოლეებმა გაიგონეს ავგუსტუსის ხმა: „ბედკრულო რომაელო ხალხო, რა ზოზინა ყბებში ხარ ჩავარდნილი!“ არც ის არის უცნობი ჩემთვის, რომ ზოგიერთი განცხადებით, ავგუსტუსი ღიად და და დაუფარავად აძაგებდა ტიბერიუსის დაუნდობელ ხასიათს; რომ მისი მიახლოებისას არაერთხელ გაუწყვეტია მეტად მზიარული ანდა მოსულელო ლაპარაკი; რომ მის შვილად აყვანაზე დათანხმდა ცოლს ჯიუტი ხვეწნის შემდეგ და, შესაძლოა, ამაო იმედით, რომ ამნაირი მემკვიდრის გამო ხალხი მასზე იდარდებდა.

(3) და მაინც, არ შემიძლია, დავიჯერო, რომ ასეთი უფრთხილესი და წინდახედული მმართველი ამ

საპასუხისმგებლო საქმეში ასე დაუფიქრებლად მოიქცა. არა, მე ვფიქრობ, რომ მან აწონ-დაწონა ტიბერიუსის ყველა ღირსება და ნაკლი, და მიხვდა, რომ ღირსება მეტია, მით უმეტეს, რომ ხალხის წინაშე დადო ფიცი, რომ სახელმწიფოს კეთილდღეობისათვის ეშვილებინა ტიბერიუსი; და წერილებშიც რამდენჯერმე ახსენებს, როგორც გამოცდილ მხედართმთავარს და რომაელი ხალხის ერთადერთ დასაყრდენს. ერთზეც და მეორეზეც მაგალითებს მოვიყვან ამ წერილებიდან.

(4) „ჯანმრთელად იყავ, ჩემო უსაყვარლესო ტიბერიუს, გისურვებ ბედნიერად გებრძოლოს ჩემთვის და მუშებისთვის[520]. ჯანმრთელად იყავ, ჩემო უსაყვარლესო ტიბერიუს და, ჩემს ბედნიერებას გეფიცები, უმამაცესი ვაჟკაცო და კეთილსინდისიერო მხედართმთავრო“.

(5) „მე შემოძლია, მხოლოდ შევაქო[521] შენი მოქმედებები ზაფხულის ლაშქრობაში, ძვირფასო ტიბერიუს. მშვენივრად მესმის, რომ ამდენ სირთულეში და ჯარისკაცების სრულ დაუდევრობაში შეუძლებელია უფრო გონივრული მოქმედება, ვიდრე შენი. ყველა, ვინც კი შენთან იყო, ადასტურებს, რომ შენზე შეიძლება ითქვას ამ ლექსის სიტყვები: ის, ვინაც თავის დაყოვნებით ქვეყანა იხსნა[522].

(6) „მიწევს თუ არა, რომ ვიფიქრო რამე მნიშვნელოვანზე, მიწევს თუ არა, რამეზე გავბრაზდე, ვფიცავარ, მენატრება ჩემი ძვირფასი ტიბერიუსი და ვიხსენებ ჰომეროსის[523] სახელგანთქმულ სტრიქონებს: თუ ეგ ჩემი თანამგზავრია, აგიზგიზებულ ცეცხლიდანაც

დავბრუნდებით: ასე მარჯვეა მაგის ჭკუა გამონაგონზე.

(7) „როცა ვკითხულობ და მესმის, შენ როგორ გახდი დაუსრულებელი შრომისგან, ღმერთმა დამლახვროს, თუ შენს გამო მთელი სხეულით არ ვკანკალებდე! გემუდარები, თავს გაუფრთხილდი. თუკი მე და დედაშენი გავიგებთ, რომ ცუდად ხარ, ეს დაგვხოცავს, და რომაელი ხალხის მთელი სიძლიერე საფრთხეში აღმოჩნდება. ჯანმრთელად ვარ თუ არა, დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ შენ კარგად არ იქნები? ღმერთებს ვთხოვ, რომ დაგიცვან ჩვენთვის და გამოგიგზავნონ ჯანმრთელობა ახლაც და სამუდამოდაც, თუკი საბოლოოდ არ მოსძულეხარ რომაელი ხალხი“.

22. ავგუსტუსის სიკვდილს საიდუმლოდ ინახავდა, სანამ ახალგაზრდა აგრიპა არ მოაკვდინეს. მოკლა დაცვისთვის მიმაგრებულმა ჯარის ტრიბუნმა, რაკი ამის შესახებ ბრძანება წერილით მიიღო. უცნობი იყო, დატოვა თუ არა ეს წერილი მომაკვდავმა ავგუსტუსმა, რათა მისი სიკვდილის მერე არეულობის მიზეზი არ ყოფილიყო; ანდა, ეს წერილი ავგუსტუსის სახელით უკარნახა ლივიამ, ტიბერიუსისთვის გაგებინებით ან შეუტყობინებლად. თავად ტიბერიუსმა, როცა ტრიბუნმა მოახსენა, რომ ბრძანება შესრულებულია, გამოაცხადა, რომ ასეთი ბრძანება არ გაუცია და მკვლელმა სენატის წინაშე უნდა აგოს პასუხი. რასაკვირველია, ტიბერიუსს უნდოდა, პირველ ხანებში გაქცეოდა საერთო სიძულვილს, მერე ეს საქმე მალევე მიფუჩიქდა და მიივიწყეს კიდევ.

23. ტრიბუნის ძალაუფლებით მოიწვია სენატი და აპირებდა, სიტყვით მიემართა მისთვის, მაგრამ, თითქოს მწუხარებას ვერ მოერია, ქვითინით წამოიძახა, - აჯობებდა, რომ არა მხოლოდ ხმა, არამედ სიცოცხლაც წართმეოდა, და სიტყვა წასაკითხად შვილს გასაცა, დრუზუსს. მერე ავგუსტუსის ანდერძი შემოიტანეს. მიმაგრებულ მოწმეთაგან კურიაში მხოლოდ სენატორთა ფენის წარმომადგენლები დაუშვა, დანარჩენს თავისი ბეჭდები შემოსასვლელის წინ უნდა დაემოწმებინა. გააზატებული ხმით წაკითხული ანდერძი ამ სიტყვებით იწყებოდა: „რაკი უღმრთელმა ბედისწერამ ჩემი შვილები, გაიუსი და ლუციუსი წამართვა, დაე, ჩემი მემკვიდრე ორი მესამდით იყოს ტიბერიუს კეისარი“. ამით განმტკიცდა იმათი ეჭვი, ვინც ფიქრობდა, რომ ტიბერიუსი თავის მემკვიდრედ აღიარა უფრო აუცილებლობით, ვიდრე კეთილი ნებით, თუკი მალევე ვერ შეიკავა თავი ამისთანა შესავლისგანო“.

24. თუმცა გადაწყვიტა, უმაღლესი ხელისუფლება[524] უყოყმანოდ მიიღო და გამოეყენებინა მაშინათვე; თუმცა ბატონობის საწინდრად და ნიშნად უკვე დაიყენა შეიარაღებული დაცვა; სიტყვებით დიდხანს უარყოფდა ძალაუფლებას, ყველაზე უსირცხვილო კომედიას თამაშობდა. ხან საყვედურით ეტყოდა მეგობრებს, რომ არ იციან, ძალაუფლება როგორი ურჩხულია, ხანაც ორაზროვანი პასუხებით და ეშმაკური ყოყმანით გაუგებრობის დაძაბულობაში ჰყავდა სენატორები, მუხლებზე დაჩოქილები რომ ეკედრებოდნენ. ზოგიერთმა მოთმინებაც კი დაკარგა, -

ვილაცამ საერთო ხმაურში წამოიძახა: „ან მართოს და ან წავიდეს!“ სხვამ პირდაპირ გამოუცხადა, - სხვები აყოვნებენ იმის გაკეთებას, რასაც დაპირდებიან ხოლმე, ის კი აყოვნებს იმის დაპირებას, რასაც უკვე აკეთებს.

(2) ბოლოს, თითქოსდა უწადინოდ, მწარე ჩივილით უმძიმეს მონობაზე, რომელსაც კისრად სდებდნენ, მიიღო ხელისუფლება. მაგრამ იქვე სცადა, გაეჩინა იმედი, რომ ოდესმე გადადგებოდა, - აი, მისი სიტყვები: „მანამდე, ვიდრე არ მოგეჩვენებათ, რომ მოვიდა დრო, ჩემს სიბერესაც მისცეთ დასვენების უფლება“.

25. მისი ყოყმანის მიზეზი იყო შიში იმ საფრთხეების წინაშე, რომლებიც ყოველი მხრიდან ემუქრებოდა: „მგელი მიჭირავს ყურებით“[525], - არაერთხელ უთქვამს. მართლაც, აგრიპას მონამ, სახელად კლემენტმა უკვე შეკრიბა არცთუ პატარა რაზმი, რათა შური ეძია თავისი ბატონისთვის; და ლუციუს სკრიბონიუს ლიბონი[526], კაცი დიდგვაროვანი, საიდუმლოდ ამზადებდა გადატრიალებას; და ჯარებშიც ერთბაშად იფეთქა ორმა ამბოხებამ, ილირიკუმში და გერმანიაში.

(2) ორივე არმია მეტისმეტ მოთხოვნებს აყენებდა, პირველ რიგში, ჯამაგირის პრეტორიელებთან გათანაბრებას; ხოლო გერმანიის ჯარი კი არ აღიარებდა მმართველს, რომელიც მათი დაყენებული არ იყო და, მიუხედავად მისი უარისა, მთელი ძალით მოუწოდებდნენ თავიანთ მეთაურ გერმანიკუსს ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად. სწორედ ამ საფრთხისა ეშინოდა ტიბერიუსს, როცა სენატს სთხოვდა, ერთი რომელიმე პროვინცია მიეცათ სამართავად[527], რადგან მთელი სახელმწიფოს მართვა ერთ კაცს არ შეუძლია უამხანაგოდ.

(3) თავიც კი მოიავადმყოფა, რათა გერმანიკუსი მშვიდად დალოდებოდა სწრაფ მემკვიდრეობას, ანდა, ყოველ შემთხვევაში, მმართველობაში მონაწილეობას. აჯანყებები რომ ჩააქრო, ეშმაკობით მოატყუა და ტყვედ ჩაიგდო კლემენტი[528]. ხოლო ლიბონი ერთი წლის მერე მიჰგარა სენატს პასუხსაგებად, რაკი არ უნდოდა, მეტისმეტად მკაცრად დაეწყო თავისი მმართველობა. მანამდე კმაყოფილდებოდა სიფრთხილის ზომებით. მაგალითად, როცა ლიბონს სხვა პონტიფიკოსებივით მოჰქონდა მსხვერპლი, ბრძანებდა, რომ ქურუმის დანის[529] მაგივრად ტყვიისა მიეცათ; ხოლო როცა იმან საიდუმლო ლაპარაკის უფლება სთხოვა, ტიბერიუსი

დაეთანხმა მოლაპარაკებოდა გასეირნებისას, ოღონდ თავისი შვილის, დრუზუსის თანდასწრებით და, რომ მიდიოდა, სულ უჭერდა მარჯვენა ხელს, თითქოს ეყრდნობოდა ლიბონს.

26. ბოლოს და ბოლოს, შიშს რომ დააღწია თავი, თავიდან კარგი მოქალაქესავით ეჭირა თავი და ლამის უფრო უბრალოდ, ვიდრე კერძო პირს. მრავალი უმაღლესი პატივიდან ცოტაოდენი და მოკრძალებულები მიიღო მარტო. როცა მისი დაბადების დღე პლებეების თამაშებს[530] დაემთხვა, ძლივს დათანხმდა, ეს აღენიშნათ ზედმეტი ეტლით ცირკის რბოლებზე. კრძალავდა, მისთვის მიეძღვნათ: ტაძრები, ქურუმები, სიწმინდისმსახურნი. ქანდაკებების და პორტრეტების დადგმის უფლებას განსაკუთრებული დაშვებით და იმ პირობით იძლეოდა, რომ ისინი ღმერთების გამოსახულებებთან კი არა, არამედ ტაძრის სამშვენიისებში მდგარიყო.

(2) აკრძალა, მის საქმეების ერთგულებაზე დაეფიცათ[531]; აკრძალა, სექტემბრისთვის დაეძახათ „ტიბერიუსი“, ხოლო ოქტომბრისთვის - „ლივია“[532]. უარყო: იმპერატორის წოდება, სამშობლოს მამის ზედწოდება, მუხის გვირგვინი კარზე[533]. ავგუსტუსის სახელსაც კი, თუმცა მემკვიდრეობით მიიღო, მეფეებთან და მმართველებთან მიწერილ წერილებში იყენებდა. ამ დროიდან კონსულობა მიიღო მხოლოდ სამჯერ: ერთხელ რამდენიმე დღით, მეორედ სამი თვით და მესამედ - დაუსწრებლად, მაისის იდებამდე[534].

27. პირმოთნეობა ისე ეჯავრებოდა, რომ თავის ტახტრევანთან სენატორებს არ უშვებდა არც მისასალმებლად, არც საქმეებზე. როცა ერთი კონსულარი[535] მიტევებას სთხოვდა და ფეხებში ჩაუვარდა, ისე გადახტა უკან, რომ გულადმა დაეცა. როცა ლაპარაკში და ვრცელ სიტყვებში ლიქნას გაიგებდა, დაუყოვნებლივ აწყვეტინებდა მოლაპარაკეს, გალანძღავდა და იქვე შეუსწორებდა. როცა ვიღაცამ მიმართა: „ხელმწიფევ“[536], მაშინვე გამოაცხადა, რომ აღარ ეწყენინებინათ ასე. სხვა ვიღაცა მის საქმეებს „წმინდას“ ეძახდა და ირწმუნებოდა, რომ სენატს მიმართავს ტიბერიუსის ნებით. მაშინვე შეუსწორა და აიძულა „ტიბერიუსის ნების“ მაგივრად, „ტიბერიუსის რჩევით“ და „წმინდას“ ნაცვლად „მნიშვნელოვანი“ ეთქვა.

28. მაგრამ უპატივცემლობას, ბოროტსიტყაობას, შეურაცხმყოფელ ლექსებს მოთმინებით და მშვიდად იტანდა,

და ამაყად აცხადებდა, რომ თავისუფალ ქვეყანაში თავისუფალი უნდა იყოს აზრიც და სიტყვაც. ერთხელ სენატმა მისგან მოითხოვა გამოძიება ამგვარ დანაშაულობებზე და დამნაშავეებზე. უპასუხა: „ჩვენ ძალიან ცოტა თავისუფალი დრო გვაქვს, რომ ამ უსასრულო საქმეებში ჩავერთოთ. ამას თუ დაიწყებთ, სხვა აღარაფრის დრო აღარ დაგრჩებათ. ყველა თავის უსიამოვნო წვრილმანებში ჩაგითრევთ“. შემონახულია მისი ერთი სიტყვა სენატში, ღირსეული მოქალაქის საკადრისი: „თუკი ვინმე გაუგებრად გამომეხმაურება, მე ვეცდები ყველა ჩემი სიტყვა და საქმე გავაგებინო; თუკი გაჯიუტდა, მეც ზიზღითვე ვუპასუხებ“.

29. ეს მით უფრო შესამჩნევი იყო, რომ თავად, სენატორებს როცა მიმართავდა, ცალ-ცალკე თუ ერთად, თავისი პატივისცემით და თავაზიანობით ყოველგვარ მიღებულ საზღვრებს გადადიოდა. ერთხელ სენატში, კვინტუს ჰატერიუსთან კამათის შემდეგ, ასე მიმართა: „გთხოვ, მაპატიო, თუკი მე, როგორც სენატორი, შენს წინააღმდეგ მეტისმეტად მკვეთრად გამოვალ“. და მერე, მთელ კრებას გადახედა და დასძინა: „მე არაერთხელ მითქვამს და ვიმეორებ, მამა სენატორებო, რომ კეთილი და გონიერი მმართველი, რომლიც თქვენი მოვალეა ფართო და სრული ძალაუფლების გამო, ყოველთვის სენატის მსახური უნდა იყოს, ზოგჯერ მთელი ხალხისა და ხანდახან ცალკეული მოქალაქეებისაც. მე არ მრცხვენია ამის თქმა, რადგან თქვენი სახით მყავდა და მყავს ბატონები: კეთილებიც, სამართლიანებიცა და მოწყალეებიც“.

30. რაღაც თავისუფლების მსგავსებაც კი დააწესა, სენატსა და თანამდებობის პირებს მათი ძველი დიდებულება და ძალაუფლება შეუნარჩუნა. არ იყო ისეთი საქმე, პატარა თუ დიდი, სახელმწიფო თუ კერძო, სენატისთვის რომ არ მოეხსენებინა: გადასახადებზე თუ მონოპოლიებზე, მშენებლობაზე თუ შენობის შეკეთებაზე, მეომრების შერჩევაზე და შესყიდვაზეც კი, ანდა ლეგიონების და დამხმარე ჯარის განლაგებაზე, იმაზეც კი, ვისთვის გაეგრძელებინათ მხედართმთავრობა თუ დაევალებინათ სასწრაფო ლაშქრობა. იმაზეც კი, თუ როგორ ეპასუხათ მეფეებისთვის იმათ გზავნილობებზე. ცხენოსნების ერთ მეთაურს, ბრალდებულს ძარცვაში და ძალადობაში, სენატის წინაშე^[537] აგებინა პასუხი. კურიაში მარტო შედიოდა, ხოლო როცა ერთხელ ტახტრევანით მიიყვანეს ავადმყოფი, მაშინვე გაუშვა მსახურები.

31. როცა ზოგიერთ გადაწყვეტილებას მისი სურვილის წინააღმდეგ ღებულობდნენ, ამაზე არც კი ჩიოდა. თვლიდა, რომ დანიშნული მაგისტრები არ უნდა წასულიყვნენ რომიდან, რათა სულ მზად ყოფილიყვნენ თანამდებობის დასაკავებლად. ამის მიუხედავად, ერთ დანიშნულ პრეტორს სენატმა მისცა უფლება კერძო მოგზაურობაში წასულიყო ელჩის უფლებით[538]. სხვა დროს შესთავაზა, რომ ის ფული, რომელიც ქალაქ ტრებიას[539] ჰქონდა ნაანდერძევი გზების აღსადგენად გამოეყენებინათ. ამის მიუხედავად, მაინც ვერ შეძლო ანდერძის დამტოვებლის ნების შეცვლა. ერთხელ სენატს გადაწყვეტილება გამოჰქონდა და ორად[540] იყო გაყოფილი, ტიბერიუსი შეუერთდა უმცირესობას, თუმცა მისთვის არავის მიუბაძავს.

(2) დანარჩენ საქმეებსაც ყოველთვის ჩვეულებრივი წესით აკეთებდა, თანამდებობის პირების საშუალებით. კონსულები ისეთი პატივისცემით სარგებლობდნენ, რომ ერთხელ აფრიკიდან გამოგზავნილები იმათთან ჩიოდნენ თავად ტიბერიუსზე, რომ იმ საქმის გადაწყვეტას აგვიანებდა, რაზეც გამოგზავნილები იყვნენ. და ეს საკვირველი სულაც არ არის, ყველა ხედავდა, როგო წამოუდგებოდა ხოლმე ფეხზე კონსულებს და როგორ უთმობდა გზას.

32. კონსულარ-მხედარმთავრებს საყვედური უთხრა, რადგან ისინი არ გამოირჩეოდნენ თავიანთი საქმეებით სენატის წინაშე და იმისთვისაც, რომ სთხოვეს, მათი ჯარისკაცებისთვის ჯილდოები ტიბერიუსს გაენაწილებინა, თითქოს თავად არ ჰქონოდათ ამის უფლება. თუმცა ერთი პრეტორი შეაქო, რაკი იმან თანამდებობაზე მისვლისთანავე, ძველებური წესით, პატივი მიაგო თავის წინამორბედებს[541] ხალხის წინაშე. ზოგიერთი დიდგვაროვანი პირის დამკრძალავ პროცესიას კოცონამდე მიაცილებდა.

(2) ასეთივე სიმშვიდე გამოიჩინა პატარა პირთა და საქმეთა გამოც. როდოსის ქალაქის მმართველებმა ერთხელ ოფიციალური წერილი გაუგზავნეს, ჩვეულებრივი დასკვნითი მინაწერის[542] გარეშე, ისინი თავისთან გამოიძახა, მაგრამ სიტყვით კი არ უსაყვედურია, არამედ წერილი დაუბრუნა მინაწერისთვის და უკან გაისტუმრა. გრამატიკოსი დიოგენე მეცნიერულ კამათებს აწყობდა ხოლმე შაბათობით[543]. ერთხელ ტიბერიუსი შეუფერბელ დროს მივიდა მის მოსასმენად, თუმცა იმან არ მიიღო და მონის პირით

შემოუთვალა, შვიდ დღეში მისულიყო. შემდეგ, უკვე რომში დიოგენე თავად გამოჩნდა ტიბერიუსის კართან მისასალმებლად. მაგრამ ტიბერიუსი იმით დაკმაყოფილდა, რომ უბრძანა, შვიდი წლის მერე მოსულიყო. ნაცვლებს, რომლებიც ურჩევდნენ, პროვინციებისთვის გადასახადი მოემატებინა, წერილში უპასუხა, რომ კარგი მეცხვარე ცხვარს პარსავს, ტყავს კი არ აძრობს[544].

33. თანდათან ყველას აგრძნობინებდა, რომ მმართველი იყო. დიდი ხნის განმავლობაში მისი საქციელი, თუმცა ცვალებადი იყო, მაგრამ ხშირად გამოხატავდა კეთილგანწყობას და ზრუნვას სახელმწიფოს კეთილდღეობაზე. თავიდან ჩაერეოდა ხოლმე, რათა აღეკვეთა თანამდებობების ბოროტად გამოყენება. მაგალითად, შეცვალა სენატის რამდენიმე გადაწყვეტილება. მაგისტრატებს ხშირად აძლევდა რჩევებს სასამართლოში გამოძიების დროს, ამისათვის მათ გვერდით ან საპირისპიროდ ჯდებოდა. და თუკი ხმა დაირხეოდა, რომ ვინმე მოპასუხე ქვებუდანობითა და ხრიკებით შეძლებდა სასჯელს გაქცეოდა, მოულოდნელად გამოდიოდა ან თავისი ადგილიდან, ანდა თავმჯდომარის ამაღლებულიდან და მოსამართლეებს კანონებს, ფიცსა და გასარჩევი დანაშაულის სიმძიმეს შეახსენებდა. ცდილობდა, შეეცვალა საზოგადოების ზნეობა, რომელიც სიზარმაცისგან ან მავნე ჩვეულებებისგან მერყეობდა.

34. თეატრალურ წარმოდგენებზე და გლადიატორების ბრძოლებზე ხარჯები დააპატარავა, მსახიობებს ჯამაგირი დაუკლო და გლადიატორების რიცხვი შეამცირა. მწარედ ჩიოდა, რომ კორინთული ვაზები გაუგონარ ფასად იყიდებოდა და სამ ბარაბულში[545] ერთხელ ოცდაათი ათასი გადაიხადეს; წინადადება წამოაყენა, ჭურჭლეულ-ავეჯეულზე გასავალი შეემცირებინათ და სენატს დაავალა, ყოველ წელს მოეწესრიგებინა ბაზრის ფასები. დუქნებისთვის და სამიკიტნოებისთვის მკაცრად უნდა ემეთვალყურათ ედილებს, უფლება არ უნდა მიეცათ, ნამცხვარიც კი გამოედგათ გასაყიდად[546]. და პირადი მაგალითით რომ დაენახვებინა მომჭირნეობა, თვითონ სადილებზე წინა დღის და ნაკლულ საჭმელებს მიატანინებდა ხოლმე, მაგალითად, ნახევარ ტახს, და ირწმუნებოდა, რომ გემოთი ნახევარი ტახი არაფრით განსხვავდება მთელისაგან.

(2) აკრძალა მისასალმებელი გადაკოცნები[547], ხოლო

საჩუქრების გაცვლის ნება დართო მხოლოდ ახალ წელს.[548] თავად მიღებულ საჩუქრებს ოთხმაგად აბრუნებდა, მაგრამ მთელი თვე რომ მოსვენებას აღარ მისცემდნენ ხოლმე, ვინც საჩუქრის მოტანა ვერ მოასწრო ზეიმზე, ამას ვერ იტანდა.

35. გარყვნილ მატრონებზე, თუკი იმათზე საზოგადოებრივი ბრალმდებელი არ გამოინახებოდა, წინაპართა ძველი ჩვეულების მიხედვით ბრძანებდა, რომ ახლო ნათესავებს გაესამართლებინათ. რომელიც მხედარი, რომელსაც ოდესღაც ფიცი დაედო, რომ ცოლს არასოდეს გაშორდებოდა და მერე კი ცოლისთვის თავის სიძესთან წაესწრო, გაათავისუფლა ფიცისგან.

(2) იყვნენ უსირცხვილო ქალები, რომლებიც მატრონების უფლებებს და ღირსებებს უარყოფდნენ, საკუთარ თავს თვითონვე აცხადებდნენ მეძავებად, რათა კანონის შურისძიებას გაქცეოდნენ[549]. იყვნენ უმაღლესი ფენების გარყვნილი ყმაწვილები, რომლებიც თავისი ნებით უარს ამბობდნენ საკუთარ წოდებაზე, რათა სცენაზე და არენაზე გამოსულიყვნენ სენატის დადგენილების საპირისპიროდ. ასეთ უსირცხვილო კაცებს და ქალებს გაძევება მიუსაჯა, რათა არავის ეძებნა გადარჩენა ამგვარ ეშმაკობებში. ერთ სენატორს ტოგაზე არშია დააკარგვინა, როცა გაიგო, რომ ივლისის კალენდების[550] წინ თავის ბალებში წავიდა, რათა კალენდების შემდეგ იაფად ექირავებინა რომში სახლი. მეორე სენატორს კვესტურა ჩამოართვა, რაკი იმან ცნობების კენჭისყრის წინააღმდეგ ცოლი მოიყვანა და მეორე დღეს გაშორდა[551].

36. უცხო კულტების მსახურება და, განსაკუთრებით, ეგვიპტური და იუდეური წესები აკრძალა[552]. ისინი, ვინც ამ ცრურწმენებს ერთგულებდა, აიძულა, რომ დაეწვათ თავიანთი მსახურების ტანისამოსი მთელი თავისი ჯამ-ჭურჭლიანად. ახალგაზრდა იუდეველები, სამხედრო სამსახურის მომიზეზებით, მძიმე კლიმატიან[553] პროვინციებში გააგზავნა. დანარჩენი მათი თანატომელები თუ ერთმორწმუნეები რომიდან გაასახლა სამუდამო მონობის მუქარით. გააძევა ასტროლოგებიც, მაგრამ იმათ, ვინც შეწყალება სთხოვა და დაპირდა, თავის ხელობას მოეშვებოდა, პატიება უბოძა.

37. ყველზე მეტად ზრუნავდა ყაჩაღობის, ძარცვების და უკანონო მღელვარებების გასაუვნებლად. ადრინდელზე უფრო

მეტი სამხედრო პოსტები განალაგა იტალიაში. რომში პრეტორიანელი კოჰორტებისთვის[554] ბანაკი მოაწყო, რომლებიც მანამდე ოთხ ჯგუფად იყოფოდნენ და სხვადასხვა ადგილებზე იყვნენ განთავსებული.

(2) სახალხო მღელვარებების ჩაქრობას შეტაკებამდე ცდილობდა, ხოლო თუ მაინც წარმოიქმნებოდა, სასტიკად ჩაახშობდა ხოლმე. ერთხელ, როცა თეატრში შეხლა-შემოხლა სისხლისღვრამდე მივიდა, მაშინ გადასახლებაში გაუშვა დამწყებებიც, აქტიორებიც, ვის გამოც დაიწყო ჩხუბი და ხალხმა ვერანაირი მუდარით ვეღარ შეძლო მათი უკან დაბრუნება.

(3) პოლენციაში[555] ბრბო ფორუმიდან არ უშვებდა მთავარი ცენტურიონის[556] დამკრძალავ პროცესიას, სანამ მემკვიდრეებს ძალით არ წაართვეს დიდი ფული გლადიატორთა სანახაობის მოსაწყობად. მაშინ ტიბერიუსმა, არავის გააგებინა, რას აპირებდა, ერთი კოჰორტა რომიდან წაიყვანა, მეორე - კოტიუსის სამეფოდან და ეს ორივე მოულოდნელად, გაშიშვლებული იარაღით, საყვირების ხმაურით, ორი მხრიდან შევიდნენ ქალაქში და მცხოვრებთა დიდი ნაწილი და დეკურიონები ციხეში ჩაყარეს. თავშესაფრის უფლება და ჩვეულება ყველგან გააუქმა, სადაც კიდეც იყო შემორჩენილი[557]. კიზიკის მცხოვრებლებმა რომ რომის მოქალაქეები შეურაცხყვეს ძალადობით, მთელ ქალაქს თავისუფლება ჩამოართვა, რომელიც ჯერ კიდეც მითრიდატეს ომისას დაემსახურებინათ.

(4) მტრების მოქმედებების წინააღმდეგ არც ერთხელ აღარ გამოსულა ლაშქრობით და ლეგატების მეშვეობით იქვემდებარებდა, ისიც განსაკუთრებულ შემთხვევებში და სიფრთხილით. დამტერებულ და ეჭვმიტანილ მეფეებს უფრო მუქარებითა და დამუნათებით იმორჩილებდა, ვიდრე ძალით. ზოგიერთი მათგანი მოფერებითა და დაპირებებით მიიტყუა თავისთან და აღარ უშვებდა, მაგალითად, გერმანელ მარობოდუსს, თრაკიელ რასკუპორისს თუ კაპადოკიელ არქელაოსს[558], რომლის სამეფოც პროვინციად გადააქცია.

38. ხელისუფლების მიღებიდან პირველი ორი წელი ერთი ნაბიჯითაც არ გასცილებია რომს. და მერეც, დედაქალაქიდან იშვიათად გადიოდა, რამდენიმე დღით, მხოლოდ შემოგარენის ქალაქებში, ანციუმზე შორს არა. ამის მიუხედავად, ხშირად აცხადებდა თავის განზრახვას, რომ შემოევლო პროვინციები და

ჯარები. ლამის ყოველ წელს ემზადებოდა ლაშქრობისთვის, საზიდრებს გააწყობდა, მუნიციპალიტეტში და კოლონიებში სურსათს დაიმარაგებდა და იმის უფლებასაც იძლეოდა, ალთქმები დაედოთ მისი ბედნიერი წასლისა და უკან დაბრუნებისათვის. ამისათვის ხუმრობით „კალიპიდესი“ [559] შეარქვეს, რომელიც ბერძნული ანდაზის მიხედვით, გარბის, გარბის და ისევ იქა დგას.

39. მაგრამ როცა ორივე შვილი დაკარგა, - გერმანიკუსი სირიაში დაიღუპა, ხოლო დრუზუსი კი რომში, - კამპანიაში განმარტოვდა. მაშინ ლამის ყველა ფიქრობდა და ლაპარაკობდა სრული რწმენით [560], რომ რომში უკვე ველარ დაბრუნდება და მალე მოკვდება. ერთიცა და მეორეც თითქმის აღსრულდა. რომში აღარ დაბრუნებულა. ტარაცინას მახლობლად, „გროტად“ სახელდებულ ვილაში რომ სადილობდა, უცებ ჭერიდან უზარმაზარი ლოდები ჩამოცვივდა - ბევრი თანამესუფრე და მსახური გაიჭყლიტა, მაგრამ თავად, ყველა მოლოდინის საპირისპიროდ, გადარჩა [561].

40. კამპანია რომ შემოიარა, სადაც კაპუაში კაპიტლოიუმი [562] აკურთხა, ხოლო ნოლაში ავგუსტუსის ტაძარი, რაც მისი წასლის მიზეზი იყო, კაპრისკენ გასწია კუნძულზე, რომელიც მისთვის იმით იყო მომხიბვლელი, რომ იქ გადასვლა მხოლოდ ერთი პატარა ადგილიდან შეიძლებოდა, დანარჩენი მხარიდან ფრიალო კლდეების უსწორმასწორობითა და ზღვის სიღრმით გახლდათ შემოსაზღვრული. მართალია, ხალხმა გამუდმებული ხვეწნა-მუდართით მაინც შეძლო მისი დაბრუნება, რაკი ფიდენაში უბედურება მოხდა, - გლადიატორების თამაშებზე ამფითეატრი ჩაინგრა და ოცი ათას კაცზე მეტი დაიღუპა. გადავიდა მატერიკზე და ყველას უფლება მისცა, მიახლოებოდნენ, მიუხედავად იმისა, რომ რომიდან წასვლისას ედიქტით აკრძალა კეისრის შეწუხება და მთელ გზაზე არავის უშვებდა თავისთან.

41. მაგრამ კუნძულზე დაბრუნებულმა, საბოლოოდ დაანება თავი სახელმწიფოებრივ საქმეებს. აღარ შეავსებდა ხოლმე მხედრების დეკურიას [563], არ ნიშნავდა არც პრეფექტებს [564], არც ჯარის ტრიბუნებს, არ ცვლიდა ნაცვლებს პროვინციებში. ესპანეთი და სირია რამდენიმე წელი კუნსულების ლეგატების [565] გარეშე იყვნენ. არმენია პართელებმა დაიპყრეს, მეზია - დაკიელებმა და სარმატებმა. ფალა გერმანელებმა დააცარიელეს - ამას ყურადღებას არ აქცევდა,

დიდად სამარცხვინოდ და სახელმწიფოსთვის დიდი ზარალით.

42. უფრო მეტიც, აქ, თავის ნებისად განმარტოებულმა, თითქოს საზოგადოებისგან შეუმჩნევლად, მთელ თავის დაფარულ მანკიერებებს თავისუფლება მისცა. თუმცა ამაზე დაწვრილებით და სულ თავიდან უნდა მოვყვე.

ჯერ კიდევ ახალგაზრდას სამხედრო ბანაკებში, ღვინისკენ თავდაუზოგავი სწრაფვის გამო ტიბერიუსს კი არა, „ბიბერიუსს“; კლავდიუსს კი არა, „კალდიუსს“; ნერონს კი არა, „მერონს“ [566] ეძახდნენ. მერე, უკვე ხელისუფლებაში ყოფნისას, საზოგადოებრივი ზნეობის შესწორებით დაკავებულმა, ერთხელ ორი დღე და ღამე ქეიფობდა პომპონიუს ფლაკუსთან და ლუციუს პიზონთან [567] ერთად; ამათგან ერთი მაშინვე დანიშნა რომის პრეფექტად, მეორე - ნაცვლად სირიაში და დანიშვნის ბრძანებებში მათ აქებდა, როგორც თავის დასაყრდენ და საუკეთესო მეგობრებს.

(2) ცესტიუს გალუსი, გარყვნილი ბებერი და მფლანგველი ბედოვლათი, რომელსაც ჯერ კიდევ ავგუსტუსმა გამოუტანა უპატიურობის განაჩენი, სენატში ყველას თვალწინ გაათათხა, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ თავად გამოეცხადა სადილზე, თან უბრძანა, რომ არაფერი შეეცვალა ჩვეულებრივი დროსტარების ფუფუნებიდან და სუფრასთან შიშველი ქალები მომსახურებოდნენ. პრეტორების დანიშვნისას მდაბიო მაძიებელს ამჯობინებდა დიდგვაროვანს, რაკი იმას ქეიფში მთელი ამფორა [568] ღვინო ჰქონდა დალეული შეკვეთით. აზელიუს საბინუსს ორასი ათასი სესტერცი მისცა დიალოგში, სადაც კამათობდნენ თეთრი სოკო, ბუზიჭერია, ხამანწკა და შაშვი. ბოლოს, დააწესა ახალი თანამდებობა, გართობის ზედამხედველი და აქ დანიშნა რომაელი რაინდი ტიტუს ცეზონიუს პრისკუსი.

43. მაგრამ კაპრიზე, მარტოობაში დარჩენილი, იქამდე მივიდა, რომ გაიჩინა საგანგებო საძინებელი ოთახები, საიდუმლო გარყვნილობის ბუდეები. ყოველ მხრიდან ჯგუფებად შეკრებილი გოგონები და ბიჭები, - მათ შორის იყვნენ საოცარი ნეტარყუჩობის გამომგონებელები, რომლებსაც „სპრინრტიებს“ ეძახდა, - პირდაპირ მის წინაშე შეუჩერებლად თანაეყოფოდნენ ერთმანეთს და მიმქრალ ვნებებს უღვიძებდნენ.

(2) აქა-იქ განლაგებული საძინებლები აღჭურვა მეტად უხამსი შინაარსის სურათებითა და ქანდაკებებით, და ასევე

ელეფანტიდას წიგნებით, რათა ყველას ჰქონოდა თვალნათელი ილუსტრაცია, თუ რას მოითხოვდა იმათგან. ტყეებში და ჭალებში ყველგან მოაწყო ვენერას ადგილები, სადაც მღვიმეებში და კლდეებს შორის ორივე სქესის ახალგაზრდა ადამიანები ყველას თვალწინ ასახიერებდნენ ფავნებს[569] და ნიმფებს. ამისათვის ყველგან და ღიად ეძახდნენ „ბებერი თხას“, როგორც კუნძულის დასახელების კალამბურს[570].

44. მაგრამ უფრო უარესი და სამარცხვინო მანკით იყო ანთებული. ამაზე ლაპარაკიც და მოსმენაც კი ცოდვაა, მაგრამ კიდევ უფრო ძნელი დასაჯერებელია. მაგალითად, პატარა ბიჭებს, რომლებსაც თავის „ჩხვლეტიებს“ ეძახდა, ასწავლიდა თავის თეძოებს შორის ძრომიალს, როცა მიცურავდა და თან ლოკვით და კბენით აღიზიანებდნენ; და ძუძუთა ჩვილებს თავის ასოსთან ათავსებდა, როგორც დედის ძუძუსთან[571]. ამგვარი ავხორცობისკენ ბუნებითაც მიდრეკილი იყო და სიბერისგანაც.

(2) ამიტომ ანდერძით არმიცემული პარასიას სურათი, რომელიც გამოსახავდა მელეაგრესა და ატლანტას თანაყოფას, არა თუ მიიღო, თავის საძინებელში დადგა[572], თუმცა შესთავაზეს, სამაგიეროდ ფულით მილიონი მიეღო, თუკი ნახატი მისთვის შემაცბუნებელი იქნებოდა. ამბობენ, ერთხელ, მსხვერპლშეწირვაზე ისე მოიხიბლა მეცეცხლური ბიჭის მშვენიერებით, რომ რიტუალის დამთავრებას ძლივს დაუცადა, მოფარებულში გაიყვანა და მერე იმის ფლეიტისტ ძმასაც იგივე დამართა, ხოლო როცა ამის მერე ძმები ძალადობაზე ჩიოდნენ, ბრძანა, ფეხები გადაემტვრიათ ორივესთვის.

45. ქალებსაც ამწარებდა, ყველაზე დიდგვაროვნებსაც კი, - ამას ყველაზე უკეთესად ერთი ვინმე მალონიას სიკვდილი გვიჩვენებს. ეს ქალი აიძულა, დამორჩილებოდა, მაგრამ კიდევ მეტის მიღწევა ვეღარ შეძლო. მაშინ დამსმენებს გადასცა, მაგრამ არც სასამართლოზე ანებებდა თავს და წარამარა ეკითხებოდა, - ხომ არ ნანობო. ბოლოს და ბოლოს, მალონიამ ყველას გასაგონად დაუძახა ბანჯგვლიანი და მყრალი ბებერი მურტალი ხახით, გამოიქცა სასამართლოდან, მივარდა შინ და ხანჯლით მოიკლა თავი. ამის მერე ბაგიდან ბაგეზე დაიწყო სიარული სტრიქონმა ატელანიდან[573], დიდი ტაშისცემით რომ შეხვდა ხალხი უახლოეს წარმოდგენაზე: „თხაკიკინამ ბებერმა ლოკვა იცის ჩქარ-ჩქარა“.

46. ფულის ხარჯვაში მომჭირნე და ძუნწი იყო. თავის მგზავრებს ლაშქრობებში და მოგზაურობებში კვებისას აძლევდა, მაგრამ ჯამაგირს არ უხდიდა.

ერთხელ გამოიჩინა იმათ მიმართ გულუხვობა, ისიც მამინაცვლის ხარჯზე: სამ რაზმად გაყო თანრიგის მიხედვით, პირველს ექვსასი ათასი, მეორეს ოთხასი ათასი და მესამეს ორასი ათასი დაურიგა. მაგრამ ამ უკანასკნელთ „ჩემო მეგობრებო“ კი არა, „ჩემო ბერძნებო“ [574] დაუძახა.

47. თავისი მმართველობის განმავლობაში არ აუგია არც ერთი დიდებული ნაგებობა - ავგუსტუსის ტაძრის აშენება და პომპეუსის თეატრის აღდგენა დაიწყო, მაგრამ ვერ მიიყვანა ბოლომდე [575]. ერთხელაც არ მოუწყვია თამაშები, არც სხვების მოწყობილ თამაშებზე უვლია, რამე რომ არ მოეთხოვათ მისგან, როგორც ერთხელ აიძულეს, კომედიურ მსახიობი აქციუსისთვის თავისუფლება ეყიდა.

დაეხმარა რამდენიმე გაჭირვებულ სენატორს, მაგრამ დანარჩენებს რომ აღარ დახმარებოდა, გამოაცხადა, რომ მხოლოდ იმათ დაუჭერს მხარს, ვინც სენატს თავისი სიღარიბის საპატიო მიზეზებს წარუდგენს. ამის მერე ბევრმა სირცხვილისა და მოკრძალების გამო გადაიფიქრა. მათ შორის იყო შვილიშვილი ორატორ კვინტუს ჰორტენზიუსისა, სახელად ჰორტალუსი [576], რომელსაც ავგუსტუსის მხარდაჭერით ოთხი შვილი ჰყავდა, მიუხედავად თავისი მოკრძალებული საშუალებებისა.

48. ხალხისთვის ორჯერ ჩაიდინა ქველმოქმედება. ერთხელ, როცა სესხები გასცა სამი წლით და უპროცენტოდ, ასი მილიონი სესტერცისა; და მეორედ, როცა ცელიანის გორაკზე ხანძრისას დამწვარი სახლების მფლობელებს ზარალი აუნაზღაურა. ამ ღონისძიებებიდან პირველის მიღება მოუწია, როცა უკიდურესი უფულობის დროს ხალხმა მოითხოვა დახმარება, და როცა სენატის დადგენილებები, რომ დამჭირავებლებს შემოსავლის ორი მესამედი მიწაში ჩაედოთ, ხოლო მევალებს ვალის ორი მესამედი გადაეხადათ დაუყოვნებლივ, უკვე ვეღარ შველოდა [577]. მეორე იმიტომ მიიღო, რომ შეემსუბუქებინა უკიდურესი სიღარიბე. მაგრამ ეს კეთილი საქმე ისეთ დამსახურებად მიიწერა, რომ ბრძანა, ცელიანის გორაკისთვის ავგუსტუსის გორაკი დაერქმიათ.

(2) ჯარს ავგუსტუსის ანდერძით დატოვილი საჩუქრები [578]

გაუორმაგა, მაგრამ სხვა არაფერი დაურიგებია. მხოლოდ პრეტორიელებს მიცა ათასი დინარი, რაკი მხარი არ დაუჭირეს სეიანუსს; და სირიის ლეგიონებს მისცა რაღაც-რაღაც საჩუქრები, რაკი მხოლოდ იმათ არ გაუკეთებიათ სეიანუსის გამოსახულება თავის ნიშნებზე. ვეტერანებსაც კი იშვიათად აძლევდა გადაგომას, რაკი იმათი სიბერე საშუალებას იძლეოდა, დალოდებოდა მათ სიკვდილს, - მათი სიკვდილი კი ფულის დაზოგვა[579] იყო. პროვინციებსაც არასდროს ეხმარებოდა, აზიის გარდა, სადაც რამდენიმე ქალაქი დაანგრია მიწისძვრამ[580].

49. დროის გასვლის კვალობაზე ღია გამოძალვაზე გადავიდა. ყველასთვის ცნობილია, რომ გნეიუს ლენტულუს ავგური, ძალიან მდიდარი კაცი, მუქართა და დაშინებით თვითმკვლელობამდე მიიყვანა, იმის იმედით, რომ მისი ერთადერთი მემკვიდრე გამხდარიყო. ლეპიდა, დიდგვაროვანი ქალი სიკვდილით დასაჯა კვირინუსის დასაკმაყოფილებლად, მდიდარი და უშვილო კონსულარისა, რომელიც ქალს გამოირდა ქორწინებიდან ოცი წლის შემდეგ და ბრალი დასდო, რომ ოდესღაც ჩემი მოწამვლა უნდოდაო. გალიაში, ესპანეთში, სირიასა და საბერძნეთში ბევრ ადგილობრივ მმართველს წაართვა ქონება სულ უბრალო და უსირცხვილო მიზეზებით, ზოგიერთი მხოლოდ იმაში დაადანაშაულა, რომ თავისი საშუალებების ნაწილს ფულად ინახავდნენ[581]. ბევრი ქალაქი და კერძო პირი დარჩა ძველი უპირატესობის, საბადოების შემოსავლების[582] გარეშე. ვონონესიც კი, პართიის მეფე, გამოძევებული თანამემამულეების მიერ და დიდი ფულით თავშესაფრის მძებნელი ანტიოქიაში, რომელი ხალხის დაცვის მთხოვნელი, მუხანათურად გაძარცვა და მოაკვდინა.

50. თავისი სიძულვილი ნათესავების მიმართ ყველაზე ადრე თავისი ძმა, დრუზუსისკენ მიმართა, რაკი წარმოაგინა წერილი, რომელშიც ის სთავაზობდა, ავგუსტუსისგან რესპუბლიკის[583] აღდგენისთვის მიეღწია. მერე ეს სიძულვილი სხვებმაც იგრძნეს. იულიას, თავის ცოლს არც მხარდაჭერა და არც თანაგრძნობა არ აღმოუჩინა გადასახლებაში, ყველაზე პატარა გაჭირვებაშიც კი. უფრო მეტიც, თუკი მამამ მხოლოდ ქალაქში გამოკეტა, ამან დამატებით შინიდან გამოსვლა და ხალხის ნახვა აუკრძალა. მამისგან გამოყოფილი ქონება და ყოველწლიური შემოსავალი წაართვა, საერთო კანონის მომიზეზებით - ამაზე ავგუსტუსს

არაფერი უთქვამს თავის ანდრეძში[584].

(2) ლივია, დედამისი, ტვირთად ექცა, - ეჩვენებოდა, რომ მისი თანაბარი ძალაუფლება უნდოდა. პირად შეხვედრებს და პირისპირ გრძელ საუბრებს გაუბოდა მასთან, რომ არ ეფიქრათ, დედის რჩევებით ხელმძღვანელობსო. არადა, სჭირდებოდა და ხშირად სარგებლობდა ამ რჩევებით. როცა სენატმა შესთავაზა, რქმეოდა არა მხოლოდ, „ავგუსტუსის შვილი“, არამედ „ლივიას შვილიც“, ეს ძალიან იწყინა.

(3) ამიტომ არ დაუშვა, რომ დედამისისთვის „მამულის დედა“ დაეძახათ და სახელმწიფოსგან დიდი პატივისცემა გამოეჩინათ. პირიქით, არაერთხელ უცნობებია, არ ჩარეულიყო მნიშვნელოვან საქმეებში, რაც ქალის საქმე არ არის, - განსაკუთრებით მაშინ, როცა გაიგო, რომ ვესტას ტაძართან მომხდარი ხანძრისას, როგორც ქმრის სიცოცხლე იცოდა, ლივია თავად მივიდა შემთხვევის ადგილზე და ხალხს და ჯარისკაცებს მოუწოდა, მარჯვედ ემოქმედათ.

51. მალე მათი მტრობა ღია გახდა, ამის მიზეზი, როგორც ამბობენ, ასეთი იყო: დედა სულ ავალებდა, სასამართლოს დეკურიაში ერთი კაცის ჩარიცხვას, ახლახანს რომ მიეღო მოქალაქეობა, ის კი მხოლოდ იმ პირობით დაეთანხმა, რომ სიაში აღნიშნული ყოფილიყო: „დედის მოთხოვნით“. მაშინ ლივიამ საკრალური ადგილიდან[585] გამოიღო და გაახმაურა ავგუსტუსის ზოგიერთი ადრინდელი წერილი, სადაც ის ჩიოდა ტიბერიუსის უღმრთელობაზე და სიჯიუტეზე. ძალიან გაამწარა იმან, რომ ეს წერილები ამდენ ხანს ინახებოდა და მის წინააღმდეგ ასე ვერაგულად გამოიყენა დედამისმა. ზოგიერთი იმასაც ვარაუდობს, რომ ეს ხომ არ იყო მისი რომიდან წასვლის მთავარი მიზეზი.

(2) ასე იყო თუ ისე, წასვლიდან მთელი სამი წლის განმავლობაში, მის სიკვდილამდე, ტიბერიუსმა დედა მხოლოდ ერთხელ ნახა, მხოლოდ ერთი დღე და ისიც რამდენიმე საათი. მერეც არ მოინახულა დედა, როცა ავად გაუხდა და ტყუილად ალოდინებდა, როცა მოკვდა. ასე რომ, ლივია რამდენიმე დღის შემდეგ დაკრძალეს, უკვე რომ იშლებოდა და ღუგუნიდებოდა. დედამისის გაღმერთება აკრძალა, ირწმუნებოდა, ასეთი იყო მისი ნებაო. მისი ანდერძი კი გააუქმა. ყველა მის მეგობარს და ახლობელს, - იმათი ჩათვლით, ვისც სასიკვდილო სარეცელზე მყოფმა დაუბარა, დამმარხეთო, - ძალიან მალე გაუსწორდა,

ხოლო მათგან ერთ-ერთი, რომელი მხედარი, წყლის ამოსაქაჩად[586] გადაასახლა.

52. ორივე თავის შვილის, - თავისის, დრუზუსის და აყვანილის - გერმანიკუსის მიმართაც არასოდეს უგრძნია მამობრივი სიყვარული. დრუზუსს ვერ იტანდა თავისი მანკიერებების გამო, რაკი სულელურ და გარყვნილ[587] ცხოვრებას ეწეოდა. იმისმა სიკვდილმაც კი ვერ გამოიწვია მამის მწუხარება, დაკრძალვიდან ლამის მაშინათვე დაუბრუნდა ჩვეულებრივ საქმეებს, დიდხნიანი მწუხარება აკრძალა.

(2) ილიუმიდან[588] მოსულმა ელჩებმა სხვებზე გვიან გამოუცხადეს თანაგრძნობა, იმან კი, თითქოს დარდი უკვე დავიწყებული იყო, დამცინავად მიუგო, რომ თავის მხრივ ისიც თანაუგრძნობს, იმათ ხომ თავისი საუკეთესო თანამოქალაქე ჰექტორი დაკარგეს.

გერმანიკუსის დამცირებას მანამდე ცდილობდა, იმის სახელოვან ნამოქმედარს უსარგებლოდ აცხადებდა, ხოლო ყველაზე ბრწყინვალე გამარჯვებებს სახელმწიფოსთვის დამღუპველად შერაცხავდა ხოლმე. ხოლო როცა მოულოდნელი და საშინელი მოუსავლიანობისას ალექსანდრიაში[589] გამოჩნდა, ისე, რომ ნებართვა არ უთხოვნია, - სენატში უჩივლა.

(3) იმასაც ვარაუდობენ, რომ ბრალი მიუძღოდა გერმანიკუსის სიკვდილში სირიის ნაცვლის[590], გნეიუს პიზონის ხელით. ზოგიერთი ფიქრობს, რომ მალე სასამართლოში მიყვანილ პიზონს შეეძლო მიეთითებინა მიღებულ მიწერილობებზე, მოწმეების გარეშე[591] რომ არ ყოფილიყო მიცემული, ამიტომაც იყო მინაწერები ბევრ ადგილზე და შეძახილები ღამ-ღამობით: „მოგვეცი გერმანიკუსი!“ და ეს ეჭვი ტიბერიუსმა მხოლოდ გაამყარა, როცა გერმანიკუსის ცოლსა და შვილებს სასტიკად გაუსწორდა.

53. აგრიპინამ, მისმა რძალმა, ქმრის სიკვდილის მერე, რაღაცაზე დაიწყო ჩივილი ძალიან თამამად[592], - იმან ხელზე ხელის მოკიდებით შეაჩერა და წარმოთქვა ბერძნული[593] ლექსი: შენ, შვილო, საწყენად სთვლი, რომ არა მეფობ?

ამის მერე აღარ ელაპარაკებოდა. ერთხელ, სადილზე ვაშლი გაუწოდა და რძალმა ვერ გაბედა იმისი შეჭმა. ამის მერე სუფრაზეც არ იწვევდა, წყენას იტყობდა, თითქოს მოწამვლაში ადანაშაულებდნენ. ამ დროს, ერთიც და მეორეც წინდაწინ იყო

მოწყობილი: ტიბერიუსს ვაშლი უნდა შეეთავაზებინა, იმას კი უარი ეთქვა, როგორც უეჭველ სიკვდილზე.

(2) ბოლოს, ტყული ბრალდებით, თითქოს შველა უნდოდა ავგუსტუსის ქანდაკებიდან თუ ჯარიდან, კუნძულ პანდატარიაზე გადაასახლა, ხოლო როცა რძალი აბუზღუნდა, ცენტურიონს იქამდე აცემინა, სანამ თვალი არ ამოუგდო. აგრიპინამ შიმშილით სიკვდილი გადაწყვიტა, მაგრამ ბრძანა, გაეხსნათ მისთვის პირი და საჭმელი ძალით ეჭმიათ. და როცა წინააღმდეგობის გაწევით მოკვდა, აგრძელებდა მის ბოროტად დევნას. სენატს არწმუნებდა, მისი დაბადების დღე უბედურ დღეებში შეეტანათ. იმასაც კი დამსახურებად უთვლიდა საკუთარ თავს, რომ არ დაახრჩო რძალი და არ ჩააგდო ჰემონიაში[594], - ამისთანა გულკეთილობის გამო სენატისგან დეკრეტიც კი მიიღო, მადლიერების გამოხატვით და ოქროს საჩუქარი, რომელიც კაპიტოლიუმის იუპიტერის ტაძარში მოათავსა.

54. გერმანიკუსიდან სამი შვილიშვილი ჰყავდა: ნერონი, დრუზუსი და გაიუსი: დრუზუსიდან ერთი - ტიბერიუსი. სიკვდილმა რომ იმისი შვილები წაიყვანა, სენატს ნერონი და დრუზუსი წარუდგინა, გერმანიკუსის უფროსი შვილები და მათი სრულწლოვანების დღეები საერთო სახალხო საჩუქრების დარიგებით იზეიმა. მაგრამ როცა შეიტყო, რომ საახალწლოდ ღიად იდებოდა აღთქმები მათ ჯანმრთელობაზე[595], სენატს შენიშვნა მისცა, რომ ამისთანა პატივი მხოლოდ გამოცდილი და მოზრდილი ადამიანების ჯილდო შეიძლება იყოს.

(2) და ამით რაკი თავისი დაფარული გრძნობა გამოთქვა მათ მიმართ, ყოველი მხრიდან წამოსულ სიცრუეს გადასცა ისინი მსხვერპლად - ყოველგვარი ტყუილით იწვევდნენ უკმაყოფილების გამოსათქმელად და მერე იმათვე აბეზღებდნენ. ბოლოს ტიბერიუსმა თავად დაწერა იმათზე დასკვნა, სავსე ყველაზე შხამიანი ბრალდებებით და, როცა ისინი გამოცხადდნენ სამშობლოს მტრებად[596], შიმშილით დახოცა, ნერონი - კუნძულ პონტიაზე[597], დრუზუსი - პალანტინის სასახლის მიწისქვეშეთში. ვარაუდობენ, რომ ნერონი იძულებული იყო თავი მოეკლა, როცა თითქოს სენატის ნებით ჯალათი მივიდა მასთან ბორკილებითა და გასაღებებით. ხოლო დრუზუსი შიმშილმა დატანჯა იმ ზომამდე, რომ ცდილობდა ლეიბიდან ჩალა ეჭამა. ორივეს ნარჩენები ისე იყო მიმოფანტული, დიდი შრომით ძლივს მოახერხეს შემდეგში

იმათი შეგროვება.

55. ძველი მეგობრების და დაახლოვებულთა გარდა, სახელმწიფო საქმეებში მრჩევლად აიყვანა ოცი კაცი რომის პირველი მოქალაქეებიდან. იმათგან, შესაძლოა, ორი თუ სამი გადარჩა, დანარჩენი სხვადასხვა მიზეზით დაღუპა. ყველაზე მეტი სიკვდილი გამოიწვია ელიუს სეიანუსის სიკვდილმა, რომელიც თავად აიყვანა უმაღლეს ხელისუფლებამდე - იმდენად კეთილმოსურნეობით არა, რამდენადაც იმიტომ, რომ მისი მცდელობით მუხანათურად გასწორებოდა გერმანიკუსის შთამომავლებს და ძალაუფლების მემკვიდრედ დაემტკიცებინა თავისი შვილიშვილი, საკუთარი შვილიდან, დრუზუსი.

56. არაფრით რბილი არა ყოფილა მის გარშემო მყოფი ბერძნების მიმართ, რომელთა საზოგადოება განსაკუთრებით უყვარდა. ერთი მათგანს, ქსენონს, რომელიც მეტისმეტად იჩიბად მეტყველებდა, დაეკითხა, ეს რა ველური ლაპარაკიაო და იმან მიუგო: „დორიული“. ტიბერიუსმა ეს თავის ადრინდელ გადასახლებაზე მინიშნებად მიიღო, რაკი როდოსზეც დორიულად ლაპარაკობენ და კუნძულ კინარიაზე[598] გადაასახლა. სადილისას უყვარდა შეკითხვა, თუ რას კითხულობდა იმ დღეს. მარგამ რომ გაიგო, რომ გრამატიკოსი სელევკუსი მის მსახურებს გამოსძალავს ხოლმე, რომელ მწერლებს კითხულობს და სუფრასთან მომზადებული მოდის, მაშინვე მოიშორა თავიდან, მერე კი თვითმკვლელობამდე მიიყვანა.

57. მისი ბუნებრივი სისასტიკე და უგულობა ბავშვობიდანვე შესამჩნევი იყო. თეოდორ გადარელმა, რომელიც მჭევრმეტყველბას ასწავლიდა, ადრევე და ზუსტად შეამჩნია ეს და ლამის ყველაზე უკეთ განსაზღვრა, როცა, გალანძღვისას, ყოველთვის ეძახდა: „ტალახს, არეულს სისხლში“. მაგრამ ეს უფრო ცხადად გამოჩნდა მმართველად გახდომისას - პირველი ხანებიდანაც კი, როცა ის ცდილობდა მიეზიდა მოჩვენებითი ზომიერების ადამიანები.

(2) ერთმა მასხარამ[599] დამკრძალავი პროცესიის წინ ხმამაღლა სთხოვა მიცვალებულს, გადაეცა ავგუსტისთვის, რომ იმისი დაპირებული საჩუქრები ხალხმა მაინც ვერ მიიღო. ტიბერიუსმა ბრძანა, მოეთრიათ ის მასხარა, ეანგარიშათ, რაც ერგებოდა და სიკვდილით დაესაჯათ, რათა თავად მოეხსენებინა

ავგუსტუსისთვის, რომ თავისი სრულად მიიღო. ცოტა ხნის შემდეგ, როცა ვიღაც პომპეუსს, რომელი მხედარს, რაღაცას ჯიუტად რომ უპირისპირდებოდა სენატში, ციხე მიუსაჯა და გამოაცხადა, რომ პომპეუსი მალე პომპეუსელივით[600] აჭიკჭიკდება მის ხელში. ასე ულმობლად დასცინა კაცის სახელსაც და მთელი პარტიის მწარე ხვედრსაც.

58. მაშინ იყო, რომ პრეტორის შეკითხვაზე, სასამართლოში მიეცათ თუ არა ხალხი უდიდებულესობის შეურაცხყოფისათვის, მიუგო - „კანონები უნდა სრულდებოდეს“ - და ასრულებდა კიდევ უკიდურესი დაუნდობლობით. ვიღაცამ ავგუსტუსის ქანდაკებას თავი მოხსნა[601], რათა სხვა დაედგა. საქმე სენატამდე მივიდა და რაკი ეჭვები გაჩნდა, გამოძიება წამებით მიდიოდა. ხოლო როცა მოპასუხე გაასამართლეს, მაშინ ამგვარი ბრალდებები იქამდე მივიდა, რომ სასიკვდილო დანაშაულად ითვლებოდა, თუკი ვინმე ავგუსტუსის ძეგლის წინ მონას სცემდა ანდა ტანისამოსს იცვლიდა, თუკი მიჰქონდა მონეტა ან ბეჭედი მისი გამოსახულებით საპირფარეშოში ან საროსკიპოში, ანდა გაეკრიტიკებინა მისი ნებისმიერი სიტყვა ან ქმედება. ბოლოს, ის კაციც კი დაიღუპა, რომელმაც თავის ქალაქში გაბედა, იმ დღეს მიეგო პატივი მისთვის, რომელ დღესაც ოდესღაც ავგუსტუსს მიაგებდნენ.

59. მრავალი სხვა სასტიკი და მხეცური საქციელი ჩაიდინა სიმკაცრისა და ზნეობის გამოსწორების მიზეზით, სინამდვილეში - თავისი ბუნებრივი მიდრეკილებების დასაკმაყოფილებლად. ზოგიერთი ლექსებში კიცხავდა მის მაშინდელ ბოროტმოქმედებას და მომავალისასაც საყვედურობდა: სასტიკო, დაუნდობელო, კიდევ რა გითხრა მეტი?

დედას შენებრი უყვარდეს, მეტი არაა მტერი.

ველარც რაინდი ვერა ხარ, უშქრად გაკლია ხალხი, როდოსზე იყავ ლტოვლვილად[602], თავს გენგრეოდა სახლი.

ოქროვან საუკუნეთა აღარ ბრკიალებს ალი, დგას საუკუნე რკინისა, სამშობლოს ხურავს ჩალით.

შენ ხომ ღვინოსაც აღარ სვამ, სისხლი გწყურია ჩვენი, დათვრები, გაილეშები და სიკვდილისას მღერი.

სულას შეხედე, რომულუს, - ეგებ ეს არის ბოლო, -

შენ უბედური რომ გვყავხარ, ბედნიერია როგორ[603].

უკან დაბრუნდი მარია, დავრჩით გარეშე მერცხლის, ანტონიუსმა დააგზნო ძმათამკვლელ ომის ცეცხლი.

შენ იტყვი: რომი სადღაა, უკვე მკვდარია რომი, რომი ომის ტყვე შექმნილა, დრო აღარა აქვს შრომის.

თუმც კეისარი ღალადებს, რომ ამ ომიდან გვიხსნის, -

მეფედ რა აქცევს ლტოლვილს თუ არ ღვარა ჩვენი სისხლი.

თავიდან ცდილობდა, ამაში ნამდვილი გრძნობები კი არა, მხოლოდ რისხვა და სიძულვილი დაენახა იმათი, ვისაც არ მოსწონდა მისი მკაცრი ზომები. ამბობდა კიდევაც: „დაე, ვძულდე, ოღონდ დამეთანხმონ“[604]. მაგრამ მერე თავად აჩვენა, რომ ეს საყვედურები სამართლიანი და საფუძვლიანი იყო.

60. კაპრიზე ჩასვლიდან რამდენიმე დღის შემდეგ ერთმა მეთევზემ მართოდ მყოფი დაინახა და მოულოდნელად დიდი ბარაბული მიართვა. იმის შიშით, რომ უკვე მივიდნენ ყოველი მხრიდან მიუდგომელი კლდეებით, ტიბერიუსმა ბრძანა, ეს თევზი ერტყათ მისთვის სახეში. ხოლო როცა ის მეთევზე თავის ბედის ვარსკვლავს ემადლიერებოდა, რომ კიდევ კარგი კიბორჩხალაც არ მოუტანა, რომელიც უფრო დიდი დაიჭირა, ტიბერიუსმა ბრძანა, რომ კიბროჩხალითაც ეცემათ. პრეტორიანელი მეომარი, რომელმაც მისი ბალიდან ბუ მოიპარა, სიკვდილით დასაჯა. ერთხელ გზაში იმისი ტახტრევანი გაიხლართა კვრინჩხის ბუჩქებში - მაშინ ის სწვდა მოწინავე კოჰორტის ცენტურიონს, გზას რომ ზვერავდა, დააგდო მიწაზე და ლამის სიკვდილამდე მიიყვანა, ისე სცემა.

61. ბოლოს, სრული თავისუფლება მისცა ყველა შესაძლო სისასტიკეს. მიზეზები არ აკლდა, უთვალთვალებდა მეგობრებს და ნაცნობებსაც ჯერ დედისა, მერე შვილიშვილებისა და რძლისა, მერე სეიანუსისა. სეიანუსის სიკვდილის მერე განსაკუთრებით გამძვინვარდა. აქედან ნათლად ჩანს, რომ სეიანუსი არ აქეზებდა, არამედ მხოლოდ მის სურვილებს ასრულებდა. ამის მიუხედავად, ტიბერიუსი არ შეყომანებულა, რომ მოკლე და ნაჩქარევ თავის ცხოვრებაზე ჩანაწერში დაეწერა, რომ სეიანუსი დასაჯა, როცა გაიგო, თუ როგორ მძვინვარებდა ის მისი გერმანიკუსის შვილების წინააღმდეგ და ამასობაში ერთი მათგანი თავადვე დაღუპა,

როცა სეიანუსი უკვე ეჭვქვეშ იყო, მეორე - როცა სეიანუსი უკვე მკვდარი იყო.

(2) მისი ბოროტმოქმედებების ცალ-ცალკე ჩამოთვლა დიდხანს მოგვიწევს, საკმარისი იქნება მისი მძვინვარების მაგალითები საერთო შემთხვევებით ვაჩვენოთ. დღე არ ჩაივლიდა ვინმეს დაუსჯელად, გინდა ზეიმი ყოფილიყო ანდა აკრძალული დღე[605]. ახალ წელსაც კი დასაჯეს სიკვდილით ერთი კაცი. ბევრთან ერთად ისჯებოდა მათი შვილები და მათი შვილიშვილები. დასჯილთა ნათესავებს აკრძალული ჰქონდათ მათი დატირება. ბრალმძებლებს, ხშირად მოწმეებსაც დანიშნული ჰქონდათ ნებისმიერი საჩუქარი.

(3) არც ერთ დასმენაში არ დაეჭვდებოდნენ. ყველანაირი დანაშაული სისხლის სამართლისად ითვლებოდა, რამდენიმე უწყინარი სიტყვაც კი. პოეტი იმიტომ გაასამართლეს, რომ გაბედა და ტრაგედიაში შეეკამათა აგამემნონს. ისტორიკოსს ასამართლებდნენ იმიტომ, რომ ბრუტუსი და კასიუსი რომაელებიდან უკანასკნელებად დაასახელა. ისტორიკოსიც და მწერალი მაშინვე დაისაჯნენ სიკვდილით, მათი ნაწარმოებები განადგურდა, თუმცა მანამდე რამდენიმე წლით ადრე ორივე ნაწარმოები ღიად და წარმატებით წაიკითხეს ავგუსტუსის წინაშე[606].

(4) ზოგიერთ პატიმარს ეკრძალებოდა არა მარტო რამის გაკეთება დასაწყენარებლად, არამედ ლაპარაკიც. იმათგან, ვისაც სასამართლოზე ეძახდნენ, მრავალი თავს იკლავდა სახლში, დარწმუნებულნი გასამართლებაში, გაურბოდა ბრალდებებს და სირცხვილს, ბევრი თავად კურიაშივე იღებდა შხამს. მაგრამ იმათაც, გადახვეული ჭრილობებით, მომაკვდავებს, ისევ მოკანკალებს, საპატიმროში მიარბენინებდნენ. დასჯილებიდან ვერავინ ასცდა კავსა და ჰემონიას: ერთ დღეს ოცი კაცი გადააგდეს ასე ტიბრში, მათ შორის ქალები და ბავშვები.

(5) ძველი ჩვეულებებით, აკრძალული იყო ქალწულების დახრჩობით სიკვდილი, ამიტომ, არასრულწლოვან გოგონებს[607] სიკვდილის წინ ჯალათი აუპატიურებდა. ვისაც სიკვდილი უნდოდა, ძალით აიძულებდნენ, ეცოცხლა. ტიბერიუსს ძალიან მსუბუქ სასჯელად ეჩვენებოდა სიკვდილი. როცა გაიგო, რომ ბრალდებულებიდან ერთ-ერთმა, სახელად კარნულუსმა ვერ იცოცხლა დასჯამდე, შეჰყვირა: „კარნულუსი

გამისხლტა ხელიდან!“ საპატიმროების შემოვლისას, ვიღაცამ მუდარა დაუწყო, დასჯა დაეჩქარებინა, მან უპასუხა: „მე შენთვის ჯერ არ მიპატიებია“. ერთი კონსულის წოდების მოღვაწე იხსენებს თავის მატთანში, თუ ერთ-ერთ მრავალრიცხოვან ქეიფში ვიღაც ჯუჯამ, მაგიდასთან რომ იდგა სხვა მასხარებთან ერთად, როგორ ჰკითხა უცებ ტიბერიუსს, რატომ არის ისევ ცოცხალი პაკონიუსი, ბრალდებული დიდებულების შეურაცხყოფაში? ტიბერიუსმა იქავ შერისხა ჯუჯა თავხედური შეკითხვისათვის, მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ მისწერა სენატს, რომ პაკონიუსის მსჯავრი რაც შეიძლება მალე ყოფილიყო გამოტანილი.

62. უფრო ძალიან და თავაშვებულად დაიწყო მძვინვარება, თავისი შვილის, დრუზუსის სიკვდილის ცნობა რომ მიუვიდა. ჯერ ეგონა, დრუზუსი ავადმყოფობით და თავშეუკავებლობით მოკვდა. მაგრამ როცა გაიგო, რომ შხამით მოკლა თავისი ცოლის ლივილას და სეიანუსის[608] ფლიდობამ, უკვე ვეღარავინ გადაურჩებოდა წამებასა და სიკვდილით დასჯას. მთელი დღეები ამ საქმეზე ფიქრში ატარებდა. როცა აცნობეს, რომ მოვიდა მისი ერთი როდოსელი ნაცნობი, მისგანვე გამოძახებული რომში თავაზიანი წერილით, ბრძანა, მაშინვე ეწამებინათ, იფიქრა, ეს ვინმე საქმეში გარეულიაო. ხოლო შეცდომა რომ აღმოაჩინა, მისი მოკვლა ბრძანა, რათა უკანონობა არ გახმაურებულიყო.

(2) კაპრიზე ახლაც გაჩვენებნ სასაკლავოს ადგილს. იქიდან ბრალდებულებს, დიდი ხნის წამების შემდეგ, ზღვაში აგდებდნენ მის თვალწინ, ხოლო დაბლა მატროსები იჭერდნენ და ბარჯებით და ნიჩბებით ჩეჩკავდნენ გვამებს, რომ არავინ გადარჩენილიყო. წამების ახალი მეთოდებიც კი გამოიგონა: სუფთა ღვინით დაათრობდნენ პატიმარს, მერე მოულოდნელად ასოზე თოკს გაუჭერდნენ და შარდის შეკავებით კლავდნენ.

(3) ნამდვილად, უფრო მეტ ხალხს გაწყვეტავდა, სიკვდილს რომ არ შეეჩერებინა და ასევე, როგორც ამბობენ, თრასილუსის რჩევით, ზოგიერთი ღონისძიება დიდ ხანს სიცოცხლის იმედით არ გადაედო[609]. არც თავის დარჩენილ შვილიშვილებს დაინდობდა: გაიუსზე უკვე ეჭვი ჰქონდა მიტანილი, ხოლო ტიბერიუსი სძულდა, როგორც ცოლ-ქმრული ღალატით გაჩენილი[610]. და ეს სიმართლეს ჰგავს: ტყუილად კი არ უთქვამს არაერთხელ, რომ ბედნიერი იყო პრიამე, ყველა თავის

ახლობელზე მეტხანს რომ იცოცხლა.

63. მაგრამ მთელ ამ ბოროტმოქმედებაში, სიძულვილით და ზიზღით გარშემორტყმული, არა მხოლოდ დაჰკანკალებდა თავის სიცოცხლეს, არამედ იტანჯებოდა წყენებით. ამაზე ბევრი რამე მიუთითებს. მკითხავებს აუკრძალა დალაპარაკებოდნენ ჩუმად და მოწმეების გარეშე[611]. რომის შემოგარენში სამკითხაოს გაუქმებაც უნდოდა, მაგრამ პრენესტინის ბედისწერის[612] შიშმა შეაჩერა; ის დაბეჭდეს და რომში წამოიღეს, მაგრამ სკივრი ცარიელი აღმოჩნდა და ისინი გამოჩნდა მაშინ, როცა სკივრი ისევ ტაძარში დააბრუნეს.

(2) ერთი თუ ორი პროკონსული[613], უკვე რომ მიეღოთ პროვინციები, არაფრით უშვებდა და თავისთან ჰყავდა მანამდე, ვიდრე რამდენიმე წლის შემდეგ შემცვლელები არ დაუნიშნა. მთელი ეს დრო მათ ჰქონდათ თავიანთი წოდებები, ტიბერიუსისგან ბევრ დავალებას იღებდნენ, რომელსაც გულმოდგინედ ასრულებდნენ ელჩებითა და თანაშემწეებით.

64. რძალი და შვილიშვილები, დასჯის შემდეგ, იქ გადააგზავნა, სადაც საჭირო იყო, მხოლოდ შეფარულები, დამცავ ტანტრევანებით, და რომ დაცვას უფლება არ მიეცა შემხვედრებისთვის გაჩერებისა და ცქერისა.

65. როცა სეიანუსი გადატრიალებას გეგმავდა, და მისი დაბადების დღეს მთელი ხალხი ზეიმობდა, და მისი ოქროს გამოსახულებებს ყველგან სცემდნენ თაყვანს, მოთმინებით უყურებდა ამას, და მაშინვე არა, უფრო ეშმაკობით და მოტყუებით, ვიდრე უმაღლესი ხელისუფლების ძალით, ბოლოს და ბოლოს ის დაამხო. პირველად, თავიდან რომ მოეშორებინა პატივის საფარქვეშ, თავის ამხანაგად აირჩია მეხუთე კონსულობაში[614], რაც ამის გულისათვის დაუსწრებლად მიიღო დიდი შუალედის შემდეგ. მერე კი, გაათამამა ნათესაობაზე[615] იმედით და ტრიბუნის ძალაუფლებით, და უცებ მის წინააღმდეგ საბრალდებო სიტყვით გამოვიდა, სამარცხვინოდ და საწყლად: იმ სიტყვაში, სხვაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ევედრებოდა მამა სენატორებს, რომ მისთვის, მარტოხელა ბერიკაცისთვის, გაეგზავნათ კონსულებიდან[616] რომელიმე, რათა იმას სენატში მოეყვანა ხოლმე შეიარაღებული დაცვით.

(2) მაგრამ არც ამან დაამშვიდა, აჯანყების შიშით ბრძანა, აუცილებლობის შემთხვევაში მხედართმთავრად თავისი

შვილიშვილი დრუზუსი დაენიშნათ, ჯერ კიდევ ციხეში რომ ჰყავდა რომში. ხომალდები უკვე მზად ჰქონდა, რომ ნებისმიერ ჯართან გაქცეულიყო, და დაუღალავად უდარაჯებდა ფრიალო კლდის სიმაღლიდან შორეულ ნიშნებს[617], რომლებითაც ებრძანებინა ყველაფერი ეცნობებინათ, რაც მოხდებოდა, დრო რომ არ დაეკარგადთ შიკრიკებზე. იმის შემდეგაც კი, რაც სეიანუსის ამბობი ჩააქრეს, კიდევ რვა თვე არ გამოდიოდა ვილიდან, რომელსაც „იო“[618] ერქვა, ისევ ეჭვნეული და აფორიაქებული.

66. იმის მჭმუნვარე სულს ყოველი მხრიდან სწვავდა უამრავი ძაგება. არ იყო ლანძვა, რომელიც ბრალდებულებს არ მიეხალათ სახეში და ხელმოუწერელი წერილებით არ დაეხნიათ თეატრში[619]. სხვადასხვანაირად იღებდა, ხან სირცხვილით დატანჯული ცდილობდა გაესაიდუმლოებინა და დაემალა, ხანაც არად ჩააგდებდა და თავად ახმაურებდა ყველას გასაგონად. არტაბანუსიც კი, პართელების მეფე, არცხვენდა თავის გზავნილში, სადაც ახლობლების და შორეულების მკვლელობებს უხსენებდა, ზეიმებს და გარყვნილობებს წამოაძახებდა და სთავაზობდა, მალევე ჩაეჭრო თანამემამულეების დიდი და სამართლიანი წყურვილი და საკუთარი ნებით მოეკლა თავი.

67. ბოლოს თავადვე მოსძულდა საკუთარი თავი. თავისი ტანჯვის მთელი სიმძიმე გამოხატა ერთი წერილის დასაწყისში[620] ასეთი სიტყვებით: „როგორ მოგწეროთ, მამა სენატორებო, რა მოგწეროთ და რა არ მოგწეროთ? ეს თუ ვიცოდე, დაე, მაშინ ღმერთების და ღმერთქალების ნებით, იმაზე უარესი სიკვდილით მოვკვდე, რომლითაც ყოველდღე ვკვდები“.

(2) ზოგიერთი ვარაუდობს, რომ წინასწარ იცოდა თავისი ასეთი მომავლი და დიდი ხნით ადრე ხედავდა, როგორი სიძულვილი და უსახელობა ელოდა. სწორედ ამიტომ, ხელისუფლებას რომ იბარებდა, მტკიცედ უარყო „სამშობლოს მამის“ წოდება და მისი საქმეების ერთგულებაზე ფიცი. ეშინოდა, უფრო ძალიან არ შეერცხვინა თავი, ამ პატივთა ღირსი რომ არ აღმოჩნდებოდა.

(3) ეს შეიძლება დავასკვნათ ორივე წინადადებაზე მისი გამოსვლიდან. ამბობს, რომ ვიდრე თავის ჰკუაზე იქნება, ისეთად დარჩება, როგორიც არის და თავის ზნეობას არ შეიცვლის. მაგრამ მაინც, ცუდი მაგალითი რომ არ მისცეს,

სჯობს სენატმა თავი არ დაუკავშიროს ისეთი ადამიანის საქციელების მართებულობას, რომელიც შემთხვევის გავლენით შეიძლება შეიცვალოს.

(4) და შემდეგ: „თუკი ოდესმე თქვენ დაეჭვდებით ჩემს საქციელში და ჩემს ერთგულებაში, - ვლოცულობ, რომ უმაღლესი სიკვდილმა წამიყვანოს, ვიდრე ეს ცვლილება მოხდეს თქვენს აზრებში, - მაშინ ჩემთვის დიდი არაფერი იქნება პატივი და წოდება სამშობლოს მამისა, თქვენთვის კი დამუნათება ან წინდაუხედაობისთვის, რომლითაც თქვენ ის მომეცით, ანდა მცდარი შეფასებისათვის, რომლითაც ჩემზე შეიცვალეთ აზრი“.

68. აგებულებით დიდი და ძლიერი იყო, საშუალოზე მაღალი, მხრებში და მკერდში ფართო, დანარჩენ სხეულში სიმეტრიული თავიდან ფეხებამდე. მარცხენა ხელი მარჯვენაზე მარჯვე და ძლიერი ჰქონდა, ხოლო კუნთები ისე ძლიერი, რომ თითოთ ვაშლს ხვრეტდა, ხოლო ბიჭის ან ყმაწვილის თავის დაშავება უბრალო წკიპურტით შეეძლო.

(2) კანის ფერი თეთრი ჰქონდა, თმა კეფაზე გრძელი, კისერსაც კი უფარავდა, - ეტყობა, ოჯახური ნიშანი იყო. სახე ლამაზი, თუმცა ხანდახან ფერისმჭამელებს[621] გამოაყრიდა ხოლმე. თვალები დიდი და საკვირველი შესაძლებლობით, დაენახა ღამითაც და წინაღობებშიც, ოღონდ ცოტა ხნით და გაღვიძებისას, მერე მხედველობა ჩვეულებრივი უხდებოდა.

(3) თავდახრილი[622] დადიოდა, მაგრად ეჭირა კისერი, მკაცრი სახით, მდუმარედ. თანმიმყოლებშიც იშვიათად ლაპარაკობდა, ნელა, ოდნავ ათამაშებდა თითებს[623]. ყველა ამ უსიამოვნო და ქედმაღლურ ნიშნებს ჯერ კიდევ ავგუსტუსი ამჩნევდა და ცდილობდა მათ გამართლებას სენატისა და ხალხის წინაშე, ირწმუნებოდა, მათში ბუნებაა დამნაშავე და არა ზნეობა.

(4) დიდებული ჯანმრთელობით გამოირჩეოდა და მთელი თავისი მმართველობისას ერთხელაც არ გამხდარა ცუდად, თუმცა ოცდაათი წლიდან საკუთარ თავზე თავად ზრუნავდა, ექიმების დახმარებისა და რჩევების გარეშე.

69. ღმერთებზე და მათ თაყვანისცემაზე ნაკლებად ირჯებოდა, რაკი ასტროლოგიისკენ იყო მიდრეკილი და მტკიცედ სწამდა, რომ ყველაფერს ბედისწერა გადაწყვეტს. თუმცა მეხისა უსაზღვროდ ეშინოდა და როცა ღრუბელი შეიკრიბებოდა, თავზე ყოველთვის იხურავდა დაფნის[624] გვირგვინს, რაკი

ითვლებოდა, რომ ამ ფოთლებს მეხი არ დაეცემოდა.

70. კეთილშობილ ხელოვნებებში დიდი გულმოდგინებით მეცადინეობდა ორივე ენაზე. ლათინურ მჭევრმეტყველებაში მესალა კორვინუსს[625] ჰბაძავდა, რომელსაც ძალიან თაყვანს სცემდა ახალგაზრდობაში, როცა ის უკვე მოხუცი იყო. თუმცა თავის სიტყვას მეტისმეტად აბნელებდა განზრახულობით[626] და ღვლარჭნილობით, ასე რომ, მოუმზადებლად უკეთ ლაპარაკობდა, ვიდრე დაწერილის მიხედვით.

(2) შეთხზა ლირიკული ლექსიც სახელწოდებით „ჩივილი ლუციუს კეისრის სიკვდილზე“, ლექსებს წერდა ბერძნულადაც და ჰბაძავდა ევფორიონს, რიანს და პართენუსს. ეს პოეტები ძალიან უყვარდა, მათ ნაწარმოებებს და გამოსახულებებს განათავსებდა ხოლმე საზოგადოებრივ ბიბლიოთეკებში, ამიტომაც მრავალი სწავლული შეუჩერებლად უძღვნიდა მათ შესახებ თავის თხზულებებს.

(3) მაგრამ ყველაზე მეტად ზღაპრული წარსულის შესწავლა აინტერესებდა. აქ სასაცილო წვრილმანებამდე მიდიოდა, მაგალითად, გრამატიკოსებს, რომელთა საზოგადოება, როგორც ითქვა, ძალიან უყვარდა, მიმართავდა ასეთი შეკითხვებით[627]: „ვინ იყო ჰეკუბას დედა? აქილეეს რას ეძახდნენ გოგონებში? რა სიმღერებს მღეროდნენ სირენები?“ ხოლო როცა პირველად შევიდა სენატში ავგუსტუსის სიკვდილის მერე, კეთილშობილების და შვილური სიყვარულის ნიშნად სამსხვერპლოდ საკმეველი და ღვინო მიიტანა, მაგრამ ფლეიტისტის გარეშე, როგორც ოდესღაც მეფე მინოსმა შვილის სიკვდილის შემდეგ[628].

71. ბერძნულად ყოველთვის ადვილად და ხალისით ლაპარაკობდა, მაგრამ ყველგან არა. ამას განსაკუთრებით სენატში გაუბოდა. მაშინაც კი, როცა სიტყვა „მონოპოლიის“[629] თქმა უნდოდა, თავიდან მოიბოდიშა, რომ იძულებულია უცხო სიტყვა თქვას. ხოლო როცა სენატის ერთ დადგენილებაში გამოიყენეს სიტყვა „ემბლემა“[630], შესთავაზა, შეეცვალათ, უცხოურის ნაცვლად - ჩვენი მოედებნათ და თუ ვერ შეძლებდნენ, მაშინ ცნება გამოეხატათ აღწერით, რამდენიმე სიტყვით. და ერთ ჯარიკაცს, რომელსაც სასამართლოზე[631] სთხოვეს, ბერძნულად მიეცა ჩვენება, უბრძანა, მხოლოდ ლათინურად ეპასუხა.

72. თავისი წასვლის მთელი დროის მანძილზე მხოლოდ

ორჯერ[632] სცადა რომში დაბრუნება. პირველად ტირიემით გაცურა ტიბრზე ბაღებამდე, რომლებიც ხელოვნურ ტბასთანაა[633], ნაპირზე დაცვა დააყენა, რათა ისინი გაეგდოთ, ვინც შესახვედრად გამოვიდოდა. მეორედ აპიანეს გზით მეშვიდე მილამდე მიაღწია. მაგრამ შორიდან რომ დაინახა ქალაქის კედლები, მიუახლოვდა და დაბრუნდა: პირველად - უცნობი მიზეზით, მეორედ - ცუდი ნიშნის შიშით.

(2) სხვა გასართობებს შორის ერთი დიდი გველიც ჰყავდა. ერთხელ, ჩვეულებრივ, მივიდა, რომ თავისი ხელიდან ეჭმია და მკვდარი ნახა, ჭიანჭველებისგან შეჭმული და ამაში დაინახა ნიშანი, გაფრთხილებოდა ბრბოს ძალადობას.

და აი, საჩქაროდ დაბრუნდა კამპანიაში, ასტურაში შეუძლოდ შეიქმნა. ცოტა გამოკეთებული, ცირცვამდე მივიდა. აქ, თავისი ავადობა რომ დაემალა, არათუ ესწრებოდა ბანაკის თამაშებს[634], არამედ არენაზე გამოშვებულ ტახს ზემოდან ხელშუბებიც სტყორცნა. მაშინვე დაეწყო ტკივილი ფერდში, მერე გახურებულს ქარმა დაუბერა და ავადმყოფობა გაუძლიერდა.

(3) ერთხანს კიდევ იკავებდა თავს, თუმცა, აგრძელებდა თავის გზას მიზეზუმამდე, არაფერს ცვლიდა ცხოვრების ჩვეულებრივ წესში და უარს არ ამბობდა არც ქეიფებზე, არც სხვა სიამოვნებებზე - ნაწილობრივ აულაგმაობით და ნაწილობრივ თავის მოკატუნებით. და როცა ექიმი ქარიკლე ერთხელ აპირებდა სუფრიდან წასვლას და მისი ხელი აიღო სამთხვევად, იეჭვა, რომ იმას უნდოდა მისი სისხლის დარტყმების შეტყობა, შეაჩერა, მაგიდასთან დააბრუნა და გვიანობამდე გააგრძელა ლხინი. ხოლო მერე, როგორც ყოველთვის, სასტუმროს შუაგულში დადგა, ზურგსუკან ლიკტორით და სახელებით ემშვიდობებოდა ყველა წამსვლელს.

73. ამასობაში, მოუწია წაეკითხა სენატის ანგარიშებში, რომ რამდენიმე დამნაშავე, რომლებიც თავის დროზე მოკლედ მოიხსენია, რომ მათი სახელები არის დასმენებში, ახლა გამოშვებულები იყვნენ და დაკითხვის გარეშე. ეს უპატივცემლობად ჩათვალა და გადაწყვიტა, რაღაც უნდა დაჟდომოდა, კაპრიზე დაბრუნებულიყო, მხოლოდ ამ სამალავიდან ბედავდა რამე ეღონა. მაგრამ უამინდობამ და გაძლიერებულმა ავადობამ შეაჩერა. და მალე აღესრულა ლუკულუსის ვილაში[635], თავისი ცხოვრების

სამოცდამეთვრამეტე წელს და ხელისუფლების ოცდამესამე წელს, ჩვიდმეტი დღით ადრე აპრილის კალენდებამდე, გნეიუს აცერონიუს პროკულუსისა და გაიუს პონტიუს ნიგრინუსის კონსულობისას.

(2) ზოგიერთი ვარაუდობს, გაიუსმა შეაპარა ნელი და მომაკვდინებელი შხამი; სხვები - უბრალო ციებ-ცხელების შემდეგ საჭმელი მოითხოვა, მაგრამ არ მისცეს; დანარჩენი - რომ დაახრჩეს ბალიშით, როცა უცებ გამოფხიზლდა და დაინახა, რომ გულწასვლის დროს ბეჭედი მოხსნეს და უკან დაბრუნება მოითხოვა[636]. სენეკა წერს, რომ გრძნობდა თავისი აღსასრულის მოახლოებას, თავად მოიხსნა ბეჭედი, თითქოს უნდოდა, ვისთვისმე გადაეცა, ცოტა ხანი ეჭირა, მერე ისევ თითზე გაიკეთა, ხელი დამალა და დიდხანს იწვა უმოძრაოდ. მერე უცებ მსახურებს დაუყვირა, მაგრამ პასუხი არ მიუღია. მაშინ ადგა, მაგრამ საწოლთან ახლოვე უმტყუნა ძალამ და ძირს დავარდა.

74. თავის ბოლო დაბადების დღეზე სიზმარში აპოლონ ტემენიტელის[637] ქანდაკება ნახა, დიდი და საკვირველი ნამუშევარი, რომელიც სირაკუზიდან ჩამოიტანა, რათა ახალი ტაძრის[638] მიღებარე ბიბლიოთეკაში დაედგათ. და იმ სტატუეტმა უთხრა, რომ ის უკვე ვეღარ აკურთხებდა. სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე შუქნიშნის კოშკი კაპრიზე დაინგრა მიწისძვრის გამო. ხოლო მიზენაში, როცა სასტუმროში შემოიტანეს ნაცარი და ნახშირი, უკვე დიდი ხნის ჩამქრალი და გაციებული, უცებ იფეთქეს და ააღდნენ, და აღარ ქრებოდნენ საღამოდან გვიან ღამემდე.

75. მისმა სიკვდილმა დიდი სიხარული გამოიწვია ხალხში. როგორც კი ეს ამბავი გაიგეს, ერთნი ყვირილით დარბოდნენ: „ტიბერიუსი ტიბრში!“, სხვები ლოცავდნენ დედა-დედამიწას და ღმერთებს მანებს[639], არ მიეცათ გარდაცვლილისთვის ალაგი, გარდა უღირსთა შორის ადგილისა; დანარჩენები მკვდარს ემუქრებოდნენ კავით და ჰემონიებით. ძველ უკეთურობების ხსოვნას კი საბოლოო სისასტიკის ხსოვნაც დაემატა.

(2) საქმე ის იყო, რომ სენატის გადაწყვეტილებით, ბრალდებულთა დასჯა მხოლოდ მეათე დღეს ხდებოდა[640]. და აი, ზოგიერთისთვის ანგარიშის გასწორების დღე დაემთხვა ტიბერიუსის სიკვდილზე ცნობას. ისინი ყველას

ევედრებოდნენ შველას, მაგრამ გაიუსი ჯერ არ გამოჩნდა, რომ მიშველებოდა და ვერავინ ჩაერია, და დაცვამ, კანონის წინააღმდეგ არწასვლის მიზეზით, დაახრჩო ისინი და ჩააგდო ჰემონიაში.

(3) ამის გამო სიძულვილმა უფრო მეტი ძალით იფეთქა. ეჩვენებოდათ, რომ ტირანის სიკვდილის შემდეგ მხეცობა მაინც არ შეწყდებოდა. როცა მისი გვამი გამოასვენეს მიზენადან, ბევრი ყვიროდა, რომ ატელაში უნდა წაეყვანათ და დაეწვათ ამფითეატრში[641]. მაგრამ მეომრებმა ის რომში გადაასვენეს, და იქ დაწვეს და დაასაფლავეს სახალხოდ.

76. ანდერძი სიკვდილამდე ორი წლით ადრე შეადგინა ორ ჩანაწერად. ერთი თავისი ხელით იყო დაწერილი, მეორე - გააზატებული სთავის ნაკარნახევი, მაგრამ შინაარსით არ განირჩეოდნენ. ისინი მიმაგრებული იყო ყველაზე დაბალი მდგომარეობის პირებზე. ამ ანდერძით უარს ეუბნებოდა თავის შვილიშვილებს - გაიუსს, გერმანიკუსის შვილს და ტიბერიუსს, დრუზუსის შვილს თანაბარ წილზე მემკვიდრეობიდან, ერთმანეთის მემკვიდრეებად ნიშნავდა. დატოვა მრავალრიცხოვანი საჩუქრები, მათ შორის ქალწულ ვესტალებსაც, ასევე ყველა მეომარს, ყველა პლებეის და ცალკე კვარტალების მამასახლისებს.

წიგნი მეოთხე - გაიუს კალიგულა

გერმანიკუსი, კალიგულას მამა (1-7) დაბადება (8) ბავშვობა და ყრმობა (9-12) მოსვლა ხელისუფლებაში და პირველი ღონისძიებები (13-16) თანამდებობები (17) განაწილებები, სანახაობები, მშენებლობები (18-21) გაღმერთება (22) დამოკიდებულება ახლობლებთან (23-25), მეგობრებთან და ხალხთან (26) სისასტიკე (27-33) შური და ბოროტება (34-35) გარყვნილება და ფუფუნება (36-37) სიხარბე და გამომძალველობა (38-42) გერმანიის ლაშქრობა (43-47) დაბრუნება და ახალი ჩანაფიქრები (48-49) გარეგნობა, ჯანმრთელობა, ცხოვრების წესი (50-52) სამეცნიერო სწავლა (53) სპორტული გატაცებები (54-55) შეთქმულება (56-57) სიკვდილი და დაკრძალვა (58-59) დასკვნა (60) 1. გერმანიკუსი, გაიუს კეისრის მამა, შვილი იყო დრუზუსისა და ანტონია უმცროსისა. მამის მხრიდან ბიძის, ტიბერიუსის ნაშვილები გახლდათ და კვესტურა მიიღო კანონიერზე ხუთი წლით ადრე, ხოლო იმის შემდეგ პირდაპირ - კონსულობა[642]. როცა ჯარებით გაიგზავნა

გერმანიაში და ავგუსტის გარდაცვალების ცნობა მიუვიდა, ყველა ლეგიონმა მტკიცე უარი განაცხადა, ეცნოთ ტიბერიუსი და მას შესთავაზეს უმაღლესი ხელისუფლება[643]; მაგრამ დაამშვიდა ისინი, იმდენი სიმტკიცე გამოამჟღავნა, რამდენიც მოვალეობისადმი ერთგულება, მერე მათთან ერთად მტერი დაამარცხა და ტრიუმფიც იზეიმა.

(2) ამის მერე ხელმეორედ აირჩიეს ტრიბუნად, მაგრამ თანამდებობაზე მიუსვლელად აღმოსავლეთში გაიგზავნა წესრიგის დასამყარებლად. აქ ჯერ დაამარცხა სომხეთის[644] მეფე, კაპადოკია რომის პროვინციად გადააქცია, მერე ოცდათოთხმეტი წლისა გარდაიცვალა ანტიოქიაში - როგორც ეჭვონებ, შხამით. სინამდვილეში, მთელ სხეულზე ლურჯი ლაქებისა და პირიდან გადმოსული ქაფის გარდა, მისი გული დაკრძალვის დაწვისას უვნებლად იპოვეს ძვლებში, - ითვლება, რომ შხამით გამსჭვალული გული თავისი ბუნებით ისეთია, არ შეიძლება დაიწვას[645].

2. მის სიკვდილს მიაწერდნენ ტიბერიუსის ფლიდობას და გნეუს პიზონის მონდომებას, რომელიც მაშინ სირიის ნაცვალი იყო. ის არც მალავდა, რომ მოუწევდა, მტრად ჰყოლოდა ან მამა, ან შვილი, თითქოს სხვა გამოსავალი არ ყოფილიყო. და უთვალთვალებდა გერმანიკუსს სიტყვით და საქმით, სასტიკად და შეუჩერებლად, ავადმყოფობის დროსაც კი. ამისათვის რომში დაბრუნებისას ხალხმა კინალამ დაფლითა, ხოლო სენატმა სასიკვდილო სასჯელი გამოუტანა[646].

3. როგორც ცნობილია, გერმანიკუსი ყველა გარეგნული და სულიერი თვისებებით იყო დაჯილდოებული, როგორც არავინ. იშვიათი სილამაზე და სიმამაცე, შესანიშნავი ნიჭი მეცნიერებისა და მჭევრმეტყველებისა ორივე ენაზე, უსაზღვრო სიკეთე, შეუნელებელი სურვილი და საოცარი უნარი, მოეპოვებინა ხალხის კეთილგანწყობა და სიყვარული დაემსახურებინა[647]. იმის სილამაზეს ცოტა აფუჭებდა წვრილი ფეხები, მაგრამ აიძულა ისინი, რომ თანდათან შევსებულიყვნენ, ჭამის მერე მუდმივად ვარჯიშობდა ცხენოსნობაში.

(2) მტერი არაერთხელ დაუმარცხებია ხელჩართულ შეტაკებაში. ტრიუმფის მერეც სასამართლოში სიტყვით გამოსვლისთვის თავი არ დაუნებებია. მისი სწავლულობის ძეგლებს შორის დარჩა ბერძნული კომედიებიც[648]. მოგზაურობებშიც კი

უბრალო მოქალაქესავით ეჭირა თავი, თავისუფალ და მოკავშირე ქალაქებში ლიკტორების გარეშე შედიოდა. სახელგანთქმულ ადამიანთა სამარხებს რომ ნახავდა, ყველგან მიჰქონდა მსხვერპლი მანებთან. გადაწყვიტა, ვარუსთან ერთად დამარცხებულთა ნარჩენები, გახრწნილი და მიმოფანტული, საერთო სასაფლაოზე დაემარხა და პირველმა დაიწყო თავისი ხელით მათი შეგროვება და ერთ ადგილზე მიტანა[649].

(3) თავის მაძაგებლებსაც კი, ვინც არ უნდა ყოფილიყო და რაზეც არ უნდა ემტროთ, რბილად და უბოროტოდ ეპყრობოდა. პიზონზეც კი, რომელიც მის ბრძანებებს ცვლიდა და ავიწროებდა იმის კლიენტებს, მაშინ განრისხდა, როცა გაიგო, რომ თავს ესხმის ჯადოქრობით და შხამით. მაგრამ მაშინაც იმით დაკმაყოფილდა, რომ წინაპართა ჩვეულებისამებრ, უარი უთხრა მეგობრობაზე[650], ხოლო შინაურებს დაუბარა, თუ რამე მოუვიდოდა, შური ეძიათ მისთვის[651].

4. მან მოიწია თავისი კეთილმოქმედების დიდი ნაყოფი. ნათესავები ისეთ პატივს სცემდნენ და უყვარდათ, რომ თავად ავგუსტუსი, - სხვებზე აღარც ვლაპარაკობ, - დიდხანს ყოყმანობდა, თავის მემკვიდრედ ხომ არ დაენიშნა და, ბოლოს, ტიბერიუსს უბრძანა, შვილად აეყვანა. ხოლო ხალხს ისე უყვარდა, რომ როცა საიდანმე მოდიოდა ან ბრუნდებოდა, - ამაზე ბევრი წერს, - მაშინ შემხვედრთა ან გამცილებელთა სიმრავლისაგან ხანდახან ხიფათშიც კი იყო. როცა გერმანიიდან ბრუნდებოდა, აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ, პრეტორიელების მთელი კოჰორტები გამოვიდნენ მის შესახვედრად, თუმცა მხოლოდ ორის გამოსვლა იყო ნაბრძანები, ხოლო რომაელი ხალხი, ფენების, ასაკისა და სქესის განურჩევლად შესახვედრად ოცი მილის იქით გამოიფინა.

5. მაგრამ უფრო ძლიერად და დამაჯერებლად გამოიხატა მასთან დამოკიდებულება სიკვდილისას და სიკვდილის შემდეგ. იმ დღეს, როცა მოკვდა[652], ადამიანებმა ქვები დაუშინეს ტაძრებს[653], ღმერთების საკურთხევლებს აბრუნებდნენ, ზოგიერთები ქუჩებში ისროდნენ საშინაო ღმერთებს ლარებს, აგდებდნენ ახალდაბადებულ ბავშვებს[654]. ამბობენ, ბარბაროსებმაც კი, ერთიმეორეს რომ ეომებოდნენ ან ჩვენ, შეწყვიტეს ომი, თითქოს გაერთიანდნენ საერთო და ყველასთვის ახლობელი მწუხარებით. ზოგიერთმა პრინცმა წვერი მოუშვა და ცოლებს თავები გადაპარსეს ღრმა

მგლოვიარობის ნიშნად. და თავად მეფეთა მეფემ[655] უარი გამოაცხადა ნადირობაზე და ქეიფებზე ქვეშევრდომებთან, რაც პართელებისთვის მგლოვიარობის ნიშანია.

6. ხოლო რომში ხალხი, დათრგუნული და გულდამძიმებული პირველი ცნობით მის ავადმყოფობაზე, ელოდა და ელოდა ახალ მალემსრბოლელებს. და როცა სალამოს, საიდანაც უცებ გავრცელდა ცნობა, რომ ისევ ჯანმრთელადაა, მაშინ ყველა მაშხალებით და სამსხვერპლო ცხოველებით კაპიტოლიუმისკენ გავარდნენ და კინადამ ტაძრის კარი ჩამოგლიჯეს, რაც შეიძლება მალე დაედოთ აღთქმები. თავად ტიბერიუსი გააღვიძა მოზეიმე სიმღერამ, ყოველი მხრიდან რომ მოდიოდა: რომიც, ქვეყანაც გადარჩა აკი, გერმანიკუსი გადარჩა რაკი.

(2) როცა, ბოლოს, დადასტურებით ცნობილი გახდა, რომ უკვე აღარ არის, მაშინ ველარანაირი შეტყობინებები, ვერანაირი ბრძანებულებები ვერ ამსუბუქებდნენ სახალხო გლოვას და ტირილი დეკემბრის ზეიმებამდე[656] გაგრძელდა. გარდაცვლილის სახელი და მასზე სინანული გააღრმავა მომდევნო წლების საშინელებებმა, და ყველას არცთუ უსაფუძვლოდ ეჩვენებოდა, რომ ტიბერიუსის მალევე აშვებული მძვინვარება მანამდე შეკავდებოდა ხოლმე გერმანიკუსისადმი პატივისცემითა და მის წინაშე შიშით.

7. ცოლად ჰყავდა აგრიპინა, მარკუს აგრიპას და იულიას ქალიშვილი, და მისგან ცხრა შვილი ჰყავდა. იმათგან ორი ჩვილობისას გარდაიცვალა, ერთი - ბავშვობაში და ისეთი კეთილსანახავი, რომ ლივიამ მისი გამოსახულება კაპიტოლიუმის ვენერას ტაძარს მიუძღვნა, კუპიდონის სახით, მეორე კი თავის საწოლ დარბაზში დაჰკიდა, სამთიობოში და შესვლისას ყოველთვის აკოცებდა ხოლმე. დანარჩენმა ბავშვებმა მამაზე მეტხანს იცოცხლეს - სამმა გოგონამ: აგრიპინამ, დრუზილამ და ლივილამ, თითო წლის ჩაგდებით რომ მოჰყვებოდნენ ერთიმეორეს; და სამმა ბიჭმა - ნერონმა, დრუზმა და გაიუს კეისარმა. ამათგან ნერონი და დრუზუსი ტიბერიუსის ბრალდებით სენატმა სახელმწიფოს მტრებად გამოაცხადა.

8. გაიუს კეისარი დაიბადა სექტემბრის კალენდების დამდეგს, მამამისისა და გაიუს ფონტეიუს კაპიტონის[657] კონსულობაში. სად დაიბადა, ნათელი არ არის, რაკი ამაზე

ცნობები წინააღმდეგობრივია. გნეიუს ლენტულუს გეტულიცუსი წერს, რომ თითქოს ტიბურში დაიბადა. პლინიუს სეკუნდუსი ამტკიცებს, რომ ტრევერების მიწაზე, დაბა ამბიტარვიუმში, კონფლუენტის[658] ზემოთ რომ არის; ამასთან მიუთითებს, რომ იქ გაჩვენებენ სამსხვერპლოს წარწერით: „დადგმულია აგრიპინას მიეს“[659]. ლექსები, მისი ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე რომ გავრცელდა, გვაჩვენებენ, რომ ის დაიბადა ზამთრის ბანაკებში: დაიბადა ბანაკში, მამის მშვილდით მეისრობდა, ეს თუ იყო ნიშანი, რომ ელოდა კეისრობა?

მე კიდევ ცნობებში[660] ვიპოვე, რომ ანციუმში დაიბდა.

(2) როგორც გეტულიცუსი აჩვენებს, მართალი არ არის პლინიუსი, რადგან ტყუის იმიტომ, რომ ახალგაზრდა და ამპარტავანი მმართველის სახელი განადიდოს ჰერკულესისადმი[661] მიძღვნილი ქალაქითაც. და ცრუობს იმის გამოც, რომ ტიბურში, მართლაც, ერთი წლით ადრე გერმანიკუსს ეყოლა შვილი და იმასაც გაიუსი დაარქვეს - სწორედ ის მშვენიერი ბავშვი, რომლის უდროო სიკვდილზე ზემოთ უკვე ვილაპარაკე.

(3) პლინიუსს, თავის მხრივ, თავად მოვლენათა რიგიც ეწინააღმდეგება.

ყველა ისტორიკოსი ხომ, ვინც კი ავგუსტუსზე წერს, ერთხმად ამბობს, რომ როცა გერმანიკუსი თავისი კონსულობის შემდეგ გაიგზავნა გალიაში, უკვე ჰყავდა გაიუსი. პლინიუსის აზრს არ ადასტურებს სამსხვერპლოზე წარწერაც, რადგან ამ ადგილებში აგრიპინამ გააჩინა ორი გოგო, ხოლო ნებისმიერ დაბადებას, ბიჭისა იქნება თუ გოგოსი, განურჩევლად ეძახიან *puerperium*-ს, რადგან ძველად გოგნებს (*puellae*) ეძახდნენ *puerae*, და ბიჭებს (*pueri*) - კიდევ *puelli*.

(4) არსებობს ავგუსტუსის წერილიც, დაწერილი მის სიკვდილამდე რამდენიმე თვით ადრე, თავის შვილიშვილ აგრიპინასთან, რომელშიც ჩვენს გაიუსზე, რაკი მაშინ არავითარი სხვა გაიუსი არ არსებობდა, ნათქვამია: „გუშინ მოველპარაკე ტალარიუსს და აზილიუსს, რომ წამოეყვანათ პატარა გაიუსი მეთხუთმეტე დღეს ივნისის კალენდებამდე[662], თუ ღმერთების ნებაც იქნება. მათთან ერთად ჩემი მოწიგნებიანი ექიმსაც ვაგზავნი. გერმანიკუსს მივწერე, რომ ჰყავდეს თავისთან, თუ მოისურვებს. ნახვამდის,

ძვირფასო აგრიპინა, და ეცადე შენს გერმანიკუსთან ჯანმრთელად ჩააღწიო“.

(5) ჩემი აზრით, ნათელია, რომ გაიუსი ვერ დაიბადებოდა იქ, სადაც რომიდან ჩაიყვანეს უკვე ორი წლისა. ალბათ, არ უნდა დავუჯეროთ ლექსებსაც, მით უმეტეს, თუ ისინი ხელმოწერელია. ამგვარად, მხედველობაში უნდა მივიღოთ სახელმწიფო ცნობების ჩვენება, როგორც ერთადერთი. ამასთან ერთად, თავად გაიუსს ყველა სამხიარულო ადგილებიდან ანციუმი უყვარდა - როგორც თავის დაბადების ადგილი, უეჭველად. ამბობენ, რომი რომ მოსწყინდა, იქ აპირებდა დედაქალაქის და სასახლის გადატანას.

9. მეტსახელი „კალიგულა“ („ჩექმუკა“)[663] სამხედრო ბანაკში გაჩენილი ხუმრობიდან მოდის, რაკი მეომრებს შორის იზრდებოდა, რიგითი ჯარისკაცის სამოსში. და ჯარის როგორი ერთგულება და სიყვარული მისცა ამგვარმა აღზრდამ, ეს ყველაზე უკეთ მაშინ გამოჩნდა, როცა მან მხოლოდ თავისი გარეგნობით უეჭველად დააწყნარა ჯარისკაცები, რომლებიც ავგუსტუსის სიკვდილის შემდეგ ისე იყვნენ აღშფოთებულები, რომ ნებისმიერ უგუნურებას ჩაიდენდნენ. სინამდვილეში, იმათ მართლაც მაშინ დაიხიეს უკან, როცა დაატყვეს, რომ აჯანყების საფრთხის გამო მას შორს აგზავნიან, მახლობელი ქალაქის[664] დაცვის ზედამხედველობაში, - აი, მხოლოდ მაშინ, მონანიებით ატანილებმა, დაიჭირეს და შეაჩერეს ფორანი, შეეხვეწნენ, არ დაესაჯა ისინი ამისთანა რისხვით.

10. მამასთან ერთად სირიაში იყო. იქიდან მობრუნებული ჯერ დედასთან ცხოვრობდა, მერე, დედის გადასახლების შემდეგ, ლივია ავტუსტასთან, თავის დიდ ბებიასთან. ბებია რომ მოუკვდა, ჯერ კიდევ მოზარდმა, როსტალური ტრიბუნიდან სახოტბო სიტყვა წარმოთქვა. მერე თავის ბებია ანტონიასთან გადავიდა. ცხრამეტი წლისა[665] ტიბერიუსმა გამოიძახა კაპრიზე, - მაშინ მან ერთსა და იმავე დღეს სრულწლოვანის ტოგაც ჩაიცვა და პირველად გაიპარსა წვერი, მაგრამ ყოველგვარი ზეიმების გარეშე, რომლებითაც მისი ძმების სრულწლოვანებები აღინიშნა..

(2) კაპრიზე ბევრი ცდილობდა, ეშმაკობითა თუ ძალით გამოეტუათ მისთვის უკმაყოფილება, მაგრამ ერთხელაც არ აპყოლია ცდუნებას, გეგონება, სულ დაავიწყდა თავისი ახლობლების ბედი, თითქოს არც არაფერი მოსვლოდეთ. ხოლო

ყველაფერს, რისი მოთმენაც უწევდა, იტანდა ისეთი დაუჯერებელი თვალთმაქცობით, რომ მართებულად იყო იმაზე ნათქვამი: „ქვეყნად არ იყო იმაზე უკეთესი მონა და იმაზე უარესი ხელმწიფე“[666].

11. თუმცა მაშინაც ვერ მალავდა თავის ბუნებრივ მძვინვარებასა და გარყვნილობას. ცნობისმოყვარეობის წყურვილით ესწრებოდა ბრალდებულთა წამებას და სიკვდილით დასჯას, ღამით თავზე დადებული სხვა თმითა და გრძელი კაბით დაეხეტებოდა დუქნებში და საროსკიპოებში, დიდი სიამოვნებით ცეკვავდა და მღეროდა სცენაზე. ტიბერიუსი ამას ხალისით უშვებდა, იმედოვნებდა, ამით მოერჯულებინა იმისი სასტიკი ხასიათი. გამჭრიახი ბერიკაცი ზუსტად ხედავდა და არაერთხელ უწინასწარმეტყველებდა, რომ გაიუსი ცხოვრობს საკუთარი თავის და სხვების დასაღუპად, და რომ ექიდნეს[667] ზრდის რომის ხალხისთვის და ფაეტონს[668] მთელი დედამიწის წრისათვის[669].

12. ცოტა მოგვიანებით ცოლად მოიყვანა იუნია კლავდილა, რომელი დიდგვაროვანის, მარკუს სილანუსის ქალიშვილი. მერე დაინიშნა ავგუსტად თავისი ძმის, დრუზუსის ადგილზე, მაგრამ ხელდასმამდე აიყვანეს პონტიფიკოსის თანამდებობაზე. ეს მისი ნათესაური გრძნობებისა და სულიერი მორჩილების აღიარების მნიშვნელოვანი ნიშანი იყო, ტიბერიუსის საგვარეულო მოკლებული იყო სხვა დასაყრდენს. სეიანუსზე მალე ეჭვი მიიტანეს და გაანადგურეს, როგორც სამშობლოს მტერი, და გაიუსი უფრო და უფრო მეტად ღებულობდა მემკვიდრედ გახდომის იმედს.

(2) უფრო რომ განმტკიცებულიყო ამ იმედში, მალევე, როგორც კი იუნია გარდაიცვალა მშობიარობისას, შეაცდინა ენია ნევია, ცოლი მაკრონისა[670], ვინც პრეტორიანული კოჰორტების მეთაური იყო; თან ენიას დაჰირდა, რომ ცოლად მოიყვანდა, როცა მიაღწევდა ძალაუფლებას, და ამაზე ფიცი და ხელწერილიც მისცა. ამ ქალის გამოყენებით მაკრონის ნდობა მოიპოვა და მაშინ, როგორც ვარაუდობს ზოგიერთი, ტიბერიუსს შხამი შეაპარა. მომაკვდავი ძლივსლა სუნთქავდა, როცა გაიუსმა ბრძანა, მოეხსნათ მისთვის ბეჭედი. თითქოს, წინააღმდეგობასაც უწევდა ტიბერიუსი. მაშინ გაიუსმა უბრძანა, ბალიში დაეფარებინათ და თვითონ შემოაჭდო ყელზე ხელები. ხოლო ის აზატი, ამ სანახაობაზე რომ შეჰყვირა, ჯვარზე გასაკრავად გააგზავნა.

(3) და ეს მართალს ჰგავს. ზოგიერთი გადმოგვცემს, რომ თავად დაიტრაბახა თუ ჩადენილი არა, ჩაფიქრებული დანაშაულით მაინც - მუდამ თავის ნათესაური გრძნობებით მოამაყე, ამბობდა, რომ ერთხელ ხანჯლით შევიდა მძინარე ტიბერიუსთან, რათა შური ეძია დედის და ძმების მკვლელობების გამო, მაგრამ შეებრაღა, ხანჯალი მოისროლა და გამოვიდა. ტიბერიუსმა ეს იცოდა, მაგრამ ვერ გაბედა ვერც თვალთვალი და ვერც მისი დასჯა.

13. ასე მიაღწია ხელისუფლებას რომაელი ხალხის საუკეთესო სურვილების ასასრულებლად, ანდა, უფრო უკეთ, მთელი კაცობრიობისა. ის იყო ყველაზე სასურველი მმართველი პროვინციებისათვის და ჯარებისთვის, სადაც ბევრს ახსოვდა ჯერ კიდევ პატარა, და მთელი რომაელი ბრბოსთვის, რომელსაც უყვარდა გერმანიკუსი და ებრალებოდა მისი ლამის ამოწყვეტილი საგვარეულო. ამიტომ, როცა მიზენუმიდან წამოვიდა, მაშინ, მიუხედავად იმისა, რომ ძაძვებში იყო და ტიბერიუსის ნებჭეს მიაცილებდა, ხალხი მოზეიმე ბრბოებით ხვდებოდა, საკურთხევლებით, მსხვერპლით, ანთებული მაშხალებით, კეთილ სურვილებს ატანდა, ეძახდა „ვარსკვლავს“, „ჩიორას“, „თოჯინას“ და „შვილიკოს“.

14. ხოლო რომში რომ შევიდა, მაშინვე მიენიჭა უმაღლესი და სრული ძალაუფლება სენატის ერთსულოვანი დასკვნითა და კურიაში შევარდნილი ბრბოს ძალით, ტიბერიუსის ანდერძის[671] საპირისპიროდ, რომელმაც თავისი არასრულწლოვანი შვილიშვილის თანამემკვიდრედ დანიშნა. ხალხის სიხარული ისეთი იყო, რომ, როგორც ამბობენ, სამი არასრული თვის განმავლობაში ას სამოცი ათასი სამსხვერპლო ცხოველი დაიკლა.

(2) როცა რამდენიმე დღის შემდეგ კამპანიის[672] კუნძულებზე წავიდა, ყველა სდებდა აღთქმას მის დაბრუნებაზე, პატარა შემთხვევასაც კი არ უშვებდა ხელიდან, რომ წუხილი და მზრუნველობა გამოეხატა მის კეთილდღეობაზე. ავად რომ გახდებოდა, ხალხი ღამისთევით იკრიბებოდა პალატინთან. ისეთებიც გამოერეოდნენ, წერილობით ფიცს რომ სდებდნენ, სასიკვდილოდ ებრძოლათ მის გამოსაკეთებლად ანდა თავიანთი სიცოცხლე[673] გაეწირათ მისთვის.

(3) მოქალაქეთა უსაზღვრო სიყვარულს აგრძელებდა უცხოქვეყნელების კეთილი განწყობა. არტაბანმა[674], პართიის

მეფემ, რომელიც ყოველთვის ღიად გამოხატავდა თავის სიძულვილს და ზიზღს ტიბერიუსის მიმართ, ახლა თავად სთხოვა გაიუსს მეგობრობა, კონსულის ლეგატებთან მოლაპარაკებაზე გამოვიდა და, ევფრატზე გადმოსულმა, პატივი მიაგო რომის არწივებს, ლეგიონების ნიშნებს და კეისრების გამოსახულებებს.

15. თავადაც ყველაფერს აკეთებდა, ადამიანებში სიყვარული რომ აღეძრა. ტიბერიუსს მწარე ცრემლებით სცა პატივი კრების წინაშე და საზეიმოდ დაასაფლავა. მერე მაშინვე გაემგზავრა პანდატერიაში და პონტოს კუნძულებზე, დედის და ძმების ნეშტების შეგროვებას ჩქარობდა; ქარიშხლიან უამინდობაში გაცურა, რათა ყველას დაენახა მისი კარგი შვილობა, მათ ნარჩენებს მოწიწებით მიუახლოვდა, ურნებში[675] ჩააწყო საკუთარი ხელით. არანაკლები ზარზეიმით, კიჩოზე ალმიანი ბირემით ოსტიაში მiasვენა ისინი, მერე ტიბრს აღმა აუყვა რომამდე, სადაც ყველაზე ცნობილმა მხედრებმა ხალხის ბრბოს გავლით, ორი ტახტრევანით მავზოლეუმში გადაასვენეს. მათ სამახსოვროდ დაადგინა სახალხო, ყოველწლიური მოსახსენებელი წესები, ხოლო დედის საპატივსაცემად საცირკო თამაშობები, სადაც დედამისის გამოსახულება მოჰქონდათ პროცესიაში განსაკუთრებული ეტლით.

(2) მამამისს პატივი მიაგო, სექტემბერს რომ გერმანიკუსი უწოდა. ამის შემდეგ სენატის დადგენილებით, თავის ბებია ანტონიას ყველა პატივი დაუნიშნა, რაც კი მისცემია ოდესმე ლივია; თავისი ძია კლავდიუსი, რომელიც ჯერ კიდევ რომაელი მხედარი იყო, კონსულობაში ამხანაგად აიყვანა. ძმა ტიბერიუსი სრულწლოვანების დღეს იშვილა და ახალგაზრდობის[676] მეთაურად დანიშნა.

(3) თავისი დების საპატივცემოდ ბრძანა, ყველა დაფიცებისთვის დაემატებინათ: „დაე, არ მიყვარდეს საკუთარი თავი და შვილები უფრო მეტად, ვიდრე გაიუს კეისარი და მისი დები“; ხოლო კონსულების წინადადებებისთვის: „დე, ბედნიერება და წარმატება სდევდეს გაიუს კეისარს და მის დებს!“[677].

(4) სახალხო სიყვარულს გამოდევნებულმა შეიწყალა ბევრი, - მსჯავრდებულებს და გადასახლებულებს ყველნაირ საქმეზე, რაც ძველი დროიდან იყო დარჩენილი, შენდობა უბოძა. საბუთები, რაც დედამისის და ძმების საქმეებთან იყო

დაკავშირებული, ფორუმზე მიიტანა და დაწვა[678], თან ღმერთები მოიყვანა მოწამედ, რომ არაფრისთვის ხელი არ უხლია და არაფერი წაუკითხავს ამ ქაღალდებიდან - ამით უნდოდა სამუდამოდ ჩაეწყნარებინა ყველანაირი შიში დამსმენებისა და მოწმეებისა. ხოლო მასზე თავდასხმის თაობაზე დასმენა არც კი მიიღო, განაცხადა, რომ არაფრით შეუძლია სიძულვილის წახალისება, და რომ დამსმენებისთვის მისი სმენა დახშულია.

16. სპინტრიები[679], უჩვეულო სიამტკბილობის გამომგონებლები, რომიდან გააძევა - ძლივს გადააფიქრებინეს იმათი ზღვაში ჩახრჩობა. ტიტუს ლაბიენუსის, კრემუციუს კორდუსის და კასიუს სევერუსის თხზულებებზე, სენატის დადგენილებით რომ იყო განადგურებული, ბრძანა, მოეძებნათ, შეენახათ და ეკითხათ, - განაცხადა, რომ მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ არანაირი მოვლენა არ გამორჩენოდეს შთამომავლებს.

ანგარიშები იმპერიის მდგომარეობაზე[680], რომელსაც ავგუსტუსი უშვებდა, ტიბერიუსმა კი შეწყვიტა, მან ბრძანა, კვლავ გამოექვეყნებინათ.

(2) თანამდებობის პირებს ნება დართო, თავისუფლად ემართათ სასამართლო, მისთვის არაფერი ეკითხათ. მხედრების სიები თვითონ შეამოწმა მკაცრად და ყურადღებით, მაგრამ დაუნდობლად არა, - ვინც სირცხვილით ან უღირსებობით იყო დალდასმული, იმათ სახალხოდ ჩამოართმევდა ცხენებს, ვისაც ნაკლები დანაშაული ჰქონდა, იმათ გამოტოვებდა ხოლმე გვარების წაკითხვისას. მოსამართლეებს რომ ადვილად ემუშავათ, იმათ ოთხ დეკურიას მეხუთეც[681] შეუერთა. სახალხო კრების[682] აღდგენით ცდილობდა ხალხისთვის დაებრუნებინა თანამდებობის პირთა არჩევნები.

(3) ტიბერიუსის ანდერძით, თუმცა ის ანდერძი გაუქმებულად იყო გამოცხადებული, დატოვებული საჩუქრები, და იუღია ავგუსტასებიც[683], რომელიც ტიბერიუსმა დამალა, მან დაითვალა და პატიოსნად და უსიტყვოდ გადაიხადა. იტალია გაათავისუფლა ნახევარპროცენტიანი გადასახადისგან გაყიდვებზე[684], ბევრ ხანძრით დაზარალებულს აუნაზღაურა დანაკარგი. თუკი მეფეებს სამეფოებს უბრუნებდა, მაშინ უხდიდა კიდევ გავლილი დროის მთელ ხარკს და შემოსავალს. მაგალითად, ანტიოქუს კომაგენელმა[685] მიიღო ასი მილიონი

სესტერცი, ოდესღაც რომ წაართვეს.

(4) არანაირ კეთილ საქმეს წაუხალისებლად რომ არ დატოვებდა, ამის საჩვენებლად, ერთ გააზატებულ ქალს რვაასი ათასი სესტერცი მისცა ჯილდოდ, რომელმაც უსასტიკესი წამების დროსაც კი არ გათქვა თავისი პატრონის დანაშაული. მთელი ამ ქმედებებისათვის სენატმა, სხვა პატივთან ერთად, უბოძა ოქროს ფარი[686]. ყოველ წელს, დადგენილ დღეს ქურუმთა კოლეგიებს ეს ფარი კაპიტოლიუმზე უნდა წაეღოთ, სენატისა და სიმღერის თანხლებით, სადაც დიდგვაროვანი ბიჭები და გოგონები მმართველის სათნოებას ადიდებდნენ. აგრეთვე დადგინდა, რომ მისი ძალაუფლებაში მოსვლის დღეს დარქმეოდა პარილიები[687], - თითქოს რომის მეორე დაარსების ნიშნად.

17. კონსული ოთხჯერ[688] იყო. პირველად ივლისის კალენდებიდან ორი თვის განმავლობაში; მეორედ - იანვრის კალენდებიდან ოცდაათი დღე, მესამედ - იანვრის იდებამდე, მეოთხედ - იანვრის იდების წინ, მეშვიდე დღემდე. ამ კონსულობებიდან ბოლო ორი ერთიმეორეს მიჰყვებოდა. მესამე კონსულობას ლუგდუნში შეუდგა მარტო, მაგრამ მედიდურობის და ჩვეულებების არადჩაგდების გამო კი არა, როგორც ზოგიერთი ფიქრობს, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ არ შეიძლებოდა სცოდნოდა, - მისი თანამდებობის ამხანაგი ახალი წლის წინ გარდაიცვალა.

(2) საჩუქრების სახალხო ჩამორიგებები ორჯერ მოაწყო, სამას-სამასი სესტერცი მისცა თითოეულს. ამდენჯერვე გაუმასპინძლდა სენატორებს და მხედრებს და მათ ცოლებს და შვილებსაც კი. მეორე გამასპინძლებისას მამაკაცებს დამატებით ჩუქნიდა რიგიან ტოგებს, ხოლო ქალებს და ბავშვებს ძოწის მოსახვევებს. და მომავალში რომ გაეზარდა ხალხის მხიარულება, სატურნალიის დღეობას ერთი დღე დაამატა[689] და იუვენალიები დაარქვა.

18. გლადიატორთა თამაშობებს ხშირად აწყობდა, ხან ტავრუსის ამფითეატრში, ხანაც სეპტაში; ბრძოლებს შორის მუშტით მებრძოლნი გამოჰყავდა აფრიკიდან და კამპანიიდან, ორივე მხარის რჩეულები. სანახაობებს ყოველთვის თავად როდი განაგებდა, ხანდახან დაუთმობდა ხოლმე თავის მეგობრებს ან თანამდებობის პირებს.

(2) თეატრალურ წარმოდგენებს მუდამ მართავდა, სხვასხვა

გვარისას და სხვადასხვა აგდილებზე, ზოგჯერ ღამითაც კი, მთელ ქალაქში რომ აანთებდა მაშხალებს. ყველანაირ საჩუქრებს ხალხში გადასროლითაც იძლეოდა, არიგებდა საჭმლით სავსე კალათებს ყველასათვის. ერთ რომაელ მხედარს, რომელიც ამგვარი გამასპინძლებისას მის მოპირდაპირედ იჯდა და განსაკუთრებული ხალისით და მაღიანად ჭამდა, თავისი წილიც გაუგზავნა, ხოლო ერთ სენატორს, ამგვარსავე შემთხვევაში - პრეტორად რიგგარეშე დანიშვნის ბრძანება.

(3) საცირკო შეჯიბრებესაც აწყობდა დილიდან საღამომდე, აფრიკულ ცხოველებთან ბრძოლებითა[690] და შუალედებში ტროას თამაშებით; ყველაზე მდიდრულ თამაშებზე არენაზე ყრიდნენ სურინჯს და მთის ბალახს[691], ხოლო ცხენებს მხოლოდ სენატორები მართავდნენ. ერთხელ მოულოდნელად და მოუმზადებლად დაიწყო თამაშები, როცა ათვალიერებდა გელოტიანთა სახლის[692] ცირკის მოწყობილობას და რამდენიმე კაცმა მეზობელი აივნებიდან სთხოვა ამის თაობაზე.

19. ამას გარდა, მანამდე არგაგონილი და სულ ახალი სანახაობა გამოიგონა. ყურეზე გადო ხიდი ბაიასა და პუტეოლანის მიწაყრილს შორის, სიგრძით სამი ათას ექვსასი ნაბიჯი[693]. ამისათვის სატვრითო ხომალდები შეკრიბა, ორ რიგად დააყენა ლუზებზე, ზედ მიწის ზვინული დააყარა და აპიანეს გზის მსგავსად მოასწორა.

(2) ამ ხიდზე ორი დღე ზედიზედ წინ და უკან დადიოდა. პირველ დღეს - შეკაზმული ცხენით, მუხის გვინგვინი[694] ედგა, პატარა ფარი ეჭირა, მახვილით იყო და ოქრონაქარგი ლაბადა მოეხურა. მომდევნო დღეს - მრბოლელის ტანისამოსში, ეტლით, რომელშიც ყველაზე კარგი სარბოლო წყვილი იყო შებმული და მის წინ მიდიოდა ბიჭი სახელად დარეუსი, პართიელი მძევალი, ხოლო უკან კი პრეტორიელების რაზმი და ამაღა ეტლებით.

(3) მე ვიცი, რომ, ბევრის შეხედულებით, გაიუსმა ეს ხიდი მოიგონა ქსერქსეს მისაბაძად, რომელმაც დიდი აღფრთოვანება გამოიწვია, გაცილებით ვიწრო ჰელესპონტი[695] რომ გადაკეტა. ხოლო სხვების აზრით, - რათა გაუგონარი მოცულობის ნაგებობით დაეშინებინა გერმანია და ბრიტანეთი, რომელთაც ომით ემუქრებოდა. თუმცაღა ბაღლობისას მე პაპაჩემისგან მომისმენია ამ ღონისძიების ნამდვილი მიზეზი,

რომელმაც ამის შესახებ სანდო კარისკაცებისგან იცოდა. საქმე ის იყო, რომ როცა ტიბერიუსი შფოთავდა თავის მემკვიდრეზე და ღვიძლი შვილიშვილისკენ[696] იხრებოდა, მაშინ ასტროლოგმა თრასილუსმა გამოუცხადა, რომ გაიუსი უფრო მალე გადაივლის ჭენებით ბაიის ყურეს, ვიდრე იმპერატორი განდება.

20. სანახაობებს აწყობდა პროვინციებშიც, ასტიკურ თამაშებს სირაკუზაზე, სიცილიაზე; შერეულ თამაშებს ლუგდუნუმში და გალიაში[697]. აქვე მიმდინარეობდა შეჯიბრი ბერძნულ და ლათინურ მჭევრმეტყველებაში, რომელზეც, როგორც ამბობენ, დამარცხებულებს საჩუქრები უნდა მიეცათ გამარჯვებულებისთვის და თან მათი სადიდებელიც უნდა შეეთხზათ; ხოლო იმათ, ვინც ყველაზე ნაკლებად მოაწონეს მაყურებელს თავი, ებრძანებოდა, თავისი ნაწერი ღრუბლით ანდა ენით გაეწმინდა, თუ არ სურდა, გაშოლტილიყო ანდა მახლობელ მდინარეში გადაეგდოთ.

21. ტიბერიუსის დაუმთავრებელი[698] ნაგებობები დაამთავრა, - ავგუსტუსის ტაძარი და პომპეუსის თეატრი. თავად წყალსადენის მშენებლობა დაიწყო ტიბურიდან[699] და ამფითეატრი სეპტას მახლობლად. ამ მშენებლობებიდან ერთი კლავდიუსმა მიიყვანა ბოლომდე, მეორე დატოვა. სირაკუზაში აღადგინა სიძველისგან ჩამონგრეული კედელი და ღმერთების ტაძარი. აპირებდა სამოსზეც აეგო პოლიკრატეს სასახლე და მილეტში დაესრულებინა დიდძალ ტაძარი[700], და ალპურ მთებში დაეარსებინა ქალაქი, მაგრამ უპირველეს ყოვლისა - გადაეთხარა ისტმინის[701] ყელი აქაიაში - იქ უფროსი ცენტურიონიც კი გააზავნა, რათა წინასწარი სამუშაოები ჩაეტარებინა.

22. აქამდე ლაპარაკი მმართველზე იყო, ახლა მოგვიწევს ურჩხულზე ვისაუბროთ.

მრავალი მეტსახელი მიისაკუთრა. ეძახდნენ „პატივმოყვარეს“, „ბანაკის შვილს“, „ჯარების მამას“, „სათნო და დიდებულ კეისარს“. ერთხელ, სადილისას შემოესმა, თუ როგორ კამათობდნენ ცნობილობაზე მეფეები[702], რომში გამოცხადებუნი მის სათაყვანოდ, და შეჰყვირა: დე, ერთიანი იყოს მმართველი, დე, ერთიანი შეიქმნას მეფეც![703]

ცოტალა აკლდა, რომ იქვე მიეღო დიადემა და პრინციპატი მეფის ხელისუფლებად გადაექცია.

(2) თუმცა დაარწმუნეს, რომ ამაღლდა პრინციპებზე და მეფეებზე. მაშინ დაიწყო ღვთიური დიდებულების დაჩემება. ბრძანა, საბერძენეთიდან ღმერთების გამოსახულებები მოეტანათ, სახელგანთქმულები თაყვანისცემითაც და ხელოვნებითაც, მათ რიცხვში ოლიმპიელი ზევსიც[704] კი, რათა იმათთვის თავები მოეხსნათ და ზედ თავისი დაედგათ. პალატინის სასახლე ფორუმამადე გააგრძელა, ხოლო კასტორისა[705] და პოლუქსის ტაძარი მის შესასვლელად გადააქცია და ხშირად იდგა იქ ტყუპების სტატუეტების შუაში, საღვთო პატივს ღებულობდა მომსვლელებისგან. და ზოგიერთი ლათინელი იუპიტერის[706] სახელით განადიდებდა.

(3) უფრო მეტიც, თავის ღმერთს განსაკუთრებული ტაძარი მიუძღვნა, დანიშნა ქურუმები, დაადგინა ურჩეულისი მსხვერპლი. ტაძარში თავისი სრული სიმაღლის ქანდაკება დადგა და შემოსა საკუთარი ტანსაცმლით. მთავარი ქურუმის თანამდებობაზე რიგრიგობით მიდიოდნენ ყველაზე მდიდარი მოქალაქეები[707], კამათისა და ვაჭრობის შემდეგ. მსხვერპლად იყო: ბუები, ფლამინგოები, როჭოები, ციცრები, ხონხები, - ყოველი ღმრთის ცალკე ჯიში.

(4) ღამლამობით, როცა სავსე მთვარე ანათებდა, ამ მთვარეს დაუღალავად ეძახდა მოსახვევად და საწოლშიც; ღმრთის ცალკე ელაპარაკებოდა კაპიტოლიუმის იუპიტერს, ხან ჩურჩულთ და იმის ყურთან დახრით, ხანაც თავის ყურს მიუშვერდა; ზოგჯერ ხმამაღლა და ბრაზითაც. მაგალითად, ერთხელ შემოესმათ მისი მუქარა: ან შენ ამწიე, ანდა მე შენ... [708]

მერე კი ჰყვებოდა, რომ ღმერთმა, ბოლოს და ბოლოს, შეიწყნარა და თავად მიიწვია თავისთან საცხოვრებლად. ამის მერე ხიდი გადო კაპიტოლიუმიდან პალატინზე, ღვთაებრივი ავგუსტუსის ტაძრის გავლით, მერე კი, უფრო ახლოს რომ დასახლებულიყო, ახალი სახლი დადგა კაპიტოლიუმის გორაკზე.

23. არ უნდოდა, რომ აგრიპა ეცნო ანდა თავის პაპად მოეხსენიებინათ იმისი მდაბიო გვარის გამო, და მრისხანებდა, როცა სიტყვებში ან ლექსებში ვინმე იმას კეისრებს მიათვლიდა. ტრაბახობდა კიდევ, რომ თითქოს დედამისი დაიბადა სისხლის აღრევით, რომელიც იულიასთან ჩაიდინა ავგუსტუსმა. და

ავგუსტუსზე ამისთანა სიცრუით ვერდაკმაყოფილებულმა, აკრძალა, საზეიმოდ ედღესასწაულათ აქტიუმის და სიცილიის გამარჯვებები[709], როგორც დამლუპველნი და მომაკვდინებენი რომაელი ხალხისათვის.

(2) ლივია ავგუსტას, თავისი დიდი ბებიას ხშირად იხსენიებდა „ოდისევსად ქალის კაბაში“, და ერთ წერილში სენატისადმი ეყო თავხედობა, დაედანაშაულებინა იგი უგვარობით, ირწმუნებოდა, თითქოს პაპამისი დედის მხრიდან იყო დეკურიონი ფუნდიდან; არადა, ამ დროს სახელმწიფო ძეგლები ნათლად გვიჩვენებენ, ავფიდიუს ლურკონს მაღალი თანამდებობები ეკავა რომში. თავის ბებია ანტონია, რომელმაც ცალკე სთხოვა საუბარი, პრეფექტ მარკონთან ერთად მიიღო. ამ და მსგავსი დამცირებითა და წყენებით, ხოლო ზოგიერთის აზრით - შხამითაც, სამარეშიც ჩაიყვანა. მაგრამ არც სიკვდილის მერე მიუცია რაიმე პატივი და სასაძილო ოთახიდან ტკბებოდა ანტონიას დასაწვავი კოცონით.

(3) თავისი ძმა ტიბერიუსს უცებ ჯარის ტრიბუნი გაუგზავნა და მოულოდნელად დასაჯა სიკვდილით, ხოლო თავისი სიმამრი სილანუსი აიძულა, სამართებლით გამოეჭრა ყელი და ასე მოეკლა თავი. ამათ იმაში ადანაშაულებდა, რომ ერთი თან არ გაჰყვა ქარიშხლიან ზღვაში[710], თითქოს იმის იმედით, რომ უბედურების შემთხვევაში თავად დაეუფლებოდა რომს, ხოლო მეორეს კი წამლის სუნი უდიოდა, თითქოს შიშობდა, რომ ძმა მოწამლავდა. ამ დროს, სილანუსი, უბრალოდ, ვერ იტანდა ზღვის ავადმყოფობას და ცურვის სირთულეებისა ეშინოდა; ხოლო ტიბერიუსი კი წამალს მუდმივი ხველების საწინააღმდეგოდ იღებდა, რომელიც უფრო და უფრო მეტად ტანჯავდა. რაც შეეხება კლავდიუსს, თავის ბიძას, გაიუსმა ცოცხალი დატოვა მხოლოდ თავის შესაქცევად.

24. ყველა თავის დასთან ცხოვრობდა დანაშაულებრივი კავშირით[711], და ყველა სადილზე ისინი მის ქვემოთ იწვნენ, ხოლო კანონიერი ცოლი მის ზემოთ. ამბობენ, ერთ მათგანს, დრუზილას ქალიშვილობა ჯერ კიდევ მოზარდს დააკარგვინა, და ბებია ანტონიამ, ვისთანაც იზრდებოდნენ, ერთხელ ერთად მოატანა. მერე გაატანეს ლუციუს კასიუს ლონგინუსს, კონსულის წოდების სენატორს, მაგრამ ქმარს წაართვა თავისი და, დაუფარავად ჰყავდა, როგორც ცოლი და ავადმყოფობისას თავისი ქონების და ხელისუფლების მემკვიდრედ დანიშნა.

(2) დრუზილა რომ მოკვდა, ისეთი გლოვა გამოაცხადა, რომ სასიკვდილო დანაშაული იყო სიცილი, ბანაობა, სადილი მშობლებთან, ცოლთან ან ბავშვებთან. თავად ძალა არ ჰქონდა გადაეტანა ეს მწუხარება და მოულოდნელად გაქრა რომიდან, გადაიარა კამპანია, მიაღწია სირაკუზას და ასეთივე საჩქაროდ დაბრუნდა, წამოზრდილი წვერით და თმით. ამ დროიდან ყველა თავის ფიცს ნებისმიერ მნიშვნელოვან საგანზე, ხალხის თანდასწრებითაც, კრებაზეც და ჯარის წინაშეც წარმოთქვამდა მხოლოდ ღვთაება დრუზილას[712] სახელით.

(3) დანარჩენი დები ასე ვნებიანად არ უყვარდა და არც ამდენ პატივს მიაგებდა. არაერთხელ გაუტანებია გასართობად თავისი ფავორიტებისთვის. ამიტომაც მალევე გაასამართლა ისინი ემილიუს ლეპიდუსის[713] საქმეზე გარყვნილობისა და მის წინააღმდეგ მიმართულ შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის. არა მარტო გამოაქვეყნა მათი ხელით დაწერილი წერილები, ცბიერებით და ცდუნებით მოპოვებული, არამედ მარსი შურისმაძიებლის ტაძარს მიუძღვნა სამი მახვილი შესაბამისი წარწერით, მის მოსაკლავად რომ იყო გამზადებული.

25. ძნელია თქმა, თავის ქორწინებებში როდის უფრო უზნეოდ მოქმედებდა, -ცოლის მოყვანისას, ქორწინებების გაუქმებისას თუ ქორწინებაში ყოფნისას. ლივია ორესტილასთან თავად მივიდა მისალოცად, როცა ის გაიუს პიზონზე თხოვდებოდა, იქვე წაართვა ქმარს ბრძანებით და რამდენიმე დღის მერე გაუშვა, ხოლო ორი წლის შემდეგ გადაასახლა, რაკი იეჰვა, რომ ამ დროის მანძილზე ისევ შეურთდა ქმარს. სხვები ამბობენ, რომ თვით საქორწილო ქეიფში, პიზონის საპირისპიროდ მწოლარემ, წერილი გაუგზავნა: „ნუ მიძვრები ჩემ ცოლთან!“[714], და ქეიფის მერე თავისთან წაიყვანა და მეორე დღეს გამოაცხადა ედიქტით, რომ ცოლი იპოვა რომულუსის და ავგუსტუსის მსგავსად[715].

(2) გაიუს მემიუსის, კონსულარისა და მხედართმთავრის ცოლი, ლოლია პავლინა პროვინციიდან[716] გამოიძახა, რაკი შეიტყო, რომ იმის ბებია ოდესღაც ულამაზესი ყოფილა, მაშინვე გააშორა ქმარს და ცოლად მოიყვანა, ცოტა ხნის შემდეგ, ისიც გაუშვა და წინდაწინ აუკრძალა, დაახლოებოდა ვინმეს, ვინც არ უნდა ყოფილიყო.

(3) ცეზონია, სილამაზით და ახალგაზრდობით რომ ვერ

გამოირჩეოდა, და სხვა ქმრისგან უკვე სამი ქალიშვილიც ჰყავდა, ყველაზე მეტად უყვარდა მისი ვნებიანობის და მფლანგველობის გამო; ჯარის წინ თავის გვერდით ისიც გამოჰყავდა, ცხენზე მჯდომარე, მსუბუქი ფარით, ლაბადით და მუზარადით, მეგობრებს კი შიშვლად აჩვენებდა. მეუღლის სახელი იმაზე ადრე არ მიაწიჭა[717], სანამ შვილი არ გაუჩინა და ერთსა და იმავე დღეს გამოაცხადა თავი მის ქმრად და ბავშვის მამად.

(4) ეს ბავშვი, იულია დრუზილა ყველა ღმერთქალების ტაძრებში ჩამოატარა და, ბოლოს, მინერვას წიაღში დააწვინა და ღმერთქალს დაავალა გაეზარდა და ეჭმია. იმის საუკეთესო მტკიცებულებად, რომ ეს ნამდვილად მისი სისხლი და ხორცია, საძაგელ თვისებას უთვლიდა: იმთავითვე, გაბრაზებისას ეს ბავშვი მრისხანებისგან იქამდე მიდიოდა, რომ თავისთან მოთამაშე ბავშვებს თვალებს და სახეს აკაწრავდა.

26. ამ ყველაფრის მერე უაზროდ და უმნიშვნელოდ გამოიყურება მოთხრობები იმაზე, თუ როგორ მიმართავდა მეგობრებს და ახლობლებს - პტოლემესს, მეფე იუბას შვილს და თავის ნათესავს (ის იყო შვილიშვილი მარკუს ანტონიუსისა, მისი ქალიშვილის, სელენასგან) და, უპირველეს ყოვლისა, თავად მაკრონს და ენიასაც, ვინც ძალაუფლება[718] გადასცა; ყველა ესენი, ნათესაური გრძნობისა და მადლიერების მაგივრად, დაჯილდოვდნენ უსასტიკესი სიკვდილით.

(2) ასეთივე ნაკლებ პატივისცემასა და ზომიერებას იჩენდა სენატორებთანაც. ზოგიერთს, რომელთაც ძალიან მაღალი თანამდებობები ეკავათ, ტოგით შემოსილებს, აიძულებდა ერბინათ რამდენიმე მილზე მისი ეტლის დევნაში, ხოლო სადილზე კი მდგარიყვნენ მის თავთან ან ფეხებთან, ხელებზე გადაფენილი პირსახოცებით[719]. სხვები საიდუმლოდ დასაჯა სიკვდილით, მაგრამ მათ მოპატიჟებას თავს არ ანებებდა, თითქოს ცოცხლები ყოფილიყვნენ, და მხოლოდ რამდენიმე დღის შემდეგ ტყუილად აცხადებდა, რომ თავები მოიკლეს.

(3) კონსულები[720], რომელთაც დაავიწყდათ მისი დაბადების დღის გამო ედიქტის გამოცემა, თანამდებობები ჩამოართვა და სამი დღის განმავლობაში სახელმწიფო უმაღლესი ხელისუფლების გარეშე დარჩა. თავის კვესტორზე[721], რომელიც შეთქმულებაში იყო ბრალდებული, ბრძანა, გაეშოლტათ, ტანსაცმელი შემოახია და ჯარისკაცებს დაუყარა

ფენებქვეშ, რათა რამეს დაყრდნობოდნენ დარტყმის დროს.

(4) ასეთივე ქედმაღლობითა და უღმობლობითვე ეპყრობოდა სხვა ფენებსაც. ერთხელ, შუალამისას ცირკში წინასწარ ადგილების დასაკავებლად მიმავალი ბრბოს ხმაურით შეწუხებულმა, ყველანი გააყრევინა ჯოხებით, - ამ შემოტევისას გაიჭყლიტა ოცზე მეტი რომაელი მხედარი, ამდენივე ქმრიანი ქალი და სხვაც უამრავი ადამიანი. თეატრალურ წარმოდგენებზე, პლებეებისა და მხედრების წაჩხუბების მიზნით, სასაჩუქრო საშვებს[722] არიგებდა, რათა მდაბიოებს მხედრებისა ადგილებიც დაეკავებინათ.

(5) გლადიატორთა თამაშებზე ხანდახან ფარდას ჩამოხსნიდა პაპანაქება სიცხეში და მაყურებელს წასვლის უფლებას არ აძლევდა. ანდა მოულოდნელად მისიკვდილებული მხეცები და მოფამფალებული გლადიატორები გამოჰყავდა; ხოლო შემაქცევარი მებრძოლების[723] ნაცვლად - ოჯახების მამები, ყველაზე პატივცემულები, მაგრამ რამე ნაკლოვანებით დამახინჯებულები. და მოულოდნელად დაკეტავდა ხორბლის საცავებს და ხალხს საშიმშილოდ გაწირავდა ხოლმე.

27. თავისი ზნეობის მძვინვარება უფრო ცხადად აი, ასეთი საქციელებით დაინახა. როცა საქონელი გაძვირდებოდა, რომლითაც ველურ ცხოველებს კვებავდნენ, ბრძანებდა, ნადირებისთვის დამნაშავეები ჩაეგდოთ დასაფლეთად; და ამ მიზნით ციხეებს რომ დაივლიდა, არ უყურებდა, ვის რა დანაშაული ჰქონდა ჩადენილი, პირდაპირ იტყოდა, კართან მდგარი, ყველა წამოეყვანათ, „მელოტიდან მელოტამდე“[724].

(2) იმ კაცისგან, ვინც აღთქმა დადო, გლადიატორთან ებრძოლა, ოღონდ კალიგულა გამოჰანმრთელებულიყო[725], აღთქმის შესრულება მოითხოვა; თავადვე უყურებდა, როგორ იბრძოდა და გაუშვა მხოლოდ გამარჯვების შემდეგ, ისიც დიდი თხოვნების შემდეგ. ის, ვინც იფიცავდა, სიცოცხლე შეეწირა მისთვის, მაგრამ შეყოყმანდა, თავიც მონებს გადასცა - სამსხვერპლო ცხოველივით გამოწყობილი გვირგვინებში და სახვევებში, მერე კი აღთქმის შესასრულებლად ფერდობზე ჩააგდებინა[726].

(3) მრავალი მოქალაქე პირველი ფენებიდან გახურებული რკინით დადალა და საბადოებზე ან საგზაო სამუშაოებზე გააგზავნა, ან ველურ ცხოველებს ჩაუგდო, ანდა თავად ისინი, როგორც მხეცები, ოთხზე მდგომნი ესხდა გისოსებში, ანდა

შუაზე გადახერხა - და მძიმე დანშაულებისთვის კი არა, არამედ ხშირად იმიტომ, რომ ცუდად გამოეხმაურნენ მის სანახაობებს ან და ქედს არ უხრიდნენ მის გენიას.

(4) მამებს აიძულებდა, შვილების სიკვდილით დასჯას დასწრებოდნენ[727]; ერთი მათგანისთვის ტახტრევანი გააგზავნა, რომელმაც ავადმყოფობის მომიჯნავეებით სცადა თავის არიდება. მეორე, სიკვდილით დასჯის დამთავრებისთანავე მიიწვია სუფრასთან და ყველანაირი ცნობისმოყვარეობით აიძულებდა ეხუმრა და ემხიარულა[728]. გლადიატორების ბრძოლებისა და ცხოველებთან შეტაკების ზედამხედველზე ბრძანა, ჯაჭვებით ეცემათ რამდენიმე დღე მიყოლებით, და მანამდე არ მოკლა, ვიდრე გახრწნილი ტვინის სუნი არ მიუვიდა. ატელან-ფარსის შემთხვეული ორაზროვანი ხუმრობისთვის შუაგულ ამფითეატრში დაწვა კოცონზე. ერთი რომელი მხედარი, ჩაგდებული გარეულ მხეცებთან, მაინც გაჰყვიროდა, რომ უდანაშაულო იყო; უკან დააბრუნებინა, ენა მოაჭრევინა და ისევ არენაზე შეაგდებინა.

28. შორეული გადასახლებიდან დაბრუნებულ გაძევებულს შეეკითხა, თუ იქ რას აკეთებდა. იმან პირმოთნედ მიუგო: „დაუღალავად ვთხოვდი ღმერთებს, რომ ტიბერიუსი მომკვდარიყო და შენ გამხდარიყავი იმპერატორი, და ასეც მოხდა“. მაშინ იფიქრა, რომ მისი გადასახლებულებიც იმის სიკვდილს ითხოვენ და კუნძულებზე ჯარიკაცები გაგზავნა, ყველა გადასახლებულის ამოსაწყვეტად[729]. ერთი სენატორის ნაწილებად დაგლეჯა რომ ჩაიფიქრა, მოისყიდა რამდენიმე კაცი, რომლების კურიაში შესვლისას თავს უნდა დასხმოდნენ შეძახილებით „სამშობლოს მტერი!“, სტილოსებით უნდა დაეჩეხათ და დასაგლეჯად სხვა სენატორებისთვის უნდა მიეგდოთ[730]. და მხოლოდ მაშინ გაძდა, როცა დაინახა, რომ იმ სენატორის ასოები და შიგნეულობა ქუჩებში გამოათრიეს და მის წინ გორად აღმართეს.

29. ამ ურჩხულურ საქციელებს სასტიკი სიტყვებით აღრმავებდა. თავისი ზნეობის საუკეთესო თვისებად ურყევობას[731] თვლიდა, ესე იგი, უსირცხვილობას. თავისი ბებია ანტონიას დარიგებებს არც უსმენდა და ესეც უთხრა: „არ დაივიწყო, რომ მე ყველაფრის გაკეთება შემიძლია, რაც მინდა და ვისთანაც მინდა!“ ძმის სიკვდილით დასჯას რომ აპირებდა, რომელიც თითქოს წამლებს შხამის შიშით ღებულობდა, შესძახა: „როგორ? შხამსაწინააღმდეგო - კეისრის წინააღმდეგ?“

გადასახლებულ დებს ემუქრებოდა, რომ მარტო კუნძულები კი არა, მახვილებიც აქვს.

(2) პრეტორის წოდების სენატორმა, რომელიც სამკურნალოდ გაემგზავრა ანტიკირაზე[732], რამდენჯერმე სთხოვა, დაბრუნების დრო გადაევადებინა მისთვის. კალიგულამ მისი მოკვლა ბრძანა, თან განაცხადა, რომ თუ არ შველის შხამა ბალახის სეანსები, მაშინ სისხლი უნდა გამოუშვან. ყოველ მათე დღეს, სასიკვდილოდ გასაგზავნი პატიმრების ჩამონათვალს ხელს რომ აწერდა, ამბობდა, ანგარიშებს ვასწორებო. ერთდროულად რამდენიმე გალი და ბერძენი რომ დასაჯა სიკვდილით, ტრაბახობდა, რომ დაამარცხა გალობერძნები[733].

30. ადამიანის დასჯას ყოველთვის ითხოვდა მოკლე, ხშირი დარტყმებით, თავის ცნობილ ბრძანებას იმეორებდა: „დაარტყი, იგრძნოს, რომ კვდება!“ საჭირო კაცის მაგივრად იგივე სახელის მქონე სხვა რომ დაისაჯა, შეჰყვირა: „ესეც იმად ღირდა“. მუდამ იმეორებდა ტრაგედიის ცნობილ სიტყვებს: „დაე, ვძულდე, ოღონდ ეშინოდეთ!“[734]

(2) არაერთხელ დაესხმოდა ხოლმე ყველა სენატორს ერთად; სეიანუსის კუდებს ეძახდა, დედების და ძმების გამყიდველებს უწოდებდა; აჩვენებდა დასმენებს, რომლებიც თითქოს დაწვა[735]; ამართლებდა ტიბერიუსს, რომელიც, მისი თქმით, უნებურად მძვინვარებდა, ამდენ მატყუარას ვერ უჯერებდა. მხედართა ფენას მასხარად იგდებდა თეატრის და ცირკის სიყვარულის გამო. როცა ბრბო მის გასამწარებლად სხვა მრბოლელებს უკრავდა ტაშს, შეჰყვირა: „ოჰ, რომაელ ხალხს რომ ერთი კისერი ჰქონოდა! [736] ხოლო როცა ავაზაკ ტეტრინიუსის შეწყალება სთხოვეს, მთხოვნელებზე თქვა: „თავად ეგენი არიან ტეტრინიუსები!“

(3) ხუთი რეტიარელი გლადიატორი ტუნიკებში ებრძოდა ხუთ სეკუტორს[737], უბრძოლველად დანებდნენ და როცა მაყურებელმა სიკვდილი გადაუწყვიტა, უცებ ერთმა დამარცხებულმა თავის სამთითას სტაცა ხელი და ყველა გამარჯვებული ამოწყვიტა. კალიგულამ ედიქტში გამოაცხადა, რომ მწუხარებს ამ სისხლიან სასაკლაოზე და სწყევლის ყველას, ვინც შეძლო ამის ცქერა.

31. არც კი მაღავდა, რომ დარდობს. დარდობს იმაზე, რომ მისი დრო არ აღნიშნულა არანაირი სახალხო უბედურებით.

ავგუსტუსის მმართველობა დაიმახსოვრეს ვარუსის დამარცხებით; ტიბერიუსისა - ფიდენაში ამფითეატრის ჩამოწოლით; ხოლო მისი მმართველობა დავიწყებული იქნება საერთო კეთილდღეობის გამო. და ისევ და ისევ ოცნებობდა, ჯარების დამარცხებაზე, შიმშილზე, შავ ჭირზე, ხანძრებზე ანდა მიწისძვრაზე მაინც.

32. დასვენების საათებშიც, ქეიფებში და გასართობებში, მძვინვარება თავს არ ანებებდა არც სიტყვებში, არც საქცილებში. ხშირად, ჭამისა და დალევის დროს, მის თვალწინ მიმდინარეობდა დაკითხვა და წამება მნიშვნელოვან საქმეებზე, და იქვე იდგა ჯარისკაცი, თავის მოკვეთის ოსტატი, ნებისმიერი პატიმრისთვის რომ მოეჭრა თავი. პუტეოლაში, ხიდის კურთხევისას - ამ გამოგონებაზე უკვე ვილაპარაკე - ბევრ ხალხს დაუძახა ნაპირიდან და ყველანი მოულოდნელად ზღვაში გადაყარა, ხოლო იმათ, ვინც ცდილობდა, ხელებით ჩასჭიდებოდა ხომალდების კიჩოებს, ბარჯებითა და ნიჩბებით უბიძგებდა.

(2) რომში, სახალხო გამასპინძლებისას, როცა რომელიღაც მონამ ვერცხლის ლანგარი აწაპნა სუფრიდან, იგი იქვე გადასცა ჯალათს, ხელის მოჭრა უბრძანა, წინ ჩამოკიდება კისერზე და თანაც წარწერით, სადაც ეს დანაშაული იქნებოდა აღნიშნული და ამ სახით უნდა ჩამოეტარებინათ მოქეიფებში. როცა მურმილონი, გლადიატორთა სკოლიდან და თვითონ ხის ხმლებით იბრძოდნენ და მეტოქე განზრახ წაიქცა მის წინ, მტერი რკინის ხანჯლით მოკლა და ხელში პალმის რტოთი შემოირბინა საპატიო წრე.

(3) მსხვერპლის შეწირვისას შემწირავის[738] თანაშემწედ გადაიყვანა, ხოლო როცა ცხოველი მოიყვანეს საკურთხველთან, გამოქანდა და ჩაქუჩის დარტყმით თავად შემწირავი მოკლა. მდიდრული ქეიფის დროს უცებ გადაიხარხარა; იქვე წამოწოლილმა კონსულებმა პირმოთნე შეკითხვა დაუსვეს, თუ რა აცინებდა. და მიუგო: „ის მაცინებს, რომ საკმარისია თავი დავუქნიო და ყელს გამოგჭრიან ორივეს!“

33. ასეთი ხუმრობებით ერთობოდა. ერთხელ იუპიტერის ქანდაკების მახლობლად დადგა და ტრაგიკულ აქტიორს, აპელესს შეეკითხა, ვის უფრო მეტი დიდებულება აქვსო? ხოლო როცა იმან დააყოვნა პასუხი, ბრძანა, მათრახებით გაეძროთ მისთვის ტყავი, და მის მუდარაზე პასუხად ამბობდა,

რომ კვნესის დროსაც კარგი ხმა აქვსო. ცოლს ან საყვარელს რომ ჰკოცნიდა კისერში, ყოველთვის იტყოდა: „რა კარგი კისერია, რომ ვუბრძანო - მხრებიდან გაფრინდება!“ და არაერთხელ დამუქრებია, რომ ერთხელაც იქნებოდა და, თავისი ძვირფასი ცეზონიდან წამებით გაიგებდა, რატომ უყვარდა იმას ასე ძალიან.

34. შური და ბოროტება არანაკლები ჰქონდა, ვიდრე ამპარტავნობა და მძვინვარება. მტრობდა კაცობრიობის ლამის ყველა თაობას. სახელოვან მამათა ქანდაკებები, მჭიდრო კაპიტოლიუმიდან ავგუსტუსის მიერ მარსის მინდორზე გადატანილი, გადმოყარა და ისე დალეწა, რომ მათი აღდგენა ადრინდელი წარწერებით უკვე შეუძლებელი იყო. მერე კი წინასწარ აკრძალა ცოცხალი ადამიანებისთვის სტატუეტები ან სკულპტურული პორტრეტები დაედგათ, გარდა მისი ნებართვისა და წინადადებებისა[739].

(2) ჰომეროსის პოემების განადგურებასაც ფიქრობდა, - ამბობდა, რატომ შეეძლო პლატონს ჰომეროსის გაგდება თავისი მოწყობილი სახელმწიფოდან[740] და თავად არ შეეძლო? ცოტადა უკლდა, რომ ვერგილიუსიც და ტიტუს ლივიუსიც თავიანთი თხზულებებიანად ამოეღო ყველა ბიბლიოთეკიდან, - პირველს ყოველთვის ლანძღავდა, ნიჭის უქონლობისა და არასაკმარისი განათლების გამო, ხოლო მეორეს - როგორც მრავალსიტყვა და არასარწმუნო ისტორიკოსს. თითქოს სამართალმცოდნეების მეცნიერების შეცვლაც უნდოდა, რათა კანონების არანაირ ახსნას არ შეეცვალა მისი ნება-სურვილი.

35. ყველა სახელგანთქმულ მოღვაწეებს საგვარეულო ღირსების ძველი ნიშნები ჩამოართვა: ტორკვატუსს - ყელსაბამი, ცინცინატუსს - ოქროს ბალთა[741], გნეუს პომპეუსს ძველი საგვარეულოდან - მეტსახელი „დიადი“. პტოლემე, რომელზეც უკვე ვილაპარაკე, მოიწვია კიდევ თავისი სამეფოდან და დიდი პატივით მიიღო რომში, და მხოლოდ იმიტომ მოკლა, რომ ერთხელ გლადიატორთა ბრძოლაზე ძოწის ლაბადით გამოცხადებულმა, ყველას ყურადღება მიიპყრო.

(2) ლამაზ და კულულებიან ვინმეს რომ შეხვდებოდა, კეფას მოპარსავდა, რათა დაემახინჯებინა. იყო ვინმე ეზიუს პროკულუსი, უფროსი ცენტურიონის შვილი, სიმაღლისა და

სასიამოვნო შესახედაობისათვის კოლოს-ეროტუსს[742] ეძახდნენ; სანახაობის დროს უბრძანა, წამოეგდოთ ადგილიდან, არენაზე გამოეყვანათ, შეებრძოლებინათ მსუბუქად შეიარაღებულ გლადიატორთან, მერე მძიმედ შეიარაღებულთან, და როცა ორივეჯერ გამარჯვებული გამოვიდა, - გაეთოკათ, ძონძები ჩაეცმიათ, ქალების გულის გასახარად ქუჩებში ჩამოეტარებინათ და, ბოლოს, ყელი გამოეჭრათ.

(3) ჭეშმარიტად, არ იყო თვით ყველაზე უგვარეულო და ბედკრული კაცი, რომლისაც რამე არ შეშურდებოდა. ტბა ნემის[743] მეფესთან, რომელიც უკვე მრავალი წელი იყო, ქურუმად იყო, უფრო ძლიერი მოწინააღმდეგე გააგზავნა. ხოლო როცა ფორიუსმა, სარბოლო ეტლის გლადიატორმა გაათავისუფლა თავისი მონა-გამარჯვებული, ხოლო ხალხი გულითადად უკრავდა ტაშს, კალიგულა ამფითეატრიდან ისე გამოვარდა, რომ ტოგის კიდეზე დაიდგა ფეხი და კიბეზე დაგორდა, ბრაზობდა და ყვიროდა, რომ მსოფლიოს მფლობელი ხალხი ვიღაც გლადიატორს უფრო მეტ პატივს მიაგებს, ვიდრე გაღმერთებულ მმართველებს და თვით პირადად იმასაც კი!

36. მორცხვობას ვერც საკუთარ თავში, ვერც სხვაში იტანდა. ამბობენ, მარკუს ლეპიდუსთან, პანტომიმ მსახიობ მნესტერთან და რომელიღაც პატიმრებთან სამარცხვინო კავშირში იმყოფებოდა. ვალერიუს კატულუსმა, ახალგაზრდამ კონსულის ოჯახიდან, დაუფარავად განაცხადა, რომ გააუპატიურა კეისარი და ძალ-ღონე გამოეცალა იმასთან შარიშურით; რომ აღარაფერი ვთქვათ დებთან სისხლის აღრევაზე და მის სამწუხარო ლტოლვაზე თავის საყვარელ პირაღლისის მიმართ; არც ერთ დიდგვაროვან ქალს მოსვენებას არ აძლევდა.

(2) ჩვეულებრივ, ქალებს თავიანთი ქმრებიანად დაპატიჟებდა ხოლმე სადილად, და როცა ისინი ახლოს ჩაუვლიდნენ, ჩაციებით დააკვირდებოდა, როგორც მონათვაჭარი, ხოლო თუ ვინმე მორცხვად დახრიდა თავს, ნიკაპით აუწევდა ხოლმე სახეს გამოსაჩენად. შემდეგ პირველსავე სურვილის მოვლისას გამოვიდოდა სასადილო დარბაზიდან და იმას გამოიძახებდა, რომელიც ყველაზე მეტად მოეწონა; მერე კი სახეზე შემორჩენილი სიამოვნების გამომეტყველებით დარბაზში დაბრუნებული ხმამაღლა შეაქებდა ანდა დაიწუნებდა თავის პარტნიორს, თან დაწვრილებით ჩამოთვლიდა, იმისი სხეულის

რომელი ნაწილი უფრო მოეწონა და რომელი - არა, და როგორი იყო საწოლში. ზოგიერთს ქმრების არყოფნაში, ქმრების სახელით განქორწინება გაუგზავნა და ბრძანა, ეს ცნობებში შეეტანათ.

37. ფუფუნებაში თავისი დანახარჯებით გადააჭარბა ყველაზე უფრო დასაბმელ მფლანგკელებს. იგონებდა გაუგონარ ბანაობებს, უცხო საჭმელებს და არსმენილ ბანკეტებს; ბანაობდა კეთილსურნელოვან ზეთებში, ცხელში და ცივში; სვამდა ძვირფას მარგალიტებს, რომლებსაც ძმარში ხსნიდა; თანამესუფრეებს პურს და კერძებს ურიგებდა წმინდა ოქროთი: „ან ღატაკად უნდა იცხოვრო, ან კეისრად!“ - ამბობდა[744]. მიყოლებით რამდენიმე დღე იულიას ბაზილიკიდან[745] დიდი რაოდენობის ფულს გადაყრიდა ხოლმე ხალხში.

(2) ააგო ლიბურნის გალერეები[746] ნიჩბების ათი რიგით, მარგალიტის კიჩოთი, ფერად-ფერადი აფრებით, ვეება საბანაოებით, პორტიკებით, საკარნავალო დარბაზებით, ვენახებითა და ყველანაირი ნაყოფის მომცემი ხეხილის ბაღებით, - დღისით-მზისით ქეიფობდა იმ გალერაზე, მუსიკისა და სიმღერის თანხლებით და თან დაცურავდა კამპანიის სანაპიროს გაყოლებით. ვილებისა და აგარაკების აგებისას ყოველგვარი საღი აზრი ავიწყდებოდა, მარტო იმას ცდილობდა, რამე ისეთი აეშენებინა, რაც შეუძლებელი ჩანდა.

(3) ამიტომ აწყობდა მიწაყრილებს ღრმა და მღელვარე ზღვებში, უტეხ კლდეებში გასასვლელები იჭრებოდა, ველები მთებამდე მაღლდებოდა, მთები ველებამდე დაბლდებოდა[747], - და ეს ყველაფერი შეუჩერებლად კეთდებოდა, რადგან შეჩერება სიკვდილს უდრიდა. წვრილმანებს რომ არ მივაქციოთ ყურადღება, საკმარისია ვთქვათ, რომ უზარმაზარი ქონება და მათ შორის ტიბერიუს კეისრის მთელი მემკვიდრეობა, ორი მილიარდ შვიდასი მილიონი სესტერცი წელიწადზე ნაკლებ დროში გაანიავა[748].

38. მაშინ, ძალაგამოცლილმა და გადატაკებულმა ძარცვა დაიწყო, - ცილისწამების, აუქციონების და გადასახადების რთული და მარჯვედ გამოგონილი სისტემით. რომის მოქალაქეობაზე უარს ეუბნეოდა ყველას, ვისმა წინაპრებმაც იგი იყიდეს, მარტო მათი შვილების გამოკლებით, - მხოლოდ პირველ თაობას მიანიჭა სახელწოდება „შთამომავლები“;

ხოლო როცა წარმოუდგენდნენ ღვთაებრივი იულიუსის ანდა ავგუსტუსის სიგელებს, - უკუაგდებდა[749], როგორც ძველსა და უმოქმედოს. მდგომარეობის ცრუ შეფასებაში დაადანაშაულა ყველა, ვისაც აღწერის დროიდან ქონება რატომღაც გაეზარდა. იმ უფროსი ცენტურიონების[750] ანდერძები, სადაც მემკვიდრეებად არ იყვნენ დასახელებულნი არც ტიბერიუსი, ძალაუფლებაში მოსვლის შემდეგ, არც თვითონ, გაანადგურა უმადურობის გამო; ხოლო დანარჩენ მოქალაქეთა ანდერძები, რომლებზეც შეიტყო, თითქოს ისინი აპირებდნენ, მემკვიდრეობა კეისარისთვის დაეტოვებინათ, - გააუქმა, როგორც უაზრო და უმოქმედო. ამით ისეთი შიში დაატება ყველას, რომ უცნობმა ადამიანებმაც კი დაიწყეს მისი თანამემკვიდრედ გამოცხადება თავის ნათესავებთან ერთად, მშობლებმა - შვილების თანამემკვიდრედ. ხოლო იმან დაცინვად ჩათვალა, რომ ამგვარი განცხადებების მერე იმათ კიდევ გაეგრძელებინათ სიცოცხლე და ბევრ მათგანს მოწამლული ტკბილეული გაუგზავნა.

(2) ამგვარ საქმეებზე თავად მიჰყავდა გამოძიება, ადრევე დანიშნავდა ხოლმე თანხას[751], რომლის შეკრებასაც აპირებდა, და ადგილიდან არ ადგებოდა, სანამ იქამდე არ მივიდოდა. პატარა შეფერხებასაც კი არ დაუშვებდა. ერთხელ ორმოცი კაცი გაასამართლა ერთი ბრალდებით, რომლებსაც სინამდვილეში სულ სხვადასხვა ბრალდებები ჰქონდათ, და მერე დაიკვება ცეზონიასთან, რომელსაც დღის ძილის მერე გამოელვოდა, თუ რამდენი საქმე გააკეთა, სანამ ეძინა.

(3) ვაჭრობებს აწყობდა და გასაყიდად გამოჰქონდა ყველაფერი, რაც დარჩებოდა დიდი სანახაობებიდან, თავად ნიშნავდა ფასებს და ისე ბერავდა, რომ რამის საყიდლად იძულებული ძალად მყიდველები მთელ თავიანთ ქონებას კარგავდნენ და ვენებს იჭრიდნენ. ცნობილია, ერთხელ როგორ ჩაეძინა აპონინუს სატურნინუსს შემსყიდველთა სკამზე, და გაიუსმა ურჩია გამომცხადებელს, რომ ყურადღება მიექცია ამ ყოფილი პრეტორისთვის, რომელიც ყველაფერზე თავს აკანტურებდა. და ვაჭრობა იმაზე ადრე არ დამთავრებულა, სანამ იმას უცოდინრად ცამეტი გლადიატორი არ მიჰყიდეს ცხრა მილიონ სესტერცად.

39. თავისი დების გასამართლებისა და სიკვდილით დასჯის შემდეგ გალიაშიც კი მოაწყო იმათი სამოსის, სამკაულის, მონების და გააზატებულების აუქციონი წარმოუდგენელ

ფასებში. ამ შემოსავალმა ისე წაახალისა, რომ რომიდან ძველი სასახლის[752] მთელი მოწყობილობა გამოიწერა, ხოლო ჩამოსატანად დაიქირავა ყველა საზიდარი და მთელი სასაპალნე რქოსანი პირუტყვი წისქვილებიდან; ასე რომ, რომში პური აღარ ჰყოფნიდათ, და სასამართლოში ბევრმა, რაკი შეპირებულ ვადაში ვერ მოასწრო, წააგო თავისი საქმე.

(2) ეს ხარახურა რომ გაეყიდა, არც ტყუილი იუკადრისა და არც ქადილს მოუკლო; ხან მყიდველებს საყვედურობდა, რომ არა რცხვენოდათ, იმპერატორზე მდიდრულად ეცხოვრათ; ხანაც ყალბად ნანობდა, რომ მმართველთა ქონება კერძო პირებისთვის უნდა დაეთმო. ერთხელ შეიტყო, რომ ერთმა მდიდარმა მის მონებს, მოსაწვევებს რომ არიგებდნენ, ორასი ათასი გადაუხადა, რათა მის სადილზე მოხვედრილიყო. ამით ძალიან კმაყოფილი დარჩა და მეორე დღეს გაყიდვაზე იმ მდიდარს რაღაც წვრილმანი გაუგზავნა ორასი ათასად და სადილზეც მიიპატიჟა კეისრის პირადი მიწვევით.

40. ახალ და წარმოუდგენელ გადასახადებს ჰკრეფდა, - თავიდან მოიჯარეების მეოხებით, მერე კი, რაკი უფრო მომგებიანი იყო, პრეტორიელი ცენტურიონებისა და კონსულების მეშვეობით. არც ერთი საგანი, არც ერთი ადამიანი არ რჩებოდა გადასახადის გარეშე. საჭმელზე, რაც ქალაქში იყიდებოდა, მტკიცედ დადგენილი ბაჟი აიღებოდა; ყველნაირი სასამართლო საქმიდან წინასწარ უნდა აეღოთ საკამათო თანხის ორმოცი პროცენტი, ხოლო ვინც უარს ამბობდა, ან სასამართლოს გარეშე მოილაპარაკებდა, იმათ სჯიდნენ. მეკარეები მთელი დღის ნამუშევრის მერვედს იხდიდნენ; მეძავები - ერთი სქესობრივი კავშირისას. და კანონის ამ სტატიას დართული ჰქონდა, რომ ეს გადასახადი იმათაც ეკუთვნოდა, თუ ადრე ვინმე მეძავობდა ან შეხვედრების მომწყობი იყო, თუნდაც მას შემდეგ კანონიერ ქორწინებაში ყოფილიყო.

41. ამგვარი გადასახადები ზეპირად ცხადდებოდა, მაგრამ წერილობით არ იყო გამოკრული. და კანონის სიტყვების უცოდინრად ხშირად ხდებოდა შეცდომები; ბოლოს, ხალხის მოთხოვნით, გაიუსმა გამოჰკიდა კანონი, მაგრამ ისე წვრილად დაწერა და ისეთ ადგილას გააკრა, რომ ვერავის გადაეწერა[753]. არანაირი მოგება და გამორჩენა რომ არ გაეშვა ხელიდან, პალატინზე ლუპანარიუმი მოაწყო - უთვალავ, მდიდრულად მოწყობილ, სასახლის საკადრის ოთახებში საკუთარ თავს

სთავაზობდნენ ქმრიანი ქალები და თავისუფლად დაბადებული ყმაწვილები. ხოლო ბაზრებში და ბაზილიკებში გააგზავნა გამომაცხადებლები, რათა ახალგაზრდა თუ მოხუცი სიამოვნების საძებნად წამოსულიყო, და იქ მიმსვლელებს თანხა ეძლეოდათ პროცენტით და სპეციალური მსახურები იწერდნენ იმათ სახელებს, ვინც კეისრის შემოსავალს ამრავლებდა.

(2) კამათლის თამაშიდანაც კი არ ერცხვინებოდა შემოსავლის მიღება, თაღლითობამდე და ცრუ ფიცზეც არ ამბობდა უარს. ერთხელ თავისი რიგი[754] მომდევნო მოთამაშეს დაუთმო, სასახლის ატრიუმში გამოვიდა, დაინახა იქვე ჩავლილი ორი მდიდარი რომაელი მხედარი, მაშინვე უბრძანა, დაეჭირათ და ქონება ჩამოერთვათ და მერე თამაშს დაბრუნებული, ტრაბახობდა, რომ არასდროს ყოფილა ამისთანა მოგებაში.

42. ქალიშვილი რომ გაუჩნდა, მაშინ არა მხოლოდ საიმპერატორო, არამედ მამის საზრუნავსაც იმიზეზებდა და მოითხოვდა ფულს მის აღსაზრდელად და სამზითვოდ. ედიქტით გამოაცხადა, რომ საახალწლოდ საჩუქრებს ელოდება; იანვრის კალენდებში სასახლის ზღურბლზე დადგა და იჭერდა მონეტებს, რომელთაც ჯგროდ მომავალი, ყველანაირი წოდების ხალხი უყრიდა მუჭებითა და კალთებით. ბოლოს, ფულის შეგრძენების მანიით ატანილმა ოქროს მონეტების უშველებელი გორები იატაკზე გაშალა და ხშირად დადიოდა ზედ ფეხშიშველი ანდა ზედ კოტრიალობდა დიდხანს.

43. ომის და სამხედრო საქმეების გაკეთება ერთხელ მოუწია და ისიც მოულოდნელად. ერთხელ, როცა მევანიაში[755] მიდიოდა კლიტუმნუსის წყაროზე და მისსავე ჭალაში, შეახსენეს, რომ დრო იყო, ბატავიანელ მცველთა[756] რაზმი შეევსო. აქ მოუვიდა აზრად გერმანიაში ლაშქრობა. და დაუყოვნებლივ, ყველგან შექმნა ლეგიონები და დამხმარე ჯარი[757], დიდი სიმკაცრით ჩაატარა გაწვევა ყოველი ადგილიდან, იმდენი სახეობის პროდუქტი შეაგროვა, არასოდეს რომ არ სმენოდათ და გზას გაუდგა. ხან ისე გაჩქარებული სისწრაფით მიდიოდა, რომ პრეტორიელი კოჰორტები, ჩვეულების საწინააღმდეგოდ, თავიანთ დროშებს ჯორებს ჰკიდებდნენ, რომ როგორმე დასწეოდნენ და ხანაც მოულოდნელად ნელა და ზარმაცად, როცა იმისი ტახტრევანი რვა კაცს[758] მიჰქონდა, ხოლო ხალხს მახლობელი ქალაქებიდან წინ გზა უნდა დაეგავა და მოერწყა კიდევ, მტვერი რომ არ დამდგარიყო.

44. ბანაკში მიღწეულმა გადაწყვიტა ქმედით და მკაცრ მხედართმთავრად ეჩვენებინა თავი, - ლეგატები, რომლებმაც დაგვიანებით მოიყვანეს დამხმარე ჯარები სხვადასხვა ადგილებიდან, სამარცხვინოდ დაითხოვა; უფროს ცენტურიონებს, რომელთაგან მრავალს უკვე დათვლილი დღეები რჩებოდა გადადგომამდე, წოდებები აჰყარა ჩახჩუების და უღონობის მიზეზით; დანარჩენები სიხარბისათვის გამოლანძღა და ნამსახური ჯამაგირი ექვსი ათასამდე შეუმცირა[759].

(2) თუმცაღა მთელი ამ ლაშქრობის განმავლობაში არაფერი ჩაუდენია, მხოლოდ როცა მისი დაცვით ბრიტანეთის მეფე კინობელინუსის[760] მიერ გაძევებული შვილი, სახელად ადმინიუსი პატარა რაზმით რომაელებთან გამოიქცა, კალიგულამ უშველელბი მოხსენება აფრინა რომში, თითქოს მთელი კუნძული დაემორჩილა, და შიკრიკებს უბრძანა, სარბოლო ეტლიდან[761] არ ჩამოსულიყვნენ, ვიდრე პირდაპირ ფორუმამდე არ მიაღწევდნენ, კურიის კარამდე, რათა მარტოდენ მარსის ტაძარში, მთელი სენატის წინაშე გადაეცათ მისი გზავნილი კონსულებისთვის.

45. მერე, რაკიღა საომარი არავისთან იყო, თავისი დაცვიდან რამდენიმე გერმანელს უბრძანა, რაინი გადაეცურათ, მეორე ნაპირზე დამალულიყვნენ და დღის სადილის[762] შემდეგ თავგანწირული ყვირილით ეცნობებინათ მტრის მოახლოება. ყველაფერი შესრულდა. მაშინ კალიგულამ უახლოესი თანამგზავრებითა და პრეტორიელი ცხენოსნებით მახლობელ ტყეს მისცა თავი, ხეებიდან სულ ტოტები დასხიპა, იმ ტოტებით ტროფებივით[763] მორთო თავისები და მაშხალების შუქზე დაბრუნდა ბანაკში. ისინი, ვინც თან არ გაჰყვა, გამოლანძღა სილაჩრისა და სულმოკლეობისთვის, ხოლო თანამგზავრები და გამარჯვების მონაწილეები ახალი სახეობის გვირგვინებით დააჯილდოვა, რომლებზეც გამოსახული იყო მზე, ვარსკვლავები, მთვარე და სახელად ერქვა „სადაზვერვო“.

(2) მეორედ ბრძანა, სკოლიდან[764] ბიჭი-მძევლები წამოეყვანათ და ჩუმად გაეშვათ წინ; თავად კი, მოულოდნელად მიატოვა ემხში შესული ქეიფი და ცხენოსნებით გამოედევნა უკან, შეიპყრო, როგორც გაქცეულები და ჯაჭვებდადებულები მოიყვანა უკან, - და ამ კომედიამდე, როგორც სხვა დროს, საზღვარი არ იცოდა. ქეიფს

რომ დაუბრუნდა, ჯარისკაცებმა მოახსენეს, რომ რაზმი დევნიდან დაბრუნდა. ამაზე მან შესთავაზა, როგორც იყვნენ, საჭურველის მოუხდელად დამსხდარიყვნენ მაგიდასთან და, მათ გასამხნეებლად ვერგილიუსის[765] ცნობილი ლექსიც წარმოთქვა: გაუძელ და თავი შემოინახე უკეთეს დღეთათვის.

(3) და იმავდროულად, მრისხანე ედიქტით დაუსწრებლად უსაყვედურა სენატს და ხალხს, რომ „იმ დროს, როცა კეისარი იბრძვის ამდენ საფრთხეში, ისინი ერთობიან უდროო ქეიფებით, ცირკით, თეატრით და მშვენიერ ვილებში ნებივრობენ“.

46. ბოლოს, თითქოს ომის დასრულებას აპირებდა, მთელი ჯარი ზღვის ნაპირზე მოაწყო, განალაგა ლოდსატყორცნები და სხვა მანქანები, თანაც არავინ იცოდა და ვერც ვერავინ ხვდებოდა, რას აპირებდა და უცებ ბრძანა, ყველას შეეგროვებინა ზღვის ნიჟარები მუზარადებში და ტანსაცმლის კალთებში, - ესაო, ამბობდა, ოკეანის ალაფია, რომელიც კაპიტოლიუმზე და პალატინზე[766] უნდა გაეგზავნა. გამარჯვების სამახსოვროდ მაღალი კოშკი აღმართა, რათა იმას, როგორც ფაროსის შუქურას[767], დამლამობით შუქით ეჩვენებინა ზომალდებისთვის გზა. თითოეულ მეომარს ას დინარს დაჰპირდა და, თითქოს ეს უსაზღვრო გულუხვობა ყოფილიყოს, შეჰყვირა: „გასწიეთ ახლა, ბედნიერებო, გასწით მეთქი, მდიდრებო!“

47. ამის მერე ტრიუმფზე ზრუნვას შეუდგა. არ დაკმაყოფილდა ბარბაროსი ტყვეებითა და გადამრბენებით, გალიის მცხოვრებთაგან ყველაზე მაღლები აარჩია, როგორც თავად ამბობდა, ტრიუმფისტვის გამოსადეგები, ასევე რამდენიმე მათი მთავარი, - იმათ არა მარტო თმის[768] მოშვება და ქერად შეღებვა უბრძანა, არამედ გერმანული ენაც უნდა შეესწავლათ და ბარბაროსული სახელები დაერქმიათ. ტრიუმერები, რომლებითაც ოკეანეში გადიოდა, ბრძანა, სახმელეთო გზით რომში ჩაეტანათ. თავის სალაროს მცველებს მოსწერა, რომ ისეთი ტრიუმფი მოემზადებინათ, როგორიც ჯერ არავის ენახა, მაგრამ რაც შეიძლება ცოტა დაეხარჯათ, იმათ განკარგულებაში ზომ მთელი მოსახლეობის ქონება იყო.

48. ვიდრე პროვინციიდან წამოვიდოდა, ერთი გაუგონარი სისასტიკე ჩაიფიქრა, - ამოეწყვიტა ყველა ის ლეგიონი, რომლებიც აჯანყდნენ ავგუსტუსის სიკვდილის შემდეგ და

იმიტომ, რომ ალყაში ჰყავდათ ის და მამამისი გერმანიკუსი, თავიანთი მხედართმთავარი. ძლივს გადააფიქრებინეს ეს უგნური განზრახვა, მაგრამ იმაში კი ველარ მოერივნენ, რომ ყოველი მეათე მაინც დაესაჯა სიკვდილით. და აი, შეკრებაზე გამოიძახა ისინი, უიარაღოდ, მახვილის გარეშე და შეიარაღებული ცხენოსნებით შემოარტყა ალყა.

(2) მაგრამ რაკი შეამჩნია, რომ ბევრი მიხვდა, რაც ხდებოდა და თავისი იარაღისკენ მიიწევდა, რომ შეტევაზე გადმოსულები მოეგერიებინა, დაჰკრა ფეხი იმ შეკრებიდან და პირდაპირ რომისკენ გამოეჩქარა. მთელი თავისი სიძულვილი ახლა სენატისკენ მიმართა; თავისთვის სამარცხვინო ჭორები რომ აღეკვეთა, სენატს მუქარა დაატეხა თავს, იმასაც კი ჩიოდა, თითქოს უარი უთხრეს კანონიერ ტრიუმფზე, როცა იქამდე ცოტა ხნით ადრე სიკვდილის მუქარით ყველას აუკრძალა პატივისცემის დანიშვნა[769].

49. იმიტომ იყო, როცა გზაში უმაღლესი ფენების წარმომადგენლები ეახლნენ და ემუდარებოდნენ ეჩქარა, მქუხარე ხმით მიუგო იმათ: „მოვალ, ჰო, მოვალ და აი, თან რა მექნება“, - და მახვილის სახელურს დაჰკრავდა ხოლმე ხელს, სარტყელზე რომ ჩამოეკონწიალებინა. ხოლო ედიქტში გამოაცხადა, რომ ბრუნდება მხოლოდ იმათთვის, ვისაც ის სჭირდება, - მხედრებს და ხალხს; სენატისთვის კი არც მოქალაქე იქნება ამიერიდან და არც პრინცეპსი.

(2) ისიც აკრძალა, რომ რომელიმე სენატორი შესახვედრად გადმოსულიყო. აი, ამგვარად, გადაიფიქრა და გადაავადა ტრიუმფი, და მხოლოდ ოვაციებით შევიდა რომში ზუსტად თავისი დაბადების დღეს.

ოთხი თვის მერე ის მოკვდა, ჩაიდინა უდიდესი ბოროტებები და უფრო მეტი ჰქონდა ჩაფიქრებული. მაგალითად, ჯერ ყველაზე უკეთესი მოღვაწეები უნდა ამოეწყვიტა ორივე ფენიდან და, მერე ისე აპირებდა გადასახლებულიყო ანციუმში[770], შემდეგ კი ალექსანდრიაში.

(3) ამაში რომ ეჭვი არ შეეპაროს ვინმეს, ნება მომეცით, ვთქვა: მის საიდუმლო ქაღალდებში იპოვეს ორი რვეული, თითოეულს თავისი სათაური ჰქონდა, - ერთს „მახვილი“ ერქვა, მეორეს - „ხანჯალი“; ორივეში იყო სახელები და შენიშვნები იმათზე, ვინც უნდა მომკვდარიყო. აღმოაჩინეს დიდი სკივრიც, სავსე სხვადასხვა საწამლავით; მერე კლავდიუსმა ბრძანა, ის სკივრი

ზღვაში გადაეგდოთ და ამისგან, როგორც ამბობენ, ისეთი მოწამვლა მოხდა, რომ ტალღებს მახლობელ სანაპიროზე სულ დასტა-დასტა გამოჰქონდა მკვდარი თევზი.

50. ძალიან მაღალი იყო, სახეზე მეტად ფერმკრთალი, ულამაზო სხეულით, კისერი და ფეხები ძალიან გამხდარი ჰქონდა, თვალები და საფეთქლები ჩაცვევნილი, შუბლი ფართო და ნაოჭიანი; თავზე თმა - იშვიათად, კეფაზე სულაც მოტიტვლებული, სხეულზე კი - ხშირ-ხშირი ბალანი[771] ესხა. ამიტომ სასიკვდილო დანაშაულად ითვლებოდა მისთვის მაღლიდან დახედვა, როცა ახლოს უნდა ჩაევლო, ანდა უნებურად სიტყვა „თხა“ რომ წამოსცდენოდა ვინმეს. ბუნებრივად ასეთი მახინჯი და საძაგელი სახე კიდევ უფრო ველური რომ გაეხადა, სარკის წინ ვარჯიშობდა საშინელი გამომეტყველების მიღებაში.

(2) არც სხეულის და არც სულიერი სიჯანსაღით გამოირჩეოდა. ბავშვობაში ბნელიანობით იტანჯებოდა; ახალგაზრდობაში, თუმცა კი გამძლე იყო, მაგრამ დროდადრო სისუსტისაგან არც სიარული შეეძლო, არც დგომა, არც თავის დაჭერა და არც გონზე მოსვლა. თავის ჭკუასუსტობას თავადვე გრძნობდა და არაერთხელ იზრახავდა საქმეებს ჩამოსცილებოდა, გონების დასაწმენდად. ამბობენ, რომ ცეზონიამ რაღაც ჯადო[772] დააღევიწა, რომელსაც სიყვარული უნდა გამოეწვია, მაგრამ შეშლილობა კი დამართა. განსაკუთრებით აწამებდა უძილობა. ღამღამობით სამი საათზე მეტი არ ეძინა მიყოლებით და ისიც სულ შფოთიანად, - უცნაური ხილვები ტანჯავდა; ერთხელ ესიზმრა, თითქოს ზღვის რომელიღაც მოჩვენება ელაპარაკებოდა. ამიტომ უძილოდ წოლა არ შეეძლო და ღამის დიდ ნაწილს ან საწოლზე ჩამომჯდარი ატარებდა, ანდა დაეხეტებოდა უთვალავ კოლონადებში და ისევ და ისევ ხმამაღლა მოუხმობდა სასურველ განთიადს.

51. არის საფუძველი, ვიფიქრო, რომ სწორედ ჭკუასუსტობის გამო მასში არსებობდა ურთიერთსაპირისპირო მანკიერებები - საკუთარი თავის უსაზღვრო რწმენა და იმავდროულად, ზომაგადასული შიში. ეს კაცი, რომელიც მეტისმეტად დასცინოდა ღმერთებს, სულ ოდნავ ჭექა-ქუხილზე თვალებს ხუჭავდა, თავზე რამეს შემოიხვევდა, ხოლო თუ ელვა ძლიერი იქნებოდა, წამოხტებოდა და საწოლის ქვეშ იმალებოდა. სიცოცხლეში მოგზაურობისას ულმობლად დასცინოდა ადგილობრივ სიწმინდეებს, მაგრამ მოულოდნელად, ეტნას

კრატერის კვამლით და გრუხუნით დამფრთხალმა, მესალიდან შუალამისას დაჰკრა ფეხი და თავქუდმოგლეჯილი გამოიქცა.

(2) ბარბაროსების დამუქრებაში გულუხვი იყო, მაგრამ, ერთხელ, როცა რაინის გაღმა, ვიწრო ხეობაში მიდიოდა ეტლით, გარშემორტყმული მებრძოლთა რამდენიმე რიგით, და ვილაცამ ჩაილაპარაკა, საიდანმე მტერი რომ გამოჩნდეს, აქ სასაკლავო გაიმართებაო, - მაშინათვე შემოახტა ცხენს და თვალის დახამხამებაში ხილებთან დაბრუნდა, და რაკი ხიდი გადაკეტილი იყო ფორნების რიგით და მომსახურეებით, იმას კიდევ დაცდა არ სურდა, ამიტომ კალიგულა თავებს ზემოთ ასწიეს მეომრებმა და ერთი მეორეს აწვდიდნენ, - ასე გადაიტანეს მეორე ნაპირის სამშვიდობოზე.

(3) მერე კი, როცა ხმა გავრცელდა გერმანელების აჯანყებაზე, გასაქცევად მზადებას შეუდგა და, პირველ რიგში, ფლოტილია გაამზადა; იმედი ჰქონდა, თავშესაფარი ეპოვა ზღვისგაღმა პროვინციებში, თუკი გამარჯვებულები ალპებს აიღებდნენ, როგორც კიმბრები ანდა რომსაც კი, როგორც სენონეები[773]. ალბათ, აი, ამიტომ გადაწყვიტეს მისმა მკვლელებმა აღშფოთებული ჯარისკაცების დაწყნარება გამონაგონით, თითქოს კალიგულამ დამარცხების ცნობის მიღებისთანავე მოიკლა თავი.

52. სამოსი, ფეხსაცმელი და დანარჩენი მისი ჩაცმულობა უღირსი იყო არა მარტო რომაელისა და მოქალაქისათვის, არამედ კაცისა და ადამიანისთვისაც კი. ხალხთან ხშირად გამოდიოდა ფერად-ფერად ლაბადებით, მარგალიტებდაკერებულ, სახელოებიან და ნაოჭებასხმულ ტუნიკებში, სამაჯურებით; ხანდახან აბრეშუმებში[774] და ქალის მოსახვევებში; ხან სანდლები ეცვა, ხან კოტურნები[775], ხანაც ჯარისკაცის ჩექმები და ზოგჯერ ქალის ფეხსაცმელებითაც იარებოდა. ბევრჯერ გამოსულა მოოქროვილი წვერით, ხელში მეხი ეჭირა ან სამთითა, ანდა კვერთხი - ღმერთების ნიშნები[776]; ანდა სულაც ვენერას სამოსით. ტრიუმფალურ ჩაცმულობას მუდმივად ატარებდა თავის ლაშქრობამდე, ხოლო ხანდახან იკეთებდა ალექსანდრე დიდის ჯაჭვ - კურტაკს, რომელიც მისი სარკოფაგიდან ჰქონდა წამოღებული.

53. კეთილშობილი ხელოვნებებიდან ყველაზე ნაკლებად აინტერესებდა მეცნიერება და ყველაზე მეტად -

მჭევრმეტყველება. ყოველთვის მზად იყო სიტყვით გამოსულიყო, განსაკუთრებით თუკი ვისიმე დადანაშაულება[777] იყო საჭირო. მრისხანებისას ადვილად პოულობდა სიტყვებსაც, აზრებსაც, საჭირო გამომეტყველებასაც, ხმასაც; ადგზნებისაგან ერთ ადგილზე დგომა არ შეეძლო და მისი სიტყვები ყველაზე შორეულ რიგებშიც აღწევდა.

(2) სიტყვას რომ იწყებდა, იმუქრებოდა, რომ დამეული სიფხიზლით[778] ალესილ მახვილს იშიშვლებს. ბრწყინვალე და დახვეწილ სტილს იმდენად ვერ იტანდა, რომ სენეკას თხზულებებს, რომლებიც იმხანად დიდების გადაფურჩქვნის ხანაში იყო, „უბრალო სასკოლო სავარჯიშოებს“ და „უკირო ქვიშას“[779] უწოდებდა. სხვა ორატორების ცნობილ სიტყვებზე პასუხებსაც წერდა, ხოლო როცა ცნობილი სენატორები სასამართლოში მოხვდებოდნენ, იმათზე საბრალდებო და დასაცავ სიტყვებსაც თხზავდა, და რომელიც უფრო უკეთესი გამოუვიდოდა, იმით ღუპავდა ან გადაარჩენდა ხოლმე თავისი გამოსვლებით[780]. ამ სიტყვების მოსასმენად ედიქტებით მხედრებსაც კი მიიწვევდა ხოლმე.

54. ამას გარდა, დიდი ენთუზიაზმით მოღვაწეობდა სხვა, მრავალფეროვან ხელოვნებებში, როგორც გლადიატორი და სარბოლო ეტლის წარმმართველი, მომღერალი და მოცეკვავე. იბრძოდა საბრძოლო იარაღით; გამოდიოდა სარბოლო ეტლებით ყველგან მოწყობილ ცირკებში, ხოლო სიმღერა და ცეკვა ისე გაიტაცებდა ხოლმე, რომ სახალხო სანახაობებზეც ვერ იკავებდა თავს, რომ არ მიემღერა ტრაგიკული აქტიორისათვის და ყველას დასანახად არ გაემეორებინა მოცეკვავის მოძრაობები, მოწონდა და უსწორებდა კიდეც.

(2) ეტყობა, თავისი სიკვდილის დღეს ღამის ზეიმი იმიტომ დანიშნა, რომ თავისი ჩვეულებრივი უფლებით ესარგებლა და პირველი გამოსულიყო სცენაზე. ხანდახან ღამითაც ცეკვავდა. ერთხელ, შუაღამისას სასახლეში სამი კონსულის წოდების სენატორი გამოიძახა, სცენაზე დასხა სამივენი, აკანკალებულები ყველაზე უარესის მოლოდინში, მერე კი უცებ გამოვარდა მათთან, ფლეიტების და ტკაცუნების ხმებზე, ქალის მოსახვევით და ქუსლებამდე ტუნიკით, იცეკვა რაღაცა და წავიდა. თუმცა მთელი თავისი მოხერხების მიუხედავად, ცურვა არ შეეძლო[781].

55. რასაც არ უნდა გაეტაცებინა, თავის ლტოლვაში უგუნურებამდე მიდიოდა. პანტომიმ მნესტერს წარმოდგენისას კოცნიდა, ხოლო ვინც იმისი ცეკვისას ოდნავადაც კი დაიხმაურებდა, იმას თავისი ადგილიდან აგდებდნენ და თავისი ხელით ამათრახებდა. ერთ რომაელ მხედარს, რომელიც ხმაურობდა, ცენტურიონის ხელით ბრძანება გაუზავნა, დაუყოვნებლივ წასულიყო ოსტიაში და მავრიტანიაში მეფე პტოლემესთვის გადაეცა იმპერატორის წერილი, სადაც ეწერა: „კაცს, რომელმაც ეს მოგიტანა, არც სიკეთე გაუკეთო, არც ბოროტება“.

(2) რამდენიმე თრაკიელ[782] გლადიატორს თავისი გერმანელი მცვლების მეთაურობა უბოძა; მურმილონელ გლადიატორებს, როგორც მისი ფავორიტი თრაკიელი გლადიატორების მეტოქეებს, ჯავშანი შეუმცირა. როცა ერთმა მათგანმა, სახელად კოლუმბუსმა გამარჯვება მოიპოვა და მხოლოდ მსუბუქად დაიჭრა, ნაჭრილობები საწამლავით შეუზილეს და მას შემდეგ იმ შხამს „კოლუმბინუმს“ ეძახდა, - სწორედ ასე იყო შეტანილი მისი საწამლავების სიაში. ცირკში[783] ისე მიმხრობილი და დაკავშირებული იყო „მწვანეთა“ პარტიას, რომ ბევრჯერ სადილობდა საჯინიბოებში და ღამესაც ათევდა, ხოლო მრბოლელ ევტიქუსს რომელიღაც ქეიფში საჩუქრად ორი მილიონი სესტერცი მისცა.

(3) თავის ცხენს, ინციტატუსს[784] ისე უფრთხილდებოდა, რომ დოღების წინა საღამოს ჯარისკაცებს აგზავნიდა ცხენის სადგომის ირგვლივ სიჩუმის დასამყარებლად. და ამ ცხენს მარტო მარმარილოს საჯინიბო და სპილოს ძვლის ბაგა კი არ გაუკეთა, არა მხოლოდ ძოწის გადასაფარებელი მისცა და მარგალიტის ყელსაბამი, სასახლეც გამოუყო მსახურებით და ავეჯეულით, და მისი სახელით ეპატიჟებოდა და ხალისით იღებდა ხოლმე იქ სტუმრებს; ამბობენ, ამ ცხენის კონსულად ქცევაც უნდოდაო.

56. ამ სიგიჟეში და მღელვარებაში ბევრი მზად იყო მის მოსაკლავად; მაგრამ ერთი თუ ორი შეთქმულება[785] გაიხსნა, და ხალხი არ ჩქარობდა, მოსახერხებელი დროის ლოდინში. ბოლოს, ორი კაცი[786] შეერთდა და საქმე ბოლომდე მიიყვანა, მაგრამ ისე არა, რომ გავლენიან გააზატებულებს და პრეტორიელ მეთაურებს ეს არა სცოდნოდათ. მათ უკვე ბრალი ჰქონდათ დადებული ერთ შეთქმულების მონაწილეობაში, და თუმცა ეს სიცრუე იყო, ისინი მაინც გრძნობდნენ კალიგულას

ეჭვს და სიძულვილს, - როცა მაშინვე გაიყვანა განზე, სასტიკი სიტყვებით გამოლანძღა, მახვილი იშიშვლა ფიცით, რომ მზად არის მოკვდეს, თუკი მათი აზრით სიკვდილის ღირსია, და მას შემდეგ ერთმანეთის წინაშე სდებდა ბრალს და ეჩხუბებოდა.

(2) გადაწყვეტილი იყო, თავს დასხმოდნენ პალატინის თამაშებზე[787], შუადღისას, სანახაობიდან რომ გამოვიდოდა. მთავარი როლი თავისთავზე აიღო კასიუს ხერეამ, პრეტორიელთა კოჰორტის ტრიბუნმა, რომლის დაცინვითაც, მიუხედავად მისი ასაკისა, გაიუსი მაინც არ იღლებოდა - ხან ნაზსა და ქალაჩუნას ეძახოდა, ხან პაროლად „პრიაპეს“ ანდა „ვენერას“ დაუნიშნავდა, ხან კიდევ სამადლობელი კოცნისთვის ხელს გაუწვდიდა და ისე უცნაურად აუთამაშებდა, რომ საკოცნელად ვერ დაეწეოდა ხოლმე ხნიერი ტრიბუნი.

57. მკვლელობა მრავალი ნიშნით იყო ნაწინასწარმეტყველები. ოლიმპიაზე, იუპიტერის[788] სტატუეტმა, რომელზეც ნაბრძანები ჰქონდა, დაეშალათ და რომში გადაეტანათ, უცებ ისეთი ხარხარი ატეხა, რომ მანქანები გაიჭედნენ, ხოლო მუშები იქით გარბოდნენ, ვისაც საით მოუხერხდებოდა. და ამ დროს ერთმა კაცმა, სახელად კასიუსმა განაცხადა, რომ სიზმარში ებრძანა ხარი შეეწირა იუპიტერისთვის.

(2) კაპუაში მარტის იღებისას მეხი დაეცა კაპიტოლიუმს, ხოლო რომში - სასახლის მეჭიშკრის[789] ოთახს. და გამოჩნდნენ ამხსნელები, რომლებიც ირწმუნებოდნენ, რომ ერთი ნიშანი მსახურების ხელიდან ბატონის საფრთხეს იუწყებოდა, ხოლო მეორე - ახალ, დიდ მკვლელობას, როგორც ადრე და იმავე დღეს. სულას ასტროლოგთან ყოფნისას, როცა კალიგულა კონსულტაციას იღებდა თავის ჰოროსკოპზე, იმან უთხრა, რომ გარდაუვალი სიკვდილი მის გვერდითაა.

(3) აქციუმის ფორტუნის[790] ორაკულებმაც მიუთითეს, რომ გაფრთხილებოდა კასიუსს, - ამის გამო კასიუს ლონგინუსის მოსაკლავად გაგზავნა ხალხი, რომელიც მაშინ აზიის პროკონსული იყო, მაგრამ არ უფიქრია, რომ ხერეასაც კასიუსი ერქვა. თავად წინა ღამეს სიზმარი ნახა, რომ იუპიტერის ტახტის მახლობლად იდგა ცაში, და ღმერთმა მარჯვენა ფეხის დიდი თითით უჯიკა და მიწაზე გადმოაგდო. ნიშნებად ჩაითვალა რამდენიმე მოვლენაც, მომხდარი სიკვდილამდე ცოტა ხნით ადრე. მსხვერპლს რომ სწირავდა, ფლამინგოს[791]

სისხლით გაიწუწა. პანტომიმი მნესტერი ცეკვავდა სწორედ იმ ტრაგედიაში, რომელშიც ოდესღაც თამაშობდა ტრაგიკული აქტიორი ნეოპტოლემე იმ თამაშებზე, რომელთა დროს მოკლეს მეფე ფილიპე მაკედონელი[792]. ფარსში სახელწოდებით „ლარეოლუსი“[793], სადაც ნანგრევებიდან გამოვარდნილი მსახიობი სისხლს ასხამს პირიდან, იმის კვალზე გამოსულმა შემცვლელმა აქტიორებმა[794] ერთმანეთის ჯიბრით ისე შეუჩერებლად აჩვენებს თავიანთი ხელოვნება, რომ მთელი არენა სისხლში ცურავდა. ღამით კი მზადდებოდა წარმოდგენა, რომელშიც ეგვიპტელებს და ეთიოპელებს უნდა განესახიერებინათ სცენები საფლავსმილმა ცხოვრებიდან.

58. ეს მოხდა მერვე დღეს თებერვლის კალენდებამდე, მიახლოებით მეშვიდე საათისკენ[795]. ყოყმანობდა, წასულიყო თუ არა დღის საუზმეზე, რაკილა მუცელში ისევ გრძნობდა გუშინდელი საჭმლის სიმძიმეს. ბოლოს, მეგობრებმა დაითანხმეს და გამოვიდა. მიწისქვეშა გადასასვლელში, რომლითაც უნდა გაევლო, სცენაზე გამოსასვლელად დიდგვაროვანი, აზიიდან გამოწერილი ბიჭები ემზადებოდნენ. მათ შესათვალიერებლად და შესაქებად შეჩერდა. და პირველი აქტიორი რომ არ გამომდგარიყო გაციებული, უკვე მზად იყო, დაბრუნებულიყო და გაეგრძელებინა წარმოდგენა.

(2) მერე ორნაირად ჰყვებიან. ერთნი ამბობენ, რომ, როცა ბიჭებს ელაპარაკებოდა, უკანიდან მიახლოებულმა ხერეამ მახვილის დარტყმით ღრმად გაუპო კეფა ყვირილით: „ეს აიღე!“[796] - და მაშინ ტრიბუნმა კორნელიუს საბინუსმა, მეორე შეთქმულმა წინიდან დაარტყა მახვილი მკერდში. მეორენი გადმოგვცემენ, რომ როცა შეთქმულებაში განდობილმა ცენტურიონებმა თანმხლები ამაღლა შეავიწროვეს, საბინუსმა, როგორც ყოველთვის, იმპერატორს პაროლი ჰკითხა, იმან მიუგო „იუპიტერი“; მაშინ ხერეამ იყვირა: „მაშ, ასე იყოს!“[797] - და როცა გაიუსი შემობრუნდა, ხმლის დარტყმით ყბა ჩაუმსხვრია.

(3) ის დაეცა, კრუნჩხვებში იყო და ყვიროდა: „მე ცოცხალი ვარ!“ - და მაშინ დანარჩენებმა ოცდაათი დარტყმით მოკლეს, - ყველა ერთსა და იმავეს იძახდა: „კიდეც დაარტყი!“ ზოგიერთი ხანჯლებს საზარდულშიც ურტყამდა. ამ ხმაურზე ჯერ მეტახტრევნებმა მოირბინეს ლატნებით[798], მერე გერმანელმა მცველებმა და ზოგიერთი შეთქმული მოკლეს კიდეც, და რამდენიმე უდანაშაულო სენატორიც ზედ მიაყოლეს.

59. იცოცხლა ოცდაცხრა წელიწადი, მართავდა სამი წელი, ცხრა თვე და რვა დღე. იმისი გვამი საიდუმლოდ წაიღეს ლამიანების ოჯახის ბაღებში[799], ნახევრად დაწვეს[800] დასაკრძალავ კოცონზე და ცოტა ტორფი დააყარეს ზემოდან. მერე ამოთხარეს, დაწვეს და დამარხეს გადასახლებიდან დაბრუნებულმა დებმა. მანამდე, როგორც ცნობილია, მებაღეებს მოჩვენებები არ აძლევდნენ მოსვენებას. ხოლო იმ სახლში, სადაც ის მოკლეს, ღამე არ გაივლიდა საშინელების გარეშე, ვიდრე თავად სახლი არ დაიწვა ხანძრის დროს. მასთან ერთად დაიღუპა ცოლიც, ცეზონია, ცენტურიონმა[801] რომ აჩეხა და ქალიშვილი, რომელსაც ტვინი მიახმევეინეს კედელზე.

60. როგორი იყო ეს ხანა, იმის მიხედვითაც მივხვდებით, რომ ცნობას მკვლელობაზე ხალხმა მაშინვე არ დაუჯერა. ეჭვობდნენ, რომ გაიუსმა თავად მოიგონა და ხმები გაავრცელა საკუთარ მკვლელობაზე, რათა შეეტყო, თუ რას ფიქრობს მასზე ხალხი. შეთქმულები არავის უპირებდნენ ხელისუფლების გადაცემას, ხოლო სენატი ისეთი ერთსულოვნებით ისწრაფოდა თავისუფლებისკენ, რომ კონსულებმა პირველი კრება მოიწვიეს არა იულიუსის კურიაში[802], არამედ კაპიტოლიუმზე; და ზოგიერთი, ხმას რომ აძლევდა, მოუწოდებდა კეისრების ხსოვნა აღმოეფხვრათ და მათი ტაძრები[803] დაენგრიათ. მაგრამ უპირველს ყოვლისა, შენიშნული და აღნიშნული იქნა, რომ ყველა კეისარი, ვინც გაიუსის სახელს ატარებდა, მახვილით ადესრულა, დაწყებული იმით, რომელიც ჯერ კიდევ ცინას[804] ხანაში მოკლეს.

წიგნი მეხუთე - ღვთაებრივი კლავდიუსი

დრუზუსი, კლავდიუსის მამა (1) დაბადება და ბავშვობა (2-6) ცხოვრება კალიგულას დროს, სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის

დასაწყისი (7-9) ხელისუფლებაში მოსვლა (10) ქცევა ხელისუფლებაში, კეთილი დიდება (11-13) თანამდებობები, სასამართლო, მიმოწერა (14-16) სამხედრო მოქმედებები: ბრიტანეთის ლაშქრობა (17) რომის კეთილმოწყობა (18-20) განაწილებები და სანახაობები (21) გარდაქმნები: რელიგიური, სასამართლო, სოციალური (22-25) ცოლები, აზატები, მათი ძალაუფლება (26-29) გარეგნობა, ჯანმრთელობა (30-31) ცხოვრების წესი (32-33) ხასიათი (34-40) სამეცნიერო

მოღვაწეობა (41-42) ბოლო მოქმედებები და სიკვდილი (40-45) სიკვდილის წინასწარმეტყველებები და წინათგრძნობები (46) 1. კლავდიუს კეისრის მამა დრუზუსი იყო, ჯერ რომ დეციმუსის სახელს ატარებდა, მერე - ნერონისა[805]. ლივია ფენმძიმედ გახლდათ, როცა ავგუსტუსს გაჰყვა ცოლად და სამ თვეში გააჩინა კიდეც კლავდიუსი, - ამიტომ გაჩნდა ეჭვი, რომ ეს ბავშვი ჩაისახა ლივიასა და მის მამინაცვალს შორის არსებული, გაუმართლებელი კავშირით. ყოველ შემთხვევაში, ამაზე მაშინვე გაჩნდა ლექსი: სამ თვეში აჩენს, ვისაც უმართლებს.

(2) ეს დრუზუსი კვესტორისა და პრეტორის[806] თანამდებობით მხედართმთავარი იყო რეტიას და მერე გერმანიის ომებში; რომაელი სარდლებიდან პირველმა განახორციელა ცურვა ჩრდილოეთის ოკეანეში, და რაინს იქით ახალი არხები გაჭრა ხომალდებისთვის - უშველებელი ნაგებობა, აქამდე რომ მის სახელს ატარებს[807]. მტერი მრავალ ბრძოლაში დაამარცხა, შორეულ და მიყრუებულ ალაგებამდე სდია და მხოლოდ მაშინ შეწყვიტა დევნა, როცა ბარბაროსი ქალის აჩრდილი გამოეცხადა, ჩვეულებრივ ადამიანზე ცოტა მაღალი იყო და კარგად გამართული ლათინურით აუკრძალა თავისი გამარჯვების ასე შორს წამოღება.

(3) თავისი გმირობებისთვის მიენიჭა ოვაცია და ტრიუმფალური რეგალიები. ხოლო პრეტურის შემდეგ მაშინვე მიიღო კონსულობა და ომიც განაახლა; მაგრამ აქ გარდაიცვლა ავადმყოფობით[808] ზაფხულის ბანაკში, რომელსაც მას შემდეგ „წყეული“ ეწოდება. მისი გვამი რომში მოჰქონდათ მუნიციპიების და კოლონიების უცნობილეს მოქალაქეებს, მერე იმათგან გვამი მიიღეს შესახვედრად გამოსულმა მწერლებმა[809] და დაკრძალეს მარსის მინდორზე. ჯარმა მის საპატივცემოდ ყორღანი დადგა, რომლის გარშემო ყოველ წელიწადს ჯარიკაცები აწყობდნენ დასაკრძალავ რბენებს[810], და რომლის წინაშეც გალების თემები აწყობდნენ სახალხო ლოცვებს; ხოლო სენატმა, სხვა მრავალ პატივთან ერთად, დაადგინა, რომ აპიანეს გზაზე აღმართულიყო მარმარილოს თაღი ტროფეებით და, თავადაც და მის შთამომავლებსაც მინიჭებოდათ სახელი „გერმანიკუსი“.

(4) ამბობენ, რომ თანაბრად უყვარდა სამხედრო დიდებას და სამოქალაქო თავისუფლებას; მტერზე არაერთი გამარჯვებისას სახელოვან ალაფს[811] მოიპოვებდა უდიდეს საფრთხეში

თავის ჩაგდებით გერმანელი ბელადების დევნისას ბრძოლის ველის გადაღმა, მიყრუებულ ადგილებში, და ყოველთვის ღიად ლაპარაკობდა თავის ჩანაფიქრზე, აღედგინა წინანდელი სახელმწიფო წყობა. ამიტომ იყო, როგორც მე მგონია, და ზოგიერთიც ამას ადასტურებს, თითქოს ავგუსტუსმა ეჭვი მიიტანა და პროვინციიდან უკან დაბრუნება უბრძანა და რაკი ამას აყოვნებდა, მოწამლა.

(5) მაგრამ ამ ჭორს მე ვახსენებ მხოლოდ იმიტომ, რომ რამე არ გამომრჩეს და არა იმიტომ, რომ ჭეშმარიტად და მართებულად ვთვლი; ავგუსტუსს სიცოცხლეში ისე უყვარდა დრუზუსი, რომ ყოველთვის ნიშნავდა შვილების თანამემკვიდრედ, რაზედაც ერთხელ სენატშიც განაცხადა, ხოლო სიკვდილის შემდეგ ხალხის წინაშე ღმერთებს ევედრებოდა, რომ ახალგაზრდა კეისრები[812] სულ მისი მსგავსები ყოფილიყვნენ, და თავადაც ისე ღირსეულად მომკვდარიყო, როგორც დრუზუსი. და არც ამ ქებით დაკმაყოფილდა, მისი საფლავი თავისი თხზულებიდან ამორჩეული სტრიქონებით შეამკო, ხოლო მის ცხოვრებაზე პროზად დაწერა მოგონებები.

(6) ანტონია უმცროსისგან ბევრი შვილი ჰყავდა, მაგრამ მხოლოდ სამმა იცოცხლა იმაზე მეტხანს: გერმანიკუსმა, ლივილამ და კლავდიუსმა.

2. კლავდიუსი დაიბადა იულუს ანტონიუსის და ფაბიუს აფრიკანუსის კონსულობისას, აგვისტოს კალენდებში[813], ლუგდუნუმში, სწორედ იმ დღეს, როცა იქ ავგუსტუსის სამხსვერპლო აკურთხეს. დაარქვეს ტიბერიუს კლავდიუს დრუზუსი; მოგვიანებით, როცა მისი უფროსი ძმა იულიუსების ოჯახმა იშვილა, მიიღო მეტსახელი „გერმანიკუსი“. ყრმობისას მამა დაკარგა. პატარაობაში და ახალგაზრდობაში გრძელი და გაწელილი ავადმყოფობებით იტანჯებოდა, რომლებისგანაც ისე დასუსტდა გონებით და სხეულით, რომ სრულწლოვანობისას ვერც საზოგადოებრივი და ვერც კერძო საქმეების გამკეთებლად ჩაითვლებოდა.

(2) იმის შემდეგაც კი, რაც მეურვეობიდან[814] გამოვიდა, კიდევ დიდხანს რჩებოდა სხვის ძალაუფლებაში და ბიძამისის ზედამხედველობაში. და მერე ჩიოდა ერთ წიგნში, რომ ბიძის სახით საგანგებოდ მიუჩინეს ბარბაროსი, ყოფილი მეჯინიბე, რათა სასტიკად დაესაჯა ხოლმე ნებისმიერი მიზეზით. ჯანმრთელობის მიზეზითვე გლადიატორების თამაშებზე,

რომელსაც ძმასთან ერთად[815] მართავდა მამის სახსოვრად, გამრიგის ადგილას ქუდით[816] იჯდა, რაც არასოდეს მომხდარა; ხოლო სრულწლოვანების დღეს კაპიტოლიუმზე ტახტრევანით აიყვანეს, შუალამისას, და თანაც ყოველგვარი ზარ-ზეიმის გარეშე.

3. მართალია, რომ კეთილშობილ ხელოვნებებში ახალგაზრდობიდან ამჟღავნებდა დიდ გულმოდგინებას და არაერთხელ გამოუცია თავისი ცდები ამა თუ იმ დარგში, მაგრამ ამით ვერც პატივიცემა მოიპოვა და ვერ იმედი თავის უკეთეს მომავალზე.

(2) დედამისი ანტონია ამბობდა, რომ მახინჯია ადამიანებს შორის, ბუნებამ დაიწყო და აღარ დააბოლოვა, და ვინმეს გონებაჩლოუნგობის გამოხატვა რომ უნდოდა, ამბობდა: „ჩემს კლავდიუსზე უფრო ყეყეჩია“. ბებიათა ავგუსტა[817] უღრმესი სიძულვილით ექცეოდა, იშვიათად ელაპარაკებოდა, შენიშვნებსაც წერილობით აძლევდა, მოკლედ და მკვეთრად, ანდა მონის პირით. მისმა დამ, ლივილამ რომ გაიგო, კლავდიუსი კეისარი უნდა გამხდარიყო, ხმამაღლა და ყველას გასაგონად წყევლიდა რომაელი ხალხის ამ ბედკრულ და საშინელ ხვედრს. ხოლო რა კარგსა თუ ცუდს პოულობდა მის ხასიათში ავგუსტუსი, მისი შვილად ამყვანი ძია[818], ამაზე სიცხადისათვის ნაწყვეტებს დავიმოწმებ იმისი წერილებიდან[819].

4. „შენი თხოვნით, ძვირფასო ლივია, მე ველაპარაკე ტიბერიუსს იმის თაობაზე, რა ვუყოთ შენს შვილიშვილ ტიბერიუსს მარსის თამაშებზე[820]. და ორივე შევთანხმდით, რომ საჭიროა, ერთხელ და სამუდამოდ დავადგინოთ, როგორი დამოკიდებულება გვქონდეს მის მიმართ. თუ ის, ასე ვთქვათ, სრულფასოვანი ადამიანია და ყველაფერი თავის ადგილზე აქვს, რატომ ნაბიჯ-ნაბიჯ არ უნდა გამოიაროს იგივე გზა, რაც მისმა ძმამ?

(2) თუკი ჩვენ ვგრძნობთ, რომ დაშავებულია სხეულითაც და სულითაც, მაშინ არც იმაზე და არც ჩვენზე დაცინვის საბაბი არ უნდა მივცეთ იმ ადამიანებს, ვინც მიჩვეულები არიან ამგვარ საგნებზე ქირჭილსა და დამუნათებას. ჩვენ მოგვიწევს მუდმივი თავის მტვრევა, თუკი ვიფიქრებთ მის თითოეულ ნაბიჯზე ცალ-ცალკე და წინდაწინვე არ გადავწყვეტთ, დავუშვათ თანამდებობებზე თუ არა.

(3) მოცემულ შემთხვევაში, - შენს შეკითხვას ვპასუხობ, - მე წინააღმდეგი არა ვარ, რომ მარსის თამაშებზე ჟურნალების გამასპინძლება[821] მოაწყოს, ოღონდ, თუკი დაგვეთანხმება, ყური დაუგდოს სილვანუსის შვილს, თავის ნათესავს[822], რათა არაფრით მიიქციოს ყურადღება და დაცინვები არ გამოიწვიოს. მაგრამ რად უნდა დოღების ცქერა წმინდა ლოჟიდან[823] - ყველაზე წინ რომ იჯდება, ყველას ყურადღებას მიიქცევს. არც ალბანეთის გორაკზე წასვლა არგია, და, საერთოდ, არც რომში დარჩენა ლათინურ თამაშებზე, - თუკი ძმის გაყოლა შეუძლია გორაკზე, მაშინ რომის პრეფექტიც[824] რატომ არ უნდა იყოს?

(4) აი, ჩემი აზრი, ძვირფასო ლივია. ჩვენ ამაზე ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მივიღოთ გადაწყვეტილება, რათა გამუდმებით არ ვკანკალებდეთ იმედსა და შიშს შუა. თუ გსურს, წერილის ეს ნაწილი, შეგიძლია, ჩვენს ანტონიას წაუკითხო“.

და სხვა წერილში: (5) „ახალგაზრდა ტიბერიუსს, ვიდრე შენ არ იქნები, ყოველ დღე დაგუძახებ სადილად, რათა მარტომ არ ისადილოს იმ თავის სულპიცეუსთან და ათენოდორუსთან. რა თქმა უნდა, ვისურვებდი, უფრო მეტი სიფხიზლით და გაცილებით ნაკლები სიმსუბუქით ამოერჩია ვინმე, ვისაც მოძრაობებში, დამოკიდებულებებში და სიარულში მიბაძავდა. არ უმართლებს ამ საწყალს; სადამდეც ჰკუა გაუწვდება, მისი ხასიათის კეთილშობილება საკმაოდ ცხადია...“

და მესამე წერილში: (6) „ემაკმაც წამიღოს, ძვირფასო ლივია, თუ გაკვირვებული არ ვიყო, რომ შენი შვილიშვილის, ტიბერიუსის დეკლამაცია მომეწონა. ვერაფრით გამიგია, წაკითხვისას როგორ შეძლო, რომ ყველაფერი ეთქვა, რაც საჭირო იყო და ასე აზრიანად, როცა, ჩვეულებრივ, უაზროდ ლაპარაკობს ხოლმე“[825].

(7) ამ ყველაფრის მერე ავგუსტუსის გადაწყვეტილებაში დაეჭვება აღარ მოგვიწევს. სწორედ მან ჩამოაშორა ყველა თანამდებობას, ავგურობის გარდა; და მემკვიდრედაც მხოლოდ მესამე რიგი[826] დაუთმო, სულ გარეშე ხალხში, და მხოლოდ მეექვსედი ნაწილი; ხოლო ქონება, რომელიც დაუტოვა, რვაასი ათას სესტერცზე მეტი არ იყო.

5. ხოლო ტიბერიუსმა, ბიძამისმა, თანამდებობაზე მისი თხოვნის პასუხად, მხოლოდ კონსულის ღისების ნიშნები

მისცა[827]; და როცა გაჯიუტდა, ნამდვილ თანამდებობას მოითხოვდა, ტიბერიუსმა მოკლედ მისწერა, რომ სატურნალიებისთვის და სიგილარიებისთვის[828] უკვე გაუგზავნა ორმოცი ოქრო. მხოლოდ მაშინღა დაეხსნა დაწინაურებაზე ყოველგვარ იმედს და ყველა საქმეს თავი დაანება, ხან ქალაქგარეთა სახლის ბაღებში იმალებოდა, ხანაც კამპანიის ვილაში; და ასე ცხოვრობდა ყველაზე მდაბიო ხალხის საზოგადოებაში და თავისი ყეყეჩობის სირცხვილს მოთამაშის და ლოთის სახელით უფრო აღრმავებდა.

თუმცა, ამის მიუხედავად, არც ადამიანები ეუბნეოდნენ უარს ყურადღების ნიშნებზე და არც სახელმწიფო - პატივისცემაზე.

6. მხედართა ფენამ ორჯერ აირჩია კონსულებთან ელჩობის მეთაურად. ერთხელ, როცა ითხოვდნენ, ავგუსტუსის ცხედარი თავიანთი მხრებით წაეღოთ რომში; და მეორედ, - სეიანუსის დამხობის მილოცვა რომ მიჰქონდათ; ხოლო როცა თეატრში შედიოდა, მხედრები ფეხზე დგებოდნენ და ქუდებს უხდიდნენ.

(2) ხოლო სენატმა, თავის მხრივ, უანგარიშოდ მიათვალა კენჭისყრით არჩეულ ავგუსტუსის ქურუმებს[829], მერე კი დაადგინა, სახელმწიფოს ხარჯზე აღედგინათ ხანძრისას დამწვარი მისი სახლი; და მისცეს უფლება, კონსულარების[830] რიცხვში მიეცა ხმა. სხვათა შორის, ტიბერიუსმა შეცვალა ბოლო დადგენილება, კლავდიუსის სისუსტის მომიზეზებით და დაპირდა, ზარალი აენაზღაურებინა საკუთარი ანგარიშიდან. და მაინც, როცა ტიბერიუსი მოკვდა, მესამე რიგის მემკვიდრედ დანიშნა და მესამედი ნაწილისა, თუმცა მემკვიდრეობად მისცა დაახლოებით ორი მილიონი სესტერცი და, ამას გარდა, თავისი ნათესავების ჩამოთვლისას, რეკომენდაცია გაუწია ჯარებთანაც, სენატთანაც და რომაელ ხალხთანაც[831].

7. მხოლოდ გაიუსის, მისი ნათესავის მმართველობისას, როცა ის ხელისუფლებაში მოსვლისას ყველანაირად ცდილობდა კარგი სახელი მოეპოვებინა, დაუშვეს მაღალ თანამდებობებზე და ორი თვე ინაწილებდა მასთან ერთად კონსულობას; და ისე მოხდა, რომ როცა პირველად გამოვიდა ფორუმზე კონსულის ფასკებით, მარჯვენა მხარზე მახლობლად მოტრიალე არწივი დააჯდა. მეორე კონსულობაც დაუნიშნეს, კენჭისყრით[832], სამი წლის შემდეგ. რამდენჯერმე შეცვალა გაიუსი, სანახაობებს განაგებდა და ხალხი ესალმებოდა შეძახილით:

„გაუმარჯოს იმპერატორის ძიას!“ და „გაუმარჯოს გერმანიკუსის ძმას!“

8. მაგრამ ესეც ვერ იცავდა შეურაცხყოფისგან. თუკი დანიშნულ საათზე ვერ მივიდოდა სადილზე, ადგილს მაშინვე ვერ პოულობდა, სანამ მთელ პალატას არ მოივლიდა. ხოლო როცა უკვე ნაჭამი, თვლემას დაიწყებდა, - ეს კი ხშირად მოსდიოდა, - მაშინ ვიღაც ტაკიმასხარები ფინიკის და ზეთისხილის კურკებს ესროდნენ; სხვა დროს, ვითომდა ხუმრობით, შოლტებით ანდა წკეპლებით[833] აღვიძებდნენ; სანამ ხვრინავდა, ხელებზე სანდლებს აცმევდნენ, რომ უცაბედად გაღვიძებულს, იმ სანდლებით გაეწმინდა სახე - ამის გაკეთებაც უყვარდათ.

9. ვერც ნამდვილ საფრთხეებს აუარა გვერდი. უპირველეს ყოვლისა, თავისი კონსულობისას კინალამ დაკარგა თანამდებობა იმის გამო, რომ საკმაოდ სწრაფად ვერ ბრძანა, მოემზადებინათ და დაედგათ კეისრის ძმების, ნერონის და დრუზუსის ქანდაკებები. მერე მოსვენებას არ აძლევდნენ სხვადასხვა დასმენები, თან მარტო უცხოებისგან კი არა, საკუთარი მონებისგანაც. ხოლო როცა გერმანიკუსის შეთქმულების გახსნის მერე, სხვა გაგზავნილებთან ერთად გერმანიაში წავიდა, რათა იმპერატორისთვის მიელოცა, კინალამ მოკვდა, - გაიუსი ისე ძალიან გაბრაზდა და გამძვინვარდა, სულ ცოფებს ჰყრიდა, რაკი საგანგებოდ გაუგზავნეს თავისი ბიძა, თითქოს პატარა ბიჭის სამეურვეოდ; და ზოგიერთი იმასაც აცხადებს, რომ თავისი სამგზავრო ტანსაცმლიანად კლავდიუსი მდინარეში გადააგდესო.

(2) და მას შემდეგ სენატში ყოველთვის ბოლოს აძლევდა ხმას კონსულარებიდან, რადგან დამცირების ნიშნად ყველაზე ბოლოს ეკითხებოდნენ. ერთი ისეთი ანდერძიც მიიღეს გაყალბებაზე საჩივრით, რომელზეც მისი ხელმოწერაც იყო. ბოლოს, იძულებული გახადეს, რვა მილიონი სესტერცი გადაეხადა ქურუმის ახალ თანამდებობაში[834], და ამან ისეთ მდგომარეობაში ჩააგდო, რომ სახელმწიფო ხაზინას ვალს ველარ უბრუნებდა და პრეფექტების ბრძანებულებით, მისი ქონება შეთავაზებული იყო გასაყიდად, ულაპარაკოდ, თანახმად გადასახადებზე კანონისა.

10. ასეთ და მსგავს გარემოებებში გაატარა ცხოვრების დიდი ნაწილი და უცებ, ჭეშმარიტად, გასაკვირი შემთხვევის წყალობით იმპერატორის ხელისუფლებას მიაღწია. როცა

გაიუსზე თავდასასხმელად ემზადებოდნენ, შეთქმულებმა მას ბრბო მოსწყვიტეს, თითქოს იმპერატორს მარტო დარჩენა უნდოდა და კლავდიუსიც სხვებთან ერთად შევიდა ოთახში, რომელსაც ჰერმესისა ერქვა; იქიდან, როგორც კი მკვლელობაზე შემოესმა, დაზაფრული გამოვარდა მეზობელ მზის გალერეაში[835] და კართან ჩამოკიდებული ფარდების მიღმა დაიმალა.

(2) რომელიღაც ჯარისკაცმა[836], ახლოს რომ ჩაურბინა, მისი ფეხები დაინახა, მობრუნდა შესამოწმებლად, ვინ იმალებოდა ფარდის მიღმა, გამოათრია და იცნო კიდეც, და როცა გულგახეთქილი კლავდიუსი ფეხებში ჩაუვარდა, ჯარისკაცი მიესალმა როგორც იმპერატორს და თავის ამხანაგებთან მიიყვანა, რომლებმაც აღარ იცოდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ და უმიზნოდ შფოთავდნენ. ჯარისკაცებმა ტახტრევანზე დასვეს კლავდიუსი და რაკი მეტახტრევნეები გაიქცნენ, თავად, ერთიმეორის ჩანაცვლებით მიიყვანეს შიშისაგან აკნკალებული თავიანთ ბანაკში[837], ხოლო გზად შემხვედრი ბრბო იბრალებდა, თითქოს ეს უდანაშაულოდ მიჰყავდათ დასასჯელად.

(3) ღამე ბანაკის მიწაყრილს გადაღმა გაატარა, დაცვით გარშემორტყმულმა, თავის სიცოცხლეზე დამშვიდებულმა, მაგრამ მომავლით შეწუხებულმა. კონსულებმა, სენატმა და ქალაქის კოჰორტებმა[838] ფორუმი და კაპიტოლიუმი დაიკავეს მტკიცე გადაწყვეტილებით, გამოეცხადებინათ საყოველთაო თავისუფლება. ისიც მიიპატიჟეს სახალხო ტრიბუნების პირით კურიაში, რათა საბჭოში მიეღო მონაწილეობა, მაგრამ უპასუხა, რომ აკავებს ძალა და იძულება[839].

(4) თუმცა მეორე დღეს, როცა უკვე უთანხმოებით[840] გადაღლილი სენატი თავისი ჩანაფიქრის განხორციელებას აყოვნებდა, გარშემო კი ბრბო შეკრებილიყო და ერთ ხელისუფალს მოითხოვდა და უკვე გაიძახოდა მის სახელსაც, - მაშინ შეიარაღებულ შეკრებაზე მეომრებისგან მიიღო ფიცი და თითოეულს თხუთმეტი ათას სესტერცს დაჰპირდა - პირველი კეისრებს შორის, ვინც ჯარის ერთგულება ფულით იყიდა.

11. ძალაუფლებაში რომ განმტკიცდა, სხვა ყველაფერზე უწინ იზრუნა მეხსიერებიდან ამოეშალა ის ორი დღე, როცა სახელმწიფო მოწყობის სიმტკიცეში ეჭვი ეპარებოდათ. ამიტომ, დაადგინა, რომ ის ყველაფერი, რაც ითქვა და გაკეთდა

ამ დროში, ნაპატიები და დავიწყებული ყოფილიყო; და ეს დადგენილება შეასრულა, სიკვდილით დაისაჯა რამდენიმე ტრიბუნი და ცენტურიონი[841] გაიუსის წინააღმდეგ შეთქმულებიდან - როგორც მაგალითისათვის, ასევე იმიტომაც, რომ ისინი, როგორც გაირკვა, მის მოკვლასაც ითხოვდნენ.

(2) შემდეგ პატივისცემის ვალი დაუბრუნა ნათესავებს. ავგუსტუსის[842] სახელი შეიქმნა მისთვის ყველაზე წმინდა და ყველაზე საყვარელი დასაფიცარი. თავის ბებია ლივიას ღვთიური პატივი არგუნა და ეტლი საცირკო პროცესიაში, რომელშიც შებმული იყო ოთხი სპილო[843], როგორც ავგუსტისათვის. მშობლებს დაუნიშნა საყოველთაო მოსახსენიებელი მსხვერპლი და დამატებით დედისათვის - ეტლი ცირკში და სახელი ავგუსტასი, სიცოცხლისას მისგან უარყოფილი. ძმის ხსოვნას პატივს მიაგებდა ყოველ ხელსაყრელ შემთხვევაში, ხოლო ნეაპოლის შეჯიბრებებზე მის პატივსაცემად ბერძნული კომედია[844] დადგა და სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თავადვე დააჯილდოვა ძმის მაგივრად გვირგვინით.

(3) მარკუს ანტონიუსსაც არ აუარა გვერდი პატივისცემის და აღიარების გარეშე; ერთხელ, ედიქტში მოიხსენია, რომ მამამის დრუზუსის დაბადების დღე კიდევ იმიტომაც უნდა აღნიშნოს ზეიმით, რომ ეს დღე პაპამის ანტონიუსის დაბადების დღეც არის[845]. ტიბერიუსს მიუძღვნა მარმარილოს არკა პომპეუსის თეატრის მახლობლად, რომლის აგებაც ერთხელ დაადგინა სენატმა, მაგრამ არ ააშენა. და თუმცა გაიუსის ყველა დადგენილება გააუქმა, მაინც აკრძალა ზეიმად გამოეცხადებინათ კალიგულას სიკვდილის და თავისი ხელისუფლებაში მოსვლის დღე.

12. თავად ამ ზეასვლაში მოკრძალებულად ეჭირა თავი, უბრალო მოქალაქესავით. იმპერატორის[846] სახელი უარყო, უზომო პატივისცემაზე უარი თქვა, ქალიშვილის ნიშნობა და შვილიშვილის დაბადება[847] წესებით იზეიმა, უხმაუროდ, ოჯახურ წრეში. არც ერთი გადასახლებული არ დაუბრუნებია სენატის თანხმობის გარეშე. იმის შესახებ, რომ მისთვის სასარგებლო იყო, კურიაში შეეყვანა პრეტორიელების პრეფექტები ანდა ჯარის ტრიბუნები[848], და რომ დამტკიცებულიყო მისი პროკურატორების[849] სასამართლო გადაწყვეტილება, - მოწყალებასავით ითხოვდა.

(2) საკუთარ სამფლობელოში ბაზრის გასახსნელად ნებართვას კონსულებს სთხოვდა. თანამდებობის პირების გვერდით სასამართლოებზე უბრალო მრჩევლად იჯდა; იმათ მოწყობილ სანახაობებზე მთელ ბრბოსთან ერთად დგებოდა და ტაშის დაკვრით და შეძახილით ესალმებოდა. როცა ერთხელ სახალხო ტრიბუნები მივიდნენ მასთან, ბოდიში მოუხადა, სივიწროვის გამო რომ ვერ დასხამდა და ისე ვერ მოუსმენდა.

(3) ამ ყველაფრით მოკლე დროში მოიპოვა ხალხის დიდი სიყვარული და ერთგულება. როცა ოსტიაში მისი მოგზაურობის დროს გავრცელდა ცნობა, რომ თითქოს ჩასაფრებაში მოხვდა და მოკლეს, ხალხი შეძრწუნებული იყო და საშინლად სწყევლიდა მეომრებსაც, თითქოს როგორც მოღალატეებს, და სენატორებსაც, თითქოს როგორც მამისკვლელებს; ვიდრე, ბოლოს, მაგისტრატებმა ტრიბუნაზე არ გამოიყვანეს ჯერ ერთი მაცნე, მერე - მეორე, შემდეგ - ბევრიც, რომლებმაც დაადასტურეს, რომ კლავდიუსი ცოცხალია, არაფერი მოსვლია და უკვე უახლოვდება რომს.

13. ამის მიუხედავად, თავდასხმების სრულად არიდება მაინც ვერ შეძლო. ემუქრებოდნენ ცალკეული ბოროტმოქმედებიც, შეთქმულებებიც, სამოქალაქო ომიც. ერთი კაცი პლებეებიდან მის საძინებელთან შუაღამისას დაიჭირეს ხანჯლით ხელში, ორი კიდეც მხედრების ფენიდან[850] - ქუჩაში, ერთს ხანჯალი ჰქონდა ჯოხში, მეორეს - სანადირო დანა; პირველი თეატრის გამოსასვლელთან ელოდა, მეორეს მსხვერპლის შეწირვის დროს უნდოდა თავდასხმა მარისის ტაძრის წინ.

(2) ორატორების - პოლიონისა და მესალას შვილიშვილებმა, აზინიუს გალუსმა და სტატილიუს კორვინუსმა[851] იმპერატორის გააზატებულთა და მონების მეტიწილი მონაწილეობით დაგეგმეს შეთქმულება სახელმწიფო გადატრიალების მიზნით. სამოქალაქო ომს იწყებდა ფურიუს კამილუს სკრიბონიანუსი, დალმატიის ლეგატი, მაგრამ ოთხი დღის შემდეგ ლეგიონერებმა მოკლეს, რომლებიც რაღაც სასწაულმა აიძულა, მოენანიებინათ ფიცის დარღვევა - ან შემთხვევით, ანდა ღვთაებრივი ნებით[852], როცა ნაბრძანები იყო, გამოსულიყვნენ ახალი იმპერატორის დასახმარებლად, ვერაფრით შეძლეს ვერც თავიანთი არწივების[853] დაგვირგვინება, ვერც მიწიდან ამოდრობა და ვერც თავიანთი ნიშნების ადგილიდან დაძვრა.

14. თუ წინებს არ ჩავთვლით, კონსულად ოთხჯერ იყო, ჯერ ორი წელი ზედიზედ და მერე ყოველ ოთხ წელიწადში; ბოლოს - ნახევარი წლის განმავლობაში, დანარჩენში - ორ-ორი თვით, თანაც მესამედ[854] სცვლიდა ამ თანამდებობაზე გარდაცვლილ წინამორბედს, რაც ადრე არც ერთ მმართველს არ უქნია.

სასამართლოს კონსულობისასა და კონსულობის გარეშეც დიდი გულმოდგინებით[855] მართავდა, ოჯახური ზეიმების დღეებშიც კი, ზოგჯერ კი ძველ დღესასწაულებზეც და აკრძალულ დღეებშიც. კანონს ძირისძირობამდე არ მიჰყვებოდა ყოველთვის და ხშირად საქმიდან შთაბეჭდილების მიხედვით აწონასწორებდა იმათ სიმკაცრეს და აჩქარებულობას მოწყალედ და სამართლიანად. თუკი ვინმე სამოქალაქო სასამართლოში წააგებდა საქმეს მეტისმეტი მოთხოვნების გამო, იმათ საშუალებას აძლევდა, ხელახლა შეეტანათ საჩივარი; თუ ვინმე უმძიმეს დანაშაულში იყო გამოაშკარავებული, იმათ, - კანონიერი სასჯელის გადაჭარბებით, - გარეულ მხეცებში ჩააგდებინებდა ხოლმე.

15. როცა თავად არჩევდა და გადაწყვეტილებებს ღებულობდა საქმეებზე, საკვირველი არათანაბრობით ირჯებოდა, - ხან წინდახედულად და გონივრულად მოიქცეოდა, ხან განუსჯელად და ნაჩქარევად, ზოგჯერ კი უგუნურებამდე სულელურად. მოსამართლეების სიებს რომ ამოწმებდა, მოდავეობის მიდრეკილების გამო გაათავისუფლა კაცი, რომელსაც როგორც ოჯახის მამას[856], შეიძლებოდა, შვებულება მიეღო და ამაზე გაჩუმდა. სხვა მოსამართლეს, რომელიც მის წინაშე იყო ბრალდებული კერძო საქმეზე და ჩიოდა, რომ ეს საქმე საიმპერატორო კი არა, უბრალო სასამართლოს უნდა განეხილა, - უბრძანა იქვე, მის წინაშე დაეცვა თავი, რათა თავისი ქცევით საკუთარ საქმეში ეჩვენებინა, კარგად განსჯიდა თუ არა უცხო საქმეებს.

(2) ერთი ქალი არ აღიარებდა თავის ბიჭს შვილად, მაგრამ ვერც ერთმა შეძლო დამაჯერებელი მტკიცებულებების წარმოდგენა. კლავდიუსმა ქალს შესთავაზა, ცოლად გაჰყოლოდა იმ ახალგაზრდას და ამით გამოტენა ის ქალი. როცა ერთი მხარე არ მოვიდოდა სასამართლოზე, უყოყმანოდ აცხადებდა იმათ წაგებულად, არ გაარჩევდა, არყოფნის მიზეზი საპატიო იყო თუ არა[857]. ერთხელ ლაპარაკი იყო ანდერძის გადაკეთებაზე, ვიღაცამ იყვირა, რომ ამისათვის ხელები უნდა მოაჭრაო, იმან კიდევ მაშინვე უბრძანა, ჯალათი მოეყვანათ, ნაჯახითა და

კუნძით. სხვა დროს ლაპარაკი იყო მოქალაქეობის უფლებაზე და დამცველებმა გააბეს უაზრო კამათი, მოპასუხე მანტიით უნდა გამოსულიყო თუ ტოგით[858]; ხოლო იმან, თითქოს წახალისებულმა თავისი მიუმხრობლობით, მოპასუხეს უბრძანა, ტანსაცმელი გამოეცვალა ხოლმე იმის მიხედვით, ბრალმდებელი ლაპარაკობდა თუ დამცველი.

(3) ამბობენ, ერთ საქმეზე გამოაცხადა, და წერილობითაც კი: „მე მხარს ვუჭერ იმათ, ვინც სიმართლეს ლაპარაკობდა“.

ამ ყველაფრით ისე წაიხდინა პატივისცემა, რომ დაუფარავი დაცინვით ექცეოდნენ. ვილაცამ ბოდიში მოუხადა, რომ გამოძახებაზე მოწმე არ ჩამოვიდა პროვინციიდან, დიდხანს ლაპარაკობდა, რომ არაფრით შეეძლო ჩამოსვლა, მაგრამ არ ამბობდა, რატომ არ შეეძლო; და მხოლოდ გრძელი გამოკითხვის შემდეგ წარმოთქვა: „საპატიო მიზეზი აქვს, - მოკვდა“. სხვამ, დიდი მონდომებით რომ ემადლიერებოდა, რაკი მოპასუხეს საშუალება მისცა, თავი დაეცვა, დასძინა: „სხვათა შორის, სულ ასე ხდება!“ მე მოხუცებისგან მსმენია, რომ თითქოს დავის მოყვარულები ისე ბოროტად სარგებლობდნენ მისი მოთმინებით, რომ როცა მოსამართლის სკამიდან ჩამოსვლა უნდოდა, მარტო უკან დაბრუნებას კი არ მოუწოდებდნენ, არამედ ტოგის განაკიდებზე ანდა ფეხებში ჩაჭიდებულები იჭერდნენ კიდევ.

(4) და ეს აღარც გვაოცებს, რადგან ვილაცა ბერძენმაც კი სასამართლო პაექრობაზე დაუყვირა: „შენ კიდევ ბებერიც ხარ და სულელიც!“ ერთმა რომაელმა მხედარმა, როგორც ცნობილია, მტრების ლაპარაკზე უსაფუძვლოდ ბრალდებულმა ქალებთან შეუფერებელ მოქცევაში, დაინახა, რომ მის წინააღმდეგ მოწმეებად იძახებენ და მოჰყავთ ყველაზე ნაკლებად სასურველი, გონჯი ქალები, და კლავდიუსს თავს დაატყდა სისულელის და დაუნდობლობის გამო ლანძღვით და სახეში ისეთი ძალით ესროლა სტილოსი და დაფა, რომ ძალიან დაუშავა ლოყა.

16. იყო ცენზორიც - თანამდებობა, რომელიც არავის დაუკავებია დიდხანს, პლანკუსის და პავლუსის[859] ცენზორობის ხანიდან. აქაც გამოამჟღავნა მერყეობა და ცვალებადობა, როგორც განზრახვებში, ასევე საქციელებში. მხედრების[860] დათვალიერების დროს გაუკიცხავად გაუშვა ერთი ახალგაზრდა, გარეული ყველა მანკიერებაში, რაკი მამამისი

არწმუნებდა, რომ შვილით მეტისმეტად კმაყოფილია; „მაგას ჰყავს თავისი ცენზორი“, - ასე თქვა. მეორე ახალგაზრდას, ჩამოყალიბებულ მაცდურსა და გარყვნილს, ურჩია, თავის ნამოქმედარში უფრო თავშეკავებული, ანდა ფრთხილი მაინც ყოფილიყო: „რაში მაინტერესებს, ვინ არის შენი საყვარელი?“ - ასე დასძინა. მეგობრების თხოვნით ვიღაცის სახელის გასწვრივ შენიშვნა რომ წაშალა, თქვა: „დაე, კვალი მაინც დარჩეს“.

(2) გამოჩენილი მოღვაწე, პირველი მთელი საბერძნეთის პროვინციაში, მოსამართლეების სიიდან ამოშალა და რომის მოქალაქეობაც ჩამოართვა ლათინური ენის უცოდინარობისათვის, რადგან საკუთარ ცხოვრებაზე ანგარიშის ჩაბარების უფლებას მხოლოდ თავისი სიტყვების თქმით იძლეოდა, დამცველის დაუხმარებლად. გაკიცხვა ბევრს გამოუცხადა, ხანდახან მოულოდნელად და არარსებული მიზეზებით. ზოგიერთს იმაზე, რომ მისი შეტყობინების და ნებართვის გარეშე^[861] გაემგზავრნენ იტალიიდან; ერთს იმაზე, რომ მეფეს აცილებდა პროვინციაში, ამასთან ისიც მოაგონა, რომ წინაპართა ხანაში რაბირუსის პოსტუმუსიც კი ბრალდებული იყო რომაელი ხალხის დიდებულების^[862] შეურაცხყოფაში იმისათვის, რომ ალექსანდრიაში მეფე პტოლემეოსს აცილებდა, რათა მისგან ვალი მიეღო.

(3) ცდილობდა კიდევ მეტი სასჯელი დაედო, მაგრამ გამოძიების დაუდევრობით და მისდა სასირცხვილოდ თითქმის ყველა ეჭვმიტანილი უდანაშაულო აღმოჩნდა, - ვისაც უცოლობაში, უშვილობაში, სიღარიბეში სდებდა ბრალს, მათ დაამტკიცეს, რომ ცოლიანებიც არიან, მამებიც და მდიდრებიც; ხოლო იმან, ვისზეც ამბობდა, რომ მახვილით აპირებდა თავის მოკვლას, ტანსაცმელი გაიძრო და აჩვენა სხეული ჭრილობების გარეშე^[863].

(4) მისი ცენზორობა კიდევ იმითაც იყო შესანიშნავი, რომ მდიდრულ ნამუშევარ ვერცხლის ეტლზე, რომელიც გასაყიდად იყო გამოტანილი სიგილარიაში^[864], ბრძანა, ეყიდათ და მის თვალწინ დაეჭრათ; იმითაც, რომ ერთსა და იმავე დღეს ოცი ედიქტი გამოსცა, მათ შორის ორი, რომელთაგან ერთით წინადადებას იძლეოდა, კუპრი უკეთესად მოევლოთ კასრებისთვის, უდანაკარგოდ რომ აედოთ ყურძნის მოსავალი; მეორეში კი აცხადებდა, რომ გველის ნაკბენის სამკურნალოდ იმაზე უკეთესი წამალი არ არსებობს, ვიდრე ურთხელის წვენია.

17. მხოლოდ ერთხელ და ისიც უმნიშვნელოდ[865] ილაშქრა. სენატმა აჩუქა ტრიუმფალური რეგალიები[866], მაგრამ ისინი თავის ღისებაზე მცირედად ჩათვალა, უღირსად იმპერატორის დიდებულებისთვის და დაიწყო ნამდვილი ტრიუმფის მიზეზის ძებნა. თავისი არჩევანი ბრიტანეთზე შეაჩერა, რომლის ხელყოფა იულიუს კეისრის შემდეგ არავის გაუბედავს და რომელიც ამ დროს ღელავდა, რაკი რომაელებიდან თავის გამომქცევებს[867] უკან ვერ ღებულობდა.

(2) იქითკენ ოსტიადან გაცურა, ჩრდილო-დასავლეთის გრიგალური ქარების[868] გამო კინადამ ორჯერ ჩაიძირა, - ერთხელ ლიგურიის ნაპირებთან, მეორედ - სტოიჭადის კუნძულების[869] შორიახლოს. ამიტომ მასილიადან გესორიაკუმამდე[870] ფეხით მიდიოდა. მერე კი გადასვლა განახორციელა და რამდენიმე დღეში[871] დაიმორჩილა კუნძულის ნაწილი უომრად და უსისხლოდ, წასვლიდან რამდენიმე თვის შემდეგ დაბრუნდა რომში და დიდი ზარზეიმით გადაიხადა ტრიუმფი.

(3) ამ სანახაობის საცქერად მარტო პროვინციების ნაცვლები კი არა, ზოგიერთი განდევნილიც მოიწვია. თავისი პალატინის სასახლის სახურავზე მტრის სხვა ალაფის გვერდით ზღვის გვირგვინიც[872] გადმოჰკიდა, სამოქალაქოსთან ერთად - ნიშნად იმისა, რომ გადაკვეთა და თითქოს დაიმორჩილა ოკეანე. მის ეტლს მოჰყვებოდა მისი ცოლი მესალინა გადახურული ორთვალათი, მოჰყვებოდნენ ისინიც, ვინც ამ ომში მიიღო ტრიუმფალური სამკაულები, ყველა ფეხით და სენატორების ტოგები ეცვათ, მარტოდენ მარკუს კრასუს ფრუგი, რომელსაც უკვე ორჯერ მიეღო ეს ჯილდო, მოდიოდა აღკაზმული ცხენით და ისეთი ტუნიკა ემოსა, რომელზედაც პალმები გახლდათ გამოხატული.

18. ქალაქის კეთილმოწყობა და მომარაგება მისთვის ყოველთვის დიდი ზრუნვის საგანი იყო. როცა ემილიანაში დიდი ხანძარი იყო, ზედიზედ ორ ღამეს ათევდა ღირიბიტორიუმში[873]; და რაკი არც ჯარისკაცები ყოფნიდათ და არც მონები, მან მამასახლისების[874] დახმარებით ყველა ქუჩიდან გამოიძახა ხალხი, წინ ფულით სავსე ტომრები დაიდგა და იქვე აჯილდოებდა ყველას, დამსახურების მიხედვით.

(2) ხოლო როცა მომარაგებაში დაიწყო სირთულეები

შეუწყვეტელი მოუსავლიანობის გამო, და ერთხელ თავად მას შუა ფორუმზე ბრბომ ლანძღვა დაუწყო და პურის ნარჩენები დაუშინა, - ასე რომ, ძლივს მოასწრო საიდუმლო გვირაბით სასახლემდე მიღწევა, - მას შემდეგ არაფრის წინაშე იხევდა უკან, რომ ზამთრის დროსაც კი არ შეჩერებულიყო ხორბლის შემოტანა. ვაჭრები მტკიცე მოგებით უზრუნველჰყო, დაპირდა, რომ ვინც ქარიშხლისგან იზარალებდა, იმათ ზარალს საკუთარ თავზე აიღებდა; ხოლო სავაჭრო ხომალდების აგებისათვის დიდი მოგებები დანიშნა ნებისმიერი ფენის პირებისათვის: 19. მოქალაქეებს - თავისუფლება პაპიას და პოპეას კანონიდან, ლათინებს - სამოქალაქო უფლება[875], ქალებს - ოთხი შვილის უფლება[876]. ეს დადგენილებები დღესაც ძალაშია.

20. მშენებლობები იმდენად ბევრი არ დაუწყია, რამდენადაც მნიშვნელოვნები და აუცილებლები[877]. მათგან მთავარი - წყალგაყვანილობა[878], დაწყებული გაიუსის მიერ, მერე კი წყალსადინარი ფუციუსის ტბიდან და ნავმისადგომი ოსტიაში; თუმცა იცოდა, რომ ამ ღონისძიებებიდან პირველი უარყოფილი იქნა ავგუსტუსის მიერ მარსიანელების დაუღალავი თხოვნებით, ხოლო მეორე არაერთხელ მოუფიქრებია ღვთაებრივ იულიუსს, მაგრამ შეჩერდებოდა ხოლმე სირთულეების გამო. კლავდიუსის აკვედუკით მან ქალაქში გამოიყვანა წყალი ტევადი და ახალი წყაროებიდან - ცერულეუსისა, კურციუსისა და ალბუდიგნუსისა, ხოლო ახალ ქვის არკებზე - მდინარე ანიოდან, და გაანაწილა მრავალ ლამაზად მოორნამენტებულ წყალსაცავში.

(2) ფუცინის ტბას[879] ხელი მოჰკიდა არა მარტო სახელისათვის, არამედ მოგებისთვისაც, რაკილა იყო ხალხი, ვინც ამოშრობის ხარჯებს საკუთარ თავზე აიღებდა, რათა მერე იმ ადგილზე დამშრალი მიწები მიეღოთ. ალავ გადათხარა, ალავ მთები გაჭრა, და თერთმეტ წელიწადში ააგო სამი მილის სიგრძის წყალსადენი, თუმცა ოცდაათი ათასი მუშა შეუსვენებლივ მუშაობდა ამ საქმეზე.

(3) ნავმისადგომი[880] ოსტიაში ისე ააგო, რომ ზღვაში მიწაყრილები გააკეთა მარჯვნივ და მარცხნივ, ხოლო შესასვლელში, ღრმა ადგილში ტალღათმჭრელი დააყენა, - და რომ გაემაგრებინა, ამ ადგილას ის ხომალდი ჩაძირა, რომლითაც ეგვიპტიდან უზარმაზარი ობელისკი[881] მოიტანეს, მრავალრიცხოვანი ხიმინჯებით გაამაგრა და მათზე აღმართა მაღალი კოშკი ალექსანდრიის ფაროსივით[882], რათა

დამდამობით მის შუქზე დაეჭირათ ხომალდებს გეზი.

21. საჩუქრების გულუხვ დარიგებას ხშირად მოუწყობდა ხოლმე ხალხს. დიდ და მრავალრიცხოვან სანახაობებს აჩვენებდა, და მხოლოდ ჩვეულებრივებს და ჩვეულებრივ ადგილებზე კი არა, ახლებსაც იგონებდა, აღადგენდა ძველებს და წარმოადგენდა იქ, სადაც მანამდე არავინ. პომპეუსის თეატრის კურთხევაზე, რომელიც მან აღადგინა ხანძრის შემდეგ, თამაშები შუა ორქესტრაზე დადგმული ტრიბუნიდან გახსნა, სადაც ზედა ტაძარში[883] ლოცვების შემდეგ დაეშვა უხმოდ მჯდომ მაყურებელთა რიგებს შორის.

(2) იზეიმა ასწლიანი თამაშებიც იმ მიზეზით, რომ თითქოს ავგუსტუსს დროზე ადრე გაემართოს და დადგენილ ვადას არ დალოდებოდეს, - თუმცა თავის „ისტორიაში“ აცხადებს, რომ ავგუსტუსმა, დიდი ხნის შესვენების შემდეგ, დაკვირვებით გამოითვალა ჩავლილი წლები[884] და ზუსტ დროს აღადგინა ეს ზეიმი. ამიტომ ბევრი იცინოდა იმაზე, გამომცდელი საზეიმო ჩვეულების მიხედვით როგორ ეპატიჟებოდა ყველას დღესასწაულზე, რომელიც არავის უნახავს და ვერც ნახავს, - ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ ამ ზეიმის მნახველები; და ზოგიერთი აქტიორი[885], რომელიც მაშინ გამოდიოდა, ამჯერადაც მონაწილეობდა სანახაობებში.

საცირკო სანახაობებს ხშირად აწყობდა ვატიკანზეც, და ხანდახან ყოველი ხუთი რბოლის[886] შემდეგ აჩვენებდა ცხოველებთან ბრძოლას.

(3) დიდ ცირკში მარმარილოს გადაღობილები დადგა და მოოქროვილი მოსახვევი ძელები, - ადრე ერთიც და მეორეც ტუფის და ხისა იყო, - და გამოყო განსაკუთრებული ადგილი სენატორებისათვის, რომლებიც ადრე სხვებთან ერთად ისხდნენ. აქ ეტლების შეჯიბრებების გარდა, წარმოადგენდა ტროას თამაშებს და აფრიკულ ცხოველებთან ბრძოლას პრეტორიანელი მხედრების მონაწილეობით და, ტრიბუნებისა და თავად პრეფექტების მეთაურობით, ასევე გამოჰყავდა თესალიის მხედრები ველური ხარებით, რომლებსაც ისინი დასდევენ მთელ ცირკში, მერე დადლილებს ზურგზე შემოახტებიან და რქებში ხელების ჩავლებით ძირს დასცემენ ხოლმე.[887]

(4) გლადიატორთა ბრძოლებს ბევრჯერ და მრავალ ადგილზე აჩვენებდა; თავისი მმართველობის ერთი წლის თავზე

პრეტორიანელთა ბანაკში გამართა, მაგრამ ველური ცხოველების და მდიდრული მორთულობის გარეშე, და სეპტაში - მთლიანად და ჩვეულებრივი სახით. იქვე გაიმართა რიგგარეშე წარმოდგენა, მოკლე და ცოტამაყურებლიანი, რომელსაც მან „კალათა“[888] დაარქვა, რადგან იმის შესახებ პირველად რომ აცხადებდა, ასეთი ედიქტით მიიწვია ხალხი: „ეს არის, როგორც იმპროვიზირებული საჭმელი, სახელდახელოდ მომზადებული“.

(5) ამგვარ თამაშებზე ყოველთვის უბრალოდ და თავისუფლად ეჭირა თავი. როცა გამარჯვებულებს ჩაუთვლიდნენ ოქროს მონეტებს, მარცხენა ხელს გამოსწევდა და მაყურებელთან ერთად, ხმამაღლა, თითებზე დათვლით უსწორებდა ანგარიშს. ბევრჯერ მოუწოდებდა მაყურებელს სამხიარულოდ, „მასპინძლებს“ ეძახდა და, უკბილო და გრძელ ხუმრობებს მოაყოლებდა ხოლმე. მაგალითად, როცა გლადიატორ პალუმბუსის განთავისუფლებას ითხოვდნენ, თქვა, რომ მიცემს, „თუკი ნებას მისცემენ“; სხვათა შორის, ერთხელ საკმაოდ დროულად და კარგად მოიქცა, - ერთ მრბოლელ გლადიატორს საპატიო გადადგომა[889] უბოძა იმისი ოთხი შვილის თხოვნით და მაყურებლის ხმაურიანი მხარდაჭერით, მერე იქვე გამოჰკიდა განცხდება, სადაც ხალხს მიუთითებდა, რა კარგია შვილების ყოლა, თუკი გლადიატორიც კი, როგორც დაინახეთ, იმათში დამცველებსა და მხარდამჭერებს პოულობს.

(6) მარისის მინდორზე სამხედრო წარმოდგენა გამართა, რომელიც გამოხატავდა ქალაქის აღებას და გაძარცვას, მერე კი ბრიტანელი მეფეების ქედის მოხრას, და თავად იქვე იჯდა მხედართმთავრის ლაბადით და ისე მეთაურობდა. სანამ ფუცინუსის ტბიდან წყალს გაუშვებდა, შიგ საზღვაო ბრძოლა მოაწყო. მაგრამ როცა მეომრებმა იყვირეს: „სალამი, იმპერატორო, სიკვდილისთვის მზადმყოფნი მოგესალმებით!“ ხოლო იმან მიუგო: „ან ჰო და ან - არა!“[890] და რაკი ამ სიტყვებში შეწყალება დაინახეს, ყველამ უარი თქვა ბრძოლაზე. კლავდიუსი დიდხანს ყოყმანობდა, ცეცხლით და მახვილით ხომ არ გასწორებოდა, მაგრამ მერე თავისი ტახტიდან ჩამოხტა, თავისი სასაცილოდ მოყანყალე სიარულით გაუყვა ტბის ნაპირს და ნაწილობრივ მუქარით, ნაწილობრივ დაპირებებით აიძულა, ბრძოლაში გასულიყვნენ. ამ ბრძოლაში მონაწილეობდა სიცილიის და როდოსის ფლოტები, თითოეულს[891] თორმეტ-თორმეტი ტრირემი ჰქონდა, ხოლო

ბრძოლის დაწყების ნიშანს აძლევდა ვერცხლის ტრიტონი, რომელიც მექანიკური მოწყობილობის მეშვეობით ამოდიოდა წყლიდან.

22. საღვთო ჩვეულებებში, სამოქალაქო და სამხედრო წესებში, ყველა ფენასთან დამოკიდებულებაში, როგორც რომში, ისე პროვინციაში, ბევრი რამ შეცვალა, აღადგინა დავიწყებული და ახალიც შემოიღო.

ქურუმების კოლეგიებში ახალი წევრების მიღებას რომ სთავაზობდა, ყველას სახელთან დაუყოვნებლივ წარმოთქვამდა ფიცს; ფხიზლად ადევნებდა თვალს, რომ ოდნავ მიწისძვრაზეც კი რომში პრეტორს კრება მოეწვია და საქმეები შეეჩერებინა, ხოლო თუკი კაპიტოლიუმის თავზე ავისმომასწავებელი ფრინველი გამოჩნდებოდა, ლოცვები ეწყობოდა, და ისიც ღმერთების მსახურებსა თუ მონებს[892] გაუშვებდა წინასწარ და ამ ღონისძიებას თავად ხელმძღვანელობდა როსტალური ტრიბუნიდან დიადი პონტიფიკოსის უფლებით.

23. ხომალდების წარმოება, ადრე ზაფხულის და ზამთრის პერიოდებად დაყოფილი, უწყვეტი გახდა. სასიკვდილო რწმუნებების[893] საქმეები, რომლებიც თანამდებობის პირებს ეძლეოდათ ყოველი წლისათვის და მხოლოდ რომში, მან დიდი ხნით გასცა და პროვინციის ხელისუფლებასაც. პაპიას და პოპეას კანონში გააუქმა ტიბერიუსის დამატებული სტატია იმის თაობაზე, რომ სამოცი წლის კაცს უკვე აღარ შეუძლია შთამომავლობის გაჩენა.

(2) დააგინა, რომ მეურვეები ობლებს დანიშნოდათ რიგგარეშე და კონსულების[894] მიერ; და რომ პირები, გასახლებულები პროვინციების მაგისტრატების მიერ, არ დაშვებულიყვნენ იტალიაში და რომში. ასევე შემოიღო გადასახლების ახალი სახეობა, - ზოგიერთ პირს აუკრძალა ქალაქიდან გასვლა სამ მილზე შორს.

სენატში, როცა განსაკუთრებული მნიშვნელობის საქმეებზე აპირებდა მოხსენებას, ორ კონსულს შორის ჯდებოდა ანდა სახალხო ტრიბუნების[895] სკამზე. შვებულების ნებართვების გაცემა, რისთვისაც ადრე სენატს მიმართავდნენ, თავისი შეხედულებისამებრ დაიწყო.

24. კონსულის სამშვენიისებს მეორე თანრიგის[896] პროვინციის

ნაცვლებსაც ანიჭებდა. იმათ, ვინც უარს იტყოდა სენატორის ღირსებაზე, ართმევდა მხედრისასაც. მიუხედავად იმისა, რომ თავიდან პირობა დადო, რომ სენატში მხოლოდ ისინი აერჩიათ, ვისი წინაპრებიც მეხუთე მუხლამდე[897] რომის მოქალაქეები იყვნენ, ერთხელ სენატორის ღირსება მიანიჭა აზატის შვილსაც კი[898], - მართალია, იმ პირობით, რომ მანამდე ნაშვილები ყოფილიყო რომაელი მხედრის მიერ. საყვედურების თავიდან ასარიდებლად გამოაცხადა, რომ ცენზორი აპიუს ბრუციანი, მისი გვარის მამამთავარი ირჩევდა სენატში აზატებს, - ის ვერ ხვდებოდა, რომ აპიუსის ხანაში და მერეც აზატები ერქვათ არა იმათ, ვინც თავად მიიღებდა განთავისუფლებას, არამედ მათ შვილებს, რომლებიც უკვე თავისუფლებად იბადებოდნენ.

(2) კვესტორების კოლეგიას გზების მოკირწყვლის ნაცვლად გლადიატორების თამაშების მოწყობა დაავალა; და კვესტორები გაათავისუფლა თავიანთი მოვალეობებისგან გალიასა და ოსტიაში[899], და სატურნის ტაძრის ხაზინის[900] ზედამხედველობა დაუბრუნა, რაც მანამდე პრეტორებს, ან როგორც ახლაა, ყოფილ პრეტორებს ეკუთვნოდათ.

(3) სილანუსს, თავისი ქალიშვილის საქმროს ტრიუმფალური სამშვენისები ჯერ კიდევ მაშინ დაუნიშნა, როცა ის მოზარდი[901] იყო, ხოლო მოზრდილებს ისე ფართოდ და ადვილად ურიგებდა, რომ დადიოდა წერილი ყველა ლეგიონის სახელით და თხოვნით, რომ კონსულის წოდების ლეგატებს, ჯარს რომ ჩაიბარებდნენ, მაშინვე მიეღოთ ტრიუმფალური სამშვენისები და არ ეძებნათ ნებისმიერი მიზეზი ომის წამოსაწყებად. ავლუს პლავტიუსს ოვაცია დაუნიშნა, ხოლო როცა ის რომში შემოვიდა, შესახვედრად გამოვიდა და მიაცილებდა კაპიტოლიუმზე და კაპიტოლიუმიდან, მარცხენა მხარეზე მიჰყვებოდა[902]. ხოლო გაბინიუს სეკუნდუსს, რომელმაც გერმანული ტომი კავხები დაამარცხა, უფლება მიანიჭა მეტსახელად კავხუსი მიეღო.

25. მხედრებისთვის სამხედრო სამსახურის გავლის ასეთი რიგი დააწესა, რომ დასაწყისისთვის ჯერ კოჰორტას მიიღებდნენ, მერე ცხენოსან რაზმს და, ბოლოს, ლეგიონს; დაუნიშნა მათ ჯამაგირი და შემოიღო პირობითი სამსახური[903], რომელსაც ერქვა „არასაწესდებო“, რომელიც შეიძლებოდა ემსახურათ დაუსწრებლად და მხოლოდ სახელით. სენატის ბრძანებულებით, ჯარისკაცებს აუკრძალა სენატორების სახლში შესვლა მისასალმებლად. აზატებს, რომაელ

მხედრებად რომ ასაღებდნენ თავს, ქონება ჩამოართვა, ხოლო ისინი, ვისზედაც პატრონები ჩიოდნენ უმადურობის გამო, ისევ მონობაში დააბრუნა, ხოლო იმათ გამომსარჩილებლებს გამოუცხადა, რომ აღარ მიეცათ თხოვნები აზატებზე.

(2) და რაკი ზოგიერთს არ სურდა, თანხა დაეხარჯა ავადმყოფი და გამოფიტული მონების სამკურნალოდ, მათ აგდებდა ესკულაპეს კუნძულზე; ეს გადაგდებული მონები მან თავისუფლებად გამოაცხადა; თუ გამოჯანმრთელდებოდნენ, არ უნდა დაბრუნებოდნენ პატრონებს, ხოლო თუ პატრონი კუნძულზე გადაგდებას, თავისი მონის მოკვლას არჩევდა, მაშინ მკვლელობაში დაედებოდა ბრალი. მოგზაურებს ედიქტით აუკრძალა სხვანაირად გაევლოთ იტალიის ქალაქები, თუ არა ფეხით, სარწეველათი და ტახტრევნით. პუტეოლაში და ოსტიაში[904] თითო-თითო კოჰორტა ჩააყენა ხანძრების აღსაკვეთად.

(3) უცხოური წარმოშობის პირებს აუკრძალა მიეღოთ რომაული სახელები, - საგვარეულო მაინც. ვინც ტყუილად ასაღებდა თავს რომის მოქალაქედ, იმათ ესკვილინის მინდორზე[905] ჰკვეთდნენ თავებს. პროვინციები აქაია და მაკედონია, რომლებიც ტიბერიუსმა თავი მმართველობაში აიღო, სენატს დაუბრუნა. ლიკიელებს დამლუპველი სამოქალაქო ომებისთვის თავისუფლება ჩამოართვა; როდოსელებს, რომლებმაც მოინანიეს ადრინდელი ცოდვები, თავისუფლება დაუბრუნა[906]. ილიუმის მცხოვრებლები, როგორც რომაელი ხალხის წინაპრები, სამუდამოდ გაათავისუფლა ხარკისგან, გაახმაურა ბერძნულ ენაზე დაწერილი წერილი, რომელშიც სენატი და რომაელი ხალხი მეფე სელევკუსს მეგობრობას სთავაზობდა მხოლოდ იმიტომ, რომ თავიანთი თანატომელი ილიუმელები გაეთავისუფლებინა ყოველგვარი მოსაკრებლებისგან.

(4) იუდეველები, სულ აღელვებულნი ქრისტუმის[907] გამო, რომიდან გარეკა. გერმანელ ელჩებს[908] ნება დართო, მსხდარიყვნენ ორქესტრაში, რაკი იმათი უბრალოება და სიმტკიცე მოეწონა - ისინი ხალხში დასვეს, მაგრამ იმათ, რაკი შეამჩნიეს, რომ პართელები და სომხები სენატორებთან ერთად სხედან, თავისით გადასხდნენ იქ და გამოაცხადეს, რომ არაფრით ნაკლები არ არიან იმათზე, არც მდგომარეობით და არც სიმამაცით.

(5) გალი დრუიდების[909] მსახურება, არაადამიანურად საშინელი და რომაელ მოქალაქეთათვის აკრძალული ჯერ კიდევ ავგუსტუსის დროს, სულ გაანადგურა. და პირიქით, ელევსინის სიწმინდეების გადმოტანას ატიკიდან რომში ცდილობდა, ხოლო ვენერა ერიკინას[910] ტაძარი სიცილიაში, სიძველისაგან დანგრეული, მისი წინადადებით, აღადგინეს რომის სახელმწიფო ხაზინის ხარჯზე. მეფეებთან ხელშეკრულებებს[911] ფორუმზე დადებდა ხოლმე, მსხვერპლად ღორი მოჰყავდა და ამბობდა ფეციალების[912] ძველ წართქმას.

თუმცა ესეც, და სხვაც, და მთელი მისი მმართველობა ნაკარნახევი იყო არა იმისგან, არამედ იმისი ცოლების და აზატების მიერ; და ისიც თითქმის ყოველთვის და ყველაფერში ისე იქცეოდა, როგორც იმათთვის იქნებოდა სასურველი და სასარგებლო.

26. ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში ორჯერ იყო დანიშნული, ჯერ ემილია ლეპიდასთან[913], ავგუსტუსის შვილთაშვილთან, მერე ლივია მედულინასთან, მაშინ რომ კამილას სახელს ატარებდა და წარმომავლობით იყო დიქტატორ კამილუსის უძველესი საგვარეულოდან. პირველი ჯერ კიდევ გოგო იყო, როცა უარყო, რაკი მისი მშობლები ავგუსტუსის მტრები იყვნენ; მეორე ავადმყოფობისგან იმ დღეს გარდაიცვალა, როცა ქორწილი იყო დანიშნული.

(2) მერე ცოლად მოიყვანა პლავტია ურგულანილა[914], ტრიუმფატორის შვილი; მერე - ელია პეტინა, კონსულარის ქალიშვილი. ორივეს გაშორდა, პეტინას - წვრილმან ჩხუბზე, ხოლო ურგულანილას - სკანდალური და თავხედური ღალატისა და მკვლელობაში მონაწილეობაზე ეჭვისათვის. ამათ მერე ცოლად მოიყვანა ვალერია მესალინა, თავისი ბიძაშვილის, მესალა ბარბატუსის ქალიშვილი. მაგრამ როცა გაიგო, რომ სხვა სამარცხვინო და ბოროტი საქმეების გარდა, ეს ქალი გაიუს სილიუსს გაჰყოლია ცოლად და მოწმეების თანდასწრებით მოუწერია ხელშეკრულებისთვის ხელი, სიკვდილით დასაჯა ეს ქალი და თავის პრეტორიელ დაცვასთან დაიფიცა, რომ რაკი მისი ცოლების მოყვანა წარუმატებლად დამთავრდა, ამიერიდან ქვრივი იქნება, და თუკი თავს ვერ შეიკავებს, დაე, თავიანთი ხელით აჩეხონ.

(3) და მაინც თავი ვერ შეიკავა ახალი ქორწინებებისგან - ხან პეტინასთან, რომელიც თავადვე გააგდო ოდესღაც, ხან ლოლია

პავლინასთან, რომელის გათხოვილი იყო გაიუს კეისარზე[915]. თუმცა, აგრიპინას ცბიერების მახეში გაბმულმა, რომელიც მისი ძმის, გერმანიკუსის ქალიშვილი იყო და, კოცნისა და ნათესაური მოფერების უფლებით სარგებლობდა, მოძებნა ადამიანები[916], რომლებმაც უახლოეს სხდომაზე შესთავაზეს სენატს, დაევალებულენ კლავდიუსი, რომ ცოლად მოეყვანა აგრიპინა, თითქოსდა სახელმწიფოს კეთილდღეობისთვის და ამნაირი ქორწინებების უფლება ყველასთვის მიეცათ, თუმცა მანამდე სისხლის აღრევად ითვლებოდა. და ერთი დღის მერე ქორწილიც გადაიხადა; მაგრამ იმის მაგალითს არავინ მიბაძა, ერთი აზატისა და ერთი ბებერი ცენტურიონის გარდა, რომლის ქორწილსაც პატივი მიაგო თავისი და აგრიპინას დასწრებით.

27. შვილები თავისი სამი ცოლიდან ჰყავდა: ურგულანილადან - დრუზუსი და კლავდიუსი; პეტინადან - ანტონიუსი; მესალინადან - ქალიშვილი ოქტავია და ბიჭი, რომელსაც ჯერ გერმანიკუსი დაარქვეს, მერე - ბრიტანიკუსი. დრუზუსი დევნილობის ამოწურვისას[917] გარდაეცვალა, - მსხლის მაღლა აგდებამბას თამაშობდა და პირით რომ დაიჭირა, დაიხრჩო. მანამდე რამდენიმე დღით ადრე, კლავდიუსი დაინიშნა სეიანუსის ქალიშვილზე და ამიტომ უცნაურად მეჩვენება, რომ ზოგიერთი განცხადების თანახმად, ეს ბავშვი ვერაგულად მოკლა სეიანუსმა. კლავდია გაჩნდა მისი აზატის, ბოტერისგან; და თუმცა ის დაიბადა გაშორებიდან ხუთი თვის შემდეგ და უკვე აჭმევდნენ[918] კიდეც, მან ბრძანა, დედის კართან დაეტოვათ შიშველი.

(2) ანტონია ცოლად გაატანა გნეუს პომპეუს მაგნუსს, მერე ფავსტუს სულას, ორ დიდგვაროვან ახალგაზრდას[919]; ხოლო ოქტავია - თავის ნაშვილებ ნერონს, თუმცა ის უკვე დანიშნული იყო სილანუსზე. ბრიტანიკუსი დაიბადა მისი მმართველობის მეოცე დღეს, თავის მეორე კონსულობაში[920]. კლავდიუსმა ის არაერთხელ წარუდგინა ხალხსა და ჯარისკაცებს, შეკრებებზე ხელში აყვანილი გამოჰყავდა, სანახაობებზე მუხლებზე ეჯდა ან მაღლა აყვანილი ეჭირა და ბედნიერ მომავალს უსურვებდა მაყურებლის ტაშის გრიალში. თავისი სიძეებიდან ნერონი იშვილა, პომპეუსი და სილანუსი არა თუ მოიშორა, არამედ დასაჯა[921].

28. აზატებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა საჭურის პოსიდეს, რომელსაც ბრიტანეთის ტრიუმფისას

საპატიო შუბი[922] უწყალობა, როგორც მეომარს; არანაკლებ უყვარდა ფელიქსიც, რომელიც კოპორტების და ცხენოსნების მეთაურად დანიშნა იუდეაში[923], და რომელიც გახდა სამი დედოფლის მეუღლე[924]; და გარპოკრატე, რომელსაც მისცა უფლება რომში ტახტრევნით ევლო და სახალხო სანახაობები მოეწყო. და კიდევ უფრო მეტად - პოლიბიუსი, თავისი მრჩეველი სამეცნიერო საკითხებში, რომელსაც სეირნობისასაც კი ორივე მხრიდან კონსულები მიჰყვებოდნენ; მაგრამ ყველაზე წინ აყენებდა ნარცისსუსს, მრჩეველს შეწყალების საქმეებში და პალანტს, მრჩეველს ფულის საკითხებში[925]. სენატს სიამოვნებით აძლევდა საშუალებას, რომ ესენი დაეჯილდოებინათ არა მხოლოდ დიდი ფულით, არამედ კვესტორის და პრეტორის ღირსების[926] ნიშნებითაც, ხოლო თავად ამათი ისეთ ქურდობები და დატაცებები გამორჩებოდა ხოლმე, რომ ერთხელ, როცა ხაზინაში უფულობაზე ჩიოდა, მახვილგონივრულად უთხრეს, რომ ფული იმდენი ექნება, ვერც კი დაითვლის, მხოლოდ წილში უნდა შევიდეს თავის აზატებთან.

29. და აი, როგორც მე ვთქვი, ამ ადამიანების და თავისი ცოლების ისეთ მორჩილებაში იყო, რომ მმართველივით კი არ იქცეოდა, არამედ მსახურივით, - ამათგან ნებისმიერის სარგებლისთვის, სურვილებისთვის, ახირებებისთვის გულუხვად გასცემდა თანამდებობებს, მხედართმთავრობას, შეწყალებებს, სასჯელებს, და თავად, როგორც წესი, არაფერი უწყოდა ამაზე. საჭირო არც არის წვრილმანების ჩამოთვლა - ჯილდოების შეჩერება, შეცვლილი განაჩენები, საიდუმლოდ ჩასწორებული ანდა დაუფარავად ყალბი დანიშვნების ბრძანებები. მაგრამ თვით აპიუს სილანუსი, თავისი სიძე[927], ორი იულიაც კი, დრუზუსისა და გერმანიკუსის ქალიშვილები სასიკვდილოდ გაუშვა, ბრალდების დაუმტკიცებლად და თავის მართლების მოუსმენლად, ხოლო იმათ კვალს გნეუს პომპეუსი, თავისი უფროსი ქალიშვილის ქმარი და ლუციუს სილანუსი, უმცროსი[928] ქალიშვილის საქმროც გაუყენა.

(2) ამათგან პომპეუსი საყვარელ ბიჭთან ხვევნა-კოცნისას აჩეხეს, სილანუსი აიძულეს პრეტორის თანამდებობიდან გადამდგარიყო იანვრის კალენდებამდე[929] ოთხი დღით ადრე და თავი მოეკლა ზუსტად ახალ წელს, როცა კლავდიუსი და აგრიპინა ქორწილს იხდიდნენ. ოცდათხუთმეტი სენატორი და სამასზე მეტი რომაელი მხედარი ამოწყვიტეს იშვიათი

გულგრილობით და როცა ერთმა ცენტურიონმა, რომელიც მოახსენებდა ერთი კონსულის დასჯაზე, დასძინა, რომ ბრძანება შესრულებულია, კლავდიუსმა მოულოდნელად განაცხადა, რომ არავითარი ბრძანება არ გაუცია; თუმცა ჩადენილი გაამართლა, რადგან აზატებმა დაარწმუნეს, რომ ჯარისკაცებმა აღასრულეს თავისი ვალი, რათა შური ეძიათ იმპერატორისთვის ინსტრუქციების გარეშე.

(3) და უკვე ყველანაირ დამაჯერებლობას სცილდება ის, რომ მესალინასა და მისი საყვარლის, სილიუსის ქორწილში თავად იყო მოწმეებში, ვინც ხელი მოაწერეს საქორწილო ხელშეკრულებას[930], - ის დაარწმუნეს, თითქოს ეს საგანგებოდ არის გათამაშებული, რათა მოიგერიონ და სხვაზე გადაიტანონ მოსალოდნელი ხიფათი, რომელიც რომელიღაც ნიშნებით ეცნობა.

30. მისი გარეგნობა მოკლებული არ იყო დიდებულებას და ღირსებას, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როცა იდგა, იჯდა ან, განსაკუთრებით, იწვა; მაღალი იყო, სხეულით მკვრივი, სახე და ჭაღარა თმა ღამაში, კისერი მსხვილი[931]. მაგრამ როცა დადიოდა, სუსტი მუხლები ღალატობდა, ხოლო როცა რამეს აკეთებდა, ისვენებდა ან კითხულობდა, ბევრი რამე აგონჯებდა, - სიცილი უსიამოვნო ჰქონდა, მრისხანება - საზიზღარი, ტუჩებზე ქაფი მოადგებოდა, ცხვირიდან მოსდიოდა, ენა ებმოდა, თავი შეუჩერებლად უცახცახებდა, პატარა მოძრაობაზე - განსაკუთრებით.

31. მისი ჯანმრთელობა, თუმცა კი ოდესღაც სუსტი იყო, მმართველობის მთელი დროის განმავლობაში შესანიშნავი ჰქონდა, თუ არ ჩავთვლით ტკივილებს მუცელში, რომლებიც, მისი თქმით, ისეთი მტანჯველი იყო, იძულებულს ხდიდნენ, თვითმკვლელობაზე ეფიქრა.

32. მდიდრულ ქეიფებს აწყობდა და ხშირადაც. ასე რომ, ყველაზე ფართო პალატებში იშვიათი არ იყო მაგიდათან დამჯდარი ექვსასი კაცი. ქეიფობდა ფუცნის ტბის წყალსადენზეც და კინალამ დაიხრჩო, როცა მოვარდნილი წყალი ნაპირებიდან გადმოვიდა. ყველა სადილზე თავის ბავშვებსაც დაპატიჟებდა ხოლმე ბიჭებით და გოგონებით დიდგვაროვანთა ოჯახებიდან, - ძველი ჩვეულებით, ისინი საკმების წინ ისხდნენ და ყველასთან ერთად ჭამდნენ. ერთხელ იეჭვა, რომ ერთმა სტუმარმა[932] მოიპარა ოქროს

კოვზი - მომდევნო დღეს ამ სტუმრის წინ თიხის ფინჯანი დადგეს. ამბობენ, რომ აპირებდა განსაკუთრებული ედიქტით დაეშვა ქეიფისას ქარების გამოშვება[933], რაკი შეიტყო, ვილაც როგორ ცუდად გახდა იმის გამო, რომ რცხვენოდა და თავს იკავებდა.

33. ყოველთვის და ყველგან საჭმელად და დასალევად მიისწრაფოდა. ერთხელ, ავგუსტუსის ფორუმზე რომ თავმჯდომარეობდა სასამართლოს, მოიხიბლა იმ კერძის სურნელით, რომელიც მეზობლად, მარსის ტაძარში, სალიის ქურუმებისთვის[934] მზადდებოდა, ჩამოვიდა მოსამართლის ტახტიდან, ავიდა ტაძარში და ქურუმებთან ერთად წამოუწვა ტრაპეზს. მაგიდიდან მანამ არ ადგებოდა, სანამ არ დამძიმდებოდა და არ გაიბერებოდა, და მაშინვე წვებოდა გულაღმა, რათა ძილამდე შეემსუბუქებინათ მუცელი ბუმბულის ჩადებით დაღებულ პირში.

(2) ეძინა ცოტა და შუალამემდე არ იძინებდა, სამაგიეროდ ხანდახან შუადღისას წასთვლემდა, სასამართლოზე და ორატორები, საგანგებოდ რომ იმადლებდნენ ხმას, ძლივს აღვიძებდნენ. ქალებისკენ ლტოლვა უსაზღვრო ჰქონდა, სამაგიეროდ კაცების მიმართ საერთოდ გულგრილი იყო. კამათლის თამაშის დიდი მოყვარული იყო და ამაზე წიგნიც გამოუშვა. თამაშობდა მოგზაურობებში, დაფას ისე მოუხდენდა ეტლს, რომ კამათლებს არ ეხტუნავა.

34. მისი ბუნებრივი მძვინვარება და სისხლისმოყვარეობა ჩანდა როგორც დიდ, ასევე პატარა ამბებში. დაკითხვებზე წამებას და მამისმკვლელობას[935] დასჯას დაუყოვნებლივ აიძულებდა თავის თვალწინ. ერთხელ, ტიბურში მოისურვა სიკვდილით დასჯა ძველი ჩვეულებით[936], დამნაშავეები უკვე მიბმულები იყვნენ ძელებზე, მაგრამ ჯალათი ვერ იპოვეს; მაშინ რომიდან გამოიძახა ჯალათი და მოთმინებით ელოდა საღამომდე. გლადიატორთა თამაშებზე, თავისებს თუ სხვებისას[937], ყოველთვის უბრძანებდა, მოეკლათ ისიც, ვინც შემთხვევით წაიქცეოდა, განსაკუთრებით რეტიარიები, თანაც ისე, რომ მომაკვდავთა სახეები დაენახა.

(2) როცა ორმა გლადიატორმა სასიკვდილოდ დაჰრა ერთმანეთი, მაშინვე ბრძანა, ორივეს მახვილებიდან მისთვის პატარა დანები გაეკეთებინათ. ცხოველებთან ბრძოლა და შუადღის ხოცვა-ჟლეტა[938] ისე იტაცებდა, რომ სანახაობაზე

დილაადრიან მიდიოდა და მაშინაც იქ რჩებოდა, როცა სხვები სადილზე გადიოდნენ. გარდა ადრევე დანიშნული მებრძოლებისა, არენაზე აგზავნიდა ხალხს უბრალო და შემთხვევითი მიზეზებით - მაგალითად, მუშებს, მოსამსახურეებს და მათ მსგავსებს, თუკი ცუდად მუშაობდა მანქანა, ამწევი ან რამე სხვა. ერთხელ თავისი მონა-მოსახელეც[939] კი აიძულა, ეომა როგორც იყო, ტოგაში.

35. მაგრამ ყველაზე მეტად უნდობლობა და ლაჩრობა სჭირდა. მმართველობის პირველ დღეებშიც კი, როცა ცდილობდა უბრალოდ და ყველასთვის ხელმისაწვდომად ეჩვენებინა თავი, ქეიფზე მსახურების ნაცვლად მხოლოდ შუბოსნების და კარისკაცების დაცვით გამოდიოდა, ხოლო ავადმყოფები რომ უნდა მოენახულებინა, ყოველთვის ბრძანებდა, წინდაწინ გაეჩხრიკათ საძინებელი, შეემოწმებინათ ლეიბები და ზეწრები. შემდეგში იმათაც კი, ვინც მისასალმებლად მიდიოდა, უმკაცრესად ჩხრეკდნენ.

(2) დიდი წვალეებით და მოგვიანებით დაეთანხმა, ხელების ფათურისაგან ეხსნა ქალები, ბიჭები და გოგონები; და რომ არ ჩამოერთვათ მომყოლებისათვის და მწერლებისთვის კალმები და სტილოსები, წვეტიანი რკინის ჩხირები საწერად. კამილუსმა რომ ამბოხება დაიწყო, დარწმუნებული იყო, რომ კლავდიუსს უომრადაც დააშინებდა და, შეურაცხყოფებით და მუქარით აღსავსე წერილი გაუგზავნა გადადგომისა და კერძო პირად წყნარი ცხოვრების მოთხოვნით, რაზედაც კლავდიუსმა შეკრიბა სახელმწიფოს პირველი პირნი და ეკითხებოდა, რომ, მართლაც, ხომ არ დაეჯერებინა კამილუსისთვის.

36. ხოლო ცრუ ჭორმა რაღაც შეთქმულებაზე ისე დაზაფრა, რომ ხელისუფლებიდან ჩამოშორება გადაწყვიტა. ხოლო, როგორც უკვე გიამბეთ[940], მსხვერპლის შეწირვის დროს მის მახლობლად რომ ხანჯლიანი კაცი შეიპყრეს, მაშინ სასწრაფოდ, გამომცხადებლების[941] პირით, გამოიძახა სენატი, ცრემლებითა და კვნესით ჩიოდა თავის მწარე ხვედრზე, ყოველი მხრიდან მოსალოდნელ საფრთხეზე და მერე დიდხანს არ ენახვებოდა ხალხს. მესალინას დიდი სიყვარული გაუქრო არა იმდენად ცოლის საქციელით დამცირების სირცხვილმა, რამდენადაც საფრთხის წინაშე შიშმა, რაკი იფიქრა, რომ მესლინას ხელისუფლების ჩაგდება უნდა ხელში თავისი საყვარლის, სილიუსისათვის; და შესაბრალისი კანკალით გარბოდა ბანაკში და მთელი გზა იმას კითხულობდა, ხომ ისევ

ძლიერი იყო მისი ხელისუფლება.

37. არ არსებობდა დასმენა, არ მოიძებნებოდა ვინმე, სულ არარაობა დამსმენი, რომ კლავდიუსს სულ მცირე ეჭვზეც კი თავდაცვაზე და შურისძიებაზე არ დაეწყო ზრუნვა. მოდავეებიდან ერთმა, მისასაღმებლად რომ მივიდა, ცალკე გაიყვანა და უთხრა, რომ სიზმარი ნახა, თითქოს იმპერატორი ვილაცამ მოკლა; და ცოტა ხნის შემდეგ, თითქოს მკვლელი იცნო, თავის მოწინააღმდეგეზე მიუთითა, რომელსაც შუამდგომლობა მოჰქონდა. და მაშინვე, დანაშაულზე წასწრებულივით, სიკვდილით დასასჯელად წაათრიეს.

(2) ამბობენ, რომ ამგვარი მიზეზითვე დაიღუპა აპიუს სილანუსი. მის განადგურებაზე მესალინამ და ნარცისუსმა მოილაპარაკეს და როლებიც გაიყვეს; ნარცისუსი დილაუთენია შევარდა პატრონის საძინებელში და არწმუნებდა, რომ სიზმარში ნახა, როგორ დაესხა თავს აპიუსი. მესალინამ ყალბი განცვიფრებით დაიწყო მოყოლა, რომ რამდენიმე ღამე ზედიზედ ესიზმრება იგივე სიზმარი; და როცა იქვე მოახსენეს, რომ აპიუსს სასწრაფოდ უნდა შემოსვლა, - არადა, წინა დღეს ბრძანება მიუვიდა, რომ სწორედ ამ დროს უნდა გამოცხადებულიყო იმპერატორთან, - ეს იმდენად ცხადი დადასტურება იყო იმ სიზმრებისა, რომ მაშინვე გაიცა ბრძანება, ხელი ეტაცათ და სიკვდილით დაესაჯათ. და მეორე დღეს კლავდიუსს არ მორიდებია, მოეყოლა სენატისთვის, თუ რა მოხდა, თანაც ემადლიერებოდა თავის აზატს, რომელიც სიზმარშიც კი სდარაჯობდა მის უსაფრთხოებას.

38. მრისხანებას და სიფიცხეს თავადაც აღიარებდა, მაგრამ ედიქტში ამართლებდა და ერთსაც განიხილავდა და მეორესაც; პირობას დებდა, რომ მისი გაცხარებები მოკლე და უწყინარი იქნებოდა, ხოლო მრისხანება - სამართლიანი. როცა ოსტიადან ნავები არ გამოუგზავნეს, რათა ტიბრის შესასვლელში შეხვედროდნენ, მაშინ თავს დაესხა ოსტიელებს ისეთი მრისხანებით, თითქოს იმათ, როგორც თავად ამბობდა, ჯარისკაცად ჩამოექვეითებინოთ, მერე კი, მოულოდნელად, ყველას შეუნდო და ლამის ბოდიში მოუხადა სათითაოდ.

(2). იმათ, ვინც უდროოდ მიუახლოვდებოდა ხალხში ყოფნისას, ხელს ჰკრავდა. ერთი მწერალი ხაზინიდან, მერე კი ერთი პრეტორის წოდების სენატორი - უდანაშაულოდ, თავიც არ ამართლებინა, ორივე გადაასახლა იმიტომ, რომ პირველი

მეტისმეტად თავგამოდებულად გამოდიოდა მის წინააღმდეგ სასამართლოში, როცა ჯერ კიდევ კერძო პირი იყო, მეორემ კი თავისი ედილობისას მისი მამულის მოიჯარეები დასაჯა შემწვარი საჭმლის გაყიდვისათვის[942] და იმათ დასაცავად გამოსულ მამასახლისს სცემა. ამის გამო ედილებს დუქნების ზედამხედველობა ჩამოართვა.

(3) არც თავის სისულელეებს მალავდა; მართალია, რამდენიმე მოკლე სიტყვაში ირწმუნებოდა, რომ საგანგებოდ იქცეოდა სულელივით გაიუსის დროს[943], რადგან სხვანაირად ცოცხალი ვერ გადარჩებოდა და თავის მდგომარეობას ვერ მიაღწევდა, თუმცა ამით ვერავინ დაარწმუნა, რაკი ცოტა ხნის შემდეგ გამოჩნდა წიგნი, სათაურით „სულელების ამაღლება“, სადაც ნათქვამი იყო, რომ მოჩვენებითი სულელები არ არსებობენ.

39. ამ ყველაფრის გარდა, ადამიანებს აოცებდა მისი გულმავიწყობა და დაუფიქრებლობა, ის, რასაც ბერძნები დაბნეულობასა და დაუნახაობას ეძახიან. მაგალითად, მესალინა რომ სიკვდილით დასაჯა, სუფრასთან დაჯდომისას იკითხა, რატომ არ მოდის მაგიდასთან იმპერატრესა[944]? და სხვა მრავალსაც, სიკვდილით დასჯილებს, მეორე დღესვე ეძახდა საბჭოზე ანდა კამათლის სათამაშოდ, ხოლო რაკი ისინი არ მოდიოდნენ, შიკრიკებით უხმობდა იმ მძინარებს.

(2) აგრიპინას მოყვანას რომ აპირებდა ჩვეულების საწინააღმდეგოდ, ყველანაირ საუბარში თავის ქალიშვილს და აღსაზრდელს ეძახდა, რომელიც მის ხელში იყო დაბადებული და გაზრდილი. ხოლო ნერონის შვილად აყვანას რომ აპირებდა, - თითქოს ცოტა ამუნათებდა იმისათვის, რომ უკვე ასაკიანი შვილი ჰყავდა და კიდევ გერი უნდა გაეჩინა, - ბევრჯერ უთქვამს ყველას გასაგონად, რომ კლავდიუსების საგვარეულოში ჯერ არავინ შესულა შვილად აყვანით.

40. სიტყვებში და საქციელში ხშირად ისეთ დაუფიქრებლობას ამჟღავნებდა, რომ ეჩვენებოდათ, რომ არ იცის და არ ესმის, ვინ არის, ვისთან, სად და როდის ლაპარაკობს. ერთხელ, როცა ლაპარაკი იყო ყასბებზე და ღვინის ვაჭრებზე, მან სენატში შესძახა: „აბა, კარგად ჩათუშული ხორცის გარეშე როგორ უნდა ვიცხოვროთ, მე თქვენ გეკითხებით?“ და ჩამოთვლას შეუდგა, რამდენი სიკეთე იყო ძველ დროში იმ ტავერნებიდან, რომლებიდანაც თავად ოდესღაც იღებდა ღვინოს.

(2) ერთ კანდიდატს კვესტორის თანამდებობაზე დაუჭირა მხარი და ეს იმით დაასაბუთა, რომ ამ კაცის მამამ ერთხელ ცივი წყალი მიუტანა, როცა ის ავად იყო და იწვა. ერთ სენატში გამოძახებულ მოწმე ქალზე განაცხადა: „ეს დედაჩემის გააზატებულია, მოსამსახურეებიდან, მაგრამ მე ყოველთვის პატივს მცემდა, როგორც პატონს, - ამას იმიტომ ვამბობ, რომ ჩემს სახლში სხვები პატონად არ მაღიარებენ“.

(3) და სასამართლოშიც კი, როცა ოსტიას მცხოვრებნი რაღაც წყალობას ითხოვდნენ, ამან პირდაპირ ტრიბუნიდანვე უყვირა, რომ სულ ტყუილად ელოდებიან მისგან სამსახურს და, რასაკვირველია, თავის საქციელის ჩადენისას არავისზე ნაკლებად თავისუფალი არ არის. ყოველ დღე და ღამის ყოველ წამს სულ ენაზე ადგა შესიტყვება: „შენ როგორ გგონია, ტელეგენიუსი[945] ვარ?!“, „მაგინონ, მაგრამ თითი არ დამაკარონ!“ და მრავალი ამგვარი, უჩვეულო უბრალო ადამიანისთვისაც, მმართველზე რომ აღარაფერი ვთქვათ. არადა, არც სწავლა აკლდა, არც მჭევრმეტყველება და ყოველთვის გულმოდგინედ მეცადინეობდა კეთილშობილ ხელოვნებებში.

41. ისტორიის შეთხზვა ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში დაიწყო, ტიტუს ლივიუსის რჩევით და სულპიციუს ფლავუსის დახმარებით. მაგრამ როცა პირველად გამოვიდა ამ თხზულებით დიდი შეკრებილობის წინაშე, გაჭირვებით ჩაიკითხა ბოლომდე, და თავად იყო დამნაშავე, რომ ცივად შეხვდნენ. კითხვის დასაწყისში უცებ რამდენიმე სკამი ჩაუტყდა ვიღაც სქელ კაცს, რამაც საერთო ხარხარი გამოიწვია; ხმაურის ჩაწყენარება კი მოხერხდა, მაგრამ ამის შემდეგ კლავდიუსს ეს რომ გაახსენდებოდა, თავს ვერ იკავებდა და ჩაიჭირქილებდა ხოლმე.

(2) თავისი მმართველობის ხანაში ისევ ბევრს წერდა და დაწერილს ახმოვანებდა წამკითხველის[946] პირით. თავისი ისტორია დიქტატორი კეისრის მკვლელობით დაიწყო, მაგრამ მერე გვიანდელ დროებაზე გადავიდა და დასაწყისად აიღო სამოქალაქო მშვიდობის დამყარება[947]. ხედავდა, რომ უფრო ადრინდელ მოვლენებზე მართალი და თავისუფალი მოყოლა უკვე შეუძლებელი იყო, რაკი სწორედ ამაზე ტუქსავდნენ დედა და ბებია; და წინა დროებაზე ორი წიგნი დატოვა, მომდევნოზე - ორმოცდაერთი.

(3) თავის ცხოვრებაზე შეთხზა რვა წიგნი, რომლებიც იმდენად უგემოვნოდ არ არის დაწერილი, რამდენადაც უნიჭოდ; ასევე „ციცერონის დასაცავად აზინიუს გალუსის დაწერილის საწინააღმდეგოდ“[948], საკმაოდ წარმატებული ნაწარმოები. სამი ახალი ასოც[949] კი მოიგონა, რაკი აუცილებლად თვლიდა, რომ ისინი ძველებისთვის დაემატებინა. კერძო კაცად ყოფნისას ამაზე წიგნი გამოსცა, ხოლო ხელისუფალი რომ გახდა, უწვალებლად მიაღწია ამ ასოების მიღებას საყოველთაოდ გამოსაყენებლად. მათი ნიშნები შემოინახა ბევრ წიგნში, ცნობებში და ნაგებობების წარწერებზე.

42. ბერძნულ სიტყვიერებას არანაკლები მონდომებით სწავლობდა, ყოველ ხელსაყრელ ვითარებაში გამოხატავდა თავის სიყვარულს და პატივისცემას ამ ენის მიმართ. ერთ ბარბაროსს, რომელიც ბერძნულადაც ლაპარაკობდა და ლათინურადაც, ასეთი სიტყვებით მიმართა: „რაკი შენ ფლობ ჩემს ორივე ენას...“ სენატორთა ყურადღებას რომ მიაპყრობდა პროვინცია აქაიასკენ, ამბობდა, რომ ეს მხარე ძვირფასია მისთვის სამეცნიერო კავშირებით. ხოლო ბერძენ ელჩებს სენატში ხშირად პასუხობდა მთელი გამოსვლებით. სასამართლოშიც კი უყვარდა ჰომეროსის ლექსების გახსენება. ხოლო როცა მტრის ან ავისმზრახველის დასჯა უწევდა, მცველების მეთაურის ჩვეულებრივ შეკითხვას ყოველთვის პასუხობდა შემდეგი პაროლით: იმ კაცს დაჰკარი, ვინც პირველი დაგესხმის თავზე[950].

(2) ბერძნულადაც წერდა ისტორიებს. ეტრუსკულს - ოც წიგნად და კართაგენისას - რვად. ამ მიზეზით ალექსანდრიის ძველ მუსეუმს[951] შეუერთა ახალიც, რომელსაც მისი სახელი ერქვა[952], და ბრძანა, რომ წლიდან წლამდე, დადგენილ დღეებში წამკითხველებს ერთ შენობაში ეტრუსკების ისტორია წაეკითხათ ხმამაღლა და მორიგეობით, მეორეში - კართაგენისა: წიგნი წიგნზე, თავიდან ბოლომდე, როგორც ღია წაკითხვებზე.

43. სიცოცხლის ბოლოს დაიწყო სინანულის ცხადი ნიშნების გამოვლენა, - აგრიპინასთან ქორწინებასა და ნერონის შვილად აყვანას ნანობდა. ერთხელ, როცა აზატები ქებით იხსენებდნენ, წინა დღეს როგორ გადაუწყვიტა დასჯა მრუშობაში ბრალდებულ ქალს, შესძახა, რომ ბედისწერით მისი ყველა ცოლიც უზნეო[953] იყო, მაგრამ დაუსჯელები არ დარჩენილან; მერე კი, ბრიტანიკუსი რომ დაინახა, გადაეხვია, გაზრდა უსურვა, რომ მამისგან პასუხი მიეღო ყველა საქმეზე, და

ბერძნულად დასძინა: „დაჭრილი მორჩება!“[954]. და ჯერაც უწვერულ, თუმცა კი უკვე მაღალ ბრიტანიკუსს სრულწლოვანის ტოგას რომ აცმევდა, თქვა: „ბოლოს და ბოლოს, რომაელ ხალხს ნამდვილი კეისარი ეყოლება!“[955].

44. ამის მერე მალევე შეადგინა ანდერძი[956] და ყველა თანამდებობის პირის ბეჭდებით დაადასტურა. უფრო შორსაც წავიდოდა, მაგრამ ამით შეშფოთებულმა აგრიპინამ, რომელსაც არათუ საკუთარი სინდისი, არამედ მრავალრიცხოვანი დამსმენები ამხელდნენ მრავალ დანაშაულში, დაასწრო.

(2) მოკვდა საწამლავისგან[957], როგორც ყველა აღიარებს; მაგრამ ვინ და სად მისცა საწამლავი, ამას სხვასხვანაირად ამბობენ. ერთნი აცხადებენ, რომ ეს საჭურისმა ჰალოტუსმა გააკეთა, რომელმაც კაპიტოლიუმზე[958] მის საჭმელებს ამოწმებდა ქურუმების ტრაპეზზე; სხვები აცხადებენ, რომ თავად აგრიპინამ შინაურ სადილზე თეთრ სოკოებში გაურია შხამი, მის საყვარელ ნუგბარში. მერე რა მოხდა, იმასაც სხვადასხვანაირად ჰყვებიან.

(3) უმეტესობა აცხადებს, რომ მოწამვლისთანავე ენა წაერთვა და მთელი ღამის ტანჯვის შემდეგ, ალიონზე გარდაიცვალა. ზოგიერთი კი გადმოგვცემს, რომ მეხსიერება დაკარგა, მერე მუცლის სისავსისგან ყველაფერი ნაჭამი წამოაზიდა და საწამლავი ხელახლა მისცეს, - შეიძლება, ფაფაში გაურიეს, იმის მომიზეზებით, რომ თითქოს შემაგრება სჭირდებოდა ღებინების მერე, ანდა გამორეცხვით შეუყვანეს, რათა ვითომდა ამით გაეთავისუფლებინათ მუცლის სიმძიმისაგან.

45. მის სიკვდილს მალავდნენ, სანამ ყველაფერი არ უზრუნველყვეს მისი მემკვიდრისათვის. აღთქმების სამსხვერპლო მიჰქონდათ მისი ჯანმრთელობისათვის, თითქოს ავად იყო; სასახლეში კომედიანტები მოჰყავდათ, თითქოს გართობა სურდა. აღესრულა მესამე დღეს ოქტომბრის კალენდებამდე, აზინიუს მარცელუსის და აცილიუს ავიოლას კონსულობისას, ცხოვრების სამოცდამეოთხე წელს და ხელისუფლების[959] მეოთხმეტე წელს. დაკრძალეს მეფური დიდებულებით და მიეთვალა ღმერთებს; ეს პატივი შემდეგში გააუქმა ნერონმა და მერე ისევ აღადგინა ვესპასიანემ.

46. მისი სიკვდილის წინასწარმეტყველება მნიშვნელოვანი ნიშნები იყო. ცაზე გამოჩნდა კუდიანი ვარსკვლავი, ეგრეთ წოდებული კომეტა; მეხი დაეცა მამამისის, დრუზუსის

საფლავს; ბევრი თანამდებობის პირი, დიდიც და პატარაც, მოკვდა იმავე წელს[960]. თავადაც, როგორც ჩანს, იცოდა და არც მალავდა თავისი აღსასრული მოახლოებას. ეს იქიდან ჩანს, რომ კონსულები დანიშნა მხოლოდ თავისი სიკვდილის თვემდე; სენატში საბოლოო ყოფნისას, ყველანაირად მოუწოდებდა შვილებს, ერთმანეთში თანხმობით ეცხოვრათ და სენატორებს ემუდარებოდა, ეზრუნათ მათ ახალგაზრდობაზე; ხოლო ბოლოჯერ რომ ესწრებოდა სასამართლოს, წარმოთქვა, რომ ახლოა მისი ცხოვრების აღსასრული და, მიუხედავად საერთო აღშფოთებისა[961], ეს გაიმეორა კიდევ და კიდევ.

წიგნი მეექვსე - ნერონი

საგვარეულო და წინაპრები (1-5) დაბადება და ბავშვობა (6-7) ხელისუფლებაში მოსვლა, ქცევა ხელისუფლებაში (8-10) სანახაობები (11-13) თანამდებობები (14) სასამართლო (15) საშინაო ღონისძიებები (16-17) საგარეო პოლიტიკა, მოგზაურობები (18-19) თეატრალური გამოსვლები (20-25) მანკიერებები: თავხედობა, ავხორცობა, გარყვნილება, სიფიცხე (26-32) ახლობლების მკვლელობები: მამა, ძმა, დედა, დეიდა, ცოლები (33-35) სიკვდილით დასჯები (36-37) რომის ხანძარი და სხვა უბედურებები (38-39) ვინდექსის აჯანყება (40-46) გაქცევა და სიკვდილი (47-49) დაკრძალვა (50) გარეგნობა, ჯანმრთელობა, ცხოვრების წესი (51) ლიტერატურული შემოქმედება (52) ამპარტავნობა (53-55) ცრურწმენა (56) დასკვნა (57) 1. დომიციანების საგვარეულოდან ორი ოჯახი იყო ცნობილი: კალვინუსები და აპენობარბუსები. აპენობარბუსებს თავისი წარმოშობა და მეტსახელი ლუციუს დომიციუსიდან მოუდით, - გადმოცემით, ერთხელ სოფლიდან რომ მოდიოდა, მის წინაშე წარმოდგნენ ღვთიური გარეგნობის ახალგაზრდა ტყუპები და უბრძანეს, სენატისა და ხალხისათვის მოეყოლა იმ გამარჯვებაზე, რომელზეც ჯერ არაფერი იყო ცნობილი; და თავიანთი ღვთიური ძალის დასამტკიცებლად მის საფეთქლებს შეეხნენ და თმა შავის მაგიერ ქარცი გაუხდა, ისევე, როგორც წვერი - სპილენძისფერი[962]. ეს ნიშანი დარჩათ შთამომავლებსაც, რომელთა შორის ბევრი იყო სპილენძისფერი წვერით.

(2) იმის შემდეგ, რაც მიიღეს შვიდი კონსულობა, ტრიუმფი, ორი ცენზორი, პატრიციებში ჩარიცხვა, ყველამ შეინარჩუნა ადრინდელი მეტსახელი. სახელებიდან ორით, - გნეუსით და

ლუციუსით სარგებლობდნენ, თანაც შესანიშნავი მრავალფეროვნებით, ხან რამდენიმე კაცს მიყოლებით ერქვა ერთი და იგივე სახელი, ხანაც სახელები მონაცვლეობდნენ. მაგალითად, პირველი, მეორე და მესამე აჰენობარბუსები ლუციუსები იყვნენ, მომდევნო სამი ზედიზედ - გნეუსები, ხოლო დანარჩენები რიგრიგობით, ხან ლუციუსები, ხანაც გნეუსები. ვფიქრობ, ამ ოჯახიდან ბევრის გაცნობა ღირს. მაშინ უფრო ცხადი გახდება, რომ რამდენადაც ნერონმა დაკარგა თავისი წინაპრების კარგი თვისებები, იმდენად შეინარჩუნა თითოეულის მანკიერება, როგორც საგვარეულო მემკვიდრეობა.

2. მაშ, ასე, შორიდან გამოვყვეთ. ნერონის პაპის პაპის პაპა, გნეუს დომიციუსი[963] თავისი ტრიბუნად ყოფნისას წაეჩხუბა პონტიფიკებს, რაკილა მამამისის ადგილზე ის კი არ აირჩიეს, არამედ ვიღაცა სხვა, და ამის გამო ქურუმთა კოლეგიებს ახალი წევრების არჩევის უფლება წაართვა და ხალხს გადასცა. ხოლო კონსულად ყოფნისას, ალობროგებზე და არვერნებზე გამარჯვების შემდეგ, პროვინციაში სპილოთი წავიდა, მეომართა დასტა მიაცილებდა, თითქოს ტრიუმფალური მსვლელობა ყოფილიყო.

(2) სწორედ იმაზე თქვა ორატორმა ლივინიუს კრასუსმა, რომ არაფერია საკვირველი იმის სპილენძის წვერში, თუკი ენა რკინისა აქვს და გული კიდეც - ტყვიისა. იმისმა შვილმა[964] პრეტორის თანამდებობაზე ყოფნისას სენატისგან მოითხოვა გაიუს კეისრის საქციელების გამოძიება, რაკი მათ ნიშნების და კანონების საწინააღმდეგოდ თვლიდა. ხოლო შემდეგ, კონსულად ყოფნისას, ცდილობდა კეისრისთვის გალიის ჯარების მეთაურობა ჩამოერთმია და უკანონოდ დაინიშნა მის მემკვიდრედ. სამოქალაქო ომის დაწყებისას ტყვედ აიყვანეს კორფინიუმში.

(3) გაათავისუფლეს, ალყაშემორტყმულ მასილიელებს გამოეცხადა მისახმარებლად, მერე მოულოდნელად მიატოვა ისინი და, ბოლოს, ფარსალასთან დაიღუპა. სუსტი ნებისყოფის კაცი იყო, მაგრამ მკაცრი ხასიათი ჰქონდა. ერთხელ, გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფმა, შიშით აღსავსემ და ხელჩაქნეულმა სიკვდილი გადაწყვიტა, მაგრამ მერე გულგახეთქილმა გადაიფიქრა, მიღებული საწამლავი ღებინებით ამოანთხია, ხოლო თავისი მკურნალი კი გაათავისუფლა, რაკი იმან, თავისი ბატონის ხასიათი რომ იცოდა, წინდახედულად მისცა სუსტი

შხამი. და იმავდროულად გნეუს პომპეუსის ყველა მრჩეველიდან, მხოლოდ იმან შესთავაზა, მტრად ჩაეთვალოთ ყველა, ვინც შუაში იდგა და ერთ რომელიმე მხარეს არ ემხრობოდა.

3. მას დარჩა შვილი, რომელიც, უდაოდ, თავის გვარში ყველაზე უკეთესი იყო. სიკვდილით მსჯავრდადებული პედიას კანონით კეისრის მკვლელობაში მონაწილეობისათვის, და თუმცა უდანაშაულო გახლდათ, მაინც მიემხრო ბრუტუსს და კასიუსს, თავის უახლოეს ნათესავებს, ხოლო მათი სიკვდილის შემდეგ შეინარჩუნა მინდობილი ფლოტი[965], გაზარდა კიდევაც, და როცა მისი თანამოაზრეები ყველგან დამარცხდნენ, მარკუს ანტონიუსს[966] გადასცა ზომალდები, თავისი ნებით და თითქოს დიდ სამსახურს უწევდა.

(2) ამ კანონით განსჯილებიდან მხოლოდ ის დაბრუნდა სამშობლოში და მიაღწია ყველაზე მაღალ მდგომარეობას[967]. მერე, როცა სამოქალაქო ომი განახლდა, ლეგატი გახდა იგივე ანტონიუსთან; და ბევრი, რაკი კლეოპატრას დაქვემდებარებისა რცხვენოდა, უმაღლეს ხელისუფლებას სთავაზობდა; მოულოდნელი ავადმყოფობის გამო ვერ გადაწყვიტა, მიეღო ეს შემოთავაზება თუ უარი ეთქვა, მაგრამ ავგუსტუსის მხარეს გადავიდა და რამდენიმე დღეში მოკვდა. ოღონდ არც იმას ასცდა შელახული სახელი, - ანტონიუსი ირწმუნებოდა, იმათკენ იმიტომ გადავიდა, რომ თავისი საყვარელი სერვილია ნაისი მოენატრაო.

4. მისი შვილი იყო დომიციუსი, რომელიც ავგუსტუსმა ანდერძით დანიშნა მყიდველად[968] თავისი საშუალებებისა და ქონებისა, როგორც შემდეგში გახდა ცნობილი. სახელი მოიპოვა როგორც ახალგაზრდობისას დოღებში სიმარჯვით, ასევე მოგვიანებით ტრიუმფალური სამშვენისებით[969], რომლებიც გერმანიის ომში მოიპოვა. გულზვიადი, მფლანგველი და ულმობელი იყო. ედილად ყოფნისას ცენზორი ლუციუს პლანკუსი აიძულა, რომ შეხვედრისას გზა დაეთმო; პრეტორად და კონსულად ყოფნისას ფიცარნაგებზე მიმებად გამოჰყავდა რომაელი მხედრები და მატრონები; გარეულ ცხოველებთან ბრძოლას ცირკშიც აჩვენებდა და ქალაქის ყველა კვარტალშიც, ხოლო გლადიატორების ბრძოლას ისეთ სისხლიანს მართავდა, რომ ავგუსტუსი პირადი გაფრთხილებით ვერაფერს გახდა, იძულებული იყო ედიქტით შეეჩერებინა.

5. ანტონია უფროსისგან ჰყავდა შვილი, ნერონის მომავალი მამა, უსაზიზღრესი კაცი მთელი თავისი ცხოვრების განმავლობაში. ახალგაზრდა გაიუს კეისარს რომ მიაცილებდა აღმოსავლეთში, ერთხელ თავისი აზატი მოკლა, რაკი იმდენის დაღლევა არ უნდოდა, რამდენიც უბრძანეს, და ამის შემდეგ გამოაგდეს კიდეც ამალიდან. მაგრამ სიშმაგე არ მოჰკლებია, ერთ სოფელში, აპიუსის გზაზე განზრაც უცხუნა თავის ცხენს მათრახი და ბიჭი გადათელა; ხოლო რომში, შუაგულ ფორუმზე ერთ მხედარს თვალი ამოუგდო მეტისმეტად უხეში გინებისათვის.

(2) იმდენად უსინდისო იყო, რომ არათუ მარტო მენიალებს[970] არ უხდიდა გაყიდვისას, არამედ პრეტორის თანამდებობაზე მყოფი გამარჯვებულ მრბოლელებსაც არ აძლევდა ჯილდოებს, რაზედაც საკუთარი დაც[971] კი დასცინოდა; მხოლოდ იმის შემდეგ, რაც ეტლების მფლობელებმა საჩივარი მიუტანეს, დაადგინა საჩუქრების ადგილზევე გადახდა. გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე ბრალი ედებოდა[972] დიდებულების შეურაცხყოფაშიც, გარყვნილობაშიც, სისხლის აღრევაშიც თავის დასთან, ლეპიდასთან, მაგრამ მმართველების შეცვლამ გადაარჩინა; და გარდაიცვალა[973] პირგიში წყალმანკით.

6. ნერონი დაიბადა ანციუმში, ტიბერიუსის სიკვდილიდან ცხრა თვის შემდეგ, იანვრის კალენდებამდე თვრამეტი დღით ადრე, განთიადისას; ასე რომ, ამომავალი მზის სხივები იმას ცოტა უფრო ადრე შეეხო, ვიდრე დედამიწას[974]. მაშინვე იმის ჰოროსკოპზე მრავალმა გამოთქვა საშინელი ვარაუდები; წინასწარმეტყველური იყო მამამისის, დომიციუსის სიტყვები, რომელმაც მეგობრების მილოცვის პასუხად წამოიყვირა, რომ მას და აგრიპინას სხვა ვინ გაუჩნდებოდათ, თუ არა საშინელება და მწუხარება საზოგადოებისათვის.

(2) ნერონის მომავალი ბედკრულობის მომდევნო ნიშანი შეამჩნიეს მისი განწმენდის[975] დღეს: გაიუს კეისარმა, როცა დამ სთხოვა, ბავშვისათვის სახელი დაერქმია თავისი სურვილით, შეხედა თავის ძია კლავდიუსს (რომელმაც მერე, მმართველად ყოფნისას, იშვილა ნერონი) და დაასახელა მისი სახელი[976], თავის გასართობად და აგრიპინას გასაბრაზებლად, რაკი კლავდიუსი მთელი სასახლის დაცინვის საგანი გახლდათ.

(3) სამი თვისამ მამა დაკარგა; ანდერძით მემკვიდრეობის მესამედი მიიღო, ისიც მთლიანად არა, რადგან მთელი ქონება თანამემკვიდრემ, გაიუსმა წაიღო. მერე დედამისიც გადასახლეს და ისიც, გაჭირვებაში და თითქმის სიღატაკეში იზრდებოდა თავის დეიდა ლეპიდას სახლში, ორი ბიძის, - მოცეკვავისა და პარიკმახერის მეურვეობით. მაგრამ როცა კლავდიუსმა მიიღო ძალაუფლება, მარტო მამის ქონება კი არ დაუბრუნდა, არამედ მამინაცვლის, პასიენუს კრისპუსის მემკვიდრეობაც დაემატა.

(4) როცა დედამისი გამოიძახეს გადასახლებიდან და უფლებები აღუდგინეს, ისეთ მდგომარეობას მიაღწია დედამისის გავლენით, რომ ჭორიც კი დადიოდა, თითქოს მესალინამ, კლავდიუსის ცოლმა მასში ბრიტანიკუსის მეტოქე დაინახა და მკვლელები მიუგზავნა, შუადღის ძილისას რომ დაეხრჩოთ. ამ გამონაგონს ამატებდნენ, რომ თითქოს მისი ბალიშიდან მკვლელებს გველი წამოუყელყელავდა და ისინიც თავქუდმოგლეჯილები გაიქცნენ. ეს გამონაგონი იმიტომ გაჩნდა, რომ მის საწოლზე, ბალიშთან გველის გახდილი ტყავი[977] იპოვეს; ეს ტყავი, აგრიპინას სურვილით, ოქროს სამაჯურში ჩაუსვეს და დიდხანს ატარებდა მარჯვენა ხელზე, მაგრამ მერე გადააგდო, როცა დედის ხსოვნა აუტანელი გახდა მისთვის, და ამაოდ ეძებდა თავის ბოლო უბედურებების დღეებში.

7. ჯერ კიდევ ბავშვობაში, გარდატეხის ასაკამდე არმიღწეული, ცირკში გამოდიოდა, ტროას თამაშებში[978], და ბევრჯერ დიდი წარმატებითაც. თერთმეტი წლისა[979] იშვილა კლავდიუსმა და აღსაზრდელად მიაბარა ანეუს სენეკას, მაშინ უკვე სენატორს. ამბობენ, რომ მომდევნო ღამით სენეკამ სიზმარში ნახა, თითქოს გაიუს კეისარის აღმზრდელი იყო[980]; და მალე ნერონმა, პირველივე საქციელებში გამოამჟღავნა თავისი უღმობელი ბუნება, აჩვენა, რომ ის სიზმარი ნამდვილი იყო. მაგალითად, თავის ძმას, ბრიტანიკუსს უკანონოდ დაბადებულს ეძახდა კლავდიუსთან, რაც ის შვილად აყვანის მერე[981] მაინც აჰენბარბუსად მიესლმა, ჩვეულებისამებრ. ხოლო თავისი დეიდა ლეპიდას[982] წინააღმდეგ სასამართლოში ღიად აძლევდა ჩვენებებს დედის სასარგებლოდ, რომელიც გადამტერებული იყო თავის დაზე.

(2) სრულწლოვანების დღეს წარუდგინეს ხალხს და პლებებს საჩუქრების დარიგებას დაპირდა, ხოლო მეომრებს - ჯილდოს;

როცა პრეტორიელებმა იარაღით[983] დაიწყეს სირბილი, ის ფართო წინ მიუძროდათ, მერე კი სენატში წარმოთქვა სამადლობელი სიტყვა მამისადმი. მისსავე კონსულობაში სიტყვა თქვა ბოლონიის[984] მცხოვრებლების მხარეს ლათინურად, ხოლო როდოსელებისა და ილიონიელებისა - ბერძნულად. როცა პირველად მართავდა სასამართლოს ქალაქის პრეფექტის თანამდებობით ლათინურ ზეიმზე[985], მის წინაშე საუკეთესო ორატორები კამათობდნენ არა მოჩვენებით და წვრილმან საქმეებზე, როგორც ყოველთვის, არამედ მრავალრიცხოვანზე და მნიშვნელოვანზე, თუმცა კლავდიუსმა ეს აუკრძალა. ცოტა ხნის შემდეგ ცოლად ოქტავია მოიყვანა და კლავდიუსის ჯანმრთელობისთვის საცირკო თამაშები და ცხოველებთან ბრძოლები მოაწყო.

8. მეჩვიდმეტე წელიწადში იყო, როცა კლავდიუსის აღსასრული გამოცხადდა. ის შევიდა დაცვაში დღის[986] ექვსსა და შვიდ საათს შორის - მთელი ეს დღე ითვლებოდა უბედურად, და მხოლოდ ეს საათი იქნა მიჩნეული შესაბამისად, რომ საქმე დაეწყო. სასახლის კიბეზე მიესალმნენ, როგორც იმპერატორს, მერე ტახტრევნით წაიყვანეს ბანაკში, იქიდან, კარისკაცებთან მოკლე მიმართვის შემდეგ, - სენატში; ხოლო სენატიდან სადამოს უთვალავი პატივისცემით დაბრუნდა, რომელთაგან მხოლოდ სამშობლოს მამის წოდება უარყო ახალგაზრდობის გამო.

9. იმით დაიწყო, რომ თავისი ნათესაური გრძნობების ჩვენება სცადა. კლავდიუსს პატივი მიაგო დიდებული დაკრძალვით, სახოტბო სიტყვით[987] და გაღმერთებით. დიდი პატივისცემა მიაგო თავისი მამის, დომიციანუსის ხსოვნას. დედამისს მიაწვდოდა ყველა თავისი საზოგადოებრივი და კერძო საქმე. მმართველობის პირველსავე დღეს მცველთა ტრიბუნს პაროლად დაუთქვა „საუკეთესო დედა“, ხოლო მერე მასთან ერთად ხშირად ჩნდებოდა ქუჩებში ტახტრევნით. ანციუმში გაიყვანა ნამსახური პრეტორიელები კოლონიად, რომლებსაც შეუერთა რომიდან გადასახლებული უფროსი ცენტურიონები; იქვე ააშენა ძვირად ღირებული ნავმისაგომი.

10. უფრო ნათლად რომ გამოეჩინა თავისი ზრახვები, გამოაცხადა, რომ მართავს ავგუსტუსისვით, და ერთ შემთხვევასაც კი არ უშვებდა ხელიდან, რომ წარმოეჩინა თავისი გულუხვობა, მოწყალება და სირბილე. წელშიგამწყვდეთი გადასახადები[988] ან გააუქმა ან შეამცირა.

დამსმენებს პაპიუსის კანონით ჯილდოები ოთხჯერ შეუმცირა. ხალხს დაურიგა სულზე ოთხასი სესტერცი; დიდგვაროვან, მაგრამ გაღარიბებული გვარების სენატორებს ყოველწლიური დახმარება დაუნიშნა, ზოგს ხუთასი ათასამდე; პრეტორიელების კოჭორტები ერთი თვით გაათავისუფლა პურის გადასახადისაგან.

(2) როცა ბრძანება მიუტანეს, რომელიღაც სისხლის სამართლის დამნაშავის სიკვდილით დასჯის თაობაზე, შესძახა: „ოჰ, ნეტავ წერა არ შემძლებოდა!“ ყველა ფენის მოქალაქეებს მაშინვე ესალმებოდა და შეუხსენებლად[989]. როცა სენატი მადლიერებას უცხადებდა, თქვა: „ჯერ უნდა დავიმსახურო!“ ხალხს საშუალებას აძლევდა, ეყურა მისი სამხედრო ვარჯიშისთვის, ხშირად გამოდიოდა დეკლამაციებით ყველას თანდასწრებით და ლექსებსაც ამბობდა, როგორც შინ, ასევე თეატრში; და საყოველთაო სიხარული ისეთი იყო, რომ დადგინდა, სახალხო ლოცვები[990] მოეწყოთ, ხოლო წაკითხული ლექსების სტრიქონები ოქროს ასოებით ჩაეწერათ და კაპიტოლიუმის იუპიტერისათვის მიეძღვნათ.

11. სანახაობებს მრავალრიცხოვანს და სხვადასხვანაირს აწყობდა. ახალგაზრდული თამაშები[991], ცირკის რბოლები, თეატრალური წარმოდგენები, გლადიატორების ბრძოლები. ახალგაზრდულ თამაშებზე მოხუცი სენატორები და ხნიერი მატრონებიც კი აიძულა გამოსასვლელად. საცირკო დოღებზე გამოყო საგანგებო ადგილები[992] მხედრობისათვის და გამოიყვანა ეტლები, რომლებშიც ოთხ-ოთხი აქლემი იყო შებმული.

(2) წარმოდგენებზე, რომლებიც დააწესა იმპერიის მარადიულობის სახელით და დაარქვა დიადი თამაშები, გამათულ კომედიებში გამოდიოდნენ კაცები და ქალები უმაღლესი ფენებიდან; სპილოზე მჯდომმა სახელოვანმა რომაელმა მხედარმა გაჭიმულ ბაგირზე[993] გაიარა, ხოლო აფრანიუსის ტოგატაში[994] „ხანძარი“ აქტიორებს უფლება ჰქონდათ აეღოთ და შინ წაეღოთ ჭურჭლეული და ავეჯეული ცეცხლმოკიდებული სახლიდან; ხოლო ხალხს ყოველ დღე უყრიდნენ ყველანაირ საჩუქრებს - ათასობით ფრინველს დღეში, ყველანაირ საჭმელს, ტესერებს[995] ხორბალისთვის, კაბებს, ოქროს, ვერცხლს, ძვირფას ქვებს, მარგალიტებს, სურათებს, მონებს, ძროხებს, გაწვრთნილ ნადირსაც; მერე კი ხომალდებსაც, და სახლებსაც, და მამულებსაც.

12. ამ თამაშებს პროსცენიუმის[996] სიმადლიდან უყურებდა. გლადიატოროთა ბრძოლისას, რომელიც ხის ამფითეატრში მოეწყო, მარსის მინდვრის მახლობლად, - მთელი წელიწადი აკეთებდნენ, - ერთი მებრძოლიც კი არ მოაკვლევინა, დამნაშავეებიდანაც კი. მან აიძულა ებრძოლათ ოთხას სენატორს და ექვსას მხედარს, ბევრს - ხელუხლებელი ქონებითა და შეუბღალავი სახელით; იმავე ფენებიდანვე აარჩია მხეცების მომკვლელებიც, და არენაზე მომსახურებებიც. აჩვენა საზღვაო ბრძოლაც[997] ზღვის ცხოველებით მარილიან წყალში; წარმოადგინა სამხედრო ცეკვები[998] რჩეული ეფებებისა[999], - წარმოდგენის მერე თითოეულ მათგანს სიგელით უბოძა რომის მოქალაქეობა.

(2) ამ ცეკვებიდან ერთში წარმოდგენილი იყო, ხარი როგორ შემოაჯდებოდა პასიფაეს[1000], დამალულს ხის ხბოში, - ყოველ შემთხვევაში, ასე ეჩვენებოდა მაყურებელს; მეორეში - იკაროსი[1001] პირველივე გაფრენისას იმპერატორის მახლობლად ჩამოვარდა და სისხლის შხეფებით მოუსვარა ლოჟაც და თვითონ ისიც, რაკი ნერონი იშვიათად იყო წარმმართველი, ლოჟადან[1002] უყურებდა ხოლმე თამაშებს, ჯერ მომცრო ფანჯრიდან, შემდეგ ღია აივნიდან.

(3) რომში პირველად მოაწყო ხუთწლიანი შეჯიბრები ბერძნულის მიხედვით და სამი განყოფილებისგან - მუსიკალური, გიმნასტიკური და საცხენოსნო. მათ ნერონები დაარქვა და მათთვის აკურთხა აბანოები და გიმნასიები, სადაც ყოველი სენატორი და მხედარი უფულოდ სარგებლობდა ზეთით. შეჯიბრებების მსაჯები კენჭისყრით დანიშნა კონსულების წოდებიდან, მსაჯობდნენ პრეტორების ადგილებიდან. ლათინურ სიტყვებში და ლექსებში ეჯიბრებოდნენ ყველაზე ღირსეული მოქალაქეები, მერე კი თავად დაეშვა ორქესტრაში, სენატისკენ და მონაწილეთა ერთსულოვანი მოთხოვნით ღირაზე დაკვრისათვის მიუტანეს გვირგვინი, რომელსაც ჯერ დაუჩოქა და მერე ბრძანა, რომ ავგუსტუსის ქანდაკების ფეხებთან დაედოთ ეს გვირგვინი.

(4) სეპტაში მოწყობილ გიმნასტიკურ შეჯიბრებზე, ღმერთებს მსხვერპლად ხარები მოუყვანა, პირველად გაიპარსა წვერი[1003], ჩადო ოქროს ზარდახშაში, რომელიც მორთული იყო ძვირფასი მარგალიტებით და ღმერთებს მიუძღვნა კაპიტოლიუმის ტაძარში. ათლეტების შეჯიბრზე ქალწული ვესტალებიც მოიწვია, რაკი ამ სანახაობების ნახვა ოლიმპოზეც

კი დაშვებულია ცერერას ქურუმი ქალებისთვის.

13. მის მოწყობილ სანახაობებს სამართლიანად შეიძლება მივაკუთვნოთ ტირიდატის[1004] ჩამოსვლა რომში. ეს იყო სომხეთის მეფე, რომელიც ნერონმა მიიტყუა ტყუილი დაპირებებით. ტირიდატის ჩამოსვლის დღე ხალხს ედიქტით გამოუცხდეს, მერე მოღრუბლულობის გამო მოხერხებული დროისათვის გადაიდო; ტაძრების გარშემო განლაგდნენ შეიარაღებული კოჰორტები, თავად ნერონი ტრიუმფატორის სამოსში გამოწყობილი იჯდა კონსულის სავარძელზე, როსტალურ ტრიბუნაზე, გარშემორტყმული საბრძოლო ნიშნებითა და დროშებით.

(2) ჯერ ტირიდატი ავიდა დახრილ ფიცარნაგზე და ნერონის მუხლებთან დაემხო, ხოლო იმან მარჯვენა ხელით წამოაყენა და გადაკოცნა; მერე მოსულის ლოცვაზე თავიდან ტიარა[1005] მოხადა და დიადემა[1006] დაადგა, ამასობაში პრეტორის წოდების სენატორი მაყურებლის გასაგონად თარგმნიდა მლოცველის სიტყვას; და ბოლოს, ნერონმა სტუმარი თეატრში[1007] წაიყვანა და იქ, ახალი ლოცვის შემდეგ, ხელმარცხნივ დაისვა, თავის გვერდით. ამისთვის ის გამოცხადდა იმპერატორად; დაფნები მიიტანა[1008] კაპიტოლიუმის ტაძარში და იანუსის აღთქმული კარი დაკეტა, იმის ნიშნად, რომ ამიერიდან აღარსად წარმოებს ომი.

14. ოთხჯერ იყო კონსული[1009]. პირველად ორი თვით, მეორედ და მეოთხედ - ექვს-ექვსი თვით, მესამედ - ოთხი თვით; შუაში ორი კონსულობა ზედიზედ ჰქონდა, დანარჩენი თითო წლის შუალედებით.

15. სასამართლოს რომ მართავდა, თხოვნებს პასუხობდა მხოლოდ მეორე დღეს და წერილობით. გამოძიებას ისე აწარმოებდა, რომ ზოგადი განხილვის მაგივრად ირჩეოდა საქმის თითოეული ნაწილი ცალ-ცალკე, ორივე მხარის მონაწილეობით. სათათბიროდ გასული არაფერს განიხილავდა ღიად და ლაპარაკით. ყველა თავის აზრს წერილობით აწვდიდა, ის კი ჩუმად კითხულობდა, თავისთვის, და მერე აცხადებდა ხელსაყრელ გადაწყვეტილებას, თითქოს ეს უმრავლესობის ნება იყო.

(2) სენატში დიდხანს არ ღებულობდა აზატების შვილებს[1010], ხოლო მისი წინამორბედების მიღებულებს არ დაუშვებდა მაღალ თანამდებობებზე. უთანამდებოდ დარჩენილი

მსურველები უარისა და დაყოვნების საკომპენსაციოდ ლეგიონების მეთაურებად დააყენა. კონსულობას ექვსი თვით იძლეოდა. როცა ერთი კონსული მოკვდა იანვრის კალენდების წინ, შემცვლელი არ დაუნიშნა, არ ისურვა კანინიუს რებილუსის ძველი შემთხვევა[1011] გაემეორებინა, ერთდღიანი კონსულისა. ტრიუმფალური რეგალიები უწყალობა კვესტორთა წოდებასა და ზოგიერთ მხედარსაც, თანაც არა მხოლოდ სამხედრო დამსახურებებისთვის. ზოგიერთ საგნებზე თავისი მოხსენებებს, კვესტორების გვერდის ავლით, კონსულებს გადასცემდა ხოლმე წასაკითხად.

16. ქალაქის შენობების აგება ახლებურად[1012] მოიფიქრა, - სახლებისა და ბინების წინ მისი ხარჯით შენდებოდა პორტიკები ბრტყელი სახურავებით, საიდანაც ცეცხლის ჩაქრობა იქნებოდა შესაძლებელი. ქალაქის კედლების გაგრძელებას ოსტიამდე აპირებდა, ხოლო ზღვა არხის[1013] მეოხებით რომამდე უნდა მოეყვანა.

(2) მრავალი სიმკაცრე და შეზღუდვა აღადგინეს მის დროს, ბევრიც პირველად შემოიღეს. ფუფუნება შეიზღუდა; საყოველთაო გამასპინძლება შეიცვალა მისატანებლის დარიგებით[1014]; დუქნებში აიკრძალა შემწვარი საჭმლის გაყიდვა, გარდა ხილისა და მწვანილისა - ადრე იქ ნებისმიერი კერძით ვაჭრობდნენ; დაისაჯნენ ქრისტიანები[1015], ახალი და მავნე ცრურწმენის მომხრეები; აიკრძალა ეტლებით მრბოლელების გართობა, რომლებიც ძველი ჩვეულებით ყველგან დაეხეტებოდნენ და ატყუებდნენ და ძარცვავდნენ გამვლელებს; პანტომიმები[1016] და მათი მომხრეები რომიდან გაასახლეს.

17. ანდერძების გაყალბების წინააღმდეგ მაშინ პირველად გამოიგონეს, რომ გაეკეთებინათ დაფებში ნახვრეტი, სამჯერ გაეტარებინათ შიგ ძაფი და მხოლოდ ამის შემდეგ დაებეჭდათ. გათვალისწინებული იყო, რომ ანდერძის პირველ ორ დაფას მოწმეებს სუფთებს[1017] სთავაზობდნენ, მხოლოდ მოანდერძის სახელით, რათა დამწერს უცხო ანდერძზე არ მიეწერა საჩუქრები თავისთვის. დამცველებს დაუდგინდათ ზუსტი და მუდმივი ანაზღაურება[1018] კლიენტებისაგან, ხოლო ადგილებს სასამართლოს სკამებზე საზოგადოებრივი ხაზინა უფასოდ იძლეოდა[1019]. ხაზინის სასამართლო საქმეები ფორმუზე გადასცეს რეკუპერატორებს[1020], ხოლო ყველა თხოვნა სასამართლოებიდან იგზავნებოდა სენატში.

18. იმპერიის გადიდების და გაფართოების არც წადილი ჰქონდა, არც იმედი. ბრიტანეთიდანაც[1021] კი ფიქრობდა ჯარის გამოყვანას და ეს იმიტომ ვერ გააკეთა, რომ მამამისის დიდების მეშურნედ არ გამოჩენილიყო. მხოლოდ პონტოს სამეფო, პოლემონის თანხმობით, და ალპებისა, კოტიუსის სიკვდილის შემდეგ, - გადააქცია პროვინციებად.

19. ორი მოგზაურობა დაგეგმა: ალექსანდრიაში და აქაიაში. მაგრამ პირველზე წასვლის დღეს თქვა უარი, შეშინებულმა ნიშნითა და ხიფათით. როცა ტაძრები შემოიარა და ვესტას[1022] ტაძარში დაჯდა, წამოდგომა უნდოდა, მაგრამ ჯერ რაღაცამ დაიჭირა კალთით, მერე თვალთ ისე დაუბნელდა, რომ ვერაფერს ხედავდა.

(2) აქაიაში შეუდგა არხის გაჭრას ისტმუსზე[1023]. შეკრიბა ყველა და პრეტორიელებს სამუშაოს დაწყებისკენ მოუწოდა, საყვირების ხმაზე პირველმა დაჰკრა მიწას ბარი და ზურგით გამოიტანა მიწით სავსე კალათა. ლაშქრობას ამზადებდა კასპიის კარიბჭისკენაც[1024], ექვსი ფუტის სიმაღლის ახალგაზრდები შეკრიბა იტალიაში, იმათ რაზმს „ალექსანდრე დიდის ფალანგა“ დაარქვა.

(3) მისი ეს საქციელები არ იმსახურებენ საყვედურებს, ზოგჯერ საკმაო ქების ღირსიც არის; მე ისინი ერთად შევკრიბე, რათა განმეცალკეებინა მისი მანკიერებისა და დანაშაულებისათვის, რაზედაც ქვემოთ გავაგრძელებ მოყოლას.

20. ბავშვობისას სხვა მეცნიერებებთან ერთად მუსიკას სწავლობდა. იმპერატორი რომ გახდა, მაშინვე მოიწვია იმ დროისათვის ღირაზე საუკეთესო დამკვრელი, ტერპნუსი და მრავალი დღე უსმენდა სადილიდან გვიან ღამემდე, მერე კი თვითონაც თანდათან ვარჯიში დაიწყო ამ მეცნიერებაში. ერთი საშუალებაც არ გამოუტოვებია, რითაც სარგებლობენ ოსტატები ხმის შესანარჩუნებლად და გასამაგრებლად. ზურგზე წვებოდა და მკერდზე ტყვიის დაფას იდებდა, კუჭს გამორეცხვებითა და ღებინებით იწმენდდა, თავს იკავებდა ნაყოფისგან და ხმისთვის სხვა მავნე საჭმელებისგან[1025]. და თუმცა ხმა სუსტი და ჩახლეჩილი ჰქონდა, მაინც ხარობდა თავისი წარმატებით და სცენაზე გამოსვლაც ისურვა, თან მეგობრებს ბერძნულ ანდაზას[1026] უმეორებდა: „რაც არავის ესმის, იმას ვერავინ აფასებს“.

(2) პირველად ნეაპოლში გამოვიდა; და თუმცა თეატრი შეირყა

მოულოდნელი მიწისძვრისაგან, არ შეჩერებულა, სანამ დაწყებული სიმღერა არ დაამთავრა. ნეაპოლში ხშირად გამოდიოდა და რამდენიმე დღე მღეროდა. მერე საკუთარ თავს შესვენების უფლება მისცა, ხმის აღსადგენად, მაგრამ აქაც ვეღარ გაუძლო მარტოობას, აბანოდან პირდაპირ თეატრში გამოცხადდა, ქეიფი მოაწყო შუა ორქესტრაზე და ბერძნულად გამოუცხადა ხალხის ბრბოს, ყელს რომ გამოირეცხავდა, მაშინ მთელი ხმით უმღერებდათ რამეს.

(3) მოეწონა ალექსანდრიელების თანაბარი ტაში, რომლებიც ბლომად მოგროვილიყვნენ ნეაპოლში იმხანად ჩამოსული ზომალდით და ალექსანდრიიდან უფრო მეტი სტუმარი გამოიძახა. არც ეს იკმარა, თავად შეარჩია მხედრების ფენიდან ახალგაზრდები და ასევე ხუთი ათასზე მეტი ყოჩალი ყმაწვილი ყველა ფენიდან, რაზემბად დაყო და უბრძანა შეესწავლათ ალექსანდრიული აპლოდისმენტების სახეობები, რომლებსაც დაარქვეს: „ფუტკრები“, „კრამიტები“ და „აგურები“[1027], და მერე ენერგიულად დაეკრათ ყოველთვის, როცა იმღერებდა. იმათი ცნობა შეიძლებოდა: ხშირი თმით, დიდებული ტანსაცმლით, შიშველი და უბეჭდო ხელებით[1028]; იმათ თითოეულ ლიდერს ოთხასი ათასი სესტერცი გადაუხადა.

21. მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვად რომში გამოსვლა მიაჩნდა. ამიტომ ნერონის თამაშები დადგენილ ვადაზე[1029] ადრე დაიწყო. თუმცა ყველა ყვიროდა, რომ უნდათ მოისმინონ მისი ღვთიური ხმა, თავიდან უპასუხა, რომ მსურველების დაკმაყოფილებას თავის ბაღში შეეცდებოდა; მაგრამ როცა ბრბოს თხოვნას კარისკაცებიც შეუერთდნენ, ამ დროს დაცვაში რომ იდგნენ, მაშინ განაცხადა, რომ თუნდაც ახლავე გამოვა. და იქვე უბრძანა, მისი სახელიც შეეტანათ ლირაზე დამკვრელების სიაში, ურნაში თავისი კენჭიც ჩააგდო სხვებთან ერთად, მაგრამ ვეღარ დაელოდა თავის რიგს და გამოვიდა. იმისი ლირა პრეტორიელების მეთაურებს მოჰქონდათ, მერე ჯარის ტრიბუნები მოდიოდნენ და იმათ გვერდით - უახლოესი მეგობრები.

(2) სცენაზე რომ დადგა და შესავალი სიტყვა[1030] წარმოთქვა, ექს-კონსულ კლუვიუს რუფუსის პირით გამოაცხადა, რომ იმღერებს „ნიობეს“[1031] და ამას მღეროდა ლამის მეთათე საათამდე[1032]. შეჯიბრის გაგრძელება და ჯილდოების გადაცემა მომდევნო წლისთვის გადადო, რათა კიდევ რამდენჯერმე შესძლებოდა გამოსვლა; მაგრამ იქამდე ძალიან

გრძელი ეჩვენებოდა დრო და თავს არ ანებებდა კიდევ და კიდევ გამოსვლას. იმასაც ფიქრობდა, პრეტორების თამაშებზე ხომ არ გამოსულიყო და მმართველების მიერ შეთავაზებულ მილიონ სესტერცად ნამდვილ აქტიორებს ხომ არ შეჯიბრებოდა.

(3) მღეროდა ტრაგედიასაც[1033], გმირების, ღმერთების და ქალების და ქალღმერთების ნიღბებშიც კი გამოდიოდა, ნიღბების ხაზები იმ ქალის თუ ქალების სახეებს აგონებდა, ვინც უყვარდა. ამ ტრაგედიებში იყო „კანაკეს მშობიარობა“[1034], „ორესტე-დედისმკვლელი“, „ოიდიპოსის დაბრმავება“, „უგუნური ჰერკულესი“. ამბობენ, ერთმა ახალწვეულმა, შესასვლელს რომ დარაჯობდა, იმპერატორი ჰერკულესის როლში დაინახა, გათოკილი და ჯაჭვებშებმული და სცენაზე შევარდა მის საშველად.

22. დოღებისადმი მისი ლტოლვა პატარაობიდანვე უსაზღვრო იყო, ცხენებზე და ეტლებზე ლაპარაკით არ იღლებოდა, თუმცა კი უკრძალავდნენ ამას. ერთხელ, როცა ამხანაგებთან ერთად დასტიროდა „მწვანეთა“[1035] მეეტლის სიკვდილს, რომელიც ცხენებმა გადმოაგდეს და არენაზე ათრიეს, მასწავლებელმა შენიშვნა მისცა, მაგრამ თავი მოიკატუნა, რომ ლაპარაკი იყო ჰექტორზე[1036]. უკვე იმპერატორი რომ გახდა, მაინც აგრძელებდა თამაშს სპილოს ძვლის პატარა ეტლებით დაფაზე; და ყველა საცირკო თამაშებზე, ყველაზე უმნიშვნელოზეც კი ჩამოდიოდა თავისი ვილებიდან - ჯერ ჩუმად, მერე ღიად; ასე რომ, უკვე ყველამ იცოდა, რომ დადგენილ დღეს რომში იქნებოდა.

(2) არ მალავდა განზრახვას, გაეზარდა ჯილდოები. ამიტომ რბოლები სულ მატულობდა, დოღები სადამომდე იწელებოდა და თავად ეტლების მფლობელები არ თანხმდებოდნენ გამოეშვათ თავისი მრბოლელები ერთ დღეზე უფრო ცოტა ხნით. მერე თავადაც მოინდომა მრბოლელად გამოსვლა და სახალხოდაც. ჯერ თავის ბაღებში წაივარჯიშა, მონებსა და შავ ხალხში, მერე სარბოლო ეტლით გამოჩნდა ცირკში და რომელიღაც მისმა აზატმა მაგისტრანტის ადგილიდან ალმის დაქნევით მისცა რბოლის დაწყების ნიშანი.

(3) მაგრამ მისთვის ცოტა იყო თავისი ხელოვნების რომში ჩვენება, და ისიც, როგორც უკვე ითქვა, აქაიაში გაემგზავრა. და ძირითადად, აი, რამ აღძრა საამისოდ. ყველა ბერძნულმა

ქალაქმა, სადაც მუსიკალური შეჯიბრებები იმართებოდა, დაადგინა, რომ მისთვის კითარის, იგივე ღირას დამკვრელების გვირგვინები გამოეგზავნათ. დიდი სიხარულით მიიღო გვირგვინები, ხოლო ჩამოსული ელჩები ყველაზე უწინ დაუშვა თავისთან და მეგობრულ სადილზეც მიიპატიჟა. სადილისას ზოგიერთმა მათგანმა დაითანხმა, რომ ემღერა და მეტად ხმაურიანი ტაშით დააჯილდოვეს. მაშინ განაცხადა, რომ მხოლოდ ბრძენებს შეუძლიათ მისი მოსმენა და მარტო ისინი არიან მისი შრომის ღირსები. დაუყოვნებლივ დაჯდა ხომალდზე, გაცურა და გზად კასიოპაში[1037] გამოვიდა იუპიტერი კასიუსის საკურთხევლის წინ, მერე კი ერთიმეორის მიყოლებით ყველა შეჯიბრი მოიარა.

23. საამისოდ ბრძანა, ერთ წელიწადში მოეთავსებინათ სულ სხვადასხვა ვადების ზეიმები, თუნდაც გამეორება[1038] გამოსვლოდათ, და ოლიმპოზეც კი, ჩვეულების საწინააღმდეგოდ, მოაწყო მუსიკალური თამაშები. არაფერს უნდა მოეწყვიტა ამ თამაშებიდან. როცა აზატმა ჰელიუსმა[1039] მისწერა, რომ რომაული საქმეები მის იქ ყოფნას მოითხოვენ, ასე უპასუხა: „შენ მირჩევ და გინდა, რომ მალე დავბრუნდე; არადა აჯობებდა, დაგერწმუნებინე და შემვედრებოდი, რომ ღირსეულ ნერონად დავბრუნდე“.

(2) როცა მღეროდა, თეატრიდან გასვლის უფლება არავის ჰქონდა, აუცილებელი საჭიროებისასაც კი. ამიტომ, ამბობენ, ზოგიერთმა ქალმა თეატრში გააჩინა ბავშვი; ხოლო ბევრი, უკვე მისი მოსმენა და ქება რომ აღარ შეეძლო, კედელზე გადაძრომით იპარებოდა, რაკი კარი[1040] დაკეტილი იყო; ზოგიერთი თავს იმკვდარუნებდა, რათა ტანტრევნებით გაეტანათ. როგორ შფოთავდა და კანკალებდა გამოსვლის წინ, როგორ შურდა თავისი მეტოქეების, როგორ ზაფრავდნენ მსაჯები, - ძნელი დასაჯერებელიც კია. მეტოქეებს გარს უვლიდა, იმათ გასაგონად წუწუნებდა, ზურგსუკან ავსიტყვაობდა მათზე, ხანდახან შეხვედრისას ლანძღავდა კიდევ, გეგონება, იმათი თანაბარი ყოფილიყოს; ზოგის მოსყიდვასაც ცდილობდა, ვინც უფრო უკეთესი იყო იმაზე.

(3) მსაჯებს გამოსვლის წინ უდიდესი პატივისცემით მიმართავდა, არწმუნებდა, რომ გააკეთა ყველაფერი, რაც საჭიროა, თუმცა ყველა შედეგი შემთხვევის საქმეა; და ისინიც, ბრძენი და სწავლული ხალხი, მხედველობაში არ უნდა ღებულობდნენ ამ შემთხვევითობებს. მსაჯები სთხოვდნენ,

მხნედ ყოფილიყო და ესეც უკან ბრუნდებოდა დამშვიდებული, მაგრამ მაინც დამფრთხალი, ზოგიერთი მსაჯის სიჩუმე და თავშეკავება უკმაყოფილებად და ცუდ განწყობად ეჩვენებოდა, და აცხადებდა, რომ ეს ხალხი საეჭვოა.

24. შეჯიბრებისას გულმოდგინედ იცავდა ყველა წესს; დახველებას ვერ ბედავდა, შუბლიდან ოფლს ხელით[1041] იწმენდდა, ხოლო როცა რომელიმე ტრაგედიაში ხელიდან თავის კვერთხი გაუვარდებოდა, უმაღვე აიღებდა და ამაზეც შიშის კანკალი ჰქონდა, რომ ამის გამო მოხსნიდნენ შეჯიბრიდან, და მხოლოდ მაშინლა მშვიდდებოდა, როცა მეორე აქტიორი დაუფიცავდა, რომ ეს არავის შეუმჩნევია ხალხის შეძახილებში და გახურებულ ტაშში. საკუთარ თავს გამარჯვებულად თვითონვე აცხადებდა, ამიტომ ყოველთვის მონაწილეობდა მაცნეთა კონკურსში[1042]. და წინა გამარჯვებულებიდან არც კვალს, და არც ხსოვნა რომ არ დარჩენილიყო, ყველა მათ სტაუეტის და გამოსახულების გადაგებას ბრძანებდა, - კავებით უნდა გაეთრიათ და მოფარებულში გადაეგდოთ.

(2) ბევრჯერ გამოდიოდა მრბოლელად, ოლიმპიაზე ათცხენიანი ეტლებიც კი ატარა, თუმცა თავად ერთ ლექსში ქირდავდა მეფე მითრიდატეს. მართალია, რომ აქ ეტლიდანაც გადმოვარდა. თავიდან დასვეს, მაგრამ რბოლის გაგრძელება ვეღარ შეძლო და არენიდან გავიდა; თუმცა, ამის მიუხედავად, მაინც მიიღო გვირგვინი. უკან რომ ბრუნდებოდა, მთელ პროვინციას თავისუფლება[1043] უბოძა, ხოლო მსაჯებს - რომის მოქალაქეობა და საკმაო ფულადი ჯილდო; ამ მოწყალებაზე თავისი პირით განაცხადა ისთმიის თამაშების დღეს[1044] სტადიონის შუაგულიდან.

25. საბერძნეთიდან ნეაპოლში დაბრუნდა, სადაც ოდესღაც პირველად გამოვიდა, და ქალაქში შემოვიდა თეთრი ცხენებით კედელში გამონგრეულით, თამაშებზე გამარჯვებულთა ჩვეულების მიხედვით. ასევე შევიდა ანციუმშიც, ალბანუმშიც[1045] და რომშიც. რომში იმ ეტლით შემოვიდა, რომლითაც ტრიუმფი გადაიხადა ავგუსტუსმა, ძოწისფერ ტანსაცმელში, ლაბადაზე დაკერებული ოქროს ვარსკვლავებით, თავზე ოლიმპიის გვირგვინით და პითიურიტ[1046] - მარჯვენა ხელში; წინ მოჰქონდათ დანარჩენი გვირგვინები წარწერებით, სად, ვისზე და რომელ ტრაგედიებში მოიპოვა გამარჯვება; უკან, როგორც ოვაციაში, მოდიოდნენ მისი მეტაშეები და

ყვიროდნენ, რომ ემსახურებიან ავგუსტუსს და მეომრებად მოდიან მის ტრიუმფში.

(2) მან გაიარა დიდი ცირკი, სადაც ამისათვის არკა[1047] მოანგრის; მერე ველაბრუმი, ფორუმი, პალატინი და აპოლონის ტაძარი; მთელ მის გზაზე ხალხს მსხვერპლი მოჰქონდა, გზაზე ნელსურნებელს უპკურებდნენ, ლენტებს, მაგალობელ ჩიტებს და ტკბილეულს მიართმევდნენ; წმინდა გვირგვინები[1048] საძინებელში, საწოლის მახლობლად დაჰკიდა; იქვე დაიდგა თავისი ქანდაკება ღირას დამკვრელის პოზაში; ამისთანა გამოსახულებითვე მოჭრა მონეტაც.

(3) მაგრამ არც ამის მერე მიუტოვებია თავისი შრომა და ცდები. ხმის შესანარჩუნებლად ჯარისკაცებს დაუსწრებლად ან მაცნეთი მომართავდა; საქმეებს აკეთებდა თუ ისვენებდა, გვერდით ყოველთვის ჰყავდა წარმოთქმის მასწავლებელი, რომელიც შეახსენებდა ხოლმე, რომ ყელს უნდა გაუფრთხილდეს და ცხვირსახოცით ისუნთქოს. და ბევრს აცხადებდა თავის მეგობრად ან მტრად იმის მიხედვით, თავგამეტებულად თუ ზარმაცად უკრავდნენ ტაშს მის გამოსვლებზე.

26. მისი თავხედობა, ავხორცობა, გარყვნილება, სიფიცხე, სისასტიკე თავიდან ვლინდებოდა თანდათან და შეუმჩნევლად, თითქოს ბავშვური გატაცება იყო, მაგრამ იმთავითვე უკვე ყველასთვის ნათელი გახდა, რომ ეს მანკიერებები - მისი ბუნებიდან მოდის და არა ასაკიდან. ოდნავ ირიჟრაჟებდა თუ არა, გაიკეთებდა დასაძებ თმას ანდა ნაბდის ქუდს დაიხურავდა და მიდიოდა დუქნებში სახეტილოდ ან ქუჩაბანდებში დაყიალობდა. მისი გართობა უწყინარი არ იყო. ვახშმიდან დაბრუნებულ ადამიანებს ურტყამდა, წინააღმდეგობისას დაჭრიდა და წყლის შემკრებ თხრილებში ჩააგდებდა ხოლმე. დუქნებს ტეხავდა და ძარცვავდა, ხოლო სასახლეში ბანაკის ბაზარი მოაწყო, სადაც შეპყრობილი ალაფი ნაწილ-ნაწილ იყიდებოდა ვაჭრობით, ხოლო მოგება კი ქეიფებში ისმებოდა.

(2) ამნაირ შეტაკებებში არაერთხელ შეიძლებოდა თვალი გამოეთხარათ, ან, საერთოდ, მოეკლათ კიდეც. ერთმა სენატორმა[1049] ლამის სიკვდილამდე მიიყვანა, ისე სცემა, რაკი იმის ცოლს აეტორღიალა და ავიწროებდა. ამის შემდეგ გვიანობისას ჯარის ტრიბუნების თანხლებით გამოდიოდა,

შეუმჩნევლად რომ მოყვებოდნენ უკან. ზოგჯერ ხელით სატარებელი ეტლით საიდუმლოდ მივიდოდა თეატრში და პროსცენიუმის სიმაღლიდან აქეზებდა და აკვირდებოდა დავას პანტომიმების გამო, ხოლო როცა ჩხუბი დაიწყებოდა და ქვების ზუზუნნი და სკამების ნამტვრევების შხუილი ატყდებოდა, თავადაც იმას ესროდა ბრბოს, რაც ხელში მოხვდებოდა და ერთ პრეტორს თავიც კი გაუტეხა.

27. როცა ცუდი მიდრეკილებები კარგად გაუჯდა, ხუმრობას და დამალვას თავი დაანება და უარეს მანკიერებებს მისცა თავი.

(2) ქეიფებს შუადღიდან შუალამემდე აგრძელებდა, დროდადრო აბანოებში ფხიზლდებოდა, ზამთარში თბილში, ზაფხულში - ცივში; ხალხის თვალწინ ქეიფობდა, ხელოვნურ გუბურაზე[1050] ანდა დიდ ცირკში, სადაც მთელი რომის მეძავეები და მოცეკვავეები ემსახურებოდნენ.

(3) როცა ტიბრზე მიცურავდა ოსციუმისკენ ანდა ბაიას ყურეში, ნაპირებზე სამიკტნოები ეწყობოდა, სადაც ყველაფერი იყო ღრეობისა და გარყვნილობისთვის, და საიდანაც მიკიტნების ჩაცმული მატრონები ხელის ქნევით ეძახდნენ, რომ მათკენ გაეცურა. ქეიფებს მეგობრების ხარჯზეც აწყობდა, - ერთი მათგანი, აბრეშუმების[1051] დარიგებით, ოთხი მილიონი სესტერცი დაჯდა, ხოლო მეორე, ვარდის წყლით, კიდევ უფრო ძვირი.

28. ისიც არ იკმარა, რომ აზატ ბიჭებთან ცხოვრობდა და ქმრიან ქალებს აცდუნებდა, ვესტალი რუბრია გააუპატიურა. გააზატებული აკტე კინალამ კანონიერ ცოლად მოიყვანა, - რამდენიმე კონსულის წოდების სენატორი მოისყიდა, რომლებიც იფიცებოდნენ, აკტე მეფის საგვარეულოდან[1052] არისო. დაასაჭურისა სპორუსი, ბიჭი და ქალად გადაკეთება მოუწოდოდა, იმასთან ერთად ქორწილი გამართა ყველა წესით, მზითევითა და მაშხალით[1053], დიდი ზარ-ზეიმით შეიყვანა თავის სასახლეში და როგორც ცოლთან, ისე ცხოვრობდა იმასთან. დღესაც ახსოვთ ვიღაცის მარჯვე ხუმრობა, - ადამიანები ბედნიერები იქნებოდნენ, ნერონის მამა დომიციუსსაც რომ ამისთანა ცოლი ჰყოლოდაო.

(2) ამ სპორუსს იმპერატრესას კაბები ჩააცვა, ტანტრევნებით დაჰყავდა თან საბერძნეთშიც შეკრებებზე და ზეიმებზე, და მერე რომშიც, სიგილარიებზე[1054], დროდადრო ნაზად აკოცებდა ხოლმე. სასიყვარულო კავშირს ეძებდა საკუთარ

დედასთანაც[1055], და მხოლოდ მტრებმა[1056] შეაჩერეს, რომლებსაც ეშინოდათ, რომ ძალაუფლების მოყვარული და აულაგმავი ქალი ამით ძალიან დიდ გავლენას მოიპოვებდა. ამაში არავის ეპარებოდა ეჭვი, განსაკუთრებით, იმის მერე, რაც ნერონმა მხევლად ისეთი მეძავი მოიყვანა, აგრიპინასთან მსგავსებით რომ იყო სახელგანთქმული; იმასაც ირწმუნებიან, დედასთან ერთად რომ მგზავრობდა ტახტრევნით, მაშინ მასთან ერთად სისხლის აღმრევ ავხორცობას ეძლეოდა, რაზეც მოწმობდნენ ლაქები ტანსაცმელზე.

29. და საკუთარი სხეული იმდენჯერ მიუცია გარყვნილობისათვის, რომ, ალბათ, ძლივს თუ გადაურჩა სხეულის რომელიმე ასო გაუბინძურებელი. ბოლოს ახალი გასართობი მოიგონა. ნადირის ტყავში გამოწყობილი გალიიდან გამოხტებოდა, სასქესო ორგანოებზე მივარდებოდა ძელებზე მიბმულ შიშველ კაცებს და ქალებს, და ველური ავხორცობის წყურვილს რომ დაიკმაყოფილებდა, აზატ დორიფორუსს[1057] ნებდებოდა. ამ დორიფორუსს თავად გაჰყვა ცოლად, როგორც იმას - სპორუსი; და ისე გაჰკიოდა, იმუდარებოდა და კვნესოდა, როგორც გოგონა გაუპატიურებისას. ზოგიერთისგან მე გავიგე, თითქოს ის მტკიცედ იყო დარწმუნებული, რომ არ არსებობს ქვეყნად ბრძენი და რამეში მაინც სუფთა ადამიანი; და რომ ადამიანები ასაიდუმლებენ და ადვილად მალავენ თავიანთ მანკიერებებს; ამიტომ იმათ, ვინც თავის გარყვნილობაში გამოუტყდებოდა, სხვა დანარჩენსაც პატიობდა ხოლმე.

30. ფულისა და სიმდიდრის ერთადერთ მოხმარებად მფლანგველობას თვლიდა; ანგარიშიან ადამიანებს ბინძურ წუწურაქებს ეძახდა, ხოლო უთავბოლოდ გამნიავებლებს - გემოვნებიან ყოჩაღებს და ცხოვრების უნარის მქონეებს. თავისი ძია გაიუსისა[1058] ყველაზე ძალიან ის მოსწონდა და იმით იყო აღფრთოვანებული, როგორ შეძლო და ისეთ მოკლე დროში როგორ გაანიავა ტიბერიუსის უზარმაზარი ქონება.

(2) ამიტომ თავადაც არ იცოდა შეჩერება არც დანახარჯებში, არც გულუხვობაში. ტირიდატზე, თუმცა ეს დაუჯერებელი ჩანს, რვაასი ათასს ხარჯავდა დღეში, ხოლო წასვლისას ას მილიონზე მეტი აჩუქა. ლირას დამკვრელ მენეკრატესსა და გლადიატორ სპიკულუსს ტრიუმფატორების შესაბამისი ქონება და სასახლეები აჩუქა. მაიმუნის სახის მევახშე პანეროსი, რომელმაც მისგან უმდიდრესი მამულები მიიღო ქალაქში და ქალაქგარეთ, ლამის მეფესავით დამარხა.

(3) მეორედ არაფერს ჩაიცმევდა. თამაშში ფსონს ოთხასი ათასი სესტერციდან და ზემოთ ჩამოდიოდა. თევზაობდა მოოქროვილი, ძოწისფერი და წითელი თოკებით მოქსოვილი ბადით. მოგზაურობდა არანაკლებ ათასი ოთხთვალათი, ჯორებს ვერცხლის ნალები[1059] ჰქონდათ, გამრეკებს - კანუსიუმის მაუდი ეცვათ, ხოლო ირგვლივ - მალემსრბოლელები და მავრიტანელი ცხენოსნები[1060] სამაჯურებით და ბალთებით იწონებდნენ თავს.

31. მაგრამ ყველზე მეტად მშენებლობებში იყო მფლანგველი. პალატინიდან ესკვილინამდე სასახლე გადაჭიმა, ჯერ გასავლელი დაარქვა, მერე, ხანძრისა და აღდგენის შემდეგ, - ოქროსი. მის ზომებზე და მორთულობაზე წარმოდგენის შესაქმნელად საკმარისია მხოლოდ აი, რისი ხსნება: შემოსასვლელი იმ სასახლეში იმ სიმაღლე იყო, რომ შიგ იდგა იმპერატორის კოლოსლური სტატუეტი, სიმაღლით ას ოცი ფუნტი[1061]; მოედანი ისეთი იყო, რომ სამმაგი პორტიკი გვერდებზე ერთი მილის სიგრძისა გახლდათ; შიგნით იყო გუბურა, ზღვისმაგვარი, გარშემორტყმული შენობებით, როგორც ქალაქი, მერე - მინდვრები, ნახნავებით გადაჭრელებული, საძოვრებით, ტყეებით და ვენახებით, და შიგ უამრავი შინაური საქონელი და ველური ნადირი[1062].

(2) დანარჩენ ოთახებში ყველაფერი ოქროთი იყო დაფარული, მორთული ძვირფასი ქვებით და მარგალიტის ნიჟარებით; სასადილო ოთახებში ჭერი ცალობრივი იყო, მოსაბრუნებელი ფილებით, რათა ფერები გაეზნია; ნასვრეტებით, რათა არომატი ეფრქვია. მთავარი პალატა მრგვალი იყო და დღე და ღამე შეუჩერებლად ბრუნავდა[1063] ცის კაბადონის მსგავსად. აბანოებში მოდიოდა მზის და გოგირდის წყლები. და როცა ასეთი სასახლე დასრულდა და აკურთხეს, ნერონმა მის საქებრად ისლა თქვა, რომ ადამიანურად იცხოვრებდა, ბოლოს და ბოლოს.

(3) ამას გარდა, მისერნუმიდან ავერნუმის ტბამდე[1064] აუზის მშენებლობა დაიწყო, გადახურულისა და გვერდებზე პორტიკებით, რომელშიც უნდა მიეყვანა მთელი ბაიის[1065] ცხელი წყაროები; დაიწყო არხიც[1066] ავერნუმიდან ოსტიუმამდე, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო იქ ჩასვლა ხომალდით, მაგრამ საზღვაო გზით არა; სიგრძით ას სამოცი მილი უნდა ყოფილიყო, სიგანით კი ისეთი, რომ ორ კვინკვერემას[1067] გვერდი აევლო ერთმანეთისთვის. ამ

სამუშაოების საწარმოებლად იტალიიდან ყველა წასულს უკან დაბრუნება უბრძანა, და სიკვდილმისჯილ სისხლის სამართლის დამნაშავეებსაც აქ უნდა ემუშავათ.

(4) ამ უგუნურ დანახარჯებისკენ უბიძგებდა არა მხოლოდ იმპერიის სიმდიდრის რწმენა, არამედ ამაო იმედი, მიწის ქვეშ მოედებნა აურაცხელი სიმდიდრე. ერთი რომელი მხედარი[1068] ფიცით არწმუნებდა, თითქოს აფრიკაში, უზამაზარ გამოქვაბულებში დამარხულია ძველი ხაზინა, რომელიც ტირიდან გაქცევისას თან წაიღო დედოფალმა დიდონამ, კართაგენის დამაარსებელმა, და მისი მოპოვება თითქმის უშრომლად შეიძლებოდა.

32. როცა ამ იმედმა მოატყუა, და თითქმის სილატაკემდე გამოიფიტა და გაღარიბდა, იძულებული გახდა, ჯარისკაცებისთვის ჯამაგირი დაეგვიანებინა, ვეტერანებისთვის ჯილდოები შეეწყვიტა, - მაშინ პირდაპირ ცილისწამებებსა და გამოძალვებს მიჰყო ხელი.

(2) პირველ რიგში, მიიღო კანონი, რომლის მიხედვით, იმ გარდაცვლილი აზატების მემკვიდრეობით, ვინც ცხადი მიზეზის გარეშე[1069] ნათესავი ოჯახების სახელს ატარებდა, ღებულობდა არა ნახევარ, არამედ ხუთ მეექვსედ ქონებას; შემდეგ, - რომ ანდერძებით, სადაც აღმოჩენილი იქნებოდა უმადურობა[1070] იმპერატორის მიმართ, მთელი ქონება გადადიოდა ხაზინის საკუთრებაში, ხოლო ვექილები, რომლებიც ამ ანდერძს ჩაიწერდნენ ან თავად დაწერდნენ, ისჯებოდნენ; მერე, - რომ დიდებულების შეურაცხყოფას ექვემდებარებოდა ნებისმიერი სიტყვა და საქციელი[1071], რაზეც კი მოწმე გამოინახებოდა.

(3) ის საჩუქრებიც კი, ქალაქებიდან მიღებული გამარჯვების გვირგვინების სანაცვლოდ რომ გასცა, უკან მოითხოვა. ერთხელ იისფერი და ძოწისფერი აკრძალა, თავად მიაგზავნა ბაზარში გამყიდველი ამ საღებავის რამდენიმე უნციით და ამის მერე ყველა ვაჭარს ფარდულები დაუბეჭდა[1072]. ამბობენ, სიმღერით გამოსვლისას, მაყურებელში ქალი დაინახა აკრძალული მეწამული კაბით და თავის მსახურებს იმისკენ ანიშნა. ის ქალი გამოათრიეს რიგებიდან, და მარტო კაბა კი არ წაართვა, მთელი ქონებაც.

(4) დავალებებს რომ იძლეოდა, ყოველთვის დასძენდა: „და მე რაც მჭირდება, იცი“, და „ისე მოვიქცეთ, რომ არავის არაფერი

დარჩეს“. ბოლოს, მრავალ ტაძარს წაართვა შეწირულობები, ხოლო ოქროს და ვერცხლის ქანდაკებები გადასადნობად მისცა, - მათ შორის, პენატების სტატუეტები, შემდეგში გალობამ რომ აღადგინა.

33. თავისი ბოროტმოქმედება და მკვლელობები კლავდიუსიდან დაიწყო. მისი მკვლელობის წამომწყები არა ყოფილა, მაგრამ იცოდა და არც მალავდა ამას; მაგალითად, ბერძნულად მომზადებულ თეთრ სოკოს იმ დროიდან ეძახდა „ღმერთების საჭმელს“, რაკი კლავდიუსს სწორედ თეთრი სოკოთი მიუტანეს შხამი. ყოველ შემთხვევაში, მიცვალებულს სდევნიდა სიტყვებითაც და საქციელითაც; ხან სისულელეში ადანაშაულებდა, ხანაც სისასტიკეში; მაგალითად, მისი საყვარელი ხუმრობა იყო იმის თქმა, რომ კლავდიუსი მორჩა „სულელის თამაშს“ მოკვდავთა შორის, თან სიტყვა morari-ს[1073] პირველ მარცვალს გაწელავდა ხოლმე. ბევრი მისი გადწყვეტილება და დადგენილება გააუქმა, როგორც სუსტი ჭკუის და თავგუნება კაცისა; და მისი დასაკრძალავი კოცონის ადგილსაც კი უბადრუკი და თხელი ღობე შემოავლო.[1074]

(2) ბრიტანიკუსი[1075], ვისიც იმდენად არ შურდა, სასიამოვნო ხმა რომ ჰქონდა, რამდენადაც ეშინოდა, რაკი შეიძლებოდა, ხალხს იმისთვის უფრო მეტი პატივი მიეგო, ვინაიდან მამამისი ახსოვდათ, - გადწყვიტა, საწამლავით ჩამოეშორებინა. ეს საწამლავი მიიღო ვიღაც ლუკუსტასგან, შხამების გამომგონებლისგან. მაგრამ შხამი სუსტი აღმოჩნდა, ვიდრე ეგონათ და ბრიტანიკუსმა მხოლოდ შეუძლოდ იგრძნო თავი. მაშინ ის ქალი თავისთან დაიბარა და თავისი ხელით სცემდა, თან უყვიროდა, რომ საწამლავი კი არა, წამალი მისცა. ქალი თავს იმართლებდა, ცოტა შხამი იმიტომ ჩაედო, რომ დანაშაულის შემდეგ ხალხში გაჩენილი სიძულვილისგან გადაერჩინა. მაგრამ მან დაუყვირა: „ნამდვილად, იულიუსის კანონისა მეშინია!“[1076] და აიძულა იქვე, საძინებელში, მის თვალწინ მოეხარშა ყველაზე ძლიერი და სწრაფმოქმედი შხამი.

(3) საწამლავი თიკანზე გამოსცადეს და ცხოველი ხუთ საათში მოკვდა; რამდენჯერმე წამოადუღეს და მიღებული მიქსტურა გოჭს მიუგდეს, რომელიც ადგილზევე გახევდა; მაშინ ნერონმა ბრძანა, სუფრაზე მიეტანათ და მასთან ერთად სადილად მჯდომი ბრიტანიკუსისთვის მიერთმიათ. პირველივე ლუკმაზე ბრიტანიკუსი მკვდარი გადავარდა; ხოლო ნერონმა თანამეინახეები მოატყუა, რომ ეს ჩვეულებრივი გულღონებაა;

მეორე დღესვე დამარხა, თავსხმა წვიმაში, ფაცხაფუცხით და უპატიოდ. ლუკუსტამ კი შესრულებული საქმისათვის მიიღო დაუსჯელობაც, მდიდარი მამულებიც და შეგირდებიც.

34. დედა იმიტომ არ უყვარდა, რომ თვალს ადევნებდა და მკაცრად განსჯიდა მის სიტყვას თუ საქციელს. თავიდან ცდილობდა, ასე თუ ისე გამოეწვია მისი სიძულვილი, ხელისუფლებაზე უარის თქმით და როდოსზე წასვლით იმუქრებოდა; მერე ყველა პატივი და ხელისუფლება ჩამოართვა, მეომრები და გერმანელი მცველები წაართვა, უარი უთხრა ჭერზე და სასახლიდანაც გააგდო; მაგრამ იქაც წამითაც კი არ აძლევდა მოსვენებას, მიწაზე თუ წყალზე დევნიდა, - მისი დაქირავებული ხალხი რომში სასამართლოსთვის გადაცემის მუქარით აწყენინებდა ხოლმე, ზღვაზე დასასვენებლად მყოფს - დაცინვით და გინებით.

(2) ბოლოს, დედის მუქარებით და მოურჯულებლობით დაშინებულმა, მისი დალუპვა გადაწყვიტა[1077]. სამჯერ სცადა მისი მოწამვლა, სანამ არ მიხვდა, რომ დედამისი წინასწარ ღებულობს შხამსაწინააღმდეგო საშუალებას. მაშინ მისი საწოლის თავზე ცალობრივი ჭერი მოაწყო, რომ მანქანით გაეთავისუფლებინა კილოებისაგან და მძინარისთვის ზედ დაეყარა, მაგრამ თანამონაწილეებმა ვერ შეძლეს ამ ჩანაფიქრის საიდუმლოდ შენახვა. მაშინ დასანგრევი ხომალდი[1078] გამოიგონა, რათა გემის ჩაძირვით დაეღუპა ანდა კაიუტის ჩავარდნით. მრისხანება მოჩვენებითი მოწყალებით შეცვალა, მეტად ნაზი წერილით მიიწვია ბაიაში, რათა ერთად ეზეიმათ კვინკვატრიები[1079]; აქ ქეიფით შეიქცია, ხოლო ტრიერარქებს უბრძანა, დედამისის ლიბურნის გალერა[1080] დაეზიანებინათ, თითქოსდა უნებური შეჯახებით; ხოლო როცა დედამ უკან, ბავლიში[1081] დააპირა დაბრუნება, იმ ძალით დაზიანებული გალერის ნაცვლად თავისი ხელოვნურად აგებული ხომალდი მისცა, ალერსიანად გააცილა და გამოთხოვებისას მკერდზეც აკოცა.

(3) ღამის დარჩენილი ნაწილი თვალმოუხუჭავად გაატარა, დიდი მოთმინებით უცდიდა თავისი ჩანაფიქრის შედეგს. ხოლო როცა შეიტყო, რომ ყველაფერი სულ სხვანაირად მოხდა, დედა რომ ცურვით დაუძვრა[1082] და როცა მისმა აზატმა ლუციუს აგერმუსმა სიხარულით მოუტანა ცნობა, რომ დედამისი ცოცხალი და ჯანმრთელია, მაშინ, სხვა რომ ველარაფერი მოიფიქრა, ბრძანა, აგერმუსისთვის ხანჯალი

მიეგდოთ, მერე ხელი ეტაცათ და გაეთოკათ, როგორც მოგზავნილი მკვლელი, ხოლო აგრიპინა ისე მოეკლათ, რომ თითქოს დანაშაულში გამომჟღავნებულმა მოიკლა თავი.

(4) ამას, სანდო წყაროებზე მითითებით, უფრო საზარელ წვრილმანებს ამატებენ. თითქოს თავადვე მიირბინა მოკლულის[1083] სხეულის სანახავად, მის ასოებს სინჯავდა, ზოგს აქებდა და ზოგსაც წყევლიდა; ამის გამო დაღევა მოუნდა და იქვე ლოთობდა. და თუმცა მეომრებიც, სენატიც და ხალხიც ამართლებდნენ თავიანთი მილოცვებით, სინდისის ქენჯნას ვერც მაშინ გაექცა, ვერც მერე, და არაერთხელ უღიარებია, რომ სულ თან სდევს დედის აჩრდილი, მათრახიან და მაშხალებიან ფურიებთან ერთად. ამიტომ აწყობდა ჯადოქრების რიტუალებს, ცდილობდა დედის სული გამოეძახებინა და შენდობას შევედრებოდა; ამავე მიზეზით საბერძნეთშიც, ელევსინის საიდუმლოებებში, სადაც მაცნე წასვლას უბრძანებს უღირსებს და დამნაშავეებს, ვერ გაბედა განდობის მიღება.

(5) დედის მკვლელობას დეიდისაც[1084] მოაყოლა. დეიდა მაშინ მოინახულა, როცა ის ყაბზობით იტანჯებოდა; მოხუცი ქალი, როგორც ყოველთვის, წვერზე მოეფერა და ალერსიანად უთხრა: „ნეტავი, ეს წვერი გაპარსული მაჩვენა და მერე მომკლა“; ხოლო ეს მეგობრებს მიუბრუნდა და დამცინავად თქვა, რომ ახლაც მოიპარსავს; და უბრძანა ექიმებს, რომ დიდი დოზით მიეცათ საძილე წამალი. ჯერ კიდევ სული არ ამოსვლოდა დეიდას, რომ უკვე იმის მემკვიდრეობაში ჩადგა, - ანდერძი გახსნა, რათა არაფერი გაეშვა ხელიდან.

35. ოქტავიას მერე ორჯერ მოიყვანა ცოლი - პოპეა საბინა, რომლის მამა კვესტორი იყო, ხოლო პიველი ქმარი[1085] - რომაელი მხედარი; და სტატილია მესალინა, ტავრუსის შვილთაშვილი, ორგზის კონსულისა და ტრიუმფატორისა, - ცოლად რომ მოეყვანა, მისი ქმარი, ატიკუს ვესტინუსი[1086] მოკლა, როცა ის კონსული იყო. ოქტავიასთან ცხოვრება მალე ექცა ტვირთად; მეგობრებს საყვედურებზე პასუხობდა, რომ მისგან საკმარისია მეუღლის წოდება[1087].

(2) მისი დახრჩობის რამდენიმე წარუმატებელი ცდის შემდეგ გაშორდა უნაყოფოების გამო, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხი არ ამართლებდა ამ დაცილებას და ლანძღავდა; მერე გადაასახლა[1088] და, ბოლოს, სიკვდილით დასაჯა მრუშობაში

იმდენად უაზრო და თავხედური ბრალდებისათვის, რომ ეს წამების დროსაც კი არავინ დაადასტურა; და ნერონი იძულებული იყო, ცრუმოწმედ დაეჭირავებინა ბიძამისი ანიკეტუსი[1089], რომელმაც განაცხადა, რომ ეშაკობით დაეუფლა ამ ქალს.

(3) პოპეა ცოლად მოიყვანა ოქტავიასთან გამოჩენის მეთორმეტე დღეს და უსაზღვროდ უყვარდა; მაგრამ ისიც მოკლა, ფეხით დაახრჩო, ავადმყოფი და ფეხმძიმე, როცა ძალიან გვიან დაბრუნდა დოღებიდან, ქალი კი საყვედურებით დახვდა. პოპეასგან ეყოლა ქალიშვილი კლავდია ავგუსტა, მაგრამ პატარაობისას გარდაიცვალა.

(4) ჭეშმარიტად, ახლობლებიდან არავინ დაუნდია თავის დანაშაულებში. ანტონია, კლავდიუსის ქალიშვილი, რომელმაც პოპეას სიკვდილის მერე უარი თქვა მის ცოლად გაყოლაზე, შეთქმულების მომზადებაში დაადანაშაულა და სიკვდილით დასაჯა. ამას მოჰყვნენ დანარჩენი მისი ნათესავები და თავისიანები; მათ შორის იყო ახალგაზრდა ავლუს პლავტიუსი[1090], რომელიც სიკვდილით დასჯის წინ გააუპატიურა და თქვა: „დაე, ახლა დედაჩემი მოვიდეს თავისი ნათესავის საკოცნელად!“ - რადგან, მისი სიტყვებით, აგრიპინას უყვარდა ეს ყმაწვილი და ძალაუფლების მიღების იმედს უნერგავდა.

(5) თავის გერზე, რუფუს კრისპინუსზე, პოპეას შვილზე მონებს უბრძანა, თევზაობის დროს ზღვაში დაეხრჩოთ, რაკი მოისმინა, რომ ბიჭი თამაშისას მხედართმთავრად და იმპერატორად ასახელებდა თავს. ტუსკუსი, თავისი ძიძის შვილი იმიტომ მოწამლა, რომ ეგვიპტეში პროკურატორად ყოფნისას იმ აბანოში იბანავა, რომელიც ნერონს უნდა ეკურთხებინა. სენეკა[1091], თავისი აღმზრდელი, აიძულა, თავი მოეკლა, თუმცა როცა მან განთავისუფლება სთხოვა და უარი თქვა მთელ თავის სიმდიდრეზე, ნერონი მრავალჯერ წმინდა ფიცით არწმუნებდა, რომ მისი ეჭვები ტყუილია და უმაღლეს მოკვდება, ვიდრე დამრიგებელს ბოროტებას გაუკეთებს. ბურუსს, პრეტორიელების მეთაურს ყელის ტკივილის წამალს დაჰირდა და შხამი გაუგზავნა. მოხუცი და მდიდარი აზატები[1092], ვინც ოდესღაც შვილად აყვანაში და მერე იმპერატორად გახდომაში დაეხმარნენ, საწამლავით მოიშორა, - ან საჭმელში გაურია, ან სასმელში.

36. არანაკლები მძვინვარებით უსწორდებოდა უცხო და გარეშე ხალხს. კუდიანი ვარსკვლავი[1093], საყოველთაო რწმენით, უმაღლეს მბრძანებლებს რომ ემუქრებოდა სიკვდილით, მიყოლებით რამდენიმე ღამე იდგა ცაზე; ამით შეშფოთებულმა ასტროლოგ ბალბუსისგან შეიტყო, რომ, როგორც წესი, მეფეები თავს გამოისყიდიან ხოლმე რომელიმე ბრწყინვალე სიკვდილით დასჯით, საკუთარ თავს ქვეშევრდომისაზე სცვლიან, და ამანაც სასიკვდილოდ გაწირა სახელმწიფოს მთელი სახელიანი მოღვაწეები - მით უმეტეს, რომ ამისათვის მშვენიერი მიზეზი გაუჩნდა ორი შეთქმულების გახსნით: პირველი და მთავარი დაგეგმილი იყო პიზონის[1094] მიერ რომში, მეორე - ვინციუსის[1095] მიერ ბენევეტეში.

(2) შეთქმულები პასუხობდნენ სამმაგი ჯაჭვების ბორკილებში, - ერთნი თავისი ნებით აღიარებდნენ დანაშაულს, მეორენი ამას დამსახურებად უთვლიდნენ საკუთარ თავს, რაკი, მათი სიტყვით, მხოლოდ სიკვდილით შეიძლებოდა დახმარებოდნენ კაცს, რომელიც ყველა მანკიერებით[1096] იყო გასვრილი. შეთქმულთა შვილები გააძევეს რომიდან და საწამლავით ანდა შიმშილით დახოცეს: ერთნი, როგორც ცნობილია, ამოწყვეტეს საერთო საუზმეზე, თავიანთი აღმზრდელებიანად და მსახურებიანად; სხვებს აკრძალაული ჰქონდათ, საჭმლის ფული გამოემუშავებინათ.

37. ამის მერე უსაზღვროდ და განურჩევლად სჯიდა, ვინც უნდოდა და რისთვისაც უნდოდა. სხვებზე რომ არაფერი ვთქვათ, სალვიდიენუს ორფიტუსი ბრალდებული იქნა იმაში, რომ ფორუმის მახლობლად[1097], თავის სახლში მოწყობილი სამი ფუნდუკი თავისუფალი ქალაქების ელჩებს მიაქირავა; კასიუს ლონგინუსი, უსინათლო სამართალმცოდნე - იმიტომ, რომ თავისი ძველი, საგვარეულო სურათების გვერდით გაიუსი კასიუსის სახე შეინახა, კეისრის მკვლელისა; პეტუს თრასეა - იმიტომ, რომ მისი დამრიგებელივით კუმტი და პირქუში სახე ჰქონდა ყოველთვის.

(2) სიკვდილს რომ უბრძანებდა, მსჯავრდებულებს დათვლილ საათებს უტოვებდა; და შეფერხება რომ არ ყოფილიყო, ეჭიმებს მიუჩენდა ხოლმე, რომლებიც მაშინვე „მიდიოდნენ დასახმარებლად“ შეყოყმანებულებთან - ასე ეძახდა ძარღვების სასიკვდილო გახსნას. იყო ერთი სახელგანთქმული მსუნაგი[1098], წარმოშობით ეგვიპტიდან, ვისაც შეეძლო უმი ხორცის ჭამაც, და ნებისმიერი რამისაც, - ამბობენ, რომ ნერონს

უნდოდა, დასაგლეჯად და შესაჭმელად ცოცხალი ადამიანები მიეცა მისთვის.

(3) თავისი ასეთი წარმატებებით რომ ამაყობდა და დიდგულობდა, წამოიძახებდა ხოლმე, რომ მისმა წინამორბედებმა არ იცოდნენ, როგორი ხელისუფლება იყო მათ ხელში; და, დროდადრო, ხშირ-ხშირად და დაუფარავად აცხადებდა, რომ დარჩენილ სენატორებსაც არ დაინდობს, მთელ მათ ფენას ოდესმე ამოძირკვავს სახელმწიფოდან, ხოლო ჯარებს და პროვინციებს მხედრებს და აზატებს მიანდობს. ყოველ შემთხვევაში, როცა მიდიოდა ან მოდიოდა, სენატორებს არ დაუშვებდა ხოლმე საკოცნელად[1099] და არც მათ მისალმებას პასუხობდა; ხოლო ისთმუსზე სამუშაოებს რომ იწყებდა, დიდი ბრბოს წინაშე, ყველას გასაგონად ისურვა, რომ ეს საქმე მისთვის და რომელი ხალხისთვის ყოფილიყო სასიკეთო, სენატი არ უხსენებია.

38. არც ხალხის და არც დედაქალაქის კედლების შეწყალება არ იცოდა. ერთხელ ვილაცამ თქვა ლაპარაკში: როცა მოვკვდები, დაე, მიწა დაიწვას ცეცხლში![1100]

„არა, - შეაწყვეტინა ნერონმა, - სანამ ცოცხალი ვარ!“ და ამას მიაღწია. თითქოს არ მოსწონდა მახინჯი, ძველი სახლები და ვიწრო, მიმოხვეული ქუჩაბანდები, მან რომი დაწვა იმდენად დაუფარავად, რომ ბევრი კონსულარი თავის ეზოებში იჭერდა მის მაშხალიან და ძენძიან მსახურებს, მაგრამ იმათი ხელის ზლებას ვერ ბედავდა; ხოლო ოქროს სასახლის მახლობლად მდგარი ბელლები, რომლებიც, ნერონის აზრით, ძალიან დიდ ადგილს ართმევდნენ, თავიდან თითქოს სამხედრო მანქანებით დაანგრიეს, მერე კი დაწვეს, რადგან მარცვალსაცავების კედლები ქვისგან იყო აშენებული.

(2) ექვსი დღე და შვიდი ღამე მძვინვარებდა უბედურება[1101], ხოლო ხალხი თავშესაფარს ქვის ძეგლებში და საფლავებში ეძებდა. ურიცხვი საცხოვრებელი შენობების გარდა იწვოდა ძველი მხედართმთავრების სახლები, ჯერ კიდევ მტრისგან ნალაფევით რომ იყო დამშვენებული; იწვოდა ღმერთების ტაძრები, აგებული და ნაკურთხი მეფეთა წლებში, მერე კი - პუნიკურ და გალიის ომებისას; იწვოდა ყველაფერი ღირსეული და სამახსოვრო, რაც ძველი დროებიდან შემონახულიყო. ამ ხანძარს მეცენატის კომპიდან[1102] უყურებდა, ტკბებოდა, მისი სიტყვებით, დიდებული ალით; და თეატრალურ

ჩაცმულობაში გამოწყობილი თავიდან ბოლომდე მღეროდა „ილიუმის დაქცევას“[1103].

(3) მაგრამ არც აქ გაუშვია ხელიდან ალაფის მოპოვების და ხელის მოთბობის შემთხვევა. გამოაცხადა, რომ ნანგრევებს და გვამებს დაწვავდნენ სახელმწიფოს ხარჯზე და ხალხს თავისი ქონების ნარჩენებთან არ უშვებდა; შემოწირულობებს[1104] პროვინციებიდან და კერძო პირებიდან არათუ ღებულობდა, არამედ მოითხოვდა კიდევ და საბოლოოდ აღატაკებდა მათ.

39. იმ ფათერაკებსა და უბედურებებს[1105], რომლებშიც ნერონი იყო დამნაშავე, ბედმა სხვებიც დაამატა: შავი ჭირი, რომელმაც ერთი შემოდგომის განმავლობაში ოცდაათი ათასი კაცი ჩაწერა დასაკრძალავ სიებში[1106]; დამარცხება ბრიტანეთში[1107], სადაც ორი ქალაქი გაიძარცვა, ხოლო მოქალაქეთა და მოკავშირეთა უმეტესობა გაწყდა; სამარცხვინო დამარცხება აღმოსავლეთში, რომლის გამოც სომხეთში ლეგიონებმა უღელქვეშ გაიარეს[1108], ხოლო სირია თითქმის დაკარგული იყო.

ამ ყველაფერში განსაკუთებით საოცარია და შესანიშნავი ის გულგრილობა, რომლითაც ხალხის საყვედურებსა და წყევლას ღებულობდა. არავისთან იყო ისე შემწყნარებელი, როგორც იმათთან, ვინც თავს ესხმოდა დაცინვებითა და ლექსებით.

(2) მაშინ ბევრი იწერებოდა ეს ლექსები, ლათინურადაც და ბერძნულადაც, და ხელიდან ხელში გადადიოდა; მაგალითად, ასეთები: ნერონი არის, ალკმეოსი, თუა ორესტე -

დედები მოკლეს სამივემ და სიკვდილს მონებენ.

კენტი და ლუწი დაითვალე წერა-მწერლისა

და შენც იპოვი: ნერონია მკვლელი დედისა[1109].

ენეასს მოჰგავს, თუ შეხედავ, მმართველი ჩვენი, ტროადან მამა რომ გაჰყავდა, - ეს დედას შველის[1110].

თუკი პართელი მშვილდს ამღერებს, ეს - ლირას დამღერს, თუკი ის შორით მტყორცნელია, ეს - მაღლით დაგვმზერს.

რომი - სასახლედ, ჩვენ - ღატაკად გვაქცია ყველა, საით გავაქცეთ, ვეიშიც[1111] კი ვერ ვპოვებთ შვებას.

თუმცა არ უძებნია შემთხზვლები, ხოლო როცა ზოგიერთზე დასმენა შევიდა სენატში, იმათთვის მკაცრი სასჯელი აკრძალა.

(3) ერთხელ, ქუჩაში მიმავალს ცინიკოსმა ისიდორუსმა ხმამაღლა დასცინა, რომ „ნავპლიუისის[1112] უბედურებაში“ კარგად მღერის, ხოლო საკუთარ უბედურებებს ვერ უმკლავდება. ატელანის ფარსების აქტიორმა დატუსმა ამ სიტყვებზე: მშვიდობით, მამავ! მშვიდობით, დედავ!

მოძრაობებით აჩვენა, თითქოს სვამდა და მიცურავდა; ამით ფარულად მიანიშნებდა კლავდიუსის და აგრიპინას სიკვდილზე. ხოლო ბოლო სიტყვებზე -

სიკვდილისაკენ თქვენი გზა მიდის! -

ხელით სენატისკენ მიუთითა. მაგრამ როგორც ფილოსოფოსს, ასევე აქტიორს რომიდან და იტალიიდან გაძევება მიუსაჯა - ან თავისი წახდენილი დიდება ეზიზღებოდა, ანდა მახვილგონივრობის კიდევ უფრო გაღვივება არ სურდა წყენის დატყობით.

40. ამნაირ მმართველს თითქმის თოთხმეტი წელიწადი უძლებდა მსოფლიო და, ბოლოს, დაამხო. ამას სათავე დაუდო გალიამ, იულიუს ვინდექსის მეთაურობით, რომელიც მაშინ ამ პროვინციის პროტოპრეტორი გახლდათ.

(2) უკვე დიდი ხანი იყო, რაც ნერონს უწინასწარმეტყველეს ასტროლოგებმა, რომ ადრე თუ გვიან, ჩამოაგდებენ; მაშინ თქვა თავისი ცნობილი სიტყვები: „პურს ხელობით შევჭამ!“ - რათა ამით გაემართლებინა თავისი ვარჯიში ღირას დაკვრის ხელოვნებაში, მმართველისთვის - გასართობი, მაგრამ უბრალო კაცისთვის - აუცილებელი. სხვათა შორის, სხვები ჰპირდებოდნენ, რომ დამხობილიც კი შეინარჩუნებს ძალაუფლებას აღმოსავლეთზე, - ზოგიერთი პირდაპირ ასახელებდა იერუსალიმის სამეფოს, - ხოლო ბევრი წინანდელი მდგომარეობის აღდგენას უქადდენ. ეს იმედი უფრო სიამოვნებდა, და როცა ჯერ დაკარგა და მერე ისევ დაიბრუნა სომხეთი და ბრიტანეთი[1113], მაშინ გადაწყვიტა, რომ საბედისწერო უბედურებები უკვე აღსრულდა მის თავს.

(3) როცა აპოლონის დელფოსის ორაკულმა ურჩია, რომ სამოცდაცამეტი წლისა უნდა შეშინებოდა, ასე განსაჯა, რომ აი, მაშინ კი მოკვდება - გალბას ასაკზე არ უფიქრია - თავისი მარადიული და განსაკუთრებული ბედნიერების ისეთი რწმენით განიმსჭვალა, რომ ხომალდის დაღუპვის შემდეგ, სადაც მთელი მისი ძვირფასეულობა დაიღუპა, რწმენით

განუცხადა მეგობრებს, რომ თევზები გამოუტანენ[1114] თავის საგანძურს.

(4) ნეაპოლში იყო, გალიის აჯანყებაზე რომ გაიგო იმავე დღეს, როცა დედამისი მოკლა ერთი წლის წინ. ეს ცნობა მშვიდად და გულგრილად მიიღო; შეიძლებოდა, მოსჩვენებოდათ კიდეც, რომ უხაროდა მდიდარი პროვინციების გაძარცვის ხელსაყრელი შემთხვევა, რასაც ომის კანონი აძლევდა. მაშინვე გიმნასიისკენ განაგრძო გზა, სადაც ინტერესით უყურებდა მოჭიდავეების შეჯიბს; სადილზე ახალი მოხსნებები მოვიდა, კიდეც უფრო საგანგაშო, მაგრამ ცივი დარჩა და მხოლოდ დაიმუქრა, რომ მეამბოხეებს შავი დღე დაადგებათ. და მერე, მთელი რვა დღე არც წერილები გაუგზავნია, არც ბრანებები, არც მიწერილობები, ყველა საქმე დაივიწყა.

41. ბოლოს, ვინდექსის ახალ-ახალი ედიქტებით აღშფოთებულმა, სენატს წერილი გაუგზავნა, მოუწოდებდა შური ეძიათ მისთვის და სამშობლოსათვის, მაგრამ თავად არ გამოცხადებულა, ყელის ტკივილი მოიმიზეზა. ყველაზე მეტად იმან გაამწარა, რომ ვინდექსმა ღირას სულმდაბალი დამკვრელი[1115] და ნერონი კი არა, აჰენობარბუსი დაუძახა. ამაზე განაცხადა, რომ ისევ დაიბრუნებს თავის საგვარეულო სახელს, რითაც ასე საწყენად ქირდავენ, ხოლო შვილად აყვანისას მიღებულს კი უარყოფს. დანარჩენი ბრალდებები ცრუდ გამოაცხადა, უკვე იმიტომ, რომ იმ ხელოვნების უცოდინარობაში სდებენ ბრალს, რომელშიც დაუღალავი ვარჯიშით სრულყოფილებამდე მივიდა, და ყველას ჩაეკითხებოდა ხოლმე, - თავისზე უკეთესი ღირაზე დამკვრელი ეგულებათ სადმე?

(2) ახალ-ახალი ცბობებით იძულებულმა, ბოლოს და ბოლოს, გულისფართხალით გასწია რომისკენ. გზაში ერთმა პატარა ნიშანმა გაამხნევა, ერთ ქანდაკებაზე რომელიც მხედრის გამოსახულება დაინახა, რომელიც ჩამოვარდნილ გალელ მხედარს თმით მიათრევდა, და ამის დანახვაზე სიხარულით შეხტა და ხელების ზეაჰყრობით ზეცას მადლობა გადაუხადა. მაგრამ მაშინაც არ გამოსულა სიტყვით არც სენატში და არც სახალხო, არამედ სასახლეში დაიბარა ცნობილი მოქალაქეები, მოკლე ბჭობა გამართა და დღის დანარჩენი ნაწილი იმათ წყლის ახალ და უჩვეულო ფორმის ორგანიზმებს ათვალიერებინებდა, დაწვრილებით უხსნიდა თითოეული ამ ორგანიზმის მოწყობილობას და აგებულებას; და იმასაც კი

დაჰპირდა, რომ თეატრში გამოფენდა, თუკი ვინდექსის ნებართვაც იქნება.

42. როცა შეიტყო, რომ გალბა ესპანეთიანად განუდგა, ძირს დავარდა, სულისხუთვისგან დიდხანს იწვა მკვდარივით და სიტყვას არ ამბობდა; ხოლო როცა გონს მოვიდა, კაბა შემოიხია, თავში იცემდა, ხმამაღლა ყვიროდა, რომ ყველაფერი დამთავრებულია. მოხუცი ძიძა ამშვიდებდა, ახსენებდა, რომ ეს სხვა მმართველებსაც მოსვლიათ; მაგრამ პასუხობდა, რომ მისი ბედი - არარსებული და არგაგონილია, სიცოცხლეშივე კარგავს იმპერატორის ძალაუფლებას.

(2) მით უფრო, თავის ჩვეულებრივ გარყვნილობაზე და ზეიმებზე უარი არ უთქვამს. უფრო მეტიც, როცა პროვინციებიდან რაღაც კარგი ცნობები მოვიდა, იმან მდიდრულ ქეიფში იმღერა დაცინვით შეთხზული სიმღერები აჯანყების ბელადებზე, თან სხეულის მოძრაობასაც აყოლებდა, და ეს სიმღერები მაშინვე აიტაცეს ყველგან. ხოლო როცა ჩუმად მივიდა თეატრში, წარმოდგენაზე, სადაც დიდი წარმატება ჰქონდა ერთ აქტიორს, იმასთან კაცი გაგზავნა და დააბარა: „იმით სარგებლობ, რომ იმპერატორი დაკავებულია“[1116].

43. ამბობენ, აჯანყების დასაწყისში ისეთ ოცნებას ეძლეოდა ყველაზე საზარელი და ობროდული ჩანაფიქრებით, სრულად რომ პასუხობდნენ მის ზნეობას. პროვინციების და ჯარების ყველა მეთაურის მოკვლა და გამოცვლა უნდოდა, როგორც შეთქმულების მონაწილეებისა და თანამოაზრეებისა; ყველა ლტოლვილი ანდა რომში მცხოვრები გალი უნდა ამოეწყვიტა - ერთნი, რათა არ მიმხრობოდნენ აჯანყებას; მეორენი - როგორც თანამზრახველები და დამხმარეები თავისი თანამემამულეებისა; გალიის პროვინციები ჯარისთვის მიეცა საჯიჯგნად; მთელი სენატი ქეიფისას მოეწამლა შხამით; დედაქალაქი დაეწვა, ხოლო ქუჩებში გამოემშვა გარეული მხეცები, რათა ძნელი ყოფილიყო ვინმეს გადარჩენა.

(2) ან ჩაფიქრებზე უარი თქვა, იმდენად სირცხვილისგან არა, რამდენადაც წარმატებაში დაეჭვების გამო; და დარწმუნებულმა, რომ ომი გარდაუვალია, ორივე კონსული გადააყენა[1117] და მარტომ დაიკავა მათი თანამდებობა, თან წინასწარმეტყველებაზე მიუთითებდა, რომ გალია შეიძლება დაიპყროს მხოლოდ კონსულმა. და უკვე თანამდებობაზე მყოფმა, ერთხელ, ქეიფიდან რომ მიდიოდა, მეგობრების

მხარდაჭრით გათამამებულმა, გამოაცხადა, რომ როგორც კი გალიაში იქნებიან, უიარაღოდ გავა ჯარების შესახვედრად და მხოლოდ თავისი ცრემლებით დააჩოქებს მეამბოხეებს მოსანანიებლად, ხოლო მომდევნო დღეს, სხვებთან ერთად მოილხენს, გამარჯვების სიმღერასაც შემოსძახებს, რომელზეც ადრევე უნდა დაიჭიროს თადარიგი და წინასწარ შეთხზას.

44. ლაშქრობისთვის რომ ემზადებოდა, პირველ რიგში, იზრუნა ფორნების შესაკრებად, თეატრალური ავეჯეულისა და სხვა საჭიროებების გადასატანად; ხოლო გამცილებელ თავის ხარჭებს თმა მამაკაცურად შეაჭრა, ცულ-ჩუგლუგებითა და ფარებით შეაიარაღა, როგორც ამორძალები. მერე სამხედრო გაწვევა გამოაცხადა ქალაქის ტრიბებში, მაგრამ სამსახურისთვის გამოსადეგი არავინ მისულა; მაშინ მოითხოვა პატრონებისგან მონების ცნობილი რიცხვი და თითოეულის შინაყმებიდან აარჩია ყველაზე საუკეთესოები, მმართველებისა და მწერლების ჩათვლით.

(2) ყველა ფენას უბრძანა, შეეწირათ თავისი ქონების ნაწილი, ხოლო კერძო სახლების და ოთახების მოქირავნეებს დაუყოვნებლივ შეეტანათ იმპერატორის ხაზინაში მთელი წლის გადასახადი. დიდი გარჩევადობითა და სიმკაცრით ითხოვდა, რომ მონეტები გაცვეთილი არ ყოფილიყო, ვერცხლი - გადადნობილი, ოქრო - გასინჯული; ბევრმა ღიად თქვა უარი რამის მიტანაზე, ერთხმად შესთავაზა, დამსმენებისათვის მოეტანინებინა გადაცემული ჯილდოები.

45. კიდევ უფრო საძულველი გახდა, პურის გაძვირებით რომ ცდილობდა ხელის მოთბობას; მაგალითად, იმ დროს, როცა ხალხი შიმშილით იტანჯებოდა, გამოცხადდა, რომ ალექსანდრიიდან გემი ჩამოვიდა, რომელიც დატვირთულია ქვიშით[1118] გიმნასტიკური შეჯიბრისათვის.

(2) ამ ყველაფრით ისეთი გულისწყრომა გამოიწვია, რომ შეურაცხყოფა აღარ დარჩა, მისთვის არ მიეყენებინათ. მის სტატუეტს კინკრიხოზე ქოჩორი[1119] მიამაგრეს, წარწერით: „აი, ნამდვილი შეჯიბრი! ბოლოს და ბოლოს, უნდა დანებდე!“[1120] მეორე ქანდაკებას კისერზე ტომარა ჩამოკიდეს, ისიც წარწერით: „ყველაფერი გავაკეთე, რაც შემიძლო; მაგრამ ტომარას ვერ ასცდები“[1121]. კოლონებზე წერდნენ, რომ თავისი სიმღერით გალური მამალი[1122] გააღვიძა. ღამ-ღამობით ბევრი მონებთან ატეხდა ხოლმე ჩხუბს

და დაუღალავად ეძახდნენ გამომსარჩელებელს[1123].

46. აშინებდნენ ავი სიზმრები, მკითხაობები და ნიშნები, - როგორც ძველი, ასევე ახლები. ადრე არასოდეს უნახავს სიზმრები; ხოლო დედის მკვლელობის შემდეგ ესიზმრებოდა, რომ ხომალდს მართავს და საჭე ხელიდან უსხლტება; რომ მისი ცოლი, ოქტავია მეტისმეტად ჩაბნელებულ წკვარამში იტყუებს; რომ ხან დაფარავენ მფრინავი ჭიანჭველების გუნდები, ხან უკან დაიხევენ; რომ ავიწროებენ ხალხების ქანდაკებები[1124], პომპეუსის თეატრში რომ აღმართულა; რომ მისი საყვარელი ესპანური მერანი[1125] უკნიდან მაიმუნს დაემგვანა, ხოლო თავი ცხენისა დარჩა და ხმამაღლა დაიჭიხვინა.

(2) მავზოლეუმში თავისით განიხვნა კარი და მოისმა ხმა, ნერონს რომ სახელს ეძახდა. იანვრის კალენდებში ახლახანს დამშვენებული ლარების ქანდაკებები გადმოცვივდა, როცა მათთვის მსხვერპლი მზადდებოდა; მკითხაობისას სპორუსმა საჩუქრად მოუტანა ბეჭედი ამოტვიფრული ქვით, რომელიც გამოხატავდა პროსერპინას[1126] მოტაცებას. მსხვერპლის მიტანის დროს, ყველა ფენის დიდი შეკრებილობის თვალწინ დიდხანს ვერ პოულობდნენ კაპიტოლიუმის გასაღებს.

(3) როცა სენატში იკითხებოდა მისი სიტყვა ვინდექსის წინააღმდეგ, სადაც ლაპარაკი იყო, რომ დამნაშავეები დაისჯებიან და მალე მიიღებენ ღირსეულ სიკვდილს, ყოველი მხრიდან გაისმა შეძახილები: „დე, ასე იყოს, ავგუსტუს!“ . ისიც შენიშნეს, რომ ბოლო ტრაგედიას, სადაც მან იმღერა მაყურებლის წინაშე, სახელად ერქვა „გაძევებული ოიდიპოსი“ და მთავრდებოდა ლექსით: ცოლი, მამა და დედა სიკვდილს მიბრძანებენ.

47. ამასობაში მოვიდა ცნობები, რომ აჯანყდა დანარჩენი ჯარებიც. ეს რომ ქეიფისას შეიტყო, მიღებული ცნობა დაფლითა, ააყირავა მაგიდა[1127], მიწაზე დახეთქებით გატეხა თავისი ორი საყვარელი თასი[1128], რომლებსაც „ჰომერულებს“ ეძახდა, რაკი ზედ ჰომეროსის პოემებიდან სცენები იყო დახატული; და ლუკუსტას ოქროს ზარდახშით საწამლავი გამოართვა და სერვილიუსის ბაღებში[1129] წავიდა. ყველაზე სანდო აზატები ოსტიაში გააგზავნა ხომალდების გასამზადებლად, თავად კი პრეტორიელ ტრიბუნებს და ცენტურიონებს სთხოვდა, გაეცილებინათ გაქცევისას.

(2) მაგრამ ისინი ან თავს არიდებდნენ, ანდა პირდაპირ უარს

ეუბნეოდნენ, ერთმა შეჰყვია კიდეც: განა ასე მწარეა სიკვდილი?..[1130]

მაშინ ფიქრი დაიწყო, მახვეწრად ხომ არ წასულიყო პართელებთან ანდა გალბასთან; შავი ლაბადით ხომ არ გამოსულიყო ხალხთან, რათა როსტალური ტრიბუნიდან მწარე ცრემლებით შენდობა ეთხოვა ყველაფრისათვის, რაც იყო; ხოლო თუ თავს ვერ შეავედრებდა, მაშინ ეგვიპტის ნაცვლობა მაინც გამოეთხოვა. ამის შესახებ გამზადებული სიტყვა მერე ნახეს მის მაგიდაზე; როგორც ჩანს, იმის შიშმა შეაჩერა, რომ იმაზე ადრე დაგლეჯდნენ, ვიდრე ფორუმს მიაღწევდა.

(3) დანარჩენი ფიქრები მომდევნო დღისთვის გადადო. მაგრამ შუალამისას გაღვიძებულმა აღმოაჩინა, რომ მცველებმა მიატოვეს. საწოლიდან წამომხტარმა მსახურები გაგზავნა მეგობრებთან, მაგრამ რაკი არავისგან პასუხი არ მიუღია, თავად გასწია მათი საძინებლებისკენ. ყველა კარი ჩარაზული იყო, არავინ პასუხობდა; საძინებელში დაბრუნდა - იქიდან მსახურებიც გაქცეულიყვნენ, ზეწრებიც წაეღოთ და საწამლავიანი ზარდახშაც მოეპარათ. მაშინ გლადიატორ სპიკულუსს დუწყო ძახილი ანდა ნებისმიერ სხვა გამოცდილ მკვლელს, რათა მისი ხელიდან მიეღო სიკვდილი, - მაგრამ როცა არავინ გამოჩნდა, დაიყვია: „ნუთუ არც მეგობარი მყავს და არც მტერი?“ და გარეთ გამოვარდა, თითქოს ტიბრში უნდოდა გადავარდნა.

48. მაგრამ პირველმა აღტკინებამ გაუარა და მოუწვია ეპოვა სადმე წყნარი ადგილი, რათა დამალულიყო და გონება მოეკრიფა. აზატმა ფაონმა შესთავაზა თავისი აგარაკი სალარიასა და ნომენტანას გზებს შორის, რომიდან მეოთხედ მიღზე. ფეხშიშველა ნერონმა, მხოლოდ ტუნიკაში, ლაბადა გადაიცვა; თავზე პირსახოცი შემოიხვია და სახეც დაიფარა, ცხენზე შეჯდა; მასთან მხოლოდ ოთხი თანამგზავრი[1131] იყო, მათ შორის, სპორუსიც.

(2) პირველსავე ნაბიჯებზე მიწისძვრის დარტყმამ და გაელვების ნათებამ წვიმაში გადაისროლეს. მახლობელი ბანაკიდან ჯარისკაცების შეძახილები აღწევდა, მას რომ სიკვდილს უსურვებდა და გალბას - წარმატებას. ესმოდა, შემხვედრებიდან ერთ-ერთმა როგორ უთხრა ვილაცას: „ნერონს ეძებენ“; მეორემ ჰკითხა: „რომში რა ისმის ნერონზე?“ ცხენი გზაზე დაგდებული გვამის სუნისგან განზე გახტა, ნერონის

სახე გამოჩნდა, დაცვის რომელიღაც გადამდგარმა ჯარისკაცმა იცნო და სამხედრო სალამი მისცა.

(3) მოსახვევამდე მიჭენებულებმა ცხენები გაუშვეს; და ბუჩქებსა და კვრინჩხს შორის, ბილიკზე, რომელიც ლერწამში გაეკვალათ, ტანსაცმლის ფეხქვეშ დაგებით ნერონმა ძლივს მიაღწია ვილის უკანა კედლამდე. ისევ ფაონმა ურჩია, ცოტა ხნით ორმოში დამალულიყო, საიდანაც ქვიშას იღებდნენ ხოლმე, მაგრამ უარი თქვა ცოცხლად მიწაში წასვლაზე. იმის ლოდინში, სანამ საიდუმლო ხვრელს ამოთხრიდნენ ვილაში შესასვლელად, პეშვით დალია რომელიღაც გუბიდან წყალი და წარმოთქვა: „აი, ნერონის სასმელი[1132]!“

(4) მისი ლაბადა კვრინჩხზე იყო დახეული, შიგ ჩარჩენილი ეკლები ამოარიდა, მერე კი ოთხზე დამდგარი ამოთხრილი ხვრელის ვიწრო გასასვლელით ვილაში შეაღწია, იქ პირველივე ოთახში შევიდა და საწოლზე დაეცა, სქელ საგებზე, ზედ რომ ძველი ლაბადა ეფარა. ჭამა მოუწია და კიდევ დალევა. შეთავაზებული უხეში პური უარყო, მაგრამ ცოტა შემთბარი წყალი დალია.

49. ყველანი ეხვეწებოდნენ, მალე გაქცეოდა მოსალოდნელ სირცხვილს. ბრძანა, მისი სიმაღლე აეღოთ და იმის მიხედვით მის თვლაწინ საფლავი ამოეთხარათ, შეეგროვებინათ მარმარილოს ნაჭრები, რაც მოინახებოდა, წყალი და შეშა[1133] მოეტანათ, რათა გვამისთვის მიეხედათ. თითოეული ბრძანებისას სლუკუნით ატირდებოდა და იმეორებდა: „როგორი არტიისტი უკვდება მსოფლიოს!“

(2) სანამ აყოვნებდა, ფაონს მალემსრბოლელმა წერილი მოუტანა; ნერონმა ხელიდან გამოსტაცა და წაიკითხა, რომ სენატმა მტრად გამოაცხადა და ეძებენ, რათა წინაპრების ჩვეულებით დასაჯონ. იკითხა, ეს რა დასჯააო; უთხრეს, რომ დამნაშავეს მთლად აშიშვლებენ, თავზე სარტყელს უჭერენ, სხეულზე კიდევ შოლტებით სცემენ სიკვდილამდე. დაზაფრული ორ ხანჯალს მისწვდა, თან რომ წამოეღო, თითოეულის სიმახვილე გასინჯა; მერე ორივე დამალა, თან თავი იმართლა, რომ საბედისწერო საათი ჯერ არ დამდგარა.

(3) ხან სპორუსს სთხოვდა, მოთქმა და ტირილი დაეწყო; ხან იხვეწებოდა, ვინმე მაგალითის ჩვენებით მიხმარებოდა სიკვდილთან შესახვედრად; ხანაც ყოყმანისათვის საკუთარ თავს ასეთი სიტყვებით ლანძღავდა: „სიცოცხლე სკანდალი და

სირცხვილია - ეს კი არ შეშვენის ნერონს, ეს კი არ შეშვენის - ამ დროს გონიერი უნდა ვიყო - აბა, მიდი, ივაჟკაცე!“

უკვე ახლოვდებოდნენ ცხენოსნები, რომლებსაც ნაბრძანები ჰქონდათ, ცოცხლად ჩაეგდოთ ხელში.

ფლოქვების ხმა რომ შემოესმა, კანკალით თქვა: სწრაფი მერნების ფლოქვთა თქარუნი დამიხშობს სმენას[1134], და შეწყალებათა საკითხში თავისი მრჩევლის, ეპაფროდიტუსის დახმარებით ყელში გაიყარა მახვილი.

(4) კიდევ სუნთქავდა, ცენტურიონი რომ შემოვარდა და, ლაბადით დაუხშო ჭრილობა, თან ისეთი სახე მიიღო, თითქოს მისი მიხმარება უნდოდა. მხოლოდ ამის თქმაღა შეძლო: „გვიანია!“ - და „აი, ისიც, ერთგულება!“ - და ამ სიტყვებზე განუტევა სული. თვალები გაუშეშდა და ბუდეებიდან ამოუცვივდა, საშინელი იყო მათი შეხედვა. თავის თანამგზავრებს უპირველესად და ყველაზე მეტად ევედრებოდა, რომ მისი თავი არავის შეხვედროდა და მისი სხეული, რაღაც არ უნდა დაჯდომოდან, მთლიანად დაეწვათ. ამის უფლება იკელუსმა მისცათ, გალბას აზატმა, შეთქმულების დასაწყისში საპატიმროში ჩაგდებულმა და ახლახანს გათავისუფლებულმა.

50. მისი დაკრძალვა ორასი ათასი სესტერცი დაჯდა. თეთრ, ოქროთი ნაქსოვ ქსოვილში იყო გახვეული, რასაც იანვრის კალენდებში იცმევდა ხოლმე. მისი ფერფლი შეაგროვეს ძიძებმა ეკლოგამ და ალექსანდრიამ, და ხარჭა აკტემ, და დომიციუსების საგვარეულო სასაფლაოზე დაკრძალეს, რომელიც ბაღებიან გორაკზეა[1135], მარსის მინდვრის მხრიდან. ურნა მის სარკოფაგში გაკეთდა წითელი მარმარილოსგან, ზემოთ სამსხვერპლო - ეტრუსკულისგან[1136], გარშემო ბალუსტრადა - თასოსის ქვისგან.

51. სიმაღლით, დაახლოებით, საშუალო იყო, სხეული დალაქავებული ჰქონდა და საძაგელი სუნი უდიოდა; თმა - ქერა. სახე უფრო ლამაზი, ვიდრე სასიამოვნო; თვალები ნაცრისფერი და ცოტა ახლომხედველი; კისერი სქელი. მუცელი გადმოწეული. ფეხები - ძალიან წვრილი. ჯანმრთელობა ჩინებული ჰქონდა. უსაზღვრო ზედმეტობების მიუხედავად, თავისი მმართველობის თოთხმეტ წელიწადში მხოლოდ სამჯერ ავადმყოფობდა, თანაც არც ღვინოზე ამბობდა უარს და

არც სხვა ჩვეულებებზე. შესახედაობა და ჩაცმულობა სრულიად უჩვეულო ჰქონდა. თმას რიგებად იხუჭუჭებდა[1137], ხოლო საბერძნეთში მოგზაურობისას კეფაზეც კი გადმოუშვებდა ხოლმე. ხშირად ჩნდებოდა ხალხში სასადილო აბრეშუმის კაბით[1138], კისერზე ცხვირსახოცს მოიხვევდა და ასე გამოდიოდა, უსარტყელოდ და ფეხშიშველი.

52. ბავშვობაში თითქმის ყველა კეთილშობილი ხელოვნება შეისწავლა. მხოლოდ ფილოსოფიას ჩამოაშორა დედამისმა, - ირწმუნებოდა, რომ მომავალი მმართველისათვის ეს ხელისშემშლელია; ხოლო ძველი ორატორების შესწავლისგან - სენეკამ, რადგან სურდა, რომ მის მოსწავლეს დიდხანს შეენარჩუნებინა აღფრთოვანება მასწავლებლით. ამიტომ მან პოეზიას მიმართა, ლექსებს მოწადინებით და იოლად თხზავდა. მართლები არ არიან ისინი[1139], ვინც ფიქრობენ, რომ თითქოს სხვის თხზულებებს თავისად ასაღებდა. მე ხელში მეჭირა დაფები და რვეულები მისი ყველაზე ცნობილი ლექსებით, დაბეჭდილები მისი საკუთარი ხელით; და ეტყობოდა, რომ ისინი გადაწერილი არ არის წიგნიდან ანდა ხმიდან, არამედ მყისიერად იწერებოდა, როგორც კი მოიფიქრებოდა და შეითხზვებოდა, - იმდენი წანაშალია, შესწორება და ჩასმა. არანაკლები გულმოდგინებით მეცადინეობდა ფერწერაში და ქანდაკებაში.

53. მაგრამ ყველაზე მეტად იტაცებდა წარმატების წყურვილი, და ეჭვიანობდა ყველაზე, ვინც რამით იპყრობდა ბრბოს ყურადღებას. დადიოდა ხმები, რომ დადგენილი ხუთი წლის შემდეგ ოლიმპიაზე ათლეტად უნდა გამოსულიყო. მართლაც, ჭიდაობაში მუდამ ვარჯიშობდა, ხოლო საბერძნეთში, სტადიონებზე, ყველა გიმნასტიკური შეჯიბრისას, დაუყოვნებლივ იკავებდა ადგილს მიწაზე, მსაჯებს შორის, და თუ რომელიმე წყვილი შერკინებისას შორს წავიდოდა, ხელებით უბიძგებდა ხოლმე ადგილისაკენ. საერთო აღიარებით, გატოლებული აპოლონთან სიმღერაში და მზესთან სარბოლო ეტლის მართვაში, აპირებდა, რომ ჰერკულესსაც გათანაბრებოდა გმირობებში, - ამბობენ, რომ მზად იყო ლომი, რომელთან საბრძოლველადაც შიშველი უნდა გამოსულიყო ამფითეატრში მაყურებლის წინაშე და კომბლით უნდა მოეკლა, ანდა ხელებით დაეხრჩო.

54. თავის ბოლო დღეებში ღიად დაიფიცა, რომ თუ მისი ხელისუფლება გაძლებს, მაშინ გამარჯვების თამაშებზე თავად

გამოვა წყლის ორგანიზაც, ფლეიტითაც, სტვირებიტაც; ბოლო დღეს მოცეკვავედაც და იცეკვებს[1140] ვერგილიუსის „ტურნუსს“. ზოგიერთი ირწმუნება, რომ აქტიორი პარისიც მის მიერ იქნა მოკლული, როგორც სახიფათო მეტოქე.

55. ყოველთვის ჰქონდა უკვდავებისა და მარადიული დიდების სურვილი, მაგრამ გამოხატავდა უგუნურად. მრავალ ადგილს და საგანს ჩვეულებრივის ნაცვლად ახალ სახელებს აძლევდა, თავისი სახელის მიხედვით; მაგალითად, აპრილის[1141] თვეს ნერონია დაარქვა, ხოლო ქალაქ რომისთვის ნეროპოლის დარქმევას აპირებდა.

56. ყველა სიწმინდეს აგდებით ეკიდებოდა, გარდა მხოლოდ ერთის, სირიის ღმერთქალისა[1142], მერე იმასაც ისე იგდებდა მასხარად, რომ ზედ თავის წყალს გამოუშვებდა ხოლმე. ის მოაჯადოვა ახლმა ცრურწმენამ და მხოლოდ იმის მიმართ იცავდა ჯიუტ ერთგულებას, - ვიღაც უცნობი პლებებისგან საჩუქრად მიიღო გოგონას პატარა ფიგურა, როგორც დამცველისა ყველა მუხანათობისგან; და როცა მაშინვე გაიხსნა შეთქმულება, იმას ყველა სხვა ღმერთზე მეტად სცემდა თაყვანს; დღეში სამჯერ მიჰქონდა მისთვის მსხვერპლი და მოითხოვდა, ყველას დაეჯერებინა, რომ თითქოს გოგონას ეს ქანდაკება გაუხსნის მომავალს. სიკვდილამდე რამდენიმე თვით ადრე მსხვერპლის გულ-ღვიძლით მკითხაობდა, მაგრამ კეთილსაიმედო პასუხს ვერ მიაღწია.

57. აღესრულა ცხოვრების ოცდამეთორმეტე წელს, სწორედ იმ დღეს, როცა ოდესღაც ოქტავია[1143] მოკლა. ხალხში სიხარული ისეთი იყო, რომ ბრბო მთელ ქალაქში ფრიგიულ ჩაჩებით[1144] დარბოდა. თუმცა იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც დიდხანს რთავდნენ იმის საფლავს გაზაფხულის და ზაფხულის ყვავილებით; და ხან იმის სტატუეტებს კონსულის ტოგით გამოფენდნენ ხოლმე როსტალურ ტრიბუნაზე, ხანაც - ედიქტებს, რომლებშიც ლაპარაკი იყო, რომ ის ცოცხალია და მალე დაბრუნდება თავის მტრების გულის გასახეთქად.

(2) პართიის მეფეც კი, ვოლოგესუსი, სენატში ელჩებს რომ აგზავნიდა კავშირის აღსადგენად, განსაკუთრებული დაჟინებით ითხოვდა, რომ ნერონის ხსოვნა საპატიოდ დარჩენილიყო. და ოცი წლის შემდეგაც, როცა მე მოზარდი ვიყავი, გამოჩნდა გაურკვეველი წარმოშობის კაცი, თავს რომ ნერონად[1145] ასაღებდა, - და იმის სახელს ისეთი წარმატება

ჰქონდა პართელებში, რომ ძალინ უჭერდნენ მხარს და მეტად უწადინოდ დათანხმდნენ გადმოცემაზე.

წიგნი მეშვიდე - გალბა

იულიუს-კლავდიუსების დინასტიის აღსასრული (1) გალბას საგვარეულო და წინაპრები (2-3) დაბადება, ბავშვობა, ახალგაზრდობა (4-5) სამსახური გერმანიაში, აფრიკაში, ესპანეთში (6-9) აჯანყება და რომში ლაშქრობა (9-12) მმართველობა, საყოველთაო უკმაყოფილება (13-17) ავი ნიშნები (18) სიკვდილი (19-20) გარეგნობა და ხასიათი (21-22) დასკვნა (23) 1. კეისრების გვარი შეწყდა ნერონით[1146]. ამას დიდი ხნით ადრე იუწყებოდა ბევრი ნიშანი, განსაკუთრებით სახიერად კი ორი. ერთხელაც ლივია, ავგუსტუსთან ქორწინებიდან მალევე, თავის აგარაკზე მიდიოდა, ვეიში და უცებ იმის თავზე არწივი გამოჩნდა, ბრჭყალებში თეთრი ქათამი ჰყავდა მომწყვდეული და იმ ქათამს კიდევ დაფნის ტოტი ეჭირა ნისკარტით[1147], და როგორც გაიტაცა, ისევე ჩაუსვა ლივიას კალთაში. ქალმა გადაწყვიტა, ის ქათამი გამოეკვება, ხოლო ტოტი დაერგო; და იმდენი წიწილა გამრავლდა, რომ იმ ვილას დღესაც Ad Gallinas „ქათმის ქანდარას“ ეძახიან; დაფნის ჭალა ისე გაიზარდა, რომ კეისრებს ტრიუმფების დროს იქიდან ჩამოჰქონდათ დაფნა, ხოლო ტრიუმფების მერე ამოთხრილის ადგილზე ახალს დარგავდნენ ხოლმე; შემჩნეული იყო, რომ თითოეული კეისრის სიკვდილისას იმათი დარგული ხეებიც ხმებოდნენ. და აი, ნერონის სიცოცხლის ბოლო წელს მთელი ჭალა ფესვებიანად გახმა; და ყველა ქათამი, რაც იქ იყო, დაიხოცა. და მაშინვე დაჰკრა მეხმა კეისრების ტაძარს[1148], და ყველა ქანდაკებიდან ჩამოცვივდა თავები, ხოლო ავგუსტუსის ქანდაკებას სკიპტრაც კი გააგდებინა ხელიდან.

2. ნერონს გალბა მოჰყვა, კეისართა გვართან არაფრით იყო დაკავშირებული, მაგრამ, უდავოდ, კეთილშობილი წარმოშობისა, სახელოვანი და ძველი გვარეულობიდან; სტატუეტებზე წარწერებში ყოველთვის წერდა საკუთარ თავს კვინტუს კატულუს კაპიტოლინუსის შვილთაშვილად, ხოლო იმპერატორი რომ შეიქმნა, სასახლის მისაღებში თავის საგვარეულოს ისეთი ნუსხა გამოფინა, მამის მხრივ რომ იუპიტერიდან მოდიოდა, ხოლო დედის მხრიდან კი - პარსიფაედან, მინოსის ცოლიდან[1149].

3. მთელი ამ გვარის პირების და ქმედებების ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა. მოკლედ შევჩერდები მხოლოდ მის ოჯახზე. სულპიცეუსებიდან პირველმა ვინ მიიღო მეტსახელად გალბა და რატომ, - ზუსტად არავინ იცის. ერთნი ფიქრობენ, რომ გვარის ამ ფუძემდებელმა, ერთი ესპანური ქალაქის გრძელი და გულმოდგინე ალყის შემდეგ, ბოლოს და ბოლოს, ქალაქი დაწვა მაშხალებით, რომლებსაც გალბანი[1150] ჰქონდა წასმული; მეორენი - რომ ავადმყოფობისას მუდამ ატარებდა გალბებს, ანუ მატყლში გახვეულ წამლებს; მესამენი - რომ ძალიან სქელი იყო, რაც გალურად ნიშნავს „გალბას“; ანდა, პირიქით, რომ ის გამზდარი იყო, როგორც ის მწერები, მთის მუხაში რომ ჩნდებიან და „გალბები“ ჰქვიათ.

(2) ეს ოჯახი ასახელა კონსულარმა სერვიუს გალბამ[1151], ეგებ თავისი დროის ყველაზე ლამაზად მოლაპარაკე ორატორმა; იმაზე ამბობენ, რომ ესპანეთში პროტოპრეტორად ყოფნისას ოცდაათი ათასი ლუზიტანელი ამოწყვიტა მუხანათურად, რის გამოც დაიწყო ვირიათუსის[1152] ომი. ამისი შვილიშვილი[1153] იულიუს კეისრის ლეგატად მსახურობდა გალიაში, მაგრამ იმან არ დაუშვა კონსულად და გაბრაზებული მიემხრო ბრუტუსის და კასიუსის შეთქმულებას, და პედიას კანონით გასამართლდა.

(3) მისგან მოდიან იმპერატორ გალბას[1154] პაპა და მამა. პაპამ სახელი გაითქვა არა იმდენად თანამდებობით, ამ მხრივ პრეტურას ვერ გასცდა, რამდენადაც სამეცნიერო მოღვაწეობით, ვრცელი და მუყაითად შედგენილი ისტორია გამოსცა. ხოლო მამამ კონსულობას მიაღწია და, მიუხედავად სიდაბლისა, ზურგზე კუზისა და საშუალო ორატორული ნიჭისა, ბეჯითად გამოდიოდა სასამართლოებზე.

(4) თავიდან ცოლად ჰყავდა მუმია აქაიკა, კატულუსის შვილიშვილი და იმ ლუციუს მუმიუსის შვილთაშვილი, რომელმაც კორინთო დაანგრია; ხოლო მერე - ლივია ოცელინა, ძალიან ლამაზი და მდიდარი ქალი; ამბობენ, თავად ეს ქალი მიისწრაფოდა ამ ქორწილისკენ საქმროს დიდგვაროვნობის გამო; და როცა ქალის ამ გამომძალველობაზე არ ისურვა მატყუარა გამომდგარიყო, მოფარებულ ადგილზე ტანსცმელი გაიძრო და თავისი სიმახინჯე აჩვენა, - ამან მხოლოდ ვნება მოუმატა საპატარძლოს. აქაიკასგან ორი შვილი, გაიუსი და სერვიუსი ჰყავდა. უფროსმა, გაიუსმა, ქონება გაფლანგა, რომიდან წავიდა და, როცა ტიბერიუსმა საჭირო დროს არ

დაუშვა პროკონსულის თანამდებობის მისაღებ კენჭისყრაზე, თავი მოიკლა.

4. სერვიუს გალბა, იმპერატორი, დაიბადა მარკუს ვალერიუს მესალას და გნეუს ლენტულუსის კონსულობისას, მეცხრე დღეს იანვრის კალენდებამდე[1155], ტარაციანას მახლობელ გორაკზე აშენებულ აგარაკზე, ფუნდიდან მარცხენა მხარეს რომ წახვალ. დედინაცვალ ლივიასგან ნაშვილებმა მისი გვარი მიიღო, მეტსახელით ოცელა და სახელიც შეიცვალა, სერვიუსის ნაცვლად ლუციუსი, - ამ სახელს ატარებდა, სანამ იმპერატორი გახდებოდა. როგორც ცნობილია, როცა გალბა თანატოლებთან ერთად მიესალმებოდა, ლოყაზე უჩქმეტდა და ბერძნულად ეტყოდა: „შენც ჩემ ხელისუფლებას შეჭამ, პატარავ“[1156]. ხოლო ტიბერიუსმა რომ შეიტყო, რომ გალბა იმპერატორი იქნება, ოღონდ სიბერეში, თქვა: „კარგი, მაშინ იცოცხლოს, მე ხომ არ მეხება“.

(2) ერთხელ, პაპამისი მეხის ჩამოვარდნის მერე მსხვერპლს სწირავდა, რომ უცებ არწივმა ხელიდან გამოსტაცა გულ-ღვიძლი და რკოთი დაფარულ მუხაზე წაიღო; უთხრეს, რომ ეს ნიშანი მის საგვარეულოს უმაღლეს ძალაუფლებას ჰპირდება, თუმცა მალევე არა; იმან კიდევ დამცინავად მიუგო: „აბა, რა, - ჯორი რომ კვიცს მოიგებს!“[1157] და შემდეგში, როცა გალბამ თავისი ამბოხი დაიწყო, ჯორმა მართლა მოიგო კვიცი, და ეს ყველაზე მეტ რწმენას აძლევდა; სხვები უფროთხოდნენ ამისთანა მდაბიო საკვირველებას, მართო ის თვლიდა ამას ყველაზე სასიხარულო ნიშნად, რაკი პაპამისის მსხვერპლშეწირვა და ნათქვამი ახსოვდა.

(3) სრულწლოვანების[1158] დღეს სიზმარში ფორტუნა იხილა, რომელმაც უთხრა, რომ დაიღალა მისი კარის ზღურბლზე დგომით და, თუ მის მიღებას არ იჩქარებს, წავა და პირველსავე შემხვედრს შეხვდება. გაღვიძებულმა, გახსნა კარი და შესასვლელში თავის მკლავზე მაღალი სპილენძის ქანდაკება დაინახა, - ღმერთქალი ფორტუნა იყო. თავისი ხელით ჩაიტანა ტუსკულუმში, სადაც ზაფხულობით ისვენებდა ხოლმე, ოთახი მიუძღვნა და მას შემდეგ ყოველ თვე სწირავდა მსხვერპლს და ყოველ წელს უმართავდა ღამის დღესასწაულს.

(4) ჯერ კიდევ არ მიეღწია მოწიფულობის ასაკამდე, რომ ხელშეუხებლად იცავდა ძველ სამოქალაქო ჩვეულებას, ყველასგან დავიწყებულს და მართო მათ ოჯახში

შემორჩენილს, - ყველა აზატი და მონა დღეში ორჯერ იკრიბებოდა პატრონის წინაშე, დილით თითო-თითოდ მიესალმებოდნენ, და საღამოსაც ცალ-ცალკე გამოემშვიდობებოდნენ ხოლმე.

5. სხვა კეთილშობილ ხელოვნებათა შორის სამართალიც შეისწავლა. შეასრულა ქმრის ვალდებულებაც[1159]; მაგრამ თავისი მეუღლე ლეპიდა რომ დაკარგა და მისგან გაჩენილი ორივე შვილიც გარდაეცვალა, ქვრივად დარჩა და ვერნაირმა წინადადებამ აფიქრებინა ქორწინებაზე, - ვერც აგრიპინას შეთავაზებამ, რომელიც თავისი ქმრის, დომიციუსის სიკვდილის შემდეგ, ყველა საშუალებით ეძებებოდა ჯერ კიდევ ცოლიან და დაუქვრივებელ გალბას; ასე რომ, ერთხელ, მატრონების შეკრებილობაზე ლეპიდას დედამ გამოლანძღა და სილაც კი გაულაწუნა.

(2) ყველაზე დიდ პატივს ღივია ავგუსტას სცემდა, - მის სიცოცხლეშიც ღივიას წყალობით სარგებლობდა და, მერე, მისი ანდერძით კინალამ მდიდარი კაცი შეიქმნა - ხუთი მილიონი დაუტოვა, ყველაზე დიდი საჩუქარი, მაგრამ რაკი ეს სიტყვებით კი არა, ციფრებით იყო აღნიშნული, ტიბერიუსმა, რომელიც ღივია ავგუსტას მემკვიდრე იყო, ეს საჩუქარი ხუთასი ათასამდე შეუმცირა, მაგრამ არც ის გადაუხდია.

6. საპატიო თანამდებობებზე დადგენილ ასაკზე ადრე დაინიშნა. პრეტორად ყოფნისას ფლორალიებზე[1160] იქამდე გაუგონარი სანახაობა აჩვენა, ბაგირზე მოსიარულე სპილოებისა. მერე ერთ წლამდე მართავდა პროვინცია აკვიტანიას[1161]. შემდეგ იყო მორიგი კონსული[1162] ექვსი თვის განმავლობაში, თანაც ისე მოხდა, რომ ამ თანამდებობაზე მისი წინამორბედი იყო ლუციუს დომოციუსი, ნერონის მამა, ხოლო მემკვიდრე - სალვიუს ოტონი, ოტონის მამა, - ცხადი წინასწარი მინიშნება იმაზე, რომ მომავლაში ის გახდებოდა იმპერატორი, ამ ორივეს შვილების შუალედში.

(2) გაიუს კეისარმა ზემო გერმანიაში დანიშნა, გეტულიკუსის[1163] ადგილზე. ლეგიონებთან რომ ჩავიდა, მეორე დღესვე აუკრძალა ჯარიკაცებს ამ დროს მიმდინარე დღესასწაულზე ტაშის დაკვრა, წერილობით უბრძანა, ხელები ლაბადების ქვეშ ჰქონოდათ. მაშინვე ბანაკში ლექსი გავრცელდა: გეტულიკუსი არ არის გალბა, - იჯარიკაცე, თუ თავი გადგას!

(3) იმავე სისასტიკით აკრძალა შვებულებაზე თხოვნები. მეომრები - ვეტერანებიცა და ახალწვეულებიც გამუდმებული შრომით გააკაჟა; უკვე ლამის გალიამდე შემოჭრილი ბარბასორები შეაჩერა, ხოლო თავად გაიუსის იქ ყოფნაში საკუთარი თავიცა და ლეგიონებიც ისე კარგად[1164] აჩვენა, რომ ყველა პროვინციებიდან შეკრებილი უამრავი ჯარებიდან, არც ერთს მიუღია უფრო მეტი შექება თუ ჯილდო. თავადაც განსაკუთრებით გამოირჩა - ხელში ფარით რომ ჩაატარა საველე სწავლება, ამის მერე, იმპერატორის ეტლს ადევენებულმა, ოცი მილი[1165] ირბინა.

7. გაიუსის სიკვდილის ცნობაზე ბევრი ურჩევდა, შემთხვევით ესარგებლა, მაგრამ განზე დგომა ამჯობინა. ამით კლავდიუსის დიდი კეთილგანწყობა მოიპოვა, მისი მეგობრების წრეში მიიღეს და ისეთ პატივს მიაღწია, რომ მისი მოულოდნელი და მძიმე ავადმყოფობის გამო ლაშქრობა გადაიდო ბრიტანეთში. კენჭისყრის გარეშე ორი წლით პროკონსულობა მიიღო აფრიკაში[1166], რათა წესრიგი დაემყარებინა ამ პროვინციაში, რომელიც ღელავდა შიდა შეხლა-შემოხლისა და ბარბაროსების აჯანყების გამო; და მან დაამყარა წესრიგი გულმოდგინე სიმკაცრითა და წვრილმანებშიც კი სამართლიანობით.

(2) ერთმა ჯარისკაცმა ლაშქრობაში სურსათის უკმარისობით ისარგებლა, რათა ას დენარად გაეყიდა ერთი საწყაო ხორბალი - თავისი ულუფის ნარჩენი; ამხილეს, და გალობამ აკრძალა მისი ჭმევა, როცა უპუროდ დარჩებოდა; ის ჯარისკაცი შიმშილით მოკვდა. ხოლო სასამართლოში, სასაპალნე ჯორზე კამათს რომ არჩევდა, სადაც ვერც ერთმა მხარემ დამაჯერებლად ვერ დაამტკიცა მისი კუთვნილება ვერც საბუთებით, ვერც მოწმობებით და სიმართლის დადგენა ძნელი იყო, ბრძანა, რომ თვალახვეული ჯორი დასარწყულებელთან მიეყვანათ, იქ გაეშვათ და წყლის დაღევის შემდეგ ვისთანაც მიირბენდა, იმისთვის მიეცათ.

8. ამ თავისი დამსახურებისათვის აფრიკაში და იმის წინ გერმანიაში მიიღო ტრიუმფალური სამშვენისები და ქურუმად აირჩიეს ერთბაშად სამ კოლეგიაში - კვინდეციმივრების, ტიციებისა და ავგუსტალებისა[1167]. და იმ ხანებიდან ნერონის მმართველობის თითქმის შუა ხანებამდე მეტიწილი წყნარად ცხოვრობდა, და სასეირნოდ ისე არ გავიდოდა, მეორე ეტლში მილიონი სესტერცი რომ არ ჰქონოდა ოქროთი[1168]. ბოლოს, როცა ქალაქ ფუნდაში იყო, ტარაკონის ესპანეთში შესთავაზეს

დანიშვნა.

(2) და ისე მოხდა, რომ, როცა პროვინციაში ჩავიდა და თამის ტაძარში მსხვერპლი მიიტანა, მაშინ მსახურ ბიჭს, საცეცხლურთან რომ იდგა, მთელი თმა უცებ გაუთეთრდა - და ზოგიერთმა ამაში მმართველების შეცვლა დაინახა, თითქოს ახალგაზრდის მერე მოხუცი მოვა, ანუ ნერონის მერე გალბა. ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ კანტაბრიაში მეხი დაეცა ტბას და იქ თორმეტი ჩუგლუგი იპოვეს - უმაღლესი ხელისუფლების შეუმცდარი ნიშანი.

9. პროვინციას რვა წელიწადი მართავდა, მაგრამ თანმიმდევრულად კი არა, სხვადასხვანაირად. თავიდან პირქუში და ულმობელი იყო, და სასჯელში საზღვარი არ იცოდა. ერთ ზარაფს ფულის გადაცვლისას ტყუილისთვის ხელები მოჰკვეთა და ფარდულზე მიუჭედა; მეურვე, რომელმაც საწამლავით მოკლა ობოლი, რათა მისი მემკვიდრეობა მიეღო, ჯვარზე გააკრა; და როცა იმან კანონიერებისკენ მოუწოდა, თან არწმუნებდა, რომ რომის მოქალაქე იყო, მაშინ გალბამ, თითქოს იმ მკვლელის სასჯელის შესამსუბუქებლად, დასაწყნარებლად და პატივისცემისათვის ბრძანა, რომ მეორე ჯვარზე გაეკრათ, უფრო მაღალზე და თანაც - შეთეთრებულზე. მაგრამ თანდათან უმოქმედობას და სიზარმაცეს მისცა თავი, რადგან არ უნდოდა, ნერონისათვის რაიმე მიზეზი მიეცა; მისი სიტყვებით, - ვერავის აიძულებ, ანგარიში ჩაგაბაროს არაფრის კეთებისათვის.

(2) ახალ კართაგენში[1169] თავმჯდომარეობდა სასამართლოს, როცა გალიაში აჯანყებაზე შეიტყო, - აკვიტანias ლეგატი სთხოვდა დახმარებას. მერე ვინდექსიდანაც მიუვიდა წერილი მოწოდებით, გამხდარიყო განმათავისუფლებელი და ბელადი ადამიანთა მოდგმისა[1170]. ცოტა ხნის ყოყმანის მერე ეს წინადადება მიიღო, შიშითა და იმედით აღგზნებულმა. მან უკვე დაიჭირა პროკურატორებისთვის საიდუმლოდ გაგზავნილი ნერონის ბრძანება თავის სიკვდილით დასჯაზე; თანაც მხნეობას მატებდა მკითხაობები და ნიშნები, ასევე წინასწარმეტყველება ერთი დიდგვაროვანი ქალწულისა, - მით უმეტეს, რომ ამ დროს იუპიტერი კლუნიას ქურუმმა, სიზმარში შთაგონებით, სწორედ ისეთივე წინასწარმეტყველება გამოიტანა, როგორიც იმ ქალწულისაგან იყო თქმული ორასი წლის წინათ; და ამ ორივე წინასწარმეტყველებაში ნათქვამი იყო, რომ დადგება დრო, როცა ესპანეთიდან მოვა მმართველი

და სამყაროს ბატონი.

10. და აი, თითქოს იმას აპირებდა, რომ მონებისთვის თავისუფლება მიეცა, - ავიდა ტრიბუნაზე; თავის წინ გამოფინა იმათი გამოსახულებები, ვინც გასამართლდა და სიკვდილით დაისაჯა ნერონის მიერ; გამოიყვანა დიდგვაროვანი ბიჭი, ბალეარის კუნძულებიდან უახლოესზე გადასახლებული და საგანგებოდ ამისთვის გამოძახებული; წარმოთქვა მწარე სიტყვა სახელმწიფოში შექმნილ მდგომარეობაზე; მიესალმნენ, როგორც იმპერატორს; და მაშინ საკუთარი თავი სენატისა და რომაელი ხალხის ლეგატად გამოაცხადა.

(2) სასამართლო საქმეები გადადო, პროვინციის მცხოვრებლებისგან ლეგიონების და დამხმარე ჯარების შეგროვება დაიწყო, თავისი ადრინდელი ჯარისთვის მისამატებლად, რომელიც შეადგენდა - ერთ ლეგიონს, ცხენოსანთა ორ რაზმს და სამ კოჰორტას[1171]. უხუცესი და გონიერი ადგილობრივი დიდგვაროვნებისგან რაღაც სენატის მაგვარი შექმნა და საჭიროებისას მნიშვნელოვან საქმეებზე ეთათბირებოდა.

(3) მხედრების ფენიდან ახალგაზრდები ამოარჩია, რომლებსაც ოქროს ბეჭდების დაუკარგავად, „მოხალისეები“[1172] უნდა დარქმეოდათ და ჯარისკაცებთან ერთად მისი საძინებლის წინ უნდა მდგარიყვნენ დაცვაში. ხოლო პროვინციებში ედიქტები გაგზავნა, ყველას და თითოეულს მოუწოდებდა, შეერთებოდნენ და ვისაც როგორ შეეძლო, შესწეოდა საერთო საქმეს.

(4) დაახლოებით ამავე დროს, იმ ქალაქის გამაგრებისას, რომელიც სამხედრო მოქმედებების თეატრად იყო ამორჩეული, აღმოაჩინეს ბეჭედი ძვირფასი ქვით, რომელზედაც ამოკვეთილი იყო გამარჯვება ტროფეით[1173]; და მაშინვე ზღვამ დერტოსაში მოიყვანა ალექსანდრიის ხომალდი, დატვირთული იარაღით, მესაჭის გარეშე, უმეზღვაუროდ და უმგზავროდ; ასე რომ, უკვე აღარავის ეპარებოდა ეჭვი, რომ ღმერთების მფარველობით სამართლიანი და წმინდა ომი იწყებოდა. და უცებ, და მოულოდნელად კინალამ ყველაფერი ჩაიშალა.

(5) ცხენოსანთა ერთმა რაზმმა ფიცის დარღვევაზე დაიდარდა და ბანაკთან გალბას მიახლოებისთანავე სცადა მისგან გამოყოფა, - ძლივს შეძლეს იმათი მორჩილებაში დატოვება.

ხოლო იმ მონებმა, რომლებიც ნერონის აზატმა მუხანათური მოსაზრებით აჩუქა, კინალამ ხმლებით აჩეხეს აბანოსკენ მიმავალ გზაზე, - გალბა იმან გადაარჩინა, რომ მონებმა ერთმანეთს დაუწყეს გამხნევება, შემთხვევა არ გავუშვათ ხელიდანო; მათ ჩაეკითხნენ, რა შემთხვევაზე ლაპარაკობდნენ და წამებით აიძულეს, ეღიარებინათ თავიანთი განზრახვა.

11. ყველა ამ უბედურებას ვინდექსის სიკვდილიც დაერთო, - გალბას ყველაზე მეტად ამან დასცა თავზარი და, განწირულივით, მზად იყო, თავი მოეკლა. მაშინ მალემსრბოლელებმა მოუსწრეს რომიდან და გაიგო, რომ ნერონი მოკვდა და ყველამ მის ერთგულებაზე დაიფიცა; მაშინ ლეგატის წოდება გადადო, კეისრის სახელი მიიღო და გზას გაუდგა სამხედრო ლაბადითა და მკერდზე ჩამოკიდებული ხანჯლით, - ტოგა მხოლოდ მაშინ ჩაიცვა, როცა მკვდრები იყვნენ ახალი შეთქმულების წამომწყებნი: რომში - პრეტორიელების მეთაური ნიმფიდიუს საბინუსი, ხოლო გერმანიაში და აფრიკაში - ლეგატები: ფონტიუს კაპიტონი და კლოდიუს მაკერი.

12. მოდიოდა და წინ მოუსწრებდა დარხეული ხმები ულმობლობაზე და სიძუნწეზე. ამბობდნენ, რომ ესპანეთის და გალიის იმ ქალაქებს, მისკენ გადასვლას რომ არ ჩქარობდნენ, მძიმე გადასახადებით სჯიდა ანდა კედლებს უნგრევდა, ხოლო მათ ნაცვლებს და მოხელეებს სიკვდილით სჯიდა, ცოლ-შვილიანად; იმასაც ჰყვებოდნენ, რომ ტარაკონში ოქროს გვირგვინი მიაართვეს, წონით თხუთმეტი ფუტი, იუპიტერის ძველი ტაძრიდან, მან გადასადნობად მისცა და მოქალაქეებს სამი უნცია ოქრო შეაწერა, რომელიც იმ გვირგვინის წონას დააკლდა.

(2) ეს ხმები დაადასტურა და გაამრავლა რომში[1174] შესვლისას. მეზღვაურები, რომლებიც ნერონმა სრულუფლებიან მოქალაქეებად გადააქცია, აიძულა, ძველ მდგომარეობას დაბრუნებოდნენ, ხოლო როცა უარი თქვეს, დაჟინებით მოსთხოვა არწივი და ნიშნები[1175], ცხენოსნები მიუშვა მათზე და ისე დაშალა, მერე კი ყოველი მეათე დასაჯა. გერმანელების რაზმი[1176], ძველთაგან კეისრების დაცვაში რომ იყო და არაერთხელ საქმით დაამტკიცა თავისი ერთგულება, უმიზეზოდ დაშალა და სამშობლოში დააბრუნა, რადგან ეჭვი მიიტანა მათზე, რომ გაიუს დოლაბელას თანაუგრძნობდნენ, ვისი ბაღებიც მათი ბანაკის მახლობლად

მდებარეობდა.

(3) იმის მასხარად ასაგდებად ჰყვებოდნენ - მართალია თუ ტყუილი, ვერ გაიგებ - თითქოს ერთხელ, როცა უჩვეულოდ ბრწყინვალე სუფრა დაინახა, ხმამაღლა ამოიოხრა; თითქოს მომდევნო გამრიგეს, რომელმაც გასავლის მოკლე ცნობა მიაართვა, მონდომებისა და სიმარჯვისათვის ერთი ლანგარი ხილი აჩუქა; და თითქოს ფლეიტისტ კანუსს, იმისი დაკვრით აღფრთოვანებულმა, ხუთი დენარი[1177] მისცა, რომლებიც თავისი ხელით ამოიღო საკუთარი ზარდახშიდან.

13. ამიტომ მის ჩამოსვლას დიდი სიხარული არ მოჰყოლია. ეს გამოჩნდა უახლოეს სანახაობებზე; როცა ატელანის ფარსში ცნობილი სიმღერა შემოსძახეს: მოდიოდა ონესიმუსი თავის სოფლიდან[1178], მაშინ ყველა მაყურებელმა აიტაცა და ერთხმად გაიმეორა რამდენჯერმე ეს ლექსი, შესატყვისი ჟესტებით.

14. აი, რატომ უყვარდათ და პატივს სცემდნენ უფრო მეტად მაშინ, როცა გაიმარჯვა, ვიდრე მერე, როცა უკვე იმპერიას მართავდა[1179]. მართალია, ბევრი მისი საქციელი ბრწყინვალე მმართველს ამჟღავნებდა; მაგრამ იმდენად არ აფასებდნენ ამ ღირსებებისთვის, რამდენადაც სძულდათ მათი საპიროსპირო აქტებისათვის.

(2) სამ კაცს ჰქონდა მასზე სრული გავლენა - იმასთან ერთად ცხოვრობდნენ პალატინში, არასოდეს ტოვებდნენ მართ; ესენი იყვნენ: ტიტუს ვინიუსი, მისი ლეგატი ესპანეთში, წარმოუდგენლად ხარბი და გაუმაძღარი; კორნელიუს ლაკონი, სასამართლოს თანაშემწის მოვალეობიდან პრეტორიელების მეთაურად გადაქცეული, აუტანლად ყეყეჩი და კუდაბზიკა[1180]; და მისი აზატი იკელუსი, რომელმაც მაშინ მიიღო ოქროს ბეჭედი და გვარი მარციანუსი, და უკვე წამოსკუპებული უმაღლეს მხედრულ თანამდებობებზე³⁶. აი, ამ გაიძვერებს, თავ-თავიანთი მანკიერებებით, ენდობოდა და საშუალებას აძლევდა, თავიანთ ჭკუაზე ისე ეტარებინათ, რომ საკუთარ თავს აღარ ჰგავდა - ხალხისაგან არჩეული და თანაც უკვე ხნიერი მმართველის კვალობაზე ხან მეტისმეტად წვრილმანი და ძუნწი იყო, ხანაც უზომოდ ხელგამლილი და მფლანგველი.

(3) ზოგიერთი ცნობილი მოქალაქე ორივე უმაღლესი ფენიდან უმნიშვნელო ეჭვებისათვის დასაჯა, სასამართლოს გარეშე.

რომის მოქალაქეობას იშვიათად ჩუქნიდა, ხოლო სამი შვილის უფლება[1181] - ერთხელ თუ ორჯერ გასცა მარტო და ისიც ვადების ცნობილი შეზღუდვით. მოსამართლეები სთხოვდნენ, მეექვსე დეკურია დაემატებინა მათთვის, და მარტო უარი კი არ უთხრა, არამედ კლავდიუსის მიცემული უფლება, - ზამთარში, წლის დასაწყისში რომ არ უნდა შეკრებილიყვნენ, - წაართვა.

15. იმასაც ფიქრობდნენ, რომ სენატორების და მხედრების თანამდებობების[1182] შეზღუდვას აპირებდა ორწლიანი ვადით და მხოლოდ იმათთვის მიცემას, ვინც არ ეკარებოდა და გაუბოდა მათ. ნერონის გულუხვი საჩუქრები აზღვევინა ორმოცდაათი რომაელი მხედრის დახმარებით, მფლობელებს მხოლოდ მეათედი ნაწილი დაუტოვა - აქტიორებსაც და ათლეტებსაც კი თავიანთი საჩუქრები რომ გაეყიდათ, ხოლო ფული დაეხარჯათ და გადახდა აღარ შეძლებოდათ, მაშინ გაყიდული საჩუქრები ჩამოერთმეოდათ მყიდველებს.

(2) და პირიქით, თავის მეგობრებს და აზატებს საშუალებას აძლევდა, რომ ქრთამისათვის ანდა თავგუნებობით, რაც მოუწოდებოდათ, ის ეკეთებინათ - გადასახადი დაეწესებინათ და გაეუქმებინათ, დაესაჯათ უდანაშაულოები და შეეწყალებინათ დამნაშავეები. ხალხმა რომ ჰალოტუსის და ტიგელინუსის დასჯა მოითხოვა, იმან ნარონის ყველა მაჩანჩალადან მარტო ამ ორს, ყველაზე ბოროტად მავნეებს, არ ახლო ხელი; პირიქით, ჰალოტუსს მნიშვნელოვანი თანამდებობა მისცა, ხოლო ტიგელინუსის[1183] გამო ხალხს სისასტიკე უსაყვედურა თავის ედიქტში.

16. ამ ყველაფერმა თითქმის ყველა ფენაში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია; ყველაზე მეტად ჯარისკაცები ვერ იტანდნენ, - თუმცა თავის დროზე მეთაურები[1184] გაუგონარ საჩუქრებს დაპირდნენ, თუკი გალბას დაუსწრებლად მის ერთგულებაზე დაიფიცებდნენ, ხოლო გალბამ არა მარტო არ შეასრულა დაპირება, არამედ არაერთხელ დაიკვება, რომ მიჩვეული იყო ჯარისკაცების შეკრებას და არა შესყიდვას; და ამით ყველა ჯარისკაცი თავის წინააღმდეგ ამხედრა ყველა პროვინციაში. იმავდროულად, პრეტორიელებში გააჩინა შიში და აღშფოთება, რაკი დროდადრო ბევრ მათგანს გადააყენებდა ხოლმე ნიმფიდიუსის მომხრეებში ყოფნაზე მიტანილი ეჭვით.

(2) ყველაზე მეტად ზემო გერმანიის ლეგიონები დრტვინავდნენ, იმ საჩუქრების მოლოდინში მოტყუებულები,

რომლებიც გალებისა და ვინდექსის წინააღმდეგ ომში ერგებოდნენ. ამიტომ, ისინი პირველები იყვნენ, ვინც აღარ დამორჩილდნენ; იანვრის კალენდებში მათ უარი თქვეს, ვინმესთვის შეეფიცათ ერთგულება, გარდა სენატისა; და იქვე გადაწყვიტეს, პრეტორიელებთან მალემსრბოლელები ეფრინათ შეტყობინებით, რომ ჭკუაში არ მოსდით ესპანეთში დასმული იმპერატორი; და აჯობებს, პრეტორიელებმა თავად აირჩიონ მმართველი, რომელიც ყველა ჯარისთვის იქნება მისაღები.

17. ეს შეიტყო თუ არა, გალობამ გადაწყვიტა, რომ უკმაყოფილებას იმდენად მისი სიბერე კი არ იწვევს, რამდენადაც უშვილობა; და აი, მოულოდნელად თავისი მიმსალმებელი ბრბოდან პიზო ფრუგი ლიკინიანუსი გამოიყვანა, ახალგაზრდა კაცი, დიდგვაროვანი და ცნობილი, თავისი ძველი ფავორიტი[1185], რომელსაც ყოველთვის წერდა ქონების და სახელის მემკვიდრედ ანდერძებში; თავის შვილად დაასახელა, ბანაკში მიიყვანა და სამხედრო შეკრებილობის წინ იშვილა. თუმცა, არც ამჯერად უთქვამს რამე საჩუქრებზე და ამით მარკუს სალვიუს ოტონს მარჯვე შემთხვევა მისცა, ექვსი დღის მერე[1186] განეხორციელებინა თავისი ჩანაფიქრი.

18. ერთიმეორის მიყოლებით ბევრი ნიშანი იუწყებოდა მის მოსალოდნელ აღსასრულს მმართველობის დასაწყისშივე. როცა მთელ მის გზაზე, ქალაქიდან ქალაქამდე, მარჯვნივ და მარცხნივ სამსხვერპლო ცხოველებს სწირავდნენ, ერთმა ჩუგლუგის დარტყმით დარეტიანებულმა და თვალებდაბნელებულმა ხარმა დასაბმელი თოკი გაწყვიტა, მის ეტლთან მიირბინა, ზედ წინა ფეხები შედგა და ყველაფერი სისხლით მოსვარა; ხოლო როცა ეტლიდან გადმოდიოდა, ბრბოს მიწოლით ძალამიტანილმა მცველმა კინალამ შუბით დაჭრა. როცა რომში შედიოდა და მერე პალატინში, მის წინ მიწა შეირყა და მოისმა ხარის ბუბუნის მაგვარი ხმა.

(2) მომდევნო ნიშნები უფრო ცხადი იყო. თავისი ტუსკულუმის ფორტუნისათვის მთელი სიმდიდრიდან ერთადერთი მძივი გადადო, შექმნილი მარგალიტით და ძვირფასი ქვებით, მაგრამ უცებ იფიქრა, რომ ეს უფრო მაღალი ადგილისათვის არის შესაფერისი და კაპიტოლიუმის ვენერას მიუძღვნა; მომდევნო ღამეს სიზმარში ფორტუნა გამოეცხადა, - ჯერ ჩივილით, რატომ წაართვეს საჩუქარი და მერე მუქარით, რომ თავადაც ყველაფერს წაართმევს, რაც მიუცია. გულგახეთქილი მეორე დღესვე გაიქცა ტუსკულუმში, რათა სიზმარი გამოელოცა და

წინდაწინ შიკრიკი აფრინა, რომ სამსხვერპლოდ მოემზადებინა ყველაფერი; მაგრამ იქ მიღწეულმა სამსხვერპლოზე თბილი ფერფლი ნახა, გვერდით მოხუცი იდგა შავებში, შუშის ლანგრით გუნდრუკი ეჭირა და თიხის თასით კიდეც - ღვინო[1187].

(3) ისიც შენიშნეს, რომ საახალწლო მსხვერპლშეწირვაზე გვირგვინი გადმოუვარდა თავიდან; ხოლო მკითხაობისას ქათმები გაუფრინდნენ; და შვილად აყვანის დღეს, როგორც წესი მოითხოვდა, ტრიბუნაზე სამხედრო ტახტი არ დაუდგეს, ხოლო სენატში კონსულის ტახტი ზურგით წინშემოტრიალებული მიაწოდეს.

19. ბოლოს, იმ დილით, როცა მისი სიკვდილის დღე თენდებოდა, მსხვერპლის შეწირვისას მკითხავმა რამდენჯერმე გაუმეორა, რომ საფრთხეს უნდა მორიდებოდა, რადგან მკვლელები ახლოს იყვნენ უკვე.

მერე მალევე გაიგო, რომ ოტონმა ბანაკი აიღო. ბევრი არწმუნებდა, თავადაც იქით გაქცეულიყო, სანამ კიდეც იყო შესაძლებლობა თავისი იქ ყოფნითა და გავლენით დაეძლია მეტოქე; მაგრამ ამჯობინა, სასახლეში დარჩენილიყო და ლეგიონერთა დაცვა შემოევლო გარშემო, რომლებიც ქალაქის სხვადასხვა ადგილებზე იყვნენ გაფანტული. ოღონდ სელის ბეგთარი ჩაიცვა, თუმცა არც მალავდა, რომ ამდენი მახვილის წინააღმდეგ ეს დაცვა არ არის.

(2) შეთქმულების მიერ გარეთ გამოსატყუებლად გავრცელებულმა ცრუ ცნობებმა შეაცდინა და მართლა გამოვიდა სასახლიდან. ზოგიერთი არწმუნებდა კიდევაც, რომ ყველაფერი უკვე დამთავრებულია, მეამბოხეები შეპყრობილი არიან, დანარჩენი ჯარი უკვე იკრიბება მის მისალოცად და მზად არის, დამორჩილდეს. თავის უსაფრთხოებაში დარწმუნებული გამოვიდა ქუჩაში, რომ მათ შეხვედროდა; როცა რომელიღაც ჯარისკაცმა[1188] ტრაბახით უთხრა, რომ ოტონი მოკლა, მხოლოდ ესღა ჰკითხა: „ვისი ბრძანებით?“ ასე მიაღწია ფორუმამდე. ბრბოს დაშლა-დაშლაში აქამდე უკვე მოჭენებულიყვნენ ის ცხენოსნები, რომლებსაც მისი მოკვლა ჰქონდათ ნაბრძანები. შორიდან რომ დაინახეს, ცხენები შეაყენეს. მერე კი ჭენებით წამოვიდნენ მისკენ და ყველასგან მიტოვებული გალბა ხმლებით აჩეხეს.

20. ზოგიერთი აცხადებს, რომ პირველსავე შემოტევაზე შესძახა:

„რას სჩადით, თანამებრძოლებო? მე თქვენი ვარ და თქვენ - ჩემი!..“ - და საჩუქრებსაც კი დაჰპირდა. მაგრამ უმეტესობა ირწმუნება, რომ მან თავად მიუშვირა ყელი და უბრძანა, თავისი მოვალეობა შეესრულებინათ[1189] და აჯანყება გაეგრძელებინათ, რაკი ასე სურდათ. ყველაზე გასაოცარი ის არის, რომ იქ მყოფთაგან არავის უცდია, იმპერატორს მიშველებოდა, და საშველად გამოძახებული ყველა ჯარიდან არც ერთი დაემორჩილა ბრძანებას, გერმანელი ვეტერანების გამოკლებით, მადლიერებმა ცოტა ხნის წინანდელი ზრუნვით თავიანთ ავადმყოფებზე და სუსტებზე[1190], მისაშველებლად გამოსწიეს, მაგრამ ადგილების უცოდინარობის გამო შორი გზიდან მოუარეს და დაიგვიანეს.

(2) მოკლეს კურციუსის ტბასთან[1191] და იქვე ეგდო; ბოლოს, ვიღაც ჯარისკაცმა, ულუფის დარიგებიდან რომ მოდიოდა, ზურგზე მოკიდებული ტომარა ძირს გადმოიღო და თავი მოჰკვეთა. რაკი თმაში შეუძლებელი იყო ხელის ჩაჭიდება, ჯერ თავის მოსასხამში გაახვია, მერე კი მოჭრილ თავს ცერა თითი ჩაუყო პირში და ისე მიართვა ოტონს; ხოლო იმან თავის მეაღალე-მებარგულებსა და მედუქნე-მეფუნდუკეებს გადასცა; იმათ კიდეც შუბზე წამოაცვეს და ყველას დასანახად გამოფინეს ბანაკში, თან უყვიროდნენ: „კუპიდონი ხარ, გალბა, გვშურს შენი ენერგიისა!“ ამ უგვანი ხუმრობის მთავარი მიზეზი ცოტა ხნით ადრე გავრცელებული ჭორი იყო, რომ თითქოს ვიღაცამ შეაქო მისი გარეგნობა, ჯერ კიდეც გაფურჩქნული და მხნე, იმან კი მიუგო: ჯერ მე ძალა არ დამკლებია![1192]

მერე აზატმა პატრობიუს ნერონიანუსმა იმათგან ას ოქროდ იყიდა თავი და იქ ჩააგდო, სადაც გალბას ბრძანებით მისი პატრონი დასაჯეს სიკვდილით. და მხოლოდ მოგვიანებით მისმა გამრიგემ არგივუსმა ის თავი გვამთან ერთად დამარხა გალბას ბაღებში, ავრელიანეს გზაზე.

21. სიმაღლით საშუალო იყო, თავი მთლად მელოტი, თვალები ცისფერი, მოკაუჭებული ცხვირი; ხელები და ფეხები ისე ჰქონდა დამახინჯებული ნიკრისის ქარით, რომ დიდხანს ვერც ფეხსაცმელს ატარებდა და ვერც წაიკითხავდა ან წიგნს დაიჭერდა. მარჯვენა ფერდზე ხორციანი გამონაზარდი ისე ეკიდა, რომ ძლივს იჭერდა ბანდაჟი.

22. ამბობენ, ძალიან ბევრს ჭამდა, და ზამთარში დღის შუქის

დადგომამდე ღებულობდა საკვებს; ხოლო სადილზე იმდენს შესანსლავდა, რომ ნაჭამის[1193] ალებას პირდაპირ ხელებსჭკემოდან უბრძანებდა, რომ ირგვლივ, მსახურებისთვის დაერიგებინათ. უფრო არაბუნებრივ სურვილისკენ იყო მიდრეკილი და იმის დასაკმაყოფილებლად უკვე მოზრდილ და ძლიერ მამაკაცებს არჩევდა. ამბობენ, როცა მისმა ძველმა ფავორიტმა, იკელუსმა ესპანეთში ნერონის სიკვდილის ცნობა მიუტანა, არა მარტო ნაზად გადაკოცნა ყველას დასანახად, არამედ იქვე სთხოვა, რომ მომზადებულიყო სააღერსოდ, მერე კი ცალკე გაიყვანა.

23. თავის აღსასრულს ცხოვრების სამოცდამეცამეტე წელს და მმართველობის მეშვიდე თვეს შეხვდა. სენატმა პირველსავე შესაძლებლობაზე დაადგინა, სტატუეტი დაედგათ მისთვის როსტალურ კოლონაზე, ფორუმის იმ ადგილზე, სადაც მოკლეს; მაგრამ ვესპასიანემ გააუქმა გადაწყვეტილება, რაკი ვარაუდობდა, რომ გალბამ ესპანეთიდან იუდეაში მიუგზავნა მკვლელები.

ოტონი

საგვარეულო და წინაპრები (1) ახალგაზრდობა ნერონის ხანაში (2-3) გალბას მმართველობა და გადატრიალება (4-7) ომი ვიტელიუსთან და დამარცხება (7-9) თვითმკვლელობა (9-11) გარეგნობა, ცხოვრების წესი, წუხილი (12) 1. ოტონის წინაპრები მოდიან ქალაქ ფერენტინადან[1194], ძველი და დიდგვაროვანი ოჯახიდან, რომელიც სათავეს ეტრუსკელი თავადებიდან იღებს. პაპამისი, მარკუს სალვიუს ოტონი[1195] იყო რომაელი მხედრის და მდაბიო ქალის შვილი - შესაძლოა, არც თავისუფლად გაჩენილი; ლივია ავგუსტას კეთილგანწყობის მეოხებით, ვის სახლშიც იზრდებოდა, სენატორი გახდა, მაგრამ პრეტორის წოდებაზე შორს ვეღარ წავიდა.

(2) მამამისი, ლუციუს ოტონი დედის მხრიდან მიეკუთვნებოდა ძალიან დიდგვაროვან გვარს მრავალი გავლენიანი კავშირებით, ხოლო სახით ისე ჰგავდა იმპერატორ ტიბერიუსს და ისე უყვარდა იმას, რომ ზოგიერთს მისი შვილი ეგონა. საპატიო თანამდებობებზე იქნებოდა რომში, პროკონსულად აფრიკაში თუ რიგგარეშე სამხედრო დავალებებზე, - ყველაფერს დიდი სიმტკიცით აღასრულებდა. ილირიკუმში კამილუსის აჯანყების შემდეგ, მონანიების შემოტევისას, რამდენიმე ჯარისკაცმა თავისი მეთაურები

დახოცა, რომლებიც თითქოს აქეზებდნენ, რომ კლავდიუსს გადადგომოდნენ, - ბრძანა, შუა ბანაკში, მის თვალწინ დაესაჯათ ის ჯარისკაცები სიკვდილით, თუმცა იცოდა, რომ ამისათვის კლავდიუსმა მათ წოდებები მოუმატა.

(3) ასეთი საქციელით დიდება მოიპოვა, მაგრამ წყალობა დაკარგა; თუმცა, მალე დაიბრუნა კლავდიუსის კეთილგანწყობა, მონების დასმენების საფუძველზე ერთი რომელი მხედრის ღალატი გახსნა, რომელსაც იმპერატორის მოკვლა ჰქონდა ჩაფიქრებული. მართლაც, სენატმა იშვიათი პატივი არგუნა - სტატუეტი პალატინზე, ხოლო კლავდიუსმა პატრიციებში ჩარიცხა, ყველაზე გულუხვი ქების სიტყვებით შეასხა ხოტბა და შეჰყვირა კიდეც: „ამ კაცზე უკეთეს შვილებსაც კი ვერ ვისურვებდი!“ ალბია ტერენციასგან, ცნობილი გვარის ქალიდან[1196], ორი შვილი ჰყავდა, უფროსი - ლუციუს ტიციანუსი და უმცროსი - მარკუსი, მამის მეტსახელი რომ მიიღო მემკვიდრეობად; ჰყავდა ქალიშვილიც, რომელიც ჯერ კიდევ პატარა იყო, გერმანიკუსის შვილზე, დრუზუსზე რომ დანიშნა.

2. იმპერატორი ოტონი დაიბადა მეოთხე დღეს მაისის კალენდებამდე, კამილუს არუნციუსის და დომიციუს აპენობარბუსის[1197] კონსულობაში. ადრეული ახალგაზრდობიდან ისეთი მფლანგველი და თავხედი იყო, რომ არაერთხელ გაუწკეპლავს მამამისს; ამბობდნენ, რომ ღამ-ღამობით დაძრწოდა ქუჩებში და ყველა გამვლელს, ვინც კი სუსტი ან მთვრალი იქნებოდა, იჭერდა და გაშლილ ლაბადაზე აწვენდა[1198].

(2) მამის სიკვდილის შემდეგ ერთ სასახლის კარზე გავლენიან აზატ ქალბატონს მიელაქუცა, შეყვარებულადაც კი მოაჩვენა თავი, თუმცა ის უკვე ბებერი იყო. იმის მეოხებით ნერონის ნდობა მოიპოვა და იოლად შეიქმნა მისი პირველი მეგობარი, ერთნაირი ზნეობის გამო, ხოლო ზოგიერთი ჭორის მიხედვით - მასთან გარყვნილი სიახლოვისათვის. ოტონის გავლენა იმისთანა იყო, რომ ერთ ექს-კონსულს, გასამართლებულს გამოძალვისათვის, დიდი ქრთამი გამოსტყუა და, ჯერ სრული შენდობა არ გაეხერხებინა მისთვის, რომ უკვე სენატში[1199] შეიყვანა მაღლიერების გამოსახატავად.

3. იმპერატორის ყველა ჩანაფიქრის და საიდუმლოს მონაწილე იყო; იმ დღეს, როცა ნერონის დედის მოკვლა იყო დანიშნული,

ექვების თავიდან ასაცილებლად, დედა-შვილს გაუგონარი ბრწყინვალეების ქეიფი მოუწყო; ხოლო პოპეა საბინა, ნერონის საყვარელი, რომელიც იმპერატორმა ქმრიდან წამოიყვანა და დროებით მას მიანდო დაქორწინების საფარველით, - არა მარტო შეაცდინა, არამედ ისე შეიყვარა, რომ არ უნდოდა, თავად ნერონიც კი აეტანა მეტოქედ[1200].

(2) ყოველ შემთხვევაში, ამბობენ, რომ, როცა მარტო ქალის წასაყვანად გაგზავნილები კი არ გაყარა შინიდან, არამედ თავად ნერონსაც არ უშვებდა სახლში, კარის წინ ატუზული დატოვა; და გაჯიუტებული ნერონიც იქიდან ემუდარებოდა და ემუქრებოდა მეგობარს მინდობილი საუნჯის დაუყოვნებლივ დაბრუნებას. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ნაცვლის თანამდებობის მომიზეზებით, ოტონი ლუზიტანიაში გადაასახლეს[1201]. ცხადი იყო, რომ ნერონს არ უნდოდა უფრო მკაცრი სასჯელით გამოემჟღავნებინა მთელი ეს კომედია; მაგრამ ისედაც გახმაურდა შემდეგი ლექსში: - ეს გაძევება საპატიოდ ვით ექცა ოტონს?

- გადაასახლეს თავის ცოლთან მწოლელი როგორც!

პროვინციელებს კვესტორის თანამდებობაზე მყოფი განაგებდა ათი წელიწადი, იშვიათი კეთილგონიერებითა და საქებარი ზომიერებით.

4. როცა, ბოლოსდაბოლოს, შურისძიების შემთხვევა მიეცა, პირველი მიემხრო გალბას წამოწყებას. თან საკუთრადაც გაუჩნდა ხელისუფლების ხელში ჩაგდების იმედი, - ნაწილობრივ გარემოებათა დამთხვევით, და მეორე მხრივ კიდევ ასტროლოგ სელევკუსის[1202] წინასწარმეტყველებით, რომელიც ოდესღაც დაპირდა, რომ ნერონზე მეტხანს იცოცხლებდა, ახლა კი თავად გამოეცხადა მოულოდნელად და უთხრა, რომ მალე იმპერატორი გახდებოდა.

(2) ამიტომ უკვე ნებისმიერ დათმობაზე და პირფერობაზე მიდიოდა; მმართველისთვის სადილებს მართავდა, მცველების რაზმს ყოველთვის ოქროთი[1203] ასაჩუქრებდა; სხვა ჯარისკაცებს სხვანაირი ხერხებით იქვემდებარებდა. როცა ვიღაცამ მეზობელთან სამანებზე დავის გამო შუაგაცად მიიწვია, ამაღ მთელი მინდორი უყიდა და აჩუქა. მალე ძნელი შეიქმნა იმისთანა კაცის მონახვა, ვინც არ იფიქრებდა და არ იტყოდა, რომ მხოლოდ ოტონი არის იმპერიის მემკვიდრედ გახდომის ღირსი.

5. თავად იმედოვნებდა, რომ გალბა იშვილებდა და ამას ელოდა დღიდან დღემდე. მაგრამ როცა იმან პიზონი არჩია და იმედი გადაეწურა, ძალის გამოყენება გადაწყვიტა. განაწყენების გარდა, აქეთ უბიძგებდა ძალიან დიდი ვალები; დაუფარავად ამბობდა, რომ თუკი იმპერატორი ვერ გახდება, მაშინ სულ ერთია, მტრისგან მოკვდება ბრძოლაში თუ კრედიტორებისგან - ფორუმზე.

(2) გამოსვლამდე ერთი დღით ადრე შეძლო, რომ გამგებლის თანამდებობაში მილიონი სესტერცი გამოეძალა იმპერატორის მონისათვის. ეს ფული გახდა მთელი საქმის დასაწყისი. ჯერ ხუთ მცველს გაენდო[1204], - მერე, როცა თითოეულმა ორ-ორი მოიმზრო, უკვე ათს; თითოეულს ათ-ათი ათასი სესტერცი მისცა და ზედაც ორმოცდაათ-ორმოცდაათსაც დაპირდა. ამ ჯარიკაცებმა დაითანხმეს სხვებიც, მაგრამ ცოტა, - ეჭვი არ იყო, როგორც კი საქმეს დაიწყებდნენ, თავისით გამოყვებოდათ ბევრი.

6. აპირებდა, რომ პიზონის შვილად აყვანისთანავე ხელში ჩაეგდო ბანაკი და სადილზე დამჯდარ გალბას სასახლეში დასხმოდა თავს; მაგრამ როგორც კი იმ კოჰორტაზე იფიქრა, რომელიც დაცვაში იდგა, ვერ გადაწყვიტა, - საყოველთაო სიძულვილს დაიტეხდა თავს, თუკი, თავის დროზე ნერონის მიმტოვებელი, ახლა უფლებას მისცემდა, გალბა მოეკლათ. მერე კიდევ რამდენიმე დღე[1205] წაართვა ავმა ნიშნებმა და სელევკუსის სიფრთხილემ.

(2) ბოლოს, დანიშნულ დღეს თავის თანამოაზრეებს უბრძანა, სატურნის ტაძრის წინ, მოოქროვილ სვეტთან[1206] დალოდებოდნენ; თავად დილიდან გალბას გამოეცხადა მისასალმებლად; შეხვდნენ, როგორც ყოველთვის, კოცნით; ესწრებოდა იმპერატორის მსხვერპლშეწირვას[1207] და ესმოდა მკითხავის წინასწარმეტყველება. მერე აზატმა უთხრა, რომ ხუროთმოძღვრები მოვიდნენ, - ეს დათქმული ნიშანი იყო. აუხსნა, რომ მათგან საყიდლად შერჩეული სახლი უნდა ნახოს და გამოემშვიდობა; უკანა კარიდან გამოვიდა და დათქმული ადგილისკენ გაეჩქარა; სხვა მონათხრობებით, თავი მოაჩვენა, რომ ციებ-ცხელება ჰქონდა და ირგვლივმყოფებს უთხრა, ბოდიში მოიხადონ მის მაგივრად, თუკი ძებნას დაუწყებენ.

(3) ხოლო მერე, ნაჩქარევად ჩაჯდა ხელით სატარებელ და დახურულ ეტლში, როგორითაც ქალები იარებოდნენ და

ბანაკისკენ გასწია. დამტარებლებს ძალა გამოეცალათ, ის ჩამოვიდა და ფეხით გაიქცა; ზონარგახსნილმა ფეხსაცმელმა შეაჩერა; მაშინ, რომ არ დაყოვნებულიყო, თანამგზავრებმა მხრებზე შეისვეს, იმპერატორივით მიესალმნენ და მზიარულ შეძახილებში და მახვილების ელვარებაში ციმციმ მიიყვანეს ბანაკის მოედანზე[1208]. ყველა შემხვედრი მათ უერთდებოდა, თითქოს თანამზრახველები და თანამონაწილეები ყოფილიყვნენ. ბანაკიდან ხალხი გააგზავნა გალბას და პიზონის მოსაკლავად, ხოლო უფრო მეტად რომ დაეჭირათ მხარი ჯარისკაცებს, იმათ წინაშე შეკრებაზე დაიფიცა, რომ თავისად მხოლოდ იმას ჩათვლის, რასაც ისინი დაუტოვებენ.

7. მერე, როცა უკვე დღე მთავრდებოდა, სენატში გამოცხადდა, მოკლედ მოახსენა, რომ ქუჩაში მოიტაცეს, ძალის გამოყენებით აიძულეს, ძალაუფლება მიეღო და იმოქმედებს მხოლოდ საერთო თანხმობით, მერე კი სასახლისკენ წავიდა. სხვა პირმოთნე მილოცვებს შორის ბრბომ ნერონის სახელიც მისცა და ოდნავადაც არ გამოუთქვამს უკმაყოფილება; უფრო მეტიც, ზოგი ამბობს, რომ პირველ თავისი სიგელებსა და გზავნილობებს ამ სახელით მოაწერა ხელი. ყოველ შემთხვევაში, ნერონის გამოსახულებებისა და სტატუეტების აღდგენის უფლება მისცა, მის პროკურატორებს და აზატებს წინანდელი თანამდებობები დაუბრუნა და თავისი პირველივე საიმპერატორო ბრძანებულებით ორმოცდაათი მილიონი სესტერცი გაუშვა ოქროს სასახლის დასამთავრებლად.

(3) ამბობენ, რომ იმავე ღამეს საზარელი სიზმარი ნახა და ხმამაღლა კვნესოდა; ყვირილზე მოირბინეს და საწოლის წინ ნახეს, იატაკზე, - ეჩვენებოდა, რომ გალბას სულმა ასწია და საწოლიდან გადმოისროლა; და არ იშურებდა გამოსასყიდ მსხვერპლს, მისი მოწყალების მოპოვებას ცდილობდა. მეორე დღეს, მკითხაობისას მოულოდნელმა გრიგალმა მუხლებში ჩაკეცა, და გაიგონეს, როგორ ჩაიბურტყუნა რამდენჯერმე: გრძელ ფლეიტებთან რა ხელი მქონდა![1209]

8. დაახლოებით სწორედ ამ დროს გერმანიის ლეგიონებმა ვიტელიუსს შეჭფიცეს ერთგულება. ეს რომ შეიტყო, ოტონმა სენატს შესთავაზა მასთან ელჩობა გაეგზავნათ ცნობით, რომ მმართველი უკვე არჩეულია და რომ შეენარჩუნებინათ სიმშვიდე და თანხმობა, ხოლო თავად მაცნეების პირით შეუთვალა ვიტელიუსს, მისი თანამმართველი და სიძეც[1210] გამხდარიყო. მაგრამ ომი გარდაუვალი იყო, ვიტელიუსის

გამოგზავნილი მხედართმთავრები და ჯარები ახლოვდებოდნენ. აქ შეძლო დარწმუნება, მისი როგორი ერთგულები და თავდადებულები არიან პრეტორიელები, - ლამის მთელი სენატი ამოხოცეს.

(2) მან ისურვა, ხომალდებზე იარაღი წაეღო[1211] მეზღვაურების დახმარებით; მაგრამ, როცა სალამოსკენ ბანაკიდან იარაღის წამოღება დაიწყო, ზოგიერთმა ჯარისკაცმა ღალატი იეჭვა, განგაში ატეხეს, და ყველა ერთად, უმეთაუროდ, პალატინისკენ გაიქცნენ, სენატორების დახოცვას მოითხოვდნენ. ტრიბუნებმა ჩარევა სცადეს, მაგრამ ზოგი გააქციეს, ზოგი მოკლეს, და სისხლში ამოსვრილი ჯარისკაცები, - უნდოდათ გაეგოთ, სად იყო იმპერატორი, - გამოიჭრნენ სასადილო პალატისკენ და მხოლოდ მაშინ შეჩერდნენ, როცა ოტონი დაინახეს.

(3) ლაშქრობაში თამამად და ლამის მეტად საჩქაროდ გამოვიდა, ყურადღება არ მიუქცევია წინასწარმეტყველებებისთვის, - ამასობაში წმინდა ფარები[1212] მაშინ გამოტანილი იყო და ჯერ არ დაემაღათ, რაც ძველთაგან ცუდ ნიშნად ითვლება; და ღმერთების დედის[1213] ქურუმები იმ დღეს იწყებდნენ თავიანთ ცრემლიან გოდებებს; და მკითხაობებიც კარგის მიმანიშნებელი არ იყო, - მამა დიტის[1214] მსხვერპლი საამო აღმოჩნდა, როცა ამ მსხვერპლშეწირვისას საუკეთესო ნიშნად საპირისპირო ითვლება; ქალაქიდან გამოსვლისას ნაპირებიდან გადმოსულმა ტიბრმა შეაჩერა, ხოლო მეოცე მილზე გზა შენობის ნანგრევებით აღმოჩნდა გადაკეტილი.

9. ასეთივე ნაჩქარევად გადაწყვიტა ბრძოლის გამართვა, რაც შეიძლებოდა ჩქარა. თუმცა ყველასთვის ნათელი იყო, რომ სჯობდა, ომი გაეწელათ, მტერი შიმშილით და ხეობების სივიწროვით შეეწუხებინათ, - შესაძლოა, ძალა არ ჰქონდა დიდი დაძაბულობის ატანისა და იმედი ჰქონოდა, ადვილად მიეღწია გამარჯვებისთვის ვიტელიუსის ჩამოღწევამდე; შესაძლოა, არ შეეძლო ჯარისკაცების შეჩერება, საბრძოლველად რომ მიისწრაფოდნენ. თავად ბრძოლებში არ მონაწილეობდა, ბრიქსელუმში რჩებოდა.

(2) პირველ სამ უმნიშვნელო ბრძოლაში გაიმარჯვა, - ალპებთან, პლაცენციას მახლობლად და ეგრეთ წოდებული „კასტორის საზღვართან“[1215]; მაგრამ საბოლოო და გადამწყვეტში, ბეტრიაკუმთან დამარცხდა ეშმაკობით, - მოლაპარაკების

იმედი მისცეს, ჯარისკაცები ზავის დასაღებად გამოვიდნენ და, ჯერ კიდევ ერთმანეთს ესაღმებოდნენ, რომ უცებ იძულებულნი გახდნენ, ბრძოლაში ჩაბმულიყვნენ[1216].

(3) მაშინ გადაწყვიტა, მომკვდარიყო; და ბევრი უსაფუძვლოდ ფიქრობს, რომ არა იმდენად სასოწარკვეთილებისა და ჯარებში ეჭვის შეპარვისგან, რამდენადაც იმიტომ, რომ რცხვენოდა გაჯიუტებულიყო ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში და ასეთ საფრთხეში ჩაეგდო ადამიანები და სახელმწიფო[1217]. სინამდვილეში, მასთანაც იყვნენ მარჯაფად დატოვებული ჯარები და ახლებიც მოდიოდნენ დასახმარებლად დალმატიიდან, პანონიიდან და მოეზიიდან; და დამარცხებულებიც კი, მიუხედავად წაგებისა, მზად იყვნენ თავად, ყველანაირი დახმარების გარეშე შეხვედროდნენ ნებისმიერ უბედურებას, რათა შური ეძიათ თავიანთი სირცხვილისათვის.

10. მამაჩემი სვეტონიუს ლეტუსი ამ ომში მხედრის წოდების ტრიბუნი იყო მეცამეტე ლეგიონში. მერე ხშირად ამბობდა, რომ ოტონი, როგორც კერძო პირი ვერასდროს იტანდა ძმათაშორის სისხლისღვრას, და როცა ერთხელ, ქეიფისას ვიღაცამ კასიუსი და ბრუტუსი ახსენა, შეკრთა; არც გალბას წინააღმდეგ გამოვიდოდა, იმედი რომ არ ჰქონოდა უომრად მიზნის მიღწევისა; აქ კი სიკვდილის სიძულვილი იმ რიგითი ჯარისკაცის მაგალითმა ასწავლა, რომელმაც დამარცხების ცნობა მოიტანა, - იმას არავინ დაუჯერა, ხან ცრუპენტელას ეძახდნენ, ხან ბრძოლიდან გამოქცეულ ლაჩარს, და მაშინ ზუსტად ოტონის ფეხებთან დაეგო ხმაღზე; მამაჩემს ჩვეულებად ჰქონდა, მოეყოლა ხოლმე, რომ ამის დანახვაზე ოტონმა შეჰყვირა, აღარ უნდოდა საფრთხეში ჩაეგდო ეგეთი მამაცი ვაჟკაცები, ასე კარგად რომ მსახურობდნენ.

(2) ძმას, ნათესავს[1218] და რამდენიმე მეგობარს ურჩია, თავი გადაერჩინათ, როგორც შეეძლოთ, გადაკოცნა და გაუშვა. მარტო დარჩენილმა ორი წერილი დაწერა, - ერთი დის დასაწყნარებლად, და მეორე მესალინასთან, ნერონის ქვრივთან, ვისაც ცოლად უპირებდა მოყვანას; იმას დაუბარა, რომ ეზრუნა მის დაკრძალვაზე და ხსოვნაზე. თავისი ყველა წერილი დაწვა, რათა არავისთვის შეემთხვია ბოროტება გამარჯვებულისგან; ფული, რაც თან ჰქონდა, მსახურებს გაუნაწილა.

11. როცა ამგვარად უკვე გადაწყვიტა და მოემზადა სასიკვდილოდ, უცებ ხმაური შემოესმა; უთხრეს, რომ ეს იმათი ხმაა, ვინც ცდილობს ჯარი მიატოვოს და წავიდეს, მაგრამ იჭერენ და არ უშვებენ, როგორც გაქცეულებს. მაშინ თქვა: „ერთი ღამითაც გავაგრძელოთ სიცოცხლე“ - ეს ჭეშმარიტად მისი ნათქვამია, - და აუკრძალა, ძალით დაეჭირათ, ვინც არ უნდა ყოფილიყო. იმისი საძინებელი გვიან ღამემდე ღია იყო და ვისაც უნდოდა, შეეძლო, დალაპარაკებოდა.

(2) მერე ცივი წყალი დალია, წყურვილი რომ ჩაეხშო; ამოიღო ორი ხანჯალი, მათი სიმახვილე გასინჯა და ბალიშის ქვეშ დამალა; კარი ჩაკეტა და ღრმა ძილს მისცა თავი. მხოლოდ განთიადისას გაელვია და მაშინ მარცხენა ძუძუს ქვეშ ერთი ღარტყმით მოიკლა თავი. მის პირველ კვნესაზევე შემოცვივდნენ მეზობლები და იმათ წინაშე, ხან ჭრილობაზე ხელის მიჭერით და ხანაც აშვებით განუთევა სული. სწრაფად დამარხეს, როგორც თავად ბრძანა. ეს მოხდა მისი ცხოვრების ოცდამეთვრამეტე წელს, მმართველობის ოთხმოცდამეთხუთმეტე დღეს[1219].

12. სულის ამ სიძლიერეს არ პასუხობდა ოტონის არც სხეული და არც გარეგნობა. ამბობენ, რომ მაღალი არ იყო, ულამაზო და გაღუნული ფეხებით; საკუთარ თავს ლამის ქალივით უვლიდა, სხეულზე თმებს იგლეჯდა, შეთხელებულ თმას მაღლიდან დასადები თმით იფარავდა, ისე მორგებულს და ბუნებრივად დავარცხნილს, ვერავინ ხვდებოდა; ხოლო სახეს პირველი ბეწვის ამოსვლიდან ყოველდღიურად იპარსავდა და სველი პურით იწმენდდა, რომ წვერი არ გაზრდოდა; და ისიდას დღესასწაულებზე ყველას თანდასწრებით ჩნდებოდა წმინდა ტილოს სამოსელით.

(2) აი, ამიტომ ვფიქრობ, რომ იმის ცხოვრებასთან ასერიგად შეუთავსებელმა სიკვდილმა სასწაულზე მეტი მღელვარება გამოიწვია. ბევრი მეომარი, რომელიც იქ იყო, მკვდარს ხელ-ფეხს უკოცნიდნენ; ის იწვა მკვდარი და ადიდებდნენ, როგორც თავგანწირულ მოღვაწეს და შეუდარებელ იმპერატორს; და იქვე, დასაკრძალავი კოცონის მახლობლად, თავისი ხელით იკლავდნენ თავს; ბევრი, ვინც იქ არ იყო, ამ ცნობის შეტყობისთანავე ერთმანეთთან სასიკვდილოდ იბრძოდა. და ბევრმა იმათგან, ვინც სიცოცხლეში სასტიკად ვერ იტანდა, განდიდება დაუწყეს, როგორც ბრბოში იციან ხოლმე, - იმასაც კი ამბობდნენ, რომ გალბა იმიტომ კი არ მოკლა, რომ

ხელისუფლება ჩაეგდო ხელში, არამედ თავისუფლების და რესპუბლიკის აღსადგენად.

ვიტელიუსი

საგვარეულო და წინაპრები (1-2) დაბადება, ახალგაზრდობა, სამსახური (3-6) გერმანიაში დანიშვნა (7) აჯანყება და იტალიაში ლაშქრობა (8-10) მმართველობა (11-12) ფუფუნება და სისასტიკე (13-14) ახალი სამოქალაქო ომი (15) სიკვდილი (16-17) დასკვნა (18) 1. ვიტელიუსების გვარის წარმოშობაზე ყველაზე განსხვავებული და შეუთავსებელი აზრები დადის. ერთნი ძველად და დიდგვაროვნად თვლიან, მეორენი - ახლად, ჩვეულებრივად და მდაბიოდან. შეიძლება, ეს ყველაფერი იმპერატორ ვიტელიუსის მლიქვნელებისთვის და მაძაგებელთათვის მიგვეწერა; თუმცა ამ გვარეულობაზე მოსაზრებები გაცილებით ადრე იყო განსხვავებული.

(2) არსებობს კვინტუს ელოგიუსის წიგნი, მიძღვნილი კვინტუს ვიტელიუსისადმი, რომელიც ღვთაებრივი ავგუსტუსის კვესტორი გახლდათ. იმ წიგნში ნათქვამია, რომ ვიტელიუსები მომდინარეობენ ფავნუსიდან, აბორიგენების მეფისგან და ვიტალიადან, რომელსაც ბევრ ადგილას სცემენ თაყვანს, როგორც ღმერთქალს[1220]; რომ ისინი მართავდნენ მთელ ლაციუმს და რომ ოჯახის გადარჩენილი წევრები რომში გადმოსახლდნენ და პატრიციებში ჩაირიცხნენ.

(3) ამ გვარის სამახსოვროდ სამუდამოდ დარჩა ვიტელიუსის გზა, იანიკულუმიდან ზღვამდე და იმავე სახელწოდების კოლონია[1221], რომლის ეკვიკოლებიდან დაცვა ოდესღაც მხოლოდ თავის გვარზე აიღეს ვიტელიუსებმა. მერე კი, როცა სამნიტის ომის[1222] დროს აპულიაში ჯარი გაგზავნეს, ვიტელიუსებიდან ზოგიერთი ნუცერიაში დარჩა და იმათი შთამომავლობა კარგა ხნის მერე დაბრუნდა რომში და სენატში დაიკავა ადგილი.

2. და პირიქით, ბევრი ამტკიცებს, რომ ეს გვარი სათავეს იღებს აზატიდან; კასიუს სევერუსის სიტყვით, ასევე სხვებისაც, ეს კაცი ძველი ფენსაცმელების შემკეთებელი ყოფილა, ხოლო იმისმა გადაყიდვებითა და დასმენებით გამდიდრებულმა შვილმა შესაფერისი ცოლი მოიყვანა, რომელიც პურის მცნობელ ანტოიქუსის ქალიშვილი, და რომელიც მხედრის მამა შეიქმნა. მაგრამ აზრთა ეს სხვადასხვაობა, შეგვიძლია, განზე

დავტოვოთ.

(2) როგორც არ უნდა ყოფილიყო, პუბლიუს ვიტელიუსი ნურეციიდან, ძველი საგვარეულოდან იყო; თუ მშობლებითა და წინაპრებით ვერ დაიკვებნიდა, ნამდვილად იყო რომაელი მხედარი დაუსწრებლად და ავგუსტუსის მამულის გამგებელი; და ოთხი შვილი დარჩა, რომელთაც უმაღლეს წოდებას მიაღწიეს, - ყველანი ერთ საგვარეულო სახელს ატარებდნენ და ერთმანეთისგან განირჩეოდნენ მხოლოდ პირადით: ავლუსი, კვინტუსი, პუბლიუსი და ლუციუსი. ავლუსი კონსულის თანამდებობაზე აღესრულა, რომელიც იმპერატორ ნერონის მამასთან[1223], დომიციუსთან ერთად ეკავა; ფუფუნებით იყო სახელგანთქმული და განსაკუთრებით ბრწყინავდა დიდებული ქეიფებით. კვინტუსმა წოდება დაკარგა[1224] მაშინ, როცა ტიბერიუსის ნებით გადაწყდა, გაერიცხათ და სენატიდან გაეგდოთ არასასურველი პირები.

(3) გერმანიკუსთან დაახლოებული პუბლიუსი ბრალმდებელი იყო და მისი მკვლელის, გნეუს პიზონის დასჯას მიაღწია; მერე, უკვე პრეტორობის შემდეგ, დაპატიმრებულმა, როგორც სეიანუსის თანამზრახველმა და ძმისთვის საზედამხედველოდ გადაცემულმა საკალმე ჯაყვით გაიხსნა ვენები; მართალია, ამის შემდეგ, უფლება მისცა, შეეხვიათ და ემკურნალათ, მაგრამ არა იმდენად სიკვდილის შიშისაგან, რამდენადაც ოჯახის წევრების თხოვნით, თუმცა ავად გახდა და მოკვდა, სანამ განთავისუფლებას[1225] მიიღებდა.

(4) ლუციუსმა კონსულობას მიაღწია და ნაცვლად დაინიშნა სირიაში; აქ თავისი დიდი ხელოვნებით აიძულა პართელების მეფე არტაბანუსი არა მარტო მოლაპარაკება დაეწყო მასთან, არამედ ლეგიონების ნიშნებისთვისაც მიეგო პატივი. შემდეგ, კლავდიუსის იმპერატორობისას კიდევ ორჯერ იყო კონსული და ერთხელ ცენზორი[1226], ხოლო მისი ბრიტანეთის ლაშქრობაში წასვლის დროს დავალებული ჰქონდა სახელმწიფოზე ზრუნვა. პატიოსანი და აქტიური კაცი იყო, მაგრამ თავი შეირცხვინა ერთი აზატი ქალის სიყვარულით, - იმის ნერწყვსაც კი თაფლში ურევდა და მიღებული ნაერთით, როგორც წამლით ყელსა და ყბებს იზელდა, თან იშვიათად და შეუმჩნევლად კი არა, ყოველდღე და სხვების დასანახად.

(5) მლიქვნელობის საკვირველი ხელოვნებით გამოირჩეოდა. გაიუს კეისარს პირველმა სცა თაყვანი, როგორც ღმერთს.

სირიიდან დაბრუნებულმა, იმპერატორს რომ დაახლოებოდა, თავზე ნაჭერი შემოიხვია, უკან-უკან სიარულით მიუახლოვდა და იატაკზე განერთხა. კლავდიუსის წინაშეც, რომელიც ცოლებსა და აზატ ქალებს ჰყავდათ დაბრიყვებული, სამსახურის ერთ შემთხვევასაც კი არ გაუშვებდა ხელიდან; მესალინას სთხოვა, ძალიან დიდი მოწყალება მოელო და უფლება მიეცა, ფეხსაცმელები გაეხადა; და იმისგან გახდილ მარჯვენა სანდალს მკერდზე ატარებდა, ტოგასა და ტუნიკას შორის, თან ჰკოცნიდა კიდევაც; ნარცისუსისა და პალასის ოქროს ქანდაკებებს სახლის ლარებთან[1227] ერთად სცემდა თაყვანს; და სწორედ მას ეკუთვნის ცნობილი შეძახილი, როცა კლავდიუსს ასწლიან თამაშებს ულოცავდა: „კიდევ ბევრჯერ გეზეიმოს!“

3. მოკვდა დამბლის დაცემიდან მეორე დღეს; ორი შვილი დარჩა სექსტილიასგან[1228], ღირსეული და დიდგვაროვანი ქალისგან; ორივეს ნახვა მოასწრო კონსულებად, თანაც ერთსა და იმავე წელს, რაკი უმცროსმა ექვს თვეში შეცვალა უფროსი; სენატმა მიცვალებულს პატივი მიაგო სახელმწიფოს ხარჯზე დაკრძალვით და სტატუეტით ფორუმზე, რომელსაც ეწერა: „ურყევად ერთგული თავისი იმპერატორისა“.

(2) იმპერატორი ავლუს ვიტელიუსი, ლუციუსის შვილი დაიბადა მერვე დღეს ოქტომბრის კალენდებამდე, სხვა ცნობებით, მეშვიდე დღეს სექტემბრის იდებამდე[1229], დუზუს კეისრის და ნორბანუს ფლაკუსის კონსულობისას. მისმა ჰოროსკოპმა, რომელიც ასტროლოგებმა შეადგინეს, ისე დაზაფრა მშობლები, რომ იმის მერე მამამისი ჯიუტად ცდილობდა, რომ შვილს, თავის სიცოცხლეში მაინც, პროვინციაში არ მიეღო დანიშვნა; ხოლო დედამისმა იმ ცნობის შეტყობისთანავე, რომ ლეგიონებთან არის გაგზავნილი და აღიარებულია იმპერატორად, ისე დაიტირა, როგორც უკვე მკვდარი.

(3) ბავშვობა და ადრეული ახალგაზრდობა კაპრიზე გაატარა, იმპერატორ ტიბერიუსის შეყვარებულთა შორის და მთელი ცხოვრება შერჩა სამარცხვინო მეტსახელი სპინტრია[1230]; იმასაც ფიქრობდნენ, რომ მისი სახის სილამაზე იყო მიზეზი მამამისის აღზევების დასაწყისისა.

4. ადრინდელივით, ყველა მანკიერებით დაღდასმულმა მომდევნო წლებში მნიშვნელოვან თანამდებობას მიაღწია

სასახლეში. ახლოს იყო გაიუსთან - რბოლების სიყვარულის გამო, და კლავდიუსთან - კამათლის თამაშით გატაცების გამო, და ყველაზე მეტად ნერონთან - ნაწილობრივ იგივე მიზეზით და აგრეთვე, განსაკუთრებული სამსახურისათვის, - როგორც ნერონის თამაშების[1231] წარმმართველმა დაინახა, რომ ნერონს ძალიან უნდოდა ღირას დამკვრელების შეჯიბრზე გამოსვლა, მაგრამ ვერ გადაეწყვიტა, დაეთანხმებოდა ყველას თხოვნას და მზად იყო თეატრიდან წასასვლელად; მაშინ მან გააჩერა, თითქოს მაყურებლის ჯიუტი თხოვნით და ამით საშუალება მისცა, დათანხმებულიყო.

5. ამგვარად მოპოვებული სამი იმპერატორის წყალობით, წარდგენილი იყო საპატიო თანამდებობებზე და ქურუმთა უმაღლეს წოდებებზე, ხოლო ამის მერე პროკონსული იყო აფრიკაში და საზოგადოებრივ მშენებლობათა ზედამხედველი. მაგრამ ამ ადგილებზე მისი საქმეებიც და ამ საქმეებზე გამოხმაურებებიც სხვადასხვანაირი იყო; პროვინციას იშვიათი კეთილსინდისიერებით მართავდა მთელი ორი წელიწადი, რაკი მეორე წელს ლეგატად დარჩა თავის ძმასთან; ხოლო დედაქალაქის თანამდებობებზე, როგორც ჰყვებიან, ტაძრებიდან შემოწირულობებს და სამშენისებს იტაცებდა ანდა გამოცვლიდა ხოლმე, ოქროსა და ვერცხლის ნაცვლად სპილენძსა და ტყვიას დგამდა.

6. ცოლად ჰყავდა პეტრონია[1232], კონსულარის ქალიშვილი, ვისგანაც შვილიც ჰყავდა - პეტრონიანუსი, ერთი თვალით რომ ვერ ხედავდა. დედამ იმ პირობით დაუტოვა მემკვიდრეობა, თუ მამის ძალაუფლებიდან გამოვიდოდა; მან გაუშვა შვილი, მაგრამ მალე, როგორც ვარაუდობენ, მოწამლა, - თან ირწმუნებოდა, რომ შვილი უპირებდა მოკვლას, მაგრამ სინდისის ქენჯნისაგან თავად დალია მამისთვის გამზადებული შხამი. მერე ცოლად მოიყვანა გალერია ფუნდანა, ყოფილი პრეტორის ქალიშვილი და იმან გაუჩინა ბიჭი და გოგო, მაგრამ ბიჭი ისეთი ბორძიკით ლაპარაკობდა, რომ ენაბლუ და მუნჯი გეგონებოდა.

7. გალობამ ქვემო გერმანიაში დაიბარა მოულოდნელად. ვარაუდობენ, რომ ვიტელიუსს დაეხმარა ტიტუს ვინიუსი, რომელთანაც დიდი ხანია, ახლოს იყო, რაკი ორივეს ერთნაირად იზიდავდა ცირკის „ცისფერები“, და რომელსაც დიდი ძალა ჰქონდა. თუმცა თავად გალობა აცხადებდა, რომ ყველაზე ნაკლებად მოუწევს იმათი შიში, ვინც მხოლოდ საჭმელზე

ფიქრობს; და რომ, შესაძლოა, პროვინციის სიმდიდრე ამოავსებს ვიტელიუსის უძირო სტომაქს, - ამიტომ, ყველასთვის ნათელია, რომ ეს დანიშვნა წყალობით კი არა, სიძულვილით იყო ნაკარნახევი.

(2) ცნობილია, რომ გზის ფულიც კი არა ჰქონდა; ისეთ გაჭირვებაში ცხოვრობდა, რომ რომში დატოვებული ცოლისთვის და ბავშვებისთვის სადღაც ჭერში იჭირავა ოთახი, მთელი თავისი სახლი კი გააჭირავა; საგზაო ხარჯებისთვის დედის საყურიდან მოხსნილი მარგალიტი დააგირავა. მეგირავნეები ჯგროდ ერტყნენ გარს და აღარ უშვებდნენ; მათ შორის იყვნენ სინუესას და ფორმიას, იმ ქალაქების მცხოვრებლები, რომელთა გადასახადებიც მან მიითვისა; და იმათგან ტყუილის დაბრალებით დაიძვრინა თავი, - ერთ აზატს, განსაკუთრებით დაუცხრომლად რომ მოითხოვდა ფულის დაბრუნებას, პასუხი მოსთხოვა შეურაცხყოფისათვის; ირწმუნებოდა, რომ თითქოს იმან ფეხი დაარტყა და მანამდე არ მოეშვა, სანამ ორმოცდაათი ათასი სესტერცი არ გადაახდევინა.

(3) ჯარი, უიმისოდაც იმპერატორისადმი მტრულად განწყობილი და ამბოხისკენ მიდრეკილი, სიხარულით შეხვდა და ხელები ცისკენ აღაპყრეს, - ახალი მეთაური, სამგზის კონსულის შვილი, მოწყალე და გულუხვი, ღმერთების საჩუქრად ეჩვენებოდათ. ეს ძველი აზრი ვიტელიუსმა ახალი მტკიცებულებებით გაამყარა, - გზაში შემოხვედრილ უბრალო ჯარისკაცსაც კი არ გაუშვებდა გადაუკოცნავად; საქმიან ეზოებში და დუქან-ფუნდუკებში საკვირველად თავაზიანი იყო თანამგზავრებისა და მესაპალნეების მიმართ, დილით თითოეულს იმასაც გამოკითხავდა ხოლმე, უკვე ესაუზმათ თუ არა; და იმის ნიშნად, რომ თავად უკვე ეჭამა, აბოყინებდა კიდევაც.

8. ბანაკში შესული უკვე არავის და არაფერზე ეუბნებოდა უარს, და თავად ათავისუფლებდა პატივაცილებს, ბრალდებათა მოპასუხეებს, მსჯავრდებულებს. ამიტომ თვესაც არ გაუვლია[1233], რომ ჯარისკაცებმა არც დღეს შეხედეს და არც საათს, ერთ საღამოს გამოიყვანეს საძინებლიდან; მიესალმნენ, როგორც იმპერატორს და ყველაზე ხალხმრავალ სოფლებში ჩამოატარეს. ხელებში ღვთაებრივი იულიუსის მახვილი ეჭირა, მარსის ტაძრიდან წამოღებული, ვიღაცამ რომ მიაწოდა პირველსავე მისალმებაზე.

(2) შტაბში მანამდე არ დაბრუნდა, სანამ სასადილო არ დაიწვა ღუმელიდან გადმოსული ალისგან და ცაში ასულ ცეცხლის ენებს უყურებდა; ყველა დაფრთხა, თითქოს ცუდმა ნიშანმა დაზაფრა თითოეული, მაგრამ შესძახა: „თამამად! ჩვენ შუქი გვეწყალობა!“ - და ეს მისი ერთადერთი სიტყვა იყო ჯარისკაცებთან. ზემო პროვინციის ჯარებმა[1234] მხარი დაუჭირეს, - იმათ უფრო ადრე მიატოვეს გალბა სენატის სახელით; და მაშინ დაუყოვნებლივ მიიღო გერმანიკუსის მეტსახელი, რომელიც ერთხმად შესთავაზეს; ავგუსტის ტიტულიც არ ინდომა, ხოლო კეისრის სახელზე სამუდამოდ თქვა უარი.

9. მალე ცნობილი გახდა გალბას მკვლელობა; და მაშინ გერმანიის საქმეები გადადო, ჯარები გაყო[1235], რათა ნაწილი წინდაწინ გაეგზავნა ოტონის წინააღმდეგ, დანარჩენს თავად გაძღოლოდა. მოწინავე ჯარი კარგი ნიშნით გამოვიდა, - მარჯვენა მხარეს უცებ არწივი გამოჩნდა, ირაოები გააკეთა იმათი ნიშნების თავზე და ნელა გაფრინდა ლეგიონების წინ; და პირიქით, როცა თავად გამოვიდა, მაშინ ყოველ მხარეში მისთვის აღმართული ცხენების ქანდაკებებს ფეხები გადაემტვრა და ყველა მოულოდნელად ჩამოინგრა; ხოლო დაფნის გვირგვინი, რომელიც საზეიმოდ დაიდგა თავზე, მიმდინარე ნაკადში გადავარდა; და შემდეგ ვიენაში, როცა სასამართლო მიჰყავდა ამაღლებული ადგილიდან, ჯერ მხარზე და მერე თავზე დააჯდა მამალი[1236]. ამ წინასწარ ნიშნებს შეესატყვისებოდა შედეგიც, - ლეგატებმა ძალაუფლება მოუპოვეს, მაგრამ თავად ვერ შეძლო მისი შენარჩუნება.

10. ბეტრიაკუმში გამარჯვებაზე და ოტონის სიკვდილზე ჯერ კიდევ გალიაში შეიტყო. დაუყოვნებლივ, ერთი ედიქტით დაშალა პრეტორიელთა ყველა კოჰორტა, როგორც ცუდი მაგალითის მიმცემები[1237], უბრძანა, ტრიბუნებისთვის ჩაებარებინათ იარაღი; ხოლო როცა აღმოაჩინა, რომ ასოცმა კაცმა დაუწერა ოტონს თხოვნა ჯილდოზე გალბას მკვლელობაში დახმარებისათვის, ბრძანა, ყველა მოეძებნათ და სიკვდილით დაესაჯათ. მისი საქციელი, უდავოდ, ღისეული და მშვენიერი იყო, და იმედს იძლეოდა, რომ დიადი მმართველი იქნებოდა; თუმცაღა მისი დანარჩენი საქმეები მის ყოფილ ცხოვრებას და ზნეობას უფრო პასუხობდნენ, ვიდრე იმპერიის ღირსებას.

(2) ძლივს გამოვიდა სალაშქროდ, ქალაქებს ტრიუმფატორივით გაივლიდა ხოლმე; მდინარეებზე დიდებული, ფერადი

თოკებით და გირლიანდებით მორთული ნავეებით დაცურავდა, გულუხვ გართობაში; არა ზრუნავდა წესრიგზე არც სასახლეში, არც ჯარში; ნებისმიერ ძარცვას და ძალადობას ხუმრობად და ცელქობად აქცევდა; ამასობასი მისი თანამგზავრები არ კმაყოფილდებოდნენ გამასპინძლებით, რომელსაც ყველგან უწყობდა ხალხი და იმით ერთობოდნენ, რომ ვინც კი მოეწონებოდათ, ყველა მონას ათავისუფლებდნენ, ხოლო ვინც ხელს შეუშლიდა, სცემდნენ, დაჭრიდნენ, ზოგჯერ მოკლავდნენ კიდევ.

(3) ბრძოლის ველს რომ მიაღწიეს, ვიღაცა შეზარა სუნდაცემულმა გვამებმა და ამათ თავხედურად გაამხნევა საძაგელი სიტყვებით: „მტრის გვამს კარგი სუნი უდის, კიდევ უკეთესი - თანამოქალაქისას!“ ამის მიუხედავად, ეს საძაგელი სუნი რომ არ მისვლოდა, თავადაც დათვრა სუფთა ღვინით და ბრძანა, სხვებისთვისაც მიეტანათ. ქვას რომ შეხედა, ოტონის სამახსოვრო წარწერით, ამავე ამაო ქედმაღლობით წამოიძახა: „აი, მისი ღირსი მავზოლეუმი!“; ხოლო იმ ხანჯალზე, რომლითაც ოტონმა მოიკლა თავი, ბრძანა, კოლონიაში გაეგზავნათ აგრიპინასთვის და მარსისთვის მიეძღვნათ. ხოლო აპენინის მთებში ღამის ზეიმიც[1238] გადაიხადა.

11. რომში საყვირების ხმაურით შევიდა, სამხედრო ლაბადით, სარტყელზე ხმლით, ნიშნებით და დროშებით; მისი ამაღა სალაშქრო ფორმაში იყო, ჯარისკაცები - გაშიშვლებული ხმლებით[1239].

(2) მერე სულ უფრო და უფრო თავხედურად ივიწყებდა ღმერთებისა და ადმირანების კანონებს, ალიასთან ბრძოლის დღეს[1240] მიიღო დიადი პონტიფიკოსის თანამდებობა; თანამდებობის პირები დანიშნა ათი წლით ადრე, ხოლო საკუთარი თავი სამუდამო კონსულად[1241] გამოაცხადა. და არავითარი ეჭვი რომ არ დაეტოვა, თუ ვინ იქნებოდა მისთვის მაგალითი სახელმწიფოს მმართველობაში, შუაგულ მარსის მოედანზე, სახელმწიფო ქურუმებით გარშემორტყმულმა, მოსახსენიებელი მსხვერპლი შესწირა ნერონისთვის, ხოლო საზეიმო ღვინაში, ღირსზე მომღერლის სიამოვნებით მსმენელმა, ყველას თანდასწრებით სთხოვა, რამე შეესრულებინა პატრონისა[1242], და როცა იმან ნერონის სიმღერა დაიწყო, პირველმა დაუკრა ტაში და სულ სიხარულით ხტოდა.

12. ასეთი იყო დასაწყისი; მერე მბრძანებლობა დაიწყო ყველაზე უნიჭო აქტიორებისა და ეტლით მრბოლელების თავგუნებობითა და ნება-სურვილით, განსაკუთრებით - აზიატიკუსისა. ამას უზნეო დამოკიდებულება ჰქონდა ვიტელიუსთან, მოგვიანებით ეს ველარ აიტანა და გაექცა; ვიტელიუსმა პუტეოლაში დაიჭირა, სადაც აზიატიკუსი ძმრიანი წყლით[1243] ვაჭრობდა, ბორკილები დაადო, იქვე გაათავისუფლა და ისევ საყვარლად დაიტოვა; შემდეგ, იმისი ჭირვეულობით და ჟურდბაცაცობით გატანჯულმა, აზიატიკუსი მოხეტიალე გლადიატორებს მიჰყიდა, მაგრამ ისე, რომ სანახაობის დასრულებას და მის გამოსვლას არ დალოდებია, ისევ მოსტაცა იმ გლადიატორებს. პროვინციაში რომ მიიღო დანიშვნა, ბოლოს გაათავისუფლა აზიატიკუსი; ხოლო თავისი მმართველობის პირველსავე დღეს ოქროს ბეჭდები უწყალობა, თუმცა ჯერ კიდევ დილიდან ყველა ამას სთხოვდა, ის კი აღშფოთდებოდა ხოლმე მხედრების ფენის ასეთ შეურაცხყოფაზე.

13. მაგრამ ყველაზე მეტად გამოირჩეოდა გაუმაძღრობითა და სისასტიკით. დღეში სამჯერ, ხანაც ოთხჯერ აწყობდა ქეიფებს - დილის საუზმეზე, დღის საუზმეზე, სადილზე და ვახშამზე; და ამ ყველაფერს ჰყოფნიდა, რაკი ჩვეულებად ჰქონდა პირლებინების საშუალებების მიღება. ერთ დღეს, სხვადასხვა დროს სხვადასხვა მეგობრებს იწვევდა, და ყოველ ასეთ გამასპინძლება ოთხასი ათას სესტერცზე[1244] ნაკლები არა ჯდებოდა.

(2) ყველაზე სამწუხაროდ ცნობილი იყო ქეიფი, რომელიც ძმამ მოუწყო, რათა იმპერატორის რომში ჩამოსვლა ეზეიმა. ამბობენ, რომ იმ სუფრაზე მიტანილი იყო ორი ათასი რჩეული თევზი და შვიდი ათასი ფრინველი. მაგრამ თავად ამ ქეიფსაც აჯობა იმ კერძის მიძღვნით, რომელსაც დიდი ზომის გამო თავად დაარქვა „ქალაქის მფარველის, მინერვას ფარი“[1245]. აქ არეული იყო ქარიყლაპიას ღვიძლი, ხოხბის და ბუს ტვინი, ფლამინგოს ენა და ზღვის სალამურას ელენტა, რომელიც მის კაპიტნებს და ტრირემებს ჩამოტანილი ჰქონდათ მთელი იმპერიიდან[1246], პართიის სამეფოდან ესპანეთის ყურემდე რომ იყო გადაჭიმული.

(3) მსუნაგობისგან აღარც საზღვარი იცოდა, არც დრო და არც ქცევა, - ვერც მსხვერპლის შეწირვისას იკავებდა თავს და ვერც გზაში; იქვე, სამსხვერპლოსთანვე, ლამის ცეცხლიდანვე

აიღებდა და ჭამდა ხოლმე ხორცის ნაჭერს და ღვეზელს, ხოლო გზისპირა ფუნდუკებსაც არ შეიზიზღებდა იქაური ორთქლადენილი საჭმლით, ან, თუნდაც წინა დღისა ყოფილიყო.

14. იმისთვის სიამოვნება იყო, - ვინც გინდა და რისთვისაც გინდა, - ყველას წამება და სიკვდილით დასჯა. ცნობილ მოღვაწეებს, თავის თანატოლებს და მეგობრებს სასამართლოებში რომ დაატარებდა ყველანაირი ყალბი ჩვენების მისაცემად, ლამის რომ ძალაუფლებას უყოფდა, მერე სხვადასხვა მუხანათობებით ასაღმებდა სიცოცხლეს. ერთს თავისი ხელით მისცა ცივ წყალში გარეული საწამლავი, როცა ის ციებ-ცხელებისას წყალს ითხოვდა.

(2) მოიჯარეებიდან, მევახშეებიდან, გადასახადების ამკრეფებიდან, თუკი ოდესმე მისგან წაუღიათ ვალი რომში ანდა გზაში გადასახადი, ალბათ, არც არავინ დატოვა ცოცხალი. ერთი მათგანი გამარჯობის პასუხად გაუშვა სიკვდილით დასასჯელად, მერე იქვე დააბრუნა უკან და ყველა რომ იმის გულმოწყალების ქებაში იყო, უბრძანა, ხმლით მოეკლათ თავის თვალწინ, - „თვალი უნდა გავიძლო“[1247], - ჩაილაპარაკა კიდევ. მეორეზე შვილებმა სთხოვეს, - ისინიც მამასთან ერთად დასაჯა სიკვდილით.

(3) რომაელმა მხედარმა, რომელსაც სასიკვდილოდა მიათრევდნენ, დაუყვირა: „ჩემი მემკვიდრე ხარ!“ - მოითხოვა, იმისი ანდერძი ეჩვენებინათ, თავის თანამემკვიდრედ აზატი დაინახა და ბრძანა, ის მხედარი აზატიანად დაესაჯათ. რამდენიმე კაცი უბრალო ხალხიდან იმიტომ დახოცა, რომ ცუდად ლაპარაკობდნენ ცირკის „ცისფერებზე“, - ამაში თავისი დაცინვა და მმართველის შეცვლის იმედი დაინახა.

(4) მაგრამ ყველაზე მეტად მტრობდა პასკვილანტებსა[1248] და ასტროლოგებს, და პირველივე დასმენაზე ნებისმიერ მათგანს სიკვდილით სჯიდა სასამართლოს გარეშე; აცოფებდა შეგდებული წერილი, რომიდან და იტალიიდან ასტროლოგების ოქტომბრის კალენდებში გაძევების ედიქტს რომ მოჰყვა პასუხად: „ქალდეელების აღიარებით, ღმერთი დალოცავს სახელმწიფოს! მანამდე კი ვიტელიუს გერმნიკუსს სიცოცხლის შეწყვეტას უბრძანებს“[1249].

(5) მასზე დედის მკვლელობაშიც მიჰქონდათ ეჭვი; ფიქრობდნენ, რომ ავადმყოფობისას საჭმელს არ აძლევდა.

იმიტომ, რომ ერთმა ქალმა ქატის ტომიდან, ვისიც სჯეროდა, როგორც ორაკულისა, უწინასწარმეტყველა, რომ მისი ხელისუფლება მხოლოდ მაშინ იქნება მტკიცე და დიდხნიანი, თუკი თავის მშობლებზე[1250] დიდხანს იცოცხლებს. სხვები ჰყვებიან, რომ თითქოს აწმყოთი გატანჯულ და მომავლით შეშინებულ დედას თავად მოუთხოვია შვილისთვის საწამლავი და იოლადაც მიუღია.

15. მმართველობის მერვე თვეს აუჯანყდნენ მოისეას და პანონიის ჯარები, მერე კი ზღვის გაღმაც, იუდეასა და სირიაში. ერთგულება შეჰფიცეს ვესპასიანეს ზოგმა მისი თანდასწრებით, ზოგმაც დაუსწრებლად. დანარჩენი ხალხის ერთგულებისა და კეთილგანწყობის შესანარჩუნებლად უკვე აღარც სახელმწიფოს სახსრებს ინანებდა და აღარც თავისას. რომში სამხედრო შეკრება გამოაცხადა, მოხალისეებს გამარჯვების შემდეგ არა მხოლოდ გადადგომას დაჰპირდა, არამედ იმ ჯილდოებსაც, რომლებსაც მხოლოდ ვეტერანები იღებდნენ სრული სამსახურის შემდეგ.

(2) მტერი ხმელეთით და ზღვით უტევდა; მის წინააღმდეგ ზღვიდან[1251] თავისი ძმა გააგზავნა ფლოტით, ახალწვეულებითა და გლადიატორების რაზმით, ხოლო ხმელეთიდან - მხედართმთავრები და ბეტრიაკუმთან გამარჯვებული ჯარი. მაგრამ ყველგან დამარცხდა, ან უღალატეს; და მაშინ, ფლავიუს საბინუსს მიმართა, ვესპასიანეს ძმას და, სიცოცხლე და ასი მილიონი სესტერცი[1252] გამოსთხოვა. სასახლის საფეხურებიდან მაშინვე გამოუცხადა ჯარისკაცების ბრბოს, რომ ძალაუფლებას იხსნის, რომელიც თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ მიიღო. გაისმა აღშფოთებულთა ყვირილი და საუბრის გადადება მოუწია. გაიარა ღამემ; განთიადზე შავი ტანსაცმლით გამოვიდა როსტალურ ტრიბუნაზე და იგივე გაიმეორა, მაგრამ უკვე დაწერილის მიხედვით.

(3) მეომრებმა და ხალხმა ისევ შეაწყვეტინა; ეხვეწებოდნენ, სასოწარკვეთილებას არ მისცემოდა და ჯიუტად სთავაზობდნენ თავიანთ დახმარებას. მაშინ ისევ გაიმამაცა გული, მოულოდნელად თავს დაესხა საბინუსს და სხვა ფლავიანელებს, უკვე უსაფრთხოდ რომ თვლიდნენ თავს, კაპიტოლიუმისკენ მიიმწყვდია, დაწვა მოწყალე და დიდებული იუპიტერის ტაძარი[1253], და ყველა ამოწყვიტა; თავად კი ბრძოლას და ხანძარს ტიბერიუსის სასახლიდან

გაჰყურებდა და თან ქეიფობდა.

ცოტა ხნის მერე ინანა თავისი ჩადენილი. სხვებისთვის რომ გადაებრალებინა დანაშაული, კრება მოიწვია; თავადაც და სხვებსაც დააფიცა, რომ მისთვის არაფერია უფრო წმინდა, ვიდრე საზოგადოებრივი სიმშვიდე.

(4) შემდეგ ხანჯალი[1254] მოიხსნა და ჯერ კონსულს მიაწოდა, მერე, როცა იმან არ აიღო, - თანამდებობის პირებს; შემდეგ, სათითაოდ, - სენატორებს; არავინ მიიღო ხანჯალი. და განზე გავიდა, თითქოს თანხმობის ტაძრისთვის უნდოდა შეეწირა; მაგრამ ვიღაცამ დაუყვირა: „შენ თვითონ ხარ - თანხმობა!“, და დაბრუნდა; განაცხადა, რომ ხანჯალს თავისთვის დაიტოვებს და ამიერიდან მეტსახელად „თანხმობას“ დაირქმევს.

16. ხოლო სენატს შესთავაზა, ელჩები და ქალწული ვესტალები[1255] გაეგზავნათ, რომ მშვიდობა ეთხოვათ ანდა მოლაპარაკებების ვადა მაინც.

მომდევნო დღეს პასუხს ელოდა, როცა შიკრიკმა ცნობა მოუტანა, რომ მტერი უახლოვდება. მაშინვე ხელით სატარებელ ეტლში ჩაჯდა, მხოლოდ ორ თანამგზავრთან, მცხობელთან და მზარეულთან ერთად, და საიდუმლოდ მივიდა მამის სახლში, ავენტინზე, რათა იქიდან კამპანიაში გაქცეულიყო[1256]. მაგრამ ამ დროს ტყუილი ხმა დაირხა, რომ თითქოს უკვე მშვიდობაა, და მან უფლება მისცა, უკან, სასახლეში წაეყვანათ. იქ ყველაფერი მიტოვებული იყო, მისი ხალხი გაქცეულიყო; მაშინ ოქროთი გამოტენილი სარტყელი შეიბა და სანამ მეკარის ქოხში დაიმალეობდა, კართან ძაღლი მიაბა და შესასვლელი საწოლითა და ლეიბებით ჩახერგა.

17. მოწინავე ჯარისკაცები უკვე შეიჭრნენ სასახლეში და, რაკი ვერავინ ნახეს, დაიწყეს, როგორც იციან ხოლმე, ყველაფრის ჩხრეკა. გამოათრიეს სამალავიდან და დაკითხვა დაუწყეს, ვინ იყო და ხომ არ იცოდა, სად იყო ვიტელიუსი, რაკი სახეზე არ იცნობდნენ. იცრუა და თავის დაძვრენა სცადა, მაგრამ მალევე იცნეს[1257]; მაშინ ყვირილი დაიწყო გაუჩერებლად, რომ ჯერ დაცვაში ჰყოლოდათ, თუნდაც ციხეში; და რაღაცას იტყოდა, მნიშვნელოვანს ვესპასიანეს სიცოცხლისთვის. ბოლოს, ხელები გაუკრეს ზურგს უკან, კისერზე ბორკილი დაადეს და შემოგლეჯილი ტანსაცმლით, ნახევრადშიშველი ფორუმისკენ წაათრიეს.

მთელ წმინდა გზაზე ხალხი დასცინოდა, არც სიტყვას ზოგავდა და არც საქმეს; თმით უკან გადაუწიეს თავი, როგორც ყველა დამნაშავეს, ნიკაქვეშ ხმლის პირი დაუყენეს, რათა თავის ჩაქინდრა არ შეძლებოდა დაბლა, და ყველას დაენახა მისი სახე[1258].

(2) ერთნი ტალახს და ნეხვს ესროდნენ, მეორენი წამქეზებელს და მუცელმერთას უწოდებდნენ, სხვები მისი სხეულის ნაკლოვანებებსაც კი დასცინოდნენ. მართლაც, მაღალი იყო, მუდმივი ლოთობისგან აწითლებული სახით, დიდი ღიპით და სუსტი ბარძაყით, რომელიც ოდესღაც დაუშავდა ეტლზე, გაიუსს რომ ემსახურებოდა რბოლებზე. ბოლოს, ჰემონიებზე[1259] აწამეს და მოკლეს მოკლე დარტყმებით, ხოლო იქიდან კავით გაათრიეს ტიბრში.

18. გარდაიცვალა ძმასთან და შვილთან ერთად, ცხოვრების ორმოცდამეთვრამეტე წელს[1260]. და თავის მიხვედრაში არ მოტუებულან ისინი, ვინც ვიენაში[1261] მომხდარი შემთხვევისას, რომელიც უკვე ვახსენე, უწინასწარმეტყველეს ვიღაც კაცის ხელში მოხვედრა, რომელიც გალიიდან იქნებოდა; სინამდვილეში, ის მოკლა ანტონიუს პრიმუსმა, მტრის მხედართმთავარმა, წარმოშობით ტოლოზადან, რომელსაც ბავშვობაში „ბეკონს“ უწოდებდნენ, რაც „მამლის ნისკარტს“ ნიშნავს.

წიგნი მერვე ღვთაებრივი ვესპასიანე

გვარეულობა და წინაპრები (1) დაბადება, ახალგაზრდობა, სამსახური (2-4) იმპერატორად გამოცხადება (5-7) სახელმწიფო საქმეები: ჯარები და პროვინციები, დედაქალაქი, ფენები, სასამართლო, საზოგადოებრივი ზნეობა (8-11) პირადი ქცევა: მოკრძალება და მოწყალება (12-15), ვერცხლისმოყვარეობა და გულუხვობა (16-19) გარეგნობა და ჯანმრთელობა (20) ცხოვრების წესი, ხუმრობები (21-23) სიკვდილი (24) დასკვნა (25) 1. სამი იმპერატორის აჯანყებისა და სიკვდილის შემდეგ შერყეული და უსაზღვრო იმპერია, ბოლოს და ბოლოს, ფლავიუსთა საგვარეულომ ჩაიბარა და გააძლიერა თავის ხელისუფლებაში. მართალია, ეს გვარი მდებრივ წარმოშობის იყო, წინაპართა პორტრეტები არ გააჩნდა[1262], მაგრამ ეს იყო საგვარეულო, რომლის გამო ჩვენს ქვეყანას არავითარი მიზეზი არ ჰქონია, შერცხვენოდა; თუმცა კი ითვლება, რომ დომიციანემ თავისი სიფიცხისა და სისატიკის გამო დამსახურებული

სასჯელი მიიღო.

(2) ტიტუს ფლავიუს პეტრონი ქალაქ რეატედან პომპეუსთან იყო სამოქალაქო ომში, ცენტურიონად თუ ზევადიანი სამსახურის ჯარისკაცად; ფერსალასთან ბრძოლის შემდეგ გაიქცა და შინ დაბრუნდა, პატიებას და გადადგომას დაუცადა და ფულის დაგროვებას მიჰყო ხელი გადაყიდვებზე. იმისი შვილი, მეტსახელად საბინუსი ჯარში უკვე აღარ მსახურობდა; თუმცა ზოგიერთი ამბობდა, რომ ცენტურიონი იყო თუ სულაც უფროსი ცენტურიონი და ავადმყოფობის გამო გაათავისუფლეს; აზიაში იყო მეორმოცედი წილის[1263] ამკრეფად, და მოგვიანებით იქ სტაუეტის ნახვაც შეიძლებოდა, ქალაქებმა რომ დაუდგეს პატივსაცემად, წარწერით: „გადასახადების სამართლიან ამკრეფს“[1264].

(3) მერე მევახშე იყო ჰელვეტების მიწაზე[1265]; იქვე აღესრულა, დარჩა ცოლი, ვესპასია პოლა ორი შვილით, რომელთაგან უფროსი, საბინუსი მერე რომის პრეფექტი გახდა, ხოლო უმცროსი, ვესპასიანე - იმპერატორი. პოლა წარმოშობით ნურსიიდან იყო, სახელიანი გვარიდან; მამამისი ვესპასიუს პოლიონი სამჯერ იყო ჯარის ტრიბუნი და ბანაკის უფროსი[1266], ხოლო ძმა - სენატორი პრეტორის წოდებით. ნურსიიდან სპოლეციუმისკენ მიმავალი გზის მეექვსე მილზე, მთის მწვერვალზე არის ერთი ადგილი, სახელწოდებით ვესპასია[1267]; აქ ვესპასიანთა ბევრ ძეგლს ნახავთ, რაც ამ საგვარეულოს სიძველისა და სახელის ნათელი დადასტურებაა.

(4) აქვე უნდა დავამატო, რომ ზოგიერთი ამბობს, თითქოს პეტრონის მამა ტრანსპადანის მხარიდან გახლდათ და არტელებში მოიჯარე იყო; ყოველ წელს კი უმბრიიდან საბინას მხარეზე იარებოდა, სასოფლო სამუშაოებზე; მერე კი ქალაქ რეატეში დასახლდა და ცოლიც იქ შეირთო; მაგრამ მთელი ჩემი მონდომების მიუხედავად, ამის მტკიცებულებები ვერსად ვნახე.

2. ვესპასიანე დაიბდა საბინების მხარეში, რეატეს მახლობლად, სოფელ ფალაკრინაში, მეთხუთმეტე დღეს დეკემბრის კალენდებამდე და კვინტუს სულპიციუს კამერინუსის და გაიუს პოპიუს საბინუსის კონსულობისას, ავგუსტუსის[1268] სიკვდილამდე ხუთი წლით ადრე. ტერტიულა ზრდიდა, ბებია მამის მხრიდან, თავის მამულში, კოზას[1269] მახლობლად რომ არის. უკვე იმპერატორი რომ გახდა, ხშირად ნახულობდა

თავისი ბავშვობის ალაგებს; ვილაც ძველებურად შემოინახა, რომ ყველაფერი, რასაც მისი მზერა შეჩვეოდა, ხელუხლებლად დარჩენილიყო. ხოლო თავისი ბების ხსოვნას ისეთ პატივს მიაგებდა, რომ ზეიმებზე და დღესასწაულებზე მხოლოდ ვერცხლის იმ მომცრო თასიდან სვამდა, რომელიც ტერტულას ეკუთვნოდა.

(2) სრულწლოვანებას მიღწეულს დიდხანს არ უნდოდა სენატორის ტოგის ჩაცმა, თუმცა მისი ძმა უკვე ატარებდა[1270]; მხოლოდ დედამ შეძლო მისი დათანხმება და უფრო სარკაზმით, ვიდრე თხოვნითა და მშობლის ძალაუფლებით, - სულ საყვედურობდა და ამტკიცებდა, რომ თავისი ძმის ხელის ბიჭად[1271] დარჩა.

(3) ჯარის ტრიბუნად მსახურობდა თრაკიაში, კვესტურის შემდეგ კენჭისყრით კრეტა და კირენას[1272] პროვინცია მიიღო; ედილის და პრეტორის თანამდებობების მაძიებლად რომ გამოვიდა, ერთი თანამდებობა წინააღმდეგობის გარეშე ვერ მიიღო და მხოლოდ მეექვსე იყო სიაში[1273], სამაგიეროდ, მეორე - პირველსავე თხოვნაზე და პირველთა რიცხვში. პრეტორად ყოფნისას შემთხვევას არ გაუშვებდა ხელიდან, რომ გაიუსისთვის არ ეამებინა, რომელიც მაშინ წინაარმდეგობაში იყო სენატთან. გაიუსის გერმანული გამარჯვების[1274] პატივსაცემდ მან მოითხოვა რიგგარეშე თამაშების მოწყობა, ხოლო მსჯავრდებულების დასჯისას[1275] დამატებით შესთავაზა, მათი გვამები დაუმარხავი დაეტოვებინათ. ხოლო გაიუსისგან სადილად დაპატიჟებულმა, სენატის წინაშე სამადლობელი სიტყვა წარმოთქვა.

3. ამ დროისათვის ცოლად შეირთო ფლავია დომიცილა, რომელი მხედრის, სტატილუსის კაპელას ყოფილი საყვარელი აფრიკის საბრატადან. ამ ქალს მხოლოდ ლათინური მოქალაქეობა ჰქონდა, მაგრამ მერე რეკუპერატორების[1276] სასამართლოზე გამოცხადდა თავისუფლად დაბადებულად და რომის მოქალაქედ, მამამისის, ფლავიუს ლიბერალის შუამდგომლობით, რომელიც წარმოშობით ფერენტინიდან იყო და მხოლოდ მწერლად მსახურობდა ხაზინაში. ფლავიასგან ჰყავდა ტიტუსი, დომიციანე და დომიცილა. ცოლზე და შვილზე მეტხანს იცოცხლა, ორივე ჯერ კიდევ უბრალო მოქალაქედ ყოფნისას დაკარგა. ცოლის სიკვდილის შემდეგ ურთიერთობა განაახლა თავის ყოფილ ხარჭა ცენიდასთან, აზატთან და ანტონიას[1277] მდივანთან; და ეს ქალი ცხოვრობდა მასთან,

როგორც თითქმის კანონიერი ცოლი, მაშინაც, როცა იმპერატორი გახდა.

4. კლავდიუსის მმართველობისას, ნარცისუსის მოწყალებით გერმანიაში გაიგზავნა ლეგიონის ლეგატად, მერე ბრიტანეთში გადაიყვანეს, სადაც მტრის წინააღმდეგ ოცდაათ ბრძოლაში მონაწილეობდა და დაიპყრო ორი ძლიერი ტომი, ოც ქალაქზე მეტი და ბრიტანეთთან მიმდებარე კუნძული ვეტკისი[1278]. ნაწილობრივ ავლუს პლავტუსის, კონსულის წოდების ლეგატისა და ნაწილობრივ თავად იმპერატორ კლავდიუსის მეთაურობით; (2) ამისათვის მიიღო ტრიუმფალური რეგალიები, შემდეგ მალევე - ქურუმის ორი თანამდებობა[1279] და, ბოლოს, - კონსულობა; ამ თანამდებობაზე წლის[1280] ბოლო ორ თვეს იყო. ამის შემდეგ თავის პროკონსულობამდე წყნარად და განმარტოებით ცხოვრობდა, - აგრიპინას ერიდებოდა, რომელსაც შვილის დროსაც ძალა გააჩნდა და უკვე გარდავლილი ნარცისუსის მეგობრები ეჯავრებოდა.

(3) კენჭისყრით საგამგებლოდ მიიღო აფრიკა და პატიოსნად და ღირსეულად[1281] მართავდა, თუკი იმას არ ჩავთვლით, რომ ერთხელ, ჰადრუმენტუმში აჯანყებისას თალგამებში ჩააგდეს. ყოველ შემთხვევაში, პროვინციიდან ისე დაბრუნდა, ოდნავადაც არ გამდიდრებულა, ვალის მიმცემების ნდობა დაკარგა და იძულებული შეიქმნა, მთელი თავისი ქონება ძმასთან ჩაედო, ხოლო მდგომარეობის გასამყარებლად ჯორებით ვაჭრობას[1282] მიჰყო ხელი; ამისათვის ხალხში „მეჯორეს“ უწოდებდნენ. იმასაც ამბობენ, რომ რომელიღაც ახალგაზრდას სენატორის სამოსი გაუხერხა ორასი ათას სესტერცად და იმ ახალგაზრდის მამის ნება-სურვილის საწინააღმდეგოდ, რისთვისაც სასტიკი საყვედური მიიღო.

(4) ხოლო საბერძნეთში ნერონის გამცილებლად ყოფნისას სასტიკად განარისხა იმპერატორი; ან ძალიან ხშირად გამოდიოდა მისი სიმღერისას, ანდა თავის ადგილზევე იძინებდა. მარტო იმპერატორის ამალაში ყოფნა კი არა, მისი მისალმებაც[1283] აეკრძალა, და გადაიკარგა შორეულ, პატარა ქალაქში, სადაც გამოუჩენლად და სიკვდილის შიშით ცხოვრობდა, ვიდრე მოულოდნელად პროვინცია და ჯარი არ მიიღო.

(5) აღმოსავლეთში გავრცელებული იყო ძველი და მტკიცე რწმენა, რომ ბედისწერით ამ პერიოდში იუდეადან

გამოსულებს უწერიათ მსოფლიოს დაპყრობა. მოვლენებმა გვიჩვენეს, რომ ეს რომის იმპერატოს ეხებოდა[1284]; მაგრამ იუდეველებმა საკუთარ თავზე მიიღეს ეს წინასწარმეტყველება, აიშალნენ, ნაცვალი მოკლეს; კონსულის ლეგატი თავქუდმოგლეჯილი გამოაქციეს, რომელიც სირიიდან მივიდა დასახმარებლად, თან არწივიც წაართვეს. აჯანყება რომ ჩაექროთ, დიდი ჯარი და ძლიერი მხედართმთავარი იყო საჭირო, რომელსაც უშიშრად მიახლოდნენ ამისთანა საქმეს; და ვესპასიანე ამოირჩიეს, როგორც გამოცდილი გულმოდგინების კაცი და არც საშიში თავისი მოკრძალებული გვარით, და სახელითაც.

(6) და აი, იქაური ჯარების დამატებად ორი ლეგიონი, ცხენოსნების რვა რაზმი, ათი კოჰორტა რომ მიიღო, და უფროსი შვილი ერთ-ერთ ლეგატად წაიყვანა, იუდეაში გამოცხადდა და მაშინვე მიიპყრო მეზობელი პროვინციების ყურადღება; ბანაკებში მალევე მოაწესრიგა, და პირველივე ბრძოლებში ისეთი სიმამაცე აჩვენა, რომ ერთი სიმაგრის[1285] ალყისას თავადაც დაიჭრა მუხლში მოხვედრილი ქვით, ხოლო იმის ფარში რამდენიმე ისარი ჩაესო.

5. ნერონის შემდეგ, როცა ხელისუფლებისთვის იბრძოდნენ: გალბა, ოტონი და ვიტელიუსი, იმპერატორად გახდომის იმედი მიეცა. ეს იმედი ადრე ჰქონდა ჩაგონებული და აი, როგორი ნიშნებით.

(2) ფლავიუსების ქალაქგარეთა მამულში იყო ბერმუხა, მიძღვნილი მარსისტვის; და სამჯერვე, როცა ვესპასია აჩენდა, იმ მუხის ზროზე, მოულოდნელად, ახალი ტოტები ამოდიოდა, - ცხადი მინიშნება ყოველი მოზარდის ბედზე. პირველი სუსტი იყო და მალევე გახმა, - და, მართლაც, პირველად გაჩენილმა გოგონამ ერთ წლამდეც ვერ იცოცხლა; მეორე მაგარი და მაღალი გახლდათ, რაც მიუთითებდა დიდ ბედნიერებაზე; ხოლო მესამე იყო, როგორც ცალკე ხე. ამიტომ, როგორც ამბობენ, მამამისმა საბინუსმა, დამატებით მკითხაობითაც გამხნევებულმა, დედამისს პირდაპირ გამოუცხადა, რომ შვილიშვილი ეყოლა, რომელიც კეისარი გახდება; მაგრამ ტერტულამ მხოლოდ გადაიხარხარა ამაზე და გაუკვირდა, თავად რომ ისევ სრულ ჭკუაზე იყო და შვილი უკვე გაგიჟდა.

(3) მერე, როცა ედილი იყო, გაიუს კეისარი გაბრაზდა, რომ ქუჩების გასუფთავებაზე არ ზრუნავდა და ჯარისკაცებს

უბრძანა, სენატორის ტოგის უბეში ტალახი ჩაესხათ; მაგრამ ამხსნელებიც გამოიძებნენ, რომლებმაც თქვეს, რომ ასევე მოხვდება ერთხელაც მის დასაცავად და თითქოსდა მოსახვევად მთელი სახელმწიფოც, მიტოვებული და გასვრილი ძმათაშორის სისხლისღვრით.

(4) ერთხელ, როცა საუზმობდა, მაწანწალა ძაღლმა გზაჯვარედინიდან ადამიანის ხელი[1286] მოუტანა და მაგიდის ქვეშ დაუგდო. მეორედ სადილზე სასადილოში ხარი შემოიჭრა, უფლიდან თავდაღწეული და მსახურების აქეთ-იქით დამფანტავი, მაგრამ უცებ ძალაგამოცლილი დაეცა ფეხებთან და კისერი დახარა მის წინაშე. მემკვიდრეობით მიღებულ თავის მინდორში კვიპაროსი, ყოველგვარი ქარიშხლის გარეშე, ამოტრიალდა ფესვებიანად, მაგრამ მეორე დღეს წაქცეული ხე ისევ ჩვეულებრივად იდგა, კიდევ მწვანედ და ღონივრად.

(5) აქაიაში ესიზმრა, რომ ბედნიერება მასთან და მის სახლში მაშინ მივა, როცა ნერონს კბილს ამოგლეჯენ; და მომდევნო დღეს მისაღებში მოვიდა ექიმი და ახლახანს ამოღებული კბილი აჩვენა.

(6) იუდეაში ღმერთი კარმელის[1287] ორაკულს მიმართა და მისმა პასუხებმა დააიმედა, აჩვენა, რომ მისი ყველა სურვილი და ჩანაფიქრი აღსრულდება, ყველაზე თამამიც კი. ხოლო ერთმა დიდგვაროვანმა ტყვემ, იოსეფუსმა, როცა ჯაჭვებს ადებდნენ, მტკიცედ დარწმუნებულმა განაცხადა, რომ მალევე გაათავისუფლებს იგივე კაცი, მაგრამ უკვე როგორც იმპერატორი.

(7) ცნობები და ნიშნები რომიდანაც მოდიოდა; ნერონს, სიკვდილისწინა დღეებში სიზმარში უბრძანეს, მოწყალე და დიდებული იუპიტერის წმინდა ეტლი წაეყვანა ტაძრიდან ვესპასიანეს სახლამდე და იქიდან - ცირკში; ცოტა ხნის შემდეგ, როცა გალბა ხსნიდა შეკრებას, რათა მეორე კონსულობა მიეღო, ღვთაებრივი იულიუსის[1288] სტატუეტი თავისით შეტრიალდა აღმოსავლეთისკენ; და ბეატრიკუმთან ომის დაწყებამდე, ყველას თვალწინ ორი არწივი ჰაერში ებრძოდა ერთმანეთს, და როცა ერთი უკვე დამარცხდა, მზის ამოსვლის მხრიდან მესამე მოფრინდა და გამარჯვებული გააძევა.

6. მაგრამ ხელსაც არ ანძრევდა, თუმცა მისი ახლობლები ემხრობოდნენ და ურჩევდნენ, სანამ მოულოდნელად სულ უცნობმა და შორეულმა ადამიანებმა არ დაუჭირეს მხარი.

(2) მოესიას ჯარმა ოტონის დასახმარებლად ორ-ორი ათასი კაცი გააგზავნა თავისი სამი ლეგიონიდან. გზაში შეიტყვეს, რომ ოტონი დამარცხდა და თავი მოიკლა; ამის მიუხედავად, თითქოს არ დაუჯერეს ჭორს და აკვილემდე მივიდნენ. იქ მათ შემთხვევითა და უსაქმურობით ისარგებლეს, ყაჩაღობას და ძარცვას მიჰყვეს ხელი; ხოლო მერე კი, იმით შეშინებულებმა, რომ უკან დაბრუნებისას პასუხის გაცემა და დასჯა მოუწევთ, გადაწყვიტეს ახალი იმპერატორი გამოეცხადებინათ; ესპანეთის ჯარმა იმპერატორად გალბა დააყენა; პრეტორიელებმა - ოტონი, გერმანულმა ჯარმა - ვიტელიუსი, და ესენი ვისზე რა ნაკლები იყვნენ[1289].

(3) დასახელდა კონსულის ყველა ლეგატის სახელი, რამდენიც და ვინც სად იყო, და ყველა სხვადასხვა მიზეზით უარყოფილი იქნა. მაგრამ როცა მესამე ლეგიონის ჯარისკაცებმა, რომლებიც მოესიაში სირიიდან იყვნენ გადმოყვანილი ნერონის სიკვდილის წინ, ვესპასიანეს ქება დაიწყეს, ყველამ მათ დაუჭირა მხარი და მაშინათვე ყველა დროშაზე იმისი სახელი დააწერეს. მართალია, მაშინ ეს საქმე მიყრუვდა და ჯარისკაცები დროებით მორჩილებაში დაბრუნდნენ. თუმცა, ამაზე ხმა გავრცელდა, და ეგვიპტის პრეფექტმა, ტიბერიუს ალექსანდერმა პირველად მიიყვანა ლეგიონები ვესპასიანეს ერთგულებაზე დასაფიცებლად, ეს ივლისის კალენდებში მოხდა, და შემდეგში ეს დღე აღინიშნებოდა, როგორც მისი მმართველობის პირველი დღე. ხოლო მერე, ივლისის იდეამდე მეხუთე დღეს, იუდეის ჯარმა პირადად მას შეჰფიცა[1290].

(4) წამოწყებას ბევრმა აღმოუჩინა მხარდაჭერა. ხელიდან ხელში გადადიოდა ვესპასიანესთან გამოგზავნილი წერილი მომაკვდავი ოტონის უკანასკნელი ნება-სურვილი, - არავინ იცის, ნამდვილი იყო თუ შემოგდებული, - სადაც ის ანდერძს უტოვებდა, შური ეძია მისთვის და ეკედებოდა, გადაერჩინა სახელმწიფო. იმავდროულად ხმა გავრცელდა, თითქოს ვიტელიუსი, გამარჯვების მერე, აპირებდა, ლეგიონებისთვის სადგომები შეეცვლა და გერმანიის ჯარები გადაეყვანა აღმოსავლეთში, სადაც უფრო მშვიდია სამსახური. ბოლოს, პროვინციის ნაცვლებიდან ლიცინიუს მუციანუსმა დაივიწყა მეტოქეობა და უკვე დაუფარავი მტრობით, ვესპასიანეს სირიის ჯარი შესთავაზა, ხოლო პარტიის მეფე ვოლოგეზმა - ორმოცი ათასი მოისარი[1291].

7. ასე დაიწყო სამოქალაქო ომი. ვესპასიანემ იტალიაში

მოწინავე ჯარებით გააგზავნა მხედართმთავრები, თავად კი, ამასობაში ალექსანდრია დაიკავა, რათა ხელში სჭეროდა ეგვიპტის გასაღები[1292]. აქ თანამგზავრების გარეშე გაემართა სერაფისის ტაძარში, რათა მკითხაობით შეეტყუო, მტკიცე იყო თუ არა მისი ძალაუფლება; და როცა დიდი ხნის ლოცვის შემდეგ შემოტრიალდა, დაინახა, რომ იქაური ჩვეულების მიხედვით, აზატი ბასილიდესი[1293] მოართმევს კვერებს, რტოებს და გვირგვინებს, - არადა, იცოდა, რომ ბასილიდესი შორს იყო და რევმატიზმის გამო სიარული არ შეეძლო, და არც არავინ შემოუშვებდა. და მაშინვე მოვიდა მოხსენება, რომ ვიტელიუსის ჯარი დამარცხებულია კრემონასთან, და თავად ვიტელიუსი მოკლულია რომში.

(2) ვესპასიანეს ჯერ კიდევ არა ჰყოფნიდა პრესტიჟი და, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ერთგვარი ღვთისმეტყველება, რაკი ახალი და მოულოდნელი იმპერატორი იყო; მაგრამ მალე ესეც მიეცა. სასამართლოს რომ უძღვებოდა, ხალხიდან ორი კაცი, ერთი ბრმა და მეორე კოჭლი, ერთდროულად მივიდა მასთან; და ევედებოდნენ, ემკურნალა მათთვის, როგორც სერაპისი დაჰპირდათ სიზმარში, - თვალები აეხილებათ, თუკი მიაფურთხებს; ფეხი გამოჯანმრთელდება, თუკი ქუსლით შეხებას ინებებს.

(3) ოდნავადაც არ სჯეროდა წარმატებისა, ცდასაც კი არ აპირებდა; ბოლოს, მეგობრების თხოვნას დაჰყვა, და უამრავი ხალხის წინაშე ბედი სცადა, და სრული წარმატებით[1294]. იმავე დროს, არკადიაში, წინასწარმეტყველთა მითითებით, ტეგეას წმინდა ადგილზე გათხრისას იპოვეს ძველი ოსტატების გაკეთებული ვაზები და ზედ აღმოჩნდა გამოსახულება, რომელიც სახით ვესპასიანეს ჰგავდა.

8. ამისთანა მფარველობებითა და მოპოვებული დიდებით რომში დაბრუნებულმა ვესპასიანემ იუდეაზე ტრიუმფი გადაიხადა. ამის შემდეგ რვაჯერ იყო კონსული, ადრინდელს თუ არ ჩავთვლით; იყო ცენზორიც[1295]; და მთელი თავისი მმართველობისას არაფერზე ისე არა ზრუნავდა, როგორც იმაზე, რომ დასუსტებული და შერყეული სახელმწიფოსათვის ჯერ სიმტკიცე და მერე ბრწყინვალება დაებრუნებინა.

(2) ჯარები სრულ თავგასულობამდე და თავხედობამდე მივიდნენ; ერთნი - გამარჯვებით გაყოყოჩნულები, მეორენი - უღირსებობით გამწარებულები; პროვინციებიც, თავისუფალი

ქალაქებიცა და ზოგიერთი სამეფოც მტრობდა ერთმანეთს. ამიტომ ვიტელიუსის ბევრი ჯარისკაცი დაითხოვა და დასაჯა, მაგრამ არც გამარჯვებულებს უთმობდა რამეს, რაც დასაშვებზე მეტი იქნებოდა.

(3) შემთხვევას არ გაუშვებდა ხოლმე ხელიდან, რომ წესრიგი დაემყარებინა. ერთი ახალგაზრდა კაცი გამოეცხადა, რათა მადლობა გადაეხადა მაღალ თანამდებობაზე დანიშვნისთვის, ნელსურნელებების სურნელს აფრქვევდა, - ის ზიზღით შემოტრიალდა და მოღუშულმა თქვა: „აჯობებდა, ნივრის სუნი გქონოდა!“ - ხოლო დანიშვნის ბრძანება უკან გამოართვა. მეზღვაურები[1296], რომლებიც ფეხით გადადიან რომში ხან ოსტიიდან, ხანაც პუტეოლადან, სთხოვდნენ, რამე გადაეხადათ ფეხსაცმელებისთვის; იმან კიდევ, თითქოს უპასუხოდ გაშვება არ ეყოფოდათ, უბრძანა, ამიერიდან ფეხშიშველებს ევლოთ, - ჰოდა, იმ დროიდან მოყოლებული, ახლაც ასე იარებიან.

(4) აქაიას, ლიკიას, როდოსს, ბიზანტიას, სამოსს თავისუფლება ჩამოართვა[1297]; თრაკიაში, მთიანი კილიკია[1298] და კომაგენა, ადრე მეფეთა ძალაუფლებაში მყოფნი, პროვინციებად გადააქცია; კაპადოკიაში, სადაც ბარბაროსების შემოსევები არა წყდებოდა, დამატებითი ლეგიონები დააყენა და რომაელი მხედრის ნაცვლად კონსულარი დანიშნა.

(5) დედაქალაქი გაუსახურებული იყო ძველი ხანძრებითა და ნანგრევებით. ნებისმიერს უფლება მისცა, დაეკავებინათ და აეშენებინათ დანგრეული ადგილები, თუკი ამას მფლობელები ვერ შეძლებდნენ. კაპიტოლიუმის[1299] აღდგენას რომ შეუდგა, თავისით პირველმა დაიწყო ნანგრევების გაწმენდა და საკუთარი ზურგით გამოტანა. ხანძარში გადნა სამი ათასი სპილენძის დაფა, მან იზრუნა აღდგენაზე, ყველა ადგილიდან მოიპოვა მათი ასლები: ეს იყო უძველესი და უმშვენიერესი სახელმწიფო საქმეების ანგარიშები; მათ შორის ინახებოდა ლამის რომის დაარსებიდან სენატისა და ხალხის დადგენილებები მოკავშირეობაზე, მეგობრობასა და ვინმესთვის ნაჩუქარ შეღავათებზე.

9. დაიწყო ახალი მშენებლობებიც: მშვიდობის ტაძარი ფორუმის მახლობლად, ღვთაებრივი კლავდიუსის ცელიანის გორაკზე, ჯერ კიდევ აგრიპინასგან დაწყებული, მაგრამ საძირკვლამდე დანგრეული ნერონის მიერ; და, ბოლოს, ამფითეატრი შუა ქალაქში[1300], ჩაფიქრებული, როგორც

შეიტყო, ჯერ კიდევ ავგუსტუსის მიერ.

(2) უმაღლესი ფენები შეთხელდა გაუთავებელი დასჯებითა და დაცემამდე მივიდნენ დიდი ხნის გაუფრთხილებლობისგან. მათ გასასუფთავებლად და გასაწმენდად სენატისა და მხედრების დათვლიერება ჩაატარა, უღირსები მოიშორა და სიებში ჩართო ყველაზე ღირსეულები იტალიელებიდან და პროვინციელებიდან. და ცნობილი რომ ყოფილიყო, ეს ორი ფენა განირჩევა არა მხოლოდ თავისუფლებებით, რამდენადაც პატივისცემებით, ერთხელ, სენატორისა და მხედრის დავის გარჩევისას, განაცხადა: „არ ეგების სენატორებს ლანძღვა დაატეხო თავს, მაგრამ პასუხის გაცემა მათ შეუძლიათ და ეს კანონიერიც არის“.

10. სასამართლო საქმეები ყველგან უზომოდ მომრავლდა; ძველები შეჩერდა სხდომების შეწყვეტის გამო, დაემატა ახლებიც არეული დროის მეოხებით. მან კენჭისყრით ის პირები ამოირჩია, ვისაც დაზარალებულებისთვის ომის დროს წართმეული ქონება უნდა დაებრუნებინათ; და რათა რიგგარეშე გადაეწყვიტა საქმეები, ცენტუმვირებს[1301] რომ ექვემდებარებოდა: ამ საქმეებს მალე სჭირდებოდა დასრულება, რაკი იმდენი დაგროვდა, რომ იქ მომჩივნებს, შეიძლებოდა, ვერც ეცოცხლათ მათ დასრულებამდე.

11. უზნეობა და მფლანგველობა ჰყვოდა შეუკავებლობით. სენატს შესთავაზა დადგენილება, რომ ქალი, რომელიც სხვის მონასთან იყო კავშირში, თავადაც მონად ჩათვლილიყო; და რომ მევახშეებს აკრძალვოდათ ვალის მოთხოვნა იმ შვილებისათვის, რომლებიც ჯერ არ გამოსულიყვნენ მამის ძალაუფლებიდან, მამის სიკვდილის[1302] შემდეგაც კი.

12. ყველა დანარჩენში თავმდაბალი და მოწყალე იყო მმართველობის პირველი დღიდან სიკვდილამდე. არასოდეს ცდილობდა, თავისი ყოფილი მძიმე მდგომარეობა დაემატა და ხშირადც გამოფენდა ხოლმე დასანახად. როცა ვიღაცამ სცადა, ფლავიუსების გვარის დასაწყისი რეატეს დამაარსებლებთან და ჰერკულესის იმ თანამგზავრთან დაეკავშირებინა, რომლის სასაფლაოს დღესაც უჩვენებენ სალარიას გზაზე, ამ ავადმყოფობას მან პირველმა დასცინა. მოსაჩვენებელი ბრწყინვალეებისკენ სულაც არ ისწრაფოდა; და ტრიუმფის დღესაც, ნელი და დამღლეული მსვლელობით გაწამებულმა, თავი ველარ შეიკავა და თქვა: „ახია ჩემნაირ ბერიკაცზე.“

სულელივით მოვინდომე ტრიუმფი, გეგონება ჩემ წინაპრებს დაემსახურებინათ ან მე შემძლებოდა ამაზე ოცნება!“ ტრიბუნის ხელისუფლება[1303] და სამშობლოს მამის წოდება დიდი ხნის მერე მიიღო; ხოლო დილით, მისალმებაზე მომსვლელების ჩხრეკას ჯერ კიდევ სამოქალაქო ომების[1304] პერიოდიდან დაანება თავი.

13. მეგობრების ენამწარობა, დამცველების გესლიანობა, ფილოსოფოსების ჭირვეულობა ოდნავადაც არ აღელვებდა. ლიცინიუს მუციანი, ცნობილი გარყვნილი, თავის დამსახურებებს აღიარებდა, მას საკმაო პატივისცემით არ ეპყრობოდა, მაგრამ ვესპასიანე არასოდეს გალანძლავდა სხვების თანდასწრებით, და მხოლოდ საერთო მეგობართან დაჩივლებისას თქვა ბოლოს: „ბოლოს და ბოლოს, მეც კაცი ვარ!“ როცა სალვიუს ლიბერალისმა ვიღაც მდიდარის დაცვისას მოურიდებლად თქვა: „რა კეისრის საქმეა, თუკი ჰიპარქუსს ასი მილიონი აქვს?“ - მან პირველმა შეაქო. როცა გაძევებით მსჯავრდებული ცინიკოსი დემეტრიუსი უცხოეთში შეხვდა, არც წამოდგომა და არც მისალმება ინება და თანაც ზოგიერთი შეურაცხყოფაც მიაყენა, მხოლოდ „ავი ძაღლი“[1305] უწოდა.

14. წყენებს და მტრობას არ იმახსოვრებდა და შურს არ იძიებდა. თავისი მეტოქის, ვიტელიუსის ქალიშვილისათვის ბრწყინვალე ქმარი გამოძებნა, მზითევიც მისცა და სახლიც აუშენა. როცა ნერონის დროს სასახლიდან გამოაძევეს და ვესპასიანე შიშით კითხულობდა, რა ექნა და საით წასულიყო, ერთმა მიღებების მეთვალყურემ, რომელიც მიაცილებდა, უპასუხა: „ოთხივე მხარეს გზა ხსნილი გაქვს!“[1306] მერე ამ კაცმა პატიება სთხოვა, ეს კი იმით დაკმაყოფილდა, რომ ზუსტად იგივე სიტყვები გაუმეორა. ეჭვი და შიში არასოდეს უბიძგებდა ანგარიშსწორებისაკენ; როცა მეგობრებმა ურჩიეს, მეთიუს პომპუზიანუსს გაფრთხილებოდა, რომელსაც, გავრცელებული ხმებით, იმპერატორის ჰოროსკოპი ჰქონდა, ამის მაგივრად კონსულად დანიშნა, რათა იმას თავის დროზე ეს მოწყალება გაეხსენებინა.

15. ერთხელაც არ მომხდარა, რომ უდანაშაულო დასჯილიყოს, - ალბათ, მის არყოფნაში[1307], მისთვის შეუტყობინებლად ანდა მისი ნების საპირისპიროდ. თუმცა ჰელვიდიუს პრისკუსი ერთადერთი იყო, ვინც სირიიდან დაბრუნებულს კერძო სახელით „ვესპასიანე“ მიესალმა, მერე კი ყველა თავის პრეტორის ედიქტებში ერთხელაც არ ახსენა, მაგრამ ვესპასიანე

იმაზე ადრე არ განრისხებულა, სანამ იმან დაუნდობლად არ გამოლანძღა, როგორც პლებეი. მაგრამ აქაც, როცა უკვე გადაასახლა, როცა ბრძანა, მოეკლათ, მაინც მთელი ძალით ცდილობდა, გადაერჩინა, - მკვლელებს ხალხი დაადევნა, რომ უკან დაბრუნებულიყვნენ და გადაარჩინდა კიდეც, ცრუ მოხსენება რომ არა, - უკვე მკვდარიაო. ყოველ შემთხვევაში, არავისი სიკვდილი ახარებდა და, დამსახურებულ სასჯელზეც უდარდია და უტირია კიდეცაც.

16. ერთადერთი, რაშიც საყვედურობდნენ, ვერცხლისმოყვარეობა იყო. მარტო ის კი არა, რომ გალბასგან ნაპატიებელი[1308] ვალების დაბრუნება მოითხოვა, ახალი და მძიმე გადასახადები დააწესა, გაადიდა და ორმაგადაც კი გაზარდა პროვინციების ხარკი, - დაუფარავად აკეთებდა ისეთ საქმეებს, რომლებისაც კერძო კაცსაც კი შერცხვებოდა. მხოლოდ იმიტომ ყიდულობდა ნივთებს, რომ მერე მოგებით გაეყიდა; (2) უყოყმანოდ მიჰყიდდა ხოლმე თანამდებობებს მაძიებლებს და გამართლებას - განსასჯელებს, დამნაშავეებს და უდანაშაულოებს, განურჩევლად; ყველაზე მტაცებელ მოხელეებს, როგორც ვარაუდობენ, საგანგებოდ აწინაურებდა სულ უფრო მაღალ თანამდებობებზე, რათა მოხვეჭის საშუალება მიეცა მათთვის, მერე კი გაესამართლებინა, - ამბობდნენ, რომ ისე სარგებლობს მათით, როგორც ღრუბლებით, მშრალებს დასველების საშუალებას აძლევს, ხოლო დასველებულს - გამოწურავსო.

(3) ერთნი ფიქრობენ, რომ ბუნებით იყო ქვაწვია; ამისთვის ლანძღავდა მოხუცი მწყემსი, რომელიც შეეხვეწა ახლად არჩეულ იმპერატორს, თავისუფლად გაეშვა, ფულის გადაუხდელად, მაგრამ უარი მიიღო და შესძახა: „მელიამ ბეწვი შეიცვალა, მაგრამ ზნე - ვერაო!“[1309] სხვები, პირიქით, ვარაუდობენ, რომ უკიდურესმა გაჭირვებამ, - როგორც სახელმწიფო, ასევე საიმპერატორო ხაზინებში, - იძულებული გახადა, ფული ქონების ჩამორთმევითა და გაძარცვით მოეპოვებინა; ეს თავად აღიარა, როცა მმართველობის დასაწყისში განაცხადა, რომ ორმოცი მილიარდი სესტერცი სჭირდება სახელმწიფოს ფეხზე დასაყენებლად. და ეს მით უფრო ჰგავს სიმართლეს, რომ ცუდად ნაშოვნსაც საუკეთესო გზას მოუნახავდა ხოლმე.

17. ყველა ფენის მიმართ გულუხვი იყო; სენატორებს სახსრები შეუვსო, გაჭირვებულ კონსულარებს ხუთას-ხუთასი ათასი

სესტერცი დაუნიშნა წელიწადში; მთელ დედამიწაზე მრავალი ქალაქი უფრო უკეთესად ააშენა ხანძრებისა და მიწისძვრების შემდეგ; ტალანტებზე და ხელოვნებებზე დიდ ზრუნვას იჩენდა.

18. ლათინ და ბერძენ რიტორებს პირველი უხდიდა ხაზინიდან ჯამაგირს ას-ასი ათასი სესტერცის რაოდენობით წელიწადში. გამოჩენილ პოეტებსა და მხატვრებს დიდი საჩუქრებით აჯილდოებდა, ისევე როგორც, მაგალითად, კოლოსის და ვენერა კოსის[1310] აღმდგენელი ინჟინერ-მექანიკოსს, რომელიც დაჰპირდა, დიდი დანახარჯების გარეშე კაპიტოლიუმზე აეტანა ვეებერთელა კოლონები, - გამოგონებისთვის დიდი ჯილდო უბოძა, მაგრამ იმისი მოწყობილობის გამოყენებისგან თავი შეიკავა და თქვა: „მე კი, ნება მიბოძეთ, ჩემი ხალხი გამოვკვებო“.

19. სანახაობებზე, მარცელუსის თეატრის ახალი სცენის კურთხევისას აღადგინა ძველი მუსიკალური წარმოდგენები[1311]. ტრაგიკულ აქტიორს, აპელესს საჩუქრად ოთხასი ათასი სესტერცი მისცა; ლირაზე დამკვრელებს, ტერპნუსს და დიოდორუსს - ორას-ორასი ათასი; სხვებს - ას-ასი ათასი; ყველაზე ნაკლები - ორმოც-ორმოცი ათასი; რომ აღარაფერი ვთქვათ ოქროს უამრავ გვირგვინზე. დიდებულ ქეიფებსაც აწყობდა, კერძოებსა და მდიდრულებს, რათა მედუქნეებისთვის დაეჭირა მხარი. მარტის კალენდებში[1312] - ქალებს ურიგებდა საჩუქრებს, სატურნალიებზე - მამაკაცებს.

მაგრამ თავისი ყოფილი ძუნწობის სირცხვილის გადაფარვა მაინც ვეღარ შეძლო.

(2) ალექსანდრიელები მუდამ ქაშაყის გამყიდველს[1313] ეძახდნენ, თავისი ერთი მეფის მეტსახელის მიხედვით, ბინძური წუწურაქისა. და მის დაკრძალვაზეც კი ფავორმა, მთავარი მიმიკოსმა, რომელიც, ჩვეულების მიხედვით, მიცვალებულის ნიღბით, საქმითა და სიტყვებით გამოჯავრებით გამოდიოდა, ყველას გასაგონად ჰკითხა მოხელეებს, თუ რა დაუჯდათ სამგლოვიარო პროცესია? და რომ მოისმინა, ათი მილიონიო[1314], შესძახა: „ათი ათასი სესტერცი მომეცით და თუნდაც ტიბრში გადამაგდე!“

20. კარგი სიმაღლის[1315] იყო, აგებულება მაგარი და ჩადგმული; სახე სულ დაძაბული გამომეტყველებით; ერთმა მახვილგონივრულად ზუსტად თქვა ამაზე, როცა იმპერატორმა

სთხოვა, ეხუმრა მასზე: „ვიხუმრებ, როცა მოეშვები“. ჯანმრთელობა მშვენიერი ჰქონდა, თუმცა ამაზე ოდნავადაც არა ზრუნავდა, და მარტო იხეზავდა აბანოში[1316] ყელსა და ყველა ასოს; თვეში ერთ დღეს არაფერს ჭამდა.

21. მისი ცხოვრების წესი ასეთი იყო. ხელისუფლებაში ყოფნისას ყოველთვის ადრე დგებოდა, განთიადამდე, და ყველა მოხელისგან გამოგზავნილ წერილებსა და მოხსენებებს კითხულობდა; მერე მეგობრებს შეუშვებდა და მათ მილოცვებს ღებულობდა, თავად კი ამ დროს იცვამდა ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს. მიმდინარე საქმეებს რომ მორჩებოდა, გაისეირნებდა და რომელიმე ხარჭასთან დაისვენებდა; ცენიდას სიკვდილის შემდეგ ისინი ბევრი ჰყავდა. საძინებლიდან აბანოში მიდიოდა, მერე კი მაგიდასთან; ამ დროს, როგორც ამბობენ, ყველაზე კეთილი და რბილი იყო; და შინაურები ცდილობდნენ, ამით ესარგებლათ, თუკი რაიმე თხოვნა ჰქონდათ.

22. სადილზე, როგორც ყველგან და ყოველთვის, გულკეთილი იყო და ხშირად ქილიკობდა; ძალიან დამცინავი იყო, მაგრამ მეტისმეტად მასხრული და უხამსობაში გადასული ხუმრობა იცოდა. ამის მიუხედავად, მისი ზოგიერთი ხუმრობა ძალიან მახვილგონივრულია. აი, ზოგიერთი მათგანი: კონსულარი მესტრიუს ფლორუსი არწმუნებდა, მართებულია ვთქვათ არა „პლოსტრა“, არამედ „პლაუსტრა“; მეორე დღეს მას მიესალმა არა როგორც „ფლორუსს“, არამედ როგორც „ფლავრუსს“[1317]. ერთი ქალი იფიცებოდა, რომ იმისი სიყვარულით კვდებოდა და მისი ყურადღებაც მიიპყრო; ვესპასიანემ იმ ქალთან გაატარა ღამე და აჩუქა ოთხასი ათასი სესტერცი; ხოლო მმართველის შეკითხვაზე, რომელი პარაგრაფით შევიტანო ეს ფულიო, მიუგო: „ვესპასიანეს მეტისმეტი სიყვარულისთვის“.

23. თავის ადგილზე ბერძნული ლექსის თქმაც შეეძლო; მაგალითად, ვიღაც მაღალ და უჩვეულო გარეგნობის კაცზე თქვა: წინ მიდიოდა, შუბს მიიქნევდა, თავის გრძელ ჩრდილს მიმოარხევდა[1318].

აზატ კერილუსზე, რომელიც გამდიდრდა და არ უნდოდა, სიმდიდრე იმპერატორის ხაზინისთვის დაეტოვებინა, თავისუფლად დაბადებულად გამოიცხადა თავი და ლაქესი შეირქვა: ო, ლაქეს, ლაქეს, შენ ხომ მოკვდები - და ისევ კერილუსად გადაიქცევი[1319].

მაგრამ ყველაზე მეტად იცინოდა თავის არაკეთილშობილური შემოსავლებზე, რათა ქილიკით მაინც დაემოშმინებინა უკმაყოფილება და ხუმრობად გადაეჭცია.

(2) ერთი მისი საყვარელი მოსამსახურე გამრიგის ადგილს სთხოვდა კაცისათვის, რომელსაც თავის ძმად ასაღებდა; ვესპასიანემ უბრძანა, დალოდებოდა, გამოიძახა ეს კაცი, თავად აიღო მისგან ფული, რაც შუამდგომლობისათვის იყო შეთანხმებული და მაშინვე დანიშნა სასურველ ადგილზე; ხოლო როცა კიდევ ჩაერია მსახური, უთხრა: „შენთვის სხვა ძმა ეძებე, ეს უკვე ჩემი ძმაა“. ერთხელ გზაში იეჭვა, რომ ჯორების გამრეკავი იმიტომ შედგა და ჯორებს იმიტომ დაუწყო ხელახლა დაჭედვა, რომ ერთი მთხოვნელისთვის დრო და საშუალება მიეცა იმპერატორთან სალაპარაკოდ; შეეკითხა, ბევრი ფული მოუტანა თუ არა ამ დაჭედვამ და მონაგებიდან თავისი წილი მოსთხოვა.

(3) ტიტუსი საყვედურობდა მამას, რომ საზოგადოებრივ ფენსაღაგებსაც კი გადასახადი დაუწესა; იმან ერთი მონეტა აიღო პირველი შემოსავლიდან, ცხვირთან მიუტანა და შეეკითხა, ყარს თუ არაო. „არა“, - მიუგო ტიტუსმა. „არადა, ეს ფული ფსელიდან არის“[1320], - დასძინა ვესპასიანემ. როცა ელჩებმა მოახსენეს, რომ გადაწყვეტილია საზოგადოებრივი ხარჯით დაუდგან დიდი თანხის კოლოსალური სტატუეტი, მან ხელისგული გაუშვირა და მიუგო: „დაუყოვნებლივ დადგით, აი პოსტამენტი“.

(4) სიკვდილის წინათგრძნობისას და დიდი საფრთხის დროსაც ხუმრობდა; როცა სხვა წინასწარი ნიშნების რიცხვში მავზოლეუმის კარი უცებ გაიხსნა, ხოლო ცაში კუდიანი ვარსკვლავი გამოჩნდა, თქვა, რომ ერთი ნიშანი იუნიუს კანვინს ეკუთვნის, ავგუსტუსის გვარიდან, ხოლო მეორე პართიის მეფეს, რომელიც გრძელ თმას[1321] ატარებს; როცა სიკვდილის მოახლოება იგრძნო, ჩაილაპარაკა: „რა სამწუხაროა, რომ ღმერთად უნდა გადავიქცე“.

24. თავის მეცხრე კონსულობაში, კამპანიაში ყოფნისას, ციებ-ცხელების მსუბუქი შემოტევები იგრძნო. მაშინვე რომში დაბრუნდა, მერე კი კუტილიაში[1322] წავიდა და რეატის მამულებში, სადაც ყოველ ზაფხულს ატარებდა. აქ ავადობამ უმატა და დამატებით ცივი წყლითაც გაიცია მუცელი. ამის მიუხედავად, მაინც ჩვეულებრივ აგრძელებდა სახელმწიფო

საქმეებს და, საწოლში წოლისას ელჩებიც კი მიიღო. როცა ლამის სიკვდილამდე მისუსტდა, გამოაცხადა, რომ იმპერატორი ფეხზე მდგომი უნდა მოკვდეს; და წამოდგომისა და გამართვის ცდაში დამჭერების ხელში მოკვდა ივლისის კალენდებამდე მეცხრე დღეს, დაბადებიდან გასული იყო სამოცდაცხრა წელი, ერთი თვე და შვიდი დღე[1323].

25. ყველასათვის ცნობილია, როგორ მტკიცედ სწამდა ყოველთვის, რომ დაიბადა და შვილებიც ბედნიერ ვარსკვლავზე ეყოლა; მიუხედავად შეუწყვეტელი შეთქმულებებისა[1324], თამამად განუცხადა სენატს, რომ მემკვიდრეები ან მისი შვილები იქნებიან, ან - არავინ. ამბობენ, სიზმარში იხილა, რომ პალატინის სასახლის დერეფნებში იდგა სასწორი, რომლის ერთ პინაზე კლავდიუსი და ნერონი იყვნენ და მეორეზე - თვითონ შვილებით, და ვერც ერთი პინა ვერ სწონიდა. და თავისმა სიზმარმა არ მოატყუა, იმიტომ რომ ერთნიც და მეორენიც ერთნაირ დროს მართავდნენ - ზუსტად თანაბარ წლებში[1325].

ღვთაებრივი ტიტუსი

დაბადება და ახალგაზრდობა (1-2) გარეგნობა და ნიჭი (3) სამსახური (4-5) თანამმართველობა ვესპასიანესთან ერთად: სისასტიკე

და თავაშვებულობა (8-9) სიკვდილი (10-11) 1. ტიტუსი, მემკვიდრე მამის მეტსახელისა[1326], ადამიანთა მოდგმის აღტაცება და სიყვარული, დაჯილდოებული საყოველთაო კეთილგანწყობის მოპოვების განსაკუთრებული ნიჭითა თუ ხელოვნებით; იმპერატორისთვის ეს იოლი არ იყო, რადგან კერძო პირადაც და მამის მმართველობაშიც ადამიანთა არც საყვედურებს გაურბოდა და არც სიძულვილს.

ტიტუსი დაიბადა მესამე დღეს იანვრის კალენდებამდე, გაიუსის[1327] სიკვდილით სამახსოვრო წელიწადს, სეპტიზონიას[1328] მახლობლად მდებარე ღარიბ სახლში, პატარა, ბნელ ოთახში, რომლის ნახვა ახლაც შესაძლებელია.

2. აღზრდა სასახლეში მიიღო, ბრიტანიკუსთან ერთად, განისწავლებოდა იმავე მეცნიერებებში და იმავე მასწავლებლებთან. ამბობენ, ამ დროს ნარცისმა, კლავდიუსის აზატმა ერთი ფიზიოგნომი[1329] მოიყვანა, ბრიტანიკუსი რომ ეჩვენებინა, და იმან მტკიცედ განაცხადა, რომ ბრიტანიკუსი

არასოდეს იქნებოდა იმპერატორი, ხოლო ტიტუსი კი, მის გვერდით რომ დგას, აუცილებლად. ისეთი მეგობრები იყვნენ, რომ, როგორც ჰყვებიან, ის სასმელი, რომლისგანაც ბრიტანიკუსი[1330] დაიღუპა და იქვე იდგა, ტიტუსმაც გასინჯა და დიდხანს იტანჯებოდა მძიმე ავადმყოფობით. ეს ყველაფერი ახსოვდა, შემდეგში ბრიტანიკუსს პალატინზე ოქროს სტატუეტი დაუდგა და თავისი მმართველობისას მიუძღვნა მეორეც, ცხენიანი, სპილოს ძვლისგან, რომელიც დღესაც გამოაქვთ ხოლმე ცირკში, მსვლელობების დროს.

3. ჯერ კიდევ ბავშვობისას ბრწყინავდა ფიზიკური და სულიერი ღირსებებით, მერე და მერე უფრო დაეტყო, ასაკში რომ შევიდა; შესანიშნავი სილამაზე ჰქონდა, რომელშიც არანაკლები ღირსება იყო, ვიდრე ბრწყინვალება; უჩვეულო ძალისა იყო, რომელსაც ხელს ვერ უშლიდა საშუალო სიმაღლე და ოდნავ წამოზრდილი მუცელი; გააჩნდა უჩვეულო მეხსიერება და, ბოლოს, - ნიჭი ლამის ყველა სამხედრო და მშვიდობიან ხელოვნებაში.

(2) ცხენსა და იარაღს შესანიშნავად ფლობდა; სიტყვებს ამბობდა და ლექსებს თხზავდა ლათინურად და ბერძნულად, დიდი მონდომებით და იოლად, მოუმზადებლადაც კი. მუსიკას იმდენად იყო გაცნობილი, რომ ლირაზე უკრავდა და მღეროდა, ოსტატურად და ლამაზად. ბევრი აცხდებს, რომ სწრაფ წერაში ისეთი დახელოვნებული იყო, რომ ხუმრობით და გასართობად თავის მწერლებს გაეჯიბრებოდა ხოლმე; ნებისმიერ ხელწერას ისე ადვილად მიბაძავდა, რომ შესაძლებდა ხოლმე: „როგორი ანდერძების გადამკეთებელი გამოვიდოდი!“

4. სამხედრო ტრიბუნად მსახურობდა გერმანიასა და ბრიტანეთში, სახელი გაითქვა დიდი სიმამაცით და არანაკლები სილამაზით, როგორც ჩანს მისი სტატუეტებიდან და პატივსაცემი წარწერებიდან, ამ პროვინციებში რომ არის.

(2) სამხედრო სამსახურის მერე გამოსვლა დაიწყო სასამართლოში, უფრო კეთილი სახელისათვის, ვიდრე პრაქტიკისათვის. ამ დროს ცოლად მოიყვანა არეცინა ტერტულა, რომლის მამა, რომაელი მხედარი ოდესღაც პრეტორიელთა კოჰორტების მეთაური იყო; ხოლო არეცინას სიკვდილის შემდეგ - მარცია ფურნილაზე დაქორწინდა, დიდგვაროვანი ოჯახიდან, რომელსაც ქალიშვილის დაბადების[1331] მერე გაშორდა.

(3) კვესტორის თანამდებობის შემდეგ ლეგიონის მეთაურობა მიიღო და იუდეაში ორი უძლიერესი სიმაგრე - ტარიქა და გამალა[1332] აიღო. ერთ ბრძოლაში ცხენი მოუკლეს ფეხებქვეშ, მაშინ სხვაზე გადაჯდა, რომლის მხედარიც მის გვერდით იბრძოდა და მოკლეს.

5. როცა ხელისუფლებაში გალბა მოვიდა, ტიტუსი გაიგზავნა მასთან მისალოცად და ყველგან იპყრობდა ყურადღებას; ეგონათ, რომ გალბამ გამოიძახა, რათა ეშვილებინა. მაგრამ ახალი მღელვარების ცნობა მიუვიდა და უკან დაბრუნდა[1333]. გზაში ჰკითხა ვენერა პათოსელის ორაკულს, საშიში ხომ არ არის ცურვის გაგრძელება, პასუხად კი ხელისუფლების დაპირება მიიღო.

(2) იმედი მალე აუსრულდა; იუდეის დასაპყრობად დატოვეს. იერუსალიმის[1334] ბოლო ალყისას თორმეტი ისრით თავად დახოცა თორმეტი მტერი, თავისი ქალიშვილის დაბადების დღეს შევიდა ქალაქში და ჯარისკაცების ისეთი სიხარული და სიყვარული დაიმსახურა, რომ მისასალემებელი შეძახილებით გამოაცხადეს იმპერატორად, ხოლო მისი წასვლისას აღარ უშვებდნენ პროვინციიდან, თხოვნებითა და მუქარებითაც კი მოითხოვდნენ, რომ ან მათთან დარჩენილიყო, ანდა ისინიც თან წაეყვანა.

(3) ამან ეჭვი გააჩინა, რომ მამისგან გამოყოფა და აღმოსავლეთში მეფობა მოინდომა; თავადაც განამტკიცა ეს ეჭვი, როცა ალექსანდრიაში მოგზაურობის დროს, მემფისის ხარის, აპისის კურთხევაზე დიადემით გამოვიდა; ასეთი იყო ძველი ჩვეულება ამ წმინდა ცერემონიაზე, მაგრამ გამოიძებნა ხალხი, რომლებმაც ეს სხვანაირად ახსნეს. ამიტომ იტალიისკენ გაეჩქარა, სატვირთო ხომალდით მიცურდა რეგიამდე და პუტეოლამდე; იქიდან, ბოდიას არ მოჰყოლია, რომში გავარდა; და თითქოს გამოგონილ ჭორებს უარყოფდა, მომლოდინე მამამისს მიესალმა: „მე აქა ვარ, მამაჩემო, აქ!“

6. ამ დროიდან შეუცვლელად იყო თანამონაწილე და ხელისუფლების დამცველიც. მამამისთან ერთად გამართა ტრიუმფი, იმასთან ერთად იყო ცენზორი, იმასთან იყოფდა ტრიბუნის ხელისუფლებას და შვიდგზის კონსულობას[1335]; საკუთარ თავზე აიღო ზრუნვა თითქმის ყველა უწყებაზე, და მამის სახელით თავად კარნახობდა წერილებს, გამოსცემდა ედიქტებს, კვესტორის ადგილიდან სიტყვებს კითხულობდა

სენატში. მიიღო პრეტორიელების მეთაურობა, თუმცა მანამდე მხოლოდ რომაელ მხედრებს ეძლეოდათ[1336].

მაგრამ ამ თანამდებობაზე უზომოდ მრისხანედ და კუშტად ეჭირა თავი. იმ პირების საწინააღმდეგოდ, ვისზეც ეჭვი ჰქონდა, ბანაკში და თეატრში თავის ხალხს მიუგზავნიდა, რომლებიც თითქოს ხალხის სახელით მოითხოვდნენ მის დასჯას, და მაშინვე ანგარიშს უსწორებდა.

(2) მათ შორის იყო კონსულარი ავლუს ცეცინა; ის ჯერ სადილზე მიიწვია, მერე კი მოკვლის ბრძანება ისე გასცა, ჯერ გასულიც რომ არ იყო სასადილოდან. მართალია, აქ საფრთხე ძალიან ახლოს იყო, - უკვე დაჭერილი ჰქონდა ცეცინას ხელით შედგენილი სიტყვა ჯარისკაცებისადმი. ყველა ამ ღონისძიებით საკუთარი თავისა და მომავლის უსაფრთხოება უზრუნველყო, მაგრამ თავიდან ისეთი სიძულვილი გამოიწვია, რომ ცოტა ვინმე თუ მოსულა ხელისუფლებაში ამისთანა ბოროტი რეპუტაციითა და ყველას სურვილის წინააღმდეგ.

7. მარტო დაუნდობლობას კი არ ეჭვობდნენ მასზე, არამედ თავაშეებულობას, - მისი ღრეობების გამო გვიან ღამემდე ყველაზე არსაით მეგობრებთან ერთად; და გარყვნილობასაც, მისი ბიჭების და საჭურისების სიმრავლის გამო და მისი სახელგავარდნილი სიყვარულისათვის დედოფალ ბერენიკესთან, რომელსაც ცოლად შერთვასაც დაპირებოდა, როგორც ამბობდნენ. და სიციფხესაც - რაკი ცნობილი იყო, რომ სასამართლო საქმეებზე, რომლებსაც მამამისი არჩევდა, თავისი გამოსარჩლებით ვაჭრობდა და ქრთამს იღებდა. ამიტომ მასში ყველა ნერონს ხედავდა და ამას არც მალავდნენ, დაუფარავად ლაპარაკობდნენ.

თუმცა ასეთი სახელი მხოლოდ სასიკეთოდ წაადგა და უმაღლეს ქებად იქცა, როცა არც ერთი მანკიერება არ აღმოაჩნდა და, პირიქით, დიდი ღირსებები გამოავლინა.

(2) მისი ქეიფები მხიარული იყო, მაგრამ არა მფლანგველური; მეგობრებს ისე ირჩევდა, რომ მომდევნო მმართველებიც საკუთარ და სახელმწიფო საქმეებში გვერდს ვერ უვლიდნენ და სულ იმათ მიმართავდნენ. ბერენიკე მაშინვე გადაასახლა რომიდან, იმისი და თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ. ყველაზე დახვეწილი თავისი მეგობრების წყალობა არათუ შეწყვიტა, მათი ნახვაც არ სურდა სახალხო სანახაობებზე, თუმცა შესანიშნავი მოცეკვავეები იყვნენ და მალე სახელიც

გაითქვას სცენაზე.

(3) არავისთვის წაურთმევია რამე, სხვის საკუთრებას პატივს სცემდა, როგორც სხვა არავინ და უარყოფდა ჩვეულებრივ და მისაღებ შემოწირულობებს. გულუხვობაში არავის ჩამორჩებოდა, - ამფითეატრის[1337] და იმის მახლობლად სახელდახელოდ აშენებული აბანოს კურთხევისას აჩვენა გლადიატორთა თამაშები, უცხოელ მდიდრული და თვალსასეირო; მოაწყო საზღვაო ბრძოლა ძველ ადგილზე, მერე კი იქაც გლადიატორებს გამოიყვანა და ერთ დღეს გამოუშვა ხუთი ათასი სხვადასხვა ველური მხეცი.

8. ბუნებით იშვიათი სიკეთით გამოირჩეოდა. ტიბერიუსიდან მოყოლებული, არც ერთი კეისარი აღიარებდა მისი წინამორბედების გაცემულ თანამდებობებსა და წყალობებს, თუკი თავად არ ინებებდა ხელახლა მინიჭებას, - მან პირველმა დაამტკიცა ყველა ერთბაშად, ერთიანი ედიქტით, ხვეწნა-მუდარა არავის დააწყებინა. მისი უცვლელი წესი იყო, რომ მთხოვნილებიდან არავინ გაესტუმრებინა დაუიმედებლად; და როცა შინაურებმა უსაყვედურეს, რომ მეტს ჰპირდებოდა, ვიდრე აღსრულება შეეძლო, უპასუხა: „არავინ უნდა წავიდეს დამწუხრებული იმპერატორთან ლაპარაკის შემდეგ“. და როცა ერთხელ, სადილზე გაიხსენა, რომ მთელი დღე არავისთვის გაეკეთებინა კარგი, მაშინ წარმოთქვა თავისი სახელგანთქმული სიტყვები, სამახსოვრო და ღირსსაცნობარი: „მეგობრებო, დღევანდელი დღე დავკარგე!“

(2) უბრალო ხალხთან განსაკუთრებით ყურადღებიანი იყო; ერთხელ, გლადიატორების ბრძოლას ამზადებდა და გამოაცხადა, რომ მოაწყობს არა თავისი გემოვნებით, არამედ - მაყურებლისა. ასეც მოხდა; არანაირ თხოვნაზე უარს არ ეუბნეოდა და თავადაც მოუწოდებდა, ეთხოვათ, რაც უნდოდათ. საკუთარი თავი თრაკიელი გლადიატორების[1338] მომხრედ გამოაცხადა და ამ მიდრეკილების გამო ხშირად ხუმრობდა ხალხთან სიტყვებითაც და ნიშნებითაც, თუმცა არასოდეს კარგავდა დიდებულებას და ზომიერების გრძნობას. თავის აბანოებში ბანაობისასაც კი, ზოგჯერ ხალხსაც შეუშვებდა, რათა არც იქ გაეშვა ხელიდან მათი გამოდგომის შესაძლებლობა.

(3) მისი მმართველობისას არ აცდა სტიქიური უბედურებები, - კამპანიაში ვულკანის ამოფრქვევა; რომის ხანძარი, სამი დღე

და ღამე რომ მძვინვარებდა; და შავი ჭირი, მანამდე არასოდეს რომ არ ყოფილა[1339]. ამნაირ და კიდევ ბევრ შემთხვევებში გამოამჟღავნა არა მხოლოდ მმართველის მზრუნველობა, არამედ იშვიათი მამობრივი სიყვარული, ხან ედიქტებით აწყნარებდა ხალხს, ხან ეხმარებოდა, როგორც შეეძლო.

(4) კამპანიის აღასდგენად მზრუნველები კენჭისყრით ამოირჩია კონსულარებიდან; ვეზუვის ლავის ქვეშ დაღუპულების უმემკვიდრო ქონებები დაზარალებულ ქალაქებს შესწირა. დედაქალაქის ხანძარზე შეჰყვირა: „ყველა ზარალი - ჩემია!“[1340] - და თავისი აგარაკების მთელი მოწყობილობა შენობებისათვის და ტაძრებისთვის მისცა, ხოლო აღდგენის დასაჩქარებლად სამუშაოები მხედრული ფენის წარმომადგენელ რამდენიმე მოიჯარეს ჩააბარა. ეპიდემიის შესაჩერებლად და შავ ჭირთან საბრძოლველად ყველა საშუალება სცადა, ღვთიურიც და ადამიანურიც, მსხვერპლის შეწირვა და წამალი არ დარჩენილა, რომ არ ეცადოს.

(5) დროის ერთ-ერთი უბედურება იყო დამსმენებისა და მათი წამქეზებლების პარპაში. ესენი ხშირად დაუსჯია ფორუმზე შოლტებითა და ჯოხებით და, ბოლოს ბრძანა, ამფითეატრში ჩამოეტარებინათ და ნაწილი მონებად[1341] გაეყიდათ, დანარჩენი ყველაზე ველურ კუნძულებზე გადაესახლებინათ. და სამუდამოდ რომ აღეკვეთა მსგავსი ხელყოფა, სხვა დადგენილებათა შორის აკრძალა ერთი და იმავე საქმის განხილვა რამდენიმე კანონით[1342] და გარდაცვლილის უფლების გასაჩივრება[1343], სიკვდილიდან დადგენილი ვადის შემდეგ.

9. დიდი პონტიფიკოსის თანამდებობა, მისი სიტყვებით, იმიტომ მიიღო, რომ ხელები სუფთა[1344] ჰქონოდა; და ამას მიაღწია, - იმ დროიდან არც ბრალი ჰქონია და არც მონაწილეობა მიუღია ვისიმე სიკვდილში; და თუმცა არაერთხელ მიეცა შესაძლებლობა, შური ეძია, - დაიფიცა, რომ უმალ მოკვდება, ვიდრე დაღუპავს ვინმეს. ორი პატრიცია შემჩნეული იყო ხელისუფლების ხელყოფაში, - კი არ დასაჯა ისინი, არამედ გააფრთხილა, თავი დაენებებინათ ამის მცდელობისთვის, რაკი იმპერატორის ხელისუფლება ბედისწერის საჩუქარია, ხოლო სხვა დანარჩენს თავისი ნებით მისცემდა.

(2) რაკი ერთი მათგანის დედა შორს იყო, მასთან შიკრიკი

აფრინა ცნობით, რომ მისი შვილი უსაფრთხოდაა, ხოლო თავად ისინი სადილად მიიპატიჟა; მეორე დღეს კი, გლადიატორების სანახაობაზე საგანგებოდ დასვა ორივე თავის გვერდით და როცა მეომრების იარაღი მიუტანეს, იმათ გაუწოდა შესამოწმებლად. ამბობენ, იმათი ჰოროსკოპებიც კი განიხილა და გამოუცხადა, რომ ორივეს უბედურება ელოდება, მაგრამ არა ახლა და არა მისგან, - და ასეც მოხდა.

(3) ძმა თავს არ ანებებდა მის წინააღმდეგ შეთქმულებების დაგეგმვას, ჯარს თითქმის ღიად მოუწოდებდა აჯანყებისკენ და მის წინააღმდეგ იზრახავდა წამოსვლას, - თუმცა არ დასაჯა, არც გადაასახლა და არც მოწყალება შეუწყვეტია მისთვის, არამედ ძველებურად, როგორც მმართველობის პირველ დღეებში, თავის თანამმართველად და მემკვიდრედ ასახელებდა; და არაეთხელ გაუხმია ცალკე, ლოცვა-ვედრებით და ცრემლით უთხოვია, რომ უარი ეთქვა ამ ახირებულ საქციელზე.

10. ამ საზრუნავში წამოეწია სიკვდილი და თავისი დარტყმით მარტო ის კი არა, მთელი კაცობრიობა დასცა. იმ წარმოდგენის გასრულების შემდეგ, რომლის ბოლოსაც დაუფარავად და მწარედ ტიროდა, თავისი საბინის აგარაკზე გასწია. მოღუშული იყო, რაკილა მსხვერპლის შეწირვაზე ცხოველი გაუსხლტა, ხოლო ნათელი ციდან ქუხილი გაისმა. პირველსავე შეჩერებაზე წამოახურა. მერე ტახტრევნით მიჰყავდათ; ფარდები გადასწია, ცას შეხედა და მწარედ დაიწყო ჩივილი, რომ უდანაშაულოდ კვდება; ვერაფერს უსაყვედურებს საკუთარ თავს, - ალბათ, ერთი საქციელის გარდა.

(2) ეს რა საქციელი იყო, არ უთქვამს, და ამის მიხვედრა იოლი[1345] არ არის. ზოგიერთი ფიქრობს, რომ თავისი ძმის ცოლთან სასიყვარულო კავშირი გაიხსენა; მაგრამ დომიციანე საზეიმოდ იფიცავდა, რომ ეს არ მომხდარა; არც დომიციანეს ცოლი დაიწყებდა უარყოფას, რამე რომ ყოფილიყო, - ის ქალი ამით იამაყებდა, ისევე, როგორც მზად იყო, ეტრაბახა ნებისმიერი თავისი გარყვნილობით.

11. გარდაიცვალა იმავე ვილაში, რომელშიც მამამისი, სექტემბრის იდეებში, ცხოვრების ორმოცდამეორე წელს; ორი წლის, ორი თვისა და ოცი დღის მერე მას შემდეგ, რაც მამამისის მემკვიდრე[1346] შეიქმნა. ეს რომ გაიგეს, ხალხი ისე ტიროდა, როგორც თავის ნათესავზე, ხოლო სენატმა კურიაში მიირბინა,

ედექტს აღარ დალოდებია, და ჯერ დაკეტილ, მერე კი ღია კარში გარდაცვლილს ისეთი მადლობები გადაუხადა და ისეთი ქება შეასხა, როგორიც არ უთქვამს მისთვის სიცოცხლეშიც კი და მისი თანდასწრებით.

დომიციაზე

დაბადება და ახალგაზრდობა, მმართველობის დასაწყისი (1-3) სანახაობები, განაწილებები, მშენებლობები (4-5) ომები (6) სახელმწიფო მოღვაწეობა, სასამართლო, ზრუნვა ზნეობაზე (7-8) თავდაპირველი სიმშვიდე და გულუხვობა (9) გვიანდელი სისასტიკე, სიფიცხე, პატივმოყვარეობა (10-13) სიკვდილის მოახლოება (14-15) სიკვდილი (16-17) გარეგნობა (18) ცხოვრების წესი (19-22) დასკვნა (23) 1. დომიციაზე დაიბადა მეათე დღეს ნოემბრის კალენდებამდე, როცა მამამისი კონსულად დაინიშნა და მოვალე იყო, მომდევნო თვიდან თანამდებობაზე გასულიყო[1347]; სახლი, სადაც დაიბადა, ბროწეულის ქუჩაზე[1348], დედაქალაქის მეექვსე კვარტალში, მერე ფლავიუსების საგვარეულო ტაძრად გადააქცია. როგორც ამბობენ, ბავშვობა და ადრეული ახალგაზრდობა სიღატაკეში და გარყვნილობაში გაატარა, - იმათ სახლში ვერცხლის არც ერთი ჭურჭელი არ იყო; ხოლო ყოფილი პრეტორი კლოდიუს პოლიონი, რომელზეც ნერონმა დაწერა ლექსი „ცალთვალა“, ხანდახან გამოაჩენდა ხოლმე დომიციანეს ხელით დაწერილ წერილს, სადაც ის შეხვედრას ჰპირდებოდა ღამით; ზოგიერთი დასძენდა, რომ დომიციანეს საყვარელი იყო ნერვა, მისი მომავალი მემკვიდრე.

(2) ვიტელიუსთან ომის დროს თავის ბიძასთან, საბინუსთან და ერთგული ჯარების რაზმთან ერთად კაპიტოლიუმზე დაიმალა; როცა იქ მტერი შეიჭრა და ტაძარი დაწვა, ჩუმად გაათენა მეკარესთან[1349], ხოლო დილით ისიდას[1350] მსახურის ტანსაცმელში გამოწყობილი და სხვადასხვა ცრურწმენის ქურუმებში ჩამდგარი, მხოლოდ ერთი თანამგზავრის თანხლებით, ტიბრის გაღმა გაძვრა თავისი რომელიღაც სწავლის ამხანაგის დედასთან, და იქ ისე კარგად დაიმალა, რომ უკან ფეხდაფეხ ადევნებულმა მდევარმა ვეღარ იპოვა.

(3) მხოლოდ გამარჯვების მერე გამოვიდა ადამიანებთან და შერაცხეს კეისრად[1351]. ქალაქის პრეტორის თანამდებობა მიიღო, კონსულის ძალაუფლებით[1352], მაგრამ მხოლოდ სახელით, რაკი მთელი სასამართლო საქმეები თავის უახლოეს

კოლეგას დაუთმო; თუმცა თავისი მდგომარეობის ძალაუფლებით ისეთი ძალადობით სარგებლობდა, რომ იმთავითვე ჩანდა, როგორი იქნებოდა მომავალში. წვრილმანებს რომ არ გამოვუდგეთ, საკმარისია ითქვას, რომ ბევრს წაართვა მეუღლეები, ხოლო დომიცია ლონგინა ცოლადაც კი მოიყვანა, თუმცა ის უკვე იყო ელიუს ლამიას მეუღლე; ერთ დღეში დაარიგა ოცი თანამდებობა დედაქალაქში და პროვინციებში; ასე რომ, ვესპასიანე გაიძახოდა, - საკვირველია პირდაპირ, შვილმა რომ მემკვიდრე არ გამოუგზავნა.

2. გალიასა და გერმანიაში[1353] ლაშქრობა სულ ტყუილუბრალოდ წამოიწყო და მამამისის მრჩევლების საწინააღმდეგოდ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ძმას[1354] გატოლებოდა გავლენითა და თანამდებობით. ამ ყველაფრისთვის მკაცრი გაფრთხილება და რჩევა მიიღო, რომ არ დავიწყებოდა თავისი ასაკი და მდგომარეობა. ამიტომ ცხოვრობდა მამასთან, ამიტომ მიჰყავდათ ტახტრევნით მამამისის და ძმის ხელით სატარებელი ეტლების უკან, ხოლო იუდეის ტრიუმფის დროს თეთრ ცხენზე[1355] მჯდარი მიაცილებდა მათ. ამიტომ მისი ექვსი კონსულობიდან მხოლოდ ერთი იყო რიგითი[1356], ისიც ძმამ ითხოვა მისთვის, თავის მაგიერ დაუთმო.

(2) თავადაც განსაცვიფრებლად აჩვენებდა თავს მოკრძალებულ და პოეზიის უჩვეულო მოყვარულად, რომელსაც მანამდე არ კითხულობდა, ხოლო იმის მერე ზიზღით მოისროლა, - თუმცა იმ დროს ღია კითხვებსაც კი აწყობდა[1357]. ამის მიუხედავად, როცა პართიის მეფე ვოლოგეზმა[1358] ვესპასიანეს სთხოვა დახმარება ალანების წინააღმდეგ, მისი ერთ-ერთი შვილის მეთაურობით, დომიციანემ ცდა არ დააკლო, რომ სწორედ ის გაეგზავნათ; და რაკი აქედან არა გამოვიდა რა, საჩუქრებითა და დაპირებებით შეუდგა სხვა აღმოსავლელი მეფეების წაქეზებას იგივეს სათხოვნელად.

(3) მამის სიკვდილის შემდეგ დიდხანს ყოყმანობდა, ჯარებისთვის ორმაგი საჩუქრები ხომ არ შეეთავაზებინა. შემდეგში არ ერიდებოდა, ემტკიცებინა, რომ მამამ ის დატოვა ხელისფულების თანამემკვიდრედ და ვესპასიანეს ანდერძი გადაკეთდა, ხოლო ძმის წინააღმდეგ თავს არ ანებებდა შეთქმულებების დაგეგმვას ფარულად თუ დაუფარავად. ძმის

მძიმე ავადმყოფობის დროს, ჯერ სული არ განეტევებინა, რომ ბრძანა, თავი დაენებებინათ, როგორც მკვდრისათვის, ხოლო როცა ტიტუსი მოკვდა, არავითარი პატივი არ არგუნა, გაღმერთების გარდა, და ხშირად თავის სიტყვებში და ედიქტებში კბილსაც გაჰკრავდა ხოლმე ირიბად.

3. თავისი მმართველობის პირველ ხანებში ყოველდღე რამდენიმე საათით ჩაიკეტებოდა, ბუზებს იჭერდა და საწერად წვერწამახულ სტილოსზე წამოაგებდა ხოლმე. ამიტომ, როცა ვილაცამ იკითხა, კეისართან ვინ არისო, ვიბიუს კრისპუსმა მოსწრებული პასუხი გასცა: „ბუზებიც კი აღარ არიან“. მისმა ცოლმა, დომიცIAM თავისი მეორე კონსულობისას შვილი გაუჩინა, რომელიც გარდაიცვალა მისი მმართველობის[1359] მეორე წელს. ცოლს ავგუსტას სახელი მისცა, მაგრამ გაშორდა, როცა იმან თავი შეირცხვინა აქტიორ პარისის სიყვარულით; თუმცა ქალთან განშორება ვერ გადაიტანა და, ცოტა ხნის შემდეგ, თითქოს ხალხის მოთხოვნით, უკან დაიბრუნა.

(2) სახელმწიფოს მისეული მართვა ერთხანს არათანაბარი იყო, - ღირსება და მანკიერებები შიგ თანაბრად ირეოდა, სანამ, ბოლოს და ბოლოს, თავად ღირსებები არ გადაიქცნენ მანკიერებად, - შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თავისი ბუნების საწინააღმდეგოდ[1360], ძუნწად სიღარიბემ აქცია, ხოლო სასტიკად - შიშმა.

4. სანახაობებს მუდამ აწყობდა, მდიდრულს და ბრწყინვალეს, და მარტო ამფითეატრში კი არა, ცირკშიც. აქ, გარდა სარბოლო ეტლების შეჯიბრისა, წარმოადგინა ორი ბრძოლა, ქვეითებისა და ცხენოსნებისა, ხოლო ამფითეატრში დამატებით - მეზღვაურებისაც. გარეულ მხეცებთან შერკინებას და გლადიატორების ბრძოლებს ღამითაც აჩვენებდა, მაშხალების შუქზე, და იქ კაცებთან ერთად, ქალებიც[1361] მონაწილეობდნენ. კვესტორების თამაშებს, რომლებიც ოდესღაც მიევიწყებინათ და ახლა აღედგინათ, თავად ესწრებოდა და ხალხს ნებას აძლევდა, კიდევ ორი წყვილი გლადიატორები მოეთხოვათ მისი საკუთარი სასწავლებლიდან, - ისინი ბოლოს გამოდიოდნენ სასახლის ტანისამოსით.

(2) გლადიატორთა ყველა სანახაობაზე მის ფეხებთან იდგა წითელ სამოსიანი ბიჭი, საკვირველად პატარა თავით; იმასთან ბევრს ლაპარაკობდა და ყოველთვის ხუმრობით არა, - ესმოდათ, როგორ ეკითხებოდა იმას იმპერატორი, ხომ არ იცის,

თანამდებობების ბოლო განაწილებისას, ეგვიპტის პრეფექტად მეტიუს რუფუსი რატომ დანიშნეს? აჩვენებდა საზღვაო ბრძოლებს და თავადაც უყურებდა, ყურადღებას არ აქცევდა კოკისპირულ წვიმას[1362], - იქ მონაწილეობდნენ თითქმის ნამდვილი ფლოტილიები და მათთვის გაითხარა და ნაგებობების ალყაში მოექცა ახალი გუბურა ტიბრის მახლობლად.

(3) იზეიმა ასწლოვანი თამაშებიც[1363], დრო კლავდიუსის ბოლო ზეიმიდან კი არ გადაითვალა, წინადას, ავგუსტუსის დროიდან; ამ დღესასწაულზე, საცირკო წარმოდგენების დღეს, ასი რბოლა მოაწყო და, ეს რომ მოესწროთ, თითოეული შვიდი შემოვლიდან ხუთამდე დაიყვანა.

(4) დააწესა ხუთწლიანი შეჯიბრებებიც კაპიტოლიუმის იუპიტერის პატივსაცემად; სამმაგი იყო - მუსიკალური, ცხენოსნური და გიმნასტიკური; და იქ ჯილდოები მეტი გაიცემოდა, ვიდრე ახლაა: აქ ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ სიტყვის წარმოთქმაში ლათინურადაც და ბერძნულადაც; აქ ლირას დამკვრელების გარდა, გამოდიოდნენ ლირაზე შემსრულებლები[1364], მარტოც და გუნდებშიც; სირბილში კი გოგონებიც მონაწილეობდნენ. შეჯიბრებებს თავად განაგებდა, სანდლები ეცვა, ძოწის ტოგა ბერძნულ ყაიდაზე, თავზე ოქროს გვირგვინი ედგა, იუპიტერის, იუნონას და მინერვას გამოსახულებებით; გვერდით იუპიტერის და ფლავიუსების ქურუმები[1365] ესხდნენ იმგვარადვე ჩაცმულები, მაგრამ იმათ გვირგვინებზე თავად იმპერატორის გამოსახულებაც ჰქონდათ დამატებული. მართავდა კვინკვატრიებს მინერვას პატივსაცემად თავის ვილა ალბანში[1366]. საამისოდ დააარსა ქურუმების კოლეგია, რომელთაგან კენჭისყრით ირჩეოდნენ გამრიგეები და აწყობდნენ ცხოველთა დიდებულ ბრძოლებს, თეატრალურ წარმოდგენებს და პოეტების და ორატორების შეჯიბრს.

(5) ხალხისთვის ფულის დარიგება, თითოეულს სამას-სამასი სესტერცი, სამჯერ მოაწყო. ამას გარდა, შვიდი გორაკის[1367] დღესასწაულზე გულუხვი მასპინძლობა გამართა - სენატორებს და მხედრებს დიდი კალათები დაურიგდათ საჭმელებით, პლებებს - უფრო მომცროები, და იმპერატორმა პირველმა დაიწყო ჭამა. ხოლო მომდევნო დღეს, თეატრში ხალხს ყველანაირ საჩუქრებს უყრიდა და რაკი მეტი წილი პლებების ადგილებზე ჩაცვივდა, სენატორებს და მხედრებს

დაპირდა კიდევ ორმოცდაათ-ორმოცდაათი სესტერცის დარიგებას ადგილების თითოეულ რიგზე.

5. ბევრი დიდებული შენობა აღადგინა ხანძრის შემდეგ, მათ შორის კაპიტოლიუმი, დამწვარი მეორედ[1368]; მაგრამ ყველა წარწერაში მხოლოდ თავისი სახელი ჩასვა, წინა ამშენებლები არ მოუხსენიებია. მისი ახალი მშენებლობები იყო იუპიტერი მცველის ტაძარი კაპიტოლიუმზე და ფორუმი, რომელიც ამჟამად ნერვას[1369] სახელს ატარებს; ასევე ფლავიუსების საგვარეულო ტაძარი, სტადიონი, ოდეონი[1370] და გუბურა საზღვაო ბრძოლებისთვის, - სწორედ ის, რომლის ქვებისგან შემდეგში ცირკი აშენდა, როცა მისი ორივე კედელი დაიწვა[1371].

6. ლაშქრობებს ზოგს თავისი სურვილით, სხვებს აუცილებლობის გამო გეგმავდა ხოლმე; თავისი სურვილით - ხატების[1372] წინააღმდეგ, აუცილებლობით - ერთი ლაშქრობა სარმატების წინააღმდეგ, რომლებმაც მისი ლეგიონი გაანადგურეს ლეგატიანად; და ორი ლაშქრობა დაკიელების წინააღმდეგ, რომლებმაც პირველად კონსულარი ოპიუს საბინუსი დაამარცხეს, ხოლო მეორედ კიდევ პრეტორიელების მეთაური, კორნელიუს ფუსკუსი, მათ წინააღმდეგ ომის ბელადი. გარდამავალი უპირატესობით წარმოებული რამდენიმე ბრძოლის შემდეგ ორმაგი ტრიუმფი გადაიხადა ხატებისა და დაკიელებისა, ხოლო სარმატებზე გამარჯვებისას მხოლოდ დაფნის გვირგვინი მიართვა კაპიტოლიუმის იუპიტერს.

(2) სამოქალაქო ომი, რომელიც მის წინააღმდეგ ლუციუს ანტონიუსმა წამოიწყო, ზემო გერმანიის[1373] ნაცვალმა, ჯერ კიდევ იმპერატორის იქ ჩასვლამდე დამთავრდა და საკვირველად ბედნიერად, - სწორედ ბრძოლის დროს რაინზე მოულოდნელად დაიძრა ყინული და ანტონიუსის საშველად მომავალი ბარბაროსების მოკავშირე ტომები შეაჩერა. დომიციანემ ამ გამარჯვებაზე მინიშნებით უფრო ადრე გაიგო, ვიდრე მალემსრბოლელები მოუტანდნენ ამბავს; სწორედ ბრძოლის დღეს, რომში მის სტატუეტზე არწივი შემოჰდა, ფრთები შემოხვია და სასიხარულო წივილი დაიწყო; ხოლო ანტონიუსის სიკვდილის ცნობა ისე სწრაფად გავრცელდა, რომ ბევრი ირწმუნებოდა, თითქოს თავად ენახათ, როგორ მიჰქონდათ რომში მისი თავი.

7. საზოგადოებრივ ადგილებზე მრავალი ახალი შემოიღო. საჭმლის დარიგება გააუქმა; აღადგინა ნამდვილი შინ მოსამზადებელი პროდუქტის დარიგება; ცირკის ოთხ ძველ ფერს კიდევ ორი დაამატა: ოქროსფერი და ძოწისა; მსახიობებს სცენაზე გამოსვლა აუკრძალა, მაგრამ ნება დართო, თავისი ხელოვნება კერძო სახლებში ეჩვენებინათ; აკრძალა მამაკაცების კასტრაცია[1374], ხოლო იმ საჭურისებზე, რომლებიც მონათმფლობელებთან რჩებოდნენ, ფასები დააგდო.

(2) ერთხელ, ღვინის იშვიათად დიდი მოსავლისა და ხორბლის მოუსავლიანობის გამო დაასკვნა, რომ ვენახების მეტისმეტი მოვლისაგან მინდვრები უპატრონოდ რჩება, და ედიქტი გამოსცა, რომ იტალიაში ვენახები აღარ მოეშენებინათ, ხოლო პროვინციებში შემცირებულიყო კიდევ, ნახევრად[1375] მაინც; სხვათა შორის, ამ ედიქტის აღსრულებაზე მაინცდამაინც თავი არ გამოუდვია. ზოგიერთი მნიშვნელოვანი თანამდებობა აზატებს და მხედრობას გადაუღოცა.

(3) აკრძალა ერთ ბანაკში ორი ლეგიონის შეერთება და თითოეული კარისკაცისაგან ათას სესტერცზე მეტის მიღება შესანახად[1376]; საქმევ ის იყო, რომ ლუციუს ანტონიუსმა შეთქმულება წამოიწყო სწორედ ორი ლეგიონის სადგომ ადგილზე და, როგორც ჩანს, ძირითადად იმედი ჰქონდა ჯარისკაცების გადანახული ფულისა. ხოლო ჯარისკაცებს წელიწადში სამი ოქროს დამატებით ჯამაგირი გაუზარდა მეოთხედით.

8. სასამართლოს გულმოდგინედ და წესებით ხელმძღვანელობდა, ხშირად რიგგარეშეც, ფორუმზე, მოსამართლის ადგილიდან. ცენტუმვირების მიკერძოებული განაჩენები გააუქმა[1377]; რეკუპერატორებს არაერთხელ მოუწოდებდა, რომ არ განეხილათ იმ მოწინააღმდეგეების მოთხოვნები, რომლებიც ცრუ მომიზეშებებით იყო წარმოდგენილი.

(2) მან შესთავაზა სახალხო ტრიბუნებს, სასამართლოში გამოძალვისათვის ეჩივლათ ერთი თავშერცხვენილი ედილისათვის, და ამისთვის მოსამართლეები სენატიდან მოეთხოვათ. დედაქალაქის მაგისტრატები და პროვინციების ნაცვლები ისე მაგრად ეჭირა ხელში, რომ არასდროს ყოფილან ასეთი პატიოსნები და სამართლიანები; ხოლო მისი სიკვდილის

შემდეგ, ბევრი მათგანი ჩვენს თვალწინ მოხვდა სასამართლოში ყველა შესაძლო დანაშაულისთვის.

(3) საკუთარ თავზე აიღო ზნეობის ზედამხედველობა, თეატრებში თვითნებობას ბოლო მოუღო, სადაც მაყურებელი განურჩევლად იკავებდა მხედრების ადგილებს; ხელიდან ხელში გარდამავალი უხეში პასკვილები, სადაც თავდასხმები იყო სახელიან კაცებზე და ქალებზე, გაანადგურა, ხოლო შემთხვევებს სამარცხვინო ჯარიმები დააკისრა. ერთი ყოფილი კვესტორი, სახიობისა და ცეკვის სიყვარულისთვის, სენატიდან გარიცხა; მსუბუქი ყოფა-ქცევის ქალებს აუკრძალა ტახტრევნებით სარგებლობა და ანდერძებით საჩუქრების და მემკვიდრეების მიღება; რომელიც მხედარი მოსამართლეებიდან გააგდო, რადგან ისევ შეურიგდა ცოლს, რომელიც მანამდე ღალატისა და მრუშობისათვის გაგდებული ჰყავდა. რამდენიმე პირი ყველა ფენიდან გასამართლდა სკანტინიანეს კანონით. ვესტალებს, ვინც ქალწულობის აღთქმას დაარღვევდნენ, - რასაც მამა და ძმა ტოვებდნენ უყურადღებოდ, - სხვასაზვანაირად სჯიდა, მაგრამ მთელი სიმკაცრით: ჯერ სიკვდილით, მერე ძველი ჩვეულებით[1378].

(4) სახელდობრ, დებ ოკულატებს და მერე ვაროლინას უბრძანა, რომ თავად ამოერჩიათ სიკვდილი, ხოლო მათი საყვარლები გადაასახლა; მაგრამ კორნელიაზე, უფროს ვესტალზე, ერთხელ უკვე გამართლებულზე და ახლა, დიდი ხნის მერე, ისევ სამართალში ხელმეორედ მიცემულზე და მსჯავრდებულზე, ბრძანა, რომ ცოცხლად დაემარხათ, ხოლო მისი საყვარლები სიკვდილამდე გაემოლტათ კომიციუმში, - მხოლოდ ერთ ყოფილ პრეტორს[1379] მისცა გადასახლებაში წასვლის საშუალება, რაკი იმან მაშინ აღიარა თავისი დანაშაული, როცა დაკითხვებმა და წამებამ ვერაფერი აჩვენა.

(5) არც სიწმინდეების წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულებანი დაუტოვებია დაუსჯელად; სასაფლაო, რომელიც მისმა ერთმა აზატმა თავისი შვილისათვის იმ ქვებით ააშენა, რომელიც კაპიტოლიუმის იუპიტერს ეკუთვნოდა, მეომრებს დაანგრევინა, ხოლო ძვლები და ნარჩენები, რაც შიგ იყო, ზღვაში გადაყარა.

9. მმართველობის დასაწყისში ყოველგვარი სისხლისღვრა სძულდა; ჯერ კიდევ მამის დაბრუნებამდე, უნდოდა, რომ ედიქტით აეკრძალა მსხვერპლად ხარების მიყვანა, რაკი

ვერგილიუსის[1380] ლექსი გაახსენდა: უზნეო ხალხი ხარებს ხოცავს მხოლოდ საჭმელად. არც სიფიცხისა თუ ხელმოჭერილობის ნიშნები არ იყო მასში, როგორც ხელისუფლებაში მოსვლამდე, ასევე მოსვლიდან გარკვეულ ხანს; პირიქით, ბევრმა რამემ აჩვენა, და არაერთხელ, მისი უანგარობა და დიდსულოვნება.

(2) ყველა თავის ახლობელს უცვლელი გულუხვობით ექცეოდა და ძალიან სთხოვდა მხოლოდ ერთს, - არ დაწვრილმანებულიყვნენ. მემკვიდრეობებს არ ღებულობდა, თუკი ანდერძის დამწერს შვილები ჰყავდა. რუსტუს ცეპიონის ანდერძშიც კი შეცვალა ის თავი, რომელიც მემკვიდრეს ავალებდა, დადგენილი თანხა გადაეხადა ყველა იმ სენატორისთვის, ვინც პირველად მივიდოდა სენატში. ყველა, ვინც სახელმწიფო ხაზინის მევალეებად ირიცხებოდნენ ხუთ წელზე მეტი ხნით, სასამართლოსგან გაათავისუფლა, და ამ საქმეების განახლების უფლება მისცა არა უადრეს ერთი წლის შემდეგ, და იმ პირობით, რომ თუ ბრლამდებელი ვერ დაამტკიცებდა თავის ბრალდებას, გადასახლებაში მიდიოდა.

(3) ხაზინის მწერლებს, რომლებიც, ჩვეულებრივ, ვაჭრობდნენ კლოდიუსის კანონის[1381] საპირისპიროდ, შენდობა უბოძა წარსულისათვის. ვეტერანებისთვის მინდვრების განაწილების შემდეგ ის უბნები, რომლებიც დაუკავებელი დარჩა, ადრინდელ მფლობელებს დაუბრუნა. მკაცრად დასაჯა ცილისმწამებლები და ცრუ დასმენები ხაზინის სასარგებლოდ აღკვეთა, - გადმომცეს იმისი სიტყვებიც: „მმართველი, რომელიც არ სჯის დამსმენებს, წაახალისებს მათ“[1382].

10. თუმცა ამისთანა გულმოწყალებას და უანგარობას დიდხანს ვერ უერთგულა. ამასთან, სისასტიკე ადრე გამოამჟღავნა, ვიდრე სიფიცხე. პანტომიმ პარისის ჯერაც უწვერული და მძიმედ ავადმყოფი მოწაფე მოკლა, რადგან სახითა და ხელოვნებით თავის მასწავლებელს აგონებდა. ასევე მოკლა ჰერმოგენე ტარსელი, რომელსაც რამდენიმე მინიშნება ჰქონდა თავის „ისტორიაში“, ხოლო ის მწერლები, რომლებიც ამ „ისტორიას“ იწერდნენ, ჯვრებზე გააკვრევინა. ოჯახის მამა, რომელმაც თქვა, რომ თრაკიელი გლადიატორი მოწინააღმდეგეს არა, მაგრამ თამაშების წარმმართველს[1383] კი დაუთმო, არენაზე გამოათრევინა და ძაღლებთან ჩააგდებინა, ზედ დაფა დაჰკიდა წარწერით: „ფარის მატარებელს[1384] - გრძელი ენისათვის“.

(2) ბევრი სენატორი, და მათ შორის, კონსულარები, სიკვდილით დასაჯა; მათ შორის, ცივიკა ცერეალისი, როცა ის აზიას მართავდა; სალვიდენუს ორფიტუსი და აცილიუს გლაბრიონი - ლტოლვილობისას. ესენი შეთქმულების მომზადებაში ბრალდებით დაისაჯნენ, დანარჩენები კი - სულ უბრალო მიზეზების გამო. ელიუს ლამია ძველი და უწყინარი, თუმცა ორაზროვანი ხუმრობებისთვის დასაჯა, - როცა დომიციანემ მისი ცოლი წაიყვანა, ლამიამ თავისი ხმის მაქებარს უთხრა: „ეს თავშეკავების ბრალია!“[1385] ხოლო როცა ტიტუსმა ურჩია, ხელახლა მოეყვანა ცოლი, შეეკითხა: „შენც ცოლს ეძებ?“

(3) სალვიუს კოცეიანუსი იმიტომ მოკვდა, რომ მამის მხრიდან ბიძამისის, იმპერატორ ოტონის დაბადების დღეს აღნიშნავდა; მეტიუს პომპუსიანუსი - იმიტომ, რომ იმაზე ამბობდნენ, იმპერატორის ჰოროსკოპი აქვსო, და თან დაატარებდა მთელი დედამიწის ნახაზს პერგამენტზე, და მეფეებისა და ბელადების სიტყვებს ტიტუს ლივიუსიდან; ხოლო თავის ორ მონას მაგონი და ჰანიბალი დაარქვა. სალუსტიუს ლუკულუსი, ბრიტანეთის ლეგატი - იმიტომ, რომ ახალი ნიმუშის შუბს „ლუკულუსისა“ დააწერა; იუნიუს რუსტიკუსი - იმიტომ, რომ პეტუს ტრასეს და ჰელვიდიუს პრისკუსის[1386] ცნობილი სიტყვები გამოსცა და მათ უზინჯო პატიოსნები დაუძახა; ამ ბრალდებასთან დაკავშირებით რომიდან და იტალიიდან გააძევეს ყველა ფილოსოფოსი.

(4) დასაჯა ჰელვიდიუს უმცროსიც, რომელზეც იეჭვა, რომ ერთ ფარსში, პარისის და ენონას[1387] სახეებში თავისი იმპერატორისა და მისი ცოლის გაყრა გამოსახა; დასაჯა ფლავიუს საბინუსი, თავისი ბიძაშვილი, - იმიტომ, რომ კონსულების არჩევნების დღეს გამომცხადებელმა იგი ხალხს წარუდგინა არა როგორც ყოფილი კონსული, არამედ მომავალი იმპერატორი.

(5) სამოქალაქო ომის შემდეგ მისი მძვინვარება უფრო გაძლიერდა. მოწინააღმდეგეებისათვის დამალული თანამონაწილეების სახელები რომ ეთქმევინებინა, ახალი წამება მოიგონა, - სასირცხო ადგილებს უწვავდა, ზოგიერთს კი ხელებს მოჰკვეთდა ხოლმე. როგორც ცნობილია, გამოჩენილი შეთქმულებიდან მხოლოდ ორი შეიწყალეს, სენატორის წოდების[1388] ტრიბუნი და ცენტურიონი; თავის უდანაშაულობის დამტკიცებას რომ ცდილობდნენ, მთლად

წამხდარ გარყვნილებად მოეჩვენენ, რისთვისაც ჯარს და მხედართმთავარს შეაზიზღეს თავები.

11. მისი მრისხანება მხოლოდ უსაზღვრო კი არა, დამახინჯებული და მუხანათურიც იყო; გამგებელი, რომელიც ჯვარზე გააკრა, წინა დღეს მიიწვია თავის საძინებელში, საწოლზე დაისვა თავის გვერდით, დამშვიდებული და კმაყოფილი გაისტუმრა, საჭმელიც კი გამოატანა თავისი მაგიდიდან. ყოფილი კონსული, არეცინიუს კლემენტი, თავისი უახლოესი მეგობარი და თანამზრახველი, სიკვდილით დასაჯა, მაგრამ მანამდე იმასთან უფრო მეტად მოწყალე იყო, ვიდრე ჩვეულებრივ, და ბოლო დღეს, მასთან ერთად რომ სეირნობდა და იმ დამსმენს ათვალიერებდა, მისი მეგობარი რომ დაღუპა, თქვა: „გინდა, ხვალ ამ უვარგის მონას მოვუსმინოთ?“

(2) და უფრო მეტად რომ გაელიზიანებინა ადამიანთა მოთმინება, ყველა თავის უღმობელ განაჩენებს იწყებდა თავის კეთილმოწყალებაზე განცხადებით; და რაც უფრო რბილი იქნებოდა დასაწყისი, მით უფრო უტყუარი გამოდგებოდა ხოლმე უსასტიკესი დასასრული. უდიდებულესობის შეურაცხყოფაში ბრალდებული რამდენიმე კაცი სენატის სასამართლოს წარუდგინა და განუცხადა, რომ უნდა, კიდევ ერთხელ გადაამოწმოს, ძალიან უყვართ თუ არა სენატორებს. ადვილად მიაღწია მათ დასჯას წინაპრების ჩვეულებით[1389], მაგრამ მერე, დაზაფრულმა სასჯელის სისასტიკით, გადაწყვიტა, გულისწყრომა ჩაექრო ამგვარი სიტყვებით, - ზედმეტი არ იქნება, ისინი აქ ზუსტად მოვიყვანოთ, მისი სტილის გასაგებად: „მამა სენატორნო, ნება მიბოძეთ, თქვენი ჩემდამი სიყვარულის სახელით, ერთი მოწყალე გთხოვოთ, რომლის მიღწევაც, ვიცი, იოლი არ იქნება; დაე, სასჯელმისჯილებს უფლება მიეცეთ, თავად აირჩიონ თავიანთი სიკვდილი, რამეთუ თქვენ შეძლებდით, თვალები დაგეზოგათ ამ საშინელი სანახაობის ცქერისაგან, ხოლო ხალხი კი მიხვდებოდა, რომ სენატში მეც ვიყავი“.

12. ხაზინა მშენებლობებით, სანახაობებით, მეომრებისათვის ჯამაგირის მომატებით რომ გამოაცარიელა, სცადა, სამხედრო დანახარჯები მაინც დაეპატარავებინა, ჯარის რაოდენობა შეამცირა, მაგრამ დარწმუნდა, რომ ამით მხოლოდ ბარბაროსებს უხსნიდა გზას თავისკენ, ფულადი სირთულეებიდან კი ვერ გამოდიოდა; და მაშინ დაუფიქრებლად შეეცადა გამდიდრებას ნებისმიერი

საშუალებით. ყველგან მიითვისა ცოცხლების და მკვდრების ქონება, როგორც გნებავთ ბრალდებებისა და ბრალმდებლების დახმარებით, - საკმარისი იყო პატარა საქმეზე ანდა ერთ სიტყვაზე მიეტანათ ეჭვი იმპერატორის დიდებულების საწინააღმდეგოდ.

(2) ყველაზე შორეულ მემკვიდრეობებს ითვისებდა, თუკი თუნდაც ერთი კაცი გამოაცხადებდა, თითქოს გარდაცვლილს იმასთან ეთქვა, რომ მემკვიდრედ კეისარი უნდა. სხვებთან შედარებით მეტისმეტი დაუნდობლობით ამოიღებდა იუდეურ გადასახადს[1390], - ამას იხდიდა ყველა, ვინც დაუფარავად ცხოვრობდა იუდეური წესით, და ისინიც, ვინც თავის წარმოშობას მალავდა და ამ ტომზე დადებულ ხარკს გაურბოდა. მახსოვს, ჩემს ადრეულ ახალგაზრდობაში სასამართლოზე პროკურატორი როგორ ნახულობდა ოთხმოცდაათი წლის ბერიკაცს, წინადაცვეთილი ხომ არ იყო.

(3) მოკრძალებით ახალგაზრდობის წლებიდანვე არ გამოირჩეოდა, საკუთარ თავში დარწმუნებული და უხეში იყო სიტყვითაც და საქმითაც. როცა მამამისის მხევალი ცენიდა ისტრიიდან დაბრუნდა, უნდოდა, ეკოცნა ჩვეულებრივ, ამან კიდევ ხელი მისცა საკოცნელად; ხოლო გაბრაზებულმა, რომ მისი ძმის სიძეც[1391] თავის მსხურებს თეთრებს აცმევს, შეჰყვირა: კარგი არ არის მრავალხელისუფლებიანობა!⁴⁷

13. იმპერატორი რომ გახდა, უსირცხვილოდ ტრაბანობდა სენატში, რომ თავად მოუპოვა ძალაუფლება მამას და ძმას, იმათ მხოლოდ თავისი დაუბრუნეს; გაშორების შემდეგ ცოლი რომ შემოირიგა, ედიქტით გამოაცხადა, კვლავ ამყავს წმინდა საწოლზეო; ხოლო ამფითეატრში სახალხო გამასპინძლების დღეს სიამოვნებით ისმენდა შეძახილებს: „ჩვენს ხელმწიფეს და მის დიასახლისს გაუმარჯოს!“[1392] კაპიტოლიუმის შეჯიბრზე რომ პალფურიუს სურამ გაიმარჯვა, რომელიც მან გააძევა სენატიდან, მჭევრმეტყველებისათვის გვირგვინი მიიღო და ყველა ერთხმად, წარმოუდგენელი ერთსულოვნებით სთოვდა, სენატში დაებრუნებინა, ხალხს პასუხიც არ აღირსა და გამომცხადებლის პირით მარტო ის შეუთვალა, გაჩუმებულიყვნენ.

(2) არანაკლების ამპარტავნობით დაიწყო ერთხელ სახელმწიფო წერილი პროკურატორების სახელით: „ხელმწიფე ჩვენი და ღმერთი გვიბრძანებს...“ - და ამ დროიდან ბრძანება

გასცა, ასევე მიემართათ წერილობით[1393] და ზეპირ მიმართვებში. პალატინის გორაკზე თავისი პატივსაცემად სტატუეტების დადგმის უფლებას მხოლოდ მაშინ იძლეოდა, თუკი ის ქანდაკებები ოქროსგან და ვერცხლისგან იქნებოდა ჩამოსხმული, და მათ წონასაც თავად ადგენდა[1394]. ეტლებითა და ტრიუმფალური ემბლემებით დამშვენებულ კარებებს და არკებს ქალაქის ყველა კვარტალში დგამდა და იმ რაოდენობით, რომ ერთ-ერთ მათგანზე გაჩნდა კიდეცა ბერძნული წარწერა: „საკმარისია!“[1395]

(3) კონსულად ჩვიდმეტჯერ იყო[1396], როგორც მანამდე არავინ, მათ შორის შვიდჯერ ზედიზედ, წლიდან წლამდე; მაგრამ ყველა ეს კონსულობა მხოლოდ წოდება იყო, თანამდებობაზე მხოლოდ იანვრის იღებამდე რჩებოდა და არასოდეს - მაისის კალენდების[1397] შემდეგ. ორი ტრიუმფის მერე გერმანიკუსის მეტსახელი მიიღო და თავისი თიკუნების მიხედვით სახელები გადაარქვა სექტემბერს და ოქტომბერს - გერმანიკუსი და დომიციანე, რადგან ამ თვეებიდან ერთში დაიბადა, მეორეში - იმპერატორი გახდა.

14. ამ ყველაფრით საყოველთაო სიძულვილი და შიში დაიმსახურა, და ბოლოს, ის მოკვდა უახლოესი მეგობრებისა და აზატების[1398] შეთქმულების შედეგად, და ამ შეთქმულებაზე ყველაფერი იცოდა მისმა ცოლმა. დიდი ხანია მისთვის საიდუმლო არ იყო წელიწადი, დღე და საათიც და თავისი სიკვდილის სახეობაც, - ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში უწინასწარმეტყველეს ქალდეებმა; და როცა ერთხელ, სადილზე უარი თქვა სოკოზე, მამამისს ყველას დასანახად გაეცინა, რომ იმის შვილს თავისი ბედი დაავიწყდა და სხვა რამეს უფრო უფროთხის, ვიდრე მახვილს.

(2) ამიტომ მუდმივ შიშში და კანკალში ცხოვრობდა, და ყველაზე პატარა ეჭვებიც ენითუთქმელ მღელვარებში აგდებდა. ამბობენ, ვენახების გაჩეხვაზე ედიქტი მხოლოდ იმიტომ არ აღასრულა, რომ ხელიდან ხელში გადადიოდა ხელმოუწერელი წერილი ასეთი ლექსით: როგორც არ უნდა, თნაო ჩემო, დაღრღნა ვენახი, ღვინო გვეყოფა, შენ რომ დაგკლავთ, ალბათ, ყველასთვის[1399].

(3) იგივე შიშმა აიძულა, რომ, თუმცა კი სულ პატივისცემებს იყო გამოდევნებული, მაინც უარი ეთქვა სენატის დამუშავებულ ახალ ჩანაფიქრზე, როცა დადგინდა, რომ მის

ყოველ კონსულობაზე, ლიკტორებისა და მაცნეების გარდა, მხედრების ტოგებით[1400] შემოსილ და საბძოლო შუბებით აღჭურვილ რომაელ მხედრებს გაეცილებინათ ხოლმე

(4) რაკი ის დრო, როცა საფრთხეს მოელოდა, ახლოვდებოდა, უფრო და უფრო ეჭვნეული და მიუნდობელი ხდებოდა. პორტიკებში, სადაც სეირნობდა ხოლმე, კედლები მოელვარე მთვარის ქვით[1401] მოაპირკეთა, რათა ანარეკლში დაენახა ყველაფერი, რაც ზურგსუკან ხდებოდა. ბევრ პატიმარს მხოლოდ თავად დაჰკითხავდა და მარტო, მათი ჯაჭვები ხელში ეჭირა. შინაურების დასარწმუნებლად, რომ კეთილი განზრახვითაც კი დანაშაულია პატრონზე ხელის აღმართვა, სიკვდილით დასაჯა ეპაფროდიტუსი, თავისი თანაშემწე შეწყალების საქმეებში, რაკი ფიქრობდა, რომ სწორედ ის მიეხმარა ყველასგან მიტოვებულ ნერონს თავის მოკვლაში.

15. ბოლოს, ყველაზე უმცირეს ეჭვზე თავისი ბიძაშვილი, ფლავიუს კლემენსი მოკლა, ლამის მისი კონსულობის[1402] დროს, თუმცა ეს იყო არაფრის მაქნისი და ზარმაცი კაცი; და თუმცა თავისი პატარა შვილები დაუფარავად დაასახელა მემკვიდრეებად, ერთი ნამდვილი სახელის მაგიერ ვესპასიანედ მოიხსენია, მეორე - დომციანედ; სწორედ ამით დააჩქარა თავისი სიკვდილი.

(2) რომში მიყოლებით რვა თვე იმდენჯერ ნახეს ჭექა-ქუხილი და იმდენს ლაპარაკობდნენ, რომ, ბოლოს, შეჰყვირა: „დაჰკრას, ვისაც უნდა“. მეზი დაეცა კაპიტოლიუმს, ფლავიუსების საგვარეულო ტაძარს, პალატინის სასახლეს და მის საკუთარ საძინებელსაც; მის ტრიუმფალურ სტატუეტს ქარიშხალმა წარწერა მოაგლიჯა და მეზობელ ქანდაკებას მიახეთქა; ხე, რომელიც წაქცეული იყო და ვესპასიანეს ხელისუფლებაში[1403] მოსვლისას გასწორდა, ახლა ისევ მოულოდნელად ძირს დაეხეთქა. პრენესტინის ფორტუნამ[1404], რომელსაც მთელი თავისი მმართველობისას ყოველ ახალ წელს მიმართავდა და რომელიც ყოველთვის ერთსა და იმავე კეთილ პასუხს აძლევდა, ახლა ძალიან პირქუშად უპასუხა, სისხლისღვრის შესახებაც ამცნო.

(3) მინერვამ, რომელსაც ცრურწმენით პატივს მიაგებდა, სიზმარში აცნობა, რომ თავისი ტაძრიდან მიდის და ძალა აღარ გააჩნია იმპერატორის დასაცავად, რადგან იუპიტერმა აჰყარა იარაღი. მაგრამ ყველაზე მეტად ასტროლოგ ასკლეტარიონის

წინასწარმეტყველებამ და ბედისწერამ დასცა თავზარი. იმაზე დასმენა მოუვიდა, რომ თავისი ხელოვნებით გამოიცნობს და აცხადებს ხოლმე მომავალს, და იმან ეს არ უარყო; ხოლო შეკითხვაზე, თუ როგორ მოკვდებოდა თავად, უპასუხა, რომ ძაღლები დაფლეთდნენ. დომიციანემ ბრძანა, მაშინვე მოეკლათ, მაგრამ მისი ხელოვნების სიცრუის გამოსამჟღავნებლად დიდი მზრუნველობით დაემარხათ. ასეც გააკეთეს; მაგრამ მოულოდნელად ამოვარდა ქარიშხალი, კოცონი მიმოფანტა და გახურებული გვამი ძაღლებმა დაფლეთეს; ხოლო იქვე ჩავლილმა აქტიორმა ლატინუსმა ეს შენიშნა და დღის სხვა სიახლეებთან ერთად სადილზე მოუთხრო იმპერატორს.

16. სიკვდილის წინა დღეს სოკო მიართვეს; ბრძანა, ზვალისთვისაც დაეტოვებინათ და დასძინა: „თუ მიწერია ჭამა“; და ირგვლივმოფებს მიუბრუნდა და აუხსნა, რომ მომდევნო დღეს მთვარე მერწყულის ნიშანში გაწითლდება სისხლით, და რაღაც ისეთი მოხდება, რაზეც მთელი მსოფლიოში ილაპარაკებენ. დაახლოებით შუალამისას ისე შეშინდა, რომ საწოლიდან წამოხტა. დილით გერმანელი მკითხავი[1405] მოუყვანეს, რომელმაც მეხზე დასმულ შეკითხვაზე ხელისუფლების შეცვლა იწინასწარმეტყველა; იმპერატორმა მოუსმინა და სიკვდილი მიუსაჯა.

(2) შუბლი რომ მოიფხანა, მუწუკი გაკაწრა, სისხლმა გამოჟონა: „ნეტავ, ამაზე გადაიაროს!“ - ჩაილაპარაკა. მერე იკითხა, რომელი საათია; მეხუთე იყო, რომლისაც ეშინოდა, მაგრამ საგანგებოდ უთხრეს, რომ მეექვსეა[1406]. იმით გახარებულმა, რომ საფრთხემ ჩაიარა, აბანოში დააპირა წასვლა, მაგრამ მესაწოლე პარტენიუსმა შეაჩერა და უთხრა, რომ ვიღაც კაცს უნდა, სასწრაფოდ აცნობოს რაღაც მნიშვნელოვანი. მაშინ ყველა გაუშვა, საძინებელში შევიდა და იქ მოკლეს.

17. აი, ყველაფერი, რაც ცნობილი გახდა შეთქმულების ბუნებაზე და მისი სიკვდილის ხასიათზე. შეთქმულები ჯერ კიდევ ყოყმანობდნენ, როდის და სად დასხმოდნენ თავს - აბანოში თუ სადილზე; ბოლოს, დომიციანეს გამრიგე სტეფანუსმა, რომელიც ამ დროს ბრალდებული იყო გაფლანგვისათვის, თავისი რჩევა და დახმარება შესთავაზა. ეჭვის თავიდან ასაცილებლად მოიგონა, რომ ვითომ მარცხენა ხელი დაიშავა, რამდენიმე დღე ზედიზედ მატყლს დაიდებდა ხოლმე ხელზე და შეიხვევდა, ხოლო დანიშნული საათისთვის

შიგ ხანჯალი დამალა. შეთქმულების გახსნის დაპირებით ის დაუშვეს იმპერატორთან; და სანამ საგონებელში ჩავარდნილი დომიციანე მის ჩანაწერს კითხულობდა, საზარდულში გაუყარა ხანჯალი.

(2) დაჭრილი წინააღმდეგობის გაწევას ცდილობდა, მაგრამ კოლნიკულარი კლოდიანუსი[1407], აზატი პარტენიუს მაქსიმუსი, მესაწოლეთა დეკურიონი სატური[1408], და კიდევ რომელიღაც გლადიატორი, - თავს დაეცნენ და შვიდი დარტყმით გაათავეს. მკვლელობას ესწრებოდა მონა ბიჭი, რომელიც საძინებლის ლარებს[1409] ემსახურებოდა; ის მოჰყვა, რომ პირველივე დარტყმაზე დომიციანემ დაუყვირა, ბალიშქვეშიდან ხანჯალი მიეწოდებინა და მონებისთვის დაეძახებინა, მაგრამ სასთუმალს ქვეშ მხოლოდ ცარიელი ქარქაშები ეწყო, და ყველა კარი ურდულით დაკეტილი აღმოჩნდა; ამასობაში სტეფანუსს ჩაჭიდებული იმპერატორი დიდხანს იბძოდა მიწაზე, ხან ხანჯლის წართმევას ცდილობდა მისთვის, ხან თვალების ამოთხრას სისხლიანი ხელებით.

(3) მოკვდა მეთოთხმეტე დღეს ოქტომბრის კალენდებამდე, ცხოვრების ორმოცდამეხუთე წელს და ხელისუფლების[1410] მეთხუთმეტე წელს. მისი სხეული იაფი ტახტრევანით გამოიტანეს მესაფლავეებმა. ფილისმა, მისმა ძიძამ თავის აგარაკზე დააწვევინა, ლათინურ გზასთან რომ არის, ხოლო ფერფლი საიდუმლოდ მიატანინა ფლავიუსების საგვარეულო ტაძარში და იულიას, ტიტუსის ქალიშვილის ნარჩენებში აურია, რომლის ძიძაც თავადვე იყო.

18. მაღალი იყო, სახე მოკრძალებული, ცხადი სიწითლით; თვალები დიდი, მაგრამ ცოტა ახლომხედველი. მთელ მის სხეულში სილამაზე და ღირსება იყო, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის წლებში, თუკი იმას არ ჩავთვლით, რომ თითები ფეხებზე გაღუნული ჰქონდა; მაგრამ შემდგომში სიმელოტემ[1411], გადმოკიდებულმა მუცელმა და სქელმა ფეხებმა, გრძელი ავადმყოფობით რომ ჩამოუხმა, დაამახინჯეს.

(2) გრძნობდა, რომ სახის მორიდებული გამომეტყველება ეხმარებოდა, და ერთხელ სენატშიც დაიტრაბახა: „ყოველ შემთხვევაში აქამდე არ გიწევდათ ჩემს გარეგნობაზე და ზნეობაზე ჩივილი...“ სამაგიეროდ, სიმელოტემ ბევრი მწუხარება შეამთხვია, და თუ ვინმე დაცინვით ან საწყენად სხვის სიქაჩლეზე იტყოდა, ამას თავის შეურაცხყოფად

თვლიდა. წიგნიც კი გამოსცა თმის მოვლაზე, მეგობარს მიუძღვნა, და იმის და საკუთარი თავის დასამშვიდებლად ასეთი მსჯელობა ჩასვა შიგ: განა ვერ ხედავთ, რა მაღალი და სანახავად ვარ დიდებული?[1412] -

არადა, ჩემს თმასაც ხომ იგივე ბედი ეწია! მაგრამ მე სტოიკურად ვითმენ, რომ ჩემს კულულებს სიბერე უწერიათ ახალგაზრდობაშივე. დამიჯერე, რომ არაფერია სილამაზეზე დამატყვევებელი, მაგრამ უფრო სწრაფწარმავალიც არაფერია“.

19. საკუთარი თავის გადაღლა არ უყვარდა; ტყუილად კი არ გაურბოდა ქალაქში ფეხით სიარულს, ხოლო ლაშქრობებში და მოგზაურობებში იშვიათად იარებოდა ცხენით და უფრო ხშირად - ტახტრევნით მიდიოდა. მძიმე იარაღთან საერთოდ არ ჰქონია საქმე, სამაგიეროდ, ძალიან უყვარდა მშვილდიდან[1413] სროლა. ბევრს უნახავს არაერთხელ, რომ თავის ალბანეთის აგარაკზე მშვილდიდან სხვადასხვა ჯიშის ასეულობით მხეცი დაუხოცავს, თანაც ზოგიერთს ისე უმიზნებდა თავში, რომ იქ ჩასობილი ორი ისარი რქებივით მოჩანდა. ზოგჯერ ბიჭს უბრძანებდა, მოშორებით დამდგარიყო და მიზნის მაგივრად თავისი მარჯვენა თითებგაფარჩხული ხელისგული ეჩვენებინა, და მისი ისრები ისე ზუსტად მიფრინავდა, რომ დაუზიანებლად გაივლიდა ხოლმე თითებს შორის.

20. კეთილშობილ ხელოვნებებს თავისი მმართველობის დასაწყისში ერიდებოდა. მართალია, როცა ხანძრისას ბიბლიოთეკები[1414] დაიღუპა, ფული არ დაუზოგავს მათ აღსადგენად, წიგნების სიას აგროვებდა ყოველი მხრიდან და ალექსანდრიაში აგზავნიდა ხალხს გადასაწერად და შესადარებლად. თუმცა, არასოდეს დაუხარჯავს ძალისხმევას, რომ ისტორიას და პოეზიას გაცნობოდა, ან უბრალოდ კარგი სტილი შეესწავლა; ტიბერიუს კეისრის[1415] ჩანაწერებისა და ბრძანებულებების მეტი არაფერი წაუკითხავს, ხოლო გზავნილობებს, სიტყვებს და ედიქტებს სხვისი მოშველიებით წერდა. თუმცა მისი სიტყვა ბრწყინვალეობას არ იყო მოკლებული, და მისი რამდენიმე შენიშვნა დამამახსოვრდა კიდევ. მაგალითად, ამბობდა: „ვისურვებდი, ისეთი ლამაზი გავმხდარიყავი, როგორც მეკიუსს ეჩვენება საკუთარი თავი!“ ვილაციის თავს, სადაც მონაცვლეობით იზრდებოდა ქერა და ჭაღარა თმა „თაფლიანი თოვლი“ დაარქვა.

21. მმართველებს, ამბობდა ის, ყველაზე ცუდი ცხოვრება აქვთ, - როცა შეთქმულებას აღმოაჩენენ, არავინ უჯერებს, სანამ არ მოკლავენ. თავისუფალ დროს ყოველთვის ერთობოდა კამათლის თამაშით, დასვენების დღეებშიც და დილაობითაც. შუადღისას ბანაობდა, დღის საუზმეზე ისე ჭამდა, სადილზე უკვე აღარაფერს ჩაიდებდა პირში, მატყას ვაშლისა[1416] და ბოთლის ღვინის გარდა. ხშირ და მდიდრულ ქეიფებს აწყობდა, მაგრამ ხანგრძლივს არა; ყოველთვის გამთენიისას ამთავრებდა ზოლმე და არ აგრძელებდა ღრეობით. ამის მაგივრად, დასაძინებლად წასვლამდე, მარტო სეირნობდა.

22. უზომო ავხორცობით გამოირჩეოდა. თავის ყოველდღიურ სექსუალურ ურთიერთობას „საწოლის ომს“ ეძახდა, თითქოს ეს ვარჯიში ყოფილიყო; ამბობდნენ, რომ თავად აცლიდა თმებს თავის ხარჭებს და დადიოდა ყველაზე უფრო ნაკლებად სასურველ მეძავებთან. როცა ტიტუსმა ცოლად თავისი ქალიშვილი[1417] შესთავაზა, ჯიუტად გაუწია წინააღმდეგობა, დომიციასთან თავისი ნიშნობა მოიმინებდა, მაგრამ როცა მალე სხვას მიათხოვეს, დომიციანემ პირველმა შეაცდინა, ჯერ კიდევ ტიტუსის სიცოცხლეში; მერე კი, ქალის მამისა და ქმრის სიკვდილის შემდეგ, ვნებიანად და დაუფარავად უყვარდა, და მისი სიკვდილის მიზეზიც გახდა, - აიძულა მოეწამლა ნაყოფი, რომელსაც მისგან ატარებდა.

23. მისმა მკვლელობამ ხალხი გულგრილი დატოვა, მაგრამ ჯარი წუნდა; ჯარისკაცები ცდილობდნენ, მაშინვე გამოეცხადებინათ ღვთაებრივად, და მზად იყვნენ, შური ეძიათ მისთვის, მაგრამ წინამძღოლები არ გამოუჩნდათ; ცოტა მოგვიანებით იძიეს შური, მტკიცედ მოითხოვეს მკვლელობის[1418] დამნაშავეების გადაცემა. სენატორები, პირიქით, ისეთი გახარებულები იყვნენ, დაუყოვნებლივ გაიქცნენ კურიაში, თავშეუკავებლად თათხავდნენ მოკლულს ყველაზე შეურაცხმყოფელი და ბოროტი გამოსვლებით; ბრძანებებს იძლეოდნენ, კიბეები მოეტანათ და მათ თვალწინ ჩამოეგლიჯათ იმპერატორის ფარები და გამოსახულებები, რომ მიწაზე[1419] დანარცხებით დაემტვრიათ, და დაადგინეს კიდევ, წაეშალათ წარწერები მისი სახელით და მისი ყოველგვარი ხსოვნა გაენადგურებინათ.

მის სიკვდილამდე რამდენიმე თვით ადრე კაპიტოლიუმიდან ყვავმა დაიძახა: „ყველაფერი კარგად იქნება!“ - და გამოჩნდა ხალხი, ვინც ეს მინიშნება ასე ახსნა: „კარგად იქნება

ყველაფერი!“ - დაგვჩხავლა ყვავმა, კარგად არისო, - ველარა თქვა ცხოვრებით მწყრალმა.

ამბობენ, თავად დომიციანემაც ნახა სიზმარში, რომ ზურგზე ოქროს კუზი ამოუვიდა, და ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ ეს მინიშნება მისი შემდეგი დროის იმპერიას ბედნიერებასა და კეთილდღეობას ჰპირდებოდა. მალე ასეც მოხდა, მომდევნო მმართველების ზომიერებისა და სამართლიანობის წყალობით.